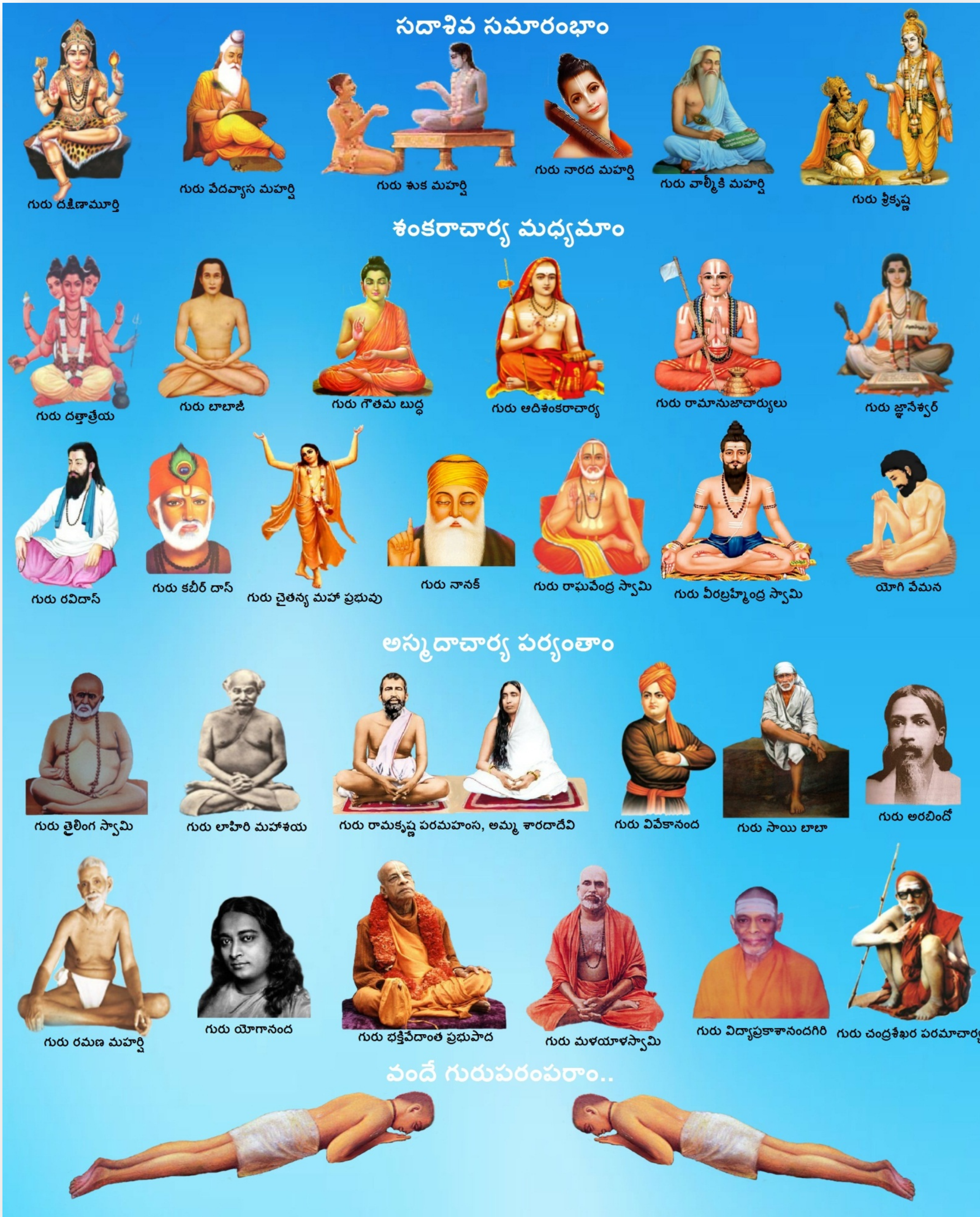

మహాభారతం

విచారణ

శ్రీమత్ ఆంధ్ర మహాభారతము-అనుశాసనిక పర్వము

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

నన్ను "నేను" చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంధాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంధాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంధాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంధాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకి దాదాపు **5000** పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా http://www.new.dli.ernet.in), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(https://archive.org), గూగుల్ వెబ్ సైట్(https://www.google.co.in), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(http://www.microsoft.com) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంధాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటే, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంధాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in లేక http://www.dli.ernet.in
2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: http://www.sairealattitudemanagement.org
3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com
సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement
సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంద వీడియోలు: https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంధపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 6020010032958

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం **ఉచితంగా eBook** రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంధముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Sai**R**eal**A**ttitude**M**anagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాధ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్ఛ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీమత్

ఆంధ్ర మహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము

(తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతము)

పరిష్కర్త

డా. తుమ్మపూడి కోటేశ్వరరావు

ఆంధ్రశాఖ

శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము

తిరుపతి

ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ

కళాభవనం - హైద్రాబాదు-4

తొలి పలుకు

ఆంధ్రప్రదేశ్ మాజీమంత్రివర్యులు శ్రీ యం. ఆర్. అప్పారావుగారు చేసిన సూచన ననుసరించి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ తెలుగు భాషలోని ప్రాచీనసాహిత్యము అందరికి అందుబాటులో నుండునట్లుగా ముద్రించి ప్రకటింప వలె నని నిశ్చయించినది. తెలుగుభాషలోని పూర్వగ్రంథసముదాయము యీనాడు పాఠకునకు సక్రమముగా సరసమైన ధరకు లభ్యమగుటలేదు. ఈలోటును తీర్చి ప్రాచీనగ్రంథసంచయమును విడివిడిగా ప్రకటించుటకు సాహిత్యఅకాడమీ ఒక ప్రణాళిక సిద్ధము చేసినది. ఈ ప్రణాళిక ప్రకారము యీ కార్యక్రమము మూడు తరగతులుగా విభజించనైనది. మొదటిది ప్రాచీన ప్రబంధాల ప్రకటన; రెండవది మహాభారతము ప్రచురణ; మూడవది హరివంశము, భాస్కరరామాయణము, బసవపురాణము, భోజరాజీయములను సంగ్రహించి ప్రకటించుట. పై ప్రణాళిక ప్రకారము ప్రచురింపబడు ప్రతిగ్రంథములో గ్రంథకర్తను గూర్చి, గ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గూర్చి వివరించు సుమారు 40 పేజీల పీఠికను చేర్చవలెనని నిశ్చయించనైనది.

ఈ కార్యక్రమములో ప్రాచీనప్రబంధాల ప్రకటనము పూర్తయినది. సంక్షిప్తగ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమములో బసవపురాణ, భాస్కరరామాయణ, హరివంశ, భోజరాజీయములు ప్రచురింపబడినవి. ప్రస్తుతము ఆంధ్ర-మహాభారత ప్రకటనము చేపట్టనైనది. ప్రసిద్ధులైన విద్వాంసులచే భారతసంపుటముల పరిష్కారము నిర్వహింపబడుచున్నది.

ఆంధ్ర మహాభారత సంపుటములలో ఆనుశాసనిక పర్వమును పరిష్కరించి, పీఠిక వెలయించి మాకందజేసిన డా॥ టి. కోటేశ్వరరావుగారికి అకాడమీ పక్షాన కృతజ్ఞతలు

పైన పేర్కొనబడిన గ్రంథ సంపుటాల వ్రాతప్రతులను సిద్ధము చేసి ముద్రించుటకు అవసరమైన డబ్బును పూర్తిగా అకాడమీకి యిచ్చుటకు కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, వాగ్దానము గావించి అందులో చాలమట్టుకు డబ్బును విడుదల కూడ చేసినవి. అందుకు అకాడమీ పక్షాన కేంద్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ధన్యవాదాలు. సాధ్యమైనంత త్వరలో మహాభారత సంపుటముల నన్నింటిని సిద్ధము చేసి, ఆంధ్ర పాఠకలోకానికి అందజేయుట జరుగగలదని విశ్వసించుచున్నాను.

హైదరాబాదు

24-7-1974

దేవులపల్లి రామానుజరావు

కార్యదర్శి

ఋతశిల్పి

I హరిహరనాథతత్త్వము

"కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం- విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్
కోహ్యఽన్య పుండరీకాక్షా- న్మహాభారత కృద్భవేత్"

(విష్ణుపురాణ మందలిదిగా విష్ణుసహస్రవ్యాఖ్యలో శ్రీశంకర భగవత్పాదులు) కవిబ్రహ్మయు నిట్లే చెప్పెను.

"విద్వాన్మోద విధాయి, నిర్మలవచో విస్ఫూర్తి విఖ్యాతుఁ, గృ
ష్ణ ద్వైపాయను నీవెఱుంగుము విభున్ నారాయణుంగా, విప
శ్చిద్వంద్యంబగు భారతాధ్యయనముం జేయంగ శక్తుండు ధ
ర్మాద్వైతుండు సరోజలోచనుఁడ కా కన్యుండు తద్వాచ్యుఁడే"
(శాంతి. 6-476)

*1 సందర్భము వచ్చినచోట్ల నెల్ల వ్యాసమౌని నిట్లే స్తుతించినాడు తిక్కన. ఆస్తోత్ర హేతువు పరమమౌని యందలి 'లోకహితనిష్ఠ', దానిచే పరిష్కృతమైన కావ్యపరమార్థము హరిహరాద్వైత మొకటి. ధర్మాద్వైతము రెండు. ఇది ప్రబంధమందలి ముఖముగా జేయబడెనని మహాకవి భాష్యకారు గ్రచేసిన వ్యాఖ్యానము.

వేదార్థవిజ్ఞతకు రెండే రెండు విద్యలు ప్రాచీన మహర్షి ప్రతిపాదితములు 1. పరోక్షవిద్య 2. నిదానవిద్య.

*2 1 ధాతువు ననుసరించు యర్థనిర్ణయము చేయుపద్ధతి ఉదాహరణముగానగ్ని శబ్ద మున్నది. ఇది అగ్రి ధాతు నిష్పన్నము.

---

*1. అను శా. ప. 1-63, 2-68, 3-43, 4-314, 330, 332, 5-403.

*2. ఈవిషయము ఆంగ్లవాక్యములతోబాటు Vision in Long Darkness అన్న V. S. Agrawala గారి గ్రంథపీఠికనుండి గ్రహింపబడినది. ఆ గ్రంథము అస్యవామీయ సూక్త వ్యాఖ్య.

"Agni is derived from Agri, being the primeval principle of Creation-

"అగ్రిర్హవైతమగ్ని రిత్యాచక్షతే పరోక్షమ్" (శత. బ్రా 6-1-1-11).

II. They (the ancients) think of the pranie power of Gayatri and see it visible in the flaming Fire and accept Agni as the symbol of Gayatri.

'యోవా అత్రాగ్నిర్గాయత్రీ సానిదానేన'. (శత. బ్రా. 1-8-2-15)

They observed the quality of mother-hood in the Earth and also in the rhythmic Creativity of the Three-footed Gayatri metre and by Virtue of the Nidana Vidya draw a parallel between the two. "గాయత్రీ వా ఏష నిదానేన" (శత. బ్రా 1-4-1-36)

వేదములను వ్యాసించిన [ఆ. శా. 4-314] వేదవిద్యోపజీవియైన వేద వ్యాస మహర్షి శబ్దమును వైదికమే. అనగా పరోక్ష - నిదాన విద్యావగమ్యము ఇందుకే మహాభారతమన్న నామమునకే పరోక్షవిద్యాదృష్టితో—

"This range from Sankhya to Vedanta is indicated by the very name Mahabharata (Maha, Bharata) meaning "(a) Leading from (Maha) Mahat representing the Sankhya to Bharata, meaning Breath or prana referring to Vedanta. Maha is used in compounds for Mahat (Monier Williams Dictionary) and Bharata refers to Breath or prana (Satapatha-Brahmana 1-V-1-8)

— The Mystery of Mahabharata (Vol. I x/Iv-P)

ఇట్లర్థము నిర్ధారితము.

ఈవిద్యాదృష్టితో హరిహర తత్త్వమిది.

హరామ్యహం స్మర్తృణాం- హవిర్భాగం క్రతుష్వహమ్
వర్ణశ్చమేహరిః శ్రేష్ఠ- స్తస్మాద్ హరి రహంస్మృతః
(విష్ణుసహస్రవ్యాఖ్యలో హరి శబ్దము దగ్గర శ్రీ శంకరు లుదాహరించినది)

హరిః- గజేంద్రమోక్షణే 'ఆపదం హరతీతి హరిః సర్వసంహర్తా వా హరః- హరతిసర్వం సంహర తీతి హరః హరతే రనుద్యమనేఽజిత్యచ్"

(శివసహస్ర నీలకంఠభాష్యము)

హరిహరు లిద్దరును హరించువారే యని పైవ్యాఖ్యలు నిరూపించుట బట్టి రెండు నొకే తత్త్వము.

కాక పౌరాణికముగ చూచినచో సర్జనక్రియోన్ముఖమైన *1 నీలవర్ణము విష్ణువు. ఇది శృంగారము. ఏక మనేక మగుటకైన కామన. ఇది యెప్పుడు నందమైనది. అనేకము నేకము వైపు లయించు శుభ్రతేజము హరుడు. *2 ప్రవృత్తి- నివృత్తిసమన్వయము. ఇదే సర్వభారతీయ దర్శన గ్రంథ ప్రతిపాదితాంశము. కావున నీయాతాయాత -ఓతప్రోతరూపమైన విశ్వదృశ్యాదృశ్యకారక మహాశక్తి సమన్వయమూర్తి. వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయతత్త్వము. ఆతత్త్వము పేరు శ్రీకష్ణుడు. భారతకథాచక్రనాభి. కథాప్రపంచ సువర్ణబింబము. (ఇది సహస్రమందలి విష్ణునామము).

"కృషిర్భూ వాచకశ్శబ్దో- ణశ్చనిర్వృతి వాచకః
విష్ణుస్తద్భావయోగాశ్చ- కృష్ణో భవతి శాశ్వతః"

(ఉద్యో-ప. 70-5)

కృష్ణశబ్ద వ్యాఖ్యానమున శ్రీ శంకరులు (20-వ.శ్లోకము) ఉదాహరించి "ఇతి వ్యాసవచనాత్ సచ్చిదానందాత్మకః కృష్ణః" అని స్పష్టము చేసిరి. ఇదే హరిహరనాథతత్త్వము.

సగుణ నిర్గుణ సమన్వయమైన మహాతేజము ఈతత్వ మనాదిప్రసిద్ధమే.

"చిజ్జడానాంతు యోద్రష్టాస్యోచ్యుతో జ్ఞానవిగ్రహః సఏవహి మహాదేవస
ఏవహి మహాహరిః- సఏవజ్యోతిషాంజ్యోతిః -సఏవ పరమేశ్వరః-
శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే-"
నభేదాస్సు శ్శివకేశవయోః-(స్కందోపనిషత్తు)

---

*1. Ultra-marine blue is a noble and beautiful colour perfect beyond any other. అని Tusean Painter Cenini 'Book of the Art'

*2 స్వచ్ఛత శాంతలక్షణము. సత్యప్రతీక. ఇందుకే యీస్వామి శాంతరసాధిదైవము. అతడు శృంగారరసాధిదైవమన్న ఆలంకారికనిరూపణకు తాత్త్వికసూత్ర మిదే. ఇది సౌందర్యము. అది శాంతము. సర్వేంద్రియ ప్రశమనస్థితి.

అన్న శ్రుతిధ్వని భారతమున ప్రతిధ్వనించి పై సమన్వయ రూపమైన శ్రీకృష్ణ తత్త్వము హరిహరతత్త్వముగా నావిర్భవించినది. దీనినే తిక్కనగారు కావ్యారంభమున స్తుతించినది. అది సకల బ్రహ్మప్రార్థనము. నిష్కళమునుండి సరాసరి దిగివచ్చినది. అది సప్తమూర్తి స్వరూపమైన విశ్వము. అష్టమ తత్త్వమైన యజమాని సమ్మేళన మందిన మహాజ్యోతి. యజమాని శివుడు. నిష్కళమైన తత్త్వమునకు తనువు హరి (లేక పైన శ్రుతి చెప్పినట్లు తనువు శివుడు అన్నను నష్టము లేదు.) ఇందుకే విష్ణురూపాయ నమః శివాయ యనుట. శరీరాత్మ సమన్వయమే హరిహరతత్త్వము. ఇదే నిదాన విద్యాదృష్టితో సర్థము. ఈ విశ్వ-విశ్వాతిగ తేజస్సమన్వయ నిధానములను శ్రుతి యనేకము సృష్టించినది.

హరి-హరసమన్వయమునకే శ్రుతి ప్రతిపాదిత నిదానములు.

1) పరావర తత్త్వము	3) మాతృ - పితృ
2) గో-వృషభ	4) ద్యావా-పృథివీ
5) వాక్కు-ప్రాణము	6) ద్రవ్యము-ఆత్మ
7) మృతము-అమృతము	8) అగ్నీ షోములు
9) స్త్రీ-పురుష	10) బంధు (ఉన్మేషము)- బిందు (నాభి)

ఈవిద్యయే తర్వాత ఉపనిషద్దర్శన- మతదర్శిష్టులతో సదసత్తులు, యోగ సాంఖ్య- (సగుణ నిర్గుణోపాసనలు) దైవ-పౌరుష, బీజ-క్షేత్ర, నరనారాయణ, అర్ధనారీశ్వర, తత్త్వాలుగా రూపు దాల్చినది. వేదకాలమునాటి అగ్నిషోమ తాత్త్వికసూత్రమే యర్ధనారీశ్వరతత్త్వముగా మత (సగుణ) దృష్టిగా సవతరించినది. అందుకే భారతదేశకళాదృష్టి దానినంతగా శబ్ద-శిలావర్ణములందుపాసించుట "అగ్నీ షోమాత్మకం జగత్"- అస్యవామీయ సూక్త మంత్రభాగ వివరణమున అగ్రవాలాగారు తర్వాత నిదే యర్ధనారీశ్వర తత్వమైన దన్నారు. (చూ. పు 63) ఇదే శీతోష్ణ శక్తులన్న ప్రతీకగా భారత మనుచున్నది. (చూ.అ. శా.4-441) శివు డుష్ణతత్త్వము. హరి శీతతత్త్వము అనిపైపద్యము. ఇదే అర్ధనారీశ్వర తేజము. అగ్నిషోములే విప్రక్షత్రియులుగా (శాంతి- 6-427). ఈ రెండు తొలుత నేక యోనిగతములు.

'అగ్నీ షోమౌ కథం పూర్వం ఏకయోనీ ప్రవర్తితౌ' (శాంతి- 3-29-1) ఆ ప్రథమతత్త్వమే నిష్కళమని యుపనిషత్తన్నది. అటనుండి వికసించిన

విశ్వము శీతోష్ణశక్తి సమన్వయ రూపమున నున్నది ప్రతిజీవి రెంటి కూడిక. కలిసినపుడే వ్యక్తావ్యక్త- ప్రవృత్తి నివృత్తిసగుణ నిర్గుణ సకల నిష్కళ సమన్వయము.

ద్యౌర్మే పితా జనితానాభిరత్ర- బంధుర్మే మాతాపృథివీ మహీయమ్
ఉత్తాన యోశ్చమ్వోర్యో నిరంతరత్రా- పితాదుహితుర్గర్భమాధాత్

(ఋగ్వేదము. 1-164-33)

"Dyus is my father, my begetter, his kinship is in me. This great Earth is my kin and mother.

Between the two recumbent Bowls is the womb of the Two Parents. The father deposited his germ in the Daughter in that womb."

(V. S. Agrawala)

ఇదే సూత్రము తిక్కనగారి శ్రుతి మహత్వమైన దృష్టి క ట్లవతరించినది. ప్రాచీనకళాదృష్టి కర్ధనారీశ్వర తత్త్వమెట్టిదిగా గోచరించినదో యదే కవి బ్రహ్మకిట్లుగా గోచరించినది. ఇది యనాది సంప్రదాయము.

1*ఖజురహో దేవాలయము లందీ తత్త్వము శిల్పమూర్తియై యావిష్కరించినది. హరిహర శిల్పమూరు లచట శిల్పులు మలచినారు. ముద్రారాక్షస భరత వాక్యమున స్మరింపబడిన అవంతివర్మ మౌఖర వంశీయుడు. ఆవంశీయుడు హరిహరనాథోపాసకులని శ్రీ[illegible]ధువాగారు 'ముద్ర' పీఠికలో వ్రాసిరి.

2*ఈ తత్త్వమును- ఎడమ విష్ణు చిహ్నములు కుడిప్రక్క శివచిహ్నములుగా చెక్కవలెనని శిల్పశాస్త్రము. ఎడమ వ్యక్తదశ కుడి యవ్యక్తదశ. ఇదే

---

*1. "Composite and fused deities like Hari-Hara-images also made their appearance at this great religious centre."

*2. "According to Sanskrit authorities Hari-Hara should be Siva in right-half and Vishnu in the left"

— Khajuraho-Sculpture. (P. 19&25)
by Urmila Agrawala.

పై గ్రంథమున చివరి 3-వ బొమ్మ హరిహరనాథునిదే. కుడిచేతికి భుజంగ వలయలు, ఎడమచేతికి కాంచనకటకములు. త్రిశూల, చక్రా లుభయహస్తము లందున్న శిల్పము వేఱొకటి యున్నదని పై గ్రంథము చెప్పుచున్నది. శ్రీగోపీనాథరావుగారు Indian Iconography Vol. I Part I పు. 270 లో వేంకటేశ్వరస్వామి హరిహరుడే యనుచున్నారు.

దాంపత్యవిషయమున స్త్రీపురుషులు సాంఖ్యమున ప్రకృతి పురుషతత్త్వము వెరసి యర్ధనారీశ్వరము. విష్ణుదేవీ తేజస్సులు వికసనోన్ముఖములైన శక్తులు సృష్టి స్వరూపములు. క్షాత్రమూర్తులు. కావుననే సోదరీసోదరులని పురాణ ప్రవచనము.

ఈ సమన్వయ రూపతేజోరాధన ఆర్షరక్తనిష్ఠము. సమన్వయమే సంప్రదాయము. ఇది యాంతరముగాని బాహిరముగాదు. ఎడనెడ కాలము వక్రించి మత కలహ ధూళిచే నది పొనుగువడి పోగా సంప్రదాయ తత్త్వవేత్తయైన కవిఋషి 'లోకహితనిష్ఠ'చే దానికి పులిగాపువెట్టి తళతళ లాడించును.

ఇట్లు వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయసూత్రము తత్త్వమును మతపరముగా శిల్పులు- కవులు. కవిశిల్పులు వచశ్శిల్పములందు బంధించి సగుణ తత్త్వారాధకులైరి. అనగా సగుణమార్గమున నిర్గుణ తత్త్వసాధకులు బోధకులైరి. ఈమహా సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడు వేదవ్యాసుడు. ఇది యిదని గుర్తించి వెలికి దీసిన కవి దార్శనికుడు తిక్కన.

ఈ సంప్రదాయదృష్టితోడనే తిక్కనగారు హరిహరసాక్షాత్కారావతారిలో "కరుణారసము పొంగిపొరలెడు" నన్న పద్యమున వర్ణించిరి. ఈ తత్త్వస్వరూపమేమి?

1-3 పాదాలు శివతత్త్వమును సూచింపగా 2-4 పాదాలు విష్ణుమూర్తిని వర్ణించుచున్నవి. శివుడు విషమతత్త్వము. అగ్ని. అనగా నవ్యక్త చైతన్యము "విషముష్టుఁడెయున్కి వృషవాహనుఁడు" (అను శా. 5-400) బేసిసంఖ్య విషమతకు నిదానము. 2-4 సరిసంఖ్య వ్యక్తదశకు నిదానము-సమత్వప్రతీక చతుర్భుజుడు- చతుర్ముఖుడు. వ్యక్తతత్త్వము లివి. త్రినేత్రుడు పంచముఖుడు- నవ్యక్తవిషమతా నిదానము. ఇది యేర్పడ నేర్పడుచున్నది. సమత్వమును ధరించుచున్నది.

అవ్యక్త మమూర్తము. వ్యక్తము మూర్తము. శివత్వప్రతీకలు-రేఖలు చంద్రుడు(గళమందు)మచ్చ.ఇట నంగ వర్ణనలేదు. నాభిధవళపంకజము-ఉరమున కౌస్తుభము-విష్ణుమూర్తి వర్ణనలో నంగసంఘటన ముండుటలోని శిల్పరహస్యము అవివ్యక్త-మూర్తతత్త్వమగుటయే. పైది నిష్కళము. ఇది సకలము. అది నిరలంకృతము. ఇందుకే శివునకు శశిరేఖాదులు భూషణాలుగా వర్ణింపబడక కరుణాదులకు సూచకము లనబడినవి. నాభిధవళపంకజము, హరినీలపాత్రిక, సురభి చందనమట్లు

కౌస్తుభము తొలిమలపైని రవి యట్లున్నవనుట సాలంకారవాక్యము. అది నిరలంకృతవాక్యము. అది సత్యము. ఇది సౌందర్యము. మూర్తమునన్న తాత్త్విక విషయము. ఇందుకే శీర్షస్థానము (1-3 పాదాలు), శివుడుగా (3-4 పాదాలు) అధోభాగము విష్ణువుగా వర్ణిత మగుటకు హేతువు అది అగ్ని. కారణబ్రహ్మము. సోమతత్త్వము విష్ణువు. అనగా ప్రకృతి వ్యక్తదశ. ఇది కావ్యబ్రహ్మము. రెండును కలిసిననే పూర్ణసత్యము. ఇదే వేదమన్న అగ్నిషోమాత్మకమైన జగత్సత్త్వము, తత్త్వము. ఇదే బ్రాహ్మణక్షాత్ర తేజోయుగళము. శివుడు మొదటి తత్త్వము- విష్ణువు రెండవ తత్త్వము. ఇందుకే "నావిష్ణుః పృథివీపతి". ఇందుకే ఇతడే యవతరించుట. కాని రెండు నొకేతత్త్వమునకు రెండుముఖాలు. 1వ పాదము శివుడు. 2 విష్ణువు 3 శివుడు 4 విష్ణువు- ఇది అభేదదృష్టి. కలసినతత్త్వము 'కాంతిపూర్వము' అది నిరాకారము. అద్వైతమహాజ్యోతి "యద్వాచా నభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతే, తదేవబ్రహ్మత్వం విద్ధివేదం యది దముపాసతే (కేన. ఉప 1-4) ఈనిష్కళమైన తత్త్వము వ్యక్తమగుట యజ్ఞము. తిరిగి యవ్యక్తమున లీనమగుట యజ్ఞము. ఈ యజ్ఞమునే భారతము వర్ణించుచున్నది.

"అనలుఁడు భాస్కరుండును సుధాంశుఁడు నధ్వరసంప్రవర్తకుల్
వినుము నరేంద్ర యీక్రతువు విష్ణుమయంబిది నిర్వహించి
రర్జునుడును గర్ణుడుం దగ"

ఈ పద్యము కర్ణపర్వాంత మందలిది.

యజ్ఞములు ప్రవృత్తి - నివృత్తి ముఖాలుగా ద్వివిధములు *[1]మొదటిది జన్మ జరామరణ రూపమైన సంసారయాత్రా సర్వస్వము. ఏకతత్త్వము

"Hence Vedanta conceives of Action as a Sacrifice performed for purposes of Creation by the Supreme Purusha himself and Conversely as the Individual Soul is said to be of the same nature as the Supreme Purusha, all action performed as a Sacrifice is regarded Purushic in Character transforming that which appears to be prakritic to a purushic energy. That is the idea of the Vedas and the same is repeated in the Mahabharata

"The Mystery of Mahabharata' Introduction p-XIX

అనేకముగా వికసించుట (జీవుడు- విశ్వము తిరిగి యేకమున-అద్వైతమున లీన మొనర్చుట నివృత్తిముఖమైనది.) దీనికి ప్రవర్తకులు పై మువ్వురు. భాస్కర సుధాంశులు కాలప్రవర్తకులు. సర్వము నవ్యక్తముఖముగా పక్వము చేయ, నుష్ణ శీతశక్తులు "అఖిలజగంబు సౌమ్యాగ్నేయ యోగ కలితంబు" (ఆ. శా.-4 444) శీతశక్తి అన్నరూపము తత్ప్రదాత. స్థితికారక మిదే.

అనలు డనగా పంచాగ్నిమూర్తి. స్వర్గము, మేఘము, పృథ్వీ, స్త్రీ పురుషులే పంచాగ్నులు. ఇది ఛాందోగ్య పంచమ ప్రపాఠకమున 4. వ ఖండము నుండి వ్యక్తీకరింపబడినది.

జీవుని తొలుతటి మనికిపట్టు ద్యులోకము అవ్యక్తము. అటనుంటి మేఘ మున జొచ్చి వర్షముబడి యోషధులందు ప్రవేశించి యన్నరూపమున స్త్రీ పురుషులలో ప్రవేశించి రూపెత్తుచున్నాడు. అతడే పురుషశబ్దవాచ్యుడు. ఈ పంచాగ్నులచే జన్మ-ప్రవృత్తి యేర్పడుచున్నది. ఇదే విషయము మండకము 2-5 విధించుచున్నది. కావున కర్మలేక యజ్ఞమునకు హేతు వనలుడు. ఈతని వ్యాపనము.

సోమో యత్ర పవతే యత్ర సూర్యః (2-6 ముండకమంత్ర భాష్యమున శ్రీ శంకరులు) సోమో యత్ర యేషులోకేషు పవతే పునాతి లోకాన్యత్రయేషు సూర్య స్తపతితే చదక్షిణాయ నోత్తరాయణ మార్గద్వయ గమ్యా విద్వదవిద్వత్ కర్తృ ఫలభూతా —

ఇటున్మేషించిన జీవుడు సూర్యకాలాగ్నిచే దప్తుడై మరణించి స్వజ్ఞానకర్మ వ్యాప్తృతబుద్ధిచే దేవయాన ధూమయానమున ద్యు పితృ లోకము లేగుచున్నాడు. ఈ రెండు సూర్యచంద్రులద్వారమున. అర్చిర్మార్గమున నేగినవానికి పునరావృత్తి లేదు. పితృలోకగామి కర్మక్షయాంతము- పైపంచాగ్ని సమన్వయమున జనించి మరణించుచున్నాడు. ఈప్రవృత్త మనాది పంచాగ్నిరూప ప్రపంచము విష్ణుమయము. మహాక్రతుమూర్తి యతడే. విష్ణుసహస్రమందలి ప్రథమనామము-విశ్వం..ఇదివ్యక్త తత్త్వము. దానిపేరు విష్ణువు, అవ్యక్తము పేరు శివము.

"-- యవ్యక్తమనఁగ బ్రహ్మంబునా- శివంబన వినుతికెక్కి" (శాంతి-5-345)

ఇందుకే శివసహస్రప్రథమనామము స్థిరః- ఇది కదలదని స్థాణువు. ఇది

కదలనిది స్థాణువు. ఇది విశ్వమున కాధారము. పైది కదలుశక్తి.

ఈ హరిహర-వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయమునే భారతము బోధించుచున్నది.

సంభవపర్వముతో మొదలైన కథ స్వర్గారోహణముతో ముగిసినది. అనగా నొకవృత్తము పూర్తియైనది. ధర్మరాజు స్వర్గమున కేగుచు పితృలోక దర్శనము చేసెను. దేనికిది? పరమార్థమేమి? పాండవులది దేవయానము. హరి హరనాథుడైన శ్రీకృష్ణునిచే ప్రబోధితులు కావున పెరవారిది పెరదారి. ఈ మార్గ ద్వయసూచక మాఘట్టము. ఈ విప్రతీపశక్తుల సంఘర్షణమే పై పద్యమున కర్ణార్జునయుద్ధ మనబడినది. ఈ సర్వ భారతరహస్యమైన మహావిషయము నాపద్యము వ్యక్తీకరించుచున్నది. ఇదొక మహాక్రతుపటః

యుద్ధపర్వముల దనుక ప్రవృత్తి యజ్ఞము నిరూపింపబడినది. ఇది యర్ధము. పూర్ణము కానందున ఫలితము స్త్రీ పర్వముగా నావిర్భవించి యను భవితకు దీని వైయర్థ్యము భాసింపజేసినది. దానితో వైరాగ్యోదయమై నివృత్తి మార్గము నన్వేషింపగా నందు సకలధర్మములు శాంత్యనుశాసనికములుగా వెల్లివిరిసినది. దానికి ధ్యేయవస్తువు- అద్వైతము ఇట్లు పూర్ణమైన వృత్తమేర్పడి వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయము సిద్ధించినది. కావున యజ్ఞము పైనన్నట్లు రెండురకములు.

ఈ యజ్ఞమే ధర్మము. ఫలితము- ధ్యేయము. అద్వైతము. ఇది భారత ప్రబోధము. తత్సారము - వేదసారము.

II ధర్మాద్వైతము

ధర్మమనగా యజ్ఞము లేక కర్మ.

"దేవాన్ భావయతానేన దేవాభావ యంతువః
పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమ వాప్స్యథ"

(గీత 3-11)

ఇది వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయ సూత్రము యజ్ఞముగా చెప్పు శ్లోకము.
(గీత 3-13)

యజ్ఞ శిష్టాశినః సంతో ముచ్యంతే- (గీత 3-13). వ్యాఖ్యలో యజ్ఞ శబ్దార్థము దేవాది యజ్ఞమని శంకరులు. గృహస్థాశ్రమము పంచయజ్ఞ స్వరూపముగా మనువు విధించెను. వానియందు నరభూతయజ్ఞములు లౌకికజీవరాసులతోడి కూడిమాడిన బ్రతుకునకు చెందినవి. (దేవ, బ్రహ్మ, పితృయజ్ఞములు) మిగిలినవి అవ్యక్తసమన్వయమును బోధించునట్టివి.

పై విషయములు యజ్ఞ మనగా సమన్వయ రూపమైన నిష్కామకర్మ యనియే చెప్పుచున్నవి. వేదము యజ్ఞక్రియనే యుద్బోధించుచున్నది. అచట *1 యజ్ఞమనగా సృష్టి. సర్జనక్రియగా చెప్పబడినది. ఆకర్మ నిస్స్వార్థము. నిష్కామకము. అవ్యక్తదశ నుండి వ్యక్తదశ మైథునీసృష్టి మూలకమై అనగా యజ్ఞ ద్వారమున ఆవిర్భవించినది. వ్యక్తిస్థాయిలో నానాత్వము నుండి ఏకత్వ- అద్వైత- ముఖముగా చేయు నిష్కామకర్మ యజ్ఞమని పంచయజ్ఞ విధానము బోధించుచున్నది. కావున నిష్కామమైన యజ్ఞమే- కర్మమే ధర్మము.

---

*1 " Sacrifice is action performed for a Creative purpose; to bring in to the world something new or different from the performer; and so it is unselfish and impersonal" —The Mystery of Mahabharata (P-173-174)

అట్లే Vision in Long Darkness పు. 127 లో The act of fecundation is a Complete Yajna_ అని వివరింపబడినది.

"Dharma is a mode of manifestation of the one into the many in time and space and of the process of integration of the one."

— Manu Dharma Sastra.
Kewal Motwani.(P-25)

లౌకిక ప్రశాంతయాత్రా సమన్వయసూత్రము ధర్మము. అనగా ప్రశాంత విశ్వగతి కాధారమైనది. కర్మవినాశనాంతస్థితి యద్వైతముకాగా, దీని ముఖముగా దానిని నానాముఖములుగా నున్న ధర్మమును- శోకమును తీర్చుట ధర్మాద్వైతము.

అర్థకామ స్వరూపమైన భౌతిక ప్రపంచ ప్రశాంతగతికి స్థితి నాపాదించు సూత్రము ధర్మము. ఇది భౌతిక సమన్వయము. ఈధర్మమే భిన్నద్రవ్యములను దగ్గరకుచేర్చి బంధించు సూత్రము. ధృ ధాతువున కర్థమే యిది కావున ధర్మము సమన్వయ రూపమైన సహజీవన విధానాపాదకమైనది. *1 లోకచక్రమున కది యిరుసు. అది విరుగదు విరిగినపుడు అవతారము వచ్చుచున్నది. కావున యజ్ఞమే ధర్మము కాగా యజ్ఞమూర్తి. తత్తనువు విష్ణువు. ఇందుకే "యాక్రతువు విష్ణుమయంబు". అద్వైతము అవ్యక్తము-ఏకము. దానికి మఱొక పేరు శివము. హరతత్త్వము. కాబట్టి హరిహరసమన్వయమే మఱొక పద్ధతిగా ధర్మాద్వైతమును. ఇందుకే ధర్మాద్వైతుండు సరోజలోచనుడు- అని పైపద్యము.

ధర్మశబ్దము విధి-మత- దర్శనాది విషయములందును బ్రవర్తించును. వీని యన్నిటి కద్వైతము ముడి. అనగా సమన్వయము. మతదృష్ట్యా హరిహర సమన్వయమును భారతము బోధించుచున్నది. సాంఘికవిధులను వ్యక్తి - సంఘ ఆశ్రమాది సమన్వయరూపమున మనుస్మృతివోలె భారతమును నిరూపించెను. దర్శన సమన్వయరూపమే భారతమని భదాగారు *2 MMB లో నిరూపించిరి.

---

*1 'అయం యజ్ఞో భువనస్య నాభిః'—

అని అస్యవామీయ సూక్తము.

*2 M. M. B. The Mystery of Mahabharata.

కావున యజమాన తత్త్వోన్ముఖమైన సకల భౌతికధర్మమును సమన్వయించుట * ధర్మాద్వైతము.

"The self is the Yajamana and the entire chemical, physical, biological and psychical laws functioning in the body constitute a yajna"—

అని అస్యవామీయ సూక్తమందలి యొక మంత్రమును వ్యాఖ్యానించు వి. యస్. అగ్రవాలాగారు తమ Vision in Long Darkness గ్రంథమున పు. 135 లో వ్రాసిన దానిని బట్టి యజ్ఞ మన్నది సంఘపరముగా ధర్మమే. ఇది భిన్నరూపముల నున్నది. దాని నద్వైతముఖముగా సమన్వయించుకొను బ్రదుకెట్టిది? దానిని భారతము బోధించుచున్నది.

ప్రజాపతి త్రైవర్ణికులను సృజించి వారి నొకటిగా బంధించుటకై ధర్మమును సృజించెనని బృహదారణ్యక మనుచున్నది. కావున స్నేహసూత్రమే ధర్మము. సంఘ మర్థకామస్వరూపము. వీని నడుమ సమన్వయము నాపాదించుచు ముక్తి – అద్వైతముతో ముడిపెట్టు ధర్మజీవనము మహాయజ్ఞము. నిష్కామయోగము.

ఇట్లు యాజ్ఞిక కర్మ ధర్మము. ధర్మము వ్యక్తము. అద్వైత మవ్యక్తము. సమన్వయము హరిహర తత్త్వము. ఇది కేవల శ్రుతి విద్యయైన నిదాన దృష్టితో.

---

* శాంతి. 6–512, 16 వరకున్న పద్యములందు వేదసాంఖ్యాది విధులన్నిటికి నారాయణుడే పరమని చెప్పబడినది. అవి యెల్ల బోధసాధనము లట. వానికెల్ల నిష్ఠ యొక్కటే నట. అది నారాయణు డట! కావున 6–476 పద్యమున ధర్మాద్వైతుండు సరోజలోచను డనుటలోని తాత్పర్య మిదియే. సకలశాస్త్రములు ధర్మవాచకములు. అద్వైతము నారాయణవాచకము. కాగా, లౌకికాలౌకిక సమన్వయమే ధర్మాద్వైతమనుట స్పష్టము. ఇదే పరావరా విద్యా సమన్వయము.

III ధర్మము - కావ్యము

1. స్త్రియో యత్రచ పూజ్యంతే రమంతే తత్ర దేవతాః
అపూజితాశ్చయ త్రైతాః సర్వాస్తత్రా ఫలాః క్రియాః
తదాచై తత్కులం నాస్తి యదా శోచంతి జామయః"

(ఆ. శా. 46-5, 6.)

2. "ఉత్పాదన మపత్యస్య జాతస్య పరిపాలనమ్-
ప్రీత్యర్థం లోకయాత్రాయాః పశ్యత స్త్రీ నిబంధనమ్"

(46-11, 12.)

(ఈ యధ్యాయము తెనుఁగున ననూదితము కాలేదు.)

3. "దశాచార్యా నుపాధ్యాయ ఉపాధ్యాయాన్ పితాదశ
దశచైవ పితౄన్మాతా సర్వాం వా పృథివీ మపి-
గౌరవేణాభి భవతి నాస్తి మాతృ సమో గురుః"

(ఆ. శా. 105 - 14, 15.)
(తెనుగు 4 - 140.)

"— యివ్విషయంబున మనువాక్యము గల దాకర్ణింపుము—
మునిజనుల నదుల సిద్ధుల - జననంబులు బుద్ధివృత్తి జర్చింపఁగ నె
వ్వనికిన్ వశంబుగావవి - దన తనయై నట్లయై యుదాత్తతఁ
బొందున్"

(ఆ. శా. 2 - 28, 29)

పై మూడు శ్లోకములు మనుస్మృతి లోనివే. క్రమముగా 3-56, 57; 9-27; 2-145 శ్లోకములుగా నా స్మృతి యందున్నవి. శబ్దములకు శబ్దములు పాదములకు పాదములే భారతమున నట్లు వచ్చుట వల్ల మనువు నిర్వచించిన వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయ రూపమైన సంఘమును యథాతథముగా మహర్షి గ్రహిం

చినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. (భారతమున చెప్పిన సకలధర్మా లిందలివే. వాని కింకను మెఱుగు లద్దెను.)

ఆ సంఘము కేవల భౌతికము కాదు. ఆధ్యాత్మికము. అనగా పరతత్త్వమున కది నిదానము. నిదాన శబ్దమునకు వాచ్యార్థము లేదు. మఱి తత్త్వ సూచకము. ప్రతీక దాని కున్ముఖముగా దీర్చబడినది. *1 దీనికి కేంద్రము గృహస్థాశ్రమము. ఇది పంచయజ్ఞాత్మకము.

గతాగతములకు వర్తమానము లంకె. లౌకిక పారలౌకికములకు గార్హస్థ్యము లంకె. బ్రహ్మ - దేవ - పితృ - నర - భూత యజ్ఞములందు 2, 3 భూతములు 4, 5 వర్తమానములు. ఈ రెంటి స్వరూప సమన్వయ నిర్ధారకము మొదటిది. ఈ భూత వర్తమాన సమన్వయము నుండి సుందరమగు భవిష్యత్తావిష్కృత మగుచున్నది. మొదటి మూడు వైయక్తికములు. వ్యక్తికి పారలౌకికమునకు ముడిపెట్టునవి. మిగిలిన రెండు సాంఘికములు. మానవుల నాదరించుటే కాక చుట్టునున్న నోరులేని మెకాల నాదరించి యన్నమిడుట - వానితోడి సామరస్యమును సాధించుట యెంత భూతదయ! (ఇదే సాహిత్య మందలి ఆశ్రమ - మృగాది వర్ణనలకు మూలసూత్రము. వృక్ష - జంత్వారాధనకును)

వ్యక్తి బాహ్యముఖు డైనపుడు సంఘజీవి. ఇచట బహుళధర్మము లున్నవి. తనకు - సంఘమునకు సమన్వయించు ధర్మములు సాంఘికములు. వ్యక్తి యంతర్ముఖుడైనపుడు అవ్యక్త్య తత్త్వమునకు తనకు సమన్వయమగు తాత్త్విక ధర్మ మున్నది. ఇట్లు వ్యక్తికి రెండు ముఖాలు. ఆంతర మాకాశమంత. బాహ్యము చిన్నది. అది మూడు పాదాలు. ఇది యొకటే. వ్యక్తి - తత్త్వ సమన్వయమును నిర్ధరించునది శ్రుతి. వ్యక్తి - సంఘము - కుటుంబము - విద్య - ఆశ్రమవిధులు ఇత్యాదులు చెప్పునది స్మృతి. రెంటిని బంధించి సంఘనిర్మాణము చేసిన మహాప్రతిభుడు మనువు.

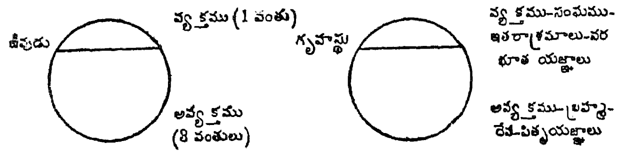
వ్యక్తి బాహ్యాభ్యంతరముఖాలుగా - తత్సమన్వయమైన ముడిగా నున్నాడనుట యాధునిక మనస్తత్త్వశాస్త్రవేత్త C. G. Jung. చక్కగా నిరూపిం

---

*1 యథా నదీ నదాస్సర్వే సాగరే యాంతి సంస్థితమ్ - తథైవాశ్రమిణ స్సర్వే గృహస్థే యాంతి సంస్థితమ్. (మను, 6 - 90) ఇశ్లో 3 - 78. ఇంకను పలుచోట్ల దీని మహాత్మ్యము స్తుతింపబడినది.

చెను. (చూ. **Dr. Jacobi** వ్రాసిన **Psychology of C. G. Jung** అన్న గ్రంథము). వీరు వ్యక్తము (**Conscious mind**), అవ్యక్తము (**unconscious**) నకు నడుమ జీవుడు (**Self**) ఉన్నాడన్నారు. ఈ జీవుడొకసారి యిటు - నొకసారి యటుగా సంచరించునని యావేత్త జీవితసార నరిశోధన. కావున వ్యక్తికిట్లు రెండు ముఖాలు. భౌతికాధ్యాత్మిక సమన్వయ స్వరూపుడుగా జీవుడున్నాడని మనువు దర్శించి నిర్గుణతత్త్వ మెట్లు వికసించి సగుణ మయ్యెనో తెలిపి యిచట నున్న ధర్మవిస్తృతిని చర్చించి తుదకు నిర్గుణతత్త్వమే ధ్యేయముగా చూపి స్మృతిని ముగించెను.

వ్యక్తావ్యక్తముల కెట్లు జీవుడుండెనో సంఘము - తత్త్వము రెంటికి నడుమ గృహస్థున్నాడు.

(ఇది Jacobi గ్రంథము ననుసరించి)

వ్యక్తికి బాహ్యజగత్తు కార్మికరంగము. ఇచట ధనసంపాదనా ప్రయత్నమున్నది. అది యజ్ఞనిర్వహణ సాధనము. స్వార్థము కొఱకు కాదని మనువు నిష్కర్ష. గృహము విశ్రాంతి స్థానము. కర్మఫలముగా నావిర్భవించిన శాంతికి; ఆనందానుభూతి కునికిపట్టు గృహము. పారలౌకిక దశలో ద్యులోక మట్టిదిది. రెండును ఆనందస్థానములే. గృహము శృంగార (ఆనంద) స్థానము. పైది వీరస్థానము. ఇది ఐశ్వర్యమున లీనమై యది శృంగారమును సృష్టించును.

ఇందుకే భారతీయ సాహిత్యమున వీరశృంగార రస ప్రాధాన్యము - మాటిమాటికి నొక్కి వక్కాణింపబడుట జరిగెను. అట్లుగా సాహితీసృష్టిని బ్రహ్మ (కవి) శిల్పించుటకు మూలసూత్రము మను ప్రసాదితము.

దాంపత్యము ద్యావా పృథివీ - వ్యక్తావ్యక్త - ద్రవ్యాత్మ సమ్మేళన రూపమైన అర్ధనారీశ్వర తత్త్వ నిదానము. (ఇందుకే కేవల్ మోత్వానిగారు తమ Manu Dharma Sastra గ్రంథమున మను నిరూపిత దాంపత్యమును వివరించి యొక్కమాటగా నది Cosmic - Symbiosis అన్నారు.) లౌకిక దాంపత్యమున కనాది ప్రథమభావము (Archetype) అర్ధనారీశ్వర తత్త్వము (ఇందుకే యంతగా నిది శిల్ప ప్రపంచము నేలుట)

ఇట్లు ప్రవృత్తి - నివృత్తి సంగమ - సమన్వయ స్థానము గార్హస్థ్యము

ప్రజలు దల్లిఁ జెందు పగిది గృహస్థ ధర్మంబునెల్ల యాశ్రమములుఁ జేరి
కాదె జీవనంబు గావించుకొను గృహ, యుక్తుఁ డోషధులకు నొడయుఁ డగుట.

(శాంతి. 5-312)

అంబుజసూతి యేర్పడ గృహస్థ సమర్థముగాఁ బ్రవృత్తి ధ
ర్మంబు నొనర్చె నార్య జనమాన్యము దాని తెఱంగు సాల సూ
క్ష్మం బతికాంక్ష లేక తగుకాలమునన్ సమచిత్తవృత్తిని
త్యంబును ధర్మముఖ్యముగ నర్థముఁ గామముఁ జల్పు టొప్పగున్"

(ఆ. శా. 5 - 30.)

ఇట్టి గృహస్థు ప్రస్తుత పర్వమునకు శ్రోత. ప్రవృత్తి - నివృత్తి సమన్వయము బోధించు భారత కథలో కేవల సన్యాసమునకు స్థానము లేదు. కావున సర్వ భారతమునకు శ్రోత గృహస్థే. గీతకు పరిణతాంతఃకరణుడు శ్రోత. శాంతికి కొంత రాజు - కొంత గృహస్థు. అనుశాసనికమునకు కేవల గృహస్థే. ఇందుచే బ్రవృత్తి - నివృత్తి రూప ద్వివిధ యజ్ఞములను గృహస్థున కీపర్వము విధించుచున్నది

పర్వ ప్రారంభ మందు ధర్మజ ప్రశ్న—

లోకేవై - యథా ముచ్యే మకిల్బిషాత్
తథా ప్రశాధిమాం రాజన్ - మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్.

(1 - 14)

గీతయుఁ శాధిమాం ప్రసన్నమ్,- అన్న వానికే చెప్పబడినది. మార్గమేది? శాసింపుము, దీనితో పర్వము ప్రవృత్తి ధర్మవిషయము పెంచి నివృత్తి విషయము కుదించి చెప్పెను.

దీనికి శ్రోత గృహస్థు కానిచో దైవిక - పైతృక విధులు - శ్రాద్ధ విషయిక గో సువర్ణదానాది ప్రశంస, ధూప దీప మాహాత్మ్యము - వీనికి చోటులేదు. కాక భూదేవి వాసుదేవునితో తృతీయాశ్వాసాంతమున చెప్పిన పంచయజ్ఞ విధానము కేవల గార్హస్థ్య ధర్మమే. దానిని చెప్పి చివర భీష్ముడు శ్రోతతో— "కర్మ శ్రద్ధాఘన నీవు నట్ల నడపు గార్హస్థ్యంబుల్" (ఆ. శా. 3 - 342) అనుట పొసగని విషయమే.

ప్రవృత్తి యజ్ఞవిధానము లేక లౌకిక ధర్మములు. తత్సంబంధకథాదు లివి.

I ఆతిధేయార్చన — సుదర్శన కథ
వరస్వరూప నిరూపణ — అష్టావక్రకథ
పంచయజ్ఞ విధానము — దైవిక పైతృక విధులు (5-ఆ)
గాంధర్వవివాహాదులు. పుత్రభేదములు - భ్రాతృపవర్తన (4-ఆ)
పితృపూజ నాదులు (3-ఆ)

5. వ. ఆ. ము నందలి ఉ. మ. సం. (ఉమామహేశ్వర సంవాదము) లోని - గృహస్థ ధర్మము - పితృవిధులు - పైతృక కర్మ లందు గొడుగులు, చెప్పులు దానము చేయుట లగ్గని - వాని యుత్పత్తిని నిరూపించుటకు - జమదగ్ని కథ - దానశీలతా నిరూపణార్థమై వృషాదర్భి కథ.

ఆశ్రయా పరిత్యాజ్యతా నిరూపణమే శుక శక్ర సంవాదము. తీర్థప్రశంస- తటాక నిర్మాణ - తిలభూదానాదులు - గోదాన ప్రాధాన్యము - దీనికై నృగకథ ఔద్దాలకి కత - రంతిదేవుని కథలు.

సువర్ణదానవిషయమున కుమారుని కథ - విద్యాదానము — దానార్హ నక్షత్ర నిరూపణ - దాన పాత్రత - దైవ పితృదాన పాత్రత - అన్నాది దానాదులు - దానప్రశంస - ఉమామహేశ్వర సంవాదము (ఉ. మ. సం.) నందలి తీర్థ - దాన విశేషములు - శుభకర్మ ప్రాధాన్యము - సాధ్వ సాధు నిరూపణ

II ఆచారకాండ :— శౌచవిషయము - ఆచారాధ్యాయము - ఆయుర్దీర్ఘతా హేతువులు - ధూపదీపారోపణ - దీనికై నహుష కథ. వ్రత విశేషములు. ఉ. మ. సంవాద మందలి ఆయు ర్విషయము - ధూపాది ప్రశంస.

III ధర్మకాండ :— వర్ణాశ్రమాచార విధులు - పరాశరస్మృతి-ఇది సాంఘిక ధర్మ ప్రపంచము.

IV సృష్టి స్వరూప వివేచన — వ్యక్తి స్వభావ విషయములు :

జనన మరణ విషయము - దీనికై వ్యాసకీట సంవాదము - పాప పుణ్యములు - జీవన విషయములు (5 - అ) స్త్రీ స్వభావ నిరూపణకు భంగాస్వను ని గాథ - స్త్రీ స్వభావము - స్త్రీ రక్షణ విషయముగా రుచి కత - పతివ్రతా ధర్మములు. కర్మ ఫల రూపనాక వైవిధ్య నిర్ధరణార్థము-ఇంద్ర గౌతమ సంవాదము

ఈ సర్వము ప్రవృత్తి యజ్ఞము. చివరిది తక్క. ఇది పై దానికి ఫలము.

<u>నివృత్తి యజ్ఞము :- I</u> ఆధ్యాత్మికవిద్యాస్వరూపమైన బ్రాహ్మణత్వ ప్రశంస కౌఱ కింద్ర మతంగ సంవాదము - వేదవాదము - సృగాల వానర సంవాదము- శంబర శక్ర సంవాదము - కార్తవీర్య పవన సంవాదము - దుర్వాసకథ. అబ్రాహ్మణునకు మంత్రప్రదానము చేయరాదనుటకై శూద్రతాపస కథ (1-276) ఉ. మ. సంవాద మందలి రాజత్వ మహిమము - నశ్లే ప్రథమాశ్వాసాదు లంద లివి.

ఇట్లు ధర్మ దర్శన-వ్యాపన కారకులైన వీరి ప్రశంస చాలచోట్ల నున్నది. సద్విద్య :- 1. వైష్ణవ ధర్మము (సుపర్ణ గాథ దీని కంగముగా చెప్పబడినది). 2. విష్ణు మహత్త్వ బోధ. (1 అ) నారద సనత్సుజాతీయము - హర సనత్కుమార సంవాదము - ఉ. మ సం. మందలి శైవ ధర్మములు - సాంఖ్య పాశుపత యోగములు - తపః ప్రాధాన్యము - వైఖానస విధులు.

ఇట్లాధ్యాత్మికము ధ్యేయవస్తువుగా జేసికొని గృహస్థు సకల లౌకికకర్మ పరంపరను దాని కున్ముఖముగా తీర్చుకొనుట నీ పర్వ మనుశాసించుచున్నది.

ప్రస్తుత పర్వము - ధర్మాద్వైతము

ప్రథమాధ్యాయమున దీనిని నిదానదృష్టితో వివరింపనైనది. ఇట మరొక దృష్టితో.

ధర్మము మతాది వాచకమును. ఈదృష్టితో నిచట నివృత మగుచున్నది.

I ధర్మములు బహుళములు. అద్వైత మేకము. దీనితో ముడివడిన ప్రతిదియు ధర్మమే. ఇది సాధనము- అది సాధ్యము. సర్వధర్మములకు మత, దర్శనాదులకు లక్ష్యమేది? వీని స్థితికి గతి యేది? వీని కద్వైత స్థానమేది? దీని ననుశాసించు పర్వము గావున 'అనుశాసనికము.'

గృహస్థాశ్రమము మృత్యుతారక మగునా? యన్న ధర్మజు ప్రశ్నకు భీష్ముడు సుదర్శనో పాఖ్యానమును చెప్పి దాని కద్వైతస్థానమునకు ముడివెట్టెను. అట్లే గోదాన సువర్ణ దానాదులకు ఫలితము లచటనే వివరించెను. ఇది యటనట ద్రష్టవ్యము,

II వ్యక్తతత్త్వము వైష్ణవము. అవ్యక్తము శివ మన బడినది. వ్యక్త విశ్వ చక్రము పరిభ్రమింప వలెనన్న నాధారముగా నిరుసుండి తీరవలెను. దాని పేరు శివము. దీనిని శివ - విష్ణు సహస్ర ప్రారంభ నామములే సూచించుచున్నవి.

* స్థిరః - విశ్వం -

ఇట్లు వ్యక్తము స్థిరమై యచలమై యుండగా దాని నుండి యావిర్భవించిన

---

*1 "Her (Saraswati's) name denotes 'flow' or 'motion' (saras) she is such in the supreme sense as being the activity (sakti) of the unmoving Siva or Brahman"— It is this rigid, un - wasting enduring Ether which is Vajra, the hard stable, lasting, un-wast -ing Vajra, the static manifestation of the static Brahman in which the Dynamic Brahman as Saraswati flows or moves"

— The Garland of Letters. (P-9-10)

పై విషయ మిచట మరొక రీతిగా చెప్పబడినది. స్థాణు వజ్రములు విష్ణు సరస్వతులు సమానతత్త్వములు.

తేజము సగుణసృష్టిచాలనసమర్థ మగుచున్నది. అదే శ్రీకృష్ణతత్త్వము. ఇది కథానాభి. తత్ప్రపంచ సువర్ణ బిందు.

ప్రతిపర్వమునందు నీ సమన్వయమును మహర్షి సూచించుచు వచ్చి యీ పర్వమును దానికి శేఖరముగా సృజించినట్లున్నది. ఇందుకే యానుశాసనిక మనుట. దీని తర్వాత నీ సమన్వయసూత్రము లేదు.

ఆరణ్యపర్వమున పాశుపతవిషయము, ద్రోణపర్వాంతమున శివతత్త్వ ప్రశంస - కర్ణపర్వమున త్రిపురాసుర సంహారము - సౌప్తికమున భూతవిషయము - నిట్లెడనెడ నవ్యక్తతత్త్వమును గథారూపమున ప్రకాశింప జేయుచు శాంత్యనుశాసనికములందు శైవ వైష్ణవ తత్త్వములను ధర్మసూత్రములుగా కుదించి సమన్వయించి ప్రస్తుత పర్వమున శివ విష్ణు సహస్ర నామములు రచించి తాను ప్రతిపాదింప దలచిన కావ్యతత్త్వమునకు ఫలభూమిగా చేసినట్లు పొడగట్టుచున్నది. ఆ సహస్రరచన కేవల తాత్త్వికోపాసనా సంబంధమైనది. కావున మత సమన్వయ రూపముగా చేసెను. ఇందుకే సుపర్ణుని విష్ణు స్తోత్రమున—“—అచ్యుత, శివ, సహస్రాక్ష - త్రినయన గోవింద హర” (ఆ. శా. 1-373) ఇట్లు హరిహరసమన్వయ మున్నది.

ధర్మాద్వైతమును భిన్న విషయ సమన్వయ సూత్రముగా గ్రహించినచో దైవ పౌరుష సమన్వయమును గ్రహింపవచ్చు.

దీని నీ పర్వము రెండు మూడు చోట్ల చెప్పెను. భీష్ముడు చెప్పిన దొకసారి (1 - ఆ.) ఉమామహేశ్వర సంవాదమున మఱొకసారి కాగా నీ సమన్వయము ప్రవృత్తి - నివృత్తి లేక కారణకార్య సమన్వయము నొకరీతిగా స్థాపించుచున్న దనవచ్చు.

వేదములు సాంఖ్యమును యోగవిధియుఁ బాశు
పతముఁ బాంచ రాత్రంబు నా బహు విధములఁ
జెల్లు బోధసాధనముల కెల్ల నిష్ఠ
యొక్కటియొ? యివి భిన్న నిష్ఠోదితములొ?

(శాంతి - 6-512)

ఈ ప్రశ్నకు సమాధానముగా-

విను మీ తంత్రంబులకె - ల్లను నరయఁ బరాయణం బలఘుతరసం వి
త్తనుఁ డగు నారాయణుఁడ — (6-516)

అని చెప్పబడినది. కాగా తంత్రము - దర్శనము - ధర్మము ఒకే యర్థ యర్థమును చెప్పు భిన్నవాచకములు. అద్వైతము పై పద్యమందలి 'నిష్ఠ' అది 'యొక్కటి' భిన్నము కాదు. కావున నద్వైతము.

ప్రతిపర్వము నందును సాంఖ్యయోగసమన్వయమును జేయుటే గాక హరిహరస్తుతులం దెడప దడప నీ దర్శన సాధ్య తత్త్వ స్వరూపులుగా వారిని జిత్రించెను. ఈ పర్వమున 2, 3 సార్లు సాంఖ్యయోగ సమన్వయము చేయ బడుట గమనార్హము.

ప్రథమాశ్వాసము నందలి నారద - సనత్కుమార సంవాదము.
ద్వితీయాశ్వాసము నందలి హర - సనత్కుమార సంవాదము.
పంచమాశ్వాసము నందలి ఉమామహేశ్వర సంవాదము.

ఈ సమన్వయమును గీతయే ప్రతిపాదించినది. దానికి శరీరభూతమైన భారతకథయు దానినే ప్రతిఫలింప జేయుచున్నది.

పంచమాశ్వాసమున శివుడు పాశుపతమును తదద్వైత సాధనముగా ప్రతి పాదించెను. దాని కతడే కర్త. పాంచరాత్రమునకు విష్ణువట్లు. అని శాంతిపై సందర్భా భిభాషణ.

ఇట్లు ధర్మముల కద్వైతస్థి సమన్వయము, మతపరము లైన రెండువెల్లు లకు సమన్వయము, దర్శన సమన్వయము - సర్వము ధర్మాద్వైతమే. *1 దీని నీ పర్వములో ముగించుటతో మహర్షి దీనినే లోకమున కనుశాసించుచున్నానని నామకరణముతో సూచించెను. ఇది శాంతరసమున కుద్దీపన విభావమే కావున మహావాక్యార్థమైన రసదృష్టి నిది సుపరిష్కృత మొనర్చు చున్నది.

---

*1 పర్వ సంగ్రహమున నీ పర్వమును గూర్చి — "ఏత త్త్రియోదశం పర్వ ధర్మ నిశ్చయ కారకమ్" - (1. 2-205) అనుటచే పై విషయ మువవన్న మగుచున్నది.

సహస్రనామరచన

దీనికిని కర్త మహర్షియే. 'లోకహిత నిష్ఠ' లో నిదొక భాగము. లౌకిక కర్మజాలమున చిక్కుకొన్న గృహస్థునకు తరణోపాయముగా మహర్షి దీనిని విధించుచున్న ట్లనిపించుచున్నది. కేవల యోగాదుల ననుష్ఠించలేని గృహస్థుని దృష్టిలో పెట్టుకొని వర్తింప జేసినాడు.

ఈ పర్వమునసే విష్ణు - శివ సహస్ర నామము లున్నవి. రెంటిని తిక్కన గారు వదలిరి. విష్ణు సహస్రమును సూచించిరి. శివ సహస్రమును సూచించ నైన లేదు.

హరిహరసమన్వయసూత్రమే యీ సహస్రయుగళమునకు హేతువు. లేనిచో రెంటి నిచటనే గుది గ్రుచ్చనక్కరలేదు. మతదృష్టితో సమన్వయమును సాధించుటే గాక హరిహరనాథతత్త్వదృష్టితోడను నామసహస్రములకు ప్రాధాన్యమున్నది. ఈ పర్వప్రాధాన్యమున కిదొక హేతువన బడినదికదా! రెంటిని విడివిడిగా రచించుటయే గాక శివనామములలో వైష్ణవములు, ఇందలి పునరావృత్తము లగుట పరోక్ష - నిదాన - విద్యాదృష్టితో నొకటే నన్న సమన్వయము జపితకు దానంతట నదే సిద్ధించు నట్లుగా రచించెను. *(దైవ) నామము, నిత్యము గుణబోధకమేకాని వ్యక్తిబోధకము కాదు. ఇందుకే విష్ణు సహస్ర ప్రారంభమందే 'నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని'- అన్నాడు- మహర్షి. గౌణ మన్నంతనే సగుణ-సాకార లక్షణమునకు గౌణత్వము పట్టినది. ఇదే శ్రుతితత్త్వమని నిదానవిద్యచే స్పష్టమే. ఈ గౌణత చేతనే హరిహరా భేదము సిద్ధించుట.

1\. ఉదా:- శివసహస్రములందు - కృష్ణః (1 శ) - విశాలాక్షః (2 శ)- హరిః (7-శ)

విష్ణు సహస్రములందు - సర్వః శర్వః శివః ——

ఇట్లొక పద్ధతి యభేదమును సిద్ధింపజేసెను.

---

*తత్త్వమునకు శబము వ్యంజకము (నిదానము) కాని వాచనము కాదు. ఇది వేద విద్యా సంప్రదాయము.

2. పై నామములు గుణ బోధకములు. వానికి వాచ్యార్థము లేదు. ఒక తత్త్వ మును సూచించు నంతే. కృష్ణ శబ్దార్థముగా నీలకంఠుడు -కృషిర్భూ వాచకః - ఉదాహరించి ఇతి శ్రుతేః ఆనంద సన్మాత్ర ఇత్యర్థః బ్రహ్మో త్తర ఖండేవాగోప శిశుం ప్రతి మహాదేవేన తవాన్వయే సప్త మోఽహం భవిష్యామీతి వరదానాన్ మహాదేవస్యై వావ తారః కృష్ణ ఇత్యవగమాత్"

అని పౌరాణిక సమన్వయము నుదాహరించెను.

శ్రీ శంకరుల విష్ణు సహస్ర వ్యాఖ్యలో శివః - అన్న నామమునకు-

నిస్త్రై గుణ్య తయా శుద్ధత్వాత్ శివః - సబ్రహ్మ స శివః (కఠ.ఉప) ఇత్య భేదోపదేశాత్ శివాదినామ భిర్హరి రేవస్తూయతే -

ఇట్లొకరీతి యభేదమును సిద్ధింప జేసెను.

3. తత్త్వమును సగుణ - నిర్గుణ సమన్వయ రూపమున జూపుట.
అవశః —(4శ - 7వ. నామము) దేహసంబంధా పరిహార్య దుఃఖాది సం బంధః నిపాతీ - దేహగరే నిపతి తుం తత్తాదాత్మ్యం ప్రాప్తుం శీల మస్యేతి—

ఉన్మాదః — ఉన్మాదయతీతి ఉన్మాదః మోహకః

అశ్వత్థః — సంసారవృక్షః కామ ప్రదోవా వృక్ష ఏక -

(నీలకంఠ శివసహస్ర భాష్యము.)

జీవేశ్వరైక్య బోధకముగా నామరచన కన్పించుచున్నది. తదైక్యమార్గ మును సూచించుచు కొన్ని నామాలు, నిర్గుణాత్మకుని సూచించు కొన్ని నామములు.

భిక్షుః - లింగధారీ హంసః భిక్షురూపః - అలింగ పరమహంసః అవ్యయః - నిర్వికారః - వంటివి	ఇవి నిర్గుణ తత్త్వావ బోధకములు.

విశాలాక్షః - మాలీ - వంటివి సగుణతత్త్వబోధకములు. ద్వంద్వాతీత స్వరూపునిగా నిర్దేశించు వానిలో కొన్ని -

దంభః — దభ్నాతి శత్రూన్ దయతీతి తథా

అదంభః — నాస్తి దంభో దమకో యస్య.

(నీలకంఠభాష్యము - శివసహస్రము)

ఇట్టి సహస్రరచన మొక మహాజ్ఞానావబోధ నుద్దేశించి శ్రుతి తాత్పర్య సీమగా మహర్షి యున్మేషింప జేసెను. ఇది కేవల ఋషి లక్షణము. ఆతత్త్వము యోగ సాంఖ్య ధ్యేయముగా నిరూపించుచు - యోగాధ్యక్షః - సాంఖ్య ప్రసాదః వ్రాయుట దర్శన సమన్వయమును చేయుటయే గాక ధ్యేయ వస్తు మార్గ వైవిధ్యమును సూచించెను. అన్నిటికి లక్ష్య భూతవస్తు వొక్కటే. నామ రూపములు కల్పితములే. జ్ఞానబోధ వీని తాత్పర్యము. —

ప్రస్తుతపర్వము - శిల్పము

ఋతశిల్పు లైతిహాసికులు. వీరి వస్తుశిల్ప మనంతరత్నాకరము. చాల వరకు వీరు వస్తుశిల్పులే. ఈ పర్వమున వచ్చిన పరశురామ, విశ్వామిత్ర, చ్యవన, నహుష, అష్టావక్ర, కుమార - ఇతిహాసము లితః పూర్వ పర్వము లందున్నవి.

(1) పరశురామ కథ యరణ్యపర్వమున నకృతవ్రణుడను ముని ధర్మరాజునకు చెప్పెను. ఇందు కార్తవీర్యుని, తన తల్లిని, భార్గవుడు సంహరించిన విషయము పెంచి యితర క్షత్రహననము నించుక సూచించెను. విశ్వామిత్ర విషయ మించుక సూచితము.

ఇదే కథ శాంతిలో మఱల కృష్ణునిచే చెప్పబడినది. శ్రోత ధర్మరాజే. ఇచట కార్తవీర్యుడు భార్గవునిచేతిలో చచ్చుటకు హేతువుగా వసిష్ఠశాప మదనముగా కల్పితమైనది. భూమిని నిఃక్షాత్రము చేసిన వృత్తాంతము విస్తరింప బడినది. తర్వాత ధరిత్రి కశ్యపుని ప్రార్థించి పతిని బడసినట్లు - దండనీతి కంగముగా నీ కథ యతుక బడెను. ఈ పర్వమున 'బ్రాహ్మణ్య - మవుల మూడు జాతులకు దుర్లభమేని' విశ్వామిత్రు డెట్లు ఋషి యయ్యె నన్న ప్రశ్నకు సమాధానముగ నీ కథ చెప్పబడినది. ఇందు పరశురామునకు పూర్వపర్వము లందు విశ్వామిత్రునకు వలె - ప్రాధాన్యము లేదు. కాగా నిట బ్రాహ్మణత్వమాహాత్మ్యమున కంగముగా నీ కథ యతుక బడినది.

(2) చ్యవనేతిహాస మరణ్యపర్వమున వచ్చినది. అచటి తీర్పు ప్రయోజనము వేఱు. ఇచట విశ్వామిత్ర జన్మకు పూర్వాంగముగా బ్రాహ్మణ మాహాత్మ్య ఖ్యాటనకై చెప్పబడెను.

(3) నహుషుని వృత్తాంతము నరణ్యపర్వ మం దజగర కథగా వచ్చినది. శాంతి. 342 అధ్యాయమున మూల మందున్నవి. తెలుగున లేదు.

ఉద్యోగపర్వమున సర్వాంగసుందరమైన శిల్పముగా చెక్కబడినది. ఇచట నాతని స్వారాజ్యపతిత్వ హేతువు (ధూపదీపారోపణగా) చూపబడినది. పూర్వ పర్వము లం దాకథ యట్లు సాగుటకు కారణబంధ మిచట. ఎంత విచిత్రకథా నిర్మాణము !

(4) అష్టావక్రకథ యరణ్యపర్వమున నాతని జన్మ - బ్రహ్మచర్యమును వర్ణించి యిచట నాతని గార్హస్థ్యజీవితకథను చెప్పి రెంటి నేకవృత్తముగా చేసెను. (అదొక యర్థము - యిదొక యర్థము కలిసి నిండు జీవిత మగుచున్నది)

(5) కుమారస్వామి కథ యరణ్య-శల్య పర్వము లందు రాగా నిచట సువర్ణోత్పత్తి కంగముగా సంఘటింపబడినది.

ఇట్లు పూర్వకథా చక్రము నంతకు నిట (ముడి) నాభి. పూర్వ స్థలము లందున్న కథలు నిండుగా నుండి వెలితిని కన్పింప నీయవు. తర్వాతిపర్వమున కేగునప్పటి కదే కథ క్రొత్తగా కన్పించును. ఇంతట కల్పనావైభవము – వస్తుసృష్టి చేయుటయే కాక యిచట వానికి హేతుకల్పనయో వాని పుట్టు పూర్వోత్తరములు చూపుటయో చేయును గాన - నీ జిలుగు పనితనము - శిల్పము బ్రహ్మభేద్యము. దీని కీపర్వమే శేఖరము. తర్వాత నీ కథాసూత్రము సాగలేదు. అన్నికథలకు నిచటనే ముడిపెట్టబడుటచే నీపర్వమున కొక ప్రాధాన్య మున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

ఇంతేగాక యిట్లేకైకకథ భిన్నపర్వము లం దావృత్తమగుటచే కథా సర్వస్వానుస్యూతి యేర్పడి భిన్నపర్వముల నడుమ చిక్కదన మేర్పడుచున్నది. ఉదా:- నహుష కథ యిట చదివిన వెంటనే యుద్యోగపర్వకథ మనసున తళుకు లారబోసి యనుశాసనికము - ఉద్యోగములు కలిసిపోయి నడిమి పర్వాలను సమన్వయించుచు పాఠకుని చిత్తమున మెఱుపువలె కథ మొత్తము వెలిగిపోవును. అద్భుతకథాశిల్పము !!

భారతము సంపూర్ణమైన మానవ జీవితమును వర్ణించుచున్నది. అనగా చతుర్విధపురుషార్థములను విధించుచున్నది. దీనిచే వ్యక్తావ్యక్త సమన్వయము

సిద్ధించు చున్నది. సంభవపర్వముతో మొదలై స్వర్గారోహణమున ముగిసిన మహాకావ్య మందలి ధ్వని యేమిగా చెప్పవలయును?

"ఓం పూర్ణమదః పూర్ణమిదం - పూర్ణాత్ పూర్ణ ముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ - పూర్ణమే వావ శిష్యతే"

అన్న శ్రుతిని వ్యంజించు చున్నది. ఆమాటలనే - మంత్రమునే - కథా రూపమున నావిష్కృత మొనర్చినది.

వ్యక్తసృష్టి యష్టరసాత్మకము - ఎనిమిదియు వికృతిరసములే. వీని స్థాయు లన్నియు సుఖ దుఃఖాత్మకములే. ఒక్కశమమే కేవలసుఖాత్మక మని యభినవభారతి. ఈ యష్ట-మష్టకష్టములు పడి యొకదానితో నొకటి ఘర్షించు కొని ప్రధానమైన శాంతమున కుద్దీపనము లగుచున్నవి.

యుద్ధపర్వము ప్రతిదియు దుఃఖమున బుట్టి యందే లీనమైనది. కాని మహాకవి దానిని కేవల కరుణస్థాయిగా జేయక దానిని కాలప్రభావమున కంగ ముగా జేసి శాంతము నుద్దీపింప జేసినాడు. కర్ణ మరణవేళ కాలుం డదృశ్యా కారుండై 'కర్ణుడు మరణించు' ననుట నుండి తుది దాక కాల ప్రభావమున నట్లు జరిగెననుట ధ్వనింప జేయుటలో వ్యక్తికి కర్తృత్వ బుద్ధి నశించి పరమేశ్వరబుద్ధి నావిర్భవింప జేయుట ప్రధానము. ఇట వ్యతిరేక ముఖాన - యుద్ధపర్వాలు స్థిర పడుచుండగా - అనగా కాలాధీన వ్యక్తసృష్టియొక్క నశ్వరత స్పష్టపడుటచే వ్యక్తికి విరక్తి కలగక తప్పదు గదా! కావున నిట్లు వ్యతిరేకముఖాన శాంత మనుభూత మగుచుండగా—

శాంత్యనుశాసనికములు విధిముఖాన శాంతమునకు విభావాదిక మగు చున్నది. ఇందు చెప్పిన ప్రవృత్తి నివృత్తి రూప ధర్మ బాహుళ్యము శాంతము నుద్దీపింప జేయునదే. ఇదొక మహానాటకము. ఆదిముఖసంధి. స్వర్గా రోహణము నిర్వహణము. నడిమి పర్వా లితరములు. పూర్వసంధి గతావస్థాదుల కిట - స్వర్గమున - నే ముడి. అదే యవ్యక్తము. *1 దాని నుండి వికసించిన

---

*1 "యత ఏవేతో యత స్సంభూతో భవతి" — ఛాందోగ్యము 5-9-2.

దచటికే పోవును. కాగా, ప్రకృత రస నిష్పత్తియే. అనగా *2 శాంతమే. నడిమి యంకాల వంటి పర్వాలు - ప్రతిముఖాదులై - దీనికే పోషకములు కావలెను గదా! లేనిచో కుకవి కల్పిత నాటకమై ముఖనిర్వహణ భేదము సిద్ధించును. ఈదృష్టితో నానుశాసనికమున ప్రారంభాంతములు చక్కని యుదాహరణము.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ :—

"శమో బహు విధాకారః - నచమే హృదయే శాంతిరస్తి
యథాముచ్యే మకిల్బిషాత్ - తథా ప్రశాధిమాం రాజన్ . . ."
(1-1-14)

ఇట్లు ప్రారంభమై భీష్మమరణమున దుఃఖితయగు గంగాదేవి నూరార్చు భగవంతుడైన - గీతాప్రభువు —

సమాశ్వసిహి భద్రే ! త్వం మాశుచః శుభదర్శనే
. . . . నైనం శోచితు మర్హసి
. . . .
తస్మాన్ మా త్వం సరిచ్ఛ్రేష్ఠే ! శోచస్వ !

---

*2 దీనికి పోషకముగా On the meaning of Mahabharata, The Mytery of Mahabharata - అన్న గ్రంథములందు పరోక్ష నిదాన విద్యాదృష్టితో భారతకథాప్రాధాన్యము తత్త్వము. దర్శన మనియే తీర్చిరి. మొదటి గ్రంథమున భారతకథ చారిత్రక - ధార్మిక - తాత్త్విక దశలందు సమన్వితమైనది. ద్వితీయగ్రంథమున భారతతాత్పర్యము శ్రుతిసారమైన దర్శన సమన్వయ మని చెప్పబడినది. ఉదా: - ఈ పర్వము 13. వది. దీని కర్థ మిదట!

"The number thirteen refers to the Heart of the System of Vedanta and so the idea of Vedanta is examined by Bhishma in this section (అనుశాసనిక పర్వభాగము) After having done his work Bhishma passes away"—
(పీఠిక - IVIII)

మాటలతో - గీతాచరమవాక్యమైన -

అహం త్వాం పాపేభ్యో మోక్ష యిష్యామి మాశుచః —

యన్నట్లు ముగియుట యెంతటి తాత్త్వికశిల్పి చేయదగినది!

ఆ ఘట్టమును ముగించుచు వైశంపాయనుడు—

"ఇత్యుక్త్వా సాతు కృష్ణేన వ్యాసేన తు సరిద్వరా
త్యక్త్వా శోకం మహారాజ! స్వం వార్యవ తతారహ"- ఇట్లన్నాడు.

ప్రశాధిమాం - తో మొదలు, శోక త్యాగముతో నంతము. పర్వ పార్శ్వముల నిట్లు మహారసదృష్టితో చెక్కుట యథార్థమైన శిల్పము. కాళిదాసు మాళవిక నన్నాడు- పార్శ్వే ప్రమృష్టే ఇవ - ఇది శృంగారమూర్తి. అది శాంతమూర్తి. (అనగా భారతము, భారతభారతి.)

ఇంతే కాదు - ఏ కథతో నెత్తుకొన్నాడీ పర్వమును? ఎక్కడ మొదలు పెట్టెను? ఎక్కడ ముగించెను? ఎత్తుగడ దింపుగడ లందెంత బంధసౌందర్య మున్నది? అది ప్రౌఢమధురము!!

గౌతమీ లుబ్ధక మృత్యుకాలసంవాదముతో మొదలు పెట్టినాడు. కథ నెక్కడనో యాకాశమున నెత్తుకొన్నాడు. దాని తాత్పర్యమేమి? నీలకంఠు డనుచున్నాడు—

(కథ మొదలు పెట్టుచు పితామహుడు - కర్మణాంహి మహాభాగ - సూక్ష్మం హ్యే తదతీంద్రియా (1-15) అన్న దీని వాఖ్యలో) -

కాలా దృష్టేశ్వ రాధీనా మాత్మనం త్వం కథం కర్మణాం హేతుం
పుణ్య పాపయోః కారణం అనుపశ్యసి న కథం చి దాత్మానః

కర్తృత్వం సంభవతీతి భావః—

అకర్తృత్వబుద్ధి నలవరించు కొనుమన్నబోధతో ప్రారంభమై భీష్మస్వర్గ ప్రాప్తితో నంత మగు చున్నది. మనుజుని పరమేశ్వరాధీనునిగా బ్రతుకు మను చున్నది.

ఇట్టి పర్వ ప్రారంభాంతముల కనుగుణముగా తిక్కన యాశ్వాస విభజనము చేసినాడు. దీనిని 'రసశిల్పి' యధ్యాయమున చూచెదము. ఇంతేకాక పర్వనామమును- ప్రశాధిమాం రాజన్ - (1-1-14) వ్యంజించు చున్నది. అట్లు ప్రారంభించుటలో నీ పర్వ మనుశాసించునది - అకర్తృత్వ బుద్ధి - నని స్పష్టపడుచున్నది.

పర్వ ప్రారంభాంతములే గాక యొక్కొక్కకథయొక్క యాద్యంతములందు నిబంధురమైన బంధము చూడ ముచ్చటగా నుండును.

శుక శక్ర సంవాదము నందలి తుది మొదలుదాహరణము.

వేటకాని విష దిగ్ధశరమున చెట్టెండి పోయినది.

"స తీక్ష్ణ విష దిగ్ధేన శరేణాతి బలాత్ క్షతః

ఉత్సృజ్య ఫలపత్రాణి పాదపః శోష మాగతః - (5-6)

కథాంతము - తతః ఫలాని పత్రాణి శాఖాశ్చాపి మనోహరాః

శుకస్య దృఢభక్తిత్వాత్ శ్రీమత్తాం ప్రాప సద్రుమః"- 5-30

'భూజమునకుఁ దొంటె పొల్పు కంటె నెలమిసేసె' (1-158) అని తెన్గుసేత. ఇది పై శ్లోక తాత్పర్యానువాదము.

ఇది యానృశంస్యాధ్యాయము. ఇందుచే మాటిమాటికి 10, 23, 27, 28, 31 - శ్లోకములందు ఆనృశంస్య శబ్ద ప్రయోగమున్నది. ఇది తెన్గున రాలేదు. మూలము తత్ప్రాధాన్య వివక్షాస్ఫోరకముగా నున్నది.

"తముదారం మహాసత్త్వ మతిమానుష చేష్టితమ్ -

సమ దుఃఖ సుఖం దృష్ట్వా విస్మితం పాకశాసనః" (5-9.)

దీనికి తెలుగు - 'ఎండను గాలిన్ జెదరక' (1-152) అన్న వాక్యమున మూలమందలి వైరాగ్య సంపదపోయి - సమ దుఃఖ సుఖం - అని శమాత్మకతను సూచించి యానృశంస్యమును పోషింపగా - తెనుగున పక్షి పక్షిగా నుండి కథా

ప్రాధాన్యమును చిత్రించినది. మూలమున పక్షికి ప్రాధాన్యము పోయి శమచిత్త ప్రతీకగా మిగిలినది. ధర్మోపేతముగా చేయు కథాచిత్రణమున మహర్షుల ముందు కావ్యకవులు నిలువకేరనుట నిది సూచించుచున్నది.

ఉమామహేశ్వర సంవాద ప్రారంభమున వక్తనారదుడు హిమవత్పర్వత వర్ణనమును 16 శ్లోకములందు చేసెను. అదొక ప్రత్యేకఘట్టమున కుపోద్ఘాతముగా నుండి చెప్పబోవు సంవాదవిశిష్టత కది యుపబలకముగ నున్నది.

'ఉత్తమంబగు పురావృత్తంబు సెప్పుమన్న' కృష్ణునకు నారదుడు సమాధానము చెప్పుచు ప్రారంభము నట్లు చేయుటలో దాని ప్రత్యేకత వ్యంగభూత మగుచున్నది.

దీనికి తెనుగున నొకే పద్యమున్నది. అది ప్రబంధ రచనా సౌందర్యము నివతళించు చున్నదే కాని మూలస్వాభావిక రామణీయకమును చూపుటలేదు. అట్టి వర్ణనములు ఋషుల రచన లందు హెచ్చు. తిక్కన దాని నట్లు తెనుగించుటలో *1 నాలంకారిక కావ్యపద్ధతిని చేపట్టెను. కాక మూలమం దందమగు నట్లు తెనుగున సూచించి లేనిచోట్ల తెచ్చును. సామాన్యముగ నిది యనువాదపద్ధతి. అంతకంటె నేకవి చేయదగినదియు లేదు.

ధర్మక్రమవిన్యాస మొక పద్ధతిశిల్పము. ఆధర్మ ప్రధాన కధానంతర మిదే యేల వచ్చుట? ఇంకొక కథ నేల చెప్పరాదు? ఆ క్రమము నందున్న యందమేమి:

చెప్పబోవు ధర్మము లెడపెడ చెప్పక యాచెప్పుటలో దాని తర్వాతనిదే రావలయునని యనిపించు నట్లు వ్రాయుటలో నొక సౌందర్య మున్నది.

దీనికొక యుదాహరణ – (మిగిలినవి నీలకంఠ భాష్యమున చూచుకో వచ్చు.) – శ్రీ[illegible] రుక్మిణితో స్వనివాస స్థానములను చెప్పిన యధ్యాయమున చివరి శ్లోకము—

---

*1 కావ్యపద్ధతి చాలవర కలంకారయుక్తము. ఉత్ప్రేక్షాదులతో నూహాసౌందర్యము నవభాసింపజేయుట. పద్యరచనలో నొక సొగసును దెచ్చుట. ఈయందము వేరు. ఇతిహాసపద్ధతి వేరు.

"నాహం శరీరేణ వసామి దేవి - నైవం మయాశక్త్య మిహాభిధాతుం
భావేన యస్మిన్నివ సామి పుంసి - సవర్థతే ధర్మయశోర్థకామైః"
(11-21)

తర్వాతిది భంగాస్వనుని కథ. అందు స్త్రీ కామాధిక్యవిషయము చెప్ప బడినది. దీనిని గూర్చి నీలకంఠుడు—

"పూర్వాధ్యాయాంతే సవర్థతే ధర్మ యశోర్థ కామై రితి కామసుఖ వివృద్ధిరపి లక్ష్మీ వత్స్వ_స్తీ త్యుక్తం . తత్ర స్త్రీషు పుమర్థే ఒ క్షయా కామసుఖ వృద్ధి ర_స్తీతి లక్ష్మీ కామేన కామిన్యః ప్రీతి మత్యో లక్ష్మీ బుద్ధ్యా పూజనీయా ఇత్యధ్యాయ తాత్పర్యమ్"—

పై యధ్యాయాంత మందలి కామశబ్దశ్రవణమున ధర్మజుని మనస్సున స్త్రీ పురుషలందు కామసుఖ మెవరి కెక్కువః యన్న ప్రశ్న యుదయించినది. తర్వాత భంగాస్వననికథ సమాధానముగా వచ్చెను. ఇట్లొకదాని నుండి మరొక కథ - యధ్యాయము పొడుచుకొని వచ్చును.

ఇదొక సుందరమైన తార్కికక్రమము. ఈ ధర్మములు చెప్పువారిలో సైత మొక యౌచిత్యమును మహర్షి యాపాదించినట్లున్నది. లౌకికధర్మము లను భీష్మునిచే చెప్పించెను. జీవు డెచటనుండి వచ్చెను? ఎచటికి పోవును? వాని కర్మఫల స్వరూప మెట్లు వానితో ననుగమించును ? ఇట్టి ప్రశ్నలు ధర్మజు డడుగగా భీష్ముడు తానట్టి యవ్యక్త విషయమును జెప్పలేనని బృహస్పతిని ప్రార్థింపు మనగా నత డట్లే చేయగా నతడు వచ్చి జీవుని సంసారయాత్ర వర్ణించును.

ఆధ్యాత్మికవిద్యను - దార్శనికవిద్యను సనత్కుమారునిచే చెప్పించెను వైష్ణవ, పాశుపతధర్మాలను హరిహరులచే చెప్పించెను. పతివ్రతాధర్మాలను పార్వతిచే చెప్పించెను.

ఎవనితోడనో చెప్పింపక విషయ గతౌచిత్యమును బట్టి తదుచితవ్యక్తితో చెప్పించుటలో నొకప్రణాళిక మహర్షి కున్నట్లున్నది. లేనిచో నెల్ల ధర్మాలను

భీష్ముడే చెప్పగా పరాశరుడు చెప్పినట్లు కొన్ని ధర్మాల నేల వ్రాయవలెను? ఆతడు స్మృతికర్త కావున-తదర్హుడతడే. గీతను భగవంతుడే యేల చెప్పవలె? ఇంకొకనికి సాధ్యముకాదు కావున.

భీష్మ దేహత్యాగఘట్టము నం దాలంకారిక శిల్పము లేదు గాని యట్లా ఘట్టము నెవ్వడు వ్రాయగలడు?

"— వాయువుల సన్నిరుద్ధంబు సేసిన నది యూర్ధ్వ గతిం గైకొనియె నమ్మహాత్ముం డవయవంబులం బ్రాణంబులు నాపికొనుచు వచ్చునయ్యెచోట్లు శల్యరహితంబు లగుచుండె - యాత్మ మూర్ధదేశంబు ఛేదించి మహోల్కా-కారంబున నాకసంబున కెగసి కొంత దవ్వరిగి యంత నంతర్హితంబయ్యె—"
(5-468)

భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్రలో వాల్మీకిమహర్షి నిగూర్చి బ్రహ్మ పలికినట్లు-

'ఆర్షం తే ప్రాతిభం చక్షుః'— ఈ మాట వ్రాసినాడు: తదార్ష ప్రాతిభ చక్షుస్సు లేని వాని కీ రచన కుదురని విషయము. మిగిలిన వారందఱు చచ్చిన పద్ధతి, పాండవులు మరణించిన పద్ధతి, భీష్మ విదుర దేహత్యాగము లెంత విభిన్నములు! దేవయాన జంఘాలురైన వీరి యోగశక్తిచే నాత్మోత్క్రమణము చేసికొనుట యెంత యద్భుత విషయములు! యుద్ధవీరు లందఱు చచ్చిన పద్ధతికి - ద్రోణు మరణమున కెంత భేదమును చూపినాడు మహాకవి! ఈ యద్భుత కల్పనలొక దివ్యలక్షణములుగా నైతిహాసిక రచనాశిల్పము లందు భాసించును.

సకలధర్మములు కూలంకషముగా చిత్రించి - చర్చించిన పిదప చిట్టచివరకు 'ఉమామహేశ్వర సంవాదము' ను వ్రాసెను. ఆ ధర్మములు - వర్ణాశ్రమ విధులతో మొదలై యోగసాంఖ్య పాశుపత విషయములతో ముగియుటలో నెంతటి చక్కని క్రమమున్నదో తెలియుచునే యున్నదిగదా! ఇంతేగాక యీ సంవాదము చివర బ్రాహ్మణత్వ ప్రశంస యొక్కటే చెప్పబడినది. ధర్మవిషయ మంతగా చర్చితము కాలేదు. కావున నీ సంవాదరచన - పూర్వచర్చిత సకల ధర్మములకు సారభూతముగా చేసినాడు. పూర్వమున్న ధర్మములే యిందును

5

పునరావిష్కృతము లైనవి. వర్ణాశ్రమ - బ్రాహ్మణ తీర్థదాన ప్రశంసాదులు రెంట నున్నవి. పునరుక్తి కదా యన్నచో లోకహితనిష్ఠగల మహాత్మునకు మానవ బోధ యత్యావశ్యకము కావున పూర్వమున చెప్పిన విస్తృత ధర్మరాశి సామాన్యు నకు మనసున పట్టక పోవచ్చునని యొకే యధ్యాయమున సర్వమును కుదించెను. ఆధునికకాలమున విమర్శగ్రంథము లం దీపద్ధతి మనకు తెలిసినదే. దీర్ఘ విషయ చర్చాసారముగా నధ్యాయాంతములు వ్రాయుట వంటిదే యిది. దీని నుమా మహేశ్వరుల ద్వారమున చిత్రించుటతో పురాధర్మ వృత్తమున కొక వైశిష్ట్య మబ్బినది.

ఇట్టి పర్వము తాత్త్విక - కథా - కవితా శిల్పములచే ప్రధానముగ నున్నది. ధర్మ - సహస్రనామ - దర్శన విషయములు శాంతరస పోషకములే కావున నిందు ధర్మాద్వైత మట్లు ముడివడి యున్నది. కావున నిది ప్రధానపర్వము. లేనిచో శాంతిపర్వము కంటె భిన్నముగ పరిగణింపనక్కరలేదు. నిజానికి కొన్ని ప్రతులు శాంతి కంగముగనే పరిగణించినవి. అనేకప్రతులు ప్రత్యేకపర్వముగనే గణించెను.

(చూ. భండార్కరు ప్రతి. ఆనుశాసనిక పీఠిక.)

—: ౦ :—

రసశిల్పి

I మూలప్రతి

దీనిని నిర్ణయించుట కష్టము. కాని గ్రుడ్డిలో మెల్లగా నీ ప్రతి ననుసరించె ననవచ్చునే గాని యీ ప్రతినే యనుసరించె నన వలను పడదు. ఈ దృష్టితో భండార్కరు అనుశాసనిక ప్రతి ననుసరించి - యందలి యనుబంధము ననుసరించి యిది వ్రాయబడుచున్నది.

పై ప్రతి యనుబంధ మం దుదాహృతములైన —

శ్యేనకపోతోపాఖ్యానము (అనుబంధ సంఖ్య No. 8 ఇట్లే క్రిందివియు) విష్ణు ద్వాదశ నామములు. (12) హరిహరస్కందాదులు చెప్పిన ధర్మరహస్యములు. (14) శివకృత హరిస్తుతి. (16) సావిత్రీ జపము. (18) ఉపమన్యుతన్మాతృ కృత శివ స్తవము. (4) ఇవి కేవలౌత్తరాహ ప్రతులందలివి. ఇవి యనూదితములు కాలేదు.

ఇట నొక ముఖ్యవిషయము. శివసహస్రము తిక్కనగా రనువదించలేదు. విష్ణుసహస్రము నందలి మొదటిపేరు - చివరిపేరును గ్రహించి దానిని (5-324) సూచించి వదలెను. అట్లే శివసహస్రమును సూచించవచ్చు. పోనిండు. ఇది కేవలౌత్తరాహ ప్రతులందలి దందమా? భం. ప్ర. పీఠిక యటు చెప్పలేదు. కావున నేమనవలయును ?

కేవలాంధ్ర భారత మందున్న —

1. ఆ. ము— సౌపర్ణోపాఖ్యానము - నారదసనత్సుజాతీయము - విష్ణుమాహాత్మ్యము - మద్రరాజవ్యాస సంవాదము.

3. ఆ. ము— పరాశరస్మృతి - రంతిదేవ గో సంవాదము - గోమతీశ్రుతి - ఇంద్రమాతలి సంవాదము.

4. ఆ. ము— హర సనత్కుమార సంవాదము- నారద పుండరీక సంవాదము.

5. ఆ. ము— విష్ణుజపము - (ఔత్తరాహ ప్రతిలోని సావిత్రీజపము బదులిది దాక్షిణాత్య ప్రతులందున్నది.)

ఇట్టి ఘట్టములు దాక్షిణాత్య ప్రతులందే కలవని భం. ప్ర. నిర్ణయము. (చూ. P. Lxxiii-iv)

కావున తిక్కనగారి ప్రతికి మూలమిదే. కేవల తంజావూరి సరస్వతీ మహల్ ప్రతియందు మాత్రమే కల యింద్రమాతలి సంవాదము (10 A - ఇది భం ప్ర. అనుబంధ సంఖ్య) తెలుగున నుండుట చూడగా నా మహాత్ము డనేక దాక్షిణాత్య ప్రతులు పరిశీలించినట్లు స్పష్టపడు చున్నది.

ఇంతేకాక విశ్వామిత్రోపాఖ్యాన సందర్భము— ఇంద్రమతంగ సంవాదముతో నారంభమై వీతహవ్య కథతో నంతమగు క్రమము దాక్షిణాత్యప్రతు లందలి విషయమే యని పై పీఠిక. (ఔత్తరాహ ప్రతులందు- గోరఖ్‌పూరు ప్రతిలో 1, 3, 27, 28, 29, 30- అధ్యాయాలు. క్రమము పోవు చున్నది. అపుడు కొంత విషయము ద్వితీయాశ్వాసమునకు రావలయును. ప్రథమాశ్వాస ప్రారంభమున కొంత రావలెను ఇట్లు క్రమము లేదు.)

ఐనచో దాక్షిణాత్యమే మూలమని నిశ్చయించుటకీ క్రిందివి బాధకములు-

(1) బ్రాహ్మణ ప్రశంసాపరమైన యింద్రాగ్ని సూర్యశచీ సంవాదము (No.1 భం. ప్ర. అనుబంధము)

(2) వత్సనాభునికథ (No.2) ఇదికృతఘ్నతా ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పుకథ.

(3) హవ్య - కవ్య విషయక నారద మార్కండేయ సంవాదము (No.7)

ఈ దాక్షిణాత్య ప్రతిగతవిషయముల నాంధ్రీకృతములు. తెనుగింపబడి యున్నచో మొదటి రెండు ప్రథమాశ్వాసమున మద్రరాజవ్యాస సంవాదమునకు మొదటిది ముందుండ వలసినది. రెండవది సుపర్ణుని కతకు పూర్వమందో - పరమందో రావలెను. మూడవది 2.వ ఆ. ము. నష్టావక్ర కథ తర్వాత భీష్ముడు

శూద్రయోనుల మునులు *1 పుట్టుదురన్న విషయము చెప్పెను. దాని తర్వాత నారద మార్కండేయసంవాద ముండగా తెనుగున దానవిషయము వచ్చెను. కావున నే ప్రతి మూల మనవలెను? దాక్షిణాత్య ప్రతులే మూలములు. కాని కొన్నిటిని తెనుగించ లేదు. కారణము తెలియదు. ఇది గ్రుడ్డిలో మెల్లయనుట కర్థము.

కాక మహాకవి మూలమందలి ప్రతివిషయము ననువదించడు. తద్ఘట్టాభిప్రాయమునే తత్సారమునే భాష్యకారుడై వ్రాయునే కాని మొత్తము ననువదించడు.

ఉదా :— మద్రరాజవ్యాస సంవాదమున - శల్యప్రశ్నలు - తాని తీర్థాని
భగవన్ ఫలార్థాశ్చ హకే ౨౭ శ్రమాః కఇజ్యతే కశ్చయజ్ఞః
కోయూపః క్రమతే చకః—

కశ్చాధ్వరే శస్యతే గీతి శబ్దైః - కశ్చాధ్వరే గీయతే వల్గుభాష్యైః
కో బ్రహ్మ శబ్దైః స్తుతిభిః స్తూయతేచ - కస్యేహవైహ విరధ్వర్యః
కల్పయంతి పర్ణాశ్రమే గోఫకే కశ్చసోమే - కశ్చోంకారః కశ్చ
వేదార్థ మార్గః
పృష్టస్తస్మై బ్రూహి సర్వం మహర్షే - శోకజ్యేష్ఠం యస్యవిజ్ఞాన
మాహుః
(భం. ప్ర. P. 797-800)

"మద్రనాథుండు - యెద్దాని నెఱుఁగుట యెఱుకలకెల్ల నెక్కుడని
సభక్తికసమ్మతి బ్రార్థించి యడిగిన —" (1-163.)

అని మాత్రమే వ్రాసెను. పై శ్లోకము లందలి చివరిమాట నొకదానినే తెనుగించె నన్నమాట! దానికి సమాధానము మూలము 30 - 35 శ్లోకముల వర కుండగా

---

*1 ఋషీణాంచ నదీనాంచ సాధూనాంచ మహాత్మనామ్ - ప్రభవో నాధిగంతవ్యః స్త్రీణాం దుశ్చరి తస్యచ. తన్మాత్ర చింతాకర్తవ్యా మహర్షీణాం సముద్భవే. (భం. ప్ర. ఆ. శా. P - 844) దీనికి తెనుగుపద్యము 2-29 పై శ్లోకము తర్వాత నారద మార్కండేయసంవాదము. తెనుగున నా పద్యము మడమలు త్రొక్కికొని రావలసి యుండగా రాలేదు.

తిక్కన రెండాటవెలదులు, నొక్కవచనమును మాత్రమే వెచ్చించెను. ఇప్పుడిది పై ఘట్టానువాద మనుటా? అనగా దానిని కుదించి చెప్పెననవలెనా? లేక యింకేదో ప్రతిమూలమై యున్న దుండియుండవలెనది మనకు చిక్కలేదనుటా? కొంత యాదృష్టితోడను పరిష్కరింప వలసియున్నది. అనువాదము మూలాభిప్రాయమే కాని మూలఘట్టానువాదము కాదనుట పై సంవాదము ధ్రువపరచుచున్నది.

తిక్కనగా రనువదించని శివమాహాత్మ్యైక విషయములైన నాల్గధ్యాయాలు గ్రంథప్రతులు (G) లో లేవనియు తెలుగు ప్రతులు (T) లో కలవనియు గావున తిక్కన గ్రంథలేఖన ప్రతులనే యనుసరించి యుండవచ్చునని భం. ప్ర. పీఠిక (31 పుట) యథస్సూచికలో గుర్తించిరి. ఇది పరిశీలనార్హమే. ఇట్టివాని చర్చకిది యదనుకాదు.

అనుశాసనికమున కొన్ని విషయము లనువదింపబడలేదని భం.ప్ర. (పీఠిక P - 31) లో క్రిందివాని నుదాహరించినది.

I. కర్మఫలచర్చ (7). II. సృగాలవానర సంవాదము. (9). III. దశవిధ ధర్మాలు (13). IV. శపథకథ (96). V. హస్తికూటము (105). VI. యుధిష్ఠిర - బృహస్పతి సంవాదము (112 - 14) VII. శాండిలీసుమన స్సంవాదము (124). VIII. వంశాను కీర్తనము (151). IX. భీష్మ మరణ దుఃఖితయగు గంగను కృష్ణద్వైపాయను డూరార్చుట. మూలమున కృష్ణుడోదార్చగా కొంత వ్యాసుడు. తెలుగున కేవల మితడే.

ఇది పొరపాటు. నాల్గవది యైన శపథకథ యొక్కటే తెనుగున రానిది. మిగిలిన వన్నియు ననూదితములే.

I. దైవ పౌరుష కథనానంతరము 1 వ ఆ. ము

II. సుపర్ణకథానంతరమున 1-273, 74.

III. ఆ సందర్భమున లేదు కాని 5-174 పద్యవిషయమిదే. ప్రథమాశ్వాసమున రావలసినది పంచమమునకు పోయినది.

V. ఇంద్ర గౌతమ సంవాదమేయిది (4వ ఆ. ము.). కాని యి దన్ని ప్రతు లందును విషయసూచికలో నింద్రమతంగ సంవాదమనియే ముద్రితమై యున్నది.)

VI. 4-246 నుండి 279 పద్యాల వరకున్న విషయమిదే.

VII. 4-355-362 పద్యము లందున్నది.

VIII. 5-313-14

IX. అంతయు మూలము ననుసరించియే యున్నది. (కాని విషయసూచికలో గంగను కృష్ణద్వైపాయను డూరార్చుట - యని ముద్రించిరి. దీని ననుస రించి పై ప్రతిపీఠిక యట్లు వ్రాయుట. ఘట్టము తీసి చదివినచో నంతయు మూలానుసారమే.)

*1 ఈ పొరపాట్లకు కారణము పైవానిలో నైదవది తక్క మిగిలిన వేవియు విషయసూచికలో పూర్వముద్రాపకులు ముద్రింపకుండుట. (ఉస్మా నియా ప్రతియందు నిట్టేకలదు).

---

*1 ఈవిషయము ప్రస్తుతపరిష్కర్త భండార్కరు ప్రతి ప్రధాన సంపాదకులు శ్రీ దండేకర్ గారికి వ్రాయగా వారు దీనిని గూర్చి సరిచూచుకొందుమని సమాధాన మిచ్చిరి.

ఆశ్వాస శిల్పము

పర్వ ప్రారంభాంతశిల్పము పైన చూచితిమి గదా తదను గుణముగా నాంధ్రశిల్పి యాశ్వాసవిభజన చేసినా డంటిమి.

1 - వ ఆ. ము. గౌతమీలుబ్ధక సంవాదముతో ప్రారంభమై శ్రీమన్నారాయణుడు సుపర్ణునకు స్వస్వరూపావబోధ కల్గించుటతో ముగిసినది.

2 - వ ఆ. ము. అష్టావక్రకథతో నారంభమై - గోదానఫలరూపమైన గోలోక ప్రాప్తితో నంతమగుచున్నది.

3 - వ ఆ. ము. అనుష్ఠానయోగ్యములైన వేదాధ్యయనాధ్యాపన బ్రహ్మచర్యాది సద్విషయ ప్రస్తుతితో ప్రారంభమై వ్యక్తావ్యక్తసమన్వయ కర్మమైన పంచయజ్ఞవిధానముతో సాంతము.

4 - వ ఆ. ము. ధూపాదిమహత్త్వస్తుతితో నుత్థితమై యుమామహేశ్వర సంవాదారంభమున లీనమై——

5 - వ ఆ. ము. మణుల పైసంవాదముతో మొదలై భీష్మ స్వర్గారోహణముతో సమాప్తమైనది.

ఇట్లు ప్రారంభములు కర్మవిధానముతో మొదలై యవ్యక్తవిషయముతో ముగియుట వ్యాసపర్వనిర్మాణ శిల్పానుసారి. మహర్షి ముఖ నిర్వహణసంధులు చూపగా తదనుసారియై మహాశిల్పి తక్కిన సంధిత్రయమును మూ డంకములుగా విభాగించెను.

ఇది కాదన్నచో మూలగ్రంథమందలి 168 (గో. ప్ర.) యధ్యాయముల (భండార్కరు ప్రతిలో 154 అధ్యాయములు) లో మొదటి 18 అధ్యా - ప్రథమాశ్వాసముగాజేసి, 19-73 వరకు ద్వితీయాశ్వాసముగా విభాగించి, తృతీయము 97 అధ్యా. వరకు గ్రహించి, చతుర్థముగా 98-140 వరకున్న విషయమ్మును తెనుగించి, 140-168 తుదివరకు పంచమాశ్వాసముగా ననువదించుటలో నర్థము కనుపించదు.

ప్రథమాశ్వాసము 18 అధ్యాయముల విషయమై - ద్వితీయము 54 అధ్యాయముల విషయమా? - ఇంత భేదము దేనికి? - కావున నావిభజనలో పై యర్థ మూహ్యము. కాక ప్రత్యేకధర్మముల కొక్కొక్క యాశ్వాసముగా విడదీయుటయు ద్రష్టవ్యమే.

ఉదా :- గో సువర్ణ దానాదులు. శ్రాద్ధకర్మ కంగభూతములైన వానినెల్ల తృతీయమున సంగ్రహించి-ధూపదీపాది విషయముతో చతుర్థమును ప్రారంభించెను. దీని నుమామహేశ్వరసంవా దారంభముతో ముగించి యదే విషయముతో పంచమ మారంభించెను. ఇట్లే, ద్వితీయము గోదానవిషయముతో నంతమై దానితోడనే తృతీయారంభము జరిగెను. దీనిచేత రెండాశ్వాసములకు నడుమ సన్నివేశ నిబిడత్వము వచ్చుచున్నది. నాటకమున నంకావతారము వంటిదిది.

మూలగ్రంథ ప్రధాన తాత్పర్యానుసారము గావించిన యాశ్వాసవిభజన యందలి సౌందర్యమే యాశ్వాసశిల్పము.

కథానువాదము

సామాన్యముగ ననువాదకుని పని మూలవిస్తృతిని కుదించుట - మూల క్లుప్తతను వర్ణనాముఖమున విశదీకరించుట. మూలము కొన్నిచోట్ల గర్భిత సౌందర్య పరకముకాగా తిక్కన దానిని విస్తరించి వ్యాఖ్యాప్రాయముగ వర్ణించును. మూలము వర్ణించినచో తిక్కన కుదించును. ఇది మొత్తము మీద చెప్పినమాట. ఈపర్వమున కథావిషయమున క్లుప్తతనే పాటించెను. ఉదాహరణముగా —— కుమారస్వామికథ, నహుషోపాఖ్యానము - లు చూడవచ్చు. తారకమరణ మెట్లు సంభవించెనని ధర్మజుడు ప్రశ్నింపగా భీష్ముడు 86 వ. అధ్యాయము మొత్తమున సమాధానము చెప్పెను. నహుషపతనకారణ మేమన్న ధర్మజప్రశ్నకు భీష్మ సమాధాన మాతని దుర్గర్వము హేతువుగా నతడు మునివాహనుడగుట-యగస్త్య శాపము, ఇత్యాది కథకోస్టము మొత్తము 100-వ యధ్యాయము వెచ్చింపబడెను.

I ఈ రెండుకథలు ధర్మజునకు శ్రుత పూర్వములే. కావున నాంధ్రశిల్పి పృచ్ఛకుని ప్రశ్నలను తీసివేసి కథను ప్రస్తుతమునకు చాలినంతగా కత్తిరించెను. అనగా సువర్ణ - ధూపదానాంగములుగా పైకథలు రాగా కథాప్రాధాన్యము పోయి నట్లే గావున తదనుగుణముగా వానిని ప్రవర్తింపజేసెను. మూల మందిది లేదని కాదు. కాని యచట కథాశ్రవణాభిలాషిగా పృచ్ఛకు డుండగా నత డిదివరకే విన్నవాడు కావున తిక్కన్న తదభిలాషిగా చిత్రించలేదు. ఇదొక పద్ధతి క్లుప్తీకరణ.

II గోరఖ్‌పూర్‌ప్రతిలో 39 వ. అధ్యా. రుచికథ. ఇందులో 10 (28-30) శ్లోకములలో నింద్రుడే యే మాయారూపములలో వచ్చునో గురువు శిష్యునకు వివరించెను. తెనుగున నొకే యొక (2 - 188) పద్యమున్నది.

సుదర్శనుకథ (2-వ. అధ్యా.) లో నామె యందమును జెప్పుచు —— 'తాదృగ్రూపా న నారీషు భూత పూర్వా'—— అనగా 'అమరపురంధ్రీ రామణీయ కంబు నిస్సారంబగు నట్లుగా' నని (1-45) తెలుగు జిలుగు.

అతిథివచ్చి యోఘవతి నభిలషించెను. అచటి శ్లోకము
'తథేతి లజ్జమానా సా తమువాచ' (2-51.)

తెనుఁగు — సతి దన పతివచనంబులు - మతిఁ జొనుపుం దెంపు మాను మాన
వెఱచు న
య్యతిథి పనుపుసేయక త్రో-చు తలం పలవఱుచుఁ జేయఁ జూచుం
దలరున్

ఇట్టు లురియాడు చిత్తంబు నేట్టకేని
నాథుచెప్పిన ధర్మంబునకుఁ జొరంగ
నూలుకొల్పి నిర్ణయమునఁ గీలుకొన్న
లజ్జ వ్రేగున బోలెవ్రాలంగ మోము (1-72, 73.)

ఈ యమూలకవర్ణనమందలి మొదటిపద్యము పాత్ర చిత్తవృత్త్యుద్బోధకము. 2-వ. పద్యపు చివరివాక్యము లజ్జమానాసమాససౌందర్య వ్యాఖ్యానము. మూలమున సౌందర్యము గర్భితము (Implied). తెనుగున వర్ణితము(Described). సామాన్యముగా తిక్కనగారి మార్గమిదే.

III గరుత్మంతుని కథలో నశ్వవర్ణన. ఇదికేవల ప్రాబంధికరచన. అచటి ప్రౌఢోహలు - అలంకారాలు దాని యపూర్వసౌందర్యమును వివక్షించుచు చూచు కద్రూవినతల దర్శన వ్యామోహమును తెల్పుచు పన్నిదము సఱచుటలోని సామంజస్యమును నిరూపించుచు తర్వాతి కథాప్రవర్తనకు మెట్టు కట్టుచున్నది.

IV భంగాస్వనుని కథలో నింద్రు డాతని సంతానము నడుమ పొరపొచ్చెములు రగుల్పగా వారు కలహించి చచ్చిరి. అప్పు డాతల్లి

సంతప్తా ప్రరురోద (12-32) అని మాత్రమే యుండగా స్త్రీ స్వభావోచితమైన దుఃఖానుభావవర్ణన మిక్కిలి సొగసై కరుణరసాంగత్వము చెందుచున్నది. (చూ. 1-299)

ఆమె యేడ్చుచు నింద్రునితో 'కరుణమబ్రవీత్'— (12-33)
'కరుణ మొగంబునందు గనుంగొని' - (1-300)

299 - పైపద్యమున కరుణ రసానుభావ వర్ణనము. కావున నింద్రు డామె మొగాన వ్రేలెడు కరుణను జూచి యని తర్వాతి పద్యము. కాక రసము నిత్యమను భావ ముఖముగనే కదా వ్యంజింపబడుట. ఇట్టి నాతని రచనమున తామరతంపర. మన స్తత్వ చిత్రణమే కాక యాతనిరచన సర్వథా యనుభావముఖముగనే యావి ష్కృతమైనది. వర్ణన మనగా ననుభావవర్ణనమే. వర్ణనాత్మకం కావ్యమ్మనుట లోని తాత్పర్యమిదే.

V నృగచరిత్రలో (70 అధ్యా.)

భవాన్ దాతా భవాన్ హర్తే త్యథ తౌ మామవోచతాం (13)
దేశ కాలోప సంపన్నా దోగ్ధ్రీ శాంతాతి వత్సలా
స్వాదు క్షీరప్రదా ధన్యామమ నిత్యం నివేశనే
కృతంచ భరతే సా గౌర్మమ పుత్ర మప స్తసమ్ (16-17)

దీని యనువాదము—

"ఇచ్చిన వారలు కొనఁగా - వచ్చిన యడ్డంబుగలదె ? వసుధాధిప ! యం
చిచ్చఁగడు నొచ్చి పలికిరి - వెచ్చని నిట్టూర్పు లడర విప్రు లిరువురున్"
"పాలుగడు బెక్కు దాని సబాము లెస్స-పెయ్య కర్మిలి గలదు మత్ప్రియ సుతుండు
పాల కేడ్చిన యపుడ చన్పట్టు నిచ్చు- నేది ప్రొద్దైన నట్టి గోవెందు గలదు?
"శ్రీవోలెనింటిలో నా । గోవుండఁగ"—(3-427, 28)

ఎంతసొగసు. భవాన్ భర్తా-యనుటకు 'ఇచ్చిన వారలు కొనగా వచ్చిన' యనుటలో నెంత గడుసుదన మున్నది ! ఆబ్రాహ్మణుని కోపమెంత యణచు కొన్నను నది దాగక బయటపడనే పడినది. రాజుముందు బైటపడుటకు వీలులేదు. పడకుండ నుండుటకు వీలులేదు. వెచ్చని నిట్టూర్పులన్న వర్ణన రసపరిధిలోనిది, కోపవ్యంజకము.

ధన్యామమ నివేశనే - శ్రీ వోలె - ఎంతపవిత్రానువాదము.

మమపుత్ర మప స్తనమ్ కృతంచ - యన్న మూలమెంత వక్రోక్తి సుందరము. కావుననే యనువాదకుడు పైరీతి మార్చుకోవలసి వచ్చినది.

* సౌపర్ణో పాఖ్యానము

దీనిని చిక్కని ప్రబంధముగా దిద్దినాడు మహాకవి తిక్కన.

ఆదిపర్వమందలి యీ కథ (కద్రువ) తల్లి తన సంతానమున కేల శాపమిచ్చె - నన్న ప్రశ్నకే సమాధానము.

కథను రెండు ఖండాలుగా చేసినచో ప్రథమము వినతా దాస్యవిషయము. ద్వితీయము తదవసరణ మూలకమైన సువర్ణ సుధాసయనము. తిక్కనగారి తీర్పులో దీనికే ప్రాధాన్యము. ధర్మజ ప్రశ్న సుపర్ణుని మాహాత్మ్యము వినిపింపు మనగా భీష్ముడు గరుడి కత చెప్పెను. కావున కథలో ప్రాధాన్యము దీనికి. కద్రూ వినతల కథకుకాదు. ఇది దాని కంగము.

ఇందు చేతనే యప్రధానమైన యీ కథ గరుత్మంతుడు జనించిన తర్వాత నడుమ చెప్పబడినది. ప్రధాన విషయమైన గరుడి జన్మను ముందు చెప్పుట ధర్మజప్రశ్నకు సరియైన సమాధానము. ఇందుకే వినత దాస్యము నేకవాక్యము ననే సూచించి కవి మిన్నకుండుట. నన్నయ్యగారికథలో దీనికి ప్రాధాన్యము కావున దీర్ఘీకరించెను. తిక్కనగారి కథా పణాళికలో దీనికి ప్రాధాన్యము లేదు.

ఈ కథ లోకవృత్తాంత సముచితమైన పద్ధతి - రచన - లో కవి సంఘ టించెను. లోక మందాకథ యెట్లు జరుగుటకు వీలున్నదో యట్లుగా వ్రాయుట. లోక స్వభావో పేతమైన కథనపద్ధతి యని యర్థము.

ఒక కుటుంబ మున్నది. సవతులున్నారు. వారి నడుమ పొడుపులు, దెప్పుళ్లు - ద్వేషము - కష్టసుఖములు - ఇట్లుండును గదా ! ఆ పద్ధతితో నీ కథ చెక్కబడినది. కథాంతమున కథాశిల్పసూచకముగా కవి——

---

* ఈ వ్యాసము భారతి పత్రికలో వచ్చినది. దానినిట గ్రహించుట కనుమతించిన తదధిపతులకు కృతజ్ఞతలు.

— 'మానవలోకకలిత బహుళానందకరంబు' (1-272) అన్నాడు. పై స్వభావోచితముగా కథాయోజనము జరిగినది.

కద్రువ కింటి నిండుగా సంతానము. పాపము! వినతకు లేదు. ఆమెకు వగపు మాత్సర్యము గల్గి యొక యండము నవియించెను. తనకు లేదని వగపు. దానికున్నదని మాత్సర్యము. సాపత్న్యమనగా నింతే. ఆ యవియించిన గ్రుడ్డు నుండి పూర్వాంగ దార్ఢ్యముగల కుమారు డుదయించి

"ఇరువుర మేము పుట్టుదు మహీనపుమేనులతో —

— న ప్పేనుపు బొందఁగ నీ కవియించి తిట్లు మ

త్సరమున జాపలంబుసను — (1-172)

అని శపించెను. శాపకారణము మాత్సర్యము. ఎవరిని గూర్చి? కద్రువను గూర్చి. ఆమెకే దాసి యగు మన్నాడు కొడుకు. ఆ మాత్సర్యకారణమున తన కపరాంగ హైన్యము సంభవించినది. ఆ కోపమున శపించెను. శపించి తన దారిన తాను పోలేదు. మాతృదేవత యమాయకురాలు. ఉత్తమురాలు. మెత్తనిది కోపముననేదో యన్నాడు. శాపభీతమైన తల్లి యేమగునో యని తమ్ముని పుట్టుక వరకు వేచియుండి తర్వాత సూర్య సారథ్యవృత్తి కేగెను. యన్మాహాత్మ్య మర్థించి ధర్మజుండు ప్రశ్నించెనో యట్టివాడు పుట్టెను. దానిని భీష్ముడు —

'ఘనతరకంధరుండు దృఢకాయుఁడు —

... ... సుపర్ణుఁడు పుట్టె భూవరా!"—(1-177)

అని వర్ణించిన తీ రతి లోకము (ఇది రచనా శిల్పమున వ్యక్తీకరింప బడును) వాడు పుట్టినదే తడవుగా తాత గారైన పితామహుని కడ పెరుగుచున్నాడు. సిద్ధ సాధ్యులు ముద్దు చేయుచున్నారు, ఐశ్వర్యము. అధికారము లున్నవి. ఇంటిగొడవ పట్టించుకో లేదు. పట్టించు కొనుటకు తెరపి లేనంత రాజ భోగముగా నున్నది పెంపకము. పెద్దదిక్కునుండి యైశ్వర్యమున్నవారి వ్యవహార మింతే. వీరు దుర్మార్గులు కావచ్చు. వాడు కాలేదు. వాడు మహానుభావుడు కావున.

ఈ కథ నింతటితో త్రెంపి వినతకు దాస్యము ప్రాప్తించిన కథను మొదలు పెట్టెను. ఆ కథనుండి కవి యీ కథలోకి చేసిన లంఘనము మహాశ్చర్యముగ నున్నది.

జననిం బాసి చరించునవ్వు తన యిచ్చం బక్షినాథుండునున్
— చరించుఁ బరితుష్టస్వాంతుఁడై యెల్లెడన్ (1-279)

ఆకాలంబున వినోదంబున కరిగి యొక్కెడ --
" చంచుల చిగురాకుఁ జించి యాడుచు నలి - నెలుగించుగండుకోయిలల
... ... సొంపు
తగిలి కొని యాడుచు " -- (1-181)

ఎవరు ? గరుత్మంతుడే యనుకొనుట సహజముగదా ! కాని కాదు. కద్రూ వినతలని పద్యాంతము. ఇదెంత విభ్రాంతి హేతువైన మలుపు ! చమత్కారమైన రచన !

సవతులు విహరించుచున్నారు. ఉచ్చైశ్శ్రవము తోచెను. వినత యన్నది. 'ఎంత తెల్లగా నున్నదో చూడవే, యని కద్రువ - అపరాంగమున నీలిమ తోచుటలేదా యన్నది వాదు పెరిగి పందెము దనుక జరిగెను. వినత పోయి చూతమా యనునేమో యని కద్రువయే - 'పతి పరిచర్యకు గాలంబయ్యె' నని 'యప్పటికింజూపు దప్పించె' నట. కద్రువ ధూర్త, ఆమె గద్దరితనము, గడుసుదనమంతయు నామాటలో నున్నది. వినత 'కాదు. ఇప్పుడే చూత' మని పట్టు పట్టునా ? 'పతి పరిచర్య' కంటె గుఱ్ఱపు తోక - యెక్కువా నీ' కని కద్రువ నిగ్గదీయును. వినతకపకీర్తి. వినత యంగీకరించినది. వారింటికి వెడలిరి.

కద్రువ నాటిరాత్రి కొడుకులను గుఱ్ఱపుతోకను 'నల్ల చేయరయ్య' యని యడిగెను. పెద్దకొడుకులు వాసుకి మొదలగువారు 'ఇది యధర్మము. మావల్లకా'దన్నారు. వీరిట్లు మాటాడుచుండగా కొందరు 'ఎక్కడేనిఁ జనిరి' వారి నీమె శపించెను. ఇది యచ్చమైన లోకస్వభావము.

ఒక తల్లి పెద్దకొడుకున కొకపని చెప్పెను. వాడు 'చేయనుపొ' మ్మనును. తనంతవాడైన కొడుకు నేమియు ననలేని యా తల్లి మనస్సున కోపము

[illegible] దావమున నిప్పువలె లోలో భ్రమించుచుండగా చిన్నకొడుకుల మీద పెద్ద [illegible]. చిన్నవాని యాట పాట లేమో వాడేమో. ఇల్లు పట్టడు. వేళకింత తినుట. పోవుట, ఇంటి పట్టున నుండడు. అట్టివాని నుద్దేశించి ' ఈ చిన్న వెధవ [illegible] పట్టడు. వాడు వచ్చినాడాగే. ఒక యేడ్పేడ్చి పూరుకొంటాను. వాడే మైనా నామాట వింటాడా! వింటే నాకీ బాధ వుంటుందా! ఈ దొర గారు నామాట వింటాడా! పెద్ద వాళ్ళే పోయారు. ఆ చిన్న వెధవ ఎటు చచ్చాడో--"

ఇది లోకస్వభావము. చేయనన్న వానికి లేదు. మొగము తప్పించిన వానికి సంకటము.

ఆ పాములందు కొన్ని మొగము తప్పించెను. మనకేమి మూడునో యని! వాని బాధకు వచ్చినది.

వినత దాసి యైనది. ఈ సర్వకథ యెప్పుడు జరిగెను? తన నుద్ధరించు [illegible] యాకొడుకు లేనివేళ. ఆయనకీ విషయము తెలియదు. క్రొవ్వి తిరుగు వానిని జూచి నారదుడు --

"వానిపై సవతాలికి, దల్లి పనులు సేసి నలగంగ నద్దెస చింత వంత
[illegible] పట్టు తిరుగంగ నెన్నయగునె - అద్భుతోజ్జ్వలతేజ! కశ్యపతనూజ!"
(1-205)

ఒక కుటుంబము నం దొకకొడుకు గొప్పవాడు. వీడు దాని సాధకబాధకాలు పట్టించుకొనడు. ఎక్కడో యుండును. తలిదండ్రులు 'పోనీ పసివాడు వాడి కేలా చెప్పి బాధించుటదేని' కని చెప్పరు. ఐన వాడొకడు చూచి '[illegible] గొప్పవాడివి. వాళ్ళంత బాధపడుతుంటే నీ తిరుగుడేమో, [illegible] వాళ్ళ గోడే పట్టించు కోవేరా?' అని చీవాట్లు పెట్టు సందర్భమున్నదా [illegible].

[illegible] గరుడికి కోపము వచ్చినది. నాతల్లినింత బాధించు నా పెద్దమ్మ [illegible] దేనికి? ఆమె బాధకేకాదు "ఆ నోరు లేని తల్లి యింత [illegible] నాతో చెప్పలేదు. నేనును పట్టించుకోలేదు. వంద యేండ్ల దాస్యము-

తానింటలేడు. ఇంత జరిగినది. అయ్యో!' ఇది వగపు. దానితో "మేలు మేలప్ప హితంబు జేసెఁ జెలియల్ మనుచున్న" దన్నాడు.

తల్లి యమాయికతను పురస్కరించుకొని, కద్రువ చేసిన మోసముపై కోపము. ఆమె నోరులేనితనముపై నీమె నోరి గద్దరితనముపై కొపము. అంతయు మనస్స్వభావమే. లోకమే. వెంటనే వాయువేగమున వెళ్ళి తల్లినిచూచి 'విషాద భరార్త మూర్తియై' నమస్కరించెనే గాని ఏమియు మాటాడలేదు, ఏమనును, దోషమంతయు తనది. ఇంతటి కొడుకుండగా నంత బాధ ననుభవించిన తల్లిని చూచి యే మనవలె, ఆవురు మనవలె. ఆతడు గంభీరుడు, కావున లోలో నావటిల్లెను.

ఇది 'విషాధ భరార్త మూర్తి' యనగా

తరువాత కద్రువ కడకేగి 'పరమ వినీతియై నెఱఁగి బాంధవ మారఁగ దారి తారి — అల్లన నేదో యన్నాడు. పెద్దవారి కడకేగి వేచియుండుట. దాని కోసము పడు పాట్లు "తారి తారి" లో నున్నది. ఇది మహాకవి శబ్ద ప్రయోగవైచిత్రి. పైది భావగర్భితరచన కుదాహరణము. ఇది వేరే శిల్ప మయ్యు ప్రస్తుతమును బోధించు చున్నది. అనగా లోకస్వభావమును వ్యంజించు చున్నది.

అన్నాడు. 'నీ చెల్లెలను దాసి చేసిన నీకే మచ్చగదా; విడిచిపుచ్చుము. లోకము నిన్ను నుతించు' నని ఆమె చలించలేదు. మరల నన్నాడు, 'నేను నీ కుమారుడను. నా మొగము చూచి యైనను చేయుముఁ. కద్రువ సంగతి తెలియదు. పుట్టినదగ్గరనుండియు పితామహుని చెంతనున్నవాడు. "నేనింత వాణ్ణి. నామాట వినదా పెద్దమ్మ ఈ "ధీమా" తో— "ననుఁ జూచియైన తల్లీ కృపసేత పెద్ద యును లెస్స"— లోకస్వభావోచిత శబ్దసంఘటన. ఇట్లేకదా వ్యవహారము. వీడెంతకు వదలుట లేదని యామె మొగము ముఱకటించు కొన్నదట! కద్రువ పెత్తనము "చెలాయించు" చున్నది. వీడు వచ్చి బంధుత్వము త్రవ్వుచున్నాడు. ఈ లోకోపమును పైశబ్ద మభినయించుచున్నది. మహాకవి శబ్దమనగా నిట్టిది. చివర కన్నది.

1

"బలవంతుండవు నేర్పుఁ జందములఁ జెప్పఁ జాలితి——" బలవంతుండవు శబ్ద మామె యవహేళనను ధ్వనించుచున్నది. పెద్ద మొనగాడవు (–"నను జూచి యైన తల్లికృపసేత పెద్దయును లెస్స"—— యన్నాడుగదా యందుకని) నేటికి వచ్చి నెర్పుతో బంధుత్వము త్రవ్వినంతనే సరా. ఈ నాటికి పెద్దమ్మ కన్పించి నదా. ఈ రిత్తమాటలతో నేమి పని. "తల్లికావలెనన్నచో లోకులు నిన్నుం బ్రణుతింపఁ దెమ్మమృతమున్"—— పద్యము పద్యమంతయు నవహేళనమే. ఇందుకే రచనలో బిగింపు లేదు. శిథిలబంధము. సామాన్యముగా తిక్కనగారిది గాఢబంధము. ఇట నవసరమై యిట్లు వ్రాసెను. ఆ చులకనతనము చేతనే – తెమ్మమృతమున్ – అనుట. అదేదో చాల తేలిక యైనట్లు. తేనేతేలేడని విశ్వాసము. తెచ్చునా, మరీమంచిది. ఇంకొక భావమున్నది. రేపు లోకము తన్నాడి పోసుకొనవచ్చు. "తనంత కొడుకువచ్చి పాపం నోరుతెరిచి అడిగితే కాదంటానికి నోరెలా వచ్చిందో! ఏ మాడకూతురో!" అని పొరుగువారు బుగ్గలు నొక్కుకో వచ్చు అందుకని "అట్లే నాయనా! తెమ్ము. నీతల్లిని గొంపొమ్ము"—— ఇది లౌక్యుల చాకచక్యము. ధూర్తస్వభావము.

గరుడి స్వర్గ మేగెను. అమృతభాండము చుట్టు వహ్ని జ్వలించుచున్నది. "ఎట్లురా" యని విచారించి బ్రహ్మకడ కేగగా నాయన "ఇంత వెన్నవేయు" మన్నాడు. అట్లే చేసెను. ఇందును లోకస్వభావ మున్నది. పసివాని కొక విషయము తెలియదు. పెద్దవా రున్నచో వారిమీదికి మనసు మరలును. వారుండరు. వీడే తంటాలు పడును. ఇదియు నంతే. లేనిచో నంతవాడు "ఱెక్కలు కమరు నేమో?" యనుకొనుటేమి?

సుధనుతెచ్చి కద్రువకు జూపి తల్లిదాస్య మీగెను. అమృతము చూపెనేకాని యీయలేదు. ఎందుకని? కద్రువ యన్నదేమి? తెమ్మమృతమున్ – ఎట్లు లోకులు ప్రణుతింప. అట్లే తెచ్చెను. తెమ్మన్నదే గాని యిమ్మన లేదు. అరే! తెమ్మనగా నిమ్మనుట కాదా! కాదు. ఎచట? ఇట్టివారి సందర్భమున. ఆమె తనను దిరస్కారముగా నన్నది. ఇందుచే నితడు –

"జననీ! నీ వమ్మాతమ్ము తెమ్మనిన యా సత్యోక్తి వాటించి – విభ్రాంతి లేకుండుమీ"—— అన్నాడు. ఆమె "బలవంతుడ" వన్న ధోరణిలోనే జననీ!

యన్నాడు. అని తల్లిని గ్రహించి "మాటవెర వేహార" - కద్రువకు బుద్ధి చెప్పి వెడలిపోయెను. మాటవెర వనగా తెచ్చి యీయకుండుట (ఇది మూల మం దున్నదే. కావుననే లోకస్వభావముపై తిక్కన కథ నంతయు త్రిప్పుట)

లోకమం దొకముట్టెపొగరుబోతు మరొకనితో "ఒరే నా చెయ్యి వంచు నీ బలంచూద్దా" మన్నాడు. వాడు వీని చేయిని వెనుకకు మెలిపెట్టెను. వాడు చెయ్యి బెణకి యేడ్చి "వంచమంటే యిట్లాగా" అన్నాడు. "మీకు నీవు వంచ మన్నావేగాని ఎటో చెప్పలేదుగా మరి" అన్నాడు. ఈ లౌకికసంఘటన దృష్టిలో నుంచుకొని పై సందర్భము చూడవచ్చు. ధూర్తస్వభావమును శిక్షించుటే తాత్పర్యము.

గరుత్మజ్జన్మ సంభవించెనని కవి చెప్పి సిద్ధసాధ్యులు పలాలించు చున్నా రని చెప్పెను మజల నదే సిద్ధ సాధ్యస్తుతితో కథ ముగిసెను. దీనిచే కథ కొక పొందిక వచ్చును. ఎత్తుగడ -దింపుగడ లంచలి సమత్వ మొక గుణమే. సమత పద్యమందే కాదు. కథ - కావ్యముల మీద నుండు నట్టిదే.

ఇది ప్రధాన కథాశిల్పము. మానవలోకమందలి వృత్తాంతముగా కవి వ్రాయుట యాతని లోకజ్ఞతకు గీటురాయి. అస లదిలేనినాడు కవియేమి వ్రాయును?

కథాశిల్పమునకు వన్నెపెట్టు రచనాశిల్పమును చూడదగినదే. సామాన్య ముగా నిది కవిబ్రహ్మశైలీ విషయము. అనగా సర్వత్ర దృశ్యమానమగు విష యము. శైలిలో వ్రాయదగినది. కాని కథాశిల్పము చెంతనే వ్రాసినచో విషయ స్పష్టత సిద్ధించును. గావున వ్రాయుట. ఇది పద్యరచనా శిల్పము. అనగా నాతని పద్యము నిట్లు చూడవలయునన్న సూచనగా నాల్గుపద్యములు గ్రహింపబడుచున్నవి.

ఇందు రెండు మూడు రకాల శిల్పము లున్నవి.

(1) ఛందః శిల్పము (2) రచనాశిల్పము (3) బంధ శిల్పము లేక సౌందర్యము. మొదటిది వేఱే యధ్యాయమున వ్రాయబడినది. అందు చేర్పని పద్య ములను గూర్చి యీ కథలోనివేయిట గ్రహింపబడుచున్నవి. మూడవది శైలిలో వ్రాయబడును.

I	(1) అనూరుడు పుట్టినపుడన్నమాటలు (2) గరుడి జన్మ	రెండును చంపకమాలలే.
II	(1) కద్రువ సుపర్ణునితో నన్నమాటలు (2) ఇతడు సుధతెచ్చి యామెతోనన్న మాటలు	రెండును మత్తేభములే.

I అన్నదమ్ములు సమానబలులు. బలమే కాదు. మనస్స్వభావమును. ఆసాదృశ్యమును వ్యంజించుచున్న దా సమానవృత్తము. అరుణుడు శప్త వినతతో – "తల్లీ! వలవ దడల నిది విధాతృ వశమయి వచ్చెన్" సరిగా గరుత్మంతుడు కద్రువతో – నా జనయిత్రికి దాస్యము వచ్చుట. 'దైవకృత్యమ' – యని. సమాన దైహిక మానసిక విన్యాస సూచనకై సమానవృత్త స్వీకరణ.

II కద్రువ యే మనస్తత్త్వముతో నన్నదో యదే మనస్తత్త్వముతో గరుత్మంతు డామె నాక్షేపించెన. ఆ మనస్తత్త్వ సామ్యమునకు సమాన వృత్తమును గ్రహించినాడు మహాకవి.

రచనాశిల్పము

అరుణుని మాటలు — ఇరువుర మేము వుట్టుదు మహీనపు మేనులతో
త్సరమున -

యతిప్రాస లం దూనిక యున్నది. అది వక్త కోపమును వ్యంజించుచున్నది. హీ - ని సాగదీసి చదువవలెను. ఎంతబలముగా వాడు పెరుగునో యంతదాక సాగదీసినా డరుణుడు. అంతగా బెరుగదలచిన వానిని నడుమనే త్రుంచినది. తల్లి - మత్సరమున - 'మ' తో పాదము తెగి 'త్సర' తో తర్వాతి పాదము మొదలై 'మ' బరువెల్ల 'త్స' మీద పడి యతని కోపమును రమణీయముగ ధ్వనించుచున్నది. ఈ పద్యము పెనుపు పొందని వాని మాట. పెనుపు పొందిన వాని వర్ణన "ఘనతర కంధరుండు" - ఇది గాఢ బంధ సుందరమైన పద్యము. పై పద్య మందింత యోజస్సు - శబ్ద ఘటనాత్మకమైనది - లేదు. కారణము -కాల మున పుట్టిన వాడొకడు. అకాలమున పుట్టిన వాడొకడు.

పై నారదుడన్న పద్యము - అద్భుతోజ్జ్వల తేజ - కశ్యపతమాజ! — సంయుక్తాక్షర విన్యాసము గరుత్మత్పరాక్రమము నవహేళన పఱచుచున్నవి. కశ్యప - శ్య యతిస్థానమగుట. దానిని విరిచి నొక్కిన లక్షణము వ్యంజించుచు వక్త చిత్త మందలి జుగుప్సను ధ్వనించుచున్నది. కాక వాడెదురు తిరిగినచో - 'నేనే మన్నానురా నీవుకశ్యప తనూజుడవు కావా? అద్భుతోజ్జ్వలతేజుడవు కావా?' యని తప్పించుకోవచ్చు. ఇదియు లోకస్వభావపోషకమే.

కద్రువ శపించిన పద్యము —

> ఆతఁడు సర్పయాగమను నధ్వరముం గుపితాత్ముఁడై పితృ
> ప్రీతిగఁ జేయుఁ దద్దహన భీకర భూరిశిఖా ప్రవేశ సం
> జాత దురంతతాపమునఁ జావగలారని శాపమిచ్చెఁ ద
> త్పాతనవృత్తికిన్ వెఱచి తక్కటినాగము లా భుజంగితోన్.

సమాస జటిలత కోప జటిలతకు వ్యంజకము. గీట్లు కొట్టిన వాక్యములపై బరు

వుంచి చదివినచో పండ్లు మీటు చున్నట్లుండును. అనగా ననుభావము నభి నయించుచున్నది. ఆ కోపమంతయు చావ గలారన్నమాటలో గూడు కట్టినది. పీడవిరగడైనదని చేతులు దులుపు కొన్నట్లున్న దామాట యనుట. వాడిది త్రాచు పాము పగ యని లోకము. పద్యమందలి భుజంగి శబ్దము దానిని స్ఫురింపజేయు చున్నది. కాక పాము తన గ్రుడ్లను తానే తినునని లోకము. ఈ సర్పస్వభావ మును సూచించు శబ్దమును వాడుట కవి నిద్రాతనమునకు - జాగ్రత్తకు నిదర్శనము.

ఇట్టికథలో కవిబ్రహ్మ శిల్పము. (1) శబ్దము, (పైన నటనట స్ఫురింప బడినది. (2) రచన. (3) పద్యము. (4) ఛందము (5) శబ్దాభినయ శక్తి ఆ యీ ముఖాలుగా నుండునది ప్రధాన కథాశిల్పముతో బాటు కన్పించు చున్నది. అనగా నీ లఘుప్రబంధశిల్పము సామాన్యముగా తిక్కన కవితాశిల్ప మును సూచించుచున్నది. ఈదృష్టితో నాతని కావ్యము చూడదగినది.

కావ్యోచితవర్ణనలు

సాగరోపవన వర్ణన - (181) దీనిచే వినతా కద్రువలు వనవిహారార్థమై వెళ్లిరని తెలియుచున్నది. లేనిచో వారుచ్చైశ్శ్రవదర్శనము చేయుటకు గాని తర్వాతి కథ జరుగుటకు గాని వీలులేదు.

అశ్వవర్ణన (183) ఇది వారుత్సుకతతో దర్శించుట కనువైన హేతు నిరూపణ చేయుచున్నవి. అశ్వమును చూచి పన్నిదము వేసి వారిర్వును దాని చూచుటకు వెంటనే యేల పోలేదు? పందెము వేసి కొనుట మాత్రమే మూలము తెల్పినది. వెంటనే కద్రువ కొడుకులనుబిల్చి యావిషయము తెల్పినట్లు మాత్రమే మూలమందుండగా తెనుగున - పతి బరిచర్యకు గాలంబయ్యెనని కద్రువ నెపం బిడి యప్పటికి "జూపు దప్పించె" (192) నని యుండుటచే పై సందేహము నివృత్తమగుచున్నది.

పరశురామునిచే నీకథ విన్నట్లు భీష్ముడు మూలమందనగా నిందేమియు లేదు. మొదటి యండమును వినత 'వగపును మత్సరంబు గదిరెడుమదితో' నవియించెనట. ఇది యామె చిత్తవృత్తిసూచకము.

అరుణుడు శాపమిచ్చినంత వినత - వెలవెల బాఱుచు వడకుచు నలుకుచు -(173) ఇది భయభావమును వ్యంజించు సాత్త్వికభావసామగ్రి. కద్రువ కొడు కులను రావించి కన్నునీరు దొరఁగంగ (193) విషయము చెప్పెనట. ఇచటి బాష్పము కద్రువ 'కుటిలంపు దలపు' (193) ను వ్యంజించుచున్నది.

వినత 'పందె మేమనగా' కద్రువ వినత వదనంబున జూడ్కి నిలిపి - (189) పందెము చెప్పెను. ఈ యనుభావము కద్రువ యాలోచన - కుటిలాలో చనకు వ్యంజకము.

గరుత్మంతుడు వచ్చి కద్రువతో వినతను విడిచి పుచ్చు మన్నపుడామె 'మొగమ్ము ముఱకటించు' కొన్నదట. ఈ యాంగికాభినయమునకు మూలము దుష్ప్రజ్ఞాపరీతా - యని.

ఇట్లుచితవర్ణనముచే నభినయద్వారమున రచించుట కథానిర్మాణ రహస్య వేత్తయైన నాడు సిద్ధించునట్టిది.

ధర్మానువాదము

"తొల్లి యిట్లు వసిష్ఠుండు బ్రహ్మనడిగిన నమ్మహాత్మ్కుం డుపదేశించిన వాక్యంబుల యర్థంబు లుపన్యసించెద" — (1-133)

"ఆ దేవి మకరధ్వజుమాతకుం జెప్పిన వాక్యంబుల యర్థంబు లుపన్య - సించెద"— (1-284)

పై వానినిబట్టి తిక్కన యనువాదపద్ధతి కావ్యారంభమందే సూచించినట్లు "అమ్మహాకావ్యంబు నర్థంబు సంగతంబు సేసెద" — మూల భారతార్థ - తాత్ప ర్యము తెనుగున చెప్పదలచు కొన్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది. అచట నున్న పదము నిచట తెనుగున బెట్టలేదు. దాని తాత్పర్యము ననువదించెను. కావున ధర్మఘట్ట ముల నిట్లే తాత్పర్యదృష్టి ననువదించెను.

ఉదా :— దైవ పౌరుష కథనము మూలమున 49 శ్లోకాలలో నుండగా తెలుగున 6 కందాలు రెండు తేటగీతులు మాత్రమే. మూలమందలి 5, 6, 10, 11, 14, 15-20, 23, 24 శ్లోకము లనూదితములు కాలేదు. వీని తాత్పర్యమిది.

"అబీజము మొలకెత్తదు. బీజము లేనిదే ఫలములేదు. బీజము నుండి ఫలము, బీజములు పుట్టుచున్నవి. ఏ బీజము కర్షకునిచే క్షేత్రమున నాటబడునో దాని యందలి సుకృతమో, దుష్కృతమో ఫలముగా మొలకెత్తును. కృతము ఫలింపక తప్పదు. అకృత మభోజ్యమే. కృతిధన్యుడు. అకృతుఁ డురెసిన చౌడు వలె నుసియై భ్రష్టుడగుచున్నాడు. జ్యోతీ నాగ చంద్రార్కులందఱును పురుష కారముచే దివ్యు లగుచున్నారు. అర్థైశ్వర్యములు, స్నేహితులు, అభిజాత్యాదులు సర్వమకృత కర్మల కలబ్ధములు. శౌచమున విప్రత్వము, విక్రమమున క్షాత్రము, పౌరుషమున వైశ్యత్వము, సేవచే శూద్రత్వము శ్రీనందుచున్నవి. నిష్క్రియుడు, నదాత, యకర్మశీలి, యశూరుడు, క్లీబుడు, నతపస్వి యర్థప్రాప్తి నందలేడు. స్వకర్మఫలము లేనిచో సర్వము నఫలమే. దైవమును చూచియేని లోక ముదాసీ నముకారాదు. ఎవడు కర్మచేయక దైవమును విశ్వసించునో వానిది వృథాశ్రమ

ఇది నపుంసకుని స్త్రీ యభిసరించినట్లు. పౌరుషవంతుని దైవమే యనువర్తిం చును —" ఇత్యాది.

దీనిని స్థాపించు పూర్వరాజన్యుల కథ లుదాహరింపబడినవి (30 - 40 శ్లోకాలు). వీనిలో పరశురాముడును - భృగుడును బలియు లోనుగాగ (1-140). ఇట్లు కొందఱే తెనుగున వచ్చిరి. మిగిలిన వారి నెత్తివేసెను. ఇందులో కొంత యౌచిత్య మున్నది. 38 - శ్లోకమున నృగుడు కృకలాసమగుట కథ. ఇది తర్వాత రాబోవుచున్నది. కావున 40 - పాండవ విషయమే కావున - చెప్ప నక్కఱలేదు.

మిగిలిన శ్లోకములలో కొన్నిటిని కలిపి యొకే పద్యమున కుదించును. 7-8-13 శ్లోకాలు మూడును 136 - వ పద్యమున నిమిడిపోయినవి. 12 - 22 కలిసి 135-వ పద్యమున నొదిగిపోయినవి.

> యథాగ్నిః పవనోద్ధూతః - సుసూక్ష్మోపి మహాన్ భవేత్
> తథా కర్మ సమాయుక్తం - దైవం సాధు వివర్ధతే
> యథా తైల క్షయా ద్దీపః - ప్రహాస ముపగచ్ఛతి
> తథా కర్మ క్షయా ద్దైవం - ప్రహాస ముపగచ్ఛతి — 43-44

ఈ రెంటికి క్రమముగా 138 - 139 పద్యములు యథానువాదాలు. అనగా నా యధ్యాయమున వీనికి ప్రాధాన్య మున్నదని కవి వ్యాఖ్యానము. 139 - పద్యము నకు 140 పద్యము నుదాహరణముగా నాంధ్రీకరించెను. మిగిలిన రాజులకథల నెత్తివేసి దీనిని మాత్రమే గ్రహించుటలోని రహస్య మిదియే. మూలమున పరశు రామ విషయము, 33-వ బలి విషయము 35-వ శ్లోకాలలో నుండగా రెంటిని కలిపి 139-గా వ్రాసెను. మూలమం దాయా యుదాహరణలను ముందిచ్చి దాని తాత్పర్యమును 43-44 శ్లోకాలుగా కుదింపగా తెన్గున దాని తల్లక్రిందులు చేసినాడు చమత్కారియైన యాంధ్రకవి.

II

పార్వతి శివునిస్వరూపమును గూర్చి - నీ నాల్గు ముఖములందు పూర్వము చంద్రునివలె ప్రియదర్శనము. అట్లే పశ్చిమోత్తరములు. దక్షిణము రౌద్రము.

ఊర్ధ్వము జటాకపిలము. ఏల? నీ కంఠ నైల్య కారణమేమి? పినాక మేల ధరింతువు? జటిల బ్రహ్మచారిగా నేల యుంటివి? — ఇది నాల్గు శ్లోకాల మీది నాల్గు ప్రశ్నలు. (చూ. 140 వ. అధ్యా.)

తక్కిన యొక్కొక్క ప్రశ్ననే విడమరచి యడిగించి దానికి సమాధానము ముగిసినంత వేరొక ప్రశ్నగా వ్రాసెను. (చూ. 4-424-30)

III

మూలము 23-వ అధ్యాయమున 60 నుండి 82 శ్లోకముల వరకు నిరయ గాము లెవ్వరో వర్ణింపబడినది. 85 నుండి 102 వరకు స్వర్గగాముల వర్ణన. ఈ రెండు పద్ధతులను రెండు - రెండు సీసములలో గవిబ్రహ్మ (2-61, 62, 63. 64) నిష్పక్షపాత బుద్ధియై కుదించెను.

IV

"దానప్రియ వచనంబుల రెంటియందును నధికరంజనం బెయ్యది సెప్పవే" (4-381) యని ధర్మజు డడుగగా భీష్ముడు దానంబు రంజకంబగుట దెలుప వలవదు— అని సామవాదగుణంబు తెల్లంబగునట్టి యితిహాసంబు వినుమని బ్రాహ్మణ రక్ష స్సంవాదమును చెప్పెను. దానవిషయము తెలుపవలవ దనుటకు హేతువది పూర్వమే - వ్యాస మైత్రేయసంవాదము (4-347) న వచ్చినదని సూచించుట. ఇచట సామవాదగుణమునే చెప్పెదనని యాకథ చెప్పెను. మూల మును దీనికే ప్రాధాన్యమిచ్చినది కావున. మూలమున (124 అధ్యా.) బ్రాహ్మణ రక్ష స్సంవాదము 30 శ్లోకాలు. తెలుగున మూడే సీసములు (4-382, 84, 86) 30 శ్లోకాల చివళ్ల - తేనాసి హరిణః కృశః. మూడు సీసాల చివళ్ల — "కార్శ్య పాండురతలు కలుగు ననఘ". కథాంతమున నిట్లేర్పడ జెప్పిన- అని వ్రాసెను. ఏర్పడ ననగా పదేసి శ్లోకాల కొక్కొక సీసము వ్రాసి నానని మనకు సూచించుట మూడే సీసాలు వ్రాయుట మూడే ముక్కలలో తేల్చిచెప్పుట.

V

ధర్మజు డొక పురావృత్తము సెప్పుమనగా భీష్ము డుమామహేశ్వర సంవాదము సెప్పబోవుచు "పౌరవోత్తమా! య ప్పురావృత్తంబు ప్రవర్తించుటకుం

గతంబైన కథ ముున్ను సెప్పి మరిదానిం జెప్పిన నొప్పియుండుం గావున నప్పరిపాటిం జెప్పెద"(4-395) అని శ్రీకృష్ణుని చరిత్ర చెప్పెను. మూలమునందును ముందు కృష్ణునిచరిత్ర - తర్వాత నుమామహేశ్వరసంవాద మున్నది. తెనుగు కవి తర్వాతి కథకీ కృష్ణచరిత్ర పీఠిక వంటిదని మూలకథాక్రమ వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నట్లా పై వచనము నట్లు వ్రాసినాడు. ఇట్లు మూలమును చిన్నమాటలచే వ్యాఖ్యానించు పద్ధతి యొక విధమైన యనువాదశిల్పము.

వాక్యఖండములు - తద్గతశిల్పము

1) తిక్కనగారు తమ యనువాదమున నడుమనడుమ కొన్ని వచనపు దుంటలు అమూలకములైనవి వ్రాయుచు వచ్చిరి. వాని ప్రయోజన మిచట చర్చింప బడుచున్నది.

3. ఆ. ము. న సౌదాసుడు వశిష్ఠునితో నేది పవిత్రమని ప్రశ్నింపనాతడు గోవని చెప్పి యది-సురలకు మనికిపట్టు (28) అని చెప్పి 'మరియును'(29 వచనము) అని వ్రాసెను. మూల మందలి (78 అధ్యా) 10 శ్లోకాలలో గో మాహాత్మ్యము సామాన్యముగా చెప్పి తద్విశేష విషయము తర్వాత చెప్పబోవుచున్నది. తిక్కన యా 10 శ్లోకాల భావము 3-28 పద్యాన కుదించి 29- వచనపు ముక్క వ్రాసెను. ఇది యాగామి గో మాహాత్మ్య విశేషసూచక మగుచున్నది.

2) 'అని నిర్దేశించి వెండియు న మ్మునీంద్రు డా నరేంద్రున కిట్లనియె' - (3-35) (అదే సందర్భము) దీనితో 78 వ. యధ్యాయము తెగి 79- ప్రారంభ మగుచున్నది.

పై 35 - వచనము తర్వాతిది పద్యము. అది 79 - అధ్యాయ మందలి 8-వ శ్లోకానువాదము. ఆ యధ్యాయమున 27 శ్లోకాలున్నవి. 80-వ అధ్యాయము 16 శ్లోకాలు. ఈ రెం డధ్యాయములను రెండు రెండు కందాలలో నందముగ సంగ్రహించెను. 36-37 పద్యాలు 79 యధ్యాయము. 38, 39 పద్యాలు 80 వ యధ్యాయము. *1 బ్రహ్మభేద్యమగు కుదింపు ఆ యధ్యాయమునకు సార

---

*1 సీతాసౌందర్యము విని రావణు డామె నపహరించెనని పై శ్లోకమున నని క్రింది శ్లోకముగా దీనిని -

"తతో బధ్వార్ణవే సేతుం నిహత్య యుధిరావణమ్
సీతామాదాయ రామోఽపి సాకేతం పునరాగతః"

అని కుశలవులు పాడగా విని రాముడు "అహో! సంక్షేపః - అన్నాడట. ఇది కుందమాల 6వ యంక మందలిది. దీనిని మహాకవి యొక్క శిల్పాంగముగ భావించినట్లు పై సంక్షేప పద్ధతిని శిల్ప మనవచ్చు.

భూతములైన వానినే యనువదించుటచేత రచన క్లుప్తత సాధించెను. 80-అధ్యా. 9-వ. శ్లోకము 38 - వ పద్యము 12 - వ శ్లోకము 39 - వ పద్యము. రెండే యాత దనువదించినది. మిగిలిన వక్కాఅలేదని కాబోలు !

అదే కథలో (భీష్ముడు) 'అమ్మహీపతితో' గో. విశేషం బింకను వినుమని యిట్లనియె (3-42). దీనితో మూల మందలి 81 - వ యధ్యాయ మారంభ మగుచున్నది.

పితృపూజనంబులకుఁ బాత్రంబు లెట్టివన్న ధర్మజప్రశ్నకు సమాధానముగా భీష్ముడు - నీవడిగి మేలుసేసి తాకర్ణింపుము. (3-172) అన్నాడు. ఇట్లే - డు దాన కర్తలెందేని వసింతురా లోకంబెట్టిదని ధర్మజుడు ప్రశ్నింపగా పితామహుఁగో దీనికి బ్రహ్మవాక్యంబులుగల విట్ల యింద్రు డడిగిన నతనికి బ్రహ్మ యిట్లనియె.

"అడిగి మేలుసేసి తా లోక మెవ్వరు నెఱుగ కునికి తెల్లము" (2-464) దీనికి మూలము -

"యోయం ప్రశ్న స్త్వయా పృష్టో గో ప్రదానాది కారితః."

నా స్తి ప్రష్టాస్మి లోకేఽస్మిం స్త్వత్తోఽన్యోహి శతక్రతో (73-1)

బ్రహ్మ నన్నెవ్వరు నడుగలేదని మూలమున ననుచుండగా నీతెలుగు బ్రహ్మ యట్లన్నాడు. అందు పెద్దవాని మాటతీరు - కొంత హాస్య ప్రియత్వము - తొంగి చూచుచున్నది. ఇదొక చమత్కారము. ఇట్టి వానితో కేవల ధర్మ కథనము లందొక యాభిముఖ్యము శ్రోత కేర్పడును. ఈ హాస్యప్రియత్వము తిక్కనగారి యనువాదము నందటనట కన్పించుచున్నది.

ధర్మరాజు భీష్మునితో "నాకలోకం బేకప్రకారమ నోహారియో - బహు ప్రకార ప్రమోదియో" యనగా భీష్ముడు "భవదీయ ప్రశ్నంబునకుఁ బ్రాదేశ విశదీకరణంబగు నుత్తరంబై యుండెడు" (4-54) నని గౌతమేంద్ర సంవాదము మొదలుపెట్టెను. ఆ కథ యట ధర్మజప్రశ్నకు లొడితె డెడములో నున్నదట ! వ్యాసకథ యాప్రశ్నకు సూటిగా సమాధానము చెప్పక వక్రముగా వ్యంజించుచున్న దన్న తాత్పర్యమును మహాకవి చమత్కారముగ నట్లన్నాడు. అనగా కథా తాత్పర్యము నిట్లు చూచుకోవలసినదనియు మహర్షి కొన్నిచోట్ల నిట్లు వ్రాయుననియు సూచన.

: విను వర్ణాచారంబుల, ననఘ యిచట దెలుపఁ దొడగనైనను మునులీ
పను లాయుర్వృద్ధికరము, లనుట కతనఁ దెలుపవలసె నీకునై చెప్పంగన్
(4-125)

దీని మూలము 104 - వ అధ్యాయము. అం దాయుర్వృద్ధి హేతువు సదాచార మని చెప్పి 145 - 48 శ్లోకాలలో రాజప్రశ్నను వర్ణింపగా తిక్కన దాని ననుసరించి చివర నట్లన్నాడు. అది యమూలకము. వర్ణాచారములను దెలుపననుట హాస్యప్రియత్వమే కాక యిది దానికి పూర్వాపరములందు చాలచోట్ల వచ్చిన విషయమే. వాని నక్కడ చూచుకోవలసినదే. మరి యిచట చెప్పితివే. యనగా మునులు చెప్పిరి కావున చెప్పితిని. ఈపునరుక్తి వారిదే. తనది కాదనుట.

"నాస్తి వేదాత్ పరం శాస్త్రం - నాస్తి మాతృ సమో గురుః
న ధర్మాత్పరమో లాభః - తపోనానశనాత్పరం
బ్రాహ్మణేభ్య పరంనాస్తి - పావనం దివిచేహ్యచ
ఉపవాసై స్తథా తుల్యం - తపః కర్మ నవిద్యతే"— 106-65, 66

మాతకును వేదమునకు ధర్మంబులకును - బరములఁగు గురుశాస్త్ర లాభములులేవు
తపము లే దుపవాస వ్రతంబు కంటె - నధికమైనది యంద్రు మహాత్ములనఘ !
పావనంబులలోనెల్లఁ బ్రాహ్మణుండు - పరమపావన మనుశ్రుతి పౌరవేంద్ర !
యట్లు గావున భూదేవ తార్చనంబు - భక్తి సంభృతముగ నడుపంగవలయు

అప్రసక్తం బైనను నీయర్థంబు వినవలయు నట్టిది గావునం జెప్పితిని — (4-153, 154, 155) గీట్లుగొట్టిన వాక్యముల రెంట నొకటే కావున 153 వ. పద్యము దాని యనువాదము - పోగా మిగిలినది రెండవ శ్లోకమున బ్రాహ్మణ విషయము. అది 154 పద్యముగా వచ్చినది. 3, 4 పాదాలు మూలమున లేవు. ఇది యప్రసక్తమట ! శ్రోతవ్యము కావున పూరించినాడట. చమత్కారముగ నున్నది కదా !

"ధరణీసుర ధనహరణము - దురిత తమము -"

అనియె. నివ్వాక్యంబులు నీకుం జెప్పవలవదైన నితిహాసావసానవర్తి యగుటం జేసి వినిపించితి" (2-440-41)

మూలము 70 అధ్యా. 31 శ్లోకము కృష్ణుడు చెప్పినది. నృగ కథాంత మది. అదే 440 - పై పద్యము. విప్రస్వాహరణము దోషమని ధర్మజునకు తెలిసినదే. కావున 441 - వచన మటు వ్రాయుట. పాత్రౌచితీ రక్షణ యనుట కంటె హాస్యప్రియత్వమనుటయే బాగు.

"అని చెప్పి యాపగా తనయుం డొక విశేషంబు వినిపింపవలసి ధర్మజున కిట్లనియె" (2-393). వివిధ దానవిషయకమైన 66-వ యధ్యాయమందలి 16వ శ్లోకము దనుక తెనింగించి పై మాట వ్రాసెను. మూలమున — "అత ఊర్ధ్వం నిబోధేదం దేవానాం యష్టుమిచ్ఛతాం" (17) ఇట్లు మొదలైనది 36 వ. శ్లోకము వరకు సాగిన బ్రహ్మదేవతాసంవాదము సంగ్రహించి 394-95 వ పద్యము లందు 396లో గోదాన శస్త మహిమ విస్తరింతు - నన్నాడు. 393 విశేష శబ్దముల మూలమందలి "అత ఊర్ధ్వం నిబోధ"ను తాకుచున్నది. ఇంతేకాక 394-95 పద్యాలలో 66-అధ్యాయము కుదింపబడి 396-వ పద్యముతో మరొక యధ్యాయ మారంభమగుచున్నది. దానిని విస్తరముగా చెప్పుదునని విస్తరింతు- చే సూచించెను. నడుమ 50 - 60 శ్లోకాలుగల 66- ని కత్తిరించి కుదించి -67 ని విస్తరించునట. ఇట్లు చిన్నిమాటలచే నొక విశేషము ననువాదసంబంధమైన దానిని సూచించుట. అనువాద వైచిత్రి యనక తప్పదు.

పూర్వపూర్వ విషయాల నుత్తరోత్తర కథలలో రాగా వాని నించుక స్మరించి దాని పునరుక్తిని భంగించు పద్ధతి యొక రకపు శిల్పము. ఇది మూల మందున్నదే యని పూర్వ దృష్టమే.

1. ఉదాత్త బ్రాహ్మ్యనిధియైన బ్రాహ్మణాన్వయంబునఁ బరశురాముడు జనించుట క్షత్రియ కులమున బ్రాహ్మణ్య విశ్రుతుండైన విశ్వామిత్రుఁడు జనించు టెట్లు ?

"తొల్లియుం గొంత వింటి నిస్సంశయంబు గాదు" (2-291) అని సంశయ నివారణార్థమై ప్రశ్నించును. సమాధానముగా భీష్ముడు చ్యవన కుశిక సంవాదమును చెప్పును. కొంత విన్నది పూర్వాశ్వాసమున. విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మణుడైన కథ భీష్ముడు చెప్పినదిచట నతుకబడి యీ చ్యవన కుశిక సంవాదము పూర్వాశ్వాసమున చెప్పిన కథకు హేతువుగా ముడి వేయ బడినది.

2-291 వచనము కేవలము తెనుగు కవిదే. పూర్వాపర కథా ప్రవర్తనౌచిత్యమును నిరూపించుచున్నది.

2. నహుషుడు ధూపదీప విశేషమున స్వారాజ్య పట్టాభిషిక్తుడైన కథ చెప్పి యాతని యజగరత్వమును బోగొట్టినది నీవే గావున నీకది తెలియునని భీష్ముడు సూచించెను (4-38). ఇది యరణ్యపర్వకథకు లగించబడినది. 4-38 మూల శ్లోకము.

"బ్రహ్మణా రాజశార్దూల యధా పూర్వం వ్యరోచత -
ఏవమే తత్పురావృత్తం నహుషస్య వ్యతిక్రమాత్" (100-38)

ఇందిదే మొదటిసారిగా కథ చెప్పబడినట్టి లక్షణ మున్నది. అనువాదపు సొగసు చెప్పనక్కరలేదు.

3. హరసనత్కుమారసంవాదమున నిత దతనితో—

"మఱియు సాంఖ్యయోగ - శిష్టమానసుల కరిష్ట పరిజ్ఞాన
వైభవాతిశయము వలసియుండు" (4-230)

ఎట్లనిన నీ దృష్టారిష్ట వికృతులయ - పలుకు వలికి వానినెల్లను వివరించెదనని
పరాశర సంయమీశ్వరుండు శిష్యుల కుపదేశించిన విధంబులై యుండు నంత
వట్టును మును నీ వాకర్ణించి తని యమ్మునివరుండు -(4-231)

ఈ పరాశరస్మృతి తృతీయాశ్వాసమున (270 నుండి) శిష్యుల కుపదేశించిన దానిని భీష్ముడు ధర్మజునితో చెప్పెను. దాని నిచట నెత్తివేయుటకు వేసిన యెత్తు సంగతి నట్లుంచి యట నాముని స్వశిష్యులతో చెప్పినదానిని సనత్కుమారుడు శివుని పరాశరస్మృతికి శ్రోతయైనట్లు 'మును నీ వాకర్ణించితి' వను చున్నాడు. అర్థమేమి? విన్నది ధర్మరాజు - లేక పరాశర శిష్యులు. అసలు శ్రోతలము మనము. వారెవ్వరును గారు. ఎంత గడుసు నోరిది!

కనిష్ఠులందు జ్యేష్ఠుడు - నితనియెడ వారు నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునని ధర్మజు డడుగగా భీష్ముడు వివరించి (105- అధ్యా.) చివర -

లోభనిరతి కాసపడి పాడిదొఱంగినఁ బ్రాణగొడ్డపుం
బనులగు నవ్విధంబు మన పద్దదిగాదె జగంబెఱుంగగన్ (4-134)

ఇది కేవలము తిక్కనగారి ప్రౌఢమార్గము.

ఛందశ్శిల్పము

ఇది కేవలము తిక్కనగారి శిల్పము.
దీనిని రెండు మూడు పద్ధతులుగా విభజించి చూడవచ్చు.

1) కథాద్యంతము లేకచ్ఛందమున నిబద్ధించుట
2) కథాప్రధానఘట్టము లేకచ్ఛందోబద్ధము లగుట
3) తత్తచ్ఛంద ప్రవృత్తిలోని మార్మికత.

సుదర్శన కథ

"అనఘ ! గృహస్థధర్మమున యందుఁ జరించి నరుండు మృత్యు సం
జనిత భయంబు వాపికొనఁ జాలునొ జాలఁడొ —" (1-43)
"నరవర ! పొల్చు నోఘవతి నానదియై జనపావనాకృతిం
బరమతపంబులోని సగపాలను —" (1-82)

ఇట్లు కథాద్యంతము లందు చంపకమాలలే. ద్వితీయాశ్వాస ప్రారంభ మందలి యష్టావక్రకథాద్యంతములందు సీసమే నిల్చినది

రుచికథలో ప్రారంభాంతములు కందము (2-181) - 218 చే నందము లైనవి. ఇంద్ర గౌతమ సంవాదము గీతముల నడుమ బంధితమైన కథ (4-55, 79) సౌపర్ణోపాఖ్యానమున ఆద్యంతములందు సీసమే ప్రాసమై యున్నది.

ఇట్లాద్యంతములం దేకచ్ఛందము బంధించుటలో ప్రయోజన మున్నదా ? లేదా ? యన్నచో సమత యను గుణము పద్యగతముగా నున్నట్లే కథ మీద నుండవచ్చునుగదా ! పద్యమం దెత్తుగడ - దింపుగడ సమానముగా చెక్కుటచే నొక సమతాసౌందర్యసిద్ధి యున్నది. శిల్పమునకు పార్శ్వములు చెక్కబడిన ట్లుండుట ప్రసిద్ధమే. దానిచే నొక విచ్ఛిత్తివిశేషము నేత్రపర్వ మగుట ప్రసిద్ధమే. అట్లే యిదియును. కాక, దండి ఏకాక్షరముగాని ఏకస్థాన జన్య భిన్నాక్షర

సంపుటిగాని మనోవిస్మృతము గానంత యదూరవర్తి యైనచో నొకయందము వచ్చు' నన్నాడు. అట్లే యిదియును.

కథ యేకచ్ఛందముతో ప్రారంభించి యంతమగుటయే కాక ప్రారంభ చ్ఛందమే కథాప్రధానఘట్టములం దూది నిలుచుట కూడ విచ్ఛిత్తి విశేషహేతువే. గరుడి కథలో —

I 1) కద్రూవినతలు వాహ్యాళి చన్నపు డచ్చటి సౌందర్యము సీసమందే వర్ణితము.

2) కద్రువ కొడుకులతో అశ్వవాలమును నల్లగా చేయుమని చెప్పిన విషయము - ఆమె కుటిలనీతి సీసముననే.

3) గరుడి అమృతానయకము నర్థించి పోవువేళ - తండ్రి గజకచ్ఛప విషయమును చెప్పినది సీసమున

4) అంతము సీసమున.

II ఇంద్ర గౌతమసంవాదమంతయు సీసములే నిర్వహించినవి. మతంగుడు తన యేన్గుగొదమను ధారవోయు స్థలములుగా నాయాచోట్ల చెప్పుట కందము గీతము లందుండగా మాయామూర్తి ఇంద్రుడు దానికి చెప్పిన సమాధానము (నాలుగు) అన్నియు సీసములందే. రెండు పాత్రలు భిన్న భిన్న మనస్తత్త్వములతో మాటాడినట్లు భిన్న చ్ఛందము లుపయోగించుట పఠనవేళ పొడగట్టినచో నొక చమత్కారము కలుగకపోదు.

III కార్త్యవీర్య పవనసంవాదము (5-338 నుండి) న పవనుడు చేసిన బ్రాహ్మణ మహత్త్వస్తుతి సర్వము (5 పద్యాలు) సీసములందే. కార్త వీర్యుని యవలేపము నణచుటకై వాయుదేవుడు వచ్చి బ్రాహ్మణ్యమును స్తుతించును. అది నాల్గైదు ఘట్టములుగా నుండును. ఒక పురాణేతిహాసము చెప్పును. అత డది చెవి దూర్చడు. ఆ సమయమున కవి —"అనిననుం బలుకకున్న యన్నరపతితోడం బవమానుండు మఱియు నిట్లనియె" (5-346)

"ఒకతఱి దేవతలకు దైత్యులకు మహారణమయ్యె"— నని తర్వాత సీసము ప్రారంభించును. మఱల నతడు పెడచెవిని బెట్టును.

"అనిన నూరక యున్న. యర్జునుతోడ సదాగతి యిట్లను (5 - 348) ఇది సీసమే. ఇట్లు చెప్పగా "నావినియు నొక్కమూడయు నావిభు డాడండ దాని కలయక మఱియున్" - (351)

వాయుదేవుండు - 'అకట దత్తాత్రేయునకు' - అని సీసమునం దొక కథ చెప్పును. ఈ క్రమమున పఠించునపుడు హృదయము చమత్కరించుచున్నది. ఆ చమత్కారము నిర్మాణమర్మజ్ఞుడైన వా డేకచ్ఛందమునే పునరావృత్తము చేయుటచే కల్గించుచున్నాడు. అనగా కవి శిల్ప పరమేష్ఠి.

ధర్మానువాదములందు - కథానువాదము లందును మహాకవి సీసమునే గ్రహించెను.

(1) విషయమును సంగ్రహించుట. బృహచ్ఛందము గావున.

(2) అందు శిల్పములు సంయోజించుటచే దానికి ప్రాధాన్యము పోవుచున్నది.

ఈ రీతిగా సీసమును వ్రాయుటచే షోడశమహారాజుల విషయము సీసము నందే సడపుట వంటిదగుచున్నది. ప్రథమచ్ఛందముచే నేర్పడిన శ్రోత మనోవృత్తి పునః పునరేక చ్ఛందోవృత్తిచే నది నొక్కబడుచు వర్ణితాంతమునకు పుష్టి కల్గించుటయందు బర్యవసించుటచే నది శిల్పమగుచున్నది. అట్లే పైస్థలము లందును.

"అని యిట్లువర్తిల్లు నాలుగువాక్యంబులుం జెప్పి"— (2-44) దీనికి పైన ధరణి, కాశ్యప, వైశ్వానర, మార్కండేయులు గోష్ఠి నుండి యెక్కడ జగద్ధిత వాక్పరు లైరని' (2-39) చెప్పి నాల్గు పద్యములు వ్రాసెను. ఈ పద్యములు నాల్గిటికి కర్తలు పైవారు. ఇది ఓలిన (2-38) చదువుకోవలెనని కవి సూచన. (ఇది మూలమందు శిల్పమే)

గాంధర్వాది వివాహములను నిర్వచించు ఘట్టమున— ఇట్లు సెప్పం బడు నట్టి (2-225) అయిదు తెఱగులందు (226) పైన నైదు తెఱగుల వివాహములు చెప్పెను. దాని కిది సూచిక. ఇట్టివి పాఠకుని మనస్సులోని పఠనవేగమునకు నిగళములు తగిలించి యతని నవధానపరుని జేయును. ఇదొక చమత్కారము. ఆ యైదుతెఱఁగుల వివాహములను నాల్గుపద్యాలలో జెప్పెను. పై 2-44 శిల్పమును చూచిన మన కిచట నాల్గుపద్యములే గదా చెప్పినది. యైదవ వివాహ మెచట చెప్పెను? అనిపించును. దానిని వెదకినచో నొకే పద్యమున రెండు వివాహపద్ధతులను నిర్వచించెనని తెలియును.

'అని భీష్ముఁడు వెండియు నా పన్నిరువురును' — (2-255)

ఈమాట చదివి వెనుకకు మళ్లినచో 12 పద్యము లుండును. పన్నిద్దఱు కుమారులను గూర్చి వానితో చెప్పెను.

పదియును నూఱును వేయును - మొదవులు గలవారు దానములుగా నొకటిం
బది యింటి నూటి నిచ్చిన - నదియు నదియును నదియు ససదృశమగు
ఫలము నెడన్ (3-30)

అదియు నదియు నన్ని త్రిరావృత్తిచే నేదైనను సమాన ఫలదాయకమే యన్న నిశ్చితార్థమును ముమ్మారు చెప్పి నట్లైనది.

ప్రతిధర్మమును ప్రశ్నించుచు ధర్మజుడు - 'ఎఱింగింపవే' యని ప్రార్థనా మూర్తియై యార్తితో పలుకును. మూలమున ప్రతి సమాధాన ప్రారంభమున "హంతతే కథ యిష్యామి" - అని యుండగా తిక్కన దానిని వదలి సమాధానము చెప్పించును.

ప్రతి కథాంత మందును మహాకవి 'దీని తాత్పర్య మెఱింగి కొమ్ము' — వంటి మాట తప్పక యనును. (ఈ తాత్పర్యమును నీలకంఠుని భాష్యమున చూడవచ్చు)

ఇవన్నియు చిఱు సొగసులు. శిల్ప సుధాపాథోధి పైన తేలిన పాల నురుగులు. తర్వాతి కవుల కిదియు మార్గోపదేశకమే. కాక ప్రతి శబ్దమునేదో యొక పద్ధతిగా నలంకరించుచునే పోవును గాని మహాకవి యూరక వ్రాయడనుట నిది సుష్ఠుగా స్పష్టపఱచు చున్నదిగదా!

సంబుద్ధులు

తిక్కనగారి రచనలో తొంబదిపాళ్లు సాభిప్రాయ సంబోధనలే. అవి యాపాత్రమనస్సూచకములో, ప్రకరణోచితములో యై యుండి యొకవిధమైన చమత్కారమును గల్గించును. రెండు మూ డుదాహరణములు.

"అసదృశ రూపగుణ వర్తనాన్వయవిద్యా": (2-6) ఇచటి మూలము 'ప్రభో:' (19-17) అష్టావక్రుడు వదాన్యుని కడకేగి యతని కూతు సుప్రభ యను దాని పెండ్లాడగోరి యడుగగా నిత డన్న మాట. ఈఘట్టము వరుం డెట్టివాడు గావలయు - నన్న ధర్మజప్రశ్నకు సమాధానముగా భీష్ము డీకథ చెప్పెను. వరుని గుణగణము లన్నియు నాసంబోధనలో నిమిడియున్నవి.

రక్షావిధాన మాచరింపుము నీవు దృఢావధాన- (2-186)

మూలము - భృగు సత్తమ: (40-36, 39)

ఇది రుచికథలోనిది. దేవశర్మ యాగమున కుపదర్శనము గావింప నేగుచు దన భార్య రుచి రక్షావిధానమును శిష్యునిపై పెట్టినప్పటి సంబోధన. ఇది యాత నికి ప్రచోదన. హెచ్చరిక. చెప్పకయే చెప్పుచున్నది. ఆమెపై నింద్రుడు కన్ను వేసెను. అతడు మాయలాడు. ఎటువచ్చునో యెటుపోవునో తెలియదు. ఏమఱక యుండు మనుచున్నాడు. ఇది చిన్న విశేషణమే యయ్యు సందర్భమునకు మెఱుగు రాచు చున్నది.

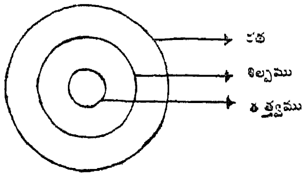
విశాలచిత్త: (2-464)

బ్రహ్మ యింద్రునితో గోలోక విషయము చెప్పుచు నది తెలిసినవాడు లేడని చేసిన సంబుద్ధి. విశాలచిత్త మేమనగా - "అడిగి మేలు సేసి తాలోక మెవ్వరు - నెఱుక కునికిఁ దెల్లము - అదే పద్యము. కావున విశాలదృష్టి కల వాడై యజ్ఞాతవిషయమును సుజ్ఞాత మొనరించుకో గోరిన జిజ్ఞాసువైన దాని మనస్తత్త్వమును వ్యంజించుచున్నది.

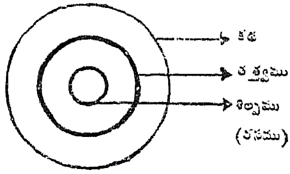
ఇట్లు చూచుకో దగినది.

రసశిల్పి

*1 మూలభారతము వైదికసరస్వతి. ఆంధ్రభారత మాలంకారిక సరస్వతి. అది తత్త్వ ప్రధానము. ఇది రస ప్రధానము. అచటి శబ్దము నిదానకము. ఇచటిది శిల్పకము. అచటి ధ్యేయము ఋతము. ఇచటిది రసము.

మూలభారతము.

ఆంధ్రభారతము.

ఈ భేదము ప్రాచీనులే గుర్తించిరి. మూలభారతము తత్త్వప్రధాన మన్న దృష్టితో మహాభారత తాత్పర్య నిర్ణయకారుడు ఆనందతీర్థులు "- దుర్విజ్ఞేయ మథస్సర్వై, ర్భారతంతు సురైరపి-" అన్నారు.

ఇట్లే తిక్కనగారు "లేఖ్యంబైన యామ్నాయము". వేదస్మృతి వాదము లకుఁ దామూదల"- యనుటయు దీనికే. అట్లేని ధ్వనికారుని శాంతరసవాదము మాటయేమి? మూలము తత్త్వప్రధానమై రస మప్రధానమైనచో? దానిని కాదనుట కాదు. రసదృష్టి వ్యాసునిదృష్టు లనేకము లందొకటి. దానినే ప్రధానము చేయుట నిట జరిగినది. ఎడనెడనున్న శిల్పదృష్టిని విస్తరించి సర్వకథను

---

*1 ఉత్తరరామచరిత్ర నాందీశ్లోకము వైదిక సరస్వతీ ప్రార్థన. లోచన ప్రారంభ శ్లోక మాలంకారిక సరస్వతీస్తుతి

తదను గుణముగా చెక్కుట ఈశిల్పదృష్టి ప్రధానము. *1 దీనిచే నది పుష్టమై శోభించుచున్నది. ఇందుకే ధర్మాదులను కుదించి యాలంకారికశిల్పమును పెంచిరి. తిక్కన నాటికి ధర్మ - తత్త్వశాస్త్రములు భాష్యకారుల చేతులలో ప్రత్యేక శాస్త్రములైనవి. ఇందుచే గీతాదులను వదలుట. ఇది భారతాత్మ. కథ శరీరము. ఇది యది యొకటే. కావున వదలుటచే నష్టిలేదు. తిక్కన నాటికి ప్రత్యేక శాస్త్రమైనది యలంకారశాస్త్రము. వ్యాసుని నాటికేదియు లేదు. కావున ధర్మములు - శాస్త్రీయ విషయము లన్నియు వ్యక్తీకరించవలసిన యవసర మున్నది. తిక్కనకులేదు. నాడులేని యాలంకారిక శిల్పదృష్టి నేడు ప్రధానమై పోగా తిక్కన వైదిక సరస్వతిని - ఋతశిల్పమును — రసశిల్పముగా నాలంకారిక సరస్వతిగా బొమ్మ చెక్కెను. "కావ్యరసముం గొనియాడుచు నుందు చెప్పెడున్" అనగా నిది. *2 వేదముల నుండి నాట్యమును భరతమహర్షి వేఱుపఱచి నట్లు ఋతశిల్పము నుండి రసశిల్పము నీయన విడదీసెను. కావున ఋతము శిల్పముఖమున రసమై యాంధ్ర భారతముగ నవతరించినది. ఇది యాజాతి యదృష్ట విశేషము . ఋతశిల్పులు వస్తుశిల్పులు. వారు ఋషులు. కవులు రసశిల్పులు. *3 నాటకకర్తలు చేసిన దిదే.

---

*1 ఏనుంగు నెక్కి పెక్కేనుంగు లిరుగడ రాన్ — (ఆ. శా. 4-333.)

సారపు ధర్మము — — — — (ఆ.శా. 4-80)

ఈ మాటలు విరాటోద్యోగము లందలివి. వీని నట్లే వ్రాయుటచే పాఠకుని మనస్సులలో తత్పర్వకథానుస్మృతి యేర్పడుచున్నది. ఋతశిల్ప మందున్న యనుస్మృతి నిది పోషించునదే కదా! కావున మూలమం దెడనెడ నున్న యీ శిల్పమును విస్తరించుట యనువాదకుల ఘనత.

*2 జగ్రాహ్య పాఠ్యం ఋగ్వేదాత్ - సామభ్యో గీతమేవచ
యజుర్వేదా దభినయాన్ - రసానా థర్వణాదపి"— (నాట్య. శా.1-17)

*3 భాస కాళిదాసాదులు చేసినపని యిదే. ఇందుకే వీరు క్రొత్తకథలు వ్రాయ లేదు. ఉన్నదానినే గ్రహించి రసమూర్తులుగా నవతరింప జేసిరి. ఋషులు తత్త్వ మందింపగా నాటకకర్తలు రసకుల్యలను త్రవ్విరి.

శిల్పశబ్దము శిల్పశాస్త్రవిషయము. దాని నిటకు ప్రవర్తింప జేయునపుడు తిక్కనగారి మనస్సులో నా శాస్త్రస్ఫురణ యుండి యుండక పోదు. ఆ శాస్త్రము ననుసరించి శిల్పమనగా యోగము. శిల్పి యనగా యోగి, సాధకుడు, రూపకారుడు. ప్రతిమాకారుడు – ఇన్ని యర్థములం దాశబ్ద మున్నది. యోగి, సాధకు డన్న యర్థము లందెట్లు కుదురును ?

కవి తాను చిత్రించదలచుకొన్న భావమును మనసా ధ్యానించును. ఆ వస్తువు హృదయాంతర్భాగము లందెక్కడో జిలుగుగా స్ఫురించును. ఆ ధ్యేయ వస్తు రూపమున తాను లీనమై తిరిగి విడివడి తదంతర్జాత రూపమునే ద్రవ్య మూర్తిగా చిత్రించును. ఇది యోగము. సాధన. భౌతిక ద్రవ్యమూర్తుల నాధార ముగ గొని రచించువాడు శిల్పికాడు. ద్రవ్యమున కాధారమైన భావమును చూచు టకు యోగి కావలయును. "— therefore the mortal imager should resort to trance Vision, for thus and no otherwise and surely not by direct perception, is the end to be attained."— శిల్పి కర్మను గురించి యిట్లు శుక్రాచార్యులు తమ నీతిసారమున పల్కినట్లు శ్రీ ఆనంద కుమార స్వామిగారు తమ "The Transformation of Nature in Art" అన్న గ్రంథమున (పు. 166) వ్రాసిరి. అదే గ్రంథమున 114 వ. పుటలో నశ్వము నెట్లు చెక్కవలెనో తెల్పుచు శుక్రాచార్య డిట్లన్నా డనిరి. —"When a figure of a horse is to be made, the model (bimba) should always be in View (Vikshya) and if one cannot be looked at (adrstua) the figure should not be made. The artist (silpi) having frist (agre) made his visual contemplation (dhyatua) on the horse and attentive to its froms (auayana natah) should do his work embodying all the proportions (mana) of horses meet for splendor and divorced from ill-omen" It will be seen here that inspite of the apparent demand for likeness to the horse inview there is insistance on Visualization—"

గుఱ్ఱ ము కుక్కుటకే ధ్యానము కావలె నన్నచో దేవతలను చెక్కుట కెంత కావలెను ? రెండును శిల్పిదృష్టిలో నొకటే. కాగా శిల్పావతార ద్వారము యోగము-ధ్యానము కావున శిల్పియోగి. 'మహా కవిత్వ దీక్షావిధి' ఏతా దృశంబులగు పుణ్య ప్రబంధంబులు దేవరసన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్క

యారాధన విశేషంబు"- ఇట్టి వందల మాటలు పై సిద్ధాంతమును సూచించు చున్నది. అలంకారికులు వాడని యీ శిల్ప శబ్దమును గ్రహించుటలో తిక్కన గారు తత్సంప్రదాయా ధారమైన తాత్త్విక దృష్టిని వ్యక్తీకరించిరి. ఇట నుండి యీ *1 రస సంప్రదాయము ప్రపంచితమైన దన్న మహాకవి దర్శనము దివ్యాద్భుతము.

శిల్పమనగా బొమ్మ. 'మట్టి బొమ్మ' అన్న మాటలో బొమ్మ కాక 'బంగారు బొమ్మ్మ' ఉచ్చారణలోని యూనిక గల బొమ్మ. ఇది భౌతిక మూర్తి కాదు. అంతర్జ్ఞేయమూర్తి. సౌందర్యమెప్పుడును నాంతరమే. విగ్రహము- తదనుసార ధ్యానము నుండి యే హృదయాకారమున నో స్ఫురించెడి మూర్తి- వేఱు. ఇది శిల్పము. అనిపై శుక్రవాక్యముల వల్ల స్పష్టపడుచున్నది. ఆ శిల్పము - అంతర్జ్ఞేయమూర్తి - ని వ్యక్తీకరించు శబ్దము శిల్పకము. ఇది యభినయాత్మకము. అభినయోపేతము కాని శబ్దమునకు తదంతర్జ్ఞేయమూర్తి నవ భావింప జేయు శక్తి లేదు. ఈ దృష్టి ప్రాచీనాలంకారికుల కున్నది.

కథాయాః స్వభినీతతా- 3వ. పరిచ్ఛేదమున భావికవిషయమున భామహు డన్న యీ మాట కథ సుష్ఠుగా నభినీతము కానిచో వక్రత సిద్ధించదని తెల్పు చున్నది. మఱి శ్రీ శంకుకు డన్నాడు. రత్యాదు లభినీతములే కాని స్వశబ్ద బోధితములు కావు. అనగా -

> శోకేన కృత స్తంభః తథా స్థితోయోఽ నవస్థి తాక్రందైః
> హృదయ స్ఫుటన భయార్తై రక్షితు మభ్యర్థితే సచివైః -

ఇత్యేవమాదౌచ నశోకోఽభినేయో, అపితు అభిధేయః

> భాతిపతితో లిఖంత్యా స్తస్యా భాష్పాంబు శీకరకణౌఘః
> స్వేదోద్గమ ఇవ కరతల సంస్పర్శాదేష మేవపుషి (రత్నావళి 2-11)

ఇత్యనేనతు వాక్యేన స్వార్థ మభి దధతా ఉదయన గతః సుఖాత్మారతిః స్థాయి భావోఽభి నీయతే నతూచ్యతే నతూచ్యతే. అవగమన శక్తిర్హ్యభి నయనం వాచకత్వాదన్యా" (నాట్యశా. 6.వ అధ్యా.)

పై శ్లోకము వర్ణనాత్మకము. క్రిందిది వాచికాభినయోపేతము. అనగా వాచికానుభావ ముండుటచే నది స్థాయి నభినయించుచు దానిని సాక్షాత్కార కల్ప మొనర్చినది. పై శ్లోకము - శబ్దమర్థమును పరోక్షముగ చెప్పుచున్నది. అది వర్ణనమే. పరోక్షవర్ణన రసమును వ్యంజించలేదు. కాగా నెచట శబ్ద మనుభావ ముఖమున విన్యసింపబడునో యట రసము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. తిక్కనగారి యనువాదమెల్ల నిదే పద్ధతిని స్ఫుటీకరించును. దీనిని రెండు మూడు విధాలుగా చూడవచ్చు.

1. పాత్రల ముఖాన కథ నడపుట. ఇది స్పష్టమే. ఇదొక విధమైన 'కథాయాః స్వభినీతతా' కథాస్పష్టత సిద్ధించి వక్తవ్యాంశము నందు భావుకుడు లీన మగుటకు వీలైన నాటకపద్ధతి యగుచున్నది.

2. పాత్ర మనోభావానుకూల సాత్త్వికాభినయమును సూచించుట దగ్గత్తిక వెట్టి - వంటివి.

3. కథ ననుభావ ముఖముగా నవతరింప జేయుట.

తిక్కనగారి ప్రత్యేకత ప్రధానముగా నిక్క డున్నది. అంతటి రసధ్వని ప్రస్థానాచార్యుడు తెనుగున మరొకడు లేడు.

ఐతిహాసికశిల్పులైన ఋషులు వస్తుశిల్పులు. దానిని గ్రహించి రస మూర్తులుగా దిద్దినది కావ్యనాటకశిల్పులు. *1 వారు తాత్త్విక ధర్మతత్పరులు. వీరు కావ్యశిల్ప (ధర్మ) తత్పరులు.

---

*1 ఋతశిల్పుల పద్ధతి పల్లీ నాగరకత వంటిది. తాతగారు కథ చెప్పు పద్ధతి. వేసవిరాత్రులందు వేపచెట్టు క్రీనీడలో వెన్నెలలో పరుండి చుట్టు మనుమలు, మనుమరాండ్రు కూర్చుండగా తాతగారు కతలల్లి చెప్పుపద్ధతి. ఇంద శ్లీల ములును దొర్లును. పల్లెలలో నిది తప్పుగాదు. కావ్యపద్ధతి నాగరకము. ఇది భ్రాతగారి కథన పద్ధతి. తమ్ములు, చెల్లెండ్రు చుట్టుకొనగా నొకకొన భార్యయు నుండగా కథచెప్పు పద్ధతి. అశ్లీలము లున్నను భార్య మనసుకు తగులునట్లు వ్యంగ్యముగ భాసింపజేయుచు చెప్పుపద్ధతి. అది తపస్వి- ఋషి లక్షణము. ఇది రసతపస్వి - కవిలక్షణము. దీనికదే యాధారము. ఇందుకే యీ వ్యాసము ఋత - రస శిల్పులన్న యధ్యాయములుగా వ్రాయబడినది.

సుదర్శనుకథలో నతిథివచ్చి యతని భార్యను వాంఛించెను. అది విని యాపె భర్త్రాజ్ఞయు నదే కావున నేమియు సంకోచింపలేదు. అంగీకరించెను. 'తథేతిలజ్జామానాసా' (2-51) అని మూలము. ఆమె ధర్మదీక్ష ధర్మమం దామె కున్న దృఢబుద్ధి యెంత విస్మయావహము! ఇది 'వజ్రాణామపి' కఠోరమైన ధర్మదీక్ష. ఇది ఋషి రచన. దీనిని తిక్కనగారు -

"సతి దనపతి వచనంబులు - మతి జొనుపుం దెంపెమాను మానవెఱచు న
య్యతిథి పసపు సేయక త్రో - చు తలంపల వఱచు -" (1-72)

ఈ డోలాందోళనము మూలమున లేదు. ఇది లౌకిక ప్రవృత్తి. పాతి వ్రత్యము- లోపించునుగదా యన్నబాధ. మూలమం దేల లేదు? అచట నతిథి మర్యాద. భర్త్రాజ్ఞా పాలనము వీని ముందా యాలోచన లేమి? ఏమైనను సరే. తల పోయినను సరే. ధర్మము ధర్మమే. "అరే! మానము పోవుచున్నది. బాధ యుండదా? ఆలోచన తావన్మాత్రమేని యుండదా; అది ఋతశిల్పము. ఇది రసశిల్పము. దాని ధ్యేయము ధర్మము. దీనికి రసము. దీని కాధారము లోకము. అనగా కథ, పాత్రల చిత్తవృత్తులు - ఈ భేదము ప్రధానము. కావున తిక్కన గారి దృష్టి రసలగ్నము. ఇందుచే మూలమందలి వస్తుశిల్పము ననుభావముఖమున రంగరించి నాట్యాయ మాన మొనర్చెను.

సుదర్శనుకథలో నగ్నివిరహవర్ణన (1-48) మఱియు నత డాసుదర్శనుతో స్వవిరహవేదన సూచించిన పద్యము (1-49) కేవల రసైకతత్పరములు. ప్రథ మానురాగము-చక్షుఃప్రీతి కలిగిన విధానమెట్లో మొదటిపద్యము చెప్పుచున్నది. అది సుదర్శనా సౌందర్య మెట్లాతని లోగొన్నదో చెప్పుపద్యము. ఆలంబన విభావ వర్ణన. రెండవది రతిభావవ్యంజకమైన తదాలంబన వర్ణన. సుదర్శన యంద మితని కాలంబము. దాని ననుసరించి యిత డన్నమాటలు తత్సౌందర్య వర్ణనమే కావున సుదర్శన కిది యుద్దీపనవిభావమై రతిపోషక మగుచున్నది. అగ్నిమాటలు వాచికాభినయము. అనుభావము. వాక్కే చేష్ట. ఇది శ్రీశంకుకుడు చెప్పిన పై శ్లోకము '-భాతి-' వంటిదే. ఆమె సౌందర్య మగ్ని కుద్దీ పనము. దాని నీతడు వర్ణించుటామె కుద్దీపనమై 'రతి' ధ్వనిత మగుచున్నది.

*1 ఇది కేవల రసతత్పరమైన రచన. కానిచో నమూలకమైన రచన కర్థములేదు.

శబ్దాభినయము :— పాత్రల ముఖముగ కథ నడచినచో నట్టే యనుభావవర్ణన మున్నచో శ్రవ్యము దృశ్యమాన మగును. సరే. మఱి కవి తానై కథ చెప్పు నప్పుడు వస్తువు నాట్యాయమాన మగుటెట్లు? అనగా శబ్ద మేవిషయము నభిన యించవలె. శబ్దమున కభినయశక్తి యున్నది. అది వాచకత్వము కంటె భిన్నము. వ్యావహారిక శబ్ద మభినయాత్మకము కాదు. కావ్యశబ్ద మభినయాత్మ కము. ఇది కవిమనోగతము. శిల వ్యవహారాపతిత శబ్దము. శిల్పము కావ్యశబ్దము శిల శిల్పమగుట యభినయద్వారముననే. భారతీయ శిల్పమేమి? కళ లన్నియు నభినయోపేతములు. *2 పాశ్చాత్యముల నభినయోపేతములై వాస్తవిక ప్రాకృ తికములైనవై నందుననే యాధునికకళ దానికి పూర్తిగ వ్యతిరేకములైన సిద్ధాం తములను పెంపొందించు కొన్నది. భారతీయశిల్పము ముద్రాభంగిమా మనోజ్ఞయై యలౌకికమై కేవల సౌందర్య నిధాన మగుచున్నది. శబ్దము నింతే. తిక్కన శబ్దము త్రిభంగిమా మనోజ్ఞమైన పాలభంజిక—

"మను వంశంబునఁ బుట్టి సర్వజనతా మందారమై నేల యె
ల్లను బాలించి జగత్త్రియీ ప్రణుత లీలం బొల్చె దుర్యోధనుం
డను రా జవ్విభు నొప్పు నర్మదకుఁ గామావేశముం జేసినన్
(1-44 ఆ.శా.) వనితారూపము దాల్చి పొందెనతనిన్ వైదగ్ధ్య హృద్యంబుగన్"

---

*1 కాని యిట విచారణీయాంశ మున్నది. కథలో నీవర్ణనకు ప్రాధాన్యము లేదు. కథాతాత్పర్య మాతిథేయ సపర్య మృత్యుతారక మని. ఈ యగ్నికి జనిం చిన సుదర్శనునకు పుట్టిన యోఘవతి సుదర్శను వివాహమాడగా నీమెను ధర్మ దేవత వాంఛించుట - వారు ముక్తివడయుట కథ. కథాతాత్పర్యమిది కాగా పై శృంగార రసానుకూల వర్ణన మప్రధానమైన సుదర్శనాగ్నుల విషయమున నిబం ధించుట యస్థాన పతితము. కథాప్రాధాన్యవివక్ష యది కామిరసము గుణీభూత మగుచున్నది. ఉన్నను లేనట్లే. ఐనచో వర్ణనలోని యౌచిత్య మేమి? ఇందుకే మూలమున నీగొడవ లేదు. అక్కరలేదు కావున.

*2 పాశ్చాత్య శిల్పాదులు చూచిన నీవిషయము స్పష్టమే. అచట లౌకిక వాస్తవిక సౌందర్యమే పరచుకొని యుండును. 'ఎఫ్రొడైట్ - వీనస్' వంటివి కేవల భౌతికసౌందర్యమూర్తులు. గ్రీకుల నుండి 20వ. శతాబ్ది దనుక నూటికి తొంబదివంతు లీకళ వాస్తవికమేయని హెర్బర్ట్రీడ్ చెప్పినదే.

ఇట భీష్ముడు వక్త. సుదర్శనుగాథ క్త వ్యాంశము. కథ నిక్కడ మొదలుపెట్టినాడు. ఉదారత స్పష్టమే. ఎత్తుగడలోని సొగసు- వంశం- అన్న చోట నారోహణము. జనత్తా - తా మీద దీర్ఘము తీయుట - మందారమై తన్మ యత్వము భజించి యర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో ననుట - నేలయె, ల్లను- మొదటి వాక్యము బరువంతయు దెచ్చి 'ల్ల' - మీద పెట్టి నొక్కుట జగత్, ప్రణుత - ద్విరుక్త రేఫ సంఘటనచే బంధసాంద్రత ఘటించుచు చెప్పు వక్త యొక్క యభినయాత్మకమూర్తి జిలుగుజిలుగుగా రేఖాచిత్రమై మనోంతర్భాగము లందు పొడుచుచున్నది. భీష్ముడు నటుడై విషయము నభినయోపేతముగా ప్రదర్శించు చున్నాడు. ఇది లేనిచో న వ్విభునొప్పు నర్మద కుద్దీపనమైన దన్నమాట య యధార్థమై తాటస్థ్యదోషము ఘటిల్లును. ఆ యొప్పు పై రెండు పాదములు పై రీతిగా నభినయాత్మకము లగుటచే సిద్ధించుచున్నది. (అనగా నర్మద ప్రేమించు టకు కారణ మాతని యొప్పుగదా ! అదెట్టిదో శ్రోత కెట్లు తెలియును ? పాత్రలు కతలోని వారు. శ్రోతలకు వారికి సామ్యమెప్పుడు తటస్థించును. అనగా వారి భావాదులు వీరి యనుభూతి కెట్లందును ? ఇది లేక పోవుట తాటస్థ్య దోషము. ఇదెట్లు పోవును? అభినయద్వారమున. ఈ యభినయము శ్రవ్యకావ్యమున నెట్లు సిద్ధించును. ఆయొప్పుపాత్రకు తెలిసినది. శ్రోత్రనుభవమున కెట్లు రావలెను ? కావున శబ్దమునం దభినయశక్తి నాధారించవలెను. ఇది కవిమనోగత మహాశక్తి అపుడా 'యొప్పు' శ్రోతలకును తెలిసినది.)

మొగమ్ము ముఱకటించుకొని- గరుడి వినతను విడిచిపుచ్చు మన గద్రువ చేసిన యభినయమును కవి సూచించుచున్నాడు. ఆమాటచే పెదవులు బిగించి మూతి యొక ప్రక్కకు త్రిప్పి 'ఊఁ' అని సాగదీసిన ఒక స్త్రీ రేఖామూర్తి. భావాకృతి సూక్ష్మ శరీరయై స్ఫురించుచున్నది. ఇదే శబ్దాభి నయమనగా. సర్వత్ర నింతే.

ఇట్లు ఋతశిల్పము రసశిల్పమై యాంధ్రభారతిగా నవతరించెను.

శబ్దము

తిక్కనగారి శబ్దము బంతిపూవు. అది జాత్యము. చిగుళ్లతో శోభించు మామిడిమొక్క. మామిడాకుల తోరణాలు వ్రేల గట్టిన నందగించు తెలుగుల వాకిలి. వీనికి వాసనలు లేవు. దీని పరిమళము ఆంధ్ర పల్లీ సౌందర్యము. నూటికో తొంబదిపాళ్లు తిక్కనగారి శబ్ద మిట్టిది. సంస్కృతము తెన్గు గావించుట యనగా నేమి? మూల సంస్కృత శబ్దమే యే భావావేశమునకు ఆకృతియో ఆ భావావేశమున ననువాదకుడును తన్మయుడై నప్పుడు వా డేభాషాకవియో ఆ భాష యందలి జాతీయమే వాని నోటినుండి ఊడిపడును. ఇందుచే తిక్కనగారి శబ్దము తెలుగు పల్లెటూళ్ల అందము నెగబోయును. ముద్దబంతిపూవు వంటిదనుట. అది భావించినగాని తెలియని యందము. ఒక దేశపరిధికి యొదిగిన మనస్సున మాత్రమే భావింపబడునట్టి అందమది.

సారపుధర్మము (అను శా. 4 - 80) క్రూరపు భూతముల్ (అను శా. 4 - 435)

తిక్కనగారు సమాసము లిట్లు చేయుటలో అర్థము తెనుగు గావించుట. తత్సమీకరించుట కాదు. పుగాగమము చేయుటచేత సంధి సమాసములు తెలుగగుచున్నవి. సారధర్మము, క్రూర భూతము లనుటకంటె ఇట్లనుట తెనుగనుట జాత్యమనుట. ఇది యాతని శబ్ద స్వరూపమును సూచించుట కన్నమాట. (తిక్కనగారిది వికటశైలి. పుగాగమాదులు చేయుటచేత శైలియం దెగుడుదిగుడులు వచ్చి బంధ వైకల్యము సిద్ధించుచున్నది. సవర్ణ దీర్ఘాదులు చేయుటచేత మృదుబంధ మేర్పడి సుకుమారశైలిగా రూపొందు చున్నది. ఇట్లు శైలీ గతముగను దీనిని సమన్వయించ వచ్చును. అనగా శబ్దమును శైలీకక్ష్య లోనిదే.)

తిక్కనగారు వాడిన శబ్దములకు సామాన్యముగా మూల ముండదు. అతడు చేసినది తాత్పర్యానువాదము గాని శబ్దానువాదము కాదు. ఒకవేళ మూలమెట్లుండునో యని చూచినచో నిట్లుండును.

	తెలుగు		మూలము	
1 ఆను	1-3	పౌడపాపపుర్వు	1-24	క్షుద్రం సర్పం
2	1-23	కాలుని యఱచేతిది	1-52	కాలాత్మకం
3	1-76	ఓ యనుట లేకున్న, కన్నువఱపి	2-63	కథం న ప్రత్యుదేత్సద్య స్మయమానా యథాపూర్వా
4	1-75	ఎలుఁగుసూపు	2-63	ప్రతి వచః
5	1-211	ముఱకటించుకొని		ద్రుష్ప్రజ్ఞాపరీతా
6	1-263	ప్రుగ్గబడు		సంశమనమ్
7	2-5	గట్టి ప్రాయమునది	19-24	వృద్ధాం
8	2-14	మ్రాన్పై యుండెన్	19-79	నిర్వికారం-కాష్ఠకుడ్యోపమమ్
9	2-8	సర్వము సంపన్నంబు	19-51	అర్చితోస్మి
10	2-21	ముదురుదనంబు	19-98	జరయార్దితాం
11	3-257, 258	ఇమ్మరి(యేల తడిసితి)	95-15	(కిం) చిరేణ (త్వమాగతేతి)
12	4-113	ఉప్పులవాయి	104-104	అంగుష్ఠస్యచ యన్మధ్యమ్ ప్రదేశిన్యాశ్చ
13	4-274	చచ్చునంతలు (వడి సిరిఁ దెచ్చుకొని)	112-20	అవాస్య ప్రాణసందేహం కార్కశ్యేన సమార్జితమ్
14	4-318	తెప్పదెఱలంగ (బండు లేతెంచుచున్నయవి.)	117-10	శకటస్యాస్య మహాఘోషం శ్రుత్వా

ఇట్లుండును. ఈతని యనువాదమందలి శబ్దవిధాన మిది. కొన్నిటికి యథామూల ముండదు. తత్సందర్భము మాత్రమే యుండును. ఉదాహరణముగా పై 3, 5, 11, 14. ఇట్టివి. 12 వ సంఖ్య మాట వంటివి తెనుగుమాటనే పని గట్టుకొని వ్రాయవలెనని వ్రాసినట్లున్నది. 13, 14 వంటివి జాతీయములు. 9- వంటివి మూలమున కెక్కడి తెనుగు ?-

కావున, జాత్యమైన తిక్కనగారి శబ్దమునకు మూలము సంస్కృత గ్రంథమున నుండదు. అన్వేషణ మనవసరము. ఆ మహాత్ముని నోటినుండి వచ్చిన నీశబ్దములు, తెనుగుమాటను, నోటనానిన నుడులు, నానుడులు, నానుడునుడులు సర్వము జాత్యమే. జాతిగలదే. ఆ శబ్దము లెచ్చట నుండి తెచ్చునో గాని బహు విచిత్రముగ నుండును. తెనుగుబాసలో నిన్ని శబ్దము లున్నవా ? ఆ బాస యిట్లుండునా ? యన్నంత నివ్వెఱ గొల్పును. శ్రోతల కనులు మిఱుమిట్లుగొనును. చెవుల త్రుప్పు డుల్లును. ఇందుకే శ్రీనాథుడు "పదేను పర్వములు తెనుంగు గావించె" నని తిక్కనగారిని స్తుతించుట. (ఆయన వ్రాసినది పదిహేను పర్వములు చెప్పినచో వాచ్యార్థమే. అందు స్తోత్రములేదు. వాస్తవిక సత్యము చెప్పినట్లు గావున. పదేనులో 'దే' ను దీర్ఘీకరించి చదివినచో గుండెలు బాదుకొనుచు చెప్పినట్లు స్ఫురించును. అనగా నాశ్చర్యము వ్యక్త మగును. తెనుంగు గావించుట యనగా మూలకథను తెనుగుకథగా మార్చుట. బంగారమును హారముగా మార్చుట వంటిది. అనగా పైరీతిగా ననువదించుట.)

ఈ దృష్టితో తిక్కనగారి జాత్యములైన పలుకుబడులు నీపర్వమున నిట్లున్నవి.

ప్రథ. ఆ. 1-1 అది యొక్క తల

1-11 పేదమాటలు

20 మిడుకనీక

29 ఒరగనాడిన యంతన్

34 తన జేసినదానిం బదకపోవ శివునకు వశమే !

51 తలపీడు. (శబ్దార్థచంద్రిక 'పీడు' లో నఱసున్న వేసి. పుర ప్రదేశము, సమీపప్రదేశము వంటి అర్థములు చెప్పినది కాని భారతప్రయోగమున అఱసున్న లేదు. పాఠాంతరమును వావిళ్ల ప్రతి చూపలేదు.)

192 చూపు దప్పించె

193 ఒడ్డారము

261 ఆగడము

ద్వి. ఆ. 24 పోయెదఁ బనులు గలవు

177 కుడుచుట కట్టుట పూయుట తొడుగుటయును

200 మూడిన

205 చిక్కువడి

217 పలుకు వలికి (ఈమాట 2-272, 3-447, 4-381 ఇట్లు చాలచోట్ల వాడెను. ఇది నేటి ప్రయోగమున తోచుట లేదు. కాని రాయవాచకమున "మాటా పలుకు లాడి" ప్రయోగ మున్నది. మాటాపలుకు లేకుండ అన్న ప్రయోగము నేడును నున్నది.)

223 కన్ను మనంబును దనిసిన గన్నియ

270 తలవిసరి- (కాదని- అన్న యర్థమున)

279 మొగమోట

302 కుడుపు నిదురయు వర్జించి

310 దాపట వలపట

331 ఇన్నిపోకలం బోయితి

365 నడుము (మధ్యలో నన్నయర్థమున)

402 గొడ్డు, బడుగు తెగులు గొంటు క్రేపు

423 మందట

427 సబాము

446 ఏటిమడ, వట్టోడి

464 అడిగి మేలుసేసితి

తృ.ఆ. 104 పెటిక

194 పూరి పంట ప్రాలు, ఆరుగబియ్యంబు

220 కనుపుగొట్టు

232 తూఁడు తీఁగలపొది

245 తూఁడుల కట్టె

257 త్రొక్కు (నడచు నన్న యర్థమున)

261 ఒదుఁగఁ బాఱక

297 కని కొనుచు
298 నలుమడించుకొను
285 ఇనుమాఱు, ముమ్మాఱు
299 అఱుగడు
300 అఱుగవండ్రు (ఈ రెండును పాపము పోదన్న అర్థమున)
306 ఇయ్యన (ఈయనకు రూపాంతరము)

చ ఆ. 90 పిట్ట, పుడుక, గోరు.
98 రచ్చకొట్టము
101 పాదు
164 తంగెటి జున్ను
183 చిక్కు గడవవచ్చు
203 చూఱ విడుచు
287 కుంటువడు
320 ప్రాణగొడ్డము
358 ఇలువడి (5-290 లో 'ఇలువాడి' అని యున్నది ఇచట పాఠాంతరములేదు. 4-358 దగ్గర 'ఇలువాడి' యని పాఠాంతర మున్నది శబ్దార్థచంద్రిక 'ఇలువడి' నే గ్రహించెను. 5-290లో ఇలువడి యన్నచో ఛందము పోవును. కాన ఇలువాడియే ఒప్పు)
381 వెనుకంబాఱు
407 ఉడుకులవెట్టు

పం.ఆ. 28 గురుములు
34 పదాఱవపాలు
64 వట్టిలవాఱ
75 కారుత
84 తూలపోవు
93 కొనటులు
98 ఒరటులు
100 ఉలుము
104 గ్రచ్చులు, తూన్కొఁదలపి
107 పొలువలు
161 పొట్టు పొర లగుదురు
163 ఊరక కానఁగ నలవియె
202 తేరసి
211 కుంచెడు
212 పొంపిరివోవు
230 పొత్తినూలిపుర్వు
234 అచ్చుపడుచు
235 కోలుపులి
235 మాపు, రేపు
299 సైకంబు
345 పెడతల
345 నక్కిళ్లు
346 వలియం బాఱు
348 ముడుఁగఁబడి
370 చేరుగడ
372 మ్రొగ్గతిలు
429 పూరి పుడుక
430 మొలవంబెట్టని యట్టిడి మొలుచునే
431 వెదకికొని వచ్చు

ఈ శబ్దప్రయోగము నందు మరియొక వైచిత్రి యేమనగా కొన్నిచోట్ల విద్యార్థిని దృష్టిలో పెట్టుకొని ఏకార్థకములైన శబ్దము లెన్నిటినో ప్రయోగించును ఉదాహరణమునకు

గౌఱియనంజుడు ఖడ్గంబు నెఱిచి గండ
మృగమునందలి పలలంబు మేకమాంసము (3-167)

చతుర్థాశ్వాస మందలి ఇంద్ర గౌతమసంవాదము యేన్గును గురించి. ఆ యేన్గు శబ్దమున కెన్నో పర్యాయవాచకములు కవి ప్రయోగించుట చూడగా విద్యార్థి కది యుపయోగపడు ననుటయే కాక యేకశబ్దమును వాడినచో విసుగుదల జనించును. గావున దానిని పరిహరించుటకు నవి వచ్చును. ఏనుగు 4-57, కరిపతి 58, సామజము 59, దంతి 61, హస్తి 63, గజము 64, వారణము 66, ఇభము 67, కుంజరము, కుంభి, గౌరు 70, రది 72, ద్విపము 73, మతంగము 75.

ఇట్లాతని శబ్దప్రయోగవైచిత్రి కంఠదఘ్నమై కన్పించుచున్నది.

ప్రాచీన, నవీన పరాశరసూనులు

అనువాదకుడు మూలగ్రంథ తాత్పర్యమునే కాదు శైలిని సైతము ననువదించవలెను. అచటి పదబంధముచే లభించు శైలీరామణీయకమును ననూదితమైనచో మూలగ్రంథ సౌందర్యము దేశభాషావేత్తలకు బోధపడును. ఇది మూలకర్తను పరిచయముచేయుట. చాలవరకు నిది నాటకానువాద పద్ధతి. తిక్కనగారు చేసిన దిదే.

సౌందర్యము ద్వివిధము. స్త్రీ - పురుష భేదములచే. అది మసృణము. మధురము. ఇది గంభీరము. బంధురము. ఇట్లే సాహిత్యాదికళ లందును. మధుర లేక యాలంకారిక శైలి. విచిత్ర లేక క్షాత్రశైలి. వ్యాసశైలి రెండవది. తిక్కనదియు అద్భుతావహ మైనంత మధురముగాదు. వాల్మీకి, నన్నయలది మధురమైన యాలంకారిక మార్గము. ఇది యొదిగి ప్రవహించు శరత్స్రవంతి. ఉద్యానవనరామణీయకము. వసంతర్తు శోభ. వ్యాసునిది పురుషసౌందర్యము. వర్షాస్రవంతి. కేవ లాలంకారికమార్గమున కొదుగునది కాదు. కొన్నిసార్లు కేవల లోకానుసరణము చేయుచు మఱికొన్ని సార్లూర్ధ్వపథమున కెగసి తాత్త్వికలోకముల కంట పెరగి మఱికొన్నిసార్లు రెంటికి నడుమ నున్న యాలంకారికమార్గముల కొదిగి నడచును. ఇట్లిది త్రివిక్రమమూర్తి. దీని లక్షణ మిది యని తెగవేసిచెప్పుట కష్టము. కనుక విచిత్రము. బంధసాంద్రము కనుక ప్రౌఢము. క్షాత్రము. కూర్పులో నోజ స్సున్నది కనుక. ఇందు గాంభీర్యము ప్రధాన లక్షణము. Micheal Angelo, cezanne - వంటి శిల్ప, చిత్రకారుల రచనలను Heroic Style అని వారి విమర్శకు లన్న మాటలు. వ్యాసశైలిని గూర్చి శ్రీ అరవిందులు Masculine అన్నారు. ఇది సర్వాత్మనా తిక్కనగారి కన్వయించును.

ఇచటి శబ్దము ప్రసన్నము. గంభీరము. ఇది శబ్దఘటనలో నుండును. ఎవ్వడో త్రివిక్రముడు తల యాకాసమున పెట్టి మాటలాడి నట్లుండును. శబ్దము కొబ్బరిబొండ్లముల నీరు వలె నుండును. కర్పూరజ్యోతి వలె నుండును. ఇందాలంకారికగుణములైన మాధుర్యాదు లుండవు. అవి శబ్దార్థములకు నడుమ

పొరలువైచి తెరలు పట్టి పాఠకుని దృష్టిని యర్థము నుండి బాహ్య శాబ్దిక దశకు తెచ్చును. (ఇందుకే యాధునిక పాశ్చాత్యకళాపితామహుడైన పికాసో - రచన లందు వర్ణము లుప్తమై పోయినది. రంగునకు ప్రాధాన్యము పోయినది). తాత్త్విక దృష్టికల కవిలో దీనికి ప్రాధాన్యము లేదు. ఇచటి శబ్దము నిరలంకృతము సీదా సాదా మాటలు అంతయు 'దేశవాళీ సరుకు'. కాని యీ మహాత్ముల చేతిలో నవి మొగము బిగించుకొన్న రారాజులు. గుండె దిటవుకల క్షాత్త్రకుమారులు. అరవ్యక్తీకరణార్థమే శబ్ద ముండును. దానంతట దానికి స్థితిలేదు. అర్థగ్రహ ణానంతరమే శబ్దమునకు తళుకు వచ్చును. ఇతరు లందు ముందు పదసౌంద ర్యము భాసించును. మహావేశమనస్కులై నందున విషయదృష్టిపై పోవుదురే కాని శబ్దముల నలంకరింతు మన్న పట్టుదలకలవారు కారు.

వ్యాస శబ్దమున వైదికవాసన యున్నది. అతడు ఋషి కావున. అది భవభూతి యందే యున్నది. వారి శబ్దము లందేదో శ్రుతిలక్షణము - పారమేశ్వ రీయకలక్షణ మున్నది. సంభవామి యుగే యుగే - నతత్ర సూర్యోభాతి వంటి చోట్ల రచన మాలంకారికమా ? మధురమా ? *1 కావున వైదికము. తాత్త్వికము. ఇట్టి రచనలో క్లిష్టత తప్పదు. ఇందుకే వ్యాసఘట్టము లున్నవి. తిక్కనఘట్టము లును పండితవేద్యములై యున్నవి. కాని సామాన్యముగ ప్రసన్నగంభీరము. తిక్కనగారు తెనుగుశబ్దమున కా వైదికలక్షణము కల్పించి యాభాషను పునీతము చేసిన మహాత్ముడు. సమాధ్యవస్థనుండి యావిష్కృత మైనందున కాబో లాశబ్దము శ్రుతిలక్షణ మేచుకొన్నది.

వీరి రచనలో వ్యక్తిత్వము, శాస్త్రీయ బుద్ధిపటుత్వము, తర్కలక్షణము మృదులోహపద్ధతి నతిక్రమించి భాసించును. చెప్పుచున్న భావమున బడి వారును కదలిపోవు స్వభావము కలవారు. కొండకొమ్ము నుండి దూకు సెలయేళ్లవంటి వారు. పాయలవెంట నొదిగిన తీపిజాలు కాదు. వీరిశబ్దము వాచ్యతామహస్కము తెగవేసినట్లుండును. అలంకార రస సంవిధానకాదుల దొకపద్ధతి.

వ్యాసశైలిలో ప్రధాన గుణాలు — Pureness - strength, grandeur of intellect and personality - ఇవి అరవిందుని మాటలు.

---

*1 ఈ శైలినే The Problem of Style లో Middleton Murray "Sublime Style" అన్నాడు. అట చూచుకోవచ్చు.

(చూ. Vyasa & Valmiki. పుట. 14) ఇందుచే నిది సర్వథా యాలంకారిక మార్గము కాదు. ఇందు శబ్దము చెక్కబడి యతుకబడును. వాల్మీకి శైలి యట్టిదిగా పై గ్రంథకర్తలు. వాల్మీకి దెంత విశ్వజనీనమార్గమో వ్యాసుని దంత కాదు. ఇది దేశీయము, జాతీయము. ఇదే తిక్కనగారి మార్గము. అది నన్నయగారి మార్గము. ఇందుకే రచనలో తిక్కనగారి మహావ్యక్తిత్వము కొట్టవచ్చినట్లుండును.

మొత్తము మీద వీరి శైలిలో నొక ఠీవి - దర్జా యున్నది. సంధి బంధ కార్కశ్య ముండును. అదొక యప్రధృష్య - అనధిగమ్యమైన పద్ధతి.

కావున విచిత్రశైలి యెంత వాస్తవికమో యంత తాత్త్వికము. ఎంత తాత్త్వికమో యంత యాలంకారికము.

ఈ దృష్టితో నాలంకారికులైన వక్రోక్తి జీవితకారాదులు సుకుమార - విచిత్రశైలులను గూర్చి కొంత వ్రాసిరి. వారి యాలోచనామార్గమున కిది తాత్త్వికభూమికగా కించిత్తు సూచింపబడినది. ఇది ప్రత్యేకించి వ్రాయదగినను నితరవిషయములతో బాటుగా స్థలాభావమున నీషత్తు స్పృశింప బడినది.

వ్యాస శైలిన గూర్చి —

* ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కింశేషే భీమసేన యథామృతః
నా మృత స్యహి పాపీయాన్ భార్యా మాలభ్య జీవతి.

(విరా. 17-15)

* దీనికి తెనుగుపద్యము విరాటము అందు సుఖోచితశయ్యను నిద్రమన్కి - ఇత్యాది కలదు. ఇందు యథామృతః వంటి మాటలేదు. కావున నౌచిత్యమున్న దనవచ్చు. ఉద్రేకము నణచుకొని భర్తను మర్యాదగా సంభావించుట యున్నది. మూలమున నసంయమితోద్రేకమున్నది. యథామృత॥ - యన్నమాట భర్తను నిందించుట కాదు. పతివ్రత- అభిమానవతి పడిన యవమానాతిశయమును సూచించుమాట. ఇట్టిపట్ల సంయమన ముండునా? ఇందుచే మూలరచన మహోద్రిక్తమై నిబిడముగా నున్నది. తెలుగున సరళము వక్తమాటలో మృదుమనస్మిత యున్నది. ఇది చాలవరకాలంకారికమార్గము. ఈ దృష్టితో నిది బాగు. ఆ దృష్టితో నదియు. రెండును ప్రత్యేకరచనలు. ఇదే ఋత - రసశిల్పము లనబడినది. భర్తను "నీవు" అన్న చనవు నాటిది. మీరు-అన్న గౌరవము నేటిది. ఈ రెండు దృష్టులతో నీరచనలు చూచుకోవలెను.

ఈ శ్లోకముఖమున శ్రీ అరవిందులు వ్రాసిన విషయము (పు. 35) చూచినచో నీ శైలీగుణము తెలియును.

ఆలంకారికమార్గమున నీవిచిత్రశైలి నిట్లు చూడవచ్చు. శబ్దము ప్రసన్నమగుట సర్వరసానుకూలత సిద్ధించినది. ఇదే రసాభ్యుచితబంధము. శబ్ద సంవిధానకమం దెగుడు దిగుడు లున్నట్లు (అనగా వికటబంధము) రస సంవిధానకమందును నున్నది. నానారససమావేశము ఘటించి ప్రధానరసస్ఫూర్తికి వీని నంగములు చేయుట. ఇదే భవభూతి కాళిదాసు నతిక్రమించి యాయన నాటకములందు చేసినది. దానినే యాయన మూడు నాటకము లందును మాలతీమాధవము శృంగారాద్భుతము; వీరచరిత వీరాద్భుతము; ఉత్తరచరిత్ర – కరుణాద్భుతము నని రస ప్రాధాన్యమును సూచించుటలో వాడిన యద్భుతశబ్దము విచిత్రసంవిధానక స్ఫోరకమే. నానారససమావేశము చేసి అహో! రసములు పరస్పరము స్పర్థించుచున్నవి – ఇట్టి మాటలనును. ఈ స్పర్థ సంవిధానకము. ఇది విచిత్రము. ఇదే తిక్కనగారి మార్గము.

పద్యరచన

"పశ్చా ద్గురుత్వం సంయోగాత్ విసర్గణా మలోపనం
విసంధి వర్జనంచేతి బంధ చారుత్వ హేతవః" (వాగ్భటాలంకారము)

ఇది విచిత్ర మార్గశైలి. విసర్గ సంయుక్త ద్విత్వాక్షర పూర్వకలఘువు గురువైనపుడు రచన కదను త్రొక్కును. ఈ వికటబంధమునకు తెనుగున నాద్యుడు కవిబ్రహ్మ. ఈ లక్షణము సర్వత్ర దృశ్యమానమే. రచనలోని చిక్కదనమున కొక యుదాహరణము.

"ఘనతరకంధరుండు దృఢకాయుఁడు దీప్తముఖుండు వహ్నిలో
చనుఁడు మహోత్తమాంగకుఁడు చారు సుసంగత పక్షసారమం
దనుఁడు పరిస్ఫుర ద్ద్యుతివిడంబిత బాలదివాకరుండు లో
కనయన పర్వనిర్వహణకారి సుపర్ణుఁడు పుట్టె భూవరా!"

(అను. శా. 1 - 177)

ఆ మహాకవి యెంత దంతురముగ వ్రాయునో దీనిని బట్టి విచారించు కోవచ్చు. ఘు - తో పద్యమారంభమై గీట్లు గొట్టిన పదసంపుటి యందారోహణ భాసించు టచే వర్ణితాంశ మహత్త్వ ముద్బోధక మగుచున్నది. లో, చనుడు - మం, దనుఁడు ఈ సమానవిచ్ఛేదము. లో కనయన పర్వ నిర్వహణ - లో మీది దైర్ఘ్యము ర్వ - కార పునరావృత్తిపై యవరోహణ సారభూతములై దాని నెల్ల నిట నిప తించుకొనుచున్నది. పరిస్ఫుర ద్ద్యుతి - ఈ కూర్పుచే బంధవైకట్యము ఆశ్వ గతి సిద్ధించుచున్నది. ఆ మహాత్ముని కూర్పు బ్రహ్మభేద్యము. మూలకారుని కథా నిబిడత్వము వంటిది. కూర్పులో నంత చిక్కదనమును తర్వాత రాయలు రామ కృష్ణులను వదలి సాధించినవారు లేరు. ఆ మహానుభావుని శబ్దప్రసన్నత యభి నయ విషయమందలి పద్యములు సాక్షాత్కరింప జేయును. ఆ శబ్దశోభ శివ సౌం దర్యము కాని వైష్ణవ సౌందర్యము కాదు. అది కేవల వైదిక - ఆర్ష సంస్కృతి

ప్రసన్నత. ఇందుకే వ్యాసశైలిని గూర్చి శ్రీ అరవిందులు - Diction of the upanishads - అన్నారు precise, pure, clear and full అని యా మహాయోగి దార్శనిక సత్యవాక్కు. ఇదే తిక్కనగారి శబ్ద సౌందర్యమును.

కవి బ్రహ్మశైలిలో నొక మహాలక్షణము - ఊహ- భావము ననుసరించి పదములు - పాదములు తెగవేసి నట్లుండును. తూచి - కొలతతో కత్తిరించి నట్లుండును.

చతుర్వింశతి తత్త్వంబులు వివరించెద —

అవధరింపుము భూతంబు లయిదుఁ దద్గు
ణములుఁ బది, యింద్రియముల్లు మనంబు బుద్ధి
యును మహేశ ! యహంకారమును బ్రకృతియు
నాఁగఁ దత్త్వంబు లిరువదినాల్గు పొలుచు (అను. శా. 4-178)

పద్యమే దానంతట నదొక చెక్కిన శిల్పము. పొల్లుమాటలు మందునకేనియు నుండవు. ఏదో మంత్రమువలె మనస్సునుపట్టి వదలిపోదు. కాని యది యందఱ మనస్సులను బట్టదు. లౌకిక మనస్సులు మాధుర్యాదుల నాకాంక్షించును గావున

*1 గోవగ్ని మయ మమృతమయ
మో వసుధాధీశ ! వినుము హోమ విధాన
శ్రీవాహిని నిచ్చెన త్రిద, శావాసంబునకుఁ బూజ్య మమరులకైనన్
(అను. శా. 2-277)

మూలమున 'గావోవహ్నిసమాభువి' - అన్నమాటను దెచ్చి ప్రాస స్థానమున 'అగ్ని' ని వేయుటచేత విధాన-దగ్గర ద్వితీయపాదము త్రుంచి తృతీయమును

*1 మూలమున 9 శ్లోకముల ప్రాణ మీ పద్యముగా నవతరించినది. అందలి 'వహ్నిసమా' 'స్వర్గస్యసోపానం' 'స్వర్గేపిపూజితాః' (51 - 26 - 34) మాటలతో పై పద్యము వచ్చెను.

'శ్రీ' తో ప్రారంభించుట - గోవగ్నిమయము, అమృతమయము - ఇటు వాక్యములను దెగవేయుట వీనిచే రచనశిల్ప మగుచున్నది. అమృతమయ - శబ్ద విన్యాసమున మృదంగధ్వనులు విన్పించుచున్నవి. ఈ యాలంకారిక రచనాశిల్పమును మించి యీ పద్యము ప్రసన్నగంభీరమై ఋషివాక్కువలె దివ్యమై మంత్రమువలె పారమేశ్వరీయకమై కన్పించుచున్నది. ఇది తెనుగునకు కవిబ్రహ్మచే కూర్చిన ఘనత. ఈ నిబిడ దివ్యశైలియే మూలకారునిదని శ్రీ అరవింద విమర్శ.

ఇట్లు వ్యాస శబ్దార్థ తత్త్వముల నన్నిటిని యనువదించి రసదశ నుండి ఋతదశకు పయనించిన మహాత్ము డాయన. ఋతశిల్ప - రసశిల్ప సమన్వయమే ప్రాచీన నవీన పరాశరసూనుల మార్గములు. రసచలనమున కాధారము, స్థిర ఋతశిల్పము. ఇది హరుడు. అది హరి. ఈ హరిహర సమన్వయ రూపమే తిక్కన భారతము.

నన్నయ గారెంత నాదబ్రహ్మోపాసకులో (ఈయన గేయమైన సామ వేదము. వాల్మీకి ఫణితి మాధుర్యమును తంత్రీలయ సమన్వితమే. ఇది తెలియును గావున ప్రాచేతస స్తుతి చేసినాడు మహాకవి) *1 తిక్కన గారంత శబ్ద బ్రహ్మోపాసకులు. (ఈయన పాఠ్యమైన ఋగ్వేదతుల్యుడు. ఇందుచే గేయమాధుర్య మందు లేదు) ఈ సంగతి పుష్కలముగా నాకవి మహర్షికి తెలియును. కావుననే శాంతిపర్వమున—

"అరయంగా శబ్దంబును
బరంబు నన రెండు సూవె బ్రహ్మములు గుణో
త్తర ! శబ్ద బ్రహ్మభజన
పరుఁడు పరబ్రహ్మ మహిత పదముం బొందున్"

(శాంతి - 5-332)

---

*1 ప్రత్యేకించి శాంత్యనుశాసనికము లందలి ధర్మాదులను గూర్చి వ్రాసిన ఘట్టము లందలి పద్యములు చూచినచో నా మహాకవి శబ్దమందలి స్వచ్ఛత పవిత్రత కలిసి - శ్రుతిశబ్దత త్త్వము తెలియును. వేదాంతఘట్టములు హార సనత్కుమార - నారదసనత్కుమార ఘట్టములు అనుశాసనిక మందలివి చూడవచ్చు. అచట నాలంకారికములైన మాధుర్యాది గుణములు పెట్టినచో నా తత్త్వము ధ్వస్తమై పోవును.'

ఇట్లు వ్రాసెను.

ఈ భారత భారతీ సమర్చనాయజ్ఞమున నన్నును నిమంత్రితుని జేసిన ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్యఎకాడమీకి సర్వదా కృతజ్ఞతలు.

డా॥ తుమ్మపూడి కోటేశ్వరరావు

వి ష య సూ చి క

ఆనుశాసనికపర్వము

ప్ర థ మా శ్వా స ము

విషయసూచిక

ద్వితీయాశ్వాసము

తృతీయాశ్వాసము

విషయసూచిక

చతుర్థాశ్వాసము

విషయసూచిక

పంచమాశ్వాసము

విషయసూచిక

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీమత్కటాక్షరోచి
స్తోమసముల్లాసవిహితసుస్థిరలక్ష్మీ
భూమానందితభక్త
వ్యామోహవిదూరయుక్త హరిహరనాథా.

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె నట్లు దివ్యజ్ఞానదేదీప్యమానుండైన దేవవ్రతుండు వివరింప వివిధంబులగు ధర్మంబు లాకర్ణించి యజాతశత్రుం డతనికి సభక్తికప్రణామం బాచరించి వినయవిశేష విభూషితుండై. 2

సీ. అనఘ నాదగుచిత్తమునకు శమంబు గా
వించుటకై నీవు వివిధ విశద
భంగులఁ బరమ కృపానిరతుండవై
సకలధర్మోపదేశములుఁ జేసి
తిమ్మెయిఁ జెప్పఁగా నించుకయేనియు
శమము లేకున్నది చలముకొని య
నేకబంధుల వధియించితి నది యొక్క
తలయు నీ కలిగిన దారుణత్వ

ఆ. మొక్కతలయు నైన యుగ్రకర్మంబులు
చిత్తవృత్తిఁ దగిలి యుత్తలంబుఁ
జేయ శాంతి యెట్లు సిద్ధించు మునిమాన
నీయ యింక నేమిసేయువాఁడ.

వ. దుర్యోధనుం డతిలోభంబున నాతోఁ బంచి కుడువ నొడంబడండ యేనును సాగ్రహంబున నతనికిరాజ్యం బిచ్చి తొలంగి నిలువను మాయిద్దఱకతంబున నింత పుట్టెం బశ్చాత్తాపం బెప్పాటనుం ద్రోపు వడ దయ్యెడు. 4

—:గౌతమీ లుబ్ధక సర్ప మృత్యు కాల సంవాదము :—

చ. అనవుడు భీష్ముఁ డిట్టులను నాతనితో నకటా వధింపఁగా
మనుజుఁడు గర్తగాఁడు వినుమా యితిహాస మొకండు సెప్పెదన్
మనుజవరేణ్య గౌతమి యనంగ శమాన్విత యొక్కభూసురాం
గన యురగంబుచే సుతుఁడు గాలవశత్వముఁ బొంది యుండఁగన్. 5

చ. వగచుచుఁ జూడ నయ్యురగవల్లభు రజ్జునఁ గట్టి తెచ్చి య
మ్మగువకుఁ జూపి దీనిఁ దల మ్రందఁగ మోఁదెదఁ గోల నొండె రెం
డుగ నెఱగత్తి వ్రేసెదఁ గడుం జెడు గీపొడపాఁపపుర్వు నే
మిగతి వధింతు నంచు నొక మేటికిరాతుఁడు రోషదీప్తుఁడై 6

క. ఉన్నఁ గని యప్పడఁతి యో
యన్న విడువు భుజగనాథు ననవుడు నతఁడీ
పిన్నాతని ప్రాణంబులు
గొన్నది యిది దీనియసుఱు గొనియెద ననియెన్

వ. అనిన నక్కోమలి యక్కిరాతుం జూచి. 8

క. విధివశమున వచ్చినకీ
డధములు గొనియాడి వెడగులై విపులభవాం
బుధి మునుఁగుదురు మునుంగరు
సధర్ములగు నుత్తములు ప్రశాంతిం జులుకనై. 9

వ. అదియునుంగాక. 10

క. ఈపాముఁ జంప బ్రదుకునె
నాపుత్రుఁడు విడువు మర్జునక నావుడు వాఁ

డీ పేదమాట లెల్లను
గోపవివశుఁడై న నాకుఁ గొలుపవు ముగ్ధా. 11

ఉ. కావున నెట్లుఁ జంపుదున కాని భుజంగముఁ బోవ నీను జూ
నావుడు నింతి యర్జునకనామము నీ కవదాతభంగికిం
గావలదే మహీసురులు గా దనుచొప్పునఁ దత్సహాయులుం
బోవరు గాదె యేల నినుబోఁటికిఁ గ్రూరత నాదుసన్నిధిన్ 12

సీ. హింసకు నొడఁబడ నే నెట్లు ననవుడు
జనబాధకములై న జంతువులను
జంపినఁ బాపంబు సమకూర దని పల్కె
బోయ వట్టినరిపుఁ బొరిగొనంగ
వల దని చెప్పె నవ్వనిత వాఁ డహిఁ దెగఁ
జూచి జనంబులఁ గాచు టుఱదె
వృతుఁ జంపఁడె దేవవిభుఁడు యజ్ఞ ధ్వంస
నము సేయఁడే పాలనయనుఁ డట్ల

తే. కావె ధర్మవు హింసలు నీవు దీని
కియ్యకొను మని తఱిమె న ట్లెంత దఱిమి
నను దయావతియైన యన్నాతి పాప
మునకుఁ జొరదయ్యె బోయ కిట్లనియెఁ బాము. 13

. ఏ నేమి తప్పు సేసితిఁ
గానవు నెఱి నీవు లెస్సగా మృత్యుపరా
ధీనత బాలునిఁ గఱచితిఁ
గాని వినుము లేవు రోషకామాదు లెదన్. 14

వ. అనుటయు నతండు. 15

క. విను మృత్యువునకుఁ దగుపా
ధనమ వగుటఁ జేసి నిన్ను దండింపంగాఁ
జను ననవుడుఁ గుమ్మరికో
లను సారెం బోలితిం దలఁచి చూడు మెడన్. 16

వ. ఈ క్రియ నావశం బగునే యని పల్కి నం బామున కర్జునకుం డిట్లనియె. 17

తే. ఏయువాఁ డుండ న మ్మేమిసేయు ననక
యోపి తత్ఖండనముసేఁత పాప మండ్రె
యెవ్వరేఁ బంపఁ గఱతు గాకేమి క్రూరు
నిన్ను గీటడఁగించిన నింద రాదు. 18

తే. అదియుఁ గాక విశేషించి యరయ బుద్ధి
గలుగునట్టి సాధనములు గారె మీరు
మృత్యువున కట్లుగావున మెలఁగ మిడుక
నీక పొరిగొనవలయు మి మ్మెల్లభంగి. 19

వ. అనిన విని బోయకు భుజగం బిట్లనియె. 20

తే. బుద్ధి గల్గు సాధనములపో హవిస్సు
లరసి వేల్తురు ఋత్విజు లాఫలంబు
గాంచు నధ్వరకర్తయ కాక వారి
కేమి పని యనఁగా మృత్యు వేఁగుదెంచె. 21

క. చనుదెంచి పామునకు ని
ట్లను నిను నేఁ గోరి పనిచినట్టుల నన్నుం
బనిచెం గాలుం డీచా
వున కీవును నేను హేతువులుగా మనఘా. 22

క. ఇనశశిపావక భూమి గ
గనజలపవనాది వస్తు గతులెల్లను గా
లునియఱచేతి వనినఁ ద
క్కినపని సెప్పంగ నేటికిని భుజగేంద్రా. 23

క. విను మిట్లగు చేర్పడ నెఱిఁ
గిన నాపై నిడుదు వెట్లు కిల్బిషముం గా
లుని చెయిది నన్ను దూఱిన
నిను దూఱుట యుఱదె నాదునిర్మాణమునన్. 24

ఆ. అనిన భుజగ మిట్టులను నీవలన నేను
గుణము సెప్ప దోషగణన సేయ
నన్నుఁ బనిచె నంటి నామీఁదిదోషంబుఁ
బాపికొనుట నాకుఁ బాడిగాదె. 25

క. విను మటు కాలుని దెస నై
నను దోషము కలిమి లేమి నా కాడంగాఁ
బని యేమి దోషగతిచిం
తనభాషణములకు నేను దగుదునె యనఘా. 26

వ. అని పలికి పాము బోయమొగంబు సూచి. 27

క. వింటే మృత్యువుమాటలు
గంటే నామీఁదఁ దప్పు గలిగించెద వి
ట్లింటం గట్టం దగునే
యంటకు నగి బోయ యిట్టులనియె నరేంద్రా. 28

క. నీవును మృత్యువుఁ బాపస
మాదేశితమతుల రొఱగ నాడినయంతం
బోవునె మీపై దోషము
లే వెఱతునె యిట్టు లనినయింతన మీకున్. 29

వ. అనిన మృత్యువునుం బామును. 30

క. ఘనుఁడగు కాలునివశమునఁ
జనియెడు మా కరయ దోషసంగతి గలదే
యనునెడఁ గాలుం డచటికిఁ
జనుదెంచెం బ్రీతి ధర్మసంశయ ముడుపన్. 31

వ. చనుదెంచి యర్జునకు నాలోకించి. 32

క. పామును మృత్యువు నేనును
గా మీబాలకుని మృతికిఁ గారణ మీతం

దేమేఁ గర్మముఁ జేసెం
దా మృతిఁ బొందించె నదియ తలకొని యితనిన్. 33

క. విను కర్మం బొనరించును
జననము మరణంబు నదియ సౌఖ్యము దుఃఖం
బును గావించు దనచే
సినదానం బడకపోవ శివునకు వశమే. 34

వ. అని చెప్పి. 35

క. కావున నిందలు నుడుగుం
డీవాదం బనుడు బోయకిట్లను ధరణీ
దేవాంగన దనయెలుకయు
దేవాలాపములు నొక్కతెరువై యున్నన్. 36

ఆ. ఇట్టివనటఁ బొందునట్టి పాపముసేసి
వనిత లిట్లు చగుదు రనఘ యివ్వి
ధంబు మరణ మొందఁ దగుకిల్బిషంబున
బాలురిట్లు పోదు రేల కలఁగ. 37

వ. అని వెండియు. 38

క. సకలజనంబులుఁ గర్మము
నకు ననుగుణమైన తెరువునం బోదురు దీ
నికి రోష విషాదము లే
టికి విడువుము పాము సంఘటింపుము శమమున్. 39

క. అన విని తెలిసి విడిచె న
ర్జునకుఁడు భుజగము నపాస్తరోషం డగుచుం
జని రెలమిఁ బొంది కాలుం
డును మృత్యువుఁ గావు నను విడువు మీవడలున్. 40

తే. కారు దుర్యోధనుఁడు నీవుఁ గారణములు
బాంధవుల రణమరణ సంప్రాప్తి కనఘ

వారు దమతమ కర్మముల్ గారణములు
గాఁగ నిట్లయి రేల శోకంబు నీకు. 41

వ. గౌతమీలుబ్ధకభుజంగమృత్యుకాల సంవాదం బను నియ్యితిహాసంబు తాత్పర్యంబు మనంబునం బట్టుకొలిపి యాపుట్టిన కలంకం దొలంగ జడిసి శమంబున సుఖివి గమ్మనినం గౌంతేయాగ్రజుండు సంతసిల్లి శాంతనవునితో నిట్లనియె. 42

—; అగ్ని దేవుఁడు సుదర్శన యను కన్యకను వివాహంబు సేసికొనుట; —

చ. అనఘ గృహస్థధర్మమునయందుఁ జరించి నరుండు మృత్యు సం
జనితభయంబు వాపికొనఁ జాలునొ చాలదొ యన్న నాసరి
త్తనయుఁడు దానికిం దగు విధంబు దిరం బగు నేనిఁ జాలు న
య్యను వొడగూడునట్టి యితిహాసము విన్ము నరేంద్ర చెప్పెదన్. 43

మ. మనువంశంబునఁ బుట్టి సర్వజనతామందారమై నేల యె
ల్లను బాలించి జగత్త్రియాప్రణుతలీలం బొల్చె దుర్యోధనుం
డను రా జవ్విభునొప్పు నర్మదకుఁ గామావేశముం జేసినన్
వనితారూపము దాల్చి పొందె నతనిన్ వైదగ్ధ్య హృద్యంబుగన్. 44

క. ఆరమణికి నతనికిఁ గ
న్యారత్నం బుద్భవించె నమరపురంధ్రీ
శ్రీరామణీయకము ని
స్సారంబ గునట్లు గాఁగ జగతీనాథా. 45

క. విను దానికిఁ బేరు సుద
ర్శన యన్నరనాయకుండు సంప్రీతిమెయిం
బెనిచి తన యగ్నిహోత్రం
బున పరిచర్యలకుఁ బనిచె బుజ్జవ మొప్పన్. 46

వ. పనిచిన నప్పొలంతి యప్పనులవెంట మెలంగుచుండె నట్టియెడ. 47

సీ. అర్చించునప్పు డయ్యంగనకెంగేలి
జిగిసొంపు చిత్తంబు దిగిచికొనఁగ

నరసి కన్గొనునప్పు డయ్యింతికనుఁగవ
పొలపంబు రాగంబు పొదలఁజేయ

నన్యులఁ బని బంచునప్పు డమ్ముద్దియ
పలుకులతీపు గోర్కులఁ గెరల్ప
నల్లన యూఁదెడునప్పు డక్కొమ్మవా
తెఱతావి ధైర్యంబు ద్రిప్పుకొలుప

తే. మరుఁడు దోడ్తోడఁ దేఁకువమాలి కదిసి
తూపుగముల గ్రొవ్వాఁడిమి సూప నంత
కంత కగ్గల మగువలవంతఁ దూలి
పోయెఁ బావకుఁ డేమి సెప్పుదు నరేంద్ర. 48

వ. ఇట్లు మదనాగ్ని నుదిలకొని యగ్నిదేవుం డక్కాంతతో నేకాంతంబున
నిట్లనియె. 49

సీ. చిగురుటాకుల గాసిసేయు నీయడుగుల
చెలువంబు సూడ్కులఁ జేర్చికొనియె
మారేడుపండులగారాము సెఱచు నీ
యెలచన్నుఁగవ వేడుకలఁ బొనర్చె
నునుఁదీవఁ జీరికిఁ గొనిన నీ మైఁదీవ
మురిపంబు డెందంబు మరులుకొలిపె
నెఱచందమురుని సిగ్గువఱుపంగఁ జాలు నీ
నెమ్మోము దాలిమి వమ్ముసేసె

తే. నాతి నీకు నై పెక్కుబన్నములు వడితి
నంగజునిచేత వల్లభ వగుము నాకు
నావుడును సిగ్గుగదిరి యాననము వాంచి
యలఁతియెలుఁగున నిట్లను నాలతాంగి. 50

క. కులకన్యకలకు వేడుకఁ
దలపీడులఁ బరులతోడితగుమాటలకుం

దలకొనఁ దగునే గురుజన
ములకా కిత్తెఱఁగువారు పురుషార్థనిధీ. 51

వ. అనిన విని హుతవహుం డట్లకాక యనియె నాసమయంబున. 52

ఉ. ఆనరనాయకుం డొకమహాధ్వర మెంతయు వేడ్కఁ జేయఁగాఁ
బూని మహీసురావలికిఁ బూజ లొనర్పఁగఁ దాను బ్రాహ్మణుం
డై నయ మారఁగా ననలుఁ డాతనిపాలికి వచ్చి నాకు నీ
వే నృప నీదుపుత్రిఁ గృపయేర్పడ దానము గాఁగ నావుడున్. 53

వ. అవ్విభుండు. 54

తే. అన్యవర్ణుండు దీనిఁ డీయనకు నెట్లు
గూఁతు నీవచ్చు నని మదిఁ గుత్స పుట్టి
యీఁడ ప్రార్థన మఫల మై యేఁగి యజ్ఞ
సమయమున నగ్ని దనమూర్తి సంహరించె. 55

క. కని యజ్ఞపతి ఋత్విజు
లును దానును వెఱఁగుపడి విలోపము వాటి
ల్లెనొకో కర్మగతుల నని
మనమున నూహించి భవ్యమంత్రముఖరులై. 56

వ. పావకునిం బ్రస్తుతించు చుండ నద్దేవుం డాభూదేవతలకు నల్లన తన తెఱం
గెఱింగించిన. 57

తే. వార లానృపుతోఁ జెప్ప గారవంబు
సంతసముఁ దలకొనఁగ నయ్యింతిఁ బెండ్లి
సేసె విప్రకుమారుఁడై చెన్ను మెఱసి
యగ్ని వరియించె నచ్చెరువంద జనులు. 58

వ. ఇట్లు సుదర్శనావివాహోత్సవం బనుభవించి విభావసుండు విభాప్రభాస
మానుండగుచు హుతంబులు పరిగ్రహింప దుర్యోధనుయాగంబును సుప్ర
యోగం బై చెల్లెఁ బదంపడి. 59

క. అనలునకు సుదర్శనకును
జనియించె నుదాత్తగుణవిశాలుఁడు సుద
ర్శననామధేయుఁ డానృపుఁ
డనూనధర్మమునఁ దాల్చె నవనీభరమున్. 60

వ. ఆసమయంబున. 61

ఆ. అతని కోఘవంతుఁ డనువాఁడు జనియించె
నుదితయశుఁడు వాని కోఘరథుఁడు
నోఘవతియు ననఁగ నుదయించి రయ్యోఘ
వతికి నావిభుండు వరుని నరసి. 62

వ. ఒరుల మెచ్చక. 63

క. ఆలేమ సుదర్శనునకు
నాలిం గా నిచ్చె నద్దహననందనుఁడున్
లోలతఁ గైకొని పరిణయ
కేలి నడపి విమలబుద్ధిఁ గృతనిశ్చయుఁడై. 64

వ. గృహస్థధర్మానుష్ఠానంబునన మృత్యువు జయింతు నని ప్రతిజ్ఞ సేసి యోఘవతియునుం దానును గురుక్షేత్రంబునకుం జని యందు రమణీయ ప్రదేశంబున విశాల మగుపర్ణశాల కావించుకొని యుండె నట్టియెడ నయ్యో లనాఁగతో నతం డిట్లనియె. 64

తే. అతిథిఁ బూజించు వేడ్క నా కగ్గలంబు
వెలఁది నీవును ననుకూలవృత్తిఁ దాల్చి
సొలయ కప్పని నడపఁగా వలయుఁ బూని
యే నిచట నున్నయప్పుడు లేనియపుడు. 66

క. అతిథిజనులు దమతమవాం
ఛితము లనుభవించునట్లు సేయం గనినం
గృతకృత్యతఁ బొందరె గృహ
పతియును గృహిణియును ధర్మభారమువలనన్. 67

క. అతిథి నినుఁ గోరెనేనియు
మతిఁ గింకిరిపడగ యోలమాసగొనక నీ
వతనికిఁ బ్రియంబు సల్పుము
సతికిం బతివనుపు సేయఁ జను నెల్లదియున్. 68

—: సుదర్శనునింటికి ధర్మదేవత యతిథియై వచ్చుట :—

క. అని యూఁది చెప్పి యొకనాఁ
డనఘ యతం డిధ్మములకు నటవీస్థలికిం
జనినయెడ నతిథి యొక్కఁడు
సనుదెంచిన నాసనాదిసంభావనలన్. 69

క. అతివినయంబున సమ్మా
నితుఁ జేయఁగ నాలతాంగి నెమ్మోమునఁ జూ
పతఁడు నిలిపి కామాతుర
మతి నైతిం బ్రియ మొనర్పు మానిని నాకున్. 70

వ. గృహస్థధర్మప్రకారంబు నీయెఱుంగని యదియే యని పలికిన నప్పరమ
పతివ్రత వేఱొండు దెఱంగుల నభ్యర్థనీయంబు లయినవస్తువు లుపన్యసిం
చిన నతం డవి యెవ్వియు నొల్ల ననుటయు. 71

క. సతి దనపతివచనంబులు
మతిఁ జొనుపుం దెంపు మాను మాన వెఱచు న
య్యతిథిపనుపు సేయక త్రో
చుతలం పలవఱుచుఁ జేయఁ జూచుం దలరున్. 72

తే. ఇట్టు లురియాడుచిత్తంబు నెట్టకేని
నాథుచెప్పినధర్మంబునకుఁ జొరంగ
నూలుకొల్పి నిర్ణయమునఁ గీలుకొన్న
లజ్జవేఁగునఁబోలె వ్రాలంగ మోము. 73

క. తెఱవ యొడఁబాటు మాటం
బఱివోయినగొంకుతోడ బ్రాహ్మణఁ గొని క

న్మఱుఁ గగునెడకు నరిగె న
త్తఱి వచ్చె సుదర్శనుండు ధరణీనాథా. 74

ఆ. వచ్చి పర్ణశాలవాకిట నిల్చి య
త్తన్విఁ బిల్చె నతిథి దాని నల్ల
నూర కుండు మనియె నువిదయు భూసుర
శాపభీతి నెలుఁగు సూపకుండె. 75

సీ. పేర్కొని పలుమాఱుఁ బిలిచి యోయనుట లే
కున్న నయ్యింటిలోఁ గన్ను వఱపి
వల్లభుఁ గానక వహ్నితనూజుండు
దలఁ కొంది ప్రేముడిపలుకు పలుక
నతని నుద్దేశించి యతిథి నా కాతిథ్య
మొనరించుచున్నది వనిత నీవు
గృహధర్మవిదుఁడవు కినియకు మయ్యమ
మ్మనుఁడు నప్పరమపుణ్యాత్మకుండు
తే. నీదుకతమున నేను సమ్మోదమగ్న
మానసుఁడ నైతి నతిథులు మహితపూజ
నములు గాంచినగృహములు విమలతరము
లంద్రు బుధు లింత యెఱుఁగుదు నట్ల నడతు 76

వ. అని పలికి వెండియు. 77

ఉ. నావచనంబు నట్టుల మనంబును దీనికి సాక్షు లుర్వియుం
దావకుఁడున్ జలంబును నభంబును వాయువుఁ జంద్రసూర్యులున్
నావుడు మ్రోసె నాకసమునన్ విశదంబుగ దివ్యవాణి సం
భావితుఁ డీతఁ డీవిభునిపల్కు నిజం బని కౌరవేశ్వరా. 78

ఆ. అప్పు డతిథి ప్రీతి నతనిసన్నిధి కేఁగు
దెంచి దుర్నిరీక్ష్యతేజ మడరఁ
దనదుమూర్తి యధికతరసమున్నతిఁ బొలు
పెసఁగ నిల్చి యతని కిట్టు లనియె: 79

సీ. ధర్మదేవత నేను దగ నీదుచిత్తంబు
నారయ వచ్చితి ననఘ నీవు
నిశ్చలవ్రతుఁడవు నీప్రతిజ్ఞకు హాని
గలిగినఁ దెగఁజూడఁ దలఁచి తిరుగు
వెనువెంట మృత్యువు విను జయించితి దానిఁ
గామరోషాదివికారసహిత
ముగ నంతరంగంబు మున్న గెల్చితి భవ
త్సతియుఁ బవిత్ర యస్ఖలిత చరిత

ఆ. యొడలితోడ నీకు నూర్ధ్వలోకమునకు
నరుగ వచ్చు నెప్పుడరుగుతలఁపు
దోఁచె నప్పు డిదియుఁ దోడిద యై ప్రీతి
నరుగుదెంచు ననియెఁ గురువరేణ్య. 80

వ. అని వెండియు. 81

చ. నరవర పొల్చు నోఘవతి నా నదియై జనపావనాకృతిం
బరమతపంబులోనిసగపాలను నియ్యమ యున్న సామున
న్వెరవునఁ దొంటిమై నిలిచి నీకుఁ దగం బరిచర్య సేయు ని
చ్చరితము మీకు నిర్మలయశంబు నొనర్చుట కే నొనర్చితిన్. 82

వ. అని చెప్పి ధర్ముండు ధవళహయసహస్రంబు పూనిన మాననీయరథంబు
నం జనియె నోఘవతి యద్దేవునిచెప్పినట్ల వర్తిల్లె సుదర్శనుండు బరమ
సంతోషభరితుండయ్యెఁ బాండవాగ్రజా నీమనంబున నెక్కొలుపు మి
క్కథయభిప్రాయంబు. 83

ఆ. అతిథిపూజఁ గడచినట్టిధర్మవు గృహ
స్థులకు నొండు లేమి దెలుపు చున్న
యది సమస్తకిల్బిషాపహ మీ యితి
హాస మిచ్చు నెల్ల యభిమతములు. 84

క. అనినఁ బితామహుతో న
జ్జనపతి బ్రాహ్మణ్య మవులజాతులు మూఁటన్
జనియించినవానికి దొర
కొనునొకొ యతివిమలకర్మ గుణ యోగమునన్. 85

వ. అని యడిగిన నతం డతని కిట్లనియె. 86

తే. బ్రాహ్మణత్వంబు గడు దుర్లభం బనేక
జన్మములఁ బొంది తిరుగంగ సంభవించి
నపుడు గనునది యున్నతమైనయప్ప
దంబు విను మెఱిఁగించెద దానితెఱఁగు.

—: ఇంద్రమతంగసంవాదం బనునితిహాసప్రకారము :—

వ. అది యింద్రమతంగసంవాదం బనునితిహాసం బాకర్ణించిన నెఱుంగనగుం
గావున నక్కథ యుపన్యసించెద నొక్కవిప్రునికొడుకు మతంగుం డను
వాఁడుయజ్ఞార్థంబై నపనికిం దండ్రిపనుపునం బోయి. 88

క. మదమునఁ బెలుచన యొకగా
డిదకొడమం గోల గొని యడిచె నడిచిన నా
వ్వాదవి తనతల్లిఁ జేరఁగ
నది సని నన్నితఁ డడిచె నని చెప్పుటయున్. 89

వ. ఆగార్దభి దనకొడమతో వీఁడు చండాలుండు ప్రచండస్వభావుండు గాకుం
డునే యనినం బూర్వజన్మకర్మవిశేషంబునం దిర్యగ్జాతిభాషావిదుం డగుట
నవ్విప్రపుత్రుం డప్పల్కులు విని యిది దూషణభాషణంబు గాదు నిరూ
పణా లాపంబై యున్నది యట్లు గావున మాలతనంబు గలుగ నేర్పు నని
నిశ్చయించి యగ్గాడిదకడకుం బోయి. 90

క. తనకుం జండాలత వ
చ్చినకారణ మడిగి దానిచేతం గంద
ర్పునిచెయిది మంగలికి నిజ
జననికిఁ బొం దగుట విషాదముతోడన్. 91

వ. తనపోయెడుపనికిం బోవక మరలి సదనంబునకుం జని జనకున కత్తెఱం
గెల్ల నెఱింగించి యతనితో శూద్రబీజంబున బ్రాహ్మణియందు జన్మించిన
వాఁడు చండాలుం డగుటకు సందియం బేమి గార్దభి శాపజాత గానోపు
నది యున్నరూప పలికె బ్రాహ్మణ్యంబు దపంబున సంపాదించెదం గాక
యని పల్కి వీడ్కొని వనంబునకుం బోయి 92

క. పరమతప మాచరింపఁగ
సురపతి వొడచూపి యడుగు సువ్రత నీకున్
వర మిచ్చెద ననిన ధరా
మరత్వ మి మ్మనియె నతఁడు మది ముద మొదపన్ 93

చ. అనవుడు బ్రాహ్మణత్వము మహత్త్వ మెఱుంగవ యన్యజాతి కం
దునె యది యొండు వేఁడు మది దోఁచిన మే లనియున్ బలారి వాఁ
డనితరసాధ్యమైనతప మస్ఖలితంబుగఁ జేయు చుండెదం
జనుము మహాత్మ నీవనిన సస్మితుఁడై యతఁ డేఁగె నేఁగినన్. 94

వ. మతంగుం డేకపాదంబున నూరేండ్లు తపంబు సేసిన నింద్రుండు గ్రు
మ్మఱ వచ్చి. 95

తే. ఏను వల దని చెప్పిన మాన వెట్లు
పరమదుర్లభపద మాసపడి కరంబు
మేలితప మాచరించె చండాలుఁ డిట్టి
దాన నశియించు నిది నీకుఁ దగదు విడువు. 96

వ. విను మిత్తెఱంగుతపంబునకుఁ బదిమడుంగులు సేసి చండాలుండు శూద్రుం
డగు నూఱుమడుంగు లనుష్ఠించి శూద్రుండు వైశ్యుండగు వేయిమడుంగు
లాచరించి వైశ్యుండు క్షత్త్రియుండగు నప్పుణ్యాచరణంబునకుఁ బదివేలు
మడుంగులు నిర్వర్తించి క్షత్త్రియుండు దుర్బ్రాహ్మణుం డగు నానియ
మంబునకు లక్షమడుంగులు సల్పి శమదమసత్యాహింసల నమాత్సర్యం
బున నార్యబ్రాహ్మణహృదయంబులు సదయంబులు గావించి దుర్బ్రాహ్మ
ణుండు సద్బ్రాహ్మణుం డగు నిట్లు బ్రాహ్మణ్యం బలఁతులం బడయ

వచ్చునే పడసియు నది సెడకుండ నడప శక్యం బగునే యనేకజన్మం
బుల నొకప్పుడు బ్రాహ్మణజన్మంబు నొందియుం గొందఱు ధనవాంఛా
విషయలౌల్యాదులం దదాచారంబుగ దిగ విడచి చెడుదు రిట్టిమహాపదంబు
గోరి నిన్ను నీవ యేల వినాశంబు నొందించుకొనియెద వీతపోనిష్ఠ సాలించి
తగునది యొక్కవరంబు వేఁడు మనియె ననిన వాఁ డూర కున్న నాఖం
డలుం డరిగె వెండియు. 97

క. అంగుష్ఠ మొకటి మోపి మ
తంగుఁడు నూఱేండ్లు సేసెఁ దపము నియతిమై
నంగముతో లస్థులతో
సంగతముగఁ దోఁప వెక్కసముగా నరముల్. 98

ఆ. ఇట్లు సేసి శక్తి యెల్లను గడచన్న
నతఁడు నేల వ్రాలె నతిరయమున
వచ్చి యమరఁ బట్టి వాసవుఁ డక్కట
నీకుఁ జెప్పనయ్య నెమ్మి నేను. 99

వ క్షత్త్రియాదులచేతనుం బట్టువడని బ్రాహ్మణశార్దూలంబుతోడి మేలంబు
దక్కుము నీకు నొక్కవరం బిచ్చెదం గైకొను మని పల్కుటయు నతం
డొడంబడినం బరమాదరంబున. 100

ఆ. చండదేవుఁ డనఁ బ్రశస్తి వహించి సు
స్త్రీలు పూజనంబు నేయఁ గామ
రూపధారి వై నిరూపింప విహగభా
వంబు గల్గి ప్రమదవర్తి నగుమ. 101

క. అని వర మిచ్చి మహేంద్రుఁడు
సనియె ననిన విని యజాతశత్రుఁడు గాంగే
యునితో బ్రాహ్మణ్యము పెఱ
జనులనుఁ బొందంగ ని ట్లశక్యం బనిన్. 102

—: విశ్వామిత్రునకు బ్రాహ్మణ్యంబు గలిగిన తెఱంగు :—

వ. విశ్వామిత్రుం డెట్లు వొందెనత్తెఱం గెఱింగింపవే యని యడిగిన నన్నర
దేవునకు దేవవ్రతుం డిట్లనియె 103

సీ. జాహ్నవీదేవికి జనకుఁడై వెలసిన
జహ్నునికులమున సంభవించె
గాధి నాఁ బ్రకటభూకాంతుఁ డాతనిపుత్త్రి
యగుసత్యవతి దన కాలిఁ గాఁగ
నిమ్మని యర్థించె నమ్మహీశ్వరు ఋచీ
కుం డనుముని భృగుకులవరేణ్యుఁ
డతని కీ నొల్ల కప్పతి దనకూఁతున
కుంకువగాఁ జెప్పె నొక్కకర్ణ

తే. మసితమై తెలుపారెడుహరుల వేయి
మానియై భార్గవుఁడు దేరఁ బూని వరుణుఁ
గానఁ జని యవ్విధము ఘోటకముల వేఁడె
నాతఁ డిచ్చుట కొడఁబడి యతనితోడ. 104

క. నీ వలసినప్పు డట్టిహ
యావలి ప్రభవించు నెచటనైన ననవుడున్
దీవించి యరిగి యమ్ముని
దేవతటిని యుత్తరంపుఁదీరమునఁ దగన్. 105

వ. నియతుండై తలంచినతత్క్షణంబ గాధిచెప్పినచందంబగుగుఱ్ఱంబులు వేయు
నుం బుడమి పొలిచి నిలిచె దానం గన్యాకుబ్జంబున కనతిదూరం బగు
తత్ప్రదేశం బశ్వతీర్థం బనం బరఁగె నమ్మునికుమారుం డత్తురంగంబుల
నిచ్చిన నచ్చెరువును సంతోషంబును శాపభయంబును హృదయంబున
ముప్పిరిగొనం దన పుత్త్రికి నుంకువగా నియ్యకొని. 106

తే. గాధి యమ్మునిపుత్త్రు శీఘ్రమునఁ బెండ్లి
సేసె నిట్లు వరించి ఋచీకుఁ డధిక

సమ్మదమున గృహస్థధర్మమ్ము నడపు
చుండి సంతానకాంక్ష నయ్యువిదతోడ. 107

వ. నీకుం బుత్రోత్పత్తి గావింపం జాలుచరువు సంపాదించెద ననియెఁ దొల్లి
దానితల్లి దనయల్లునిమహాభావం బెఱుఁగుటంజేసి యాసత్యవతితో నాకుం
దనయుండు గలుగ దయ సేయునట్లుగాఁ బుణ్యకర్త యగునీభర్తం బ్రార్థింపు
మనినయది గావున నమ్మాట యమ్ముద్దియ యతనికింజెప్పిన నప్పరమ
ధర్మపరుండు. 108

తే. రెండుచరువు లొనర్చి యొక్కండు బ్రాహ్మ
ణత్వ మత్యుజ్జ్వలముగ నొనర్చ నొకటి
రాజభావంబు నధికతీవ్రముగఁ జేయఁ
జాలునట్లుగ నిజతపశ్శక్తిఁ జేసె. 109

వ. ఇట్లు గావించి యారెంటిని సత్యవతికిం జూపి తత్ప్రభావంబు వేఱువేఱ
యుపన్యసించి క్షాత్త్రం బయినచరువు మీతల్లి కిచ్చి బ్రాహ్మం బయిన
దాని నీవు పుచ్చికొనుము ఋతుకాలంబున నీతల్లి యశ్వత్థంబును నీ వుదుం
బరంబును నాలింగనంబు సేసి భక్తితో మీమీ చరువు లుపయోగించు
నది యని నియోగించె వారియుపయోగంబుసమయంబున విధివశంబునం
జేసి. 110

క. చరువులు నమ్మని చెప్పిన
తరువులు వీడ్వడియె సుతకుఁ దల్లికి నట్ల
య్యిరువురు నుపయోగింపఁగఁ
గరువులు దత్ప్రకారకలితము లయ్యెన్. 111

వ. దివ్యబోధ మహనీయుండు గావున. 112

ఆ. చ్యవననందనుండు సత్యవతీగర్భ
భంగి సూచి యకట బ్రాహ్మణుండు
గాఁడు తరుణి నీదుకడుపులోపలిబిడ్డ
క్రూరుఁడైన రాచకొడుకు గాని.

వ. అని పల్కి చరుతరువ్యత్యాసంబున నట్లగుట దేటపడం జెప్పిన నబ్బోటి యత్యంతవిషాదవేదనాదూయమానమానసయై. 114

క. నీకుం బుట్టెడుకొడుకు వి
వేకనిధీ బ్రాహ్మణత్వవిరహితుఁ డైనన్
లోకము మెచ్చునె యట్టులు
గా కుండఁగఁ జేయు తపము గౌరవ మొప్పన్. 115

తే. నాకు నివ్వర మిమ్మని నమ్ర యగుడు
వీఁడు బ్రాహ్మణుఁడగుఁ గాక వేనికొడుకు
నందు రాజత్వసంపద యతిశయిల్లు
ననియెఁ గరుణార్ద్రచిత్తుఁడై య త్తపస్వి. 116

వ. అట్లమ్మని యావహించుటకతంబున సత్యవతీపుత్రపౌత్రులై నజమదగ్ని పరశురాములు క్రమంబున బ్రహ్మక్షత్త్రతేజోవిరాజితులయిరి గాధి భార్యకు జనియించి విశ్వామిత్రుండు 117

క. నరనాథుం డై యుండియు
జరుతరుగుణసంక్రమమున సద్బ్రాహ్మణతా
స్ఫురణంబు వడసెఁ దపమును
గర మధికం బతనియందుఁ గలిగెఁ గుమారా. 118

—: వీతహవ్యుం డనురాజునకు బ్రాహ్మణత్వంబు గలిగిన ప్రకారము :—

వ అనిన విని ధర్మజుండు వీతహవ్యుం డనురాజు బ్రాహ్మణత్వంబుఁ బడసె నని విందు న త్తెఱం గెఱింగింపు మనవుడు నతనికి శంతననందనుం డి ట్లనియె మనుసంభవుడైన శర్యాతియన్వయంబున హైహయుం డనునొక్క జనపతి జనియించి వత్సదేశాధీశుం డయి పొలిచె నతనికి వీతహవ్యనామం బునుం గలిగియుండుఁ దదీయభార్యలు పదుండ్రు వారలు వీరులుం బ్రబ లులు నగు పుత్త్రుల నూర్వురఁ గాంచి రమ్మహారథులు విక్రమకుతూ హలంబున. 119

సీ. హర్యశ్వుఁ గాశీశు నాజికిఁ బిలిపించి
 యొక్కయుమ్మడి లావు నుక్కు మెఱయఁ
బొదివి చంపిరి వాని పుత్త్రుండు పట్టంబు
 గట్టి సుదేవుండు గ్రమ్మఱంగ
నురవడి నరిగి యద్ధరణీశు ననిఁ దెగఁ
 జూచి రాహైహయసుతులు గడిమి
నాతనినందనుఁ డగుదివోదాసుండు
 రాజైన నమ్మహీరమణుమీఁద

ఆ. నడచి వారు ఘనరణం బొనరించి సై
న్యంబుఁ ద్రుంచి రోడి యతఁడు వాఱి
ప్రకటసంయమిని భరద్వాజమునిఁ గని
యధికభక్తి నతని నాశ్రయించి. 120

క. తనకులము వీతహవ్యుని
తనయులచేఁ ద్రుంపఁబడుట దగ నెఱిఁగింపన్
విని యతఁ డోడకు నీకొక
తనయునిఁ గలిగింతు రిపువిదారణనిపుణున్. 121

వ. అని పుత్త్రకామేష్టి సేసినం బ్రభవించినపుత్త్రుం డప్పుడ పదుమూఁ డేండ్ల
ప్రాయంబువాఁ డయ్యెఁ బ్రతర్దననామధేయుం డగునక్కుమారుం డమ్మ
హాత్మునియనుగ్రహంబున వేదంబులు ధనుర్వేదంబును వేగంబ యధిగ
మించి. 122

చ ముని కృప నావహింపఁగ సముజ్జ్వలతేజముఁ బొంది ప్రీతిమై
జనకుఁడు యౌవరాజ్యపదసంగతుఁ జేసినఁ బేర్చి యవ్విభుం
దనుమతి సేయ నెత్తి చని యాజిముఖంబున వీతహవ్యనం
దనతతి నెల్ల గీ టడఁచె దర్ప మెలర్పఁగ నశ్రమంబునన్. 123

క. తనయులఁ దెగటార్చి వడిం
దనమీఁదం గవిసినం బ్రతర్దను శౌర్యం

బున కలికి వీతహవ్యుం
డనయము వెసిఁ బాఱె భృగువునాశ్రమమునకున్. 124

ఆ. పాఱి భీతి దోఁపఁ బల్కఁ నమ్మని తన
దైనశిష్యసమితి లోన నునిచె
నతనిఁ గాశిరాజసుతుఁడును వెనువెంటఁ
దగిలి యచటి కరిగి తగువిధమున. 135

క. మునిపతికిని వినయము సే
సిన నిట రాకకుఁ గతంబు సెప్పు మనియె న
జ్జననంద్యుఁ డక్కుమారుం
డనఘా మధ్యస్థవృత్తివై వినవలయున్. 126

వ. అని పలికి తమకులంబు వీతహవ్యునికొడుకులచేత నశించినవిధంబును దాను వారల నందఱ బ్రమందించుటయును వీతహవ్యుం డాహవంబునం దనకు నోడి పాఱుటయును జెప్పి మునీంద్రా యారా జిట వచ్చె నాతనిం బొలియించుటకై వచ్చితిననిన నత్తపోధనసత్తముండు. 127

క. విను మిచ్చట నృపకులసం
జనితుఁడు లేఁ డింతయుం బ్రశస్తమహీదే
వనికాయమ కనుఁగొను మని
తనశిష్యప్రతతిఁ జూపె దయ చిగురొత్తన్. 128

వ. చూపినం జూచి. 129

ఆ. అతఁడు నగుచు భృగునియడుగుల కెఱఁగి మ
హాత్మ దీన నేఁ గృతార్థవృత్తి
నైతిఁ బగతు నిట్లు జాతికిం బెడఁబాపి
గాసి గాఁగఁ జేయఁ గంటిఁ గాన. 130

క. కలుగునె యమోఘ మగునీ
పలుకున కన్యతత్వ మేను బనివినియెద న

న్నలఘుకృపఁ జూడు మని తగఁ
బలికిన ముని ప్రీతి నానృపతి వీడ్కొలిపెన్. 131

ఆ. వీతహవ్యుఁడును మహాతపస్సందీప్తుఁ
డై నయమ్మునీంద్రు నప్రతర్క్య
భంగి భాషణముల బ్రాహ్మణుఁడై గృత్స
మదసమాఖ్యుఁ గాంచె మహితసుతుని. 132

వ. తత్పుత్రపౌత్రక్రమంబున సుతేజసుండును వర్చసుండును విహవ్యుండును వితత్యుండును సత్యుండును సంతుండును శ్రవసుండును దమసుండును ప్రకాశుండును వాగింద్రుండును ప్రమతియును రురుండును సముద్రుండును శునకుండును శౌనకుండును నన మహాద్విజులు జన్మించి రిట్లు విద్యా మౌక్తికశ్రేణివంశం బగు మునివంశంబునకు మూలం బయి యవ్వీత హవ్యుండు భవ్యకీర్తి వడసెఁ బాండవాగ్రజా యింక నెయ్యది యడిగెద వడుగు మనుటయు నతండు దైవంబును బౌరుషంబును నను రెంటి యందు నెయ్యది యధికంబు సెప్పు మనిన నప్పురుషవరుండు దొల్లి యిట్లు వసిష్ఠుండు బ్రహ్మ నడిగిన మహిత్ముం డుపదేశించిన వాక్యంబుల యర్థంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. 133

—; భీష్ముండు ధర్మరాజునకు దైవపౌరుషంబుల తెఱం గెఱింగించుట :—

క. క్షేత్రంబు పురుషకారము
ధాత్రీశ్వర బీజ మరయ దైవము రెండున్
సూత్రపడఁ గూడెనేనిం
బాత్రం బగుఁ గర్మకరుఁడు ఫలమున కెందున్. 134

క. విను పురుషుఁడు గావింపని
పనులకు దైవ మది యెట్లు ఫల మొనరించున్
జనములు గార్యము నడపఁగ
ననుకూలత నిచ్చుఁగాక యయ్యైఫలముల్ఁ

తే. పౌరుషమ్ము దైవంబుతోడ్పాటు లేక
ఫలముఁ బొందంగ నేరదు పార్థివేంద్ర

విత్తు సహకారి గాకున్న రిత్త నేల
వంధ్య మగుఁ గాక తా ఫలవంత మగునె. 136

తే. మేలు రెండులోకంబుల మేల తెచ్చు
గీడు సేసినఁ దప్పదు కీడ యగుట
కాన పురుషవర్తనమున కానుకూల్య
శీల మగుదైవ మది ఫలసిద్ధిఁ జేయు. 137

క. అనలం బించుకయైనఁ బ
వనుచేతవెలుఁగొందుమాడ్కి వర్ధనముం బొం
దును సత్కర్మాచరణం
బున దైవము నానుకూల్యము గురుప్రవరా. 138

క నేయి పొలు పఱిన దీవియ
మాయుకరణిఁ గర్మశుద్ధి మలిఁగిన హీన
త్వాయత్తంబై తానును
మాయును దైవానుకూల్యమహిమ మహీశా. 139

తే. పరశురాముఁడు భృగుఁడును బలియు లోను
గాఁగ మహనీయపురుషులు గర్మసూక్ష్మ
భంగిఁ గలుషితదైవప్రభావితాత్ము
లైరి కర్మంబు దైవంబు నలఁతు లెట్లు. 140

క. విను పౌరుషమును దైవము
నను రెండును గార్యఫలము నందింపఁగ నె
ట్టన కారణములు గావున
జననాయక సదృశములు విచారింపంగన్. 141

వ. అనిన విని ధర్మతనయుండు సత్కర్మంబుల నయ్యెడుఫలంబులు విన వలతు ననుటయు నక్కురుసత్తమునకు నక్కురుపితామహుం డిట్లనియె. 142

సీ. అధ్వపరిశ్రాంతుఁ డగువింతవానికి
నన్నంబు బీడినఫల మట్టి దిట్టి
చనఁ బెద్ద యగ్నిసమారాధనమునకుఁ
బౌరుషశ్రేష్ఠత భవ్యదాన
ములకుఁ దత్తద్వస్తువులమహామహిమలు
మౌనంబునకుఁ బరిజ్ఞానశక్తి
యతులతపంబున నధిక భోగము లహిం
సకు రూపబలచిద్రైశ్వర్యసిద్ధి

ఆ. బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బరమాయు వుపవాస
ములకు జిత్తశుద్ధి ఫలజలంబు
లాహరించి యునికి కాధిరాజ్యము పత్ర
భక్షతకు దివంబు ఫలము లధిప. 143

క. శ్రుతిపఠనమునకు నర్థ
ప్రతిబోధంబునకు పరుస ఫలములు సౌఖ్య
స్థితియును సుగతియు సత్య
వ్రతమునకు ఫలంబు ముక్తి వసుధాధీశా. 144

క. ద్రుమముల దళకుసుమఫలో
ద్గమముల క్రియఁ గర్మముల నొదవుఁ దత్ఫలముల్
దమతమతఱిఁ గర్తకు భో
గ్యములై నియతిని శుభాశుభాకారములన్. 145

వ. అని చెప్పి. 146

చ. వినుము జరానుబంధమున వెంట్రుకతండముఁ బండ్లు పీనులుం
గనుఁగవయున్ జరం బొరయుఁ గాని యొకప్పుడుఁ దృష్ణ జీర్ణ గా
దనయముఁ బేర్చి ప్రాణముల నప్పక పో వనిరోగ మల్పబు
ద్ధి నరులు ద్రోవ లే రధి ముధిం జొరఁ నీరు సుఖార్థులై బుధుల్. 147

క. పాపంబుఁ బుణ్యమును దృ
ష్టాపరులకు దుఃఖసౌఖ్యసంపాదు లగున్

భూపాల వితృష్ణులు ని
ర్లేపు లగుట వారిఁ బొంద లే వాఫలముల్. 148

వ. అని పల్కినం బాండునందను లందఱుం బ్రహ్మర్షోత్కర్షంబు నొందిరి గంగానందనుండు ధర్మనందను నుద్దేశించి యీయర్థజాతంబు మునిప్రణీతం బయి యధిగతం బైనది నీకు నుపదేశించితి నీ వింక నేమి విన వల తన వుడు నాభూవల్లభుండు నిజాశ్రయంబున కాస్పదం బయినపురుషునెడ భక్తజనంబు చరితం బెట్టిది గావలయు నని యడిగిన నతం డతని కిట్ల నియె. 149

—:భీష్ముఁడు ధర్మజున కాశ్రయం బెప్పుడు నపరిత్యాజ్యం బని చెప్పుట:—

క. విను కాశీశ్వరుదేశం
బున నొకలుబ్ధకుఁడు వేఁటవోయినచోటన్
ఘనతరవిషదిగ్ధశరం
బున నేసిన మృగముఁ దప్పి భూజముఁ దాఁకెన్. 150

క. పూవులఁ గాయలఁ బెరిగిన
యావృక్షము శుష్క మయ్యె నవ్విధమున ధా
త్రీవర తదీయకోటర
మావాసము గాఁగ నొకమహాశుక ముండున్. 151

క. అది తరువు విడిచి పోవక
హృదయంబున భక్తి పేర్మి నెండను గాలిన్
బెదరక ధృతిమై నయ్యెడఁ
గదలక యుండె నను జీవిగౌరవ మెసఁగన్. 152

ఉ. దానియుదాత్తవృత్తము శతక్రతుఁ డాత్మ నెఱింగి వచ్చి బేం
దైనది యిమ్మహీజము మహాతరువుల్ ఫలవృద్ధి నొందిన యి
క్కానన ననేకముల్ గలుగఁగా నిటు లేటికి నిందు నిల్వ నో
మానితకీరమా యనియె మానుషభంగికరూప మొప్పగన్. 153

వ. అనిన విని యాశుకంబు. 154

చ. అనయముఁ బండు చుండు నెడ నాశ్రయ మొప్పిన నిల్చియొండి పో
యినతఱిఁ బాసి పోక తగ వెట్లు కృతఘ్నత గాదె యివ్విధం
బనిమిషనాథ యన్న నతఁ డచ్చెరువంది పురాకృతోపసం
జనితవిశేష మీఖగము జానుగ నన్ను నెఱింగె దీనికిన్. 155

వ. మే లొనర్చెదం గాక. 156

క. అని తలఁచి నీదుపలుకులు
విని మెచ్చితి వరము గోరు విహగోత్తమ నీ
వనిన శుకంబు మహీజం
బునకుం బేరెలమి వేఁడె భూపవరేణ్యా. 157

ఆ. అమరవల్లభుండు నమృతసేచనమున
భూజము నకుఁ దొంటిపొల్పుకంటె
మిగుల నెలమి సేసె మేలియాశ్రితు లిట్ల
మనుతు రధిపుఁ గురుకుమారవర్య. 158

—:విభులకుం బాటింపవలయువారిని భీష్ముఁడు ధర్మజునకుఁ జెప్పుట:—

వ. అనిన నతం డెవ్వరిఁ బాటించుట విభులకు వలయు నని యడిన నాభూ
పతికి భీష్మం డిట్లనియె. 159

సీ జననాథ విను తపస్స్వాధ్యాయముఖకర్మ
కరణత నుభయలోకముల వశగ
తములఁ జేయఁగఁ జాలుధాత్రీసురులు మన్న
నకుఁ బాత్రములు పతి నాతి కెట్లు
రాజునకును నట్లు బ్రాహ్మణుఁ డొడయుండు
బ్రాహ్మణుం డనుమాటపావనంబు
హర్షించి శుభముల నలిగి యాపదం నిం
ద్రునకైనఁ జేయు విప్రుండు నృపతి

ఆ. కొడుకుఁబోలె నరయ గురుఁబోలెఁ గొలువంగ
నగ్నిఁబోలె నిష్ఠ నర్చితుఁడుగ

జేయ వలయు విప్రుఁ జెప్పెద వేదసం
వాద మేకబుద్ధి నాదరింపు. 160

వ. వేదంబులు దమలోన గోష్ఠి సేయుచున్న సమయంబున. 161

సీ. బ్రాహ్మణజాతికిఁ బరిభవం బొనరింప
మున్నుచేసిన పుణ్యములు నశించు
జపహోమముఖకర్మసంచయంబున కధి
కతరంబు విప్రముఖమున నిడుట
భూసురార్చన మొకమాసంబు సల్పినఁ
బాపంబు లెల్లను బాసి పోవు
నగ్రవర్ణులఁ గాంచి యాదరింపక యుండు
కంటెను గీ డొండు గలుగ దరయ

తే. నని క్రమంబున ఋగ్వేదమును యజుస్సు
సామము నథర్వణమ్మును సారభూత
భవ్యసంభాషణము సేఁత దివ్యమునుల
వలన విందుము కౌరవకులపవిత్ర. 162

—: భీష్ముండు ధర్మజునకుఁ బరమ మైనధర్మంబు చెప్పుట :—

సీ. అని చెప్పి భీష్ముఁ డమ్మనుజేంద్రునితోఁ బర
మశ్రేష్ఠమైనధర్మంబుఁ దెలియ
విను మని పల్కి యిట్లను మద్రనాథుండు
సత్యవతీపుత్రుచరణములకు
నెఱఁగి కేలు మొగిడ్చి యెద్దాని నెఱుఁగుట
యెఱుకల కెల్లను నెక్కు డని స
భక్తికసమ్మతిఁ బ్రార్థించి యడిగిన
నమ్మహాముని దయ నతనిఁ జూచి

ఆ. విష్ణు నెఱుఁగు టధికవిమలబోధము యజ్ఞ
మూర్తి యజ్ఞకర్తృమూర్తి యజ్ఞ

కలనమూర్తి యజ్ఞఫలమూర్తి విష్ణుఁడ
తండు కృష్ణుఁ డమలతరచరిత్ర. 163

వ. అని పల్కి యమ్మహాత్ముండు వెండియు శల్యున కిట్లనుఁ గృష్ణుండు విను
చుండఁ గొందఱు బ్రాహ్మణు లతని నుపలక్షించి నాతో నిబ్బాలుండు
యాదవుండైన వసుదేవునకుఁ గంసానుజయైన దేవకియందు జన్మించినవాఁ
డితని నీవు క్రతుపురుషుం డని కొనియాడుటకుఁ గతం బేమి యని యడి
గిన నన్నారాయణుండు నగుచు నన్నుఁ గన్గొని వీరలప్రశ్నంబునకు
నుత్తరంబు దగ నిత్తు గాక యనిన నద్దేవునకుం బ్రణమిల్లి నిట్లంటి. 164

ఆ. వేదమయుఁడు వేదవేద్యుండు వేదార్థ
విత్తమప్రియుండు విష్ణుఁడీతఁ
డిట్టిఁ డగుట యాత్మ నెఱుఁగుట యుత్తమ
బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి భవ్యులార. 165

వ. అనిన విని వారలు దద్భావనం గృతకృత్యులై రని చెప్పిన మద్రవిభుండు
మానసంబు మాలిన్యరహితంబును బ్రసాదసహితంబును నయి చరితార్థుం
డయ్యెఁ బాండవాగ్రజా నీకు నీయర్థంబు విజ్ఞాతం బగుట యెఱుంగుదు
నైనను బ్రజ్ఞా విశుద్ధికరణం బాచరించితి నని చెప్పుటయు నతం డత్యం
తసంతుష్టాంతరంగుం డయి గరుత్మంతుండు మహానుభావుం డని విందు
నవ్విహగవిభునివృత్తాంతంబుతెఱం గెఱుంగ విన వలతు వివరింపవే యను
టయు నతం డచ్యుతు నాలోకించి యాసుపర్ణుండు నీవ కా విని యుండు
దుం జెప్పెద ననవుడు నప్పుండరీకాక్షుండు వికచవదనుండై యట్ల చేయు
మిక్కురుపతి కోర్కి దీర్చుటకర్తవ్యం బని పల్కిన నాదేవవ్రతుండు
భూవల్లభున కిట్లనియె. 166

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు గరుత్మంతుని చరిత్రంబు చెప్పుట :—

సీ. కశ్యపుభార్యలు కద్రువ వినత నాఁ
గల రాతపస్వి వారలకు వరము
గరుణ నిచ్చెద నన్నఁ గద్రువ వేవుర
వినత యిద్దఱ వేఁడికొనిరి సుతుల

మునియు నట్లగుఁగాక యనియెఁ బదంపడి
యండముల్ వేయును నండయుగము
వరుసన యాకద్రువకు వినతకుఁ బుట్టె
నవి కుండముల నిడి యరసి యుండి

తే. రహిసహస్ర మేనూతేండ్లు నంత నుదయ
మయ్యె నవ్వేయిగ్రుడ్డుల నధికబలముఁ
దేజమును గల్గి యాసర్పరాజి యొప్పు
చుండె నారెండు విరియక యుండె మరియు. 167

క. తన సవతియైనకద్రువఁ
గని వగపును మత్సరంబుఁ గదిరెడుమదితో
వినత గడున్ వేగిరపడి
యనీతి నొకయండ మనియ నడిచె నరేంద్రా. 168

వ. అడిచిన నందు. 169

క. పులుఁ గొక్కఁడు పూర్వాంగము
గలిగి జనించుటయు వానిఁ గని యాసతి గ
న్నుల నశ్రుజలంబులు పె
ల్లొలుకఁగ శోకమున మునుఁగునుల్లముతోడన్ 170

వ. నివ్వెఱ పడి యుండ నయ్యండజంబు. 171

చ. ఇరువుర మేము పుట్టుదు మహీనపుమేనులతో మహాబల
స్ఫురణ వెలుంగ నప్పెనుపుఁ బొందఁగ నీ కవియించి తిట్లు మ
త్సరమునఁ జాపలంబునను దత్ఫల మందుము నీసపత్నికిన్
వరవుడవై చరింపు మని వారని నెవ్వఁగ శాపమిచ్చినన్. 172

క. వెలు వెలఁ బాఱుచు వడఁకుచు
నలుకుచుఁ దనమేముఁ జూచునయ్యంగన న
ప్పులుఁగు కృపఁ జూచి తల్లీ
వలవ దడల నిది విధాతృవశమయి వచ్చెన్. 173

వ. అని వెండియు. 174

శా. ఏనూఱేండ్లకుఁ బుట్టు నాయనుజుఁ డిం కీయున్నయండంబు నె
ట్టెనన్ ధైర్యము గల్గి కావుము ప్రయత్నాసక్తిమై వాఁడు ద
ర్పానూనుండు బలాభిరాముఁడు మదీయస్ఫూర్తి మన్మూర్తి నీ
కానందంబుగ నీఁగు దాస్యము త్రిలోకాశ్చర్యసంపాదియై. 175

వ. అనియె నిట్లు ప్రథమపుత్రుండు వికలాంగుం డగుటకును శాపప్రాప్తికిని
బరమనిర్వేదనంబు నొంది వినతయు నవ్విహగంబు నిర్దేశించినకాలంబు
ప్రతీక్షించి యయ్యండంబు రక్షించుకొనియుండం దత్సమయసమాగ
మంబున. 176

చ. ఘనతరకంధరుండు దృఢకాయుఁడు దీప్తముఖుండు రక్తలో
చనుఁడు మహోత్తమాంగకుఁడు చారుసుసంగతపక్షసారమం
దనుఁడు పరిస్ఫురద్ద్యుతివిడంబితబాలదివాకరుండు లో
కనయనపర్వనిర్వహణకారి సుపర్ణుఁడు పుట్టె భూవరా. 177

క. ఆసమయంబున నరుణో
ద్భాసితగాత్రుండు దొలుతపట్టి యరుణుఁ డు
ల్లాసి యగుచు రవిపరిచ
ర్యాసుఖ మెదఁ గోరి చనియె నంబరవీథిన్. 178

మ. జనినం బాసి జనించునప్డ తనయిచ్చం బక్షినాథుండునుం
జని పద్మోద్భవకల్పితంబు లగుభోజ్యంబుల్ శరీరంబు వ
ర్ధన మొందింపఁగ సిద్ధసాధ్యగణముల్ దన్ ముద్దు సేయంగఁ గ్రీ
డనలోలత్వమునం జరించుఁ బరితుష్టస్వాంతుఁడై యెల్లెడన్

వ. అక్కాలంబున వినోదంబునకై యరిగి యొక్కయెడ. 180

సీ. చంచలఁ జిగురాకుఁ జించియాడుచు నలి
నెలుఁగించుగండుఁగోయిలలసొంపు
నలరుఁదేనియ గ్రోలియున్నసొలంబుల
మురియుతేఁటులనును మ్రోఁతయింపుఁ

దసిపండ్లరస మాని తమలోనఁ జెలఁగుచుఁ
బలికెడురాచిల్క పదువురంగుఁ
గొలఁకుల కెలఁకులఁ గూడి క్రీడించు చుం
డెడునంచతండంబునడబెడంగుఁ

తే. దరఁగఁదేలుచుఁ బూదీవఁ దగులఁబడుచు
వచ్చుచిఱుగాలినోఁకును మెచ్చిమెచ్చి
తగిలి కొనియాడుచును వినతయును గద్రు
వయును మున్నీటిచేరువ వనమునందు. 181

వ. మెలఁగు చుండి రట్టియెడ 182

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధితరంగఁ దెచ్చి గం
దరు వొనరించిరో హరుజటాస్థలికిం దొడ వైనయేటిపె
న్నురువునఁ జేసిరో యన మనోజ్ఞసితచ్ఛవి నుల్లసిల్లు సుం
దరతురగోత్తమంబు దవుదవ్వులఁ గాంచిరి చారులోచనల్. 183

వ. నిజేచ్ఛమై వచ్చినయుచ్చైశ్శ్రవంబు ని ట్లాలోకించి. 184

క. వినత హయ మింతయొప్పునె
యనూనధవళప్రభాఢ్యమై యని పలుకన్
విని కద్రువ యపరాంగం
బున నీలిమ దోఁచె ననియె భూపవరేణ్యా. 185

చ. అనవుడు నమ్మృగాక్షి యిటు లాడితి నవ్వుల కాడితో నిజం
బనకునా నీదుచూపునకుఁ బోలినభంగియొ చెప్పు మన్న న
వ్వనిత దరస్మితస్ఫురితవక్త్రముతో నిది యేటిమాట న
ల్లనియెడ గాన రాదె తెరలం బలుకం బని యేమి నావుడున్. 186

వ. వినత దెలియం జూచి. 187

ఉ. కాదని పూని పల్కుటయుఁ గద్రువ పన్నిద మేమి దీనికి
న్వా దిది యేల రిత్త యనినన్ విని యాసతి నిక్కమేని నీ

వేది పఱంబుగాఁ దలఁచి యేర్పడఁ జెప్పితి దాని కేను సం
వాదము సేయుదాన గరువంబుగ నొక్కటి నిశ్చయింపుమా. 188

వ. అనిన విని కద్రువ వినతవదనంబునఁ జూడ్కి నిలిపి. 189

తే. నీవు గెల్చిన దాస్యంబు నీకు నేను
జేయఁ గలదాన నేను గెల్చినను నీవు
నాకుఁ జేయంగఁ గలదాన వీకడింది
పన్నిదము సఱ మని తెగఁబాఱి పలికె. 190

క. ఆపొలఁతి యట్లు వల్కిన
శాపము ప్రేరేప నరుణజననికి నుత్సా
హోపేత మయ్యెఁ జిత్తం
బాపన్నిదమునకు నేమి యనఁగల దధిపా. 191

వ. ఇట్లు వినతయుం దెంపు సేసి యత్తెఱంగున కియ్యకొనియె నయ్యిరువురుఁ బంచమహాభూతంబులు సాక్షులుగాఁ బల్కి పన్నిదంబు సఱచిరి కద్రువ పతిపరిచర్యకుం గాల మయ్యె మఱి వచ్చి యశ్వంబు నాలోకింత మని నెపం బిడి యప్పటికిం జూపు దప్పించె నవ్విధంబున మగిడి యరుగు దెంచిరి తదనంతరంబ. 192

సీ. కుటిలంపుఁ దలఁపునఁ గొడుకుల రావించి
కద్రువ యిట్లనుఁ గన్ను నీరు
దొరఁగంగ వారలతొ నబ్ధిపొంతకు
వినతయు నేనును వేడ్క నరిగి
యచ్చతెల్పునఁ గడునభిరామ మగునొక్క
యశ్వంబు గాంచితి మవ్వధూటి
గేవలధవళంబు నా విని యొద్దార
మునకు నే నదె నల్లఁదనము గంటె

తే. వెనుకదెస నన్న వా దయ్యెఁ గనలి పన్ని
దంబు సఱచితి మోడిన దాస్యవృత్తి
వచ్చు సవతికి నే నెట్లు వరవుడంబు
సేయఁ దగుఁ దోఁక నల్లగా జేయరయ్య. 193

చ ఆనవుడు వాసుకిప్రభృతు లక్కట ధర్మువు గాదు నీవు సూ
చిన తెరు వట్టిగెల్పు శుభసిద్ధి యొనర్చునె యట్లుగాక య
వ్వనితయుఁ దల్లి గాదె గరువంపుఁదనంబునఁ జూడ మాకు ని
ట్లనఁ దగుదమ్మ యెట్లయిన నయ్యెను బాపము సేయవచ్చునే. 194

క. ఈవిధ మెమ్మెయి నైనం
గావింపఁగ వలయు ననుట గల్గినఁ బరదే
శావాసుల మగుదుము మము
నీ వింకం దగదు తల్లి నిర్బంధింపన్. 195

క. అని రట్టియెడం గొందఱు
జననిఁ దొఱఁగి యెక్కడేనిఁ జని రాభంగిం
జనినతనూజులఁ బేర్కొని
నెనరు విడిచి యానెలంత నిష్ఠురమతియై. 196

—: కద్రువ దనకొడుకులకు జనమేజయునివలన నాశంబు గల్గునట్టు శపించుట :—

చ. అమృతకరాన్వయంబున మహాముని వేడ్క నరుండు పాండుభూ
రమణునిదేవి గొంతియుదరంబునఁ బుట్టి ధనంజయాదినా
మముల వెలుంగుఁ దత్సుతునిమన్మడు సంభృతధర్మమైన పే
ర్మి మెఱయ నేల యేలు జనమేజయనాముఁ డరాత్యజయ్యుఁడై. 197

ఉ. ఆతఁడు సర్పయాగ మనునధ్వరముం గుపితాత్ముఁడై పితృ
ప్రీతిగఁ జేయఁ దద్దహనభీకరభూరిశిఖాప్రవేశసం
జాతదురంతతాపమునఁ జావఁ గలా రని శాప మిచ్చెఁ ద
త్పాతన వృత్తికిన్ వెఱచి తక్కటినాగము లాభుజంగితోన్. 198

తే. నల్లఁగాఁ జేయువార మే మెల్లభంగి
నాతురంగమపతివాల మని రయమునఁ
బోయి వాలధిరోమముల్ వొడివి నీల
రోమసంచయ మైరి కురుక్షితీశ. 199

క. కద్రువ గన్గాని సంతో
షద్రుతమతి యగుచుఁ బిలిచి సవతికిఁ జూపెన్
భద్రాత్మక యవ్వినతయుఁ
దద్రోహం బెఱుఁగ లేమి దైన్యము నొందెన్. 200

క. నగుచుం గద్రువ వరవుడ
వగుము విచారంబు విడచి యనుడు వినత య
ట్లగుఁగా కని లజ్జయుఁ బెను
వగయుఁ దొలఁగఁ ద్రోచి చేసె వరవుడము దగన్. 201

వ ఇట్లు కపటజయంబునఁ గద్రువ సత్యవినయాదిగుణవతి యయిన వినతం దనకు దాసిం జేసికొని పరిహీణంబు లయినపరిచారికాకృత్యంబుల నిత్యంబు నలంచు చుండెం బదంపడి యప్పరమసాధ్వి దనయగ్రతనయుం డాదేశించిన తెఱం గూహించి రెండవయండంబున జనియించెడుతనూజుం దలంచుచు నాసపాటు గదిరనహృదయంబుతో దాస్యం బనాలస్యంబున నడపుచుండ. 202

ఉ. యౌవనదర్ప మంది జవ మంతకు నంతకు నగ్గలింప మై
లా వధికంబు గాఁగ నుపలాలన సేయఁగఁ బద్మసంభవుం
డావిహగోత్తముండు హృదయంబున గర్వ మెలర్ప నుద్ధతుం
డై విహరింపఁ జూచి యొకయప్పుడు నారదుఁ డల్లఁ జేరినన్. 203

వ. అతఁడు భక్తిం బ్రణమిల్లి నిల్చిన నప్పక్షిపుంగవునకు నమ్మునిపుంగవుం డిట్లనియె. 204

తే దాసియై సవతాలికిఁ దల్లి పనులు
సేసి నలఁగంగ నద్దెసఁ జింత వంత

లేక నీ విట్లు దిరుగుట లెస్స యగునె
యద్భుతోజ్జ్వలతేజ కశ్యపతనూజ. 205

చ అనుడు విహంగనాథుఁడు మదంబకు దాస్యము రాకకుం గతం
బనఘవిచార యెద్ది దెలియన్ వినిపింపవె యన్నఁ జెప్పె న
మ్మునివరుఁ డున్నరూపు హయముం గను టాదిగఁ గ్గుకశ్యపాం
గలనచరిత్ర మాతన కఖండపరిస్ఫుటభాషణంబులన్. 206

ఉ. చెప్పినఁ గోపమున్ వగపుఁ జిత్తమునం గదురంగ మేలుమే
లప్ప హితంబు సేసెఁ జెలియల్ మను చున్నది పెంపుతోడ నం
చప్పుడ వాయువేగమున నయ్యెడకుం జని మాట యెద్దియుం
జెప్పక తల్లికిం బ్రణతి సేసె విషాదభరార్తమూర్తియై. 207

వ. కద్రువపాలికిం బోయి.

చ. పరమవినీతిమై నెఱిఁగి బాంధవ మారఁగ నల్ల నిట్లనున్
గరుడుఁడు దారితారి వగఁ గందుచు నీచెలియల్ చరించుని
వ్వరవుడపుంజరిత్రమున వచ్చునె నీ కొక పేర్మి యీసతిం
గరుణ యెలర్పఁగా విడువ గౌరవసంపదఁ జేయు నెంతయున్. 209

ఉ. నీకును నేను బుత్రుఁడన నెమ్మిఁ దగన్ ననుఁ జూచియైనఁ ద
ల్లీ కృప సేఁత పెద్దయును లెస్స యధర్మము ధర్మ మన్వగల్
నా కవి యేల దాస్యకృతి నాజనయిత్రికి నివ్విధంబున
బ్రాకయు దైవకృత్యమ మనంబునఁ బొంగుదు విడ్వు గల్గినన్. 210

వ. అనిన విని మొగంబు ముఱకటించుకొనుచుఁ గద్రువ గరుత్మంతున
కిట్లనియె. 211

మ. బలవంతుండవు నేర్పుచందములఁ జెప్పం జాలి యీరెత్తప
ల్కులఁ దేర్పం బని లేదు తల్లికి మదిం గూర్తైని వే పోయి లో
కులు నిన్నుం బ్రణుతింపఁ దెమ్మమృతమునన్ ఘోరంపుదాస్యంబు నేఁ
దొలఁగం బెట్టెద మీ కనంత మగుసంతోషంబు సంధిల్లఁగన్. 212

చ. అన విని దాని కియ్యకొని యప్డు సుపర్ణుఁడు వోయి కశ్యపుం
గని తనభాషణంబులును గ్రద్రువపల్కులుఁ జెప్పితెచ్చువాఁ
డ నమృత మెట్లు నే నని యొడంబడి వచ్చితి నన్న నాతఁ డ
త్తనయునిఁ జూచి యుల్లము ముదంబును నచ్చెరుపాటు నొందఁగన్. 213

క. అమృతంబు దుర్లభం బ
య్యమరుల కేనియు నతిప్రయత్నంబున గు
ప్తము సేసి యుండు వాసవుఁ
డమలచరిత నీకు నగునె యట్టిది దేరన్. 214

వ. వినుము. 215

చ. ఉదకము రక్షకం బగుచు నుండఁగ నుజ్జ్వలవహ్ని యందునుం
బొదువఁ గృపాణశక్తిముఖభూరితరాయుధహస్తులై బలో
న్మదులు మహోగ్రకోపులు ఘనస్థిరకాయు లనేక రాక్షసు
ల్వొదిగొని కావ నిప్పవలలో నమృతంబు సురక్షితస్థితిన్. 216

క. ఉండు నన విని విహంగవి
భుం డల్లన నగుచు నీవు పుత్త్రస్నేహా
ధ్యుండ వయి పలికితే బలి
యుండ నుపాయజ్ఞుఁడను మహోజ్జ్వల తేజా. 217

మ అనుమానం బది యేల తెత్తు నమృతం బన్నంగడుం బొంగి యా
తనిఁ దాఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి కశ్యపుఁడు పుత్త్రా నిశ్చయం బట్లయే
ని నిభంబుం గమఠంబునుం గలవు వానిం దిన్న లావెక్కు నా
ఘనజంతుద్వితయంబు నీకు నెరగాఁ గల్పించితిం బోవనా. 218

వ. అనుటయు సంతోషించి గరుత్మంతుం డాగజకచ్ఛపంబు లెచ్చట నుండు
నెబ్బంగివి యని యడిగిన నమ్మునీంద్రుం డవ్విహగేంద్రున కిట్లనియె. 219

—: కశ్యపుఁడు గరుడునకు గజకచ్ఛపంబుల తెఱం గెఱింగించుట :—

సీ. ప్రాక్పయోనిధిపొంతఁ బర్వతం బొక్కటి
ఘనశృంగకబళితాకాశ మగుచు

సురగనామంబున నొప్పు నచ్చేరువ
వసియించు నొకమహావారణంబు
దానితటంబునఁ దామరకొల నబ్ధి
ననుకరించుచు మధురాచ్ఛవారి
సంపద సొంపారు సమదలీలల నగ్గ
జం బానగంబుపై సంచరింప

తే మిట్టుఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు నొక్క-
మట్టమై యది నునుపారుమహితమైన
యక్కొ-లన నీరు ద్రావఁగా ననుదినంబు
నరుగు నయ్యిభవల్లభుఁ డనఘచరిత 220

ఉ. అం దొకకచ్ఛపప్రవరుఁ డత్యధికం బగుకాయమున్ బలం
బుం దనరన్ వసించు జలముం గొనువాంఛ గజంబు వోయినం
జెందఁగ నీక సంగరముఁ జేయుఁ బెనంగుచు నీరు ద్రావు గొ
రుం దెగి యుండు నిట్ల పగ రోష మెలర్పఁగ నాఁడునాఁటికిన్. 221

క. విను మధుకైటభు లనియెడు
దనుజేంద్రులు కచ్ఛపంబు దంతియు నై పు
ట్టినవారు దమ్మెఱుంగమిఁ
బెనఁగుదు రొండొరులతోడ భీకరభంగిన్ 222

క. ఒంటిమెయి నుండఁగా ము
క్కంటికి నాకచ్ఛపంబు గొరుం బట్టం
గంట యరిది యొకపఱి నా
రెంటిం బొదువంగ వలయు రే వెర వారన్. 223

వ. అనువుడు వైనతేయుండు 224

ఆ. ఒకటి గొలనిలోన నుండు నొక్కటి గొండ
మీఁద సంచరించు మీరు రెంటి

నడఁగ నొక్కమాట యడిరి పట్టుట కృత్యే
మనియెదరు పళంబె యట్లచేయ. 225

వ. అనిన నది యట్టిద యుపాయంబు సెప్పెద నాకర్ణింపు మని యమ్ముని
వరుండు. 226

చ. కరిపతి నీరు ద్రావుటకుఁ గాఁ జనుదెంచిన గూర్మరాజు సం
గర మొనరించు చుండి తమకంబున నీళ్లలఁ బాసి పిఁకమై
దరి నడరంగఁ బట్టు నది తత్సమయంబున రెంటిఁ గూడ నీ
వెరవున నూఁది చిత్తమున వేగిరపాటు లేక పొంచుమీ. 227

వ. అని యుపదేశించిన వీడ్కొనుటకు వినతుం డయిన తనయు నత్యాదరం
బునం గనుంగొని యత్తపోధనసత్తముండు నీవు గజకచ్ఛపంబుల నాహా
రంబుగాఁ గొనిన నీకుం ద్రిదశాహారంబు వేర దొరకొనుటకు సందేహంబు
లే దనుపల్కు నల్కు పరమాశీర్వాదంబు లిచ్చిన. 228

మ. విని యుత్సాహము గందళింపఁగ వియద్వీథీగతుం డై విమా
ననికాయంబులు దూలఁ బక్షతివితానస్ఫారదీప్తివ్రజం
బినరశ్మిప్రకరంబుఁ గీడ్పఱుపఁ బక్షీంద్రుండు చంచద్గతిం
జనియెం దా నురగాభిధాన మగునాశైలంబు పెందిప్పకున్. 229

క. చని యల్పశరీరుండై
తను నెఱుఁగక యుండ మెలఁగి దానోగ్రగజేం
ద్రునిఁ గాంచి నీరి కది వో
యినయప్పుడు వెనుకఁ జనియె నెలమి దలిర్పన్. 230

ఉ. దంతి సనంగ భూరిమదధారలగాలి యెఱింగి కూర్మ మ
త్యంతసముద్ధతిం గొలని కడ్డపడన్ పెస వచ్చె వచ్చినన్
దంతియు నీరువట్టున నుదగ్రపుఁగోపము సందడింప దు
ర్దాంతసముద్యమం బెసఁగ దానిపయిం గవిసెన్ మహోగ్రమై. 231

చ. కవిసి ఖరంబు లైన మునికాళ్లను వ్రేయఁగ సాము నీరిలో
ను వెడల కుండి కూర్మ మతనుస్థిరతీవ్రనఖంబులం బదా

గ్రవిదళనంబు సేయఁగఁ గరంబున మోఁదఁగ వారణంబు దం
తవిహతి నొంపఁ గచ్ఛపము దారుణ మయ్యె రణంబు భూవరా. 232

ఉ. ఇమ్మెయిఁ బోరి పోరి మది నేపున గోపము నగ్గలింపఁ గూ
ర్మమ్ము గడంగి నీ ర్వెడలి మత్తకరిన్ వడి నాక్రమింపఁగా
గ్రమ్మన రెంటినిం బొదివి కచ్ఛపమున్ వలకాల వామపా
దమ్మున వారణంబును మదమ్మునఁ బట్టి తగిల్చె గోళ్ళలన్. 233

వ. ఇట్లు వినతపట్టి పట్టిన నవి దమయంగంబులు పొరలం బడ నడిచిపడు
టయు నతండు. 234

మ. పెలుచన్ గోళుల నొత్తి యగ్గజముఁ దాఁబేలున్ వసం బేది మూ
ర్ఛల నొందన్ వెసనెత్తి మేఘయుగళీసక్తోల్లసద్దైరికా
చలమై హాయసకేలియో యన నభస్సంచారియై యబ్బున
గ్గలికన్ దవ్వుగఁ బాఱి యొక్క ఘనవృక్షం బయ్యెడం దోఁచినన్. 235

ఆ. దానిమీఁద నుండి వాని రెంటిని భుజిం
పఁగ మదిఁ దలంచి పంచయోజ
నములు నిడుపు గల్గు రమణీయశాఖపై
గరుడుఁ డెలమి నెఱఁగెఁ గురువరేణ్య. 236

క. ఎఱఁగిన యప్పెనువ్రేఁగున
విఱుగుటయును శాఖ చూచి విహగేంద్రుఁడు గొం
దఱు మునుల నందుఁ గన్గొని
వెఱపున నాత్మీయచిత్తవృత్తిగలంగన్. 237

తే. అవనిఁ బడ నీక శాఖఁ జంచువునఁ బట్టి
పట్టి వారలసుస్థితుల్ పల్లటిలక
యుండ వెరవున ధరియించి యొయ్య నెగయఁ
జూచి యవ్వాలఖిల్యులు చోద్య మంది. 238

వ. వైనతేయుం డగుట మనంబుల ననుసంధించి కరుణించి. 239

క. ఈతఁడు దక్కఁగ నొరులకు
నీతెఱఁగుబలంబు వెరవు నేల కలుగు నం
చాతరుశాఖ విడిచి చని
రాతని దీవించి యోగ్య మయ్యెడు నెడకున్. 240

వ చనినన్ గరుత్మంతుఁడు సంతోషించెఁ దదనంతరంబు 241

ఆ. విపులశాఖ నిచట విడిచిన నిచ్చటి
జంతుకులము లెల్లఁ జచ్చు నింక
నేమి సేయువాఁడ నే ననునెవ్వగ
పుట్టె నవ్విహంగపుంగవునకు. 242

వ. అట్టియెడ. 243

తే. నిందితాచారయుతము కువిందదేశ
మంబుధిప్రాంత మీశాఖయందు విడువు
మమరవరుల పంపిది విహగాధినాథ
యను నెలుంగు నభంబునం దావహిల్లె. 244

క. విని సత్వరముగ నటగొని
చని యుద్దేశమునఁ గల్గుజనములు మృతిఁ బొం
ద నతం డాచక్కటి నా
ఘనశాఖయు నెమ్మనంబు కలఁకయు విడిచెన్. 245

వ. విడిచి భరితలీలంబుగా నొక్కశైలంబు విశాలతటంబునకుం బోయి. 246

క. కరికచ్ఛపముల పెన్నె
త్తురుఁ గండలుఁ గ్రొవ్వు మెదడుఁ దుష్టిగఁ బక్షీ
శ్వరుఁ డాని యధికబలబం
ధురుఁడై యమృతమున కేఁగె దుర్దాంతగతిన్. 247

ఇవ్విధంబున. 248

క. పని దానిచుట్టు మండెడు
ననలంబును జూచి తన్మహత్తరజిహ్వల్
దనికిన నెఱకలు గమరునొ
యనుతలఁపున బ్రహ్మఁ గాన నరిగె రయమునన్. 249

వ. అరిగి తచ్చరణపద్మంబులకుం బ్రణతుండై కేలు మొగిచి. 250

చ. వినతకు దాస్య మొందె నొకవెంటఁ దదీయనిరాసహేతు వై
యనఘవిచార నాకు నమృతాహరణంబు విధేయ మయ్యె న
ప్పనిమెయి నగ్ని చేత నగుఁబా టగు నన్నెఱతో భవద్దయా
వననిధి నాశ్రయించుటకు వచ్చితి నార్తశరణ్య కావవే. 251

వ. అనుటయు 252

చ. అతనికి వత్సలుం డగుట నంబుజగర్భుఁడు వెన్న పై పయిన్
వితతము గాఁగ జిహ్వలకు వ్రేఁ గగునట్లుగఁ జాల పై చినం
ఖగవరేణ్య మక్కఁబడుఁ బావకుఁ డయ్యెడఁ జొచ్చి నీదువాం
ఛితము ఫలింప సత్వరతఁ జేకొను మయ్యమృతంబు నావుడున్. 253

ఆ. ఆత్మఁ బొంగి మ్రొక్కి యతఁ డాలమందలు
పరపులైనయెడల కరిగి యరిగి
కొండయంతవెన్న గూర్చి వేగమ కొని
పోయి యమ్మహాగ్నిఁ బొదువవైచి. 254

—:గరుడుఁ డింద్రుని జయించి యమృతంబు దెచ్చి కద్రువకుఁ జూపుట:—

శా. నీరుం బాయఁగఁ జల్లి రాక్షసులయున్మేషంబు మర్దించి హ్మ
త్సారోదారుఁ డయోమయం బయినయజ్ఞాలంబు వే వ్రచ్చి దు
ర్వార స్వైరవిహార మొప్ప నమృతగ్రాహం బొడంగూడుడుం
దారావీథి జనం దొడంగె మగుడన్ దర్పం బెలర్పన్ వడిన్. 255

వ. అంతయు నెఱింగి. 256

 మ. అమరేంద్రుండు సముద్ధతిన్ వెడలి దేవానీకముల్ దోడ్పడన్
సమరక్రీడకుఁ జొచ్చి పక్షిపతిచే సైన్యంబు లెల్లన్ విధూ
తము లై సంగను(గ్రేపఁ గెం పెసఁగ రౌద్రం బైనచిత్తంబుతో
డ మహోదగ్రతఁ బొల్చువజ్రము నవష్టంభోగ్రుఁడై వైచినన్. 257

క. అది యొకఁడుఁ జేయఁ జాలక
విదళితశైల మగుతనదువిలసన మచటం
గుదియుట దనకుం దెలిసిన
మద మఱి గిరిభేదికడకు మగుడం జనియెన్ 258

క. చేయునది లేక నిర్జర
నాయకుఁడును వెఱగుపాటునను మ్రాన్పడుచుం
బోయెం గ్రుమ్మఱి ధరణీ
నాయక నిజపట్టణంబునకు దీనగతిన్. 259

చ. అజునియనుగ్రహంబున విహంగమవల్లభుఁ డట్లు సాల న
క్కజ మగుశౌర్యసంపద ప్రకాశతఁ బొందఁగఁ గేలి సల్పి యిం
ద్రజయమహోత్సవంబున నుదాత్తయశఃపరిపూరితంబు లై
త్రిజగములున్ వెలుంగ నలిఁ దెచ్చె సుధారసపూర్ణభాండమున్. 260

తే. తెచ్చి డించి కద్రువ ప్రీతిఁ దేలఁ జూపి
తల్లి చెఱ వాపికొని పొంగి చెల్లునాగ
దమున మగుడ నయ్యమృతభాండంబు దాన
పుచ్చికొని యెడ గలుగఁగఁ బోయి నిలిచి. 261

వ. తన్ను వెఱఁగుపడి చూచుచున్న కద్రువ నుద్దేశించి. 262

మ. జననీ నీ వమృతంబు దెమ్మనిన యానత్యోక్తి వాటించి యేఁ
జని నానావిధకర్మకర్మఠుఁడ నై సాధించి వే తెచ్చితిన్
విను నాసీయొడఁబాటు సెల్లె జనులన్ విన్పించితిం దెల్లగా
వినతం దొడ్కొని పోయెదన్ మనమునన్ విభ్రాంతి లే కుండుమీ. 263

మ. అని ధర్మస్థితితోప మాటవెర వేపారం దగం బల్కి నే
ర్పునకున్ లోకము మెచ్చఁ గద్రువకుఁ బెంపుం గీర్తియున్ మాయ సొం
పునఁ దల్లిం దనయింటి కన్పి యమృతంబుం గ్రమ్మఱన్ గ్రక్కునం
గొని పక్షీంద్రుఁడు వోయి యింద్రుఁ డెలమిం గూరంగ నిచ్చెం దగన్. 264

వ. ఇవ్విధంబున నౌచిత్యంబు సంస్తుత్యంబుగా నమృతం బమృతాశన పతికి నొసంగి యెసకం బెసంగు తేజంబున విరాజితుం డయి యాపృత్తవైరిని సూరెల నున్న సురలను మునులను గలయం గనుంగొని. 265

చ. కొడుకులఁ బంచి తెల్పెసఁగుగుజ్జుమువాలమునందు నల్ల గ
గ్గెడుక్రియఁ దీర్చి పన్నిదము గెల్చినకద్రువ నేను మాటమై
నొడిచితిఁ దల్లి దాసి యగు టోర్వక తండ్రియనుజ్ఞ మీ కెదు
ర్పడిన దురుద్ధతిన్ మఱచి బాంధవ సత్కృతి నాదరింపుఁడీ. 266

వ. అని వెండియు. 267

క. వినుఁ డట్టులు పాపము సే
సినకద్రువసుతులఁ బొదివి చెండుదు మత్తుం
డ సితాంతోగ్రవిహారం
బునఁ దండ్రియు మీరు ధర్మమునను సాక్షులుగన్. 268

వ. అని పలికిన నతని నందఱు నభినందించి రమ్మునులును సురలునుం బురందరునితోడ నితనికి నొక్కవరం బొసంగ వలదే యనిన నతండు దలంచికొని దరహసితంబుతో వారల నాలోకించి మనవరంబునకు నాస పడియెడుకొలంది వాఁడు గాఁడతండు సాక్షాద్విష్ణుండు కృష్ణుం డన శూరుఁ డనుయాదవధాత్రీశునకుఁ బౌత్రుండై లోకహితార్థంబుగాఁ జరియింపం గలవాఁ డీమూర్తియు విడువంతు వివిధవర్తనంబుల వినోదించుచుండుననియెఁ దదనంతరంబ సముచితప్రకారంబున నాజంభారిని వారలను దా నామంత్రితులం జేసి. 269

సీ. అజుఁ డుపలాలింప నద్దేవుకావించు
వరభోజనంబులఁ బెరిఁగె నితఁడె

ఘనకాయ జవసత్త్వగజకచ్ఛపముల నొ
క్కొత్తున లీలమై నెత్తె నితఁడె
విపులభూరుహశాఖ విఱిగిన మునిహితా
ర్థంబుగాఁ జంచున దాల్చె నితఁడె
సురసేనతోఁ బురందరుని నిర్జించి యు
ద్దీప్తుఁడై యమృతంబు దెచ్చె నితఁడె

తే. తల్లిదాస్యంబు దనబాస దప్ప కుండఁ
బాపి యాసుధ మరల నప్పాకశాస
సునకు దయ నిచ్చె నీతఁడె యనుచు సిద్ధ
సాధ్యు లగ్గింప గరుడుఁడు సనియె మగిడి. 270

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు. 271

క. మానవలోకకలితబహు
లానందకరంబు నిష్కలావ్యయసుఖ సో
పానము నగు సౌపర్ణా
ఖ్యానము విని పుణ్యతముఁడ వైతి నరేంద్రా. 272

వ. అనినం బాండవాగ్రజుండు సంతసించి విప్రున కెద్దియేనియు నిచ్చువాఁడుగా నొడంబడి యీనివాఁ డేమిగతిం బోవం గలవాఁ డని యడుగుటయు నతం డతనితో నొకనిదర్శనంబున నది యెఱింగించెద విను మని యిట్లనియె. 273

సీ. ఒక్కసృగాలంబు నొకవానరంబును
బ్రీతిమైఁ గూడి వర్తించుచుండుఁ
దొలుపుట్టువునమానవులును నెచ్చెలులునై
యుండుట గూర్చు నొండొంటికొక్క
యెడ నొకనాఁ డవ్వనచరుతోడ నాక్రోతి
గటకటా నీ కిట్లు గడును హేయ
మైన పీనుఁగునంజు డాహార మైనట్టి
భవము వాటిల్లు టేపాపముననొ

తే. యనిన జాతిస్మరణవంత మగుటఁజేసి
యది విషాదముఁ బొంది ధరామరునకు
నీ నొడంబడ్డధన మీన కాన యిట్టు
నీచతరజాతియందు జన్మింప వలసె. 274

వ. అని తెలిపె నట్లగుటంజేసి యాస గొల్పి విప్రున కియ్యకున్కి యొప్ప
దని చెప్పిన నప్పాండవాగ్రజుం డహీనగుణవర్ణనీయుఁ డయిన హీనవర్ణు
నకు మంత్రతంత్రాదు లుపదేశించుట ధర్మవిరుద్ధం బయియుండునొకో
యని యడిగిన నయ్యనిమిషనదీనంద నుం డీప్రశ్నంబున కుత్తరం బగు
నది యొక యితిహాసంబు గల దాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. 275

—: బ్రాహ్మణుఁడు హీనవర్ణునకు వైదికమంత్రంబు లుపదేశింపఁ గూడదనుట :—

సీ. హిమగిరిమీఁద ననేకద్విజులు దప
మాచరింపంగ నయ్యాశ్రమమున
కొక్కశూద్రుండు ధర్మోపేతుఁ డేతెంచి
యమ్మునులకు గురుఁ డగుమునీంద్రుఁ
గని కృప నుపదేశ మొనరింపవే తపో
వృత్తికై నాకని వేఁడుటయును
జనదు వైదికము శూద్రున కుపదేశింప
నీవు శుశ్రూషమై నిలువు మనియె

తే. ననుడు వాఁడు శుశ్రూషకుఁడై వసించె
గుడిసె యొకదెసఁ గావించికొని ముదమున
నతిథిసురపితృపూజ లత్యధికభక్తి
తోడఁ జేయుచు నొక్కింత కీడు లేక. 276

క. నియతియు వినయముఁ జూచిన
దయ పుట్టెడునట్లు గాఁగ ధర్మనిరూఢ
క్రియ లొనరింపఁగ మునిపతి
ప్రియమునఁ గనుఁగొనుటకై యరిగె నచ్చటికిన్ 277

ఆ. అరిగి యతనిచేయు నయ్యనుష్ఠానంబు
లోనఁ గానివాని మానఁ జెప్పి
యనఘ యిట్లు సేయు మని యుపదేశింపఁ
గరుణఁ బేర్మిఁ బుణ్యకర్మగతులు. 278

క. అతఁడు దానికి నతిసం
ప్రీతాత్ముం డగుచు నడపి పిదపం గాలం
బై తెగి యొకనృపునకు సం
జాతుం డయ్యెను సమస్తసద్గుణములతోన్ 279

క. మునిపతియుఁ దఱితోడన
తనువు విడిచి యరిగి యతనితండ్రి యగుడు వి
ప్రునకుం బుట్టెన్ వేదా
ద్యనుపమవిద్యలకు నెల్ల నావాసం బై. 280

చ. పదపడి యక్కుమారకుఁడు పట్టము గట్టి పురోహితత్వమున్
విదితవిభూతితో నొసఁగె విప్రునిపుత్త్రున కివ్విభుండు న
వ్వొదవెడుమోముతో నతని నోరలు వాఱఁగఁ జూచు నాతఁ డె
య్యది గతమొక్కొ నవ్వునకు నంచు మదిం దలపోయు భూవరా. 281

వ. ఒక్కనాఁ డవసరంబు గాంచి యప్పురోహితుం డాభూవరునితో దేవా
నన్నుం గనినప్పుడు నవ్వుదు నావలన నేమికీడు గల దది యెఱింగింపవే
యిదియ నాకు వరం బని వేఁడిన నజ్జనపతి దనకు జాతిస్మరత్వంబు
గలుగుటంజేసి పూర్వజన్మంబు దెలిపి యక్కాలంబునం దనయనుష్ఠానంబు
ననేమేని విహితంబు లుపదేశించుట దేటపడం బలికి శూద్రవిషయోపదేశం
బునం బరమ గతి దప్పి యిప్పాట రాజసేవాత్మకం బైనపౌరోహిత్యంబు
నడపుటకై నీకుం బుట్టవలసె నేను బుట్టు వెఱింగి పుట్టినవాఁడ నగుటం
జేసి యెఱింగి నవ్వుదు నవ్వునకుఁ గతం బింతియ కాని నీ వొండుకల్మ
షంబు గలవాఁడవె మహాధర్మపరుండవు గురుండ వాదుష్కర్మంబునకుం
బ్రాయశ్చిత్తంబు సేసికొమ్మని యనేకగోవులం గనకరాసులను నొసంగిన
నాభూసురోత్తముండు పురాతనజనకృతం బగు సుకృతంబునం జిత్తంబు

నిర్మలం బై యుండు కతంబున నారాజు సెప్పినంతవట్టునుం గలవోలెఁ దనకుఁ దోఁచినం దోషితుండై దానంబులం దీరస్నానంబుల మఱియు జపహోమాది పుణ్యవిధానంబులం బాపంబులం వాపికొని యీపుట్టువు నీఁగికొని సంయమిసంతానజాతుండై యెప్పటియాశ్రమంబునం దపంబాచరించి మహాపదంబు నొందెఁ గావున బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకుం దక్కఁ దక్కటి వారికి నుపదేశించి బ్రాహ్మణుండు కల్మషభాజనం బగు బ్రాహ్మణాదులకుం బరీక్షాపూర్వకంబుగా నుపదేశింప వలయునని చెప్పిన నప్పడమిఱేఁడు లక్ష్మియెట్టిజనంబుల యందు వసియించు నని యడిగిన నా దేవవ్రతుం డతని కిట్లనియె. 282

—: లక్ష్మీనివాసస్థానములు :—

క. నారాయణాంకతలమున
శ్రీ రాజిల్లంగఁ జూచి చిత్తం బతివి
స్మేరం బై రుక్మిణి వి
స్తారరుచిరనయన యగుచు సంభావనతోన్. 283

వ. నీ వెట్టిపురుషులయందు లెట్టిభామలపాల వసియింతు వనిన నాదేవి మకరధ్వజమాతకుం జెప్పినవాక్యంబుల యర్థంబు లుపన్యసించెద దాన నీయడిగిన యది దేడపడు నాకర్ణింపుము. 284

సీ. నిత్యసత్యులు శౌచనిరతులు గురుభక్తు
లప్రమత్తులు దక్షు లమలమతులు
సత్కర్మపరులు విజ్ఞానముఁ దపము దా
నము బ్రహ్మచర్యంబు శమముఁ గల్గు
వారలు ప్రీతి నావసియించునిక్కలు
క్రూరు నాస్తికుఁ గృతఘ్నునిఁ గుబుద్ధి
వర్జింతు నెంగిలి వర్జించి యిలువాడి
ఘటశుద్ధి గలిగిన కాంతలందు

తే. నిల్తు వల్లభప్రతికూల నిష్ఠురాత్మ
నన్యమందిరగామిని నధికనిద్ర

యైనమానినిఁ దొఱఁగుదు నబ్జనేత
టాకతరుషండపుష్పవాటముల నిలుతు. 285

వ. అని చెప్పెఁ దత్ప్రకారంబులు బుద్ధిగతంబులు సేసికొమ్మనినం గురుపతి పురుషుల పురంధ్రులసంగతియందు సంస్పర్శసుఖంబు నతిశయం బెవ్వరికిం గలుగునని యడిగిన వియత్తటినీతనూజుం డివ్విషయంబున కొక్క యితిహాసంబు గలదు విను మని యిట్లనియె. 286

—: భంగాస్వనుఁ డనురాజు స్త్రీయై కుమారులం గాంచినప్రకారము :—

సీ. అనఘ భంగాస్వనుం డనురాజు పుత్రార్థి
యై వహ్ని కప్రియం బగుమఖంబు
సేసి పుత్రుల సవిశేషుల నూర్వురఁ
గని సంతసంబునఁ గ్రాలు చుండు
నాతఁడు వేఁటకై యరిగినచో వజ్రి
దిగ్భ్రాంతి వుట్టించి తేరకాఁడు
సనునట్లు సేయ నజ్జనపతి యెక్కిన
తురగంబుతో నొంటి దూరమైన

ఆ. కానకేఁగి తృష్ణ గదిరిన నలుగడ
నరసి యొక్కపద్మసరసి గాంచి
వెన్ను మునుఁగ హయము నన్నీర దిగిచిఁ తాఁ
దనివువొంపు మిగుల మునిఁగిలేచి. 287

క. భూనాథుఁడు దృష్ట సెడం
బానక్రియ యాచరించి భామినియై తన్
దాన కనుంగొని విస్మయ
మూనెడు మదితోడ సరసి నొయ్యన వెడలెన్. 288

సీ. వెడలి చింతించి యీయొడలితో నేభంగిఁ
దురగంబుఁ నెక్కుదు బురజనంబు

లేను బోయినఁ జూచి యే మని తలఁతురో
 పొలఁతు లే మనువారొ పుత్త్రిలేమి
గాఁగ నూహింతురో కానన యుండంగ
 వచ్చునే పోవంగ వలయు నెట్లు
నని విచారించి పోయిన నెల్లవారును
 నాశ్చర్య మందుచు నంత నంతఁ

ఆ. గనుఁగొనంగ మంత్రిగణము రావించి ది
గ్భ్రాంతిఁ దాను బోయి పద్మసరసి
యందు మునిఁగి వనిత యగుట యెఱింగించి
రాజ్యమునఁ దనూజరాజి నిలిపి. 289

ఉ. కానకు నేఁగి తాపసులఁ గాంచి తపం బొనరింప నం దొకం
డానలినాక్షిఁ బొంది ప్రియుఁడై నడచెం గ్రమవృత్తి నందనుల్
దానికిఁ బుట్టి రిద్ధబలదర్పులు నూర్వురు వారిఁ గొంచు న
మ్మానిని పూర్వపుత్త్రకసమాజముపాలికిఁ బోయి నెమ్మితోన్. 290

వ. తనకు నొక్కతాపసుండు ప్రియుం డగుటయు వానివలన న త్తనయశతంబు
జనియించుటయు నెఱింగించి. 291

క. మగతనమునాఁడు మీరు
న్మగువతనమునపుడు వీరు నాయం దుదయం
బగుటను దోడంబుట్టువు
లగుదురు ధర పంచి కుడువుఁ డందఱు ననుడున్. 292

క. భ్రాతృస్నేహము గల్గి య
రాతులు భయ మందఁగా ధరారాజ్యము సం
ప్రీతి ననుభవించిరి జను
లాతతహర్షమునఁ బొంద నందఱు నెమ్మిన్. 293

తే. దానిఁ గని పాకశాసనుఁ డేను వీని
కహితముగఁ జేయ నిది హితమై ఘటించె

నధికపుత్రసమృద్ధి రాజ్యాభివృద్ధి
నిమ్మహీపతి సమ్మదం బినుమడించె. 294

వ. దీని విఘటింపం జేయుద నని భూసురాకారుండై వచ్చి పూర్వాలం
గాంచి. 295

క. ఆరాజకుమారుల మతి
నీరసము జనించునట్టు లెక్కడిజనకుం
డేరికినేనియుఁ బుట్టిన
వారిం దోఁబుట్టువులుగ వల్వం జనునే. 296

వ. అని మఱియు ననేకప్రకారంబులం జెప్పి వార లెఱుంగ కుండ నపర
కుమారులకడకు నేఁగి యితకరిమాటలమొత్తంబుల వారల చిత్తంబులను
గలంచె. 297

క. అనిమిషవరుఁ డివ్విధమున
జనియింపఁగఁ జేసెఁ యసంగతులై వా
రును దెగి యొండొరువులతో
నని వెట్టుగఁ జేసి చచ్చి రందఱు నధిపా. 298

ఉ. చచ్చిన నత్తపస్విసతి సన్నులు మోమును మోఁదికొంచుఁ బై
వెచ్చనికన్నునీ రడర పీడిన వేనలితోడఁ బెల్చ వా
పుచ్చి తనూజులం బనువఁ బొంచి కనుంగొని పోయె విప్రుఁడై
యచ్చటికిన్ సురాధిపతి యాతనిఁ జూచి లతాంగి వెక్కచున్. 299

ఆ. కరుణ మొగమునందుఁ గనుఁగొని తాను ము
న్నర్థివేఁటవోవు టాది గాఁగ
సకలసుతులు నాజిఁ జచ్చుట తుదిగాఁగఁ
గలుగువర్తనంబు దెలియఁ బలికె. 300

క. విని యతఁడే నింద్రుఁడ నా
కనిష్ట మగుక్రతువుఁ జేసి తది హేతువుగా

నినుఁ బఱచితి నిత్తెఱఁగున
ననుటయు సంభ్రమసమేత మైనభయమునన్. 301

క. ఇలఁ జాఁగి మ్రొక్కి యటు తన
యులకై నమ్మూఢబుద్ధి నొనరించితిఁ ద
ప్పలఘుదయఁ జూడు నీ కేఁ
జలమునకుం బాత్రమే విశాల యశోర్థీ. 302

వ. అని రామయై యున్న రాజన్యుండు దైన్యంబు దోఁపం బలికిన బలసూద
నుండు ప్రసన్నుండై. 303

—: ఇంద్రుఁడు భంగాస్వనునకుఁ గోరినవరంబు లిచ్చి యనుగ్రహించుట :—

సీ. ఇచ్చెదఁ గొందఱ నెత్తఱిఁ గాంచిన
తనయుల నొసఁగుదు ననిన నతఁడు
కాంతనై యుండియేఁ గనినవారల నిమ్ము
దేవ నావుఁడుఁ దొల్లి నీవు గన్న
ప్రజల నే లడుగవు నిజము సెప్పుము నాకు
ననియెఁ బురందరుం డవ్విభుండు
వెడసిగ్గుపాటుతోఁ బడఁతుల కర్మిలి
బిడ్డలదెసఁ గడుఁ బెద్ద యనిన

ఆ. సత్యవాది వైతి సకలతనూజులు
బ్రదికి నెగడువారు భామినీత్వ
దైన్య ముడిసి పురుషతయు నిత్తు నీ కని 304
పాకశాసనుండు వల్కె నధిప.

క. విని యజ్జగతీనాథుఁడు
దనయుల నందఱను నీదుదయఁ బడసితి నే
వనిత నయి యిట్ల యుండెద
ననఘా యివ్వరము నొసఁగు మని పల్కుటయున్. 305

వ. విస్మితుం డై యింద్రుండు దీనికిం గతం బేమి యని యడిగిన నాభంగా స్వనుం డిట్లనియె. 306

క. సురతంబునఁ గడు నెక్కుడు
పురుషులకంటెను సుఖంబు పొలఁతులకు సురే
శ్వర యట్లగుటను నాకీ
వెరవున రమియించి నిలువ వేడుక గలిగెన్. 307

ఆ. అనిన నట్టులేని నోఁ గాక యిమ్మెయి
విపులసౌఖ్య మొంది విహరణంబు
సలిపి నిలువు మనుచు శక్రుండు సనియె భం
గాస్వనుండుఁ బ్రీతి నట్ల యుండె. 308

వ అని భీష్ముండు పాండవాగ్రజా దీన నీయడిగినయర్థంబు దెలిసికొమ్మనిన నమ్మనుజపతి బహువిధము లగుధర్మంబులు భవత్ప్రసాదంబున వినుచున్నవాఁడ నవి యెల్లను జన్మమరణాదిదుఃఖంబులం బాపంజాలునే యనేకజననీజనకులకుం బుట్టుచు సంసారచక్రంబునం దిరుగం జాల గర్భవాసం బన నరకంబన భేదంబు గలదె సచరాచరం బైనయిజ్జగం బస్థిరం బట్లుం గాక దీని విషాన్నంబు చందంబుగాఁ గనియెద భవమోక్షణం బగువైష్ణవధర్మం బుపదేశింపవే యది యీయుగంబునం దిరోహితం బగుట కృష్ణద్వైపాయనుండు సెప్పె మీయనుగ్రహంబుల నెఱింగెద భవదీయచరణంబులు శరణంబుగాఁ బ్రసన్నుండ నైతి నని ప్రార్థించిన నమ్మహాత్ముండు పగతురం దెగటార్చి పేర్చి పూజ్యం బగు సామ్రాజ్యంబు గై కొని తదీయంబు లగుసుఖంబు లనుభవించుచుండుట గీడుగాఁ జూడఁ గురుకులచూడామణి యగునీకుం జనుఁగాక యౌవనస్థు లగు రాజ్యపదస్థుల తలంపులచొప్పె యిది మిథిలాపతి యగుజనకుండుం బోలెం బలికెద వని యుపలాలించి యమ్మహీపాలున కిట్లనియె. 309

క. పురుషాధిక యై తోఁచును
నిరూపణము సేయ నూఁది నిర్దేశింపన్
వెరవుపడక శాశ్వతసుఖ
భరితత నిర్వాణ మనఁగఁ బడుఁ బ్రకృతి నృపా. 310

క. ప్రకృతులు పెక్కన్నింటికి
నకృతి యనం జనినయదియ యాద్య మహీపా
లక పురుషరూపిణియు నై
వికృతిం బొరయదు వివేకవిజ్ఞాత యగున్. 311

క. విను సంసారపథమునకు
ననురూపతఁ దోఁచుచుండ నన్యప్రకృతుల్
దనతోఁపు భవనిరాసం
బునకుం గారణము గామమునఁ బిహిత మగున్. 312

క. కావునఁ గామక్రోధము
లావిర్భూతములు గానియట్లుగఁ దత్స
త్త్వావేశంబునఁ దనుపుము
భావం బివ్విధము విష్ణుపరతఁ గుమారా. 313

క. నృప వైష్ణవధర్మము నీ
కుపదేశించితిఁ బ్రసాదయుతుఁడ వగుచు సా
రపుఁ దెరు వగు నిది గనికొని
యపగతసంసారభయుఁడ వై నడపు తగన్. 314

వ. అనిన సంప్రీతుండై ధర్మజుండు భీష్మునితోఁ దత్త్వంబు లధ్యాత్మం
బులు నధిభూతంబులు నధిదైవంబులు ననుసర్వంబునకుం గర్తయు
భర్తయు హర్తయు నగుచు సకలభూతంబులుం దన్నుపజీవింపం బెంపారు
వాని నెఱింగింపవే యని ధర్మజుం డడుగుటయు నతనికి నమ్మహితాత్ముం
డిట్లనియె. 315

క. సనకుఁడు సనందనుండును
సనత్కుమారుఁడు సనత్సుజాతుఁడు నలువుర్
తనయులు బ్రహ్మకుఁ బంచముఁ
డును షష్ఠుండును వసిష్ఠుఁడును శంకరుఁడున్. 316

ఆ. అనఘ విను మరీచి యనఁగ భృగుం డన
నంగిరసుఁ డనఁగ ననంతరంబ

యత్రి యనఁ బులస్త్యుఁ డనఁ బులహుం డనఁ
గ్రతు వనంగఁ బుట్టు సుతచయంబు.

వ. ఆసనత్సుజాతుం డంగుష్ఠప్రమాణమూర్తియుం బ్రజ్వలదనల స్ఫూర్తియు నయి లోకంబుల నెందునుం జరియించుచు నొక్కనాఁడు మేరుశిఖరంబున నారదుండు సన్నిహితుం డగుటయుఁ దదీయసల్లాపసౌఖ్యం బనుభవించుచున్న యెడ నిట్లుపోలె నడిగిన నారదునకు నమ్మహాయోగీశ్వరుండు సెప్పిన వాక్యంబు లితిహాసరూపంబునం జెల్లు నవి యుపన్యసించెద నవి భవత్ప్రశ్నంబున కుత్తరం బగు నాకర్ణింపుము. 318

—: సనత్సుజాతుండు నారదున కుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము :—

క. దశకల్ప సహస్రంబులు
నిశ యింతియ దివస మిది సునిద్రారతికిన్
విశదప్రబోధమునకు
న్వశగతకాలములు విష్ణునకు విమలమతీ. 319

క. అవ్యక్తం బనఁగా దన
దివ్యాత్మన కలిగి యుండు ధీసారనిధీ
భవ్యాత్ము లభేదస్థితి
నవ్యాహతదృష్టిఁ గాంతు రయ్యమళమ్మున్. 320

వ. అప్పరమేశ్వరుండు. 321

క. రే నిద్రించు ప్రభాతం
బై నఱమేల్కని సృజించు నంబువులఁ దగం
దా నం దిడుఁ దనవీర్యము
దాన మహాండ మగు హేమతాస్ఫురితంబై. 322

వ. తదనంతరంబ 323

తే. బ్రహ్మఁ గల్పించి దానికిఁ బతిగఁ జేయ
నమ్మహాత్ముఁ డహంకార మావహించి

మనసుఁ బదియింద్రియములు బుద్ధిని ఘటించి
చదలు మొదలగుభూతపంచకముఁ జేయు. 324

వ. అయ్యాకాశపవనాగ్నిజలభూము లగుభూతంబు లేనింటికి గుణంబులుగా శబ్దస్పర్శరూపరసగంధంబు లావహించుం గ్రమంబున దేవమునిదానవ గంధర్వకిన్నరనరజాతిజంతుజాలంబులం గల్పించు నన్నియు నహంకార వ్యాప్తంబు లయి యవ్యక్తసాగరంబున మగ్నోన్మగ్నంబు లగు చుండు. 325

క. విభుఁ డావిష్ణుం డేత
త్ప్రభవస్థితివిలయముల శుభము నశుభంబుం
బ్రభు వై తగఁ గాంచి నడపి
విభవోజ్జ్వలకేలి సల్పు వినుము మహాత్మా. 326

తే. అంబరాదిభూతములు శబ్దాదిగుణము
లింద్రియంబు లహంకార మిద్ధతేజ
మనము బుద్ధి యవ్యక్తంబు మహితవేద
వేద్యతత్త్వంబు లీచతుర్వింశతియును. 327

వ. అధ్యాత్మాదులు సెప్పెద నాకర్ణింపుము. 328

సీ. శ్రోత్ర మధ్యాత్మంబు సూవె శబ్దం బధి
భూతంబు దిక్కులు పురుషముఖ్య
యధిదైవముల్ చర్మ మధ్యాత్మ మందలి
సంస్పర్శ మధిభూతసంజ్ఞకంబు
దానికి నధిదైవతంబు మరుత్తు నే
త్రంబు దా నధ్యాత్మకంబు రూప
మధిభూత మాదిత్యుఁ డధిదైవతము జిహ్వ
యధ్యాత్మకము రస మారయంగ

తే. దానియధిభూత ముదకము దదధిదైవ
తంబు ఘ్రాణ మధ్యాత్మంబు దలఁప గంధ

మనఘ యధిభూత మగుఁ దదీయాధిదైవ
తంబు మేదిని యండ్రు విద్వజ్జనమ్ము. 329

వ. ఇది బుద్ధీంద్రియప్రపంచంబు 330

సీ. పాదపాయూపస్థ పాణివాగ్వర్గంబు
గర్మేంద్రియము లివి నిర్మలాత్మ
యధ్యాత్మములు వాని కగు నధిభూతముల్
గంతవ్యమును విసర్గంబు నోలి
నానందమును విను మనఘ కర్తవ్యవ
క్తవ్యంబు లన నధిదైవతములు
వాసుమిత్రప్రజాపతిశక్రవహ్నులు
మఱి యహంకారంబు మనసు బుద్ధి

తే. పూజితాధ్యాత్మకము లధిభూతవృత్తి
వెలయు నభిమానమంతవ్యములును నిశ్చ
యంబు నధిదైవములు మేధ యమృతకరుఁడు
బ్రహ్మ మిది వేదవాక్యనిర్ణయ విధంబు. 331

క. ఇవి యెల్ల విష్ణునందు
ద్భవము లయముఁ బొందుచుండు బహువీచిక ల
ర్ణవమునఁ బొడమి యడఁగుమా
డ్కి విశేషము గల్గ దతనికిఁ విభుఁ డగుటన్. 332

క. విను మవ్యక్తం బనఁగాఁ
జను మూలప్రకృతి పురుషచైతన్యము నె
క్కొనినం జేతన యగుచు భు
వనతంత్రం బెల్ల నడపు వైభవ మెసఁగన్. 333

ఆ. అట్లు లోకకర్త యగునంబుజాక్షుండు
పట్టుఁగొమ్మ భావభవహరుండు

హరునియనుమతమున నఖిలాబ్జజాండంబు
లట్లు పుట్టఁ జేసి యడఁచుచుండు. 334

వ. ఇట్లు సెప్పి సనత్సుజాతుండు నారదుం జరితార్థుం జేసె ననిచెప్పి భీష్ముండు
భీమాగ్రజుతో వెండియు. 335

ఉ. ఇంతకు మూలమై యిరువదేనగుతత్త్వ మనంగ వేదవే
దాంతపురాణవేద్యుఁ డగునప్పురుషుండు వెలుంగు వాఁడకా
లాంతకుఁ డై నయచ్యుతుఁ డనంతుఁడు యోగిజనాంతరంగవి
శ్రాంతుఁడు విష్ణుఁ డవ్యయుఁ డసంగుఁడు గౌరవవంశదీపకా. 336

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు సరిత్పుత్త్రునితో నియతు లయి యగ్నులు
దమయంద సమాహితంబులు సేసికొని మహితాత్ములు నిజాత్మల నప్పర
మాత్ము నెట్టివానింగా భావింతు రెఱింగింపవే యనుటయు నతనికి భీష్ముం
డిట్లనియె. 337

క. అమృతోత్పత్తిసమయమున
నమరులకును దానవులకు నని వాటిలె నం
దమరులు డప్పిం జేడ్పడి
కమలభవుని నాశ్రయింపఁ గా నియతిమెయిన్. 338

వ. అతండు నారాయణు నాత్మయందు నిలిపి. 339

తే. భక్తవత్సల పరమాత్మ పద్మనేత్ర
సర్వభూతమహేశ ఋక్సామయజురు
పాస్య సాధుసంరక్షణ పరవిహార
సురలు రిపులచే నలఁగిరి శరణ మగుము. 340

వ. అని సంస్తుతిపూర్వకంబుగాఁ బ్రార్థించె నట్టియెడ. 341

క. జలదస్వనసన్నిభమై
యెలుఁ గొక్కటి సదలఁ జెలఁగె నే నిదె మిమ్మున్

గెలిపింపఁగ వచ్చితి నను
విలసద్వర్ణములు గాథవిశదంబులు గాన్. 342

వ. తదనంతరంబ యకుంఠితవిక్రముం డగు వైకుంఠుండు. 343

క. గరుడారోహణలీలా
సరభసుఁడై చక్రగదలు శార్ఙ్గముఁ జంచ
త్కరముల వెలుంగ నడరి య
సురగణములఁ ద్రుంచె సురలు చోద్యం బందన్. 344

వ. ఇట్లు నిర్జించి తత్క్షణంబ యతం డంతర్ధానంబు నొందిన సంతసంబును నచ్చెరువును బెనంగొనుడెందంబులతో బృందారకబృందంబు లిమ్మహాత్మ్యుం డెవ్వం డేమిభంగివాఁ డెఱింగింపవే యని యడిగిన నఖుం డితండు విష్ణుండు వైకుంఠాభిధానంబగు మూర్తివిశేషంబున విహరించె విష్ణునివిధం బిట్టి దని యెఱుంగను నెఱింగింపను శక్యం బగునే యయిన నొక్క తెఱంగునం దెలిపెడునట్టియితిహాసంబు గలదు వినుం డని పలికి వినిపించె ధర్మనందనా యానిర్మలవాక్యంబు లుపన్యసించెద దాన నీ యడిగిన యర్థంబు దేటపడు నాకర్ణింపుము. 345

—: గరుత్మంతుండు మునులకు విష్ణుదేవుని మహిమాతిశయంబు సెప్పుట :—

సీ. హిమగిరిమీఁద ననేకమునీంద్రులు
సిద్ధులుఁ గూడి గోష్ఠీసుఖంబు
ననుభవింపఁగ లీల నచటికి వచ్చి సు
పర్ణుండు వారికిఁ బ్రణతుఁ డగుడు
వా రభినందించి గారవంబున సుఖా
సీనుఁ గావించి యర్చించి ప్రీతి
నతనితో సల్లాప మాచరించుచు నుండి
యొక్కటి యడిగెద ముజ్జ్వలోత్క

తే. యనిన నాతండు ధన్యుండ నైతి మీర
లెద్ది యడిగెద నాయెఱిఁగినంత

యతులమతులోర చెప్పెద ననుడు వార
లెలమి నవ్విహగేంద్రున కిట్టు లనిరి. 346

క. ప్రియభక్తుండవు భక్త
ప్రియుఁడును విష్ణుండు నీవు ప్రియుఁడై భక్తుం
డయి వర్తింతావిభుకడ
దయఁ దెలియఁగఁ జెప్పవే యతనితెఱఁ గెల్లన్. 347

వ. అని యడిగిన నతండు వారల కిట్లనియె. 348

క. స్థూలప్రకారమున నీ
త్రైలోక్యము గావఁ బూని దయ చిగురొత్తన్
లీలఁ బ్రవర్తింపఁగ మన
మాలోకింతు మది గనుట యన వచ్చునొకో. 349

ఉ. ఏనును మీరు నేల మఱి యెవ్వరు దక్షులు విష్ణుచందమున్
బూని యెఱుంగ నవ్విభుఁడు భూరిదయారతి నాకు నేర్పడం
దాను మహాద్భుతంపుఁజరితంబులు సూపుచు భాషణామృతం
బానఁగఁ జేసె నాచెవుల నవ్విధముం దెలియంగఁ జెప్పెదన్. 350

సీ. అమరేంద్రు నిర్జించి యమృతంబు గొనిపోవు
నప్పుడు పీతెంచె నాకసమున
మెచ్చితి విహగేంద్ర యిచ్చెద వరము నీ
కనుమాట యది విని హర్ష మెసఁగ
నెవ్వరో యెఱుఁగ ని న్నెఱిఁగించి మఱి వర
మిమ్మంటి దానికి నెలమి నగుచు
గాలంబుతోఁ గూడఁగా నెఱింగెదవు వా
హనమవు గమ్మ నాకనుచుఁ బురుషుఁ

తే. డొక్కఁ డుజ్జ్వలతేజోమయుండు దోఁచి
జరయు మరణంబు లేక యసురుల సురల

నోర్వఁ జాలినబలముతో నుల్లసిల్లు
మని వరం బిచ్చె నిచ్చిన నధికభక్తి

వ. ఏను దండప్రణామం బాచరించి. 351

క. నీవాహన మయ్యెద రథ
మీ వెక్కినఁ గేతు వై వహింతుఁ బెనుపు నా
కీవరము నిచ్చి మనుపుము
నావుడు నవుఁ గాక యని మనఃప్రియ మెసఁగన్. 352

వ. పలికి యంతర్హితుం డయ్యె నంత సంతసంబు నచ్చెరువునున్ బెరయుమ
నంబుతో మదీయజనకునిపాలికిం జని యీవృత్తాంతం బెఱింగించిన నతండు
వికసిల్లుచు నావదనంబు వీక్షించి ధన్యుండ వైతి వమ్మహాత్ముండు నారా
యణుండు నీవలనియనుగ్రహంబున సల్లాపసౌఖ్యంబుఁ బ్రసాదించెఁ దపం
బున నేకయోగసమాధి నవలంబించి యేను దన్నెఱుంగుటం గోరి యారా
ధించిన నాకు నీలశ్వేతపీతారుణ పింగళంబును బహూదరపాదపాణిశిరో
నేత్రంబునునైన దివ్యగాత్రంబు సూపి సంగంబు గలయంతరంగంబున
నన్నెఱుంగ వచ్చునే నిస్సంగుండవై యెఱింగెదవుగాక యనియె నట్టి
యవ్విశ్వరూపునకు శాశ్వతపరిచర్య సేయంగలవాఁడ వగుటం గృతార్థతఁ
బొందితి బదరికాశ్రమంబున కరిగి యచ్చట సకలలోకసేవ్యుం డగునాభ
వ్యమూర్తి సేవింపు మని యానతిచ్చిన నయ్యెడకు ముదంబునం బొదలు
చుంబోయి. 354

సీ. అచట నారాయణు నచ్యుతు హరిఁ బుండ
రీకాక్షు గోవిందు లోకజనకుఁ
గని భక్తిఁ బ్రణమిల్లి వినుతి సేయంగఁ బీ
తాంబరకలితమై యష్టభుజము
శంఖచక్రగదాసిశార్ఙ్గధనంబును
నైన రూపము దాల్చి యవ్విభుండు
సిఱునవ్వుతోడ వచ్చితి మేలు సేసితి
రమ్మంచుఁ దా నుత్తరంపుఁదూర్పు

తే. దెసకు నల్లన పొవఁ బెం పెసఁగఁ గడఁగి
పాఱవలయు నా కెమ్మెయి బహు సహస్ర
యోజనంబులు నని వితతోజ్జ్వలాగ్ని
యద్భుతముగ ననింధనమై వెలుంగ. 355

వ. కని యప్పావకుం బావకద్యుతి యగునమ్మహాయోగి ప్రవేశించి యందు శివాసహితుండై శివుఁడు దపంబు సేయఁ దదీయ సంవిత్సౌఖ్యం బనుభ వించి యయ్యనలంబు గడచి యరుగుచుండ నేనును బరిశ్రమాభిభూతుండ నగుదు విడువక వెనుకఁ బోవుచుండితి నిట్లు మఱియునుం బెద్దయు దవ్వు సని యద్దేవుండు భాస్కరకిరణంబులకుం బ్రవేశంబు లేనిమహాతమంబు సొచ్చె నచ్చటం జూడ్కి సెడి మూఢత్వంబు నొంది. 356

క. ఆదేవుఁ జిత్తమున నిడి
యాదిపురుష కరుణ నన్ను నరయు మెచటికో
యేది గతియొ నా కనఁగా
నీదెస రమ్మనుచుఁ దీవు వెలుఁగుం జూపెన్.

క. మది భేదము మై దప్పియుఁ
గదిరిన నే శరణు వేఁడఁగాఁ దమ మెల్లం
దుది వోయి లేక తక్కెను
హృదయానందకర మైనయెడయై యుండెన్. 358

తే. పట్టపగలింటిసూర్యుని పగిది నతఁడు
దోఁచెఁ సూర్యేందుతారకద్యుతుల కచటు
గోచరము గాదు దేవతాకోటి యాది
యైనజంతువులకు నగమ్యస్థలంబు. 358

క. దుదుంభినిస్వనములు నా
నందనమృదుమధురగీతనాదములుఁ జెవిం
బొందె మకరందబిందు
స్యందికనులసుభగనదులు నచ్చటఁ దోఁచెన్. 360

క. సురలకు నిమ్మెయిఁ దేజ
స్స్ఫురణము లే దన్న యట్టిపొలుపున వెలుఁగన్
నరులం గొందఱఁ గాంచితిఁ
దరుణులనుం గంటి నద్భుతతమాకృతులన్. 361

తే. వారు పూజ లొనర్పంగ గారవంపుఁ
జూడ్కి నద్దేవుఁ డందఱఁ జూచు చరిగె
మఱియు నట తత్ప్రదేశంబు మహితవహ్ని
మయతఁ జేసి భయంకర మయి వెలింగె. 362

వ. అచ్చట నే నతనిం గానక. 363

క. భ్రమ గొని యద్దేవునిఁ జి
త్తమునం దిడి శరణు శరణు దయం గావుము న
న్నమితైశ్వర్య యనుడు శీ
తమధురలలితాక్షరముగఁ దా ని ట్లనియెన్. 364

క. నిను నే మఱతునె నీ దగు
జనకునిచే నన్ను విని సుసంగతమతి వై
చనుదెంచు టే నెఱుంగనె
వినతాసుత యిందు రమ్ము విడువుము భయమున్. 365

వ. నన్నుం గానమికిం గలంక వలవదు. 366

క. మమకారాహంకారము
ల మతిం జొరనీక నిశ్చలం బగు చూడ్కిన్
సమవేతరూప నన్నున్
శమభరితాత్మకులు గంద్రు సారవిచారా. 367

తే. నీవు నామీఁదివేడుక నెఱయ నిష్ఠ
తోడఁ దలఁచుట మామకస్థూలరూప
దర్శివై యుండు దని నన్ను దయ దలిర్ప
గారవించిన ననలంబుక్రందు వాసె. 368

వ. ఇవ్విధంబున సుఖిం జేసి ననుం గెలిపించుకొని మఱియు దవ్వు సని యాకాశంబున కెగసిన నేనుం దోన తగిలి పోవ నంతర్ధానంబు సేసె నిట రమ్మను నెలుంగ యాధారంబుగా నాచక్కటికిం బోయి. 369

క కమనీయహంసకులసం
గమశోభిత మైనయొక్కకమలాకరముం
బ్రమదమున దాన నవగా
హము సేయుచు నున్నతన్ను నచటం గంటిన్. 370

క. నాదిక్కు గనుంగొని తా
నాదరమునం బెల్చె నేను నచటికిం జని యం
దాదేవునిం గానమికి వి
షాదం బందుమదితోడం జంచలదృష్టిన్. 371

చ. కలయంగం జూడ నద్భుతము గాంగ ననేక శతాగ్నిహోత్రముల్
వెలుంగుట గాన వచ్చె బహువేదరవంబులు వింటిం దత్ప్రవ
క్తలం బొడగాన నట్టియెడ దారుణరూపసుపర్ణసంఘముల్
బలువిడి నాపయిం గవిసె భ్రాంతుండ నైతి భయంబు పెంపునన్. 372

ఆ. అట్లు భయముం బొంది యచ్యుత శివ సహ
స్రాక్ష వేదమయ యనాదినిధన
త్రిభువనైకనాథ త్రినయన గోవింద
పద్మనాభ హర కృపావిధేయ. 373

క. అని మఱియుం బెక్కు పేళ్లన్
వినుతించుచు శరణు వేండి వినతశిరస్కుం
డును ముకుళీకృతహస్తుం
డును నై యే నుండ దేవుండు ప్రసాదమునన్ 374

క. తనుం జూపి యోడ కోడకు
వినతాసుత యనియె నపుడు వినుండే మొదలం

గనిన బదరికాశ్రమ మ
య్యె నచటు విష్ణుని ప్రభావ మే మనవచ్చున్. 375

ఉ. అప్పరమేశ్వరుండు లలితాష్టభుజం బగురూపు దాల్చి తా
నెప్పటియట్ల నిల్చెఁ గని యేను మనంబున నద్భుతంబుతో
ముప్పిరియైనకౌతుకము మోదము నెక్కొన నాకు సత్కృపం
జెప్పెడుఁ గాక యెట్లు నని చేరితి నంజలి మౌళిఁ జేర్చుచున్. 376

వ. చేరి వినయావనతుండ నయి దేవా యేను భవత్పాదభక్తుండనేని నీదయకు భాజనంబ నేని నాకు వినం దగు నేని దురధిగమసారం బైనభవదీయ ప్రకారం బెట్టి దని యెఱుంగునట్లుగాఁ జెప్పవే యనిన నాసర్వలోకశర ణ్యుండు గారుణ్యామృతమయం బైనచూడ్కి నామీఁద నొలయ నిట్లనియె. 377

—; విష్ణుదేవుఁడు గరుత్మంతున కుపదేశించిన యాత్మతత్త్వ ప్రకారము :—

సీ. అనిమిషగంధర్వదనుజు లాదిగ నెవ్వ
రును విను నాయున్నరూపెఱుంగ
రఖిలభూతములు నాయం దుద్భవించు వ
ర్తించు లయించు వర్తింప నేను
వానివశంబున వసియింతు సర్వంబు
నందును నాతత్త్వ మధిగమింప
నగు నగ్ని యాత్మ సమాహితంబుగఁ జేయఁ
గామవర్జిత మహంకారవిముఖ

తే. మజడ్డ మపరిగ్రహం బహింసానుమోది
క్రోధరహితంబు నిర్మలబోధయుతము
నిత్యతృప్తంబు శాంతంబు సత్యభక్తి
యైనచిత్తంబు గల నియతాత్మకులకు. 378

వ. సాంఖ్యయోగయుక్తులు బహిర్దర్శనులై నిశ్చయరహితులై రేని నస్మదీయ తత్త్వంబు గాన నేర గది మోహపంకమగ్ను లగువారికి నుపవాసంబుల

నియమంబుల వ్రతంబుల నెఱుంగ శక్యంబు గా దేకాంతికధ్యానపరుల కెఱుంగుట గలుగు రజస్తమోదూషితంబు గాక కేవలసత్త్వాధిష్ఠితం బయిన జ్ఞానంబున నన్నుఁ బలంబించునది సూక్ష్మసరణి వాసుదేవసంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధనామంబులం జతుర్విధంబుల విభక్తుండనై ప్రాణులయం దాత్మ బుద్ధ్యహంకారమనోరూపవ్యాపకత్వంబు నొంది యుండుదు నిట్టిది మదీయస్థూలప్రకారంబు గశ్యపనందనా నీవు మన్మనస్కుండవు మద్భక్తుండవు మత్పరాయణుండవునై మత్స్వరూపవేది వగు మనియె నని చెప్పి సుపర్ణుండు. 379

క. పురుషవరులార యద్భుత
తర మగుహరిదివ్యచేష్టితము నాకుం ద
త్కరుణం దోఁచినయట్టిది
పరిపాటిని మీకుఁ దేటపఱచితి భక్తిన్. 380

వ. అనిన విని యమ్మునిసిద్ధజనంబులు పరమాదరంబున నప్పక్షిదేవు దీవించి యామంత్రణంబు సేసి హర్షోత్కర్షంబునం జిత్తంబులు జొత్తిల్లఁ దమ తోన. 381

సీ. అక్కజం బగుచున్న యిక్కథ యితనిచే
విని కృతార్థుల మైతి మనిరి మఱియుఁ
బుణ్యమాయుష్యంబు భూతిప్రదము భక్తి
వినినవిప్రుఁడు వేదవిద్య పెంపు
నృపవైశ్యశూద్రు లనుపమానజయధన
సౌఖ్యంబులను గంద్రు సర్వజనుల
కిహపరసిద్ధుల కిది సాధనం బగు
నని పల్కి యాత్రేచ్చఁ జనిరి దీని

తే. బ్రహ్మ సురలకుఁ జెప్పినభంగి వసువు
లవనిసురు లయి వచ్చి మాయమ్మపాల
నున్ననాకర్థిఁ జెప్పి రయ్యున్నరూపు
నీకుఁ జెప్పితిఁ గురుకులనృపవరేణ్య. 382

వ. అని చెప్పి దేవవ్రతుండు వెండియు నిట్లనుఁ బాండవాగ్రజా వైకుంఠ సుపర్ణసంవాదం బగునీయాఖ్యానంబునకు నభిప్రాయం బాకర్ణింపుము. 383

తే. వివిధసంకల్పయజ్ఞముల్ విడిచి యాత్మ
యందు నిష్ఠమై నగ్ని సమాహితముగఁ
జేసి నిస్స్పృహుఁడై విష్ణుఁ జిత్తవృత్తిఁ
జేర్చువాఁ డవ్యయస్థితిఁ జేరనేర్చు. 384

వ. అని యిట్లు భీష్ముండు విష్ణుస్వరూపజ్ఞానప్రకారం బితిహాసరూపంబున ధర్మజునకుం జెప్పె నని చెప్పిన నప్పురుషవరులయడుగుటలును జెప్పుటలును లోకహితంబులై యింత యొప్పి యుండునే యట మీఁదిసంభాషణ విశేషంబులు సెప్పు మని యడుగుటయు. 385

చ. మునిహృదయాబ్జ శాంతిమధుమోదవినోదిమరాళ గాఢచ
క్రనిహతశూలనిర్మథితరాక్షసయూథ నితాంతభక్తి భా
వనరమణీయ వేదపరివాదనిరర్గళసేవనీయ ని
త్యనిరుపమాననిర్మలనిరంజనఖేలన ధర్మపాలనా. 386

క. సదయాపాంగా పరిణా
మదశాసంగమనిరాస మధురతమాంగా
మదశోకరహితచేత
స్సదనా సంజనితసముపసంహృతమదనా. 387

మాలిని గరుడవృషవతాకా కల్పితాశేషలోకా
సురపరిషదుపాస్యా శుద్ధసంవిద్వికాస్యా
పరమమహిమసీమా భవ్యకారుణ్యధామా
నిరతిశయగుణాలీ నిష్కలానందశాలీ. 388

గద్యము:- ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబున నానుశాసనిక పర్వంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

o—o—o—o

శ్రీమయ వక్షస్స్థలగౌ
రీమయవామార్ధ బంధురీకృతసౌంద
ర్యామృతరసకీర్తనవి
ద్యామయ నిగమాంతవేద్య హరిహరనాథా.

—: అష్టావక్రుం డనుమునికుమారు చరిత్రము :—

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె నట్లు నారాయణ స్వరూపనిరూపణప్రకారంబు విని యజాతశత్రుండు సంజాతప్రీతుండై పితామహుతోఁ గన్యాదానంబునకు వరుం డెట్టివాఁడు గావలయు ననుటయు నక్కురువంశవరుం డీవిషయంబున నొక్కయితిహాసంబు గలదు విను మని యమ్మానవపతి యాననం బాలోకించి. 2

సీ. అనఘ యష్టావక్రుఁ డను బ్రహ్మచారి స
త్తముఁడు వదాన్యుఁ డన్తాపసోత్త
మునికూఁతు సుప్రభ యనుకన్యఁ బెండ్లిగాఁ
గోరి యాతని నడుగుటయు నతఁడు
నీవు యోగ్యుండవు నీ కిత్తు నాపుత్రి
నంతకు నుత్తర మరిగి రమ్ము
నావుడు సంయమినందనుం డెందుల
కరుగుదు నేపని యాచరింతుఁ

తే. బనుపు మనుడు వదాన్యుండు ధనదపురము
గడచి హిమగిరి కరుగుము మ్రుడునిగుడిచి

గిరిజ తప మొనరించె నగ్గిరితటమునఁ
దత్ప్రదేశంబు పుణ్యంబు దానియందు. 3

క. ఆడుచుఁ బాడుచు గణములు
గూడి చరింపంగ గిరిజకుం బ్రియముగఁ దా
వేడుక నమ్మృడుఁ డెప్పుడుఁ
గ్రీడించుచు నుండు మునులు గీర్తింపంగన్ 4

ఆ. అది పవిత్రదేశ మచ్చటు సూచుచుఁ
గడచి చనఁగ నీపకాననంబు
గానవచ్చు నందుఁ గట్టిప్రాయము నది
పుణ్యమూర్తి యమలబుద్ధి యోర్తు. 5

క. వసియించు నమ్ముదితఁ బ్రియ
మన లారఁగఁ గాంచి వచ్చునప్పుడ ప్రమదం
బెసఁగంగఁ బెండ్లి సేసెద
నసదృశరూపగుణవర్తనాన్వయవిద్యా. 6

సీ. అనిన నష్టావక్రుఁ డట్ల కాకని చని
బాహుదాతీరభూభాగవర్తి
యై రాత్రి గడిపి ధనాధీశుప్రోలికి
నరుగంగ నతఁ డమ్మహాత్ము రాక
విన యెదురేతెంచి వినయంబుతోడఁ దో
డ్కొనిపోయి మహితపూజన మొనర్చి
యూర్వశి రంభ తిలోత్తమ మొదలగు
నప్సరోవనితలయాటపాట

తే. లాదిగాఁ గలవివిధవినోదకృతుల
ననుదినంబు నారాధింప నందు నిల్చె
నమ్మునీంద్రుండు దగులు లే కభిమతప్ర
వర్తనంబుల నొక్కసంవత్సరంబు. 7

వ. పదంపడి ధనదుండు నీకేమి సేయవలయుం జేసెదం జెప్పు మనిన నతం డును సర్వంబును సంపన్నంబ నీవు నిత్యసంపద నున్నతుండవై యుండు మే నొక్క మునిపతి సెప్పినపనికై పోయెద నీతోడ వేడుక నిల్చితి నింతియ కాని నాకభ్యర్థనీయం బొండు లేదని పల్కి యట వోయి. 8

సీ. హిమశైలతట మెక్కి యీశ్వరక్రీడన
స్థలిఁ గాంచి మ్రొక్కి ప్రదక్షిణముగఁ
జని యట యరుగంగ మునివరు చెప్పిన
కడిమిలేమ్రాఁకులయడవి దోఁచె
దానిఁ బ్రవేశింపఁ గా నందు మణిహేమ
మయచిత్రరమ్యహర్మ్యము లనేక
ములు గానవచ్చె నుజ్జ్వలసమున్నతరమ్య
హర్మ్యంబు వానిలో నధికవిభవ

తే. సారమై యున్నఁ జూచి తద్ద్వారభూమిఁ
జేరి లోనికిఁ దనరాక సెప్పి పుచ్చఁ
గన్యకలు పఱతెంచిరి కాంతిరూప
విలసనము లొప్పఁ గొందఱు వినయ మెసఁగ. 9

వ. పఱతెంచి పరమాదరంబునం దోడ్కొని పోవునప్పు డప్పొలంతులయొప్పు సూడ్కులకుం జిత్తంబునకు వేడ్కలు సేయం జాలినను లోలత్వరాహి త్యంబున నత్యుదాత్తుం డగుచుం జని యభ్యంతరమందిరంబున వివిధ రత్న రశ్మివిరాజితంబైన పర్యంకంబున నార్యమూర్తియు ధవళసవాంగ రాగయు రుచిరాభరణభూషితయుఁ బ్రౌఢవయస్కయు నగునొక్క వనితం గని మేలయ్యెడు మనుచు నిలిచిన నయ్యిందువదన యిందు రం డని పలుకుచుం బ్రత్యుత్థానంబు సేసి. 10

క. అమ్మునివరు నాపర్యం
కమ్ముపయిం బ్రీతి నునిచి గారవమునఁ బా
ద్యమ్మును నర్ఘ్యము శ్రుతివిహి
తమ్మైనవిధమున నిచ్చి తత్పార్శ్వమునన్. 11

వ. తానును వేత్రోక్కసెజ్జం గూర్చుండె నమ్ముని గలయం గనుంగొని యక్క న్నియల విభ్రమవికారంబులు దనలోచనంబులకు గోచరంబు లగుటకు నొల్లక యిమ్మదవతీజనంబు లిచ్చట నేల యనిన నక్కాంత యక్కన్యల నెల్లం బోవం బనిచి సముచితసల్లాపంబులు సేయుచుండి రాత్రి యగు టయు. 12

—: ఉత్తరదిశ యష్టావక్రుని చిత్తశుద్ధిం బరీక్షించుట :—

క. సీతయ్యె ననుచు నల్లన
యాతనిశయనమున కరిగి యతం డెడ యీంగా
నాతల్పంబున నొకదెసం
బ్రీతహృదయమై శయించెం బృథ్వీనాథా. 13

క. పదపడి నయమున మెయిమెయిం
గదియించి లతాంగి చిక్కం గౌఁగిటం జేర్పం
గదలనిచిత్తము గలిగియు
మద మేమియు లేక యతండు మ్రానై యుండెన్. 14

ఆ. అట్టు లున్నం జూచి యత్తన్వి మగవారు
భోగపరులు తాల్మి పొలంతులందుం
గలుగు నవ్విధంబు గాక యేం గోరంగ
ననభవింప కునికి యగునె నీకు. 15

క. సంపదయు దివ్యభోగము
లింపారం బరిగ్రహింపుం డే మీధన మై
పం బొనరించెద ననుం గా
రింపక కైకొని వరింపరే యిచ్చోటన్. 16

సీ. అనిన నష్టావక్రుం డతిదూష్య మగుపర
దారాభిగమనంబు దగదు శూద్ర
సతియైన నధికదోషంబు బ్రాహ్మణపత్ని
యగునేనిం బాతక మప్రమేయ

మదియును గాక నే నస్ఖలితబ్రహ్మ
చర్యంబునందుండి భార్యఁ గోరి
యున్నాఁడ ననుడు నీయొప్పనఁ దగిలితి
వనితలు గామార్తిపశతఁ బొంది

తే. వంశహాని దలంపరు వరున కలుక
రాత్మజులఁ జూడ రగ్రజు ననుజుఁ గొనరు
పురుషశతకంబుసంగమంబునను దృప్తి
సనరు దీని విచారింపు మనియె నువిద. 17

వ అనిన నమ్మునివరుండు 18

క. ఇది యేటికార్యముగ నా
మది కెక్కఁగఁ జెప్పె దిట్టిమాటలుఁ గలవే
మదవృత్తి మాను మేఁ బో
యెద నావుడు నామృగాక్షి యెలన వ్వొలయన్. 19

తే. కార్య మగుటయు నరిగెదుగాక పిదప
నిల్వు మంతకు ననుటయు నీవు నన్నుఁ
గదియ కుండెదవేని నిల్చెద సధర్మ
వృత్తివగు మని వారిఁచె న త్తపస్వి. 20

వ. ఇట్లు వారించి యిది శాపంబున ముదురుఁదనంబు నొందికన్యాంబాకకసుం దరి గావలయు నట్లయ్యెం గాకుండె దీనితెఱంగు నాకెఱుంగన్ జాలిఁ బడ నేల యని యాత్మ నూహించి యూర కుండె నంతఁ బ్రభాతంబైనం గాలోచిత కృత్యంబులు దీర్పు మని పలికి యప్పొలంతి యుత్తమ స్నానీయ ద్రవ్యంబులు దెచ్చి యమ్మునియనుజ్ఞ వడసి మృదుకరతలంబుల మేను దొడసి కృతస్నానుం జేసి యతండు సంధ్యావందనాగ్నికార్యంబు లాచ రించిన నమృతోపమానంబులగు నన్నపానంబుల నతనిం దృప్తునిం గావించి యుచితసంభాషణంబులం బ్రొద్దువుచ్చి నిశాసమయం బగుటయు శయనంబునకుఁ బిలిచిన నాసుశ్లోకుండు రాకున్న నేనుం గన్యక నస్ఖలిత బ్రహ్మచర్యంబునన చూవె పరిణతవయస్క నయితి స్వతంత్రనై

యుండుదుం బాణిగ్రహణమహోత్సవం బనుభవింపు మని పలికిన నమ్మ
హాత్ముం డిట్లనియె. 21

తే. బాల్యమునఁ దండ్రి యౌవనప్రాప్తి మగఁడు
వార్ధకంబునఁ దనయుఁడు వామనయన
నరసి నడపన కాకెందు నంగనలకు
వలసినట్టులు సేయఁగా వచ్చు నెట్లు. 22

వ. కావున నీవు నిన్నిచ్చినం బరిగ్రహించుట పాడిగా దనుసమయంబునం
జూడఁ జూడ నచ్చేడియ సుభగయౌవనసుందరాంగియు మనోహరవిలాస
భంగియు నయ్యె నైనను దానియందుఁ దగులనిచిత్తంబుతో నత్తపోధన
కుమారుండు. 23

క. ఈయనృతవర్తనము లే
లా యున్ననిజంబు నీతలంపును నిన్నుం
దోయజలోచన చెప్పుము
పోయెదఁ బనులు గల వనిచి పుచ్చుము నన్నున్. 24

సీ. అనవుడుఁ బ్రీతయై యనఘ నిన్నారయు
తలఁపునఁ జూచె వదాన్యుఁ డందుఁ
బుత్తెంచె నేను నీయుత్తరదిశఁ జుమ్ము
నీనిష్ఠఁ గాంచితి దీన నతఁడు
నిను మెచ్చు నాదెస మనమునఁ బ్రియ మొందు
మరుగుము సుప్రభాపరిణయమున
కనిన నద్దేవికి వినతుఁడై వీడ్కొని
యరిగి యమ్మునిపతి యాత్మఁ గనియుఁ

తే. దన్ను నడుగంగ సకలవృత్తి జెప్పి
యతనిపుత్త్రికఁ బెండ్లియై యతులధర్మ
భోగగౌరవకీర్తులఁ బొంది జగతి
నతిశయిల్లె నష్టావక్రుఁ డధిపముఖ్య. 25

వ. అని యష్టావక్రదిశాసంవాదంబు సెప్పిన విని యప్పాండవాగ్రజుండు మునులవలన శూద్రజాతిభామలయందుఁ బ్రభవించిన వారికి బ్రహ్మర్షిత్వంబు గల్గుట యది యెట్లొకో యని వితర్కింతు నత్తెఱంగు నా కెఱింగింపవే యని యనిమిషనదీనందను నడుగుటయు నక్కురుపతికిఁ గురుపితామహుం డిట్లనియె. 26

సీ. నాలుగుజాతులనాతులు విప్రున
కాండ్రుగాఁ గైకొన నగు నృపునకుఁ
దనకులంబున నట తక్కువ కులములు
రెంటను బరిణయశ్రీ వహింపఁ
జను వైశ్యునకు నాత్మజాతి శూద్రాన్వయం
బునఁ బెండ్లిగాఁ దగు భూపవర్య
శూద్రున కర్హంబు శూద్రకన్యకఁ బెండ్లి
యగుటయు నిది వివాహప్రకార

ఆ. కథితధర్మ మిట్టిగతిఁ దప్పి ప్రతిలోమ
సరణియైనఁ గల్గు సంకరంబు
తల్లియెట్టికులము దానికులంబ యౌ
సన్నుతానులోమసంభవునకు 27

వ. ఇది సకలజనసామాన్యం బయినతెఱంగు విశేషించి మునిసత్తముల యుత్తమ తపోజ్ఞానవిద్యాప్రభావంబులం జేసి తదీయబీజసంజాతులు యోని యెద్దియైనను బ్రాహ్మణుల యగుదురు మహాక్షత్రియులు ననులోమవృత్తి నాత్మప్రభావంబులం జేసి నిజబీజసంజనితులకుఁ దమకులంబ కలిగింపం జాలుదురు నీవు వియోనిజాతు లని శంకించి యడిగితివి వారల యేల పశు యోనిజాతులు నయోనిజాతులును లోనుగా సద్విజులును రాజవరులు నగుట గన్నది గాదె కావున మునివరుల నృపవరులవలనం గలిగినజన్మంబు లెల్లను బీజప్రధానములై యతిశయిల్లు వినుము వసిష్ఠుండు ఋశ్యశృంగుం డగస్త్యుండు సత్యవత్యుద్భవుం డగుకృష్ణద్వైపాయనుండు మందపాల

నందనులు మఱియు ద్రోణకృపాదులుం బ్రభవించినభంగులు విందుము కాదె వార లెట్టెట్టివారయి రెఱుంగవె యివ్విషయంబున మనువాక్యంబు గల దాకర్ణింపుము. 28

క. మునిజనుల నదుల సిద్ధుల
జననంబులు బుద్ధివృత్తిఁ జర్చింపఁగ నె
వ్వనికిన్ వశఁబుగా వవి
తనతనయైనట్ల యై యుదాత్తతఁ బొందున్ 29

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుండు. 30

ఆ. అనఘ దానపాత్ర మగుట విప్రుఁడు లింగి
యైననో యలింగుఁ డై చరించు
టనో యెఱుఁగఁ జెప్పు మనవుడు గాంగేయుఁ
డిట్టు లనియె నమ్మహీశ్వరునకు. 31

—: భీష్ముండు ధర్మరాజునకు దానపాత్రభూతులతెఱం గెఱింగించుట :—

క. విను సద్ద్విజుండు నిజవ
ర్తనమునఁ జరియించు చున్న దానార్హత్వం
బున వెలుఁగు లింగియైనను
మనుజేంద్ర యలింగవృత్తి మహితుం డేనిన్. 32

వ. అనుటయుఁ బాండవాగ్రజుండు. 33

తే. శ్రద్ధ సాలంగఁ గల్గినజనము లిచ్చు
భూరిదానముల్ దురితంబుఁ బొంద నేర
వేయెడల నని తలఁచెద నేను బుద్ధి
ననుడు నాతని కతఁ డిట్టు లను నృపాల. 34

క. నరవర దుర్దాంతు లయినఁ
బరిపూతులు శ్రద్ధగల్గు భవ్యులుఁ దారా
దర మొప్ప నిచ్చుదానము
దురితహరమ కాక కీడు దొడరునె యెందున్. 35

అనుడు ధర్మాత్మజుఁ డతనితో దైవకా
ర్యమునప్డు విప్రుని నతిపరీక్షి
తునిఁ జేయ వలయునే యనఘ పైతృకము వి
ధంబున నన్న నాతండు నీవు
దలఁచినయట్టిద తగవు నావుడు నాన్న
పాలుం డపూర్వసంబంధిసూరి
యాజితపోనిత్యులందు సత్పాత్రము
లెవ్వార లనుటయు నింతవట్టు

వారు సత్పాత్రముల వంశవర్య ధర్మ
భాషణమ కాని తత్క్రియాపరత లేని
యట్టివానికి నరుఁడు హేమాదు లిచ్చి
పొరయుఁ బదియేండ్లు నరకానుభూతి ననియె 36

అని భీష్ముండు వెండియు. 37

ధరణియుఁ గాశ్యపవైశ్వా
నరమార్కండేయు లోలిన జగద్ధిత వా
క్పరులై రొక్కెడ వారొక
మరి గోష్ఠీనిరతి నుండి మనుజాధీశా. 38

అవ్వాక్యంబు లాకర్ణింపుము 39

ఘనతర మగుహ్రీగౌరవ
మున మునిఁగినఁ బాప మఖిలమును రూపుసెడుం
బెనుపునయగ్గలికఁ బొగడు
గనినపయోరాశిఁ బడ్డగడ్డయుఁబోలెన్. 40

సత్కులంబునఁ బుట్టుట సకలవేద
ములుఁ బురాణంబులును శాస్త్రములును జదువు
టయును సద్గతిఁ జేయఁ బ్రౌఢిములు గావు
శీలసామగ్రి లేని దుశ్చేష్టితునకు. 41

ఆ. పలుసదువులు సదివి పండితమానియై
తనదువిద్య నొరుల ఘనయశంబుఁ
దూలపుచ్చునట్టి దుష్టాత్మకుని బ్రహ్మ
హత్య వొందు సందియంబు లేదు. 42

తే. వాజిమేధముల్ వే యొక్కవలనఁ బెట్టి
యలఘుసత్యంబు దక్కటివలనియందు
నిల్పి తులఁదూపఁగాఁ సత్యనిష్ఠలోని
యర్థమున కెత్తు వచ్చె నయ్యధ్వరములు. 43

వ. అని యిట్లు వర్తిల్లునాలుగువాక్యంబులుం జెప్పెం.

తే. బ్రహ్మచర్యంబుకంటెను బరము మద్య
మాంసములు రెండు నుడుగుట మనుజనాథ
లోకయాత్ర వాటించు చలోలుపతయు
శమముఁ గల్గి వర్తించుట శౌచవిధము. 45

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు ధర్మంబు నర్థంబును గామంబును నాచరించు
కాలంబు లెఱింగింపవే యనుటయు నాపగేయుం డతని కిట్లనియె. 46

తే రేపకడయును బగలును మాపు వరుస
నర్థధర్మకామంబుల నాచరింప
వలయు వానియం దాసక్తివలదు సక్తుఁ
డయ్యెనేనియు ధర్మాభినిరతి.

వ. అని మఱియును. 48

క. విను గురుపూజనవిప్రా
ర్చనము లధికపుణ్యములు ధరావల్లభ వి
ప్రుని నిందించుటయును న
గ్నిని వేదము విడుచుటయును గిల్బిషతమముల్. 49

సీ. అనుటయు ధర్మనందనుఁడు దానంబుల
కెవ్వరు పాత్రంబు లేర్పరింపు

మనిన సద్ధర్ములు నక్రోధనులు సత్య
రతులు దాంతులును ధీరత్వయుతులు
నిజకర్మనిరతులు విజితేంద్రియులు సర్వ
భూతహితులు నలుబ్ధులును శుచులు
దానపాత్రములు వేదంబు సాంగంబుగాఁ
జదివి షట్కర్మనిష్ఠలఁ దొడంగి

తే. తత్త్వవిదులైన బ్రాహ్మణోత్తముల కీగి
విను సహస్రగుణంబగు విశ్రుతశ్రు
తంబుఁ బ్రజ్ఞయు శీలవృత్తములుఁ గలుగు
వారి కిచ్చుట వంశవిస్తారకంబు. 50

వ. అని నిర్దేశించి భీష్ముండు వెండియు. 51

ఆ. యోగ్యుఁ డైనవిప్రుఁ డొకరుండు సంతృప్తిఁ
బొంద నధికతృప్తిఁ బొందు దేవ
వితతి మునిసమూహపితృసమాజములు న
ట్లగుట వెదకి తెచ్చునది విశిష్టు. 52

వ. అనిన విని కౌంతేయాగ్రజుం డతనితో దేవపితృమనుష్యపూజలకాలంబు
లెఱింగింపవే యనుటయు నతండు. 53

క. నృపవర పూర్వాహ్ణంబును
నపరాహ్ణము దే. పితృసమారాధనవి
ధ్యుపదిష్టకాలములు మ
ధ్యపుసమయము మానుషార్చనార్హం బరయన్. 54

వ. అన చెప్పి మఱియు నట్లనియె. 55

సీ. నరనాథ కాలహీనంబును నశుచిసం
స్పృష్టంబుఁ బరిభుక్తశేషమును న
మంత్రకంబును వీతతంత్రంబుఁ గీటకే
శప్రదుష్టంబు రాక్షసులు గొండ్రు

మానసీయద్రవ్యమేనియు సుర పితృ
క్రియల దురాత్మకు లయినవారు
గుడిచిన నట్ల యక్కుడుపులఁ జొనుపక
మత్తుని జడుని నున్మత్తుఁ బతితుఁ

తే. గ్లీబుఁ గుష్ఠి దేవలకుఁ జికిత్సకునిని
వీతనియము నపస్మారి శ్విత్రి రాజ
యక్ష్మయుతుని నర్తకుని గాయకుని సోమ
విక్రయుని వేదవిక్రయు విడువవలయు. 56

ఆ. వడ్డి కిచ్చి కుడుచువాఁడు ననగ్నియుఁ
బ్రాణివిక్రయమున బ్రదుకు నతఁడు
దైవపిత్ర్యములకుఁ దగరు సంధ్యోపాస
నములు లేనివారు నరవరేణ్య. 57

వ. అనిన విని ధర్మనందనుండు శంతననందనునితో దైవపిత్ర్యంబులగుదానం
బులకు నుత్తమపాత్రంబు లెవ్వ రెఱింగింపవే యనియడుగుటయు నతం
డతని కిట్లనియె. 58

—: దైవపిత్ర్యంబు లగుదానంబులకుఁ బాత్రభూతుల నిరూపించుట :—

సీ. భోజనార్థులఁ దుష్టిఁ బొందించునతఁడును
దెరువాటువలనఁ దస్కరులచేతఁ
జే టొంది ధనము వాంఛించునతండు వ్ర
తంబున కుద్యాపనంబు సేయఁ
దలఁచి యర్థించునతండును గురుఁ దల్లి
దండ్రుల సంక్లిష్టదారపుత్రు
లన్నఁ బోవఁ బడునతండును మహావ్యాధిని
రాసంబు సేయంగ నాసచేయు

తే. నతఁడు నిష్పాపుఁ డై నధరామరుండు
నెపుడు భిక్షయ బ్రదుకగునేని నట్టి

యతఁడు దైవపిత్ర్యములకు నతిశయంబు
గల్గు పాత్రంబులగుదురు కౌరవేంద్ర. 59

వ. అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. 60

సీ. సత్రంబు సాలయుఁ జలిపందిరియు రచ్చ
కొట్టము వచ్చుట గురుజనముల
నిందించు టాగమనింద దదీయ వి
క్రయవిధి దద్విలేఖనము గొండి
యము సంధిభేదన మన్య కర్మోపజీ
వన మకృతజ్ఞత పారదార
వృత్తిమంత్రసుశాస్త్రవిధ్వంసనము మద
లోల ననాథను బాల వృద్ధఁ

తే. దాపసిని భీతి వంచనఁ దలరఁ జేయు
టతిథిపుత్రభృత్యులకు నాహారకలన
మాచరింపక కుడుచుట యార్యకోటి
నిరయ హేతువులుగఁ జెప్పు నృపవరేణ్య. 61

సీ. విషశస్త్రకేశముల్ విక్రయించుట శస్త్ర
ములచేత కన్యాజనులను విప్ర
తతిని గోగణమును దఱిసి పోవుట యుపా
ధ్యాయు సభక్తికుం డైనభృత్యు
విడుపుమార్గముఁ గ్రంపనడిచి కొయ్యలు ప్రాఁతి
చెఱుచుట నరకంబుసేయు నంద్రుడు
నేరమి లేకయు నెప మిడి యర్థంబు
గొనురాజుఁ బ్రజరక్ష వినికి గలిగి

తే. యాచరింపనివిభుఁడును నప్పనంబు
పలుకుబడి దప్పి కొనియెడుపతియు గోవు
ముక్కుఁ గుట్టెడువాఁడుఁ దన్మిష్కఘాతి
యగునతండు నధోగతి కరుగువారు. 62

సీ. ధర్మంబు భయమున దారిద్ర్యసంబాధ
మున రోగమును బాపములుఁ దొఱంగఁ
జేతకునైనఁ జేసిన దేవకార్యార్థ
పశుహింసనంబును బరమతపము
శుశ్రూషయును గల్గి శ్రుతము సంపాదించి
యప్రతిగ్రాహకుఁడైన మద్య
మాంసపరస్త్రీసమాగవైముఖ్య
మున నాశ్రమస్థులఁ దనకులంబు

తే. వారి భరియించినను హేమవస్త్రమంది
రాన్నపానంబు లొసంగిన నాశ్రయంబు
దీనులకు నిచ్చినను హింస మానినను స
మంచితస్వర్గలక్ష్మి సిద్ధించు నంద్రు. 63

సీ. రచ్చకొట్టంబు నారామంబుఁ గూపంబుఁ
బ్రపయుఁ గావించు టభయభరార్త
కోటి గాచుట కన్య గోవు వాహనము దా
సుని దాసి నిచ్చుట దనకుఁ గీడు
సేసిన సైఁచుట చెలులఁ జుట్టంబులఁ
బ్రోచుట పెక్కండ్రఁ బొంటెఁ గార్య
మునఁ బరాక్రమమున ధనమునఁ దా నల
జడిపాటు దుష్కర్మసరణిఁ బొరయ

ఆ. కునికి నాకలోకమునకు నిచ్చెన లగు
నెక్కుడలమునఁ బుట్టిరేని బహుసు
తుండు నతకృపాన్వితుఁడు వేయునెలలపై
బ్రదికినతఁడుఁ గంద్రు త్రిదశపదము. 64

వ. అని నిర్దేశించి. 65

ఆ. నరకవాసకారణము నెఱింగించితిఁ
బుణ్యలోకహేతుభూతములును

దేటపడఁగఁ జెప్పితిని గురుసంతతి
శ్రేష్ఠ యింక నేమి సెప్పవలయు. 66

వ. అడుగు మనినం గౌంతేయపూర్వజుండు శాంతనవుతో బ్రహ్మహత్యా
సమంబు లని కొందఱు గొన్నికర్మంబు లుగ్గడింతురు హింస లేకయు నట్లు
య్యెడునవి యెయ్యవి వాని నేర్పడ నెఱింగింపవే యనుటయు నతం
డతని కిట్లనియె. 67

సీ. దివ్యబోధాఢ్యు వేదవ్యాసమునినాథు
నడిగితి నొక్కనాఁ డధికభక్తి
నిట్లని యాసంయమీంద్రుండు గృప నాకు
నెఱిఁగించె ననఘ నాయెఱిఁగినట్టి
విధము లెఱింగింతు వినుము విప్రుఁ గృశు
నామంత్రితునిఁజేసి యతఁడు గుడువ
వచ్చినఁ బెట్టమి వరకులంబును సార
విద్యయుఁ గలవిప్రువృత్తి గొనుట

తే. నీరు ద్రావంగ గోవు లేతేర విఘ్న
మాచరించుట బధిరపంగ్వంధధనము
లపహరించుట వేదశాస్త్రాదినింద
బ్రహ్మహత్య లెట్టట్టుల పౌరవేంద్ర. 68

తే. అలుకఁ బురి నూర వనమున నగ్ని యిడుట
పాపశీలతమై బొంకి బ్రాహ్మణునకు
నధికతర మగుశోకంబు నావహించు
టంచితాచార బ్రహ్మహత్యాసమములు. 69

తే. రూపగుణశీలముల ననురూపుఁడైన
వరుని కీక కన్నియఁ దనవలసినట్లు
తగనివానికి నిచ్చుట ధర్మదేవ
తాతనూభవ బ్రహ్మహత్యాసమంబు. 70

—: భీష్ముండు ధర్మరాజునకుఁ బుణ్యతీర్థవిశేషంబుల నెఱింగించుట :—

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు గంగాపుత్త్రితోఁ బుణ్యతీర్థవిశేషంబులు విన
వలతుం జెప్పవే యనుటయు నమ్మహీపతికి నమ్మహాత్ముం డిట్లనియెఁ
దొల్లి గౌతముం డడుగ నంగిరసుండు దీర్థంబులు గొన్నింటిప్రకారంబు
సెప్పె నప్పరిపాటి సెప్పెద నాకర్ణింపుము. 71

సీ. సప్తదినంబులు చంద్రభాగను వితః
స్తను నూర్మిమాలినిఁ దగ వసించి
యాహారవిరహితుం డై యుండ మునిసమా
నుం డగు గాశ్మీరమండలమున
నదులు గొన్ని మహావనము సొచ్చి పాఱు ది
వంబు సిద్ధించుఁ దదంబుసేవఁ
బుష్కరమ్ముఁ బ్రభాసమును నైమిశము నింద్ర
మార్గంబు దేవికాస్వర్గబిందు

తే. లును సమవగాహనంబున జనుల సప్స
రస్సమేతవిమానవర్తనులఁ జేయు
నవనినాథ హిరణ్యబిందువుఁ గుశేశ
యంబు నెల్ల పాపంబుల నపనయించు. 72

వ. గంధమాదన సంగత యైనయింద్రతోయయుం గురంగదేశగత యగుకర
తోయముం ద్రిరాత్రోపవాసోపేతస్నాతకులకు నశ్వమేధఫలంబు గలుగం
జేయు. 73

తే. కలఖలమున గంగాద్వారముననునీల
భూధరమునఁ గుశావర్తముననుబిల్వ
కమున సుస్నాతుఁడై పాతకములు దొఱఁగి
నాకలోకవిహారంబు నరుఁడు వొందు. 74

క. భాగీరథి యెచట నుద
గ్భాగమునకు శివునినెలవుప్రాంతమునఁ జనున్

ధీగణ్య యచట నెలకు స
మాగతు లగుసురలుఁ గం ద్రనాహారవిధిన్. 75

సీ. ఆహార ముడిగి మహాశ్రమంబున నగ్ని
హోత్రియై యొకమాస ముండి నరుఁడు
సకలసిద్ధులు మహైశ్వర్యంబుగాఁ గను
జననాథ భృగుతుంగ మనుమహాహ్ర
దమ్మున వాసరత్రయ ముపవాసియై
బ్రహ్మవధంబు పాపంబుఁ దొఱఁగు
వినుము కన్యాకూపమున సాగ్నిహోత్రత
నున్నఁ గీర్తితుఁ డగు నుభయలోక

తే. ములను సుందరికాహ్రదంబునను దగఁగ
సకృదుపస్పర్శనము చేసి చారుమూర్తి
యై జనించు వైమానిక మనఁగఁ బరగు
భవ్యతీర్థంబు సేవించు పడయు దివము. 76

తే. కృత్తికాంగారసంసేవ గిల్బిషములఁ
బాపి నాకంబుఁ జేర్చు విపాశం ద్రిదివ
సములు గాలికాశ్రయ బ్రహ్మచర్యనియతి
తోడ సేవింప జన్మంబు దొఱఁగు నరుఁడు 77

క. స్నానముఁ బితృతర్పణమును
మానితగుణ కృత్తికాశ్రమంబున నియతిన్
మానవులు సేసి శివుకొలు
వానందాత్మకతఁ గాంతు రంద్రు మునీంద్రుల్. 78

తే. ద్రోణశర్మపదంబున రూఢ మైన
తీర్థమును శరస్తంబంబు దేవదారు
వనముఁ దమ్మ సేవించిన మనుజు నెట్టి
వాని నైనను నప్సరోవరునిఁ జేయు. 79

తే. చిత్రకూటజనస్థానసేవనములు
రాజలక్ష్మి నొసఁగు వీతభోజనత్వ
మహితవృత్తుఁడై శ్యామాశ్రమమున నొక్క
పక్షమున్న నంతర్ధ్యానఫలము గలుగు.

క. విమలమతిం గౌశికవా
లమున ననాహారమౌనలంపటుఁడై యు
న్న మనుజుఁ డిరువదియొక్కఁడి
నములం బరమగతిసాధనశ్రీ నొందున్. 81

సీ. పేర్చుమతంగవాపిక నేకరాత్రంబు
నిలిచి సిద్ధుం డగు నెల వసించి
నైమిశంబునఁ బొందు నరవర పురుషమే
ధఫలంబు నట్టివిధంబ యుత్ప
లావనంబునఁ జేయఁగా విను మశ్వమే
ధంబుఫలంబు నర్ధంబుఁ బడయు
నరుఁడు గంగాయమునాసంగమమ్మునఁ
గాలాంజనం బనుశైలమునను

తే. నియతి నాచరితస్నానుఁ డయి విముక్తి
తెరువు గాంచు వైవస్వతతీర్థసేవఁ
దీర్ఘభూతత్వ మొందు విధేయచిత్త
వృత్తిఁ గౌరవవంశపవిత్రచరిత. 82

ఆ. విను ప్రయాగమునకుఁ జనుదెంచు గోటిత్ర
యంబు దశసహస్రకంబుఁ దీర్థ
ములు నరేంద్రదర్శనము నందునెలనాళ్లు
లున్ననరుఁడు ముక్తి కొడయఁ డంద్రు. 83

క. విను గంగను బ్రహ్మశిరం
బనుతీర్థమునందు నెల నిరాహారతమై

నునికిని మర్త్యుం డమృతాం
శునిలోకంబున మహాయశుం డై యుండున్. 84

సీ. అనఘ యష్టాపక్రమును గలవింకము
దేవహ్రదము బ్రహ్మభావ మొసఁగు
నాచరితస్నానుఁ డగుమర్త్యునకు సర్వ
శీకృత్తికా యోగసిద్ధకీర్తి
యైనలౌహిత్యంబునందు సుస్నాతుఁడై
పుండరీకాధ్వరమున ఫలంబుఁ
బొందు రామహ్రదంబున నిరాహారుఁడై
పండ్రెండుదినములు భరితనియతి

తే. నున్న సకలకల్మషములు నుజ్జగించి
నరుఁడు నిర్భోజనత నెలనాళ్లు దా మ
హాహ్రదావాసియై జమదగ్ని గన్న
పుణ్యలోకంబుఁ గను మునిగణ్యుఁ డగుచు. 85

క. విను వింధ్యంబున నొకనెల
తనుతాపము నోర్చి చేయుతపమున జనరం
జన సర్వప్రాయశ్చి
త్తసిరూఢిం బొంది నరుఁడు ధర్మజ్ఞుఁ డగున్. 86

సీ. నర్మద నాడి భూనాథనందనుఁడగు
జంబుమార్గంబున సంయతాత్ముఁ
డై మాసములు మూఁడు నట యొక్కనాఁడును
నిలిచిన సర్వసిద్ధులను బొందుఁ
గోకాముఖము నీరఁ గ్రుంకి తండులికాశ్ర
మమునకుఁ జని వల్కలము ధరించి
శాకభోజనుఁ డయి శాంతిమై నున్న న
న్నెలవున నున్నకన్నెలు పదుంగ్రడ

తే. కధిపుఁ డై యజరామరుం డయి సుఖించుఁ
గుల్యయందుఁ ద్రిరాత్రమ్ము గుడుపు దక్కి
శౌచియై యఘమర్షణజపము సేసి
యశ్వమేధఫలముఁ బొందు ననఘ నరుఁడు. 87

వ. ఆర్ష్టి సేనాశ్రమంబున సుజ్ఞానస్నాతుండై మర్త్యుం డఖిలపాపంబులం
దొఱంగుఁ బిండారకంబున నేకరాత్రంబు నిలిచి యగ్నిష్టోమఫలంబుం
బడయు ధర్మారణ్యంబున బ్రహ్మసరస్సు సేవించి పౌండరీకఫలప్రాప్తిఁ
గాంచు. 88

చ. జనకుఁడు గౌరికిన్ వినుము శంకరుమామ హిమాద్రి సర్వర
త్ననికరవిశ్వపుణ్యభవనంబు ప్రశాంతత నందు నిల్చి స
న్మునిగణసేవనంబుఁ దపమున్ నడపంగ నరుండు సిద్ధుఁడై
వినుతికి నెక్కుఁ బొందు నరవిందభవాంతికవాససంపదన్. 89

క. విను తీర్థసేవ గామం
బును గ్రోధము మదము లోభమును జేరని నె
మ్మనము గలిగి నడప వలయు
ననఘా ఫలసిద్ధి దాన నగుఁ బురుషునకున్. 90

క. దమమును దపము నహింసయు
శమమును తీర్థముల వాన శౌచాతిశయం
బమలగుణ కల్గు రిత్తజ
లములం దోఁగిన శుచిత్వలాభము గలదే. 91

క. దొరకొననివానిఁ గోరక
దొరకొనినందున మమత్వతుష్టహృదయతం
బొరయక విగతస్పృహు లగు
పురుషులు శుచు లేల తీర్థములు వారలకున్. 92

ఆ. అరయ దుర్గమములు నతివిషమంబులు
నై నతీర్థములు ధరాధినాథ

యథిః భక్తియుక్తి నాత్మఁ దలంచినఁ
జాలు నరులకల్మషములు వాయు. 93

క. జనవరతీర్థవిధాశం
సన మగునీపుణ్యవాక్యచయము పవిత్రం
బనుపమము మాననీయం
బనిమిషపదవీప్రదము రహస్యము సుమ్మీ. 94

క అనుగతుఁ డగుశిష్యునకుం
దనసుతునకుఁ జుట్టమునకు ధరణీసురము
ఖ్యనియతిపదద్విజాతుల
కును దగ నెఱిఁగించునది యకుంఠితకరుణన్. 95

క. నరవర గౌతమునకు నం
గిరసుఁడు సెప్పినది యిది యకిల్బిషబుద్ధిం
బరిపాటిఁ బఠించినఁ ద
త్పరత వినిన నపుడ పాయుఁ బాపములెల్లన్. 96

క. మునులకు జప్యం బిది స
ద్వినుతము నిత్యముఁ బఠించు విమలాత్ములకున్
విను జాతిస్మరణముతో
జననం బతిపుణ్యపురుషసంతతిఁ గలుగున్. 97

—: అత్రిప్రముఖమహర్షులు శరతల్పగతుఁ డైనభీష్ముఁ జూడ వచ్చుట :—

వ. అని చెప్పె నయ్యవసరంబునం బుణ్యవిశేషగణ్యుం డైనయగ్గాంగేయుం డట్లు గాండివిశరంబులు శయ్యగా వీరశయనంబున నునికి నతని వీక్షింప నత్రియు వశిష్ఠుండును భృగుండును బులహుండును బులస్త్యుండును గ్రతువు నంగిరసుండును నగస్త్యుండును గణ్వుండును గౌతముండును విశ్వామిత్రుండును జమదగ్నియు మొద లయినమహామునులు శిష్యవ్రాతం బుతో నేతెంచి తపః ప్రభావస్ఫురితప్రభాపూరంబు భూనభోంతరంబున సంతతంబు లగుచుండ నిలిచి యద్దేవవ్రతునియున్న తెఱంగుగలయం

గనుఁగొనిరి పాండవు లాశ్చర్య భరితచిత్తు లగుచు నత్తపోధనవర్యులం బ్రస్తుతించుచుం బ్రణమిల్లి రప్పు డప్పరమసంయము లంతర్ధానంబు సేసి రక్కౌరవులు నక్కురుపితామహుండును దారును వారలమాహాత్మ్యంబు లుగ్గడించుచుఁ దద్విషయం బైనసంభాషణం బొనర్చిరి తదనంతరంబ. 98

తే. తాతపాదపద్మములు మస్తకము సోఁక
వినతుఁ డై ధర్మతనయుఁ డే జనపదంబు
లేనగంబు లేనదులు పుణ్యానుభావ
సమధికత్వంబు గలయవి జనవరేణ్య. 99

వ. అని యడుగుటయు. 100

—: భీష్ముండు ధర్మజునకు గంగాప్రభావంబు సెప్పుట :—

సీ. అతనికి నాతఁ డిట్లను నివ్విషయమునఁ
గల దితిహాస మొకండు దాని
వివరింతు నీకుంఛవృత్తి పరుం డగు
నొకవిప్రునింటికి నొక్క సిద్ధుఁ
డతిథి యై వచ్చిన నాతిథ్య మొనరించి
యతనితో సల్లాప మాచరింప
నమ్మహాత్ముండు నీయడిగినయట్టుల
యాసిద్ధు నడిగిన నతఁడు సెప్పె

తే. ననఘ యెవ్వానినడుమగా నరిగెఁ బావ
నాంబుపూర భాగీరథి యట్టిదేశ
భూధరాదిపదార్థముల్ పుణ్యతమము
లట్లు గాకయు గంగమహత్త్వ వినుము. 101

తే. త్రిపథగాసేవనమున సిద్ధించునట్టి
గతి జనములకు నియతకల్పితము లయ్యు
నధ్వరంబును బ్రహ్మచర్యంబుఁ దపము
సంపరిత్యాగమును జేయఁ జాల వనఘ. 102

క. మే నించుక సోఁకిన గం
గానదితోయములు జనులకల్మషకోటిం
బో నమిచి పురందరలో
కానందముఁ బొందఁ జేయు నాగమవేదీ. 103

క. మును పాపము లెన్ని యొన
ర్చినఁ బిదపను గంగ నాడఁ జీఁకటి రవి దోఁ
చిన విరియుగతి విరియు న
య్యనఘుఁ డిలాతలము దొఱఁగి యమరత నొందున్ 104

తే. ఎన్ని యేఁడులు మనుజునియెమ్ము గంగ
వారియం దుండు నన్ని వేల్వత్సరములు
నాకలోకమహాసుఖశ్రీకి నాతఁ
డు త్తుఁడై యుండు నిర్మలచి త్తవృ త్తి. 105

సీ. అనఘ సోమము లేనియధ్వరంబును శశి
లేనిరాత్రియు రవి లేనినభము
నాత్మధర్మములేనియాశ్రమంబును బుష్ప
సంపద లేనిభూజమునుబోలె
హీనత నొందు గంగానది లేనిదే
శంబు చాంద్రాయణశతము లైన
గంగాపయఃపానకరణంబు గావించు
నిర్మలత్వముఁ జేయనేర దగ్ని

ఆ. యందుఁ బడినదూది యట్లగు గంగావ
గాహనమునఁ బాతకంబు లఖిల
భూతములకు దుఃఖములు వాపికొనుటకు
నేవిధములు గంగ కీడు గావు. 106

క. శరణంబు లేనిజనులకుఁ
బరమశరణ మంత్రడు మునులు భాగీరథి ని

ర్జరులకు నమృతము లట్టుల
నరులకు గంగాజలం బనఁగ నే వింటున్.

క. తలపై జాహ్నవివాలుక
యలికికొనిన ఫాలతటిఁ దదంతర్మృత్స్నం
కలితముఁ జేసినఁ బాపం
బులు దొలఁగు సుపర్ణుఁ గనినభుజగములక్రియన్. 108

క. గంగాతరంగశీకర
సంగత మగుమారుతమున సద్యస్స్పర్శం
బంగీకరించు నెవ్వఁడు
భంగపఱుచు నతఁడు ఘోరపాపదయంబున్. 109

తే. ఇవ్వల నేడుదరంబుల నవ్వల నేడు
దరములను బిత్పృవర్గంబు నరుఁడు గంగ
నాడి శుచిఁ జేయుఁ జూచిన యంతమాత్రఁ
బాచు వాఙ్మనఃకాయజపాతకుల 110

తే. వినిన వేడుక సేసినఁ గనినఁ జేత
నంటినను రెండుకులములయందుఁ గలుగు
పితృగణంబుల నెల్ల సద్గతికిఁ బుచ్చు
గంగ యెటు సేయునో యవగాహనమున. 111

క. విను గంగ గంగ యను కీ
ర్తనములతో నొండునీటఁ దగ మునిఁగిన య
జ్జనులు దురితములఁ దొఱఁగుదు
రని యార్యులు సెప్ప విందు నంచితచరితా. 112

సీ. అనఘ చూడ సమర్థుఁ డగువాఁడు జాహ్నవిఁ
జూడక యున్నఁ బశుప్రతిముఁడు
నంధసమానుండు నగు నింద్రుఁ డాదిగా
సురలు గోరెడుగంగ నరుల గోర

వలదె చేకుఱు నపవర్గ ముత్క్రమణకా
లంబున గంగఁ దలంచి రేని
రాజభయంబుఁ జోరభయంబుఁ బాపభ
యంబును భూతభయంబు లోను

ఆ గాఁగఁ గలుగు భయనికాయంబు గంగాప్ర
శంసనమునఁ బాయు శంభుఁ డర్థి
నతులపుణ్య యైనయద్దేవి దివినుండి
రా ధరింపఁడే శిరస్తలమున. 113

తే. మూఁడుపథములఁ జని లోకములకు మూఁటి
నుజ్జ్వలాలంకృతియుఁ బెంపు నొసఁగినట్టి
యమలతరమూర్తి యగుదేవి నాశ్రయించు
వాఁడు కృతకృత్యుఁ డిది నిక్కువము కృతాత్మ. 114

క. జనులకు నింద్రుఁడు గ్రహముల
కినుఁడును దారలకు నోషధీశుఁడపోలెన్
మనుజోత్తమ కడునెక్కుడు
వినుము నదులకెల్ల జాహ్నవి మహత్త్వమునన్. 115

ఆ. సగరనృపతిపుత్త్రచయము మునీంద్రశా
పమున భస్మమై యపారదురిత
కల్మషంబుఁ బొందఁగా గంగ నిజజల
సేక మొసఁగి యనిచె నాకమునకు. 116

ఆ. దేవతలఁ జిత్రతపమునఁ దెలచి గంగఁ
బ్రచురపౌరుషుఁ డగుభగీరథుఁడు దనదు
పూర్వులైన సగరనృపపుత్రులకు ను
దాత్తగతికయి తెచ్చె నిద్ధరణి కనఘ. 117

ఆ విష్ణుపదమువలన విధునివలన సూర్యు
వలన మేరురూపకలితుఁ డైన

విష్ణువలనఁ ద్రిపురవిజయిమౌళివలన
నుండి హిమనగమున నొలసె గంగ. 118

క. విను తత్పరభావంబున
మనంబు నిశ్చలత వొంద మనుజుఁడు శరణం
బని యాశ్రయింప జాహ్నవి
సనాతనపదోపలబ్ధిసంపద నొసఁగున్. 119

వ. అని చెప్పి సిద్ధుండు వెండియు. 120

క. ఏ నెఱిఁగినంత సెప్పితిఁ
గాని యనంతమహిమంబు గంగాగుణసం
తానంబు శతానందము
ఖానిమషప్రవరకీర్త్య మనఘచరిత్రా. 121

క. మేరుపుమణులును వారిధి
వారికణంబులును నెన్న వడు వగు గంగా
స్ఫారగుణంబులు తగుసం
ఖ్యారూఢంబులుగఁ జేత యతులవివేకా. 122

వ. అని పలికి యిట్లనియె. 123

ఆ. వేడ్క నీకు నేను వివరించినట్టియీ
జాహ్నవీగుణములు సంతతంబు
మనసు వాక్కుఁ దనువు ననఁ గలసాధన
ముల భజింపు భక్తిపూర్వకముగ. 124

తే. అట్టులైన గంగాప్రసాదాతిశయము
వలన సిద్ధుండ వై త్రిభువనములందు
నర్చనీయసంక్రీడన మవిహతముగ
సంచరించు మాహాత్మ్యంబు సంభవించు. 125

క. నిజధర్మనిరతుఁడై తను
భజించుసజ్జనునిచిత్తపద్మము గృపఁ దా
భజియింప గంగ యతనిం
బ్రజనితచిరసౌఖ్యుఁ జేయుఁ బావనచరితా. 126

వ. అని యిట్లు గంగాగుణంబు లమ్మహాద్విజునకు వివరించి యాసిద్ధుండు గగనగమనంబునం జనియె నవ్విప్రోత్తముండు నియతచిత్తుండై గంగాసేవనం బాచరించి యనన్యసులభ యగుసిద్ధిం బడసెఁ బాండవాగ్రజా నీవును గంగాభజనంబునం బరమశుభంబు నొందుము. 127

క. అని చెప్పి శాంతనవుఁ డి
ట్లను గంగాస్తోత్రసహిత మై పరఁగిన యి
వ్వినుతేతిహాసముఁ బఠిం
చిన వినినను రుజలు వాయుఁ జెంద వఘంబుల్. 128

క. అనిన విని యన్నరేంద్రుం
డనుజసహితముగఁ బ్రభూతహర్ష సమున్మి
లనకలనాసంవేశిత
మనస్కుఁడై యాతనికి నమస్కృతి సేసెన్. 128

వ. ఇట్లు పరమహర్షంబునం బ్రణతుండై ధర్మజుండు మందాకినీతనయతో నెవ్వరు సర్వజనపూజ్యు లెఱింగింపవే భవద్వచనామృతంబునఁ దృప్తిసనక యడిగెద ననిన నమ్మహాత్ముండు వాసుదేవనారదసంవాదం బనునితిహాసంబు వినుము నీయడిగినయర్థంబు దానం దేటపడియెడు ననిపలికి యతని కిట్లనియె 130

—: వాసుదేవ నారద సంవాదప్రకారము :—

క. తనకడకు నారదుఁడు వ
చ్చిన సత్కారము దగంగఁ జేసి ముకుందుం
డును సమధికబహుమానం
బున నెవ్వారలకు నీవు మ్రొక్కుదు చెపుమా. 131

వ. అనిన నద్దేవముని యద్దేవకీనందనున కిట్లనియె. 132

సీ. వరుణు సమీరణుఁ ధరణిఁ బర్జన్యుని
సప్తార్చి నీశాను షణ్ముఖుని మ
హాలక్ష్మి విష్ణుని నజు బృహస్పతిఁ జంద్రు
జలముల భూమి నెజ్జనము లెపుడు
నతిభక్తి సేవింతు రట్టివారలకు నే
మ్రొక్కుదు వేదపరులుఁ దపోధ
నులు దేవతాపూజనులు భూమిధనధాన్య
గోదానశీలురు నాదరంబు

ఆ. గల్గి యతిథిపూజ గావించువారలుఁ
బితృసమర్చకులును భిక్షితాన్న
పూతశాంతభావములు గలవారు స
త్యవ్రతులును బూజ్యు లనఘ నాకు. 133

క. వినుత త్రివర్గనిరతులు
ననహంకారమమకారు లగుజనులు సువ
ర్తనయుతులు నలోలురు బో
ధనులు నమస్కార్యు లద్రిధర విను నాకున్. 135

క. నీవును మత్సంపూజ్య జ
నావలిఁ జిత్తమున నెఱిఁగి యర్చనమును సం
సేవనము నడువ భూరిశు
భావహ మగు నవ్విధంబు యాదవసింహా. 135

క అనియెం గావునఁ గుంతీ
తనయాగ్రజ నీవు నవ్విధముల జనములం
గొనియాడుము వారలు శో
భనము లొసంగుదు రఘంబుఁ బాపుదురు కృపన్. 136

వ. అనిన విని యమ్మహీశ్వరుం డమ్మహాత్మున కిట్లనియె. 137

క. జనపతులకుఁ గర్తవ్యము
లనేకములు గలవు వానియన్నిటిలోనన్

వినుతప్రధానకృత్యం
బనఘచరిత చెప్పవే దయం దెలియంగన్. 138

క. అనుటయు నతనికి నతఁ డి
ట్లను సామ్రాజ్యాభిషిక్తుఁ డైన నృపతికిన్
విను కర్తవ్యతమం బగు
పని బ్రాహ్మణపూజనంబు భవ్యవిచారా. 139

క. భూనాథ విప్రులు సమా
ధానంబున నున్నఁ బొదలు ధరణికి శుభముల్
మానార్హు లగుట వారికి
మానన లేకున్న నడఁగి మనుజాధీశా. 140

క. దైవంబు నదైవముఁగ న
దైవము దైవముఁగఁ జేయ ధరణీదివిజుల్
భూవర శక్తులు విను వా
రేవానికిఁ గూర్తు రతఁ డధీశత నొందున్. 141

క. కోపమునఁ బ్రసాదంబున
నాపదయును సంపదయును నప్పుడ తే వా
రోపుదు రింద్రున కైనను
శాపానుగ్రహము లాసుచరితులశీలన్. 142

క. ద్రావిడ కళింగ గౌళీవర
యవన శక పుళింద నృపతు లవనిసురపరా
భవమునఁ గాదే ధరణి
ధవ పొందిరి తొల్లి శూద్రతాదైన్యంబునన్. 143

క. సోమాత్మకు లీశ్వరతా
శ్రీమహితులు సర్వసౌఖ్య సిద్ధికరులు గో
త్రామరులు వారి నెప్పుడు
భూమీశ్వర పూజనములఁ బోషింప తగన్. 144

క. వినుతాచారుం డగువి
ప్రునకు సభక్తికము గాఁగ భోజన మిడినన్
విను దేవపితృసమూహము
లనూనపరితృప్తిఁ బొందు నతులచరిత్రా 145

—: వాసుదేవ నారద సంవాదప్రకారము :—

వ. అని చెప్పి భీష్ముం డాభూపతితో వెండియు నిట్లను భూసురవిషయం బై వాసుదేవునకుం బృథివికి సంవాదంబు గలగె నది యితిహాసరూపంబున జెల్లు దానిఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము వాసుదేవుం డొక్కసమయంబునం బృథ్వి నలోకించి. 146

క. లోకజనని వగుటనె నిను
నోకాశ్యపి యడుగవలయు నొక్కటి దెలియన్
వాకుం జెపుమా పాపము
లేకృత్యము సేసి గెలుతు రెల్ల జనములున్. 147

ఆ. అనినఁ బృథివి యిట్టు లను విప్రసేవను
విప్రపూజనమున విప్రహితవి
ధానమునను బాపతతి నోర్చు మానవ
ప్రతతి యెందు నివి నృపాలుపనులు. 148

ఆ. అమరవిభుని భగసహస్రచిహ్నునిఁగాఁగఁ
జేసినదియు నేత్రభాసురుండు
గా నొనర్చినదియుఁ గమలాక్ష విప్రున
ల్కయుఁ బ్రసాదసంపదయును గావె. 149

క. అనిన విని మెచ్చి పృథివిం
గొనియాడె రథాంగపాణి గురునృపవర నీ
వనిశంబు మిగుల నుతిమ
న్ననలను విప్రులకుఁ బ్రియ మొనర్పుము కృపతోన్. 150

క. అని మఱియు శాంతనవుఁ డి
ట్లను జననంబునన విప్రు నధిప మహాభా
గునిఁ గాఁ జెప్పుదు రార్యులు
జనులకు వంద్యంబు లతనిచరణాంబుజముల్. 151

వ. బ్రాహ్మణుల సృజియించి బ్రహ్మ వారలతోఁ జెప్పినవిధం బాకర్ణిం
పుము. 152

ఆ అరయ మీకుఁ గృత్య మన్యంబు లే దాత్మ
కర్మ మూఁది యుక్తధర్మనిరతి
బ్రహ్మగోపనంబుఁ బాటింపుఁ డవ్విధ
మధికశోభనంబు నావహించు. 153

వ. బ్రాహ్మణ్యం బెల్ల వర్ణంబులకుం దారకంబు బ్రాహ్మియైనశ్రీ దపస్స్వా
ధ్యాయంబుల వెలుంగం జేయుం డనియె నట్లు గావున రాజులకు బ్రహ్మ
వచనపరిపాలనంబు ప్రధానకర్తవ్యంబని చెప్పి వెండియు. 154

ఆ. అగ్ని నంట హిమవదచలంబుఁ గదలుప
గంగఁ గట్ట వచ్చుఁ గాని విప్రు
రాజిఁ బరిభవింప రాదు విప్రులకొల్వు
కల్పవృక్షసేవకరణి యధిప. 155

వ. ఏతద్విషయం బైనది శక్రశంబరసంవాదం బనునితిహాసంబు గలదు
వినుము శక్రుండు జటాసురనందనుండైన శంబరుకడకుం బోయి తదీయ
గోష్ఠి నుండి యతనితో నీ వేమిట నున్నతిం బొంది యుండు దనిన నతం
డతని కిట్లనియె. 156

క. అలుకయు నసూయయును వి
ప్రులయెడలే వనఘ వారిఁ బ్రోతుం గాతున్

సౌలయఁ దదీయారాధన
ముల కట్టులు గావునన్ విభూతి వహింతున్. 157

వ దేవాసురయుద్ధంబున విప్రానుగ్రహంబు దేవతల గెలిపించుట గని మజ్జన
కుండు సోమునితో భూమిసురులు మహానుభావులు గదే యనుటయు
నమ్మహితాత్ముం డతని కిట్లను వారలు తపస్స్వాధ్యాయసిద్ధులై యుండు
దురు వారితెఱం గాకర్ణింపుము 158

ఆ. అప్రవాసి యైనయవనీసురుని యుద్ధ
శాలి గాని ధరణిపాలు నురగ
ముల బిలాంధగారమున నడంచినయట్లు
మెఱయ నీక భూమి మ్రింగు నండ్రు. 159

క. దాని నెఱింగి గృహంబున
మానిత మగుచదువునందు మనసు గొలుప కెం
దేనిఁ జని చదువుదురు శ్రుతు
లానంత్యమునకుఁ దపస్వు లగుదురు విప్రుల్. 160

వ. కావున వారలు సర్వాధికులు వారలయెడ బహుమానావమానంబు లెట్టి
వారికి శుభాశుభంబుల నొందించుటకు సందియంబులే దనిన సోమునివాక్యం
బులు వాటించి మజ్జనకుండు విప్రజనంబులం బూజించి తేజిష్ణుండయ్యె
నేనుం దదాచారంబునం బెంపు వడసితి నని పలుకుకుటయు నయ్యసురేం
ద్రుని వచనంబు లూఁది సురేంద్రుండు భూసురులకుం బరితోషంబు
గావించి సవిశేషసమున్నతిం బొందె నని చెప్పిన విని గాంగేయునితోఁ
గౌంతేయాగ్రజుం డపూర్వచిరసమాశ్రితదూరాగతులతోన నధికతమం
బగుపాత్రం బెవ్వరని యడిగిన నప్పుడమిఱేనికి నప్పురుషవరుం డిట్ల
నియె. 161

క. చెలులుఁ జుట్టలు సంబం
ధులు ఋత్విజులును బురోహితులుఁ దగుపాత్రం
బులు హింసాక్రోధేర్ష్యా
దులు లేనిజనంబు లైన దురితవిచారా. 162

క దూరాగతులు నపూర్వులుఁ
గౌరవకులముఖ్య పూజఁ గనుటకు నర్హుల్
సారాచారము విద్యా
గౌరవముం గలుగఁ జూపు కరణీయ మగున్. 163

క. ఈమూఁడు తెఱంగులజను
లామెయిఁ జూచినను నశుచు లైనను బాత్ర
శ్రీమహితుల నిజభృత్యా
స్తోమము జీవనము నడపి చుమ్మీ యాగుల్. 164

క. అనిన విని ధర్మసుతుఁ డి
ట్లను శంతనుసుతునితోడ నఘకోటికి నె
ల్లను మూలము వనితల య
జ్ఞనములతెఱఁ గెఱుఁగఁ జెప్పు చాతుర్యనిధీ. 165

—: నారదపంచచూడాసంవాదం బనునితిహాసము :—

వ. అనుటయు నతం డతని కిట్లనియె నతివలు నీచెప్పినట్టివార దీనికి నారద పంచచూడాసంవాదం బనం బరఁగునితిహాసంబు గలదు వనితాస్వభావ విషయంబయి యుండు దాని నాకర్ణింపుము దేవమునివరుం డగునారదుం డెందునుం జరించుచుండి పంచచూడ యను నచ్చరలేమ నొక్కెడం గాంచి. 166

క. ఏ నొక్కటి యడిగెదఁ జెపు
మా నళినదళాక్షి యనుడు మాకొలఁదులప
లైక్కన సదుత్తర మిచ్చెద
నానతి యి మ్మనియె నది ప్రియం బెసఁగంగన్. 167

వ. అనుటయు నతండు. 168

క. వనితాస్వభావ మిట్టిది
యని తెలియం జెప్పు మనుడు నల్లనగుచు న

వ్వనిత తగునయ్య వనితకు
వనితలదుశ్చేష్టితములు వార్తకువ్వంగన్. 169

క. అనిన విని నిక్క మాడిన
విను తప్పించుకయు లేదు వివరింపు నిజం
బని ముని బల్కిన నయ్యం
గన యతనికి నిట్టు లనియెఁ గౌరవముఖ్యా. 170

వ. స్త్రీస్వభావంబులు నీవెఱుంగనియవి లేవైననుం జెప్పెద నవధరింపుము. 171

క. కులమును సమ్మాన్యతయును
గలిగి యొకనిభార్య యైన గౌరవలీలన్
మెలఁగుచు వెలిఁ జరియించు
న్గలన వలసినట్లు యే మనం గల దనఘా. 172

వ. అని పల్కి వెండియు. 173

సీ. యోషిజ్జనంబులు దోషంబులకు నెల్ల
మూలంబు వారల నేల చెప్ప
నడిగితి గానఁ గన్నంత సెప్పెద విను
పురుషులమేలిమి పొలఁతు లెఱుఁగ
రది గాక నిర్లజ్జలై కుత్సితుల భజి
యింతురు కదిసినయంతఁ జేసి
వర్జనీయులు లేరు వారల కెవ్వరు
దండభీతిన పాడి దప్పకునికి

ఆ. యగ్ని కాష్ఠముల మహాంబుధి యేఱుల
నంతకుండు భూతసంతతులను
వనజముఖులు పురుషులను దృప్తిఁబొందుట
గలుగదండ్రు కోవిదులు మునీంద్ర. 174

క. కల దొకరహస్యగోపన
మలఘుమతీ వినుము పురుష నన్యుం గనినం

బొలఁతులకు నేమి సెప్పుదుఁ
గలుగుఁ బదసుతోడకళలు గామగృహమునన్. 175

వ. అని వెండియు. 176

క. పడుచుట కట్టుట పూయుట
తొడుగుఁ యును వివిధధనతతులు గూడుట యె
క్కుడు వేడ్క సేయఁ జాలవు
పడతికిఁ బరపురుషుఁ గవయఁ బాఱుపవోలెన్ 177

వ. అని చెప్పిన విని నారదుండు నిజంబు పల్కితని పంచచూడ ననిపి నిజేచ్ఛం జనియె నని చెప్పిన విని ధర్మజుండు సుందరీజనంబులఁ గాచు తెఱం గెఱింగింపవే యని యడిగిన నాపగాతనూజుం డతని కిట్లను వారు మయశంబరాది రాక్షసులమాయలం గడచినమతకంబులు గలిగి నిరూపింప రాక యుండుదు రద్దియునుంగాక వేఱొక్కవిశేషం బాకర్ణింపుము. 178

తే. తొల్లి నిర్దోషచిత్తత నెల్లజనులు
వలచినప్పుడ దేవత్వమై భవంబు
నొందఁ జాలి యుండుదురు మాయోపయుక్తి
వనితలకు లేక సాధ్వులై యునికిఁ జేసి. 179

వ దానికి దివిజు లనూయాగ్రస్తులై కమలయోనిం గానం జని నిజచిత్తప్రకారం బెఱింగించిన నతం డతివల మాయాన్వితులం గావించి వారికిఁ గామం బగ్గలంబుగాఁ జేసినం బురుషులు వారిచిక్కులం బడి రోషాదిదుర్గుణదూషితులగుటం జేసి విగతానుభావులైరి దేవతలును బ్రియంబంది రట్లు గావున. 180

క. వనితలు మాయావిను లై
యనిరూపితచిత్తవృత్తి సంచితరక్షం
బనుపడ కుండుదు రైనను
వినినది కథ యొకటి నీకు వినిపింతుఁ దగన్. 181

వ. దేవశర్మ యనుమునిభార్య రుచి యనునంగన సర్వాంగసుందరియై
యుండుఁ దదీయరూపాతియంబు దేవగంధర్వాదులకును లోచనీ
యంబు. 181

క. అతఁ డొకనాఁ డొకయెడ కొక
క్రతువున కుపదర్శనంబు గావింపఁగఁ బో
వుతలంపు వుట్టి వికస
న్మతి యగుతనశిష్యు విపులనామకుఁ దగన్. 183

వ. పిలిచి యేకాంతంబున నతని కిట్లనియె. 184

క. రుచి నెపుడు వేచివిరుగును
శచీవిభుఁడు దాని నెఱిఁగి సంరక్షణ మే
నుచితంబుగ నొనరింతు వి
కచ్ఛకమలనిభాస్యఁ జేరఁ గానం డతఁడున్. 185

తే. నాకుఁ గ్రతువు సేయింపఁ జనంగ వలసి
యున్నయది పరదారసముత్సుకుండు
శక్రుఁ డటుగాన రుచికి రక్షావిధాన
మాచరింపుము నీవు దృఢావధాన. 186

క. అనిన విని యట్లు సేసెద
నని విపులుఁడు గురునితోడ నమరవిభుం డే
యనువునఁ జొచ్చునొకో పర
వనితాహరణమున కనియె వసుధాధీశా. 187

క. అనుటయు ననేకమాయలు
ఘొనరుపఁగా నేర్చు రూపములు పెక్కులు గై
కొనుఁ బక్షిమృగాదిత్వము
లొనరఁగ నవి నియతి నరసి యుండఁగ వలయున్. 188

క. రుచిమీఁదం గన్నిడి యా
శచీవిభుఁడు దిరుగు విను మసంశయము సుమీ

యిచటికి నాతఁడు వచ్చుట
యచలితమతి నమ్మృగాక్షి నరయఁగ వలయున్. 189

క. అని యప్పగించి యాగం
బున కమ్ముని నినియె నవ్విపులుఁడును జిత్తం
బున నవధానము దృఢముగ
వనితం గాచికొని యుండె వసుధాధీశా. 190

వ. అట్లుండి యొక్క యనువు విచారించుకొని. 191

క. ఆవేశించెద యోగ
ప్రావీణ్యంబున మునీంద్రులభార్యం దప్పే
యావిశ్రుతాత్మ మనమున
కీవిజ్ఞానంబు దోఁచు నేవెఱ పేలా. 192

వ. అని వితర్కించి యమ్మునిచాతుర్యకారుణ్యంబు లూది శంక దక్కి యక్కొమ్మ కించ నంత నాసీనుండై యుచితకథ లొక్కింతసేపు సెల్లించి యోగమాయాబలంబునంజేసి నడపుటయు. 193

ఆ. పవనుఁ డాకసమునఁ బరఁగువిధంబున
నమ్మృగాక్షితనువునందుఁ గలయ
విపులునాత్మ దగఁ బ్రవేశించె నవ్వధూ
రత్నమునకు నెఱుఁగ రాకయుండ. 194

వ. ఇట్లు ప్రవేశించి యయ్యోగివరునాత్మ యన్నాతిచైతన్యంబు జడంబుగాఁ జేసికొని యుండె నట్టియెడం బురందరుం డతిసుందరం బగునాకారంబు దాల్చి యచ్చటికి వచ్చి విపులునిశరీరంబు సూచి నిద్రితువింగాఁ దలచుచు నున్మదుం డగుటంజేసి యొండు పరికింపక మునిపత్నిం జేర వచ్చి. 195

క నీవు కతంబుగ నా దగు
భావంబును భావభవుఁడు పఱచుట యరయం

గావలదే యని పలికిన
భూవర యప్పొలఁతి మూఢబుద్ధిత్వమునన్. 196

క. సముచితముగాఁ బ్రత్యుత్థా
నము సేయను దగినపలుకునకుఁ జొరఁదను నే
రమి నూర కున్ననుం దను
కము పెంపున నతఁడు కమలాననతోన్. 197

క. ఏ నమరేంద్రుఁడ నాదగు
మానముఁ గామశిఖి గ్రాఁచె మానిని దడయం
గా నేల నన్నుఁ దగ స
మ్మానింపుము నీకు సిగ్గుమా టిం కేలా. 198

వ. అనుటయు నత్తన్వి తనువున నున్న విపులుండు దనయోగమాయం జేసి యమ్వనిత వాసవునితో నీకు నిందు రాఁ బని యేమి యని పలికి పరవశ యగునట్లుగాఁ జేసినం జూచి యతండు వ్రీడాభయభరితచిత్తుం డయ్యె నయ్యవసరంబున. 199

ఉ. అమ్మునిశిష్యుఁ డయ్యువిదయంగము వాసి నిజాంగవర్తియై
యమ్మరుదీశుతో మఱచి తా మును మూఁడినయబ్బగాఁకిత
త్వ మ్మొకభంగి నీఁగు టిది దైవతసంయమిసేవనీయభా
వమ్ము గలట్టినీకుఁ దగవా యిసిరో యనిపల్కె వెండియున్. 200

తే. అవిజితేంద్రియబల కుత్సితాత్మ నీచ
యెట్లు పాపంబు దొడరుట కియ్యకొంటి
నాదుగురునికోపాగ్ని నీదుదేవ
గణవిభుత్వమహోన్నతి గ్రాఁగి పోదె. 201

వ. అనిన నిని దివ్యబోధంబున విపులునియోగబలంబుతెఱం గెఱింగి వెల వెలం బాఱునబ్బలవైరి నాలోకించి యత్తపోధనుండు. 202

క. ఏ నొల్లఁ గాక భస్మము
గా నిన్నుం జూతునే వికారీ యనుడుం

దా నెదురుపలుక కంత
ర్ధానము వెసఁ జేసె నతఁడు ధరణీనాథా. 203

వ. తదనంతరంబ విపులుండు రుచిం బ్రబుద్ధం జేసెఁ బదంపడి దేవశర్మ వచ్చిన నాశిష్యోత్తముండు వినయాచారంబు నడిపి యేకాంతంబున నమ్మునితోడ. 204

తే. నాకపతి యిచ్చటికి వచ్చి నాకతమునఁ
జిక్కువడి మది భయమును సిగ్గు గదురఁ
జనియె ననవుడు నాతఁడు సంతసిల్లి
యభిమతం బగువర మిచ్చె నధిపవర్య. 205

వ. ఇచ్చినం బ్రీతుండై యవ్విపులుండు విపులతపం బాచరించె దేవశర్మయు దేవేంద్రునివలనిశంక దక్కి సుఖం బుండె నొక్కనాఁ డయ్యాశ్రమంబు చక్కటిచదల దేవాంగన యొకర్తు వోవ దానిచేతనుండి ప్రిదిలి భూరిపుష్ప దామంబు. 206

ఆ. దివ్యపరిమళంబు నవ్యవికాసంబు
నుల్లసిల్ల వచ్చి యుర్విఁ బడినఁ
గాంచి రుచి యుదీర్ణకౌతుకచిత్తయై
దానిఁ బుచ్చికొనియె మానవేంద్ర. 207

ఆ. తదవసరంబున నంగాధీశ్వరుం డగుచిత్రరథుం డయ్యాశ్రమంబున కరుగు దెంచె నతనిదేవియు రుచియుఁ దోడంబుట్టువు లగుటం జేసి నిజగృహం బునం గలిగిన యుత్సవంబున కతండు రుచిసహితంబుగా దేవశర్మం బ్రార్థించి పిలిచినఁ జంపానగరంబున కరుగుచుండి రుచి గైసేసి యద్దివ్య కుసుమదామంబునం గేశకలాపం బలంకరించుకొనినం దత్సమాగమసమా చారంబు నడపి తద్భగిని దదీయకుసుమపరిమళంబునకు నచ్చెరు వంది. 208

వ. ఇట్టిసౌరభంబు నెన్నఁడు నెఱుఁగ ని
ప్పువ్వు లెచటఁ గలిగెఁ బువ్వుఁబోఁడి
యనినఁ గలిగె నస్మదాశ్రమంబున నని
పలికి దేవశర్మపాలి కరిగి. 209

వ. రుచి యప్పువ్వులకుం దనచెలియలు వేడుకపడుట యెఱింగించిన నమ్మహానుభావుండు విపులుని రావించి యత్తెఱంగు దేటపడం బలికి యిట్టి కుసుమంబులు గొని రావలయు నని పలికిన నతం డప్పువ్వులు గనిన చోటు రుచి నడిగి చెప్పించుకొని గురుప్రభావంబును నిజతపశ్శక్తియు నూఁది యప్పని పూని చనియె దైవికం బయి యచ్చట నెప్పటిచందంబు పుష్పదామం బున్నం బుచ్చికొని వచ్చునప్పు డొక్కయెడ నారీపురుష లొండొరులచేట్టలు వట్టికొని చక్రభ్రమణభంగిఁ దిరుగుచుండి యొక ళ్లొకళ్ల గతి యొప్పదని పలికి కాలుఁదొడరితి కడువేగ తిరిగి తని వివాదంబు వుట్టి యం దొకం డేనట్లు సేసితినేనిం బరలోకంబున విపులుఁడెచన్న గతికిం జనుదు నని శపథంబు సేసిన నమ్మాట వినుచు విపులుం డట సనం జన మఱియు మార్గంబున నార్వురు జూదం బాడుచుండ వాదైన నొకం డట్లు యొట్టిడిన నప్పలుకు నాకర్ణించి యత్తపోధనుండు చిత్తంబున విషాదంబు గదుర నేమిదోషంబు సేసితినాకో యని విచారించి రుచిశరీరంబునందుఁ బ్రవేశించుట గురునకు నెఱింగింపమి గా నోపునని తలంచుచు నరుగుదెంచి యక్కుసుమమాలిక యొప్పించినం గైకొని యమ్మునివరుండు మఱఁదలి కొసంగి సంతోషం బొలయించెఁ దదనంతరంబ తమయంత నున్న యవసరంబున నగ్గురుం డాశిష్యునితో నిట్లనియె. 210

క. తెరువున నొకమిథునము జూ
దరులను గనుఁగొంటి నీ వధర్మము నీయం
దరసి కనినవారై పలి
కిరి వారల నెఱుఁగుదే యకిల్బిషచరితా. 211

తే. నీవు రుచిఁగాచునప్పటి నిపుణవృత్తి
నాకు నెఱిఁగింపకునికి యన్యాయముగఁ ద

లంచిరో కాక దానిఁ గల్మషము గాఁగ
నేను దలఁచిన శాప మీనెట్లు నీకు. 212

వ. అప్పని పాపంబు గాకుండ వరం బిచ్చితి నది మఱవు మమ్మిథునం బహో రాత్రంబు లయ్యార్వురు ఋతువు లని పలికిన గురునిబోధంబునకు నాశ్చర్యంబును బ్రసాదంబునకుఁ బ్రమోదంబునుం బొందుశిష్యునితో నతండు వెండియు. 213

తే. దినము రాత్రియు ఋతువులు మనుజుచేయు
సుకృతమును దుష్కృతంబును జూచు చుండు
గాని యెంతరహస్యపుఁ గార్య మైన
నొరు లెఱుంగరు నన్నని యునికి మోస. 214

వ. అని మఱియును. 215

క. స్త్రీరక్ష సూక్ష్మ మీవ
స్త్రీరూపుననైన వంశహీనత మమ్ముం
జేరక యుండం దగఁ బరి
హారము సేసి తది యేల యపగుణ మయ్యెన్. 216

వ. దాని తెఱంగు నాకెఱింగింప కున్న నేమి యనుపలుకు వలికి దేవశర్మ విపులు నల్లం బూఱడిల్లం జేసె నవ్వధూవరులును విపులుండును బుణ్య లోకంబులు వడసిరి పెండవాగ్రజా తెఱవలతెఱం గెఱింగించితి వారి రక్షించుటయు నిట్లరిదియై యుండు నని చెప్పి భీష్ముండు. 217

క. పలువురు క్రీడింతురు భూ
వలయాధిప యరయ మంచివారును గల ర
క్కులధర్మపతులకతమున
నిల నిరపాయత్వ మొంది యెసకం బెసఁగున్. 218

క. ప్రాతివ్రత్యము గలిగిన
నాతి యనఁగ దైవ మన జనస్తుత వేతే

యాతతధర్మార్థసుఖ
ఖ్యాతులు సద్భార్యవలనఁ గాదే కలుగున్. 219

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు గాంధర్వాదివివాహంబులతెఱఁ గెఱిఁగించుట :—

వ. అనిన విని యజ్ఞనపతి జాహ్నవీనందనుతోఁ గన్యావరణప్రకారంబు విచార
ణీయం బైనకృత్యంబు దానితెఱం గెఱింగింపవే యనుటయు నతం డతని
కిట్లనియె. 220

క. కులమును శీలము విద్యయుఁ
గలవానిం బిలిచి ప్రీతిఁ గన్నియ నీఁగా
వలయు నుదకప్రదానా
కలితంబుగ బ్రాహ్మకర్మగతి యిది యధిపా. 221

ఆ. శాస్త్రమంద్రు బుధులు గన్య పురుషుఁ గోర
నతఁడుఁ గన్యమీఁద నాససేయ
నచల మగుపరస్పరానురాగము గని
ప్రమద మెసఁగఁ జేయు పరిణయంబు. 222

క. కన్న మనంబును దనిసినఁ
గన్నియ యెవ్వానిఁ గోరు గాంధర్వం బా
యన్న నతని కిచ్చుట వెల
వన్నటి యాసురము సూవె పౌరవముఖ్యా. 223

క. బలిమిమెయి వరుఁడు గన్నెకుఁ
గలవారిం బొడిచి కరము క్రౌర్యంబున న
ప్పొలఁతుక దుఃఖింపగఁ వా
రలు వొగులఁగఁ దెచ్చికొనుట రాక్షసము నృపా. 224

వ. ఇట్లు సెప్పంబడునట్టి. 225

ఆ అయిదుదెఱఁగులందు నారయ మూఁడువి
ధములు ధర్మకృతులు ధర్మపుత్ర

యాసురంబు రాక్షసాహ్వయంబును ధర్మ
దూరసంవిధాన దూషితములు. 226

తే. మాతృపితృహీన యైనను భ్రాతృరహిత
భావ మొందిన నబ్బాల పరిణయార్థ
వరణమున కర్త గా దని కురుకులాగ్ర
గణ్య చెపుదురు పరిణయకల్పవిదులు. 227

ఆ. ఆత్మజాతియందు నవులజాతులు రెంటఁ
గ్రమవివాహ ముప్ప బ్రాహ్మణునకు
ననఘ శూద్రవనితయందు నాతని కప
త్యంబు గలిమి పాప మనియుఁ గలదు. 228

తే రాజునకు రాజవంశజరమణియైన
వెనుక వైశ్య వరించుట విహితవిధము
వైశ్యునకు శూద్రునకుఁ దమవంశమువలన
పరిణయంబు గాఁ దగు నరపాలవర్య. 229

వ. రాజునకు వైశ్యునకు శూద్రకన్యావరణంబు సేయుటయును గలిగియుండు నని చెప్పిన విని యక్కౌంతేయాగ్రజుండు శాంతనవుతో బ్రాహ్మణునకు శూద్రజాతియందు భార్యాపరిగ్రహంబు సేయం దగు నని విందు నతనికి భార్యలు మువ్వు రని నిర్దేశించితి రది యెట్లొకో యనుటయు నతం డమ్మహీపతి కిట్లనియె. 230

ఆ. అనఘ విషమ మైనయట్టికార్యంబు వా
టిలినఁ జూచి పెద్ద వలచియైన
లోభమునను శూద్రఁ దా భార్యఁ గాఁ గొను
విప్రుఁ డధికపాపవృత్తిగామి. 231

క అవ్విధంబు నొక్కొక్కయెడం గల్గి దూష్యంబు గాక చెల్లు నని చెప్పి వెండియు. 232

క. ధరణీసురరాజవణి
క్షత్రియులకును విప్రువలనఁ గల్గినతనయుల్
కురునాథా ద్విజులనఁగాఁ
బరఁగుదు రది లేదు శూద్రభామ సుతులకున్. 233

వ. అనవుడు ధర్మపుత్త్రుండు భూసురునివలన నాలుగుజాతులనాతులకును బ్రసూతులైనసుతులకును నతనివిధంబునందు భాగం బెట్లుండు నని యడిగిన. 234

సీ. విను జనమేజయమనుజేంద్ర యమ్మేది
నీశ్వరుతో భీష్ముఁ డిట్టులనియె
బ్రాహ్మణునర్థంబు పదిపాళ్లుగాఁ జేయ
నాలుగు బ్రాహ్మణీనందనుఁడు
క్షత్రియాత్మజుఁడు భాగములు మూఁడును వైశ్య
తనయుండు రెండు శూద్రాతనూజుఁ
డొకపాలు గొనుటకు నొడయులు తుదివాఁడు
వలఁచి పెట్టఁగఁ గొనువాఁడు గాని

తే. తండ్రితోడఁ ద్రివిధతనయులతోడను
దనదుభాగమునకుఁ బెనఁగి కొనఁగఁ
దగదు వారలకును దగదు నిర్దయతఁ ద
ద్దశమభాగ మీక తార కుడువ. 235

వ. అనిన విని పాండవాగ్రజుండు దక్కినవర్ణంబులవారిధనంబు లెట్లుగాఁగల యవి సెప్పు మనుటయు ననిమిషనదీనందనుం డితని కిట్లనియె. 236

సీ. క్షత్త్రియుధనము భాగము లెనిమిది సేయ
భూపాలవైశ్యల పుత్రికలకు
శూద్రపుత్రికకును సుతులైనయట్టివా
రోలి నాలుగు మూఁడు నొక్కటియును
గొనువారు పాళ్లలు కురుముఖ్య వైశ్యుని
సొమ్మున వైశ్యకు సూనుఁడైన

యతఁడు నాలుగును శూద్రాత్మజుఁ డొకటియుఁ
గాఁగ నైదుగ నంశకములుగొండ్రు

ఆ. పెనఁగి కొనఁగఁ దగమి విను శూద్రకొడుకున
కెందుఁ గలదు వాని కీక కుడువఁ
గామియును సమంబ యేమిజాతులవారి
కయిన నిట్లు దెలియు మంశకృతులు. 237

తే. ఆలు నిజజాతీయందు శూద్రాలికెల్ల
సమములుగఁ బంచికొండ్రు భాగముల శూద్ర
తనయు లెందఱు గల్గినఁ దండ్రిధనము
ధర్మసంగ్రహతత్పర ధర్మతనయ. 238

వ అని నిర్దేశించి వెండియు. 239

క. విను హవ్యకవ్యములు మ
జ్జనభోజనములును విప్రజాతివనిత దాఁ
బనిసేయ నడపునది య
ప్పనులకుఁ బెఱసతులు గామి బ్రాహ్మణుఁడు నృపా. 240

—: భీష్ముండు ధర్మజున కౌరసాదిపుత్రభేదంబు తెఱంగు సెప్పుట :—

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుండు. 241

క. కొడుకులు బహువిధులని యె
ప్పుడు విందును వారితెఱఁగు పురుషవరా యే
ర్పడఁ జెప్పవలయు నాకని
యడిగిన గాంగేయుఁ డిట్టు లను నాతనితోన్. 242

తే పరమసంస్కృత యగునాత్మ భార్యయందు
ధర్మవిధిఁ గలిగించిన తనయుఁ డనఁగఁ
దాన యౌరసుఁ డనునభిధాన మొప్పఁ
బరఁగు నుత్తముఁ డాతఁడు ప్రథముఁ డధిప. 243

తే. తగినవరునకు నిచ్చిన తనదుదుహితఁ
గనినపుత్రు నయ్యిరువురు వినఁగ నియ్యా
కొనఁగ వీఁడు నాకొడుకనఁ గొడుకు వాని
పేరు పుత్రికాపుత్రుండు పౌరవేంద్ర. 244

తే. ధర్మపథమునఁ బనిచినఁ దనదుపత్ని
యర్హపురుషసంగతిఁ గన్నయాత్మజుండు
క్షేత్రజుం డనఁగా నిజపుత్రభావ
మొందు ధర్మప్రపంచాభినందితాత్మ. 245

క. జననీజనకు లుదకదా
ననిరూఢము గాఁగ నిచ్చినం బడసిననం
దను పేరు దత్త్రిముం డని
మునిజనములు సెప్పుదురు విమోహవిదూరా. 246

ఆ. తల్లిఁ దండ్రిఁ బాసి తనయంత నెచ్చట
నేనిఁ దిరుగునట్టివానిఁ జూచి
యాత్మసదృశుఁ డైనయాత్మజుఁ జేసికొ
నంగఁ గృత్రిముం డనంగఁ బరఁగు. 247

తే. ఎవ్వనికిఁ బుట్టెనేనియు నెఱుఁగకుండ
నొక్కనికిం బరభార్యయం దుదయమైన
సూనుఁ డాభార్యగలవానిసుతుఁడు వాని
పేరు గూఢజుఁ డనఁబడుఁ గౌరవేంద్ర. 248

క. విను తల్లిదండ్రు లొల్లక
తనయుని విడిచిన నొరుండు దనకుఁ దనయుఁ గాఁ
గొని సెమ్మి నడప నపవి
ద్ధనాముఁ డగు వాఁడు విమలధర్మప్రవణా. 249

ఆ. పెండ్లి గాక మున్న పితృగృహంబునఁ గన్య
సూనుఁ గనిన వినుము దానిఁ జేసి

కొనినయతని కతఁడు గొడుకగుఁ గానీన
నామకమునఁ బరఁగు నరవరేణ్య. 250

క. విను గర్భిణి యగు చెలుఁగక
యును నెఱిఁగియుఁ బెండ్లియైన నుదయించిన నం
దనుఁ డావరునకుఁ గొడు కగు
జననాథ సహోఢుఁ డనఁగఁ జను నంద్రడు బుధుల్. 251

తే. విభునిఁ దాను దొఱంగిన వెలఁది విభుఁడు
విడిచి నట్టిసుమధ్యమ విధవ యక్ష
తాత్వదశ నెవ్వనికిగనఁ దనయుఁ డాతఁ
డతనికొడుకు పౌనర్భవుం డనఁగఁ బరఁగు. 252

క. జననీజనకులు లేకు
న్నను వారలు దన్ను విడచినం దాన తనుఁ
దనయుఁడుగ నొరుల కిచ్చిన
వనఘా యాతండు సను స్వయందత్తుఁ డనన్. 253

ఆ. తల్లిదండ్రు లమ్మఁ దనయుఁగా నొక్కరుఁ
డాత్మసదృశజన్ముఁడైనవాని
పిలిచికొనినఁ బాండవేయమహత్తర
యక్కుమారుఁ గ్రీతుఁ దండ్రు బుధులు. 254

క. అని భీష్ముఁడు వెండియు ని
ట్లను నాపన్నిరువురును ధరాధిప యోగ్య
త్వనిరూఢ లెల్లకర్మం
బున కౌరసుఁడందులోన ముఖ్యుం డరయన్ 255

ఉ. వానిన పోలు నంద్రడు బుధవర్యులు కౌరవనాథ పుత్రికా
సూనునిఁ దక్కనీ వినినసూనులు యోగ్యత గాంతు రత్తమం

బై నకులద్వయంబును సమాగత మై విధి వక్త్రయోగతా
నూనత గల్గెనేని నిగమోదితకర్మకలాపయుక్తికిన్. 256

—: చ్యవన నహుషసంవాదం బనునితిహాసము :—

వ. అనిన విని ధర్మజుండు సంవాసంబునను దర్శనంబునను బుట్టెడిస్నేహంబు
లెట్టివి వానిని గోవులమాహాత్మ్యంబును నెఱుంగ వలతుం జెప్పవే యని
యడిగిన నప్పుడమిఱేనికి భీష్ముం డిట్లనియె. 257

సీ. చ్యవనుని నహుషుని సంవాద మితిహాస
మై చెల్లు జగమున ననఘ నీకుఁ
దానిఁ జెప్పెద విను దాన నీయడిగిన
యర్థముల్ దెలియు మహాత్ముఁ డైన
భార్గవచ్యవనుండు భాగీరథీ యము
నలు గూడినెడ కేఁగి యలఘునిష్ఠఁ
గ్రుంకి సుస్థిరుఁ డయి కూర్చుండి యతులస
మాధిపరుం డయి మత్స్యకులము

ఆ. దనదు చుట్టు మెలఁగఁ దనువునఁ జెందంగ
మూరుకొనఁగఁ గృపయు ముదముఁ గదుర
భావవృత్తితోడఁ బండ్రెండువర్షము
లుండె నట్టు లుండ నొక్కనాఁడు. 258

క. జాలరులవలల నచ్చటి
మీలఁ దిరుగుచుండి యయ్యమేయోగ్ర తప
శ్శీలునిఁ గూడఁగఁ దిగిచి భ
యాలోలమనస్కు లగుచు నమ్మునిపతికిన్. 259

ఆ. చాఁగి మ్రొక్కి తప్పు సైఁపు మెఱుంగమి
నింత పుట్టె సంయమీంద్ర మమ్ముఁ
బరమకరుణఁ జూచి పనుపుము దీనికి
నేమిసేయువార మింక ననుడు. 260

క. జలచరములపై నర్మిలి
గలిగెడుమదిఁ దాల్చి చేర్చి కారుణ్యము బో
యలమీఁద నించుకేనియు
నలుక వొడమ నీక యుండె నతఁ డవికృతుఁడై. 261

వ. ఏటిదరికిం దిగువంబడినమీలదెస వారికిం జూపి వారితోడ. 262

తే. వీనితోడిసంవాసంబు మానసమునఁ
జాల నర్మిలిఁ బెనిచె నిమ్మీలతోడఁ
గూడఁ బ్రాణంబు విడచుట గూడదంద్రె
జనులు గావున నటు సేయుఁ డనఘులారా 263

వ. తగినతెఱంగు సెప్పెద వినుండు. 264

క. ఇమ్మీలను నన్నును మీ
రమ్మికొనుఁడు సేయువెలల కనుటయుఁ గడుశీ
ఘ్రమ్మున నహుషకడకుఁ జని
యమ్ముని తెఱఁ గెల్ల జెప్పి రలుకుచు బోయల్. 265

వ. చెప్పిన భయంబును సంభ్రమంబును బెనంగొన నమ్మనుజపతి మంత్రి పురోహితసహితంబుగా నప్పరమమునిపాలికిం జనుదెంచి సాష్టాంగదండ ప్రణామంబు సేసి బోయలు సేసినయపరాధంబు నేమిభంగి నీఁగువాఁడ నని విన్నవించిన నద్దయాళుం డిట్లనియె. 266

క. బోయలు నిజకులధర్మము
సేయుట యపరాధ మగునె చెప్పెద విను వీ
రాయాసపడిరి వీరికి
నామొదలికిఁ దగినవెల జనస్తుత యీవే. 267

క. అనుటయు మునివరుమనమునఁ
గినుక యొకింతయును లేమికిం బ్రీతుం డై
జనపతి గిరాతులకు నిం
దని పనిచెను వేయుమాడ లాత్మసచివులన్. 268

వ. పనిచిన యప్పలుకులు విని యమ్ముని యమ్మనుజవిభునితోఁ దగ వెఱఁగి యిత్తుగా కనవుడు నప్పుడమితేఁడు పదివేలు సెప్పిన నప్పరమసంయమి యప్పటిమాటయ యాడిన నారాజు లక్ష యుగ్గడించె దానికిం దపస్వి ముందటిపలుక పలికిన నతండు కోటి యిమ్మనియె నమ్మాటకు నమ్మహాత్ముండు 269

క. తలవిసరి వెలదగఁగ బో
యల కీ వలదయ్య యనిన నన్నరపతి వా
రల కిల సగ మిచ్చెద నని
పలికిన నప్పలుకు ద్రోపువడ ముని వల్కెన్. 270

ఆ. రాజు దనదుసకలరాజ్యంబు బోయల
కిత్తు ననుఁడు నమ్మునీశ్వరుండు
నీవు మంత్రివరులు నెయ్యురుఁ దలపోసి
యుచితమైన మూల్య మొసఁగు మనియె. 271

వ. అనిన విని విషాదంబుతో నహుషుం డవులం జని సచివులుం దానును నింక నేమ సేయువాఁడ నని చింతిల్లుచున్నసమయంబున నయ్యెదకు గవిజాతుం డనుసంయమి సనుదెంచి వారలతో మీరు చింత విడువుఁ డే నిమ్మునిపతి మూల్యంబు నిశ్చయించెద ననుటయు నయ్యవనీవిభుం దప్పరివారం బింతటితో నాపత్పయోధి మునుంగ కుండునట్లుగా నన్నుం గావవే యనుపలుకు వలికిన నతం డతని కిట్లనియె. 272

తే. గోవునకు బ్రాహ్మణులకును గుల మొకండ
కమలజుఁడు రెండుదెఱఁగులు గా నొనర్చె
హవికిఁ బూర్వంబు గారణ మఖిలమంత్ర
ములకధిష్ఠాన మపరంబు భూపవర్య. 273

క. వివిధాగమాశ్రయం బగు
నవనీదేవునకు మూల్యమని వాక్రువ్వన్
శివునకును గాదు ధరణీ
ధవ గోవును నట్టిదగుటఁ దగునది యొసఁగన్. 274

తే. ఆనినఁ బ్రియ మంది నృపతి సంయమిసమీప
మునకు వచ్చి మహాభాగ ననుఁ గృపార్ద్ర
దృష్టిఁ జూడుము భవదీయదేహమునకు
నింతవెల యనవచ్చునే యేరికైన. 275

క. మునినాథ గోవు నిచ్చెద
ననవుడు వికచముఖుఁడగుచు ననుగుణమూల్యం
బున సంప్రీతిం బొందితి
నని భృగుకులముఖ్యుఁ డిట్టులను నహుషునితోన్. 276

క. గో వగ్నిమయ మమృతమయ
మోవసుధాధీశ వినుము హోమవిధాన
శ్రీ వాహిని నిచ్చెన త్రిద
శావాసంబునకుఁ బూజ్య మమరుల కైనన్. 277

చ. అని యిటు లేర్పడం బలికి యాతలఁ బెంతయు మేలు గోవు ని
మ్మనఘచరిత్ర యన్న విభుఁ డట్టుల చేసిన బోయ లప్డు నె
మ్మనములు మోద మంద గరిమంబున భార్గవుఁ జేరి మమ్ముఁ గ
న్గొనినది యాదిగాఁ గరుణ గూరెద వొక్కటి విన్నవింతుమే. 278

క. అని ప్రీతిఁ బలికి యమ్ముని
యనుజ్ఞఁ గొని మమ్ముఁ గావు మక్కటికమునం
గొన వయ్య గోవు మాచే
నన విని మొగమాట మనము నార్ద్రితఁ బెనుపన్. 279

తే. వేఁడికొనినట్టికృపణుపై వాఁడిచూడ్కి
యరయ నాశీవిషము చూపునట్లు కాన
చేయఁ బ్రార్థనాభంగంబు మీయభీష్ట
మాచరించెద నని గోవు నతఁడు గొనియె. 280

వ. కొని యంత నిలువక. 281

తే. దర్శనప్రీతి వారిపైఁ దగుల మీల
వలని యర్మిలి మనమున దళముకొనఁగ
మీరు మీలును సమ్మోద మార దివికి
నేఁగుఁ డని పల్కె భార్గవుండెల్ల వినఁగ. 282

వ. పలికిన తత్క్షణంబ. 283

తే. మీనములుఁ దారుఁ దనువులతోన నెగసి
నాకలోకంబునకుఁ బోవ నహుషనృపతి
సపరివారంబుఁ గాఁగ నాశ్చర్యపూర
మగ్నమానసుఁ డయి యుండె మానవేంద్ర. 284

వ. అప్పుడు. 285

క. చ్యవనుఁడు గవిజాతుఁడు న
య్యవనీశ్వరుఁ బిల్చి వరము లడుగుము రెండీఁ
దివిరితి మనుఁడు నతఁడు మీ
యవిరళసంప్రీతికంటె నర్థము గలదే. 286

తే. అనిన విని యగ్గలంబైన యాదరమున
వారు ధర్మపరత్వంబు వాసవాభ
వైభవము నయ్యెడమ నీకు వంశపావ
నాత్మ యనుచు నంతర్హితులైరి వత్స 287

క. మది నద్భుతంబుఁ బ్రమదముఁ
బొదలఁగ నమ్మునులమహిమఁ బొగడుచుఁ జనియెం
దదనంతరంబ పతి నిజ
సదనమునకు నెల్లజనులు సమ్మద మందన్. 288

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు. 289

క. వినిపించితి సంవాసం
బున దర్శనమునను జిత్తమున నధికస్నే

హనిరూఢి గల్గుటయు గో
వునందుఁ గలగౌరవముఁ జెవుల కిం పెసఁగన్. 290

—: చ్యవన కుశిక సంవాదం బనునితిహాసము :—

వ. అనిన విని యక్కురువంశవర్యుం డాధర్మధుర్యునితో నాకు నొక్కటి వినుటకుం గుతూహలం బెప్పుడుం గల్గి యుండు నుదాత్తబ్రాహ్మ్యనిధి యైన భార్గవాన్వయంబునం జిత్రతరక్షాత్త్రచరిత్రుం డగుపరశురాముండు జనియించుటయు నుత్తమక్షత్రియత్వమహోష్మలం బైన కుశికకులంబునం బరమబ్రాహ్మణ్యవిశ్రుతుం డైనవిశ్వామిత్రుం డుదయించుటయును నది యెట్లొకో యనుచుండుదుఁ దొల్లియుఁ గొంత వింటి నిస్సంశయంబుగాదు మహాత్మా మదీయచిత్తాయత్తంబుగా నత్తెఱం గెఱింగింపవే యనుటయు నయ్యనిమిషనదీనందనుండు గుంతీనందనాగ్రజుతోడం జ్యవనకుశికసంవాదం బనునితిహాసంబు వినుము దాన భవత్సంశయంబు వాయుఁ జ్యవనుండు నిజవంశంబునకుం గుశికకులంబు గారణంబుగా సంకరంబు గలుగఁ గలయది యని యెఱింగి యక్కుశికకులంబునకు నుత్పాతం బాపాదింపం గోరి కుశికభూపాలుపాలికిం జనిన నతండు. 291

క. భార్యాసహితముగా న
య్యార్యవర్యుని కనుగుణంపుటర్చన విధివ
చ్చర్యాపూర్వముగ వినయ
ధుర్యత వెలయంగఁ జేసె దోహల మమరన్. 292

క. పూజితునిఁ జేసి యతనికి
రాజవరుం డిట్టు లనియె రాజ్యవిభుత్వ
భ్రాజిష్ణుఁడవై భృత్యుని
యోజను నను నడిపి యేలు ముర్వి మునీంద్రా. 293

క. ఏనును భార్యయు బంధులు
నానాజనసహితముగ సనాథతఁ గని య
ట్లైనం బెంపుం బొరయం
గా నిలకుఁ బ్రమోద మొందఁ గైకొను మమ్మున్. 294

చ. అన విని యమ్ముని ప్రవరుఁ డాతని కిట్లను రాజ్యకాంక్ష నా
మనమున లేదు సద్వ్రతము మానితవృత్తిఁ జరించువాఁడ నై
జనవర వచ్చినాఁడఁ బరిచారము నీవును నీదుపత్నియున్
గొనకొని చేయఁగా వలయుఁ గోరిక యింతియ తీర్పు మోపినన్. 295

వ. అనిన విని యాదంపతులు ముదమ్మునం బొదలి యట్ల చేయువార మనిరి
తదనంతరంబ. 296

క. అమ్ముని నభ్యంతరసద
నమ్మునకుం గొని విభుండు నాతియుఁ దానున్
సమ్మోదమ్మునఁ జని హ్యా
ద్యమ్మగునొకచోటు సూపి యాతనితోడన్. 297

ఆ. అనఘ యిచట నుండు మని పల్కి మృదులత
ల్పంబు నంచితాసనంబు నచటఁ
బెట్టఁ బనిచి యేము ప్రీతి నొనర్చెద
మిష్టభంగిఁ బనుపఁ డెద్ది యైన. 298

వ. అనియె నంత నినుం డపరగిరి గడచనినం గాలోచితకృత్యంబు లాచరించి
యమ్మహాత్ముం డాహారం బడిగిన నమ్మహీపతి మహితభోజనంబున
నతనిం దృప్తునిం గావించిన. 2-9

ఆ. అతఁడు సెజ్జఁ జేరి యధిపుతో నియ్యెడ
నిద్రవోదు నేను నృపవరేణ్య
మీరు నిదుర దక్కి మెలఁపున నాచర
ణంబు లొత్తు చునికి నాకుఁ బ్రియము. 300

క. ఏ నై మేల్కనునంతకుఁ
బూనాయకవర్య నన్ను బోధింపకుఁ డీ
మానినియు నీవు నని ని
ద్రానిరతుం డయ్యె వారుఁ దద్దయుభక్తిన్. 301

తే. కుడుపు నిదురయు వర్జించి యడుగు లొత్తు
చుండి రమ్మునివల్లభుఁ డొక్కప్రక్క
నచలగాత్రుఁడై నిద్రింప నద్భుతముగ
దినము లిరువదియొక్కటి సనియె నధిప. 302

వ. ఇరువది రెండవనాఁ డమ్మునివరుండు దనయంతన మేల్కొని. 303

క. ఇలు వెడలిపోయె నేమియుఁ
బలుకక యాదంపతులును బరమశ్రాంతా
త్ములగుచు వెనుకన చని ర
క్కులపతి యించుకయు సరకు గొనఁ డవ్విధమున్. 304

ఆ. అట్లు వారివలన నాదరరహితుఁడై
పురవరంబు వెడలి పోయి పోయి
యతఁడు సూడఁజూడ నంతర్హితుం డైనఁ
బతియు సతియు మూర్ఛపాలు వడిరి. 305

క. కొంతవడికిఁ దెప్పిఱియెద
నెంతయు వగ నూనఁ బురికి నేతెంచి గృహా
భ్యంతరము సొచ్చి కని ర
య్యింతియును విభుండు నమ్మునీశ్వరు సెజ్జన్. 306

వ. మును నిద్రించుప్రక్క దక్కి యొండుప్రక్క నిద్రించుభార్గవు నట్లు
గాంచి సంతోషించి పరిశ్రాంతి దిగఁద్రావి యెప్పటిచొప్పున నడుగు లొత్తు
చుండ మఱియు దినంబు లిరువదియొక్కటి సనినం బ్రబుద్ధుండై. 307

సీ. అతఁడు తైలాభ్యంగ మడిగినఁ బతికమ్మ
నూనియ దెప్పించి మేను శిరము
నభ్యక్తములు సేయ నమ్ముని సెడ నాడి
యంతర్హితుం డయ్యె నపరఘటికఁ

దోఁచి వికారంబు దొడరక యున్న రా
జును దేవులను గని సుముఖుఁడగుచు
నాచరితస్నానుఁ డగుటయు వారు మ
హార్హంబులగు వివిధాన్నపాన

ఆ. ములు ఘటించి కుడువఁ బిలిచినఁ జని వాని
నెల్లఁ గాంచి యెక్కడేనిఁ బోయె
వార లడలు గదుర నూరక యుండి రా
పగలురేయుఁ గురునృపాలవర్య. 308

వ. ఆభృగువంశవరుండు. 309

సీ. వేగినఁ బొడసూపి వేగంబ యరదంబు
వన్నిపు నీవు నీభామినియు వ
హింపఁగా రథికత యెసఁగఁ గాంచనరత్న
గోహయముల యాచకులకు నిచ్చు
చును జనవలయు నాకనుడు భూపతి తేరు
సమకట్టి నాపటఁ జామ దాను
వలపటఁ బూని యావస్తువు లెల్లను
గొని వచ్చి యీ మంత్రి జనులఁ బనుప

తే నెక్కి వారల నాసంయమీశ్వరుండు
నిశితతర మగు మునికోల నెత్తు రొలుక
మోపుచును దీనకోటికి నాపదార్థ
చయము నెడ నెడ నొసఁగుచుఁ జనుచునుండె. 310

వ. పెక్కుదినంబు లాహారనిద్రలు లేమి డప్పిఁదూలు నమ్మహీపాలు నమ్మ
హిషి నమ్ముని ములకోలపోట్ల నట్లు పూచినమోదువులచందంబు నొం
దింపఁ జూచి జనంబు లల్లన తమలోన నిట్టితపోమహిమయుం గలదే యిది
యన్యాయ్యం బని యలుగను దగవు వలుకను దేఱిచూడను రా దయ్యెడు
నీదంపతుల ధీరత్వంబును నిష్ఠాపరత్వంబును నింత యొప్పునే దుర్వాహం

బగుభారంబు నిర్వికారులయి వహించుచున్నవా రనుచు నుమ్మలించుచుఁ
బరివేష్టించి చనం జ్యవనుండు పురంబు వెడలి వారిమనంబుల వికారం
బులు గానక యచ్చెరువును మెచ్చును బెనంగొను హృదయంబుతో నర
దంబు డిగ్గి వారలశిరంబులం గట్టిన పగ్గంబులు విడిచి శరీరంబులు కరం
బున సంస్పర్శించి యజ్ఞనపతి యాననం బాలోకించి దస్సితిగదే వరం
బిచ్చెద వగపుదక్కి పురంబునకుం జను మేను గంగాతీరవనంబున వ్రత
చర్యాశేషంబు నిర్వహించెద నీవు మహిషీసహితంబుగా నెల్లి నాకడకుం
జనుదెమ్మని పలుకుటయు నాకు వగపెక్కడిదని పలికి యవ్విభుండు. 311

క. తనతనువు వనితమేనును
గనుఁగొని యచ్చెరువు ముదముఁ గడలుకొనఁగ న
మ్మునితో భవ్యత్వభావముఁ
గొనియాడఁగఁ దరమె మాకు గురుతరకరుణా. 312

వ అని వెండియు. 313

తే. శ్రమము లేదు ప్రతోదవ్రణములు లేవు
నాతియును నేను నెలజవ్వనంబుఁ గంటి
మిది మహాద్భుతతర మందుమే భవన్మ
హాను భావత్వ మేమి సేయుదు మునీంద్ర. 314

వ అని సవినయంబుగాఁ దానును దేవియు దండప్రణామంబులు సేసి యా
సంయమివరు వీడ్కొని సాద్భుతచిత్తులైన సకలజనులుం బరివేష్టింపఁ
బురంబుఁ బ్రవేశించి ప్రమోదమయమూర్తులగుచు దివసవర్తనంబును రాత్రి
చర్యయుం గడపి సూర్యోదయం బగుటయు. 315

క. వారలు ప్రాతస్సమయా
చారంబులు నడపి భక్తిసంపద లొదవన్
గారవమున మునినిర్ది
ష్టారణ్యమ్మునకుఁ బోయి రవనీనాథా. 316

ఆ. అచట మణిమయంబు నతిసుందరము దివ్య
సదననిభమునగు విశాలరమ్య

హర్మ్యమున్నఁ జూచి యచ్చెరువందు చి
త్తములతోడఁ జనఁగ దానిచుట్టు. 317

—: చ్యవనుఁడు దన యోగబలంబునఁ గుశికునకు నాకలోకంబు సూపుట :—

సీ. స్వాధ్యాయసంగీతసాహిత్యవర్తన
మానసీయము లగుమండపములు
గోకిలశుకభృంగకులనాదముల నభి
రామంబు లైన యారామములును
హంససారసరవాత్యంతమనోజ్ఞంబు
లై సొంపుమిగులుపద్మాకరములుఁ
జారుమయూర కేకారుతకలితంబు
లగుచు నొప్పారు క్రీడాచలములు

తే. వీనులకుఁ జూడ్కులకు నింపు వెల్లిగొల్ప
నేర్పుగలిగిన విభవంబు నెఱయ మెఱయఁ
గరము విలసిల్లుచునికి నాకంబు వేడ్క
నయ్యెడకుఁ గాపువచ్చిన యట్టులుండె. 318

క. సురలును గంధర్వులు న
ప్సరోనికాయములు వివిధ సరసవిహారా
దరలీలల నం దెడనెడఁ
జరించుచుండిరి నితాంత సమ్మోదమునన్. 319

తే. అవ్విధంబున కారాజు నంగనయును
మనము లద్భుతరసమున మునుఁగుచుండ
గలయొకో యిది నిక్కమ కానినాఁడు
మిగుల ననుభవగోచర మగునె యిట్లు. 320

వ. అని వెండియు. 321

క. ఉత్తరకురుభూమియొ లో
కోత్తర మగునట్టినాక మొకొ తనువులతో

నిత్తాపసవరునికరుణ
నిత్తెఱఁగున సంభవించె నిచ్చోటు సొరన్. 322

వ. అనుచు నమ్మహనీయహర్మ్యంబు సొచ్చి యందు మణిమయపర్యంకంబునం బవ్వళించి యున్న యప్పరమమునిం గని రపరక్షణంబున నతం డంతర్ధానంబు సేసె నతనితోడన యామేడయు మున్నుగన్న యశేష విశేషంబులును నదృశ్యంబు లయ్యె నయ్యిరువురు నిట్టట్టు మెలంగి యక్కాన నొక్కెడ గౌశబృసీసమాసీనుండును జపవరుండును నైన యాసంయమి వరు నాలోకించి రట్లు గావించి భూవిభుండు భార్యతో నిట్లనియె. 323

తే. ఉవిద మునియోగబల మిట్టు లుండునేయ
నూనరాజ్యంబు సులభంబు మానవులకు
బ్రాహ్మణత్వంబుఁ దపము దుర్లభము తపము
కలిమిఁ జేయుచు నున్నాఁడు వలసినట్లు. 324

చ. అనునెడ నిందు రం డని సమాదర మొప్పఁగ వారిఁ బిల్చె న
మ్ముని నరనాథుఁడుఁ సతియు మోడ్చినచేతులతోడఁ జేరఁగాఁ
జని ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కుటయు సంయమి దీవనలిచ్చి రాజునా
ననమున సుప్రసన్ననయనప్రభ పర్వఁగ నెమ్మి నిట్లనున్. 325

ఆ. మనసు నింద్రియములు మనుజేంద్ర యింత వ
శ్యంబులగునె నీకు నరయఁ గీడొ
కింతయైన లేదు సంతస మందితి
నిత్తు వరము వేఁడు మెద్దియైన. 326

క. అనిన విని యగ్నికల్పుఁడ
వనఁ జనునీమది ప్రసన్న మగునట్టులుగా
మునిజనవంద్యా కొల్వం
గనుకంటెను మిగుల మేలు గలదే కోరన్. 327

వ. అని పలికి కుశికుండు వెండియు. 328

తే. ఒకటి యడిగెదఁ గృప చిగు రొత్తఁ జెప్ప
వలయు మీరు మాయింటికి వచ్చి యొక్క
ప్రక్క క్రిందఁగ నిరువదియొక్క దినము
లనఘ నిద్రించి తది మొద లైననీదు. 329

క. చరితం బద్భుతము మునీ
శ్వర దీనికిఁ గారణము విచారమున కగో
చర మెఱిఁగింపు మనుడు నా
ధరణీపల్లభునితో నతం డిట్లనియెన్. 330

వ. సురలు మునులు సురజ్యేష్ఠుం గొలిచియుండం బ్రసంగవశంబున నప్పర
మేష్ఠి వారలతో భృగుకుశికవంశంబులకు బ్రహ్మక్షత్త్రంబులు తడఁబడి
సంకరంబు వాటిల్లు నని చెప్పె నప్పు డే నచ్చటనుండి వినుటం జేసి యా
సంకరంబున కోర్వక మీయన్వయంబు నిర్మూలంబు సేయువాఁడ నయి
వ్రతంబునెపం బిడి భవద్గృహంబు సొచ్చి యిన్నిపోకలం బోయితి నలసి
డస్సి యెప్పు డేని మీర లడ్డమాడుదు రప్పుడ శపింతు నిట్టిద నాయెత్తి
కోలు మీయందు ధైర్యహానియు శోకంబును గోపంబును లేమిని మెచ్చి
వరం బిచ్చియుం దనివి సనక తనువులతోడన మీరు నాకలోకం బాలో
కించునట్లుగా నీగంగాతీరంబున సంఘటించితి దానంగని నరేంద్రత్వంబు
దెస నుదాసీనభావంబు నొంది బ్రాహ్మణ్యంబునందు నస్పృహుండవై తది
యెఱుఁగుదు నీకు మూఁడవవాఁడు బ్రహ్మతేజోదీప్తుం డయి జనియించు
వరంబు వేఁడు మనుటయు నమ్మానవపతి దీనికంటెను గడచినవరంబును
గలదే మదీయసంతానంబు బ్రహ్మత్వప్రాప్తమహత్త్వనిరూఢంబును గాఢ
ధర్మతత్పరంబునుంగా నను గ్రహింపుమనినమ్మునియట్లయయ్యెడు మూఱ
డుమునీదుమనుమండు త్రిలోకపూజనీయుండని పల్కిన నప్పతి వాఁ డేమి
కతంబున బ్రాహ్మణుం డగు నత్తెఱం గెఱింగింపవే యనవుడు నత్తాపసోత్త
ముండు వినుమస్మద్వంశంబున ఋచీకుం డనువాఁడు జన్మించి నీతనయుం
డైన గాధియనియెడు వాని పుత్త్రి భార్యఁగా బరిగ్రహించు నత్తపోధనుండు
తననందనుం డగు జమదగ్నియందు సమస్తధనుర్వేదంబును నావహించు
నవ్విశేషంబు తత్పుత్త్రునందు ఫలియించు నదియంతయు సకలక్షత్త్రియ

క్షయకారి యైన దైవంబుకృత్యంబు దానివలన ఋచీకగాధివధూజనాను ష్ఠానపరివర్తనంబు గలుగు నదికారణంబుగా నుగ్రక్షత్త్రధర్ముం డగు పరశు రాముండు జమదగ్నికిం బరమబ్రాహ్మణ్యగణ్యుం డయినవిశ్వామిత్రుండు గాధికి జనియింతురు బ్రహ్మపలుకు సత్యంబ యుష్మదన్వయంబు భార్గవ కులసంబంధంబున జనశ్లాఘనీయం బయి వెలయం గలయది యేను దీర్ఘం బునకుం జనియెద నీవు సుఖివై యుండుమని చెప్పుటయు నప్పుమితేఁడు భార్యాసహితంబుగ సవిశేషవినయం బగువందనం బాచరించి వీడ్కొని చనియెఁ జ్యవనుండును నిజేచ్ఛం జనియె నిది పరశురామవిశ్వామిత్ర జన్మప్రకారంబు. 331

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు దానవిశేషముల నెఱింగించుట !—

క. అని కురుపితామహుఁడు సె
ప్పిన విని ధర్మాత్మజుండు ప్రియమందుచు నా
తనితో దానవిశేషము
లనఘా యెఱుఁగింపు మనుడు నతఁ డిట్లనియెన్. 332

సీ. కాంస్యోపదోహయుఁ గాంచనచారుశృం
గయు ధవళాంబరకలితయును స
దక్షిణయును నయి తగుగోవుఁ బాత్రత్వ
భవ్యవిప్రునకు సద్భక్తితోడ
నిచ్చినదానికి నెన్నిరోమములన్ని
దివ్యవత్సరములుఁ ద్రిదశలోక
మున వసింతురు కులంబున యేడుతరముల
జనముల సుగతికి ననుతు రధిప

ఆ. కన్యభూమిగృహము కనక మన్నము జల
మంబరంబు శయన మాసనంబు
వాహనంబు విప్రునకు నీగి లో
కములు వెంట సౌఖ్యకారి యండ్రు. 333

క. అనిన విని పాండవాగ్రజుఁ
డనఘా యిన్నింటికంటె నధికంబగు దా
ని నెఱింగింపు మనుడు న
జ్జనపతి కిట్లను నతఁడు ప్రసన్నాత్మకుఁడై. 334

తే. అర్థి గోరినవస్తువు లర్థితోడ
నీగి యెల్ల దానములకు నెక్కు డరయ
నఖిలభూతమ్ములకు నభయంబు నిచ్చు
టంతకంటెను మేలందు రార్యజనులు. 335

వ. అని చెప్పి విను మని మఱియు నిట్లనియె. 336

తే. వీరశయనంబు మేలండ్రు వీనికంటె
మఱియుఁ గొన్నింటికంటెను మనుజనాథ
దానముల కావు వెదకిన దానిఁ బోల
లేవు పుణ్యకర్మలలో నేవియైన. 337

వ. అనుటయు ధర్మజుండు తమ్ములదెసం గనుంగొనిన వార లతని చిత్తం బెఱింగి రణమరణస్తుతి సేయ నతండు సమరంబునం జచ్చిన బంధుమిత్రజ్ఞాతిజనంబుల వలనిశోకంబు వదలి వాహినీనందను వాక్యంబు లభినందించె నాదేవవ్రతుండు వెండియు. 338

క. అరియైన దీనుఁడై తను
శరణంబని వేఁడినం బ్రసన్నాత్మత న
ప్పురుషునికోరిక దీర్చినఁ
బురుషోత్తముఁ డందు రతనిఁ బురుషవరేణ్యా. 339

క. అడుగక యున్నను నాలిం
గొడుకుల రక్షింప లేక కుతిలపడుచు నె
ప్పుడుఁ బేదతనము గలవరు
నెడ రుడుపఁగ వలయునది మహితగుణ మనఘా. 340

క నిజదారపరులు సంతత
యజనరతులుఁ గామరోషహంతలు నగుస
ద్ద్విజుల నరసి ధన మిచ్చుట
త్రిజగత్పూజ్య మగు నంద్రు ధీరవిచారా. 341

వ. అనినం బాండవాగ్రజుండు యాచనాయాచనంబులలో నెయ్యది దానార్హం
బగునని యడిగిన నతనికిఁ బితామహుం డిట్లనియె. 342

చ. అడిగిన నిచ్చు కంటెను నయాచకుఁగాఁగ నె ంగి యిచ్చు టె
క్కుడు ఫల మిచ్చు దానవిధికోవిద వేఁడుట సావు వేఁడగాఁ
బడుటది పెద్దసావు దగుప్రార్థన పూర్ణము సేయునాతఁ డా
యడిగినవానిఁ దన్నును దయారతిఁ గావఁగఁ జాలువాఁ డగున్. 343

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుం డతని కిట్లనియె. 344

క. దానము యజ్ఞక్రియ నాఁ
గా నతులితధర్మవిధులు గల వందు ధరి
త్రీనాథోత్తమ యధికఫ
లానూనం బై వెలుంగు నది యెయ్యదియో. 345

వ. విన వలతుం జెప్పవే యని యడిగిన నయ్యనిమిషనదీనందనుం డప్పాండు
నందనాగ్రజున కిట్లనియె. 346

ఉ. భూసురకోటికిన్ వినయపూర్వముగా ధనధాన్యగోమణీ
క్ష్మాసలిలాన్నముఖ్యములు సమ్మతి నీగి సుయజ్ఞ మాసనో
ద్భాసిత సత్క్రియన్ నడపుభవ్యుఁడు యజ్ఞములుం దపంబులుం
జేసినపుణ్యముం బడయుఁ జేయుము దానము లోపి నిత్యమున్. 347

క. అనవుడు నాతనితో ని
ట్లను గుంతీతనయముఖ్యుఁ డనఘా పెక్కల్

వినఁబడు దానము లధికం
బునఁ దగియెడు దాన మెద్ది యన్నిటిలోనన్. 348

వ. అని యడిగిన నయ్యాపగాసూనుం డమ్మానవపతి కిట్లనియె. 349

—: భూదానమహిమాభివర్ణనము —:

క. దానము లన్నిటికిని భూ
దానం బెక్కుడు సమస్తధాన్యములుఁ బ్రభూ
తానేక వస్త్రధనర
త్నానూనత్వమును భూమి నవుటకతమునన్. 350

క. కనకము రజతము వస్త్రం
బును ధాన్యము వివిధరత్నములు నిచ్చిన య
వ్వినుతఫలంబుల నెల్లను
గను నుత్తమభూమిదానకర్త నరేంద్రా. 351

సీ. భూమి కెంతాయువు భూదానకర్తయు
నంతకాలము సుఖమందుచుండు
నమరలోకంబున నల్పమైనను భూమి
యిచ్చిన బహుభూమి యేలు నతఁడు
రాజు విశేషించి రణమృతి యొండెను
భూదాన కర్తృత్వ పుణ్య మొండెఁ
బడయంగ వలయుఁ బాపఁగ నోపు బ్రహ్మహ
త్యాది పాతకములనైన భూమి

తే. దాన మెంత పాపాత్ముచే నైన భూమి
గొనినఁ గల్మష మొందదు వినుము మహిత
మైన భూదాన విధియును నశ్వమేధ
యాగమును సదృశంబు లం డ్రాదిమునులు. 352

క. దారిద్ర్యముచేఁ గుందుచు
నేరిని నడుగంగఁ బోవ కెంతయుఁ గృశతం

గూరిన విప్రున కుర్వర
వారిని దయ నీగిఫలము వాగ్గోచరమే. 353

తే. యాగకర్తయు శాంతుండు నైన యట్టి
విప్రుఁ బ్రార్థించియైన నుర్వీప్రతిగ్ర
హంబు సేయించు టత్యధికంబు భూమి
దానవిధివిశేషంబులలోన నెల్ల. 354

క. విను మర్త్యుఁడైన విప్రున
కనఘా గోచర్మమాత్ర యగు మేదిని ని
చ్చినఁ బోనియట్టిపాపము
నినుఁబొడుపునఁ జెడనితమము నెందును గలవే. 355

క. ఆజిప్రాప్తమృతులు గురు
పూజకులును మఱియు నెట్టి పుణ్యాత్మకులున్
రాజోత్తమ భూదాన
భ్రాజిష్ణునిఁ బోల రండ్రు పరమమునీంద్రుల్. 356

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు వెండియు నిట్లను భూదేవి జనులకు హితంబుగా నానతిచ్చిన వాక్యంబులు భూగీత లనంబరఁగు వాని విని పరశురాముండు భూదానపరుం డయ్యె నని విందుము పాండవాగ్రజా యవి నీ వాకర్ణింపుము. 357

క. నను నిండు రెండులోకము
లను జెడని యశస్సుఖంబులం బడయఁగఁ గో
రినయట్లయినను దీనికి
నెన లేవు సుఁడీ తలంప నేధర్మములున్. 358

చ. ఇతరులదానమేనిఁ దమ యీగియయేనిని నన్ను మార్తురే
మతి నరకాధివాసగతి మాన్పఁ దలంచుట గల్గినట్ల సమం
చితముగ భక్తినిచ్చుట కుశీలత మార్చుట నాకు హర్షభా
సితయుఁ బరాభవవ్యథయుఁ జేత సుఁడీ యిదె చాటి చెప్పెదన్. 359

క. వినుఁ డుభయలోకముల మే
లొనరింతుం గీడొకింతయును నిలువఁగ నీ
క నిరాసంబు నొనర్తును
నను నిచ్చిన నెట్టిదుర్జనములకు నైనన్. 360

వ. అనియె నని యవ్వాక్యంబు లుపన్యసించి దేవవ్రతుం డన్నరదేవోత్తము
నకు మఱియుం జెప్పు నవ్విషయంబున నింద్రుం డడుగ బృహస్పతి
సెప్పిన వచనంబులు వినుము చెప్పెద. 361

ఆ. భూమి రత్నగర్భ పురుహూత యటుగాన
కలుగు భూమిదాన కర్తయైన
వాని కశ్వహస్తివనితాది సర్వర
త్నములు నిచ్చునట్టి యమితఫలము. 362

క. వసుదాయిని యైనవసుధ
నొసఁగి నతనిఁ దన్నతన్న యొసఁగె ననుచు సం
తసపడు భూతము లన్నియు
నసమానము భూమిదాన మమరాధీశా. 363

క. విను రాజులకు నవశ్యం
బును జేయఁగవలయు నధికభూదానము రా
జనువాఁ డఘముల కాకర
మనఘా యిది దక్కనొంట నది వ్యయమగునే. 364

ఆ. పూర్వదత్తయైన భూమి నెవ్వఁడు వుచ్చి
కొనియె నతఁడు తనదు కులమువారి
నిరువదొక్కతరము నరకవాసులఁ జేయు
దాను నడుము గాఁగ ధర్మనిరత. 365

క. మును దా విప్రున కిచ్చెద
నని భువి యీకుండుకంటె నధికపుఁబాపం

బుధు నడుగ కిచ్చుటకు మిగి
లిన పుణ్యము నెందు నరయలే వంద్రు బుధుల్ 366

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు సురనదీపుత్త్రుతో దానపరులయిన మానవులకు దాతవ్యంబు లగువానివిశేషంబు లెఱింగింపవే యనుటయు నతం డన్న కనకపానీయప్రముఖంబు లైనపదార్థంబుల విశేషంబులు గల వవి యెఱింగించెద నొక్కనాఁ డన్నంబువిషయం బైనదానంబు ప్రకారంబు. 367

క. ఏ నడుగఁగ నారదముని
మానితముగఁ జెప్పినట్టి మాటలు సువ్య
క్తానూనవృత్తిఁ జెప్పెద
భూనాయక యేకచిత్తమున వినువానిన్. 368

క. మునులును దివిజులు నన్నము
వినుతింతురు లోకతంత్రవిధి గ్రతువులుఁ ద
క్కను గల సర్వము నన్నం
బున నడచుం గాన యన్నము విశిష్ట మిలన్. 369

ఆ. అన్నదానసదృశ మగుదాన మెందు నె
న్నఁడును లేదు గావునను విధేయ
మన్నదాన మధికయత్నపూతంబుగా
బూని దానిచేఁత పుణ్యతమము. 370

సీ. ప్రాణంబులకు విధారక మన్న మింటి జ
నంబున కుడిగి యైనను సుభక్తి
నతిథికిఁ బెట్టుట యధికపుణ్యము శ్రాంతు
వృద్ధుఁ దాపసు బాలు వికలు వనితఁ
గడపఁగా దాఁకలి గదిరి యర్థించిన
గృహమేధి కవమతి గినుక దగదు
కాలంబుతోఁ గుక్క మాలఁడు దుది గాఁగ
నాఁకొని వచ్చిన ననుగుణముగ

ఆ. నాచరింపవలయు నాహారకల్పన
మునుల దేవపితృసముత్కరముల
నన్నదాన విధుల నాదరంబుగఁ బ్రియ
మొందఁ జేత బోల వొండు విధులు. 371

క. కులమును విద్యయు వృత్తము
నలఘుమతీ యన్నమిడుటకై యడుగంగా
వలవదు విప్రుని నాదర
మలరంగా నిడుట లెస్స యడిగినమాత్రన్. 372

వ. అని వెండియు. 373

తే. అజుఁడు కల్పాదియం దన్న మమృత మనియె
నన్నహాని బలాధికు నైన దుర్బ
లాత్ముఁగాఁ జేయుఁ గావున నన్నభుక్తి
సకలధాతువృద్ధికి నయి జనము గోరు. 374

క. అని యతఁడు పల్కె ననియును
విని యన్నము నవినయముగ విప్రాదులకున్
మనుజేశ యిడుదు నీవును
మన మలరఁగఁ బెట్టుమీ సమస్తజనులకున్. 375

ఆ. అన్నమిడిన మణిమయావాసశయ్యాస
నములు నమృతభోజనంబు హృద్య
మాల్యలేపనములు మహనీయ మహిమాను
భవముఁ జిరత నొందు దివమునందు. 376

—: నక్షత్రదాన మహిమాతిశయ నిరూపణము :—

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుండు నక్షత్రవిషయంబులైనదానంబుల తెఱంగెఱింగింపవే యనుటయు నిట్లు దేవకీదేవి యడుగ నన్నారీరత్నంబునకు నారదుండు సెప్పిన వాక్యంబులయర్థంబు లుపన్యసించెద నాకర్ణింపుము. 377

సీ. కార్తెఁ ఛాయసమబ్జగర్భునితార మూ
షములు మాంసమ్ము నంజంగఁ గలుగు
నన్నంబు శశితారయందు గోవార్ద్రిన
దితి తారఁ బులగంబు దీపుగలయు
నట్టులు గురుతార నధిప సువర్ణమా
శ్లేషరూప్యము మఖఁజెల్లు నుప్పు
తిలలు భగుం డధిదేవతయగుతారఁ
జెఱకుఁ దేనియ నుపాసిక్తమైన

తే. భక్తము త్తరఫల్గునిఁ బాలతోడ
షాష్టికాన్నంబు రవితార సకరిరథము
చిత్తనాఁడు శ్రీగంధపుఁజెక్క స్వాతిఁ
దనకుఁ బ్రియమైన యది మేలు దానమునకు 378

సీ. అనఘ విశాఖ నెద్దనురాధఁ బైచీర
విను జ్యేష్ఠఁ దగఁ గఱివేము గూర్చి
ముల్లంగి మూల సమ్మూలఫలంబుఁ బూ
ర్వాషాఢఁ బెరువుత్తరాఖ్యయైన
యాషాఢ మాక్షికార్ద్రాన్నంబు హరివసు
జలతారకములఁ గంబళము గుజ్జు
లమరినబండియు యవలుఁ బూర్వోత్తరా
భాద్ర పౌష్ణాశ్వినీభరణులందు

తే. గ్రొవ్వుగలమేకనంజుడు గొఱియ యెఱచి
కంచుకుండతో మొద వశ్వకలితశకట
మతులతిలధేను లీఁ బాడి యఖిలతార
కముల నీగులు నూర్ధ్వలోకములఁ జేయు. 379

వ. అని యెఱింగించి యమ్మానవపతితో నమ్మాననీయుం డిట్లనియె. 380

క. అలఘుతరసకలకామ్యం
బుల నిచ్చినయట్టిమహిత పుణ్యంబైతా

వెలుఁగుఁ గనక మిచ్చుట యని
పలికెం గర్మజ్ఞుఁ డత్రి పరహితచరితా. 381

తే. కనక మాయుఃప్రదంబు పావనము భావ
శుద్ధి నొనరించు దాతకు సువ్రతమున
వేడ్కతో దాని నిచ్చుట వేఱపొగడ
నేల యనియె హరిశ్చంద్రుఁ డిద్ధతేజ.

క పానీయదాన ముత్తమ
దానంబని యఖిలధర్మతత్త్వదృఢపరి
జ్ఞానానూనుం డగు మను
మానవపతి సెప్పె నృపసమాజవరేణ్యా. 383

క. కావునఁ జెఱువులు నూతులు
బావులుఁ గొలఁకులును నెపుడుఁ బౌరవవర్యా
కావింపవలయు నవి గడుఁ
బావనములు పుణ్యలోకభాగిత నిచ్చున్. 384

. అనఘా యెవ్వని కావిం
చిన సలిలాశయమునందుఁ జెలఁగుచు గోవుల్
గొనుసీరాతనివంశం
బున కవి గావించు నూర్ధ్వభువనప్రాప్తిన్. 385

తే ఆఁక లేక యెవ్వానిజలాశయమున
మందువేసవియందును మనుజకోటి
యవభృథస్నానపానంబు లాచరించు
నతఁడు వొందఁడు విషమదుర్గాభిగతులు. 386

. యాగాదికర్మముల కుప
యోగింపబడుటఁజేసి యుత్తమము ఘృతం
బాగురువస్తువునిచ్చుట
యాగములకు నగ్నికిం బ్రియంబై యుండున్. 387

తే. గరగ లొసఁగిననరుఁడు భూసురు లొనర్చు
నాచమనముఖకర్మంబులందు షష్ఠ
భాగఫల మొందు నెగడికిఁ బాచనమున
కింధనము లిచ్చి ధనముల నెసక మెసఁగు. 388

ఆ. ఛత్రమిచ్చికాంచుఁ బుత్త్రిలఁ బురుషుండు
సకలకామ్యదానసమము శకట
మిచ్చు టనఘ చెప్పులిచ్చినఁ గంటకు
లైన రిపులఁ ద్రొక్కి యతఁడు దిరుగు. 389

క. తిలలు పితృభోజ్యములుగా
జలజభవుఁడు సేసెఁ బితృనిచయ మలరఁ గడుం
దిల లిచ్చిన శుచు లగుదురు
దొలఁగుం బర్వసురతాది దోషములెల్లన్. 390

తే. దివ్యముని యగుకాశ్యపుభవ్యగాత్ర
ముల జనించి భవ్యంబులై తిలలు వెలయు
నట్లుగావునఁ దత్కృతయజన మఖిల
వస్తుయజనంబుతో సరివచ్చు నండ్రు 391

క. తిలదాన మఖిలదానం
బులకంటె విశిష్ట మెల్లమునులను నియతిం
దిల లర్హము లగుపాత్రం
బుల కిచ్చియ కాదె పెంపు వొందిరి వత్సా. 392

వ. అని చెప్పి యాపగాతనయుం డొకవిశేషంబు వినిపింపవలసి ధర్మజున
కిట్లనియె. 393

ఉ. దానము లాదిగాఁ గలుగుధర్మము లెల్లను జేఁతకున్ నిజా
ధీనపుఁజొటు గావలయు దేవతలున్ మునులుం జతుర్ముఖుం

గానఁగఁ బోయి యజ్ఞముఖకర్మసమాచరణార్థమై తదీ
యానుమతిం దగం బడసి యయ్యయిచోటుల నాచరింపరే 394

క. కాననము గిరులు నదులును
నానాతీర్థములు భూజనంబుల కెల్లన్.
భూనుత సాధారణములు
వానను ధర్మములుసేయవచ్చు నిజేచ్ఛన్. 395

ఆ. అధిప నామనమువయందుఁ దోఁచినయది
యాచరింపవలయు నర్థమగుటఁ
జేసి దీని నీకుఁ జెప్పితి గోదాన
శస్త్రమహిమ వినుము విస్తరింతు. 396

సీ. గోవులెక్కుడు తపోభావితాత్ములకంటె
ననినఁ దద్గౌరవంబునకు మేర
గలదె సత్యాఖ్యలోకంబున నవిసోమ
సంగతత్వంబున సంచరించు
వినుతహోమములకెల్లను బాలుఁ బెరువు నే
యును నిచ్చుఁ గర్సనంబునకు నొదవుఁ
దోలు శృంగంబులు వాలంబు రోమచ
యము శకృన్మూత్రము లఖిలవర్త

ఆ నముల కుపచరించు శ్రమము శీతాతప
వ్యథయు లేమి నెపుడు నతిభరంపుఁ
బనులు సేయు గోవు బ్రాహ్మణుఁ డన నేక
తత్త్వ మగుటఁ బరపదంబుఁ గాంచు. 397

క. గోవుల విప్రుల కిచ్చిన
నేవిషమపుగతులఁ బొరయ కేరికి నరుగం
గా వశము గానిలోకము
లావాసంబులుగ నిలుతు రతిసుఖవృత్తిన్. 398

క. గోవులపా లమృతంబని
దేవేంద్రుఁడు సెప్పెఁ గాన ధీరత్వనిధీ
గోవు నొసఁగ నమృతము స
ద్భావంబున నిచ్చినట్టి ఫల మొదఁగూడున్. 399

తే. అనఘ గోవులు ప్రాణంబులని సమస్త
మునులు సెప్పుదు రట్లుగావునఁ దలంపఁ
బ్రాణదానవిధాన సంప్రాప్తమైన
ఫలము గోదానకర్తకుఁ గలుగుఁ జూవె. 400

క క్రూరునకు నాస్తికునకు దు
రారంభున కిచ్చినం బరమదుఃఖమునుం
గూరును గో వది దాతను
నారకిఁ జేయుం బరీక్షణము గడు వలయున్. 401

ఆ. గొడ్డు బడుగుఁ దెవులుగొంటుఁ గ్రేపెడలిన
దాని నెచ్చ టేని నూనమైన
యట్టిదాని నొకట నాయాసపడియున్న
దాని నీరు గోప్రదానవిదులు. 402

క. విను పుణ్యలోకముల కా
వనఘా విప్రులకు గోచయంబులఁ బెక్కి-
చ్చిన నవి దాతకు మోక్షం
బును జేయఁగఁజాలు నండ్రు పూర్వాచార్యుల్. 403

వ. అని చెప్పి గాంగేయుం డన్న పానీయదాన ఫలాతిశయంబులు వెండియు
వినిపింప వేడ్కసేసి యవ్విభున కిట్లనియె. 404

సీ. అధిప యింకను విను మన్నంబు జలమును
నిచ్చుట యీవులకెల్ల నెక్కు-
డగుట నేఁ జెప్పెద నమృతసుధాస్వధా
నామముల్ సురలందు నాగకులము

నందును బితృకోటియందును వర్తిల్లు
నన్నంబునకు నోలినట్లఁ గాక
యది ప్రాణ మంద్రు మహాత్ములు గావున
దానిఁ బెట్టుట ప్రాణదాన సమము

తే. విను విశేషించి తత్పాకమునకు జల ము
పాశ్రయము చంద్రునకుఁ బుట్టఁ బట్టునయ్యె
జలము చంద్రుండుగాఁడె యోషధులఁ బ్రోచుఁ
గాన యుత్తమ మన్నంబుకంటె జలము. 405

వ. అని పలికి మఱియును. 406

క. తనకుఁ గలయట్టి యన్నము
నన సురపితృపూజనములు నరునకు నడపం
జను నతిథితర్పణము దా
నన తగ నొనరించువాఁడు నరవరముఖ్యా. 407

వ. అని నిర్దేశించి తిలదానం బత్యాదరణీయంబని ప్రసంగించి యది వినినది యైనను నేమి తద్విషయంబున కొక్కయితిహాసంబు గలదు చెప్పెద విను మని పలికి యనిమిషనదీనందనుండు కుంతీనందనాగ్రజుతో నిట్ల నియె. 408

—: తిలదానవిషయక యమబ్రాహ్మణ సంవాదము :—

సీ. మధ్యదేశమున గ్రామంబు విద్వజ్జన
బహుళమై యొక్కటి పర్ణశాల
యనుపేర నొప్పారు నందుల విప్రుని
శర్మనామునిఁ బ్రీతి జముఁడు పిలువఁ
బనిచి దానములకెల్లను దిలదాన మె
క్కుడు తిలలకుఁ బితృకోటి వేడ్క
సేయుఁ బాపంబులు సెందవు తిలభక్షిఁ
బుణ్యకర్తృత్వంబు బుద్ధిఁ గోరు

తే. దేనిఁ దిల లెప్డు విప్రుల కిమ్ముభక్తి
ననియె వస్త్రదీపము లీగి యతులదాన
మనఘ చీరల దివియల నమర పితృస
మర్చనము సేఁత పరమధర్మ మని చెప్పె. 409

వ అని యిట్లు యమబ్రాహ్మణసంవాదంబు వినిపించి శాంతనవుం డమ్మహీ
కాంతు నాననంబు సవిశేషాదరంబున నాలోకించి. 410

క. విను పృథివియును సరస్వతి
యును గోవును దానవిధికి నొక్కంతలుగా
విని యుండుదు వీనిం బో
లినదాతవ్యములు నొండు లేవని విందున్. 411

ఆ. రాజముఖ్య తగు సరస్వతి శిష్యున
కొసఁగ భూమిదాన మూర్జితముగఁ
జేసినట్టి ఫలము సిద్ధించు ధేనువు
నిచ్చుటయును భూమి నిచ్చినట్లు. 412

క అనయముఁ గొంచెపువెలకుం
గొనవచ్చును సారభూత గోవును దానం
బున ఫల మధికము దానము
గొనినాతఁడు సుఖము దాన గొనుఁ జేసేతన్. 413

ఆ. దేవపితృసమర్చనావాసములు గోశ
కృత్ప్రలేపనమునఁ గీర్తనీయ
శుచితఁ బడయ ననిన సువ్రత గోవుల
భూరిమహిమ వేఱ పొగడ నేల. 414

తే. కుడుపునకు ముంద రొడ్డుల గోవునకు స
మంచితగ్రాసముష్టి నిత్యంబు నేఁడు
గాల మిచ్చిన నతఁ డెల్ల కామ్యములును
బ్రాహ్మణు కర్థి నొసఁగిన ఫలము వడయు. 415

క. గోదాన విధము సుపథగ
మై దాతకు నెల్ల మేలు నాపాదించున్
వేదప్రియ యది దురితో
త్పాదక మగు నాతనికి విపథగత మైనన్. 416

—: నృగచరిత్రము:—

తే. దుష్టమైన గోదానంబు గష్టవృత్తిఁ
దెచ్చె నృగనాముఁడగు జగతీవిభునకు
నత్తెఱం గితిహాసమై యవనిఁ బరఁగు
వినుము సెప్పెద దాని వివేకధుర్య. 417

క. ద్వారవతి నొక్కనూతం
దోరపుఁదను వక్కజ మగు తొండ నొకటి న
చ్చేరువ మెలఁగు జనులు గని
నీ రిది గలఁగించు నిట్లు నిలిచెన యేనిన్. 418

క. అని బలుమ్రోకులు వేగమ
కొని వచ్చి తగిల్చి లావు గొని తిగువఁగ నా
ఘనజంతు వచలితంబై
యునికికి విస్మయము నొందు నుల్లంబులతోన్. 419

తే. కృష్ణుపాలికిఁ బోయి యక్కీటు మున్న
తెఱఁగు సెప్పినఁ జని దానిఁ దిగిచె వెడల
నమ్మహాత్ముఁ డెఱింగియు నర్థితోడ
నడుగ నది యేను నృగుఁడఁ జుమ్మనియె ననఘ. 420

వ. అనిన విని యద్దేవుండు నీ వనేక గోసహస్రంబుల విప్రజనంబుల కిచ్చితని విందు మిట్టి దుర్జన్మంబు నీ కేల వాటిల్లె ననుటయు నమ్మనుజ వల్లభుండు. 421

సీ. ఉత్తమ బ్రాహ్మణుం డొకనికి నొక్కనాఁ
డొక గోవు నిచ్చితి నుల్ల మలర
నతఁడును గొనిపోయె నది మేఁత కర్థిమా
కదుపులలోపలఁ గలసి వచ్చె
గోవుల మఱియును గోపాలకులు దాన
విధికినై తెచ్చుచో నిధివశమున
వానిలో నదియును వచ్చిన నెఱుఁగక
దానంబుసేసితి దాని మున్న

ఆ. గొనిన యతఁడు దడవి కని యిది నాదుగో
వనియెఁ బిదపఁ గొనిన యతఁడు పెనఁగి
నాకు నృపతి యొసఁగె నా నిద్దఱకు వా
దైన నన్నుఁ గాన నరుగుదెంచి 422

వ. తమ ముందటితెఱం గెఱింగించి. 423

క. ఇచ్చినవారల కొనఁగా
వచ్చిన నర్థంబు గలదె వసుధాధిప యం
చిచ్చఁ గడు నొచ్చి పలికిరి
వెచ్చని నిట్టూర్పు లడర విప్రు లిరువురున్. 424

వ. మఱియుం బొడముమాటల నమ్మొదవుపోకడ నాకుఁ దెల్లంబగుటయు. 425

ఉ. దానికి నేను జిత్తమునఁ దాపము నొందుచు మున్ను గొన్నయ
మ్మానితవిప్రు వేఁడికాని మంచివి గోవులు నీకు నూఱువే
యైనను నిచ్చెదన్ విడువవయ్య మహీసురవర్య నెమ్మి న
ద్ధేనువు నన్న నాస్యమున దీనత దోఁపఁగ నాతఁ డిట్లనున్. 426

తే. పాలు గడుఁబెక్కు దాని సబాము లెస్స
పెయ్య కర్మిలి గలదు మత్ప్రియసుతుండు
పాల కేడ్చినయపుడ చన్పట్టనిచ్చు
నేది ప్రొద్దైన నట్టిగో వెందుఁగలదు. 427

క. శ్రీవోలె నింటిలో నా
గోవుండఁగఁ జూతుఁగాని కోటిమొదవులుం
గావు సరి దాని కని భూ
దేవుఁడు వోవుటయు నేను దీనత దోఁపన్. 428

చ. కనకము దేనువుల్ మణినికాయము లిచ్చెద నేమియైనఁ ద
క్కను మది కిష్టమైనయది గోరుము గోవున కంచుఁజేరి త
క్కిన ధరణీసుపర్వునకుఁ గీడ్వడి యెమ్మెయి వేఁడికొన్న నేఁ
గొన భవదీయరాజ్యమును గుత్సితవృత్తికి నియ్యకొందునే. 429

తే. అనియెఁ గాని నామాట గైకొనఁడ యాతఁ
డట్టియెడఁ గాలవశగతి యావహిల్లి
యమునికడ కేఁగ నాతోడ నతఁడు వికచ
నలినలోచన యిట్లని పలికెఁ బ్రీతి. 430

చ. జనవర పుణ్యకర్మము లసంఖ్యము లీవొనరించి తొక్క వి
ప్రునిధన మజ్ఞతం గొనుటఁ బొందె సకల్బిషభావ మల్ప మి
ట్లొనరిన రెంట నయ్యెడు మహోన్నతి దుర్గతులందు మున్ను నీ
చనునెడ యెద్ది నావుడు నసౌఖ్యపుఁజో టని సమ్మతించితిన్. 431

ఆ. అట్టు లియ్యకొనిన యాక్షణమాత్ర మ
స్తకము క్రిందుగాఁగ ధరణిఁ బడఁగ
వలసె నపుడు వింటి నలఘుకృపార్ద్రవ
ర్ణాలికలిత మైనయముని పలుకు. 432

వ. అది యెయ్యది యంటేని. 433

తే వాసుదేవుఁ డనేక సంవత్సరముల
కధిప నీ యున్నచోటికి నరుగుదెంచి
యుద్ధరించు నిన్నట నిత్యసిద్ధసౌఖ్య
మైన లోకమునకుఁ జను దనఘ నీవు. 434

వ. ఇట్లు వినుచు నిలాతలంబునం బడి కృకలాసత్వంబు నొంది చరియించు చుండి నేఁడు దైవదత్తం బయిన చిత్తవర్తనంబునం జేసి యిక్ష్వాకుపంబు నకు వచ్చిన యఘరక్షణంబునం గృకలాసంబులకు లేని మేని పెంపావహిల్లిన నుల్లంబు సవిస్మయం బగుచునుండ యమ్ముప్రసాదంబున నెప్పుడును మాయని పరిజ్ఞానంబు వర్తిల్ల నున్నంతం బరమయోగీంద్ర భావ్యం బగునీ భవ్యసన్నిధి దొరకొనియె నని పలికె నప్పు డప్పుడమితేనికిఁ బూర్వాచరిత పుణ్యకర్మానురూపం బగురూపం బావిర్భవించిన దానికిం బ్రమోదభరితుండై యతండు. 435

—: నృగుఁడు శ్రీకృష్ణు వలనం బాపవిముక్తుఁడై పుణ్యలోకమునకుఁ బోవుట:—

తే. దేవ నీ దగుకారుణ్యదృష్టి యమృత
పూరమును బోలె నామీఁద బొలయుటయును
దీనదశ వాసె భవదనుజ్ఞానిరూఢి
నేను జనియెద నంచితస్థానమునకు. 436

క. అని సవినయప్రణామం
బున నారాధించి వృష్ణిపుంగవుఁ దగ వీ
డ్కొని యానృగుఁడు విమానం
బున నుత్తమలోకమునకుఁ బోయె నరేంద్రా. 437

వ. ఇవ్విధంబున. 438

క. భరితానందుఁ డగుచు నృగుఁ
డరిగిన లోకహితకారియై కృష్ణుఁడు ని
ర్భరమధుర తాతిహృద్యా
క్షరంబుగా నిట్లు లనియెఁ గౌరవముఖ్యా. 439

క. ధరణీసుర ధనహరణము
దురితతమము నృపున కధికదోషము నృగగో

హరణక్రియ విప్రస్వా
హరణము భూపాలవరున కాపదఁదెచ్చున్. 440

వ. అనియె నివ్వాక్యంబులు నీకుం జెప్పవలవదైన నితిహాసావసానవర్తి యగుటం జేసి వినిపించితి నని చెప్పి యప్పాండవాగ్రజుతో భీష్ముండు వెండియు. 441

క సత్సంగతి సజ్జనులకు
నుత్సవ మొనరించు నృగున కున్నతిఁ ద్రిజగ
ద్వత్సలుఁ డగుకృష్ణుండు స
ముత్సుకతం జేరఁ జనుట యొసఁగిన మాడ్కిన్. 442

వ. అని పలికి మఱియును. 443

క. దానము సమగ్రఫలదము
భూనాయక గోవునెడ విబుద్ధిత్వము గీ
డైనది గావున గోస
మ్మాననమే మఱక యుండు మది యేప్రొద్దున్. 444

వ. అనిన విని ధర్మజుండు గోవులయెడ విరుద్ధాచరణంబున నయ్యెడు దురితంబు తెఱంగెఱింగించితి గోదానఫలవిశేషం బింకను వినవలతుం జెప్పవే యనుటయు ననిమిషనదీనందనుం డివ్విషయంబునవైనది యొక్క యితిహాసంబుగల దాకర్ణింపు మని యతని కిట్లనియె. 445

—: గోప్రభావవిషయకం బగునౌద్దాలకి పుత్రచరిత్రము :—

సీ. అనఘుఁడౌద్దాలకి యనుమహాముని దన
తనయునిఁ బిలిచి యిధ్మములు దర్భ
కట్టయు జలపూర్ణకలశంబుఁ బువ్వులు
మఱచి వచ్చితి నేటిమడఁ గుమార
గొనిరమ్ము వేగంబ చని యన్న నాచికే
తాహ్వయుం డగునతం డరుగునంత

వాహిని పొంగిన వఱ్ఱోడి యవి వోయెఁ
గానక యాతండు గ్రమ్మఱంగ

ఆ. నరుగుదెంచి కాన ననుటయు నాఁకలి
దనదుకర్మ వైకృతంబు సేఁపఁ
జాలకలిగి యోరి జముఁ జూడఁ బొమ్మని
శాప మిచ్చెఁ దండ్రి భూపవర్య. 446

వ. ఇట్లు శపియించిన నబ్బాలకుండు గేలుమోడ్చి ఫాలంబున మోపికొనుచుం బ్రసన్నుండ వగు మని పలుకు వలుకఁగాఁ జేతనారహితుండై పడుటయు నమ్మునివరుండు. 447

క. కనుఁగొని పశ్చాత్తాపం
బున నుల్లం బెరియ నిట్లు పుత్రకునే నే
పనికై చేసితి విగతా
సునిఁగా నని మూర్ఛ మునుఁగుచుం బడియె ధరన్. 448

వ. పడి యొక్కింతసేపునకుం దేఱి తనయుం దేఱిచూచి యశ్రులొలుక నబ్బాలకు నురంబున మొగంబు మోపి చేష్టదక్కియుండ నద్దినశేషంబును నయ్యామినియునుం జనియె సూర్యోదయసమయంబున 449

ఆ. అతనికన్ను నీర నాప్లుతంబైనయా
శవము చేతనించి చలన మొంది
యెలమి సత్తపస్వి యీక్షించుచుండఁ గ
న్దెఱచె నిట్లు మగుడఁ దెలివినొంది. 450

క. తనుఁ గనుఁగొనియెడి సుతుతో
మునిపతి యిట్లనియెఁ బుణ్యముల ప్రోఁకవు నీ
వనఘ చని పుణ్యలోకముఁ
గని మత్పుణ్యమున రాక గలిగెను మగుడన్. 451

క సీదగు తనువున దివ్యా
మోదము సాంద్ర మయి సోడుముట్టెడు నత్యా

హ్లాద మహాశ్చర్యసము
త్పాది యగుచు నీగతాగతములం జెపుమా. 452

వ. అనిన విని యమ్మునిపతికిం బ్రణమిల్లి యక్కుమారుం డిట్లనియె 453

సీ. నీయాజ్ఞఁ జని కమనీయ విశాలమై
మణిమయత్వంబున మహిత మగుచు
వెలిఁగెడు సమవర్తి కొలువుకూటముఁ బ్రవే
శించితి నాతఁడు సేరఁ బిలిచి
యంచితాసనము వెట్టించి భవద్గౌర
వాతిశయంబున నర్ఘ్యముఖ్య
పరిపూజనముల సంభావించె నతనితో
నేలోకమున వసియింపవాఁడ

తే నసఘ యానతి యిమ్ము నా కంటి ననిన
నీవు సావవు నీతండ్రి నిన్నుఁ జమునిఁ
జూడఁ బొమ్మని పనిచినఁ జూచి తంద
యరుగు మమ్మునివగ పేద ననియె నతఁడు. 454

వ. అనుటయు నట్లకాక మగిడిపోయెద నీకడకు వచ్చితి ధర్మమయుండ వగు
నిన్ను దర్శించితిం బుణ్యలోకంబులు దర్శింప వేడ్క పుట్టెడుఁ జూపవే
యని విన్నవించిన. 455

ఉ అంచితవాహనాకలితయానముఁ దేరఁగఁ బంచి నన్ను నె
క్కించి సహాధిరూఢుఁ డయి కేల్ దనకేల నమర్చి సత్కథా
సంచయవర్తనుం డగుచుఁ జారుముఖాబ్జవికాస మొప్ప వ
ర్తించుచుఁ బుణ్యలోకములు ప్రీతి యెలర్పఁగ నాకుఁ జూపినన్. 456

తే. నయనములకుఁ జిత్తమున కానంద మొసఁగు
నట్టి మణిగేహవాపికోద్యానములును
బరమ భక్ష్యభోజ్యాత్మకగిరులు హృద్య
దుగ్ధఘృతమయ ఘనసరిత్తులును గంటి. 457

వ. మఱియు గంధమాల్య దివ్యాంబరాభరణప్రముఖంబులగు భోగయోగ్య పదార్థంబులు మహారాసులై యుండ నాలోకించితి నీలోకంబు లేపుణ్యంబులు సేసినజనుల కనుభావ్యంబు లని యడిగితి నడిగిన ధర్మరాజిట్టివారి వని యెఱింగించి యిందధికవిభవంబు లైన యట్టిమాననీయ స్థానంబులు గోదానంబు లాచరించినవారలయవి భక్ష్యభోజ్యగిరులును దుగ్ధఘృతనదు లును వారివ యని చెప్పి వెండియు. 458

క. మానితపాత్రము సదను
ష్ఠానంబును బ్రీతిభక్తి సంపన్నతలున్
ధేనువు మేలిమియుం గల
దానముఫల మిట్టిదనఁగఁ దరమె యజునకున్. 459

తే. బలము లేఁ బ్రాయమును రూపుఁ గలుగునట్టి
గనపయెద్దు సద్ధర్మవిప్రునకు నిచ్చి
నతఁడు సద్విధి గోదాన మాచరించి
నతని పడసినగతిఁ గాంచు ననఘచరిత. 460

క. గోవులు సూర్యుని యుజ్జ్వల
గోవుల యట్లగుటఁ జేసి గోదానపరుల్
భూవినుతా సూర్యసదృశు
లై వెలుఁగుదు రిట్ల చెప్పు నాగమఫణితుల్. 461

క. అని పలికి వీడుకొలిపిన
మునివర యజ్ఞమునిచరణముల కెఱఁగి ముదం
బున వచ్చితి ననె జనకుని
మన మానందరసపూరమయతం బొంగన్. 462

—: ఇంద్రునకు బ్రహ్మ సెప్పిన గోదానవిషయక వాక్యము :—

వ. అని చెప్పిన కుంతీతనయాగ్రజుండు గోదానకర్త లెందేనివసింతు రాలోకం బెట్టి దెఱిగింపు మనిన నమ్మరదేవునితో దేవవ్రతుండు దీనికి బ్రహ్మ వాక్యంబులు గల విట్లు యింద్రుం డడిగిన నతనికి బ్రహ్మ యిట్లనియె. 463

ఆ. అడిగి మేలుసేసి తాలోక మెవ్వరు
నెఱుఁగ కునికిఁ దెల్ల మేను సువ్ర
తాత్ములైన మునులు సతుల పాతివ్రత్య
సతులు నెఱుఁగుదుము విశాలచిత్త. 464

క. విను మయ్యెడఁ గాలక్రమ
మున దప్పియు రోగములను ముదిమియు లేవ
వ్వినుతస్థానం బవ్యయ
మును గేవల సారసంప్రమోదకరంబున్. 465

వ. దానిపేరు గోలోకంబు. 466

క. గురుశుశ్రూషకులును స
త్యరతులు శమదమ వినిర్మలాత్ములు దుర్భ
క్ష్యరహితులును నిల్తు రను
త్తర మగునచ్చోట గోప్రదానపరులతోన్. 467

వ. అని వెండియు. 468

ఉ. దాయధనంబు సంగర విధానముపార్జితముల్ సధర్మకో
పాయసమాహితంబును శుభప్రతిపాదన లబ్ధముల్ మరు
న్నాయక వెండియుం గలుగు నాయపుఁ జొప్పుల సొమ్ములుం దగుల్
గోయజనార్థసత్క్రియలకుం బెఱసొమ్ముల నైనఁ గీడగున్. 469

క. విను గోలోకంబును గడ
చిన లోకము గలుగ దూదిఁ జెప్పెదఁ బుణ్యం
బును గోప్రధానవిధి మిగి
లిన యట్టిది వత్స యొండు లే దరయంగన్. 470

తే. ఆగమాధ్యయనంబు వ్రతాభిరతియు
నైజకర్మశీలము గురుపూజనంబు

మాతృపితృరక్షణముఁ బాత్రమహిమ లప్ర
తర్క్యఫలదాయి యైన గోదాన విధికి 471

క. అని నిర్దేశించిన న
వ్వనరుహసంభవుని దివ్యవాక్యంబులు నె
మ్మనమున నిడి గోయజ్ఞము
లనూనవిధినడపె నింద్రుఁ డమలచరిత్రా. 472

క. నీవును నవధానముతో
గోవుల మన్నింపు పాత్రకోటి కొసఁగు స
త్సేవిత పుణ్యచరిత్రము
లావెరవునఁ బోల వెన్నియైనఁ గుమారా. 473

క. అని యిట్లు గోవిశేషము
లనేకభంగులను బాండవాగ్రజునకు శం
తనుసుతుఁడు సెప్పెనన విని
మునివర యే భంగి వాక్యములు మఱి సెల్లెన్. 474

వ. అని యడుగుటయు. 475

శా. ధర్మాధర్మ విదూరనీతి పరవిద్వచ్చిత్తయోగీ జగ
న్నిర్మాణస్థితితంత్ర సంహరణ ధూర్నిర్వాహరాగీ మహా
శర్మాపాదనపాదపద్మ సుతపస్స్వాధ్యాయసద్మా మనో
తర్ముద్రాలతికా ఫలత్వలసితాదాంతిస్ఫుటోద్భాసితా. 476

క ప్రమదవిషాదాదిద్వం
ద్వమలావిహితాంతరంగవాసా విశ్వా
గమవేద్యసముల్లాసా
శమరమ్యవిభాస నియమజనితవికాసా. 477

మాలిని. అకలుషహృదయాంతర్యాగ సంసిద్ధిమూర్తీ
వికృతిదశకషట్క స్వీకృతి ప్రౌఢవర్తీ
సకృపలసదపాంగోత్సార్యమాణాశ్రితార్తీ
సకలనిగమచూడాచారు రంగైకవర్తీ. 478

గద్యము : ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబున నానుశాసనిక పర్వంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

o—o—o—o

శ్రీమహిమ దానకరుణా
భూమోద్భాసి బహునామ పుణ్యస్తోమా
రామహృదయధామ విత
ర్కామేయవిభూతిసీమ హరిహరనాథా

—: ధర్మజునకు భీష్ముం డనుష్ఠేయంబులఁ జెప్పుట :—

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె నట్లు గోవుల మహాను భావంబు విని పాండవాగ్రజుండు భీష్మునితో ధర్మంబులు తేటపడ ననుగ్రహించుచుం బుయిలోట వాపి నన్నుం గలిపికొని కృపకు భాజనం బుగాఁ జేయుటంజేసి కొంకక యింకను నడిగెదఁ దాత్పర్యంబున ననుష్ఠింపవలయు నవి యెయ్యవి యెఱింగింపవే యనుటయు నతనితో నతండు. 2

సీ. విను నియమంబును వేదపాఠంబుఁ ద
ద్ధరణంబు దమము నధ్యాపనంబు
నప్రతిగ్రహమును నాత్మీయకర్మని
ష్ఠయు సకలేంద్రియజయము సత్య
నిరతియు శ్రుతదానపరతయు బ్రహ్మచ
ర్యముఁ బితృశుశ్రూషణమును మాతృ

శుశ్రూషణము గురుశుశ్రూషణము నను
కంపయు గోవ్రతసంపదయును

ఆ. వత్స యాచరింపవలయునట్టివి యని
పలుకుటయును నానృపాలవరుఁడు
గోప్రదానవిధి యకుంఠితకృప నాకు
నెఱుఁగఁ జెప్పవే సమిద్ధబుద్ధి. 3

వ. అని యడిగిన యక్కురుపతికిం గురుపితామహుం డి ట్లనియె. 4

ఆ. తనియ మేసి నీరు ద్రావి మందకు వచ్చి
సౌఖ్య మెసఁగఁ బసులు శయన మొంది
యుండ నచట నియతి నుండి మాంధాతృండు
పరమభక్తి నమరగురునిఁ దలఁచి.

వ. ఇట్లు యడుగం గలవాడై కరంబులు మొగిచి బహువిధంబులం బ్రస్తుతిం
చిన నాపురుహూతపురోహితుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు నప్పుడమితేఁ
డమ్మహాత్ముని పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి యడిగిన నద్దేవగురుం డన్నర
దేవోత్తమున కి ట్లనియె. 6

—: బృహస్పతి మాంధాతకుఁ దెలిపిన గోదానవిధి ప్రకారము :—

ఆ. పుణ్యదినమునందు భూసురానుజ్ఞతో
నుపవసించి గోవు లున్న మంద
కరిగి పరమనియతి నయ్యహోరాత్ర మ
గ్గోష్ఠమున వసించి నిష్ఠతోడ. 7

వ మఱునాఁడు. 8

ఆ. సంగవాభిధానసత్కాలమునఁ దన
యిచ్చుగోవుఁ బేర నెలమిఁ బిలిచి
యజుఁడు కరుణఁ జెప్పినట్టి యవ్వాక్యర
త్నముఁ బఠించునది యుదాత్తచరిత. 9

ఆ. తల్లి గోవు వృషము దండ్రి గర్భప్రదే
సంబు దివము ధరణి సంప్రతిష్ఠ
యని పఠించి యోగ్యుఁడగువిప్రు నర్చించి
పలుకవలయు నీగి కలిమి దెలియ. 10

వ. తదనంతరంబ. 11

క. సారములగు గోవులు మ
ద్ఘోర సకలకల్మషములఁ ద్రుంచును సౌమ్య
త్వారూఢంబులు శాశ్వత
సారోదారపద మిచ్చి సౌఖ్యముఁ జేర్చున్. 12

క. అని పలికి గోవు నిచ్చితి
ననుచు నుదకధారఁ బ్రీతి నవ్విప్రుకరం
బునఁ బోయవలయు నర్ఘ్యం
బని చెప్పుదు రజ్జలంబు నాదిమునీంద్రుల్. 13

క. విను శిష్యుఁడు వ్రతశీలుం
ధనఘుఁడు శాంతుండు దాంతుఁ డక్రోధనుఁ డీ
వినుత ప్రదానవిధికిని
జననాథవరేణ్య యెఱుఁగు సత్పాత్రంబుల్. 14

ఆ. ఇవ్విధమున గోవు నిచ్చినయాతండు
చంద్రలోకవసనసౌఖ్య మొందు
నని సురేంద్రమంత్రి యమ్మహీపాలుతో
నాదరమున నిట్టు లనియె మఱియు. 15

ఉ. మానవుఁ డోపి యాశ్వయుజమాసము రెండవునష్టమిం దగం
బూని దినత్రయంబు పరిపూజితగోష్ఠతలంబునన్ వ్రతా
ధీనతఁ బెండ యన్నమును ధేనువుమూత్రముఁ బాలుఁ బానముం
గా నియతిన్ వసించి బహుకామ్యఫలంబులఁ బొందు భూవరా. 16

వ. అని చెప్పె నట్లు బృహస్పతి నిర్దేశించినతెఱంగున మాంధాతృండు మహీ
సురులకు గోవుల నిచ్చి యుభయలోకంబులను వినుతుం డయి వెలింగె
నవ్విధం బెఱింగె గోప్రదానపరులైన భరతదిలీపభగీరథదాశరథిప్రభృతి
భూపతులు పుణ్యలోకంబులు వడసిరి పాండవాగ్రజా నీవును దేవగురూప
దిష్టంబులయిన యివ్వాక్యంబులు భావగతంబులు సేసికొని గోవిషయవిధి
జ్ఞుండవై విప్రోత్తములకు నుత్తమగోప్రచయంబుల నిమ్మనిన నమ్మను
మండు తాతకుం బ్రీతిం బ్రణామంబుసేసిన నమ్మహాత్ముండు వెండియు
నవ్విభున కిట్లనియె. 17

క. రేపకడ నీరు ద్రావక
మేపు గొనక యున్న గోవు మిక్కిలి భక్తిః
భూపాల యిచ్చునది ది
వ్యాపారసుఖంబుఁ బడయ నాత్మఁ దలఁచినన్. 18

క. మొదవులలో నెల్లఁ గపిల
మొదవు వరిష్ఠంబు రాజముఖ్య నియతిమై
నది విప్రున కిచ్చు టరయఁ
దుది దానంబులకు నఱకు దురితాటవులన్. 19

వ. అనిన విని కౌంతేయాగ్రజుండు కపిలగోవున కివిశేషం బెట్లు గలిగె నెఱిం
గింపవే యనుటయు గాంగేయుం డతని కిట్లనియె 20

—: గోవులకుఁ గపిలత్వంబు సిద్ధించిన ప్రకారము :—

సీ. దేవత లాఁకొని దేవతాజ్యేష్ఠునిఁ
గానంగఁ బోవ నాకమలజన్ముఁ
డమృత మిచ్చిన ముద మారఁగాఁ ద్రావఁ ద
త్సురభిత్వసంపద సురభి పుట్టె
నది సౌరభేయుల నధిప యుత్పాదించె
నొకయప్డు హిమగిరియుపరితల మ
లంకరించుచు నవి శంక యించుక లేక
యున్నెడ వానిలో నొకటి లేఁగ

తే. చన్నుగుడువఁ దదాస్యనిష్యందమాన
మైనదుగ్ధఫేనము పవమాననిహతిఁ
దూలి తప ముగ్రముగఁ జేయు శూలిమౌళిఁ
బడిన నద్దేవుఁ డధికకోపంబు గదుర. 21

క. చిచ్చఱక న్నదరు లెగయ
విచ్చినఁ గపిలత్వ మొందె విబుధప్రకరం
బచ్చెరు వందుచుఁ గన్గొన
నచ్చేరువ సౌరభేయు లమలచరిత్రా. 22

క అవి బిట్టు బెదరఁ దక్కటి
యవియు నదరి బెదరె నిట్టు లగ్గోవులు వా
ఱె వెసను సోమునిపాలికి
నవనీశ్వర దాని నెఱిఁగి యజుఁ డేతెంచెన్. 23

సీ. ఏతెంచి నిభృతిమై నీశ్వరు చరణాంబు
జములకు నెఱఁగి హస్తములు మొగిచి
యమృతసిక్తుఁడ వైతి వఖిలేశ గోవుల
కెంగిలి లే దిందుఁ డెట్టు లమృత
మొసఁగు నట్టుల గోవు లొసఁగు దుగ్ధంబులఁ
దద్వత్సపీతదుగ్ధంబుఁ శుచియ
కాన కోపము దక్కి కరుణింపు మనియొక్క
కమనీయ వృషభంబుఁ గప్ప మిచ్చె

తే. శివుఁడు ప్రియ మంది దానిఁ గేతువును వాహ
నంబుఁగాఁ జేసి సకలజనంబు నెలమి
వృషభకేతనుఁ డనియును వృషభవాహ
నుం డనియుఁ బేర్కొనఁగ నొప్పి యుండె నధిప. 24

వ. ఇట్టు ప్రసన్నుం డయి గోసంచారం బెందునుం గలుగునట్లుగా ననుగ్ర
హించిన నాసౌరభేయీసముదయంబు మగుడ నన్నగంబునకు వచ్చి

విచ్చలవిడి వర్తింపం జూచి తనచూపునం గపిల లయినగోవులకుం దక్కిన వర్ణంబుల గోవులకంటె నుత్తమత్వంబు గలుగ వరం బిచ్చి విరించిని వీడ్కొలిపె నట్లుగావునం గపిలగోప్రదానంబు గోదానకల్పంబున కంతకు నధికంబనిచెప్పి. 25

క. ఈకపిలాఖ్యానము సు
శ్లోకము దీనిపఠనంబు శ్రుతముఁ గలిమలో
ద్రేకంబుఁ బాచి సుతుల న
నేకధనంబులను బెంపు నిచ్చు నరేంద్రా. 26

వ. అనిన విని ధర్మపుత్త్రుండును దమ్ములును సమ్మోదంబు నొంది భీష్మునకుం బ్రణమిల్లి గోప్రదానంబులు విధిసంపన్నంబులుగాఁ జేయువారై మనంబులంబూని రప్పితామహుం డప్పాండవాగ్రజు నుద్దేశించి వెండియు నిట్లనియె. 27

సీ. సౌదాసుఁ డనఁగ నిక్ష్వాకుకులంబున
జనియించె నాతఁడు మునివరేణ్యుఁ
డైనవశిష్ఠుని నాత్మపురోహితు
వినతుఁడై యడిగెఁ బవిత్ర మెద్ది
యని దానికాదర మతిశయిల్లఁగ నమ్మ
హాత్ముఁ డిట్లనియెఁ బుణ్యాత్మ వినుము
గోవు పవిత్రంబు గోవు హవిర్జన్మ
భూమి గో వరయఁగా భూతములకు

తే. నెల్ల నాధారభూతమౌ సీద్యవస్తు
వతులలక్ష్మికి మూల మత్యంతదురిత
జలనిధికి నోడ నిర్జరపద్మమునకు
ననఘ నిచ్చెనస్సురలకు మనికిపట్టు. 28

వ. అని చెప్పి మఱియును. 29

క. పదియును నూఱును వేయును
మొదవులు గలవారు దానములు గా నొకటిం
బదియింటి నూటి నిచ్చిన
నదియు నదియు నదియు సదృశమగుఫలమునెడన్. 30

క. విను గోవులను బ్రభాతం
బునఁ దలఁచుట తద్గుణములు వొగడుట భక్తిం
గనుఁగొనుట యధికపుణ్యము
లని యెఱిఁగించు జనములకు నాగఫణితుల్. 31

ఆ. కిల్బిషంబు గోశకృన్మూత్రముల కేవ
పడుట సకలమాంసభక్షి కైన
ఘోరపాప మండ్రు గోమాంసబక్షణ
మబ్జసంభవాదు లైన సురలు. 32

క. జనములు దుస్స్వప్నంబులు
గని గోకీర్తనము సేయఁగాఁ దద్దురితం
బునఁ బొరయరు గోమయయుత
వినుతాంబుస్నాన మాతిపవిత్రం బనఘా. 33

చ. సురభులు సౌరభేయులును సుస్థితి నాకడ నుండుఁ గాత మేఁ
గరము వినీతి గోగణముఁ గన్గొనుచుండెద నర్థి గోసము
త్కరమును నన్ను నెప్డుఁ గనుఁగావుత మం చేద గోవులం దలం
తురు బుధబోధితుల్ భయము దోఁచినచోటులఁ దత్ప్రశాంతికై. 34

వ. అని నిర్దేశించి వెండియు నమ్మునీంద్రుం డానరేంద్రున కిట్లనియె. 35

క. అరుణధవళ మేచకధూ
సరవర్ణాకలిత గోవిషయదానంబుల్
ఖరకర సురపాగ్నిపవన
వరలోకసుఖముల నిచ్చు వసుధాధీశా. 36

క. విను తక్కినవర్ణంబులు
జనవర గంధర్వసిద్ధసాధ్యాదినివా
స నితాంతసౌఖ్యదములగు
నినమిషయోషిత్ప్రియత్వ మన్నియు నిచ్చున్. 37

క. ధేనుప్రమాణయగు తిల
ధేనువు నిచ్చిన నరుండు దీప్తుం డగుఁ బు
ణ్యానూనలోకసంవా
సానందోన్నతిఁ జరించు నప్రతిహతుఁడై. 38

క. బహు రూప విశ్వరూపక
మహితసురూపత్వ దివ్యమహిమ గలుగు గో
మహనీయమూర్తి మన్మతి
సహితమగుంగాత మనుట సంపదలొసఁగున్. 39

క. అని మునిచెప్పిన సౌదా
సనరేంద్రుఁడు గోప్రదాన సక్తాత్ముండై
యనితర సులభావ్యయసుఖ
జనకస్థానంబు వడసె జనసంస్తుత్యా. 40

క అని గంగాపుత్రుఁడు గో
వినుతమహిమఁ దెలియఁ జెప్ప విని ధర్మసుతుం
డనఘచరిత్రా యిట్లుం
డునె గోవులపెంపు నావుడుం దగ మఱియున్. 41

వ అమ్మహాత్ముం డమ్మహీపతితో గోవిశేషం బింకను విను మని
యి ట్లనియె. 42

—: వేదవ్యాసముని శుకునకుఁ దెలిపిన గోప్రభావప్రకారము :—

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డగుపరాశరనందనుని పాద
పద్మంబులకు దృఢభక్తినెఱఁగి

యతని నందనుఁడు సమంచితమతియును
నవుశుకుం డెల్ల వస్తువులకంటె
నధికతమంబును యజ్ఞమూలంబును
నగునది యెయ్యది యతులకరుణ
నాకెఱింగింపవే నావుడు నమ్మహి
తాత్ముఁ డివ్విధము మహానుభావ

తే. మనఘ యెందు నెక్కాలము నన్యవస్తు
వులకు లే దరయంగ గోవులకుఁ దక్కఁ
బుణ్యతమతయు యాగవిభూతిమూల
కారణత్వంబు వానిక కాక కలవె 43

క. అని చెప్పి మఱియు నిట్లను
విను గోవులు పరమనియతి వేధఁ గొలువ నె
మ్మన మలర నతఁడు గనుఁగొని
మును వానికి లేనిశృంగములు గల్పించెన్. 44

వ. అట్లు కొమ్ము లొసఁగి సురమునిలోకంబు నాలోకించి. 45

చ. పరమపవిత్రముల్ యజనభాజనముల్ దము విన్నఁ జూచినన్
దురితచయంబులం దొలఁగఁ ద్రోవఁగఁ జాలు బ్రధానకర్త కు
త్తరగతిలాభవై భవము తంగెటిజున్నుగఁ జేయు గోవు లె
వ్వరు దగ వీనిఁ గొల్తు రనివారణఁ జొత్తురు వారు నాకమున్. 46

వ అనియె గోవుల పావనత్వంబు విశేషించి చెప్పెద వినుము 47

సీ. అమలాత్మ గోవుమూత్రముఁ బాలునేయిని
బానార్హమగు పెండతోన వరుస
మూఁడుదినంబులు మున్ను ద్రావి మఱిమూఁడు
దివసంబులందు వాయువు భుజించి

యవలు నుగ్గగ ధేనునిచయంబు ద్రొక్కించి
వెలవ నత్తెఱఁగు నూకలన కాఁచి
నెలలు మూఁ డత్యంతనియతి నాహారంబు
గొన బ్రహ్మహత్యఁ బోలినవి యైనఁ

తే. బాయుఁ బాపముల్ దివిజు లీపావనక్రి
యావిధానంబు ననకాదె యసురగణము
గెలిచి రావులనేయి విప్రులకు నీగి
దాని వ్రేల్చుట ద్రావు టుదాత్తతరము. 48

క. విమలాంబువుల నుపస్ప
ర్శము నిర్వర్తించి గోప్రచయమధ్యమునన్
దమయుతముగ గోమతి చి
త్తమున జపించిన శుచిత్వధన మొదఁగూడున్. 49

తే. అగ్నిసన్నిధి గోనిచయంబునడుమ
బ్రాహ్మణులపాల గోమతీపఠన మాచ
రించినను విన్నఁ గోర్కి సిద్ధించు గోవుఁ
గడచినట్టిది లేదు జగత్త్రియమున. 50

క. అని యి ట్లుపన్యసించిన
జనకవచనరచనఁ గల్గు సార మఖిలముం
గని శుకుఁడు గోసమారా
ధనతత్పరచిత్తుఁ డయ్యె ధర్మతనూజా. 51

వ అనిన విని పాండవాగ్రజుండు బ్రహ్మ విశ్వంబునకు విభుండు తదీయ స్థానంబునకు మీఁదు గోలోకం బని విందు నట్లుగాఁ గతం బేమి యనియడు గుటయు నాపగాతనయుం డతని నాదరభరితుం డగుచు నాలోకించి వినుము వివరించెద విశ్వకర్మ తపోనియతుండయి యజ్ఞార్థంబును మోక్షార్థంబునుంగా నమృతమయమూర్తియుఁ గామరూపిణియు నగు సురభి యనుకన్యకం దనమనోవృత్తిం గల్పించి మహాతేజోమయుండగు

నొక్కపురుషుని సృజియించిన దేదీప్యమానుండగు నాతం డతిమనోహరా కృతి యగునయ్యతిసం గనుంగొని కామమోహితుం డయియార్తి నొందుటయు నఖిలలోకపావనుండైన చతురాననుండు సన్నిహితుండై మార్తాండ యని పలికి యతని యార్తత్వం బుడిపి తనపల్కు కారణంబుగా మార్తాండనామం బొసంగి యన్నారీరత్నంబు నిచ్చి యన్నెలంతకు నీకును జనియించిన యపత్యంబులు యాగాప్రగాఢ క్షీరజనకంబులై మదీయ లోకంబునకు నుపరిభాగంబున వర్తింప వరం బిచ్చితి ననియె నట్లొందిన యయ్యిరువురకునుం బ్రభవించిన సౌరభేయీకులం బాకమలాసను నిర్దేశించినట్టిదై సురాసురప్రముఖనిఖిలజనంబులకు నమస్కార్యంబును సపర్యాభాజనంబును నయి రాజిల్లు నని చెప్పి వెండియు. 52

క. అది కారణముగ గోవులు
తుది ముట్టిన పెంపు గలిగి దురితహరగుణా
స్పద మయి తమ్ము సభక్తిక
హృదయు లగుచుఁ గొలుచువారి కిష్టము లొసఁగున్. 53

క. అని చెప్పినఁ బాండునృపతి
తనయుఁడు మార్తాండసురభిదాంపత్యమునన్
మును పుట్టిన ప్రజ యెయ్యది
విన వలతు మహాత్మ చెప్పవే నా కనుడున్ 54

వ. భీష్ముం డిట్లనియె 55

తే. తపము పెంపున సురభి మార్తాండువలన
ధరణినాథ యేకాదశాత్మజులఁ బడసె
నిగమసంకీర్తనీయులు నిఖిలలోక
పతులు వారు బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రకృతి సుమ్ము. 56

వ. వారల నేకాదశరుద్రులుంగా నెఱుంగుము. 57

తరు. అనఘాత్మ యజపాదుఁడన నహిర్బుధ్న్యుఁడనఁ గడు విలసిల్లిత్ర్యంబకుఁడీతఁ
డనఁగ వృషాకపి యన నొప్పి శంభుఁ డనుపేరిపెంపున నమరి కపాలి

యనఁగ రైవతుఁడన నతులానుభావ మతిశయిల్లఁగ హరుఁడన బహురూపుఁ
డనఁ గీర్తిగని యుగ్రుఁడని విశ్వరూపుఁడన బేర్చియారుద్రు లర్చితులైరి 58

వ తదనంతరంబ సౌరభేయీ ప్రచయంబు ప్రభవించె నగ్గోకులంబు విశేషం
బాకర్ణింపుము. 59

సీ. ఆననంబును జిహ్వను శృంగముల బల
వైరి రంధ్రంబుల మారుతుండు
కకుదంబునందు శ్రీకంఠుఁడు పదముల
యందు మరుద్గణ మనఘ కుక్షి
వహ్ని చన్నుల సరస్వతి పెండఁ బంచిత
మున లక్ష్మియును గీర్తియును గ్రమమును
రుధిరంబునందుఁ జంద్రుఁడు హృదయంబున
భగుఁ డనుదేవత పాల వేధ

తే. వెంద్రుకలయం దనుష్ఠానవితతి దోఁక
ధర్మ్ముఁ డక్షుల సూర్యుండు చర్మమునఁ ద
పంబు సిద్ధితేజము సంధిపట్ల సిద్ధు
లునికి గల దటె గోవు నేమనఁగ వచ్చు. 60

వ. మఱియు నొక్కటి యక్కజంబగునది గోమహానుభావ ప్రకటంబయిన
యితిహాసంబు చెప్పెద వినుము 61

—: సుమిత్రుఁడను మునిచేఁ బోధింపఁబడిన గోవుల ప్రభావము :—

తే. త్రిశిఖరం బనుపేరి ధాత్రీధరము న
పాంతమున రుద్రకల్పితంబైన కూల
హాభిధానకల్లోలిని శోభితోప
కంఠయై యొప్పుఁ దత్తీరగాననమున. 62

వ. భృగువంశసంభవు లగు సంయమీశ్వరులు గొంద ఱాశ్రమంబులు
గావించు కొని తపఃపరులై యుండుదు రందు సుమిత్రుం డను పేరం

బెరఁగి పరమాచారభవ్యుం డగునొక్కమహాద్విజుండు సఖ్యంబునను
గోశర్కర యొసంగిన నమ్ముని తనగోవు నయ్యోషధి మేపి పోషించిన
నగి సుపుష్టయు సుస్వరయు సురూపయునై యొక్కవృషభంబుపొందు
వడసి గర్భిణియై మిథునంబు నీనిన. 63

క. అమ్మిథునము బహుసంతా
న మ్మయ్యెం బెరిఁగి క్రమమునను గోనిచయం
బిమ్మెయిఁ బెక్కుసహస్రము
లమ్మునికిం గల్గె గోవు లతఁడును వానిన్.

తే. వేడ్కఁ జూచుచు నెప్పడు వెనుకఁ దిరిగి
మేపు నీరును గలచోటి కోపి వెలిచి 64
పాలు గ్రేపులు గుడువ సప్రమదుఁ డగుచు
దను గోస్తనఫేనంబు ద్రావి యుండు. 65

క దాననచేసి యతనికిన్
ఫేనపుఁ డనునామ మొసఁగెఁ బ్రియమున మునిస
మ్మానితుఁ డగుగౌతముఁ డి
ట్లానిర్మలబుద్ధి గోసమారాధకుఁడై. 66

వ. వర్తిల్లుచుండ నొక్కనాఁడు కామరూపిణు లగుగోవులు కొన్ని కాంతా
కారంబులు గైకొని కమనీయంబగు కొలన జలక్రీడలు సలుపుచుండఁ
దోడి ధేనువు లచ్చట మెలంగి కనుంగొని మీ రెవ్వ రని మనుషభాషణం
బుల నడిగిన నయ్యంగనాజనంబులు. 67

తే ఏము గోవుల మనవుడు నిట్టియద్భు
తానుభావంబు మీకెట్టు లావహిల్లె
ననిన విని వానితోడ నయ్యతివ లిట్టు
లనిరి మాతెఱఁ గేర్పడ వినుఁడు మీరు. 68

వ. హవ్యకవ్యంబులకు నతిథిపూజనంబులకు నిజాహారంబులకు సద్ద్విజావలి
సంతోషింప నింపారుపాలు వారికిం గురియుదుము కృషిక్రియాసర్వనిర్వ

రత్నంబు లకు మాపుత్త్రిలం బనుతు మాసుకృతంబుల నివ్విశేషంబులు
గలిగె మాకును గోలోకంబును సులభంబు మీ రాసుకర్మంబులు సూచి
యసూయ సేయుదురు గావున. 69

క. క్రేపులు తో రా దుర్గతిఁ
బ్రాపింపఁ గలార యిట్టి భావిచరిత ము
ద్దీపితబోధమునం గని
మీపై కృపఁ జెప్పవలసె మీకుం దెలియన్. 70

వ. అనుటయు నగ్గోవులు దీనాననలై. 71

క. గోవులకును గోవులు గతి
గావున మీ రరసి సుగతి గలుగుతెరువు మా
కేవిధినైనను జెప్పం
గా వలదే యనిన నట్లు కాకని వారల్. 72

తే. రంతిదేవుండు వేవత్సరములు సేయు
నధ్వరమునకుఁ బశువులై యరుగుఁ డతఁడు
విశసనము సేయ గోలోకవిభవ మొందఁ
గాంతు రని నెమ్మిఁ బల్కిన సంతసిల్లి. 73

సీ. అగ్గోవు లవ్విభు నధ్వరంబునకుఁ బో
నుత్సహించుటయు నం దొక్కగోవు
మనము సుమిత్రునిధన మాతఁ డనుమతి
సేయక యెట్టువోఁ జెల్లు ననిన
నాతనిఁ జంపుద మతఁడును గోలోక
మున కేఁగుదెంచుఁ గా కని కడంగి
చని మునిఁ దేజేచూడను జాల కంతంత
నతిభీతిఁ గ్రమ్మఱి యరుగుటయును

తే. గొన్ని కపిలధేనువు లతిక్రూరచిత్త
లేము వధియించెదము మాకు నేమి మేలు

సేయువారలు దగ మీరు సెప్పఁ డనిన
నన్ని మొదవులు నేకవాక్యత్వ మొంది. 74

ఆ. సకలవర్ణ ధేను సమితికి నెల్లను
గపిలగోవు శ్రేష్ఠ గాఁగఁ గపిల
నీగి గోశతంబు నిచ్చిన యట్లుగా
వరము మీకు నిచ్చువార మనియె. 75

వ. అనిన విని కరంబు ప్రియంబునం గామరూపిణులైన యగ్గోవులు రూపాం
తరంబులు గైకొని యాభృగువంశవర్యుపాలికిం బోయి యేము గోమాత
లము నీదగు గోసమారాధనంబునకు మెచ్చి వరం బిచ్చువారమై వచ్చితి
మిష్టం బెయ్యది యడుగు మనుటయు నమ్ముని యిప్పటియట్ల యెల్లప్పు
డును గోవులవలన భక్తి స్నేహంబులు గలుగ నిం డనియె నమ్మాటకు
నవి యట్ల యయ్యెడు గాక యని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 76

క. ఈలోకం బేటికి మన
గోలోకంబునకు రమ్ము కులవర యనుడుం
జాలుదునే మద్గోర
త్నాలి విడిచి యందు రాక కని ముని వల్కెన్. 77

క విని యాధేనువు లాతని
తను వాకసమునకు నెత్తి తమ యోగబలం
బునఁ జైతన్యముఁ బాపి య
వనిమీఁదఁ గళేబరంబు వైచి రయమునన్. 78

క. కొమ్ములఁ గాళ్లం బిండిగఁ
గ్రుమ్మి మగిడి పోయి పూస గ్రుచ్చినగతి ము-
తమ్ముం బనిచినగోవుల
కమ్మునితెఱఁ గెల్లఁ జెప్పి హర్ష మొనర్చెన్. 79

వ. గోలోకంబునకు ముఖ్యులగుగోమాత లంతయు నెఱింగి తమకడకుం జను
దెంచిన సుమిత్త్రు నాదరించి సుదతులై విహరించినగోవులు మొదలుగా

సకలగోవులతెఱంగు నతని కెఱింగించి నీకు నిది మేల కాక యని పలికి యతినిం బ్రీతునిం జేసి బ్రహ్మఘాతిక లయిన యన్నిగోవులకును మీ వంశం బశుచి వదనం బయ్యెడు మని శాపంబిచ్చిన నాధేనువులు రంతిదేవుపాలికిం బోయి సుగతి వేఁడి తమ్ముం బశువులంగా విశసింపు మని మానుషభాషణంబులం బ్రార్థించుటయు. 80

క. మిమ్ముఁ దెగఁజూచి సద్గతి
కెమ్మెయిఁ బోవంగ నేర్తు నే నని వినయా
ర్ద్రిమ్ముగ మ్రొక్కుచుఁ బలికిన
నమ్మానవపతికి నిట్టులను నగ్గోవుల్. 81

క. జ్ఞానుల యాపని త్రై నినుఁ
గానఁగఁ బుత్తెంచి రట్లు గావున సుమనో
మానితగతి నీకును నగు
భానునిభా నీ యశంబుఁ బరఁగు జగములన్. 82

క. నావుడు మీలోపల నొక
గోవైనను మోహవశతఁ గూరుటయు మఖం
బాలేశఁ బరిసమాప్తము
గా వలయును వినుఁడు సమయకల్పన దెలియన్. 83

క. అని యవ్విభుండు పలికిన
విని గోవులు సమ్మతింప విశసించుచు వే
ల్చె నతఁడు యజ్ఞానలమున
ననేకగోచయములం గ్రమాకలనమునన్. 84

క. ఒకనాఁడు గో వొకటి తేఁ
గకుఁ జన్నిచ్చుచును దానిఁ గనుఁగొని నీ విం
కకటా యెక్కడఁ జేరెద
వక్కృపులు వచ్చెదరు చంప నని పల్కుటయున్. 85

—: గోవులు రంతిదేవు యజ్ఞపశువులై గోలోకంబునకుఁ బోవుట :—

వ. మహానుభావుండు గావున నప్పలుకులు విని రంతిదేవుం డయ్యాగంబు సుప్రయోగంబుగాసమాప్తంబు గావించెఁ గొన్నిగోవులు కడమ వడిపుడమిన నిలిచె నధ్వరోపయోగంబు వడసిన గోగణంబులు గోలోకంబునకుం బ్రమోదంబునం బోయెఁ దదీయ చర్మాస్థిశ్రేణులు తటంబులై తనరం బ్రభూత రక్త మేదఃక్లేదంబు లేఱై పాఱి చర్మణ్వతి యనుపేరంబరఁగెనా రంతిదేవభూపతియును యజ్ఞసమృద్ధుండై వృద్ధశ్రవునితోడి సంఖ్యంబునం బొలిచి యక్షయినాకంబున సుశ్లోకుండై యుండె ఫేనపాఖ్యుండును గోలోకంబున శాశ్వతుండై వసించె నని చెప్పి భీష్ముఁడు వెండియు ౮౬

సీ. మానవనాథ యీ ఫేనపాఖ్యానంబు
బదరికాశ్రమమున బాదరాయ
ణుఁడు ప్రీతి నారాయణునకుఁ జెప్పిన నమ్మ
హాత్ముఁడు గోయజనార్థి యగుచు
నిది గొనియాడఁగ విదితమై జగమునఁ
బరఁగెఁ బుణ్యతమంబు పావనంబు
దీనిఁ బఠించిన వినుల నించిన
దురిత వర్గంబులఁ బొరయ వలదు

తే. పూరునృపకులభూషణ పూతచరిత
నీవు నతిభక్తి గనుగుము గోవులందుఁ
బరమనియతి నీతంత్రంబు పఠనవిధియు
నేతదాకర్ణనంబును నెపుడుఁ జలుపు 87

క. అనిన విని యట్ల చేసెద
ననఘా గోమహిమ యిట్టు లాకర్ణింపం
గనియును దనివి సనదు నా
మన మింకను జెప్పు నీ విమలవాక్యములన్. 88

క. అని ధర్మతనయుఁ డడిగిన
ననయంబుఁ బ్రియంబుఁ బొంది యమరనదీనం
దనుఁ డిట్లను సత్యవతీ
తనయునివాక్యములు సెప్పెదను వినుము నృపా. 89

ఆ. గోవిశేష మర్థి నీవు న న్నడిగిన
యట్ల శుకుఁడు దండ్రి నడిగె దాని
కాత్మఁ బ్రియముఁ బొంది యామహాసంయమి
యాసుబుద్ధి కిట్టు లనియె నధిప. 90

సీ. స్థావరజంగమాత్మకమైన భూతజా
లంబు సుస్థితి గోగణంబు నాశ్ర
యమునన తత్సంభవమును గోవుల యంద
యవి మూలసంతాన మజున కట్టుఁ
గాక సిద్ధులసాధ్యగణములమాతలి
ట్లగుట యెఱింగిన యతఁడు బ్రహ్మ
లోక గోలోకాది లోకాంతరములకుఁ
దనయింటి కరుగుచందమున నరుగుఁ

తే. బరమగతిఁ గోరువారలు పాదముష్టి
యష్టివాక్చిత్తముల గోవు నభిభవింప
కుండ వలయు నివ్విద్యఁ బద్మోద్భవుండు
సెప్పె నది యాత్మపావన శిష్టసేవ్య. 91

క పావన మని శ్రుతి సెప్పిన
యోవస్తువు నాశ్రయించి యెక్కుడయిరి భూ
తావలులకు సుర లట్టిది
గోవుతదీయ మగు మహిమకున్ గుఱి గలదే. 92

క. వీణాకాహళవేణు
క్వాణప్రతిమములు ధేనువర్గధ్వను ల

క్షీణసుకృతంబు నిర్మల
వాణి తదాకర్ణనంబు వర్ణనవిధమున్. 93

క. క్షీరము దధియును ఘృతము సు
ధారూపములగుట దేవతాప్రీణనయ
జ్ఞారంభంబులు విమలా
చారా గోదోహనైకసాధ్యము లయ్యెన్. 94

ఆ. శ్రుతులు నౌపనిషదసూక్తులు గోస్వరూ
పంబు లని సరోజభవుఁడు సెప్పె
ధర్మపరత పరమతపము మహాధ్వర
మనఁగఁ బరఁగు గోసమర్చనంబు. 95

క. ఈవాక్యంబులు భూదే
వాకలిసన్నిధిఁ బఠించునాతఁడు పుణ్యుం
డై వెలయు విన్నవారలు
పావనగుణ తత్క్షణంబ పాతు రఘములన్. 96

తే. గోఘృతంబు ప్రాశించియు గోకరీష
సువిహితస్నానుఁ డయ్యు భూదివిజుఁ డధిక
భక్తి నిత్యంబు గోమతీపఠన మాచ
రించియును గల్మషముల నిర్జించు ననఘ. 97

చ. అనిమిషులున్ మహామునులు నయ్యెయిపెంపులు గోమతిం బఠిం
చిన సుకృతంబునం గనిరి శ్రీయును శత్రుజయంబుఁ బేర్మియుం
దనయసమృద్ధియుం గలుగుఁ దత్పఠనంబున బంధుకోటిబం
ధనమునఁ బాయు మార్గమునఁదప్పు మృగార్తియుఁ జోరబాధయున్. 98

వ. అనిన విని యమ్మునిపతికి శుకుం డిట్లనియె. 99

—: వేదవ్యాసముని శుకునకుఁ జెప్పిన కపిలగోమహానుభావము :—

క తమజాతికిఁ దగుకర్మ
క్షమతలు లేకున్నయట్టిజనములు గపిలా

సమధికపూజన తద్దా
నము లొనరింతు రవివాచు నాచరితములన్. 100

సీ. అనుటయు సందియం బదియేల కపిలఁ బూ
జించినఁ బ్రీతి నిచ్చినను జెడని
యఘములుఁ గల్గునే యనియెఁ బరాశర
తనయుఁ డవ్వాక్యంబు విని తదీయ
తనయుండు గపిల కంతటిపెంపు రాఁ గతం
బేమి నావుడు నమ్మునీశ్వరుండు
విను మని యిట్లను ననిమిషసంఘంబు
నొకకారణమునఁ బావకుఁడు మొఱఁగి

ఆ. యరిగి తనదుగుప్తి యర్థించి గోవుల
నాశ్రయించె ననియు నగ్నిగోప
నంబు సేసె నవ్విధంబున శిఖి యున్కి
సుర లెఱింగి రెల్లచోటు నరసి. 101

వ. ఎఱింగి కూడుకొని గోవులకడకు వచ్చి వానితో నగ్ని దాఁచుట యఖిల జగజ్జనంబులకు నహితంబు సేయుట గాదె చూపకుండుట దగ దని పలుకు టయుఁ బుయిలోడి గోవు లప్పావకుం జూపిన నాసుపర్వులు సంతోషించి వానికి వరం బీవలయు నని యవ్వాయుసఖుం బ్రార్థించిన నతండు దా నగ్గోవుల యందు డాఁగి యుండ నవి కపిలచ్ఛాయం బ్రాపించి యునికిం గనుంగొని గోవులకెల్లను గపిల యెక్కు డగుటయుం దదీయారాధనం బునుం దద్దానంబునుం బుణ్యతమంబు లై దురితంబుల దమియించి యుత్తమలోకంబుల నిచ్చుటయు వరంబులుగా నిచ్చె నని చెప్పి వెండియు. 102

తే. కపిల యిచ్చిన వానిన కాదు నిజమ
కొన్నవానిని బుణ్యాత్మకుఁడుగఁ జేయు
నీవుఁ గపిలాసమర్చనానిరత మాన
సుండ వగు టెంతయును మేలు సువ్రతాత్మ. 103

వ. అని చెప్పుటయునప్పరమమునీశ్వరుతో నమ్మునికుమారవరుండు గపిలా
లక్షణం బెఱింగింపవే యనిన నతం డతని కిట్లనియె 104

తే కర్ణశృంగాక్షిఖురనాసికాపుటములు
గపిలములు గుత్తుకయును ముష్కములు గవిల
పట్టు లొందు నెం దేనొకపట్టు కపిల
మైనఁ గపిలాత్వగుణమున కదియ చాలు. 105

క మే నెల్లఁ గపిల మైనను
దానిం జెప్పంగనేల తగదు కపిలలన్
మానితగుణ పిదికి కుడువఁ
గానేబలికైనఁ గాక కట్టఁ బెఱికకున్. 106

ఆ. కాలఁ గేలఁ గోలఁ గపిల దండించిన
నరకవాసమునకు నరుగవలయుఁ
బూరి నీరు లెస్స యారసి యగ్గోవు
సత్కరింప సుగతి సంభవించు. 107

క అనఘ కపిలాప్రదానం
బునకు ఫలం బిట్టిదనఁగఁ దోలునె కమలా
సనుఁడు మహానందప్రద
మని వెలుచుచుఁజెప్పె దాని నట యేమందున్. 108

వ. అని వెండియు 109

క వసుధామరగాయత్రీ
వసంతములు సత్యగోసువర్ణంబులు నే
కసముద్భవంబు లని తా
పసవర్యులచేత విందుఁ బావనచరితా 110

క. కావున భూమియుఁ గనకము
గోవును దానార్హవస్తుకోటికి నెల్లన్

ధీవినుతా యెక్కుడగుట
నీ విమలోదాత్తబుద్ధి నెలవు కొలుపుమీ. 111

క. అని మునిపతి సెప్పినఁ ద
త్తనయుఁడు ప్రియ మందె ననుడు ధర్మసుతుం డే
విని యుండుదు సిరి గోమయ
మున నుండుట దాని కెద్ది మూల మగు నాకో. 112

—:గోశ్రీసంవాదము :—

వ. అనుటయు గాంగేయుండు గోశ్రీసంవాదం బనునితిహాసంబు విను మ
య్యర్థంబు దేటపడు నని పలికి యిట్లనియె. 113

సీ. సిరి ధేనువులలోని కరిగిన నెవ్వత
వని యవి యడిగిన నమ్మహాత్మ
శ్రీ నేను మీలో వసింపఁగా వచ్చితి
ననవుడుఁ జంచల వైన నిన్ను
నొల్లము మాలోననునుపఁగా ననియె న
గ్గోవులు దాని కద్దేవి వగచి
యోను బావన సర్వదానవకులము గీ
డ్పడియెఁ బొందినసురల్ ప్రభుతనొంది

తే. రేను వచ్చుట గోరి కాదే తపంబు
లాచరింతురు నన్నిట్టు లభిభవించు
టుఱవె మీకన్న నధ్రువ మొల్ల మనుట
యభిభవమె నీకుఁబోలిన యచటి కరుగు. 114

క. అని గోవులు వలికిన సిరి
విని మీచే నిట్లు పరిభవింపఁగఁ బడి యేఁ
జనిన నను నెవ్వరును గై
కొనరు శరణమగుఁడు వేఁడికొనియెద మిమ్ముఁన్. 115

తే మీసమీపమునం దున్కి మేలు దాని
నిండు నా కని యడిగిన నెంతయేని
నాదరంబున నగ్గోవు లంతవట్టుఁ
గూడి యిట్లను లక్ష్మికిఁ గురువరేణ్య. 116

క మామూత్రపురీషంబులు
భామా వేదంబు లెఱుఁగు పావనములు నీ
పీమేలివస్తువులఁ బ్రియ
ధామము వై యుండు మింపు దలకొన మాకున్. 117

తే. అనుటయును సిరి నాదువుణ్యమునఁ జేసి
కంటిఁ బడయంగ మీ యనుగ్రహము ననుచు
నట్లు వసియించె నిది గోమయప్రభావ
మూల మిట్టిది గోవునమోఘమహిమ. 118

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు సెప్పెద నాకర్ణింపుము. 119

ఆ. సురభి తపము సేయ సరసిజాసనుఁడు ప్ర
త్యక్షమై మనోరథంబు సెప్పు
మిచ్చుకౌతుకమున వచ్చితి ననవుడు
నిట్టు లనియె నది మహీశవర్య. 120

క. మీ రిట్లు ప్రసన్నమతిన్
గారవమున వచ్చినంతకంటెను మే లేఁ
గోరంగ వలయునట్టిది
కారుణితప్రథమగణ్య కలదే నాకున్. 121

వ. అనిన నత్యంతసంతుష్టస్వాంతుండై సురజ్యేష్ఠుండు సురభిం జూచి సుర
లోకాది దివ్యలోకంబుల కెల్లను గోలోకంబు మీఁదుగా వరం బిత్తుంగాక
యని తలంచి యవ్విశేషంబు మున్న తనవలన సిద్ధం బగుట సంస్మృతి
గోచరం బగుటయు. 122

తే. గోవులకు మేలు సేయంగఁ గోరు నాదు
చిత్తమున మద్వరంబున సిద్ధమైన
తెఱఁగ యొలసె దైవికమయి దీనిపెంప
యావహించెద నని యిచ్చె నవ్వరంబు. 123

క. వనరుహసంభవుఁ డత్తెఱఁ
గునఁ దనలోకంబుకంటె గోలోకము స
జ్జనవినుతచరిత మీఁదై
యునికి వెలుఁగఁ జేసె నది మహోజ్జ్వల మయ్యెన్. 124

వ. అని చెప్పి. 125

క. గోవిషయవాక్యపఠన
శ్రావణసంశ్రవణములు ధరావర యాయు
శ్శ్రీవిభవకీర్తి సుగతిస
మావహములు దత్పరుండ వగు మిక్కుటఫలన్. 126

వ అనిన విని కౌంతేయాగ్రజుండు శాంతనవుతో మహాత్మా గోవులమాహా
త్మ్యంబు దేటపడం బెక్కుభంగులం జెప్పి నన్నుం గృతార్థుం జేసితి
సర్వయజ్ఞంబులందును దాతవ్యం బత్యంతంబు సువర్ణం బని యిందు వేదం
బులు సువర్ణదక్షిణేతి వై యని చెప్పెడు భూమియు గోవులుఁ గాంచనం
బును నివిషయంబులైన దానంబులు నుత్తమంబు లని వేదవ్యాసువచనంబు
కలిమి నీవ చెప్పితి సువర్ణవిశేషంబు విననలతుం జెప్పవే యనుటయు
నతం డతని కిట్లనియె. 127

—: భీష్ముండు ధర్మజునకు సువర్ణదాన మహిమాతిశయంబు సెప్పుట :—

సీ. శంతనునృపతి లోకాంతరగతుఁడైన
విను తదీయశ్రాద్ధవిధి యొనర్పఁ
బూని గంగాద్వారమున కేఁగి మాతల్లి
గంగ సాహాయ్యంబు గారవమున

నాచరింపంగఁ గ్రియాకలాపం బెల్ల
నడపఁ బిండప్రదానంబు సమయ
మగుటయు దర్భవిన్యాస మొనర్ప నం
దంగుళీయక కంకణాంగదములఁ

ఆ. గాంతమైన యొక్కకరము వొడమి యడు
చేయి సాఁచుటయును జిత్త మద్భు
తంబుఁ బొంద దానిఁ దప్పక చూచి య
య్యధిపుబాహు వగుట నాత్మ నెఱిఁగి. 128

క. జనకుఁడు వేడుకఁ జే సాఁ
చిన యంతన సంతసిల్లి చేతం బిండం
బనుమానింపక యేఁ బె
ట్టిన శాస్త్రవిధాన గతి ఘటింపమి వచ్చున్. 129

తే. పితృకరంబునఁ బిండంబు పెట్టు మనదు
శాస్త్ర మంచిత మగు కుశాస్తరణమునవ
పెట్టఁ జెప్పు నట్టగుట నేఁ బెట్టఁ జేత
నని మనంబునఁ దలఁచి వచనము సేసి. 130

క. అమలంబగు కుశసంస్తర
ణమునం బిండంబు వెట్టినం దోఁచినహ
స్త మదృశ్య మయ్యె మత్పితృ
సమితి ముదము మోములం దెసఁగఁ బొడసూపెన్ 131

క. పొడసూపి ధర్మమార్గం
బెడపక నీవిట్లు పిండ మిడుటకు హర్షం
బడరినఁ జనుదెంచితి మె
క్కుడు తృప్తిం బొందితిమి ప్రగుణ్యచరిత్రా. 132

వ. అని పలికి వెండియు. 133

క. భూమికి గోపులకునై
హేమ మిడుట యస్మదీయహితమును దేవ
స్తోమప్రియముం బావన
తామహనీయంబుఁ జుమ్ము ధర్మవిధిజ్ఞా. 134

క. పావనము సువర్ణము వం
శావలికిం దనకు నిర్మలాత్మత నిచ్చున్
నీ వది యెఱిఁగి సకలయ
జ్ఞావసరమునను సువర్ణ యాజివ యగుమీ 135

క. అని చెప్పి చనిన నాదగు
మనము సువర్ణ ప్రదానమహిమ కెలయఁ ద
ద్వినుతానుష్ఠానపర
త్వనిరూఢుఁడ నైతి నేను ధర్మతనూజా. 136

వ. అని పలికి యాభూవల్లభునితో భీష్ముండు వెండియు నిట్లను నిది యేను గనినది సువర్ణదానంబుమహిమ మఱియును వినినదియునుం గల దాకర్ణింపుము. 137

సీ. పరశురాముఁడు గిన్క నిరువదియొక్క మా
ఱుదయుఁడై రాజుల వెదకి వెదకి
వధియించి కృప పుట్టి వాజిమేధంబు ప్రా
యశ్చిత్తంబుగఁ జేసి యంతఁ దనివి
సనక వసిష్ఠాదిమునివరేణ్యులఁగూర్చి
కల్మషపంకంబు గడిగి పురుషు
నత్యంతవిమలుఁజేయంగ నెయ్యదియో పు
ననిన వసిష్ఠుఁ డిట్లనియె నతని

ఆ. కనఘః విను సువర్ణ మగ్నిమయంబు దే
వతలు నగ్నిమయత నతిశయిల్లు

వారు గావునను సువర్ణదానంబు దే
వతల నీగి యట్ల శ్రుతులు సెప్పు. 138

క. కాలున సువర్ణ మసదృశ
పావనతాస్పదము దాని భక్తి మెయిన్ వి
ప్రావలి కిచ్చినయతనికిఁ
బావనతం గొఱత గలదె పావనమూర్తీ. 139

—: వసిష్ఠుం పరశురామునకుఁ జెప్పిన సువర్ణమహిమము :—

వ. ఏను బ్రహ్మముఖంబున వినినది సువర్ణవిషయం బైన విశేషం బొక్కటి యెఱింగించెద నవహితుండవై వినుమని పలికి యమ్మునిపతి యమ్మహాత్మున కిట్లనియె. 140

క. గిరిజయు గిరీశుఁడును నొం
డొరువులకై తప మొనర్చి యొకళులొకళ్లన్
బెరయం బడసి పరమసుఖ
భరితాత్మకు లైరి జగము ప్రమదంబందన్. 141

వ కొండొకకాలంబునకు నయ్యాదిమగృహస్థునితేజం బాపరమగృహిణినిమిత్తంబుగా రేతోధాతురూపంబునం బ్రసన్నంబై యమ్మహేశ్వరు మానసవృత్తిం జేసి యగ్నియందు నిలిచియుండ నత్తఱిం దారకుం డను నొక్కరక్కసుచేతం బెక్కువిధంబుల బాధలం బడి యనిమిషులును మునులును గమలయోనిం గానం జని యద్దానవుండు దముం బఱచినపాటెల్ల నెఱింగించిన నద్దేవుండు వారితో దీని నెఱింగి యేను మున్న మీకు శోభనం బయ్యెడు తెఱంగు సమకట్టినవాఁడ మీ రగ్ని నాశ్రయించి మాకు శుభంబు సేయవలయు నని సంప్రార్థనంబు సేయునది యతండు కర్తవ్యం బెఱుంగు నరుగుం డని నియోగించిన సంతోషించి యట్ల చేసెద మని యవ్విధాత వీడ్కొని వార లగ్నికడకుం బోవ నుత్సహించి. 142

సీ. ఆతనియున్నెడ యారసికొని చను
నప్పు డాతండు నిద్రాతికయము

నూని ప్రచ్ఛన్నుఁడై యుండుట వారలు
గానక యున్నంతఁ గప్ప యొకటి
యగ్ని పాతాళంబునం దున్కి యెఱింగింప
నప్పావకుఁడు డాఁగి పిప్పలమున
కేఁగెడునెడ శాప మిచ్చెజిహ్వాస్ఫూర్తి
లేక రసాలి వివేకమెడలి

తే. యుండెడును కప్ప లనిబొక్క లెండ నెండి
చచ్చియును నీరు వచ్చినఁ జావు బొంకు
సేసి యెలుఁగులు సెలఁగఁగఁ జెలఁగ వరము
వారు కప్పల కిచ్చి రవార్యతేజ. 143

వ. ఇవ్విధంబున విబుధులు మునులు నమ్మండూకంబుమఱుకువ యుడిపి
మఱియును. 144

క. అనలుని నన్వేషింపఁగ
వనగజ మొక్కండు రావివలను చతురతం
గనుగీటి చూప వార
ర్వనస్పతిం జేరఁ జనఁగ వారని యలుకన్. 145

వ. అయ్యగ్నిదేవుండు గజంబులకు జిహ్వ దిరుగంబడ శపించుచు శమీ గర్భ
నివాసి యయ్యె నది మొదలుగా నగ్నికి శమీగర్భంబునం దుత్పత్తి గలిగె
నద్దివిజులునుదాపసులును గజంబులు ప్రతీపజిహ్వంబు లయ్యును సర్వరస
జ్ఞానంబు గలిగి మాననీయంబులగువరంబులం జేసి రాజితంబు లగునట్లుగా
ననుగ్రహించి యగ్గజంబువిషాదంబు మాన్చి రంత నొక్కశుకం బెఱిం
గింప శమీగర్భంబున నగ్నియునికి యెఱింగి యందఱుం గ్రందుకొనం
వేగంబునం బొదివికొనిన నిదుర సెడుటకుం గోపించి. 146

ఆ. జిహ్వ మరలఁబడఁగఁ జిలుకల నగ్ని శ
పించె సురల సెవుల కించునట్టి
పలుకు వానికొసఁగి చిలుక నానందింపఁ
జేసి యాకృశానుఁ జేరఁ జనిన. 147

వ అతండు వారి నాలోకించి మీవచ్చినకార్యం బేమి యని యడిగిన వారుఁ దారకదైత్యుచేయుబాధ లెఱిగించి వాఁ డేమియుపాయంబునం దెగటాఱు నట్టెఱం గాపాదింపు మని నిన్నుం బ్రార్థింప వచ్చితి మని పలికి వెండియు. 148

క. మాకుం గుశలము గోరుము
నీకును మే లిబ్విధంబు నీదుమహిమ యీ
లోకంబు లెల్ల మనములఁ
జేకొని కీర్తించునట్లు సేయుము కరుణన్. 149

సీ అనినఁ బ్రసన్నత నట్టులు సేసెద
       నూఱడుం డని వారి నూఱడించి
తనయుందు వెలుఁగు శంభునివీర్య మిడియె గం
       గాగర్భరూపంబు గాఁగ నాతఁ
డది యనపరివృద్ధ మగుటయు ధరియింప
       నోర్వక నిర్జరపర్వతంబు
తటమున శరవణస్థంబుగా గంగయు
       త్సృష్ట మొనర్ప నాశిఖరిసతర్రు

తే. వల్లరీగుల్మకముగ సువర్ణమయత
వెలుఁగ బాలుఁడై వెలిఁగె నవ్వీరగర్భ
మచ్చటికి వచ్చి కృత్తిత లార్వురును మ
దీయపుత్త్రకుఁ డనుచు నెత్తికొని రనఘ. 150

వ. ఇత్తెఱంగున నొక్కట నెత్తికొనుటయు నక్కుమారుండును షణ్ముఖుండై యొక్క పెట్ట సకలకృత్తికాస్తన్యపానం బాచరించె నట్లగ్నిసంభయ గాంగేయ కార్తికేయత్వంబు లొందిన యయ్యిందుమౌళితేజంబు పదంపడి బ్రహ్మాదిదేవతలు పూజింప దేవసేనాధిపతిత్వంబునంబేర్చి యర్చిర్మహిత యయిన మహాశక్తిం దారకుం బరిమార్చి బృందారకమునిబృందంబుల కానందం బొనర్చెనని యిట్లప్పరమముని పరశురామునకుం జెప్పి పుర

హరుం డగు నప్పురుషుండు హిరణ్మయుం డగుటయు నద్దేవదేవుండు దాన తనూభవుండై తోఁచుటయుం దథావిధరేతోధారణంబున వహ్ని హిరణ్యాత్మకరేతోమూర్తియై హిరణ్యరేతుం డనం జనుటయు నతండు తద్రేతః కలనంబునం దన్మయుండగుటం జేసి పురహరునకు వహ్నిరేతుం డను నభిదానంబు గలుగుటయుం దేటపఱచి యవ్విధంబున రూపవంతంబైనది గావున సువర్ణంబు జాతురూపనామకంబై పరఁగుటయు నెఱింగించి. 151

క. మహితాత్మక! యేతాదృశ
మహిమంబు సువర్ణ మది సమంచితతేజో
మహనీయము తద్దానము
మహత్త్వ మాశివుఁడ యెఱుఁగు మాకుం జూడన్. 152

వ. అవ్విశేషంబున నశేషకల్మషంబులం బాసి నరుండు విధూమత్వంబున వెలుంగు శుచియునుంబోలె శుచిత్వ సంపద సొంపారం బెంపారునని యుపదేశించె నవ్వసిష్ఠమునివరువచనంబు లూఁది యమందారవర్ణనీయుండై సువర్ణదానపరంపర లాచరించి. 153

క. ఆరాముండు శుచిత్వ
శ్రీరాజితుఁ డయ్యె నట్లు సేయుము నీవుం
గౌరవముఖ్యా! యది భవ
పారావారఘనయానపాత్రము సుమ్మీ. 154

క. అని యనిమిషతటినీప్రియ
తనయుఁడు సెప్పుటయు ధర్మతనయుఁడు హృదయం
బునఁ బ్రమదము నిండార న
తనితో నతిభక్తి వినయధామం బగుచున్. 155

వ. పితృయజ్ఞప్రకారం బెఱింగింపవే యనుటయు నక్కురువరుఁ డన్నర నాథున కిట్లనియె. 156

క. పితృపూజ సమగ్ర్యము దై
వతపూజనమునకు మనుజవల్లభ! పితృదే

వతలఁ గొనియాడుదురు దే
వత లాదిగఁ గల్గునెల్ల వారును భక్తిన్. 157

వ. విశేషించి మనుష్యులకుఁ బితృసమారాధనంబు సర్వశుభసాధనంబు. 158

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకుఁ బితృపూజావిధానం బెఱింగించుట :—

క. అమవస నమవసఁ బితృయ
జ్ఞముఁ దగఁ బిండప్రదానహితముగా భ
క్తి మెయిం జేయునతఁడు ని
త్యముఁజేసినవాఁడ యగు సమంచితచరితా. 159

వ. పితృయజ్ఞంబునకుఁ దిథివిశేషంబు సెప్పెద. 160

సీ. పాడ్యమిఁ బితృయజ్ఞపరుఁడైనఁ జారుకాం
తాపతి విదియఁ గాంతలకుఁ దండ్రి
తదియను జవితిని దావాజిధనకుండు
పశుభాగి పంచమి బహుసుతుండు
షష్టిభానాత్ముండు సప్తమిఁ గృషిభాగి
యష్టమి వాణిజ్య పుష్టుఁడు వసు
గజధర్మ విష్ణుచిత్త జతిథులం దేక
శతజంతువులను గోచయము సుప్య

తే. ములును దగ బ్రహ్మవర్చస్వి పుత్త్రకులును
ధనముగలవాఁడు విను చతుర్దశి రణైక
భాగి పున్నమ నమవస భవ్యసర్వ
కామ్యఫలభాగి యగుఁ జువ్వె కౌరవేంద్ర! 161

క. అపరం బగుపక్షంబును
నపరాహ్ణము మేలు పితృసమర్చనమున కా
ద్యపుఁ దిథి దశమి చతుర్దశి
నృపవర! యప్పక్షమునను నింద్యతఁ బొరయున్. 162

క. అనిన విని ధర్మసూనుం
డనఘా! యెద్దానఁ బితృసమర్చన మొనరిం
చిన నధికఫలంబగు న
వ్వినుతద్రవ్యములఁ జెప్పవే తెలియంగన్. 163

వ. అనుటయు దేవవ్రతుం డతని కిట్లనియె. 164

క. తిలపాయసఘృతములు పితృ
కలనములకు నుత్తమములు గవ్యంబు మహా
ఫల మెద్దియైన మత్స్యం
బులు మాంసము విహితవిధిఁ బ్రభూతఫలంబుల్. 165

తే. గౌఱీయనంజుడు ఖడ్గంబునెఱచి గండ
మృగమునందలి ఫలలంబు మేకమాఁస
మొక్కఁ డొకటికి ఫలమున నెక్కు డంద్రు
పితృసమర్చనవిదులైన పెద్ద లధిప. 166

వ. నక్షత్రవిశేషం బాకర్ణింపుము. 167

సీ. కార్తెఁ బైతృక మగుకర్మ మొనర్ప ని
శ్శ్రుత రోహిణిఁ బుత్రలబ్ధి
శశితారకమున నోజఃప్రాప్తి యార్ద్రఁగ్రూ
రపువర్తనము పునర్వసువునందుఁ
గృషిఫలోదయ మనిమిషగురు తారసు
పుష్టి యాశ్లేష నుత్కృష్టవీర
తనుజలాభము మఖఁ దనకులమున పెంపు
పుబ్బ సౌభాగ్యవిస్ఫూర్తిసిద్ధి

తే. యర్యమునితారఁ బెక్కపత్యములు పుట్టు
హస్తమునఁ గర్మసఫలత యవులతార
సుందరాకారయుతు లగుసుతులఁ గనుట
యనిలతార వాణిజ్యవర్ధనము గలుగు. 168

సీ. వినుము విశాఖ సత్తనయబహుత్వ మ
నూరాధ రాజాధికార మైంద్ర
మునఁ బ్రభుత్వము పెంపు మూలఁ బూర్వాషాఢ
నారోగ్యమును నుత్తమాతిశయము
నుత్తరాషాఢ శోకోదయరహితత్వ
మభిజిత్తునందు విద్యాభియుక్తి
శ్రవణకాలమునఁ బరమగతిసిద్ధి ధ
నిష్ఠ రాజ్యము జలనిధిపతార

తే. మొదలుగాఁ దారకంబులు మూఁట నఖిల
కార్యఫలములు సదజావికములు గోవు
లవుల మూఁటను గుప్యవృద్ధ్యశ్వకాయు
వులు శుచి శ్రాద్ధకర్తకుఁ గలుగు నధిప. 169

వ. అనిన నప్పుడమితేఁ డప్పురుషవరునిం బితృపూజనంబులకుఁ బాత్రంబు
లెట్టివి గావలయు నని యడిగిన నయ్యమరనదీనందనుం డిట్లనియె. 170

క. దైవికకృత్యంబులకును
భూవర భూసురుల సూక్ష్మముగ శోధింపం
గా వలదు గాని పితృపూ
జావిధికిఁ బరీక్షవలయు సమ్యగ్భంగిన్. 171

వ కావున నీ వడిగి మేలు సేసి తాకర్ణింపుము. 172

తే కులవయోరూపశీలవిద్యల నుదాత్త
లనఁగఁ దగువారు పంక్తిపావనులు తద్గు
ణమ్ము లారయ లేనిజనములు పంక్తి
దూషకులు పైతృకమునకు దోషదూర. 173

వ. మఱియును బంక్తిదూషకులం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. 174

సీ. జూదరి గరదుండు వేదంబు సదువని
వాఁడు వడ్డికి నిచ్చువాఁడు గాయ
కుండు గ్రామముపనిఁ గుడుచు నాతఁడు గృహ
దాహి కుష్ఠము గల తనువునాతఁ
డఱుఁదెవుల్ గొన్నాతఁ డఖిలవస్తువులను
నమ్మెడునతఁడు సోమమ్ము విక్ర
యించినయతఁ డబ్ధిసంచారలాభోప
జీవకుం డుర్వీశసేవకుండు

తే. భార్యయును దాను బుత్రులఁ బంచికొన్న
వాఁడు పసులఁ బెక్కెలెడువాఁడు కపట
కృత్యముల మ్రుచ్చిమిని శిల్పకృతుల బ్రదుకు
వారు పంక్తిదూషకు లండ్రు పౌరవేంద్ర. 176

వ. అని చెప్పి వెండియు.

క. తలఁ జీరసుట్టియును జె
ప్పులు దొడిగియుఁ జేసినట్టి భోజనము ఫలం
బలఘుచరిత పద్మజుఁ డసు
రలభాగం బని విధించెఁ బ్రకటఫణితులన్. 177

తే. పలుదెఱంగుల వంటకంబులఁ బ్రమాద
జాతమై యశుచిత్వంబు సంభవించి
నప్పు డసురలు గొంద్రు క్రియాఫలంబుఁ
దిలలు పైఁ జల్ల నశుచిత దొలఁగు నండ్రు. 178

క. శాంతుఁడు సువ్రతశీలుఁడు
దాంతుం డధ్యాపకుండు దయగలవాఁ డ
త్యంతప్రబోధసంప
ద్వంతుఁడు పావనులు భూపవర పంక్తులకున్. 179

క. వ్యాకరణధర్మశాస్త్రవి
వేకములఁ బురాణజాతవేదిత్వము బ్రౌ
హ్మైకత్వబోధనము నధి
పా! కలిగినవారు పంక్తిపావనులు గడున్. 180

తే. మేలిగుణములు గనియు నమిత్రజనము
శ్రాద్ధపాత్రంబుఁ జేయంగఁ జన దమిత్ర
దత్తమైనది భస్మహుతంబుఁ జౌట
నిడినవిత్తునుబోలె నై చెడున్నృపాల! 181

క. మును ముట్ట నెఱిఁగి శ్రాద్ధ
బునకుం గై కొనుట మేలు భూసురునిం గై
కొని యరసి కాఁ డనిని నా
తని యుమ్మలికంబు సెఱచు ధార్మికు నైనన్. 182

క. ఈతెఱఁగు లెల్ల నెఱిఁగి సు
నీతంబుద శ్రాద్ధ మధికనియతి నడపుని
ర్ధూతదురితుండు నడచుఁ బ్రి
యాతిశయం బెసఁగ దేవయానమున నృపా. 183

వ అని చెప్పి శాంతనవుండు కౌంతేయాగ్రజుతో మఱియు నిట్లను బ్రహ్మ
మానసపుత్త్రుండగు నత్రిసీంద్రువంశంబునకుం దొడ వగు దత్తాత్రేయ
నందనుఁడు నిమినామధేయుం డగు సంయమికొడుకు శ్రీమంతుం డను
పేరివాఁడు మృతుం డగుటయు. 184

క. నిమి యక్కుమారునకు శ్రా
ద్ధము సేయుచు నుండి భక్తిఁ దలఁచినఁ గృప న
త్రిమునీంద్రుఁడు వచ్చి క్రియా
సమీక్షణము సేసె మది నెసఁగునర్మిలితోన్. 185

వ. అట్లు పావకక్రియాకలాపం బనుసంధించి యాసంయమివరుండు. 186

—: అత్రిమహాముని దిమి కెఱింగించిన శ్రాద్ధక్రియావిశేషము :—

ఆ. పరిగృహీతులైన బ్రాహ్మణుల్ పంక్తిపా
వనవరిష్ఠు లగుట వారి కిడిన
దర్భవిష్టరములు దక్షిణావర్తంబు
లగుటఁ గ్రియలు దిలసమగ్ర లగుట. 187

క. అమలినతర దర్భన్యా
సము లెందును దక్షిణంబు సాఁగ నిడిన య
గ్రములు గలిగి యుండుట మం
త్రము లయ్యైవిధుల కంచితముగ నడచుటన్. 188

ఆ. మునగ యుల్లి యడవిమునగ దుర్మాంసము
లానుగమ్ము మలినమైనయుప్పు
కటియ జీలకఱ్ఱ కటివేము గురుజయిం
గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. 189

క. శునకంబు రజస్వలయగు
వనిత పతితుఁ డంత్యజాతివాఁ డాక్రియప
ట్టున కెయిది తవులఁ జేరక
చనఁజేయుట నుగ్గడించి సంభావించెన్. 190

క. కావున శ్రాద్ధక్రియలకు
భూవల్లభ! యట్టిభంగి పూజ్యత నిచ్చుం
దా వినిపించెం బితృదే
వావలి నత్రి నిజవంశుఁ డగు నిమికిఁ దగన్. 191

వ. అత్తెఱం గెఱింగించెద నత్రి నిమితో నిట్లను శ్రాద్ధంబున నర్యమవరుణ
సోమాగ్నులకు భాగంబులు బ్రహ్మ గల్పించెవిశ్వలగు దేవతలు పితృ
దేవతలతోఁ గూడం దత్క్రియోపయోగ్యతం దోఁతురు వారలకును భాగ
కల్పనం బొనరించె దేవతలయందుఁ గొంద అనూష్కపు లయిన మహా
భాగులం బితృత్వ నిర్దేశంబున నేర్పరించె నన్వీరించి వివరించిననామం

బులు సెప్పెద వినుము బలుఁడు ధృతి విపాప్ముండు పుణ్యకృత్తు పావనుండు పార్ష్ణిక్షేముండు సమూహుండు దివ్యసానువు వివస్వంతుండు వీర్యవంతుండు హ్రీమంతుండు కీర్తివంతుండు కృతుండు విద్యుద్వర్చసుండు సోమవర్చసుండు సూర్యశ్రీసోమపుండు సూర్యసావిత్రుండు దత్తాత్ముండు పుండరీయకుం డుష్ణినాభుండు నభోదుండు విశ్వాయువు దీప్తిచమూహరుండు సురేశుండు వ్యోమారి శంకరుండు భవుం డీశుండు కర్తకృతి దక్షుండు భువనుండు దివ్యకర్మకృత్తు గణితుండు పంచవీర్యుం డాదిత్యుండు రశ్మిమంతుండు సప్తకృత్తు సోమపూర్వుండు విశ్వకృత్తు కవి యనుగోప్త సుగోప్త నప్త యీశ్వరుండు జితాత్ముండు మునివీర్యుండు దీప్తరోముండు భయంకరుం డనుకర్ముండు ప్రతీతుండు ప్రదాత యంశుమంతుండు శైలాభుండు పరమక్రోధి ధీరోష్ణి భూపతి స్రజుండు వజ్రివరి వీరలు భాగార్హు లని చెప్పి వెండియు. 192

క. గిరి వన దుర్గములందును
సరిదుత్తరణంబునపుడు శ్రాద్ధవిధిసమా
చరణసమయమున వీరిం
బరికీర్తించిన యతండు వడయు శుభంబుల్. 193

ఆ. పూరిపంటప్రాలు నారుగబియ్యంబు
జంబువునఫలంబు శ్రాద్ధకృతికిఁ
గావు తుమ్మ నేద్వఁ గాదు శ్రాద్ధక్రియా
చరణసమయములఁ బ్రశాంతి వలయు. 194

వ. అనియునుం జెప్పె నని చెప్పి సరిత్సూనుండు ధర్మజుతో మఱియు నిట్లనియె 195

సీ. ఒకతఱి మునివర్యు లొక్కటఁ బెక్కండ్రు
శ్రాద్ధముల్ సేయ భోజ్యములు పెక్కు
లనుభవించుటఁ దమ కజుగమి పుట్టుట
యను బితృదేవతల్ సనిరి సోము

కడకట్లు సని తమ కాఱియ సెప్పిన
నతఁడు పద్మజుపాలి కరుగుఁ డనియె
వా రట్ల కా కని బోరన నరిగి ప
ద్మజుని\ గాంచి యజీర్ణదశ యెఱుంగ

తే. విన్నవించినఁ దనయొద్ద వెలుఁగుచున్న
యగ్నిఁ జూపి యిక్కఁ డితఁ డపహరించు
ననిన నగ్ని మత్సహితులై కొనిన నఱుఁగఁ
జేయువాఁడ నాహారముల్ సిద్ధ మదియు. 196

క. అని పలికినఁ బిత్స్య దేవత
లనలుఁడు ముఖ్యుఁడుగ నెపుడు నాహారంబుల్
గొని సుఖజీర్ణ్యానందం
బు నొందుదురు సూవె భరతభూపవరేణ్యా! 197

క. కావున సాగ్నికుఁ డయి తగ
నేవాఁ డొనరించు శ్రాద్ధ మీడ్యం బది సం
భావింతురు పెద్దయుఁ బితృ
దేవత లసురలకు రాదు తెఱియుఁ జూడన్. 198

ఆ. అనఘ! పితృపితామహప్రపితామహ
పూజనములు శిష్టపూర్వకముగఁ
జేయవలయు నియతి దాయ దొడ్గినజన్ని
దంబుతోడ భక్తిధామ మగుచు. 199

తే. పిండసంబంధమునఁ బాయుఁ బ్రేతభావ
మది సుగతి నిచ్చు గయఁ బిండ మట్లుగాన
నరుగునో గయ కొకఁ డైన నని కదా య
నేకపుత్త్రులఁ గోరుదు రిద్ధచరిత! 200

క. గౌరి యగుకన్య వరదా
నారూఢంజేఁత నీలమైన వృషభమున్

గారవమున విడుపుముదం
బారంగాఁ జేయుఁ బితృచయముచిత్తములన్ 201

క శ్రాద్ధంబు ప్రకారంబును
వృద్ధాచార్యోక్తభంగి విస్తరించితి నీ
బుద్ధిం దోఁచినదాని స
మిద్ధగుణోదార! యడుగు మెయ్యది యైనన్. 202

క. అని నిర్జరాపగానం
దనుండు పలుకుటయుఁ బ్రియము గడుకొత్తఁగఁ బాం
డునృపాలు నగ్రనందనుఁ
డనూనవినయమున నమ్మహామతితోడన్. 203

క. తప మని యార్యులు సెప్పుదు
రుపవాసవ్రతము నదియె యొండు గలదొ సా
రపుఁ దపముతెఱఁగు నాకుం
గృప నెఱిఁగింపుము విధూతకిల్బిష! యనుడున్. 204

ఆ. అమ్మహాత్ముఁ డిట్టులనుఁ బెక్కుదివసంబు
లుపవసించి యునికి తపము చొప్పె
దాన విను తపస్వి గానేరఁ డది యాత్మ
ఘాత మగుట నరుఁడు గౌరవేంద్ర! 205

క సత్యంబు బ్రహ్మచర్యము
నిత్యశుచిత మౌన మతులనియమము దయ శు
ద్ధత్యాగంబుఁ దపస్సం
పత్త్యాకృతు లండ్రు బుధులు పౌరవముఖ్యా! 206

వ. అనిన విని కురుపతి కురుపితామహునితో మహాత్మా! దానశీలుని యప్రతి గ్రాహకుని విశేషం బెట్టిది యెఱింగింపు మనవుడు నాదేవవ్రతుం డీవిష యంబునకు సప్తర్షివృషాదర్భిసంవాదం బనునితిహాసంబు గల దని చెప్పి యమ్మనుజపతి కిట్లనియె. 207

—; సప్తర్షి వృషాదర్భి సంవాదం బనునితిహాసంబు ప్రకారము :—

తే. కశ్యపాత్రి విశ్వామిత్ర గౌతములును
విను భరద్వాజజమదగ్నులును వసిష్ఠుఁ
డును జగంబుల నెల్లఁ బేర్కొనిన ఋషులు
వారి సప్తర్షిగణ మండ్రు కౌరవేంద్ర! 208

వ వసిష్ఠునిదేవి యగు నరుంధతి యెందును నతనితోడన తిరుగు నయ్యంద
ఱకుం బరిచారికయై గండ యను చేడియ వర్తించుఁ దద్వల్లభుం డగు
పశుసఖుండును వారలకుం బరిచారకత్వం బాచరించు నప్పు దింద్రుండు
దపశ్చరణపరులై ధరణిం జరించుచుండ నత్యంతఘోర యగు ననావృష్టి
దోఁచి జీవసాధనంబు లగు పదార్థంబులు దుర్లభంబులై జనంబులకుఁ
బ్రాణంబులు రక్షించుకొనుట దుష్కరంబై చెల్లెం గశ్యపాదులు ననిత్తు
ధార్తులై యాహారం బన్వేషించునెడ శిబిసూనుండైన యాజ్యానామధేయుండు
తొల్లియజ్ఞదక్షిణార్థంబుగాఁ దనకొడుకు నీలుం డనువాని ఋత్విగ్జనంబుల
కిచ్చినం దద్వశగతి నుండి కాలం బగుటయు మృతి నొందినం దదీయ
శవంబు. 209

క. సౌదపై నుండఁగ వారలు
బదుంద్రునుం జూచి దాని భక్షింపంగా
మదిఁ గోరి చేరి చుట్టుం
బొదివిన సమయమునఁ గాటిపొంత తెరువునన్. 210

తే వేఁట వోయి మరలి విభుఁ డొక్కరుఁడు వృషా
దర్భినాముఁ డతులదానపరుఁడు
పోయి పోయి కాంచి పోనక నిలిచి య
మ్మునులతోడ నధిక వినయ మెసఁగ. 211

క. మీ రాఁకలపెల్లున నా
హారంబుగ శవముఁ గొనుటఁ గడరితి రి ట్లే
లా రం డిచ్చెద మీ కా
హారంబులు వలసినట్టి వని తా మఱియున్. 212

క. బహువిధముల ధాన్యములును
బహురసవర్గములు మీకు భక్తి నొసఁగెదన్
బహుతురగశకటగోగణ
బహుళబహుగ్రామములును బహుమతి నిత్తున్. 213

వ. అనిన వార లతని కిట్లనిరి. 214

తే. రాజవర రాజుదెసఁ బ్రతిగ్రహము విషముఁ
గల్లుఁ గాఁ జూతు మిట్టులు గాంచి యున్న
యట్టి మాకు నీ విచ్చెద ననుట మావి
ధం బెఱుంగమి యింతియ తప్పు గాదు. 215

క. అనుడు విషాదముతోడం
జని కృత్రిమవనఫలములు సమకట్టి తగన్
జనపతి మంత్రుల ఋషులకుఁ
గొనిపొం డని పంప వా రకుంఠితభక్తిన్. 216

వ. వానిం దెచ్చి యమ్మహాత్ములకు సమర్పించిన. 217

ఆ. వారు పట్టి చూచి వానిబ్రువ్వేఁగున హేమ
గర్భకంబు లగుట గాంచి నవ్వి
పుచ్చుకొనక యున్నఁ బోయి భూపతికి న
త్తెఱఁ గమాత్యకోటి యెఱుఁగఁజెప్పె. 218

క. విని యతఁడు రాజసంబునఁ
గనలు వొడమి కృత్తి వేల్వఁగాఁ దగువారిం
బనిచిన నప్పుడు హోమం
బున రాక్షసి యొర్తు పుట్టె భూపవరేణ్యా! 219

వ. పుట్టి యప్పుడమిఱేని ముందట నిలిచి పనియేమి పనుపు మనిన నతండు ప్రీతుండై కశ్యపాదులం గనుపుగొట్టు మని పనిచిన నది వార లున్నెడ రోసిపోయె నంతకు మున్న వారు వనంబున మూలంబులు ఫలంబులు

వెదకి తిరుగుచుండ శునస్సఖుం డను పరివ్రాజకుండు వచ్చి వారిం గని వందనంబు సేసిన నార లభినందించి రతండు నమ్మునులం గలసి యేకారుండై సంచరించె నట్లు చరించు నమ్మహాత్ము లతిక్షుధాన్వితులై తామర తూండ్లు పుచ్చికొని నమలుటకై యొక్క నలినాకరంబునకు సత్వరగతి నరుగుచు నున్న నా రక్కసి యక్కొలని కడ్డంబుగాఁ బోయి పొడసూపి నిలిచిన. 220

క. ఈ కమలవనముచేరువ
నేకార్యము సేయఁ జూచె దీవెవ్వత వం
చాకొలను సొరఁగ నమ్ముని
లోకము సేరుటయు నచ్చెలువ యెలుఁగెసఁగన్. 221

—: వృషాదర్భి పుత్తెంచినకృత్తి శునస్సఖునిచే మృతిఁబొందుట :—

వ. ఏ నెవ్వతనైతి నేమి యిక్కొలని కావలియున్నదాన ననుటయు నమ్మునులు వల్లనై యాఁకట నలందురి యుపజీవింప నొండేమియు లేమింజేసి యీసరోవరంబున బిసంబులు వెదికికొని భక్షించువారమై వచ్చితిమనిన నవ్వనిత మీమీపేళ్లు సెప్పి మఱి పద్మవనంబుఁ బ్రవేశించువా రని పలికిన నప్పరమమునులన్నాతి యాతుధానియగుటయుం గృత్తి యగుటయు వధింప వచ్చినది యగుటయు నెఱింగి కశ్యపాదు లగు పదుండ్రును దానికి దుర్బోధత్వంబు నిర్వచనసహితంబుగాఁ దమనామంబులు సెప్పి రప్పాపవర్తన వెఱఁగుపడి యుండ శునస్సఖుండు దనయభిధానం బభివ్యక్తంబుగా నుగ్గడించినం గృత్తి నీపేరు దెలియంజెప్పు విది యేమి యనవుడు నతండు తేటపడం జెప్పయుండం జెప్ప వనియెద విట్లంట తప్పుగాదె యిట్టి యుద్ధండవు మంత్రిదండంబుపాలు వడుమని బ్రహ్మదండనిభంబగు నిజహస్తగత దండంబున దాని శిరంబు బెట్టు వ్రేయుచుఁ బాపకర్మురాలా పడుము భస్మంబ వగు మని నిష్ఠురాక్షరంబుగా నిర్దేశించిన దుర్దశ యగుచుం బడి యారక్కసి భస్మీభూతయయ్యె నప్పు డప్పదునొకండ్రునుం బ్రమోదంబునం బయోజషండంబు సొచ్చి. 222

తే. బిసము లాదట నందఱుఁ బెఱికి రొంపి
వోవ నీటఁ దెగల్చి మోపుగ నమర్చి

తీరమునఁ బెట్టి నియమముల్ దీర్పఁ జొచ్చి
తీర్చి యాఁకలి దముఁ గోసి తినఁగఁ గూడి. 223

క కొలను వెడలి బిసము లిడిన
నెలవునకుం బోయి యచట నిగిడించిన చూ
డ్కుల కవి దోఁపక యున్నను
గలయం బరికించి యెట్లుఁ గానక తమలోన్. 224

వ. ఒండొరుల శంకించి శపథంబులు వలుకుదుము గాక యని నిశ్చయించి శునస్సఖుని వినువానింగాఁ జేసికొని రప్పు డత్రి యిట్లనియె. 225

తే. మొదవుఁ దన్నుట రవియభిముఖత దనకుఁ
గలుగ మూత్రపురీషమోక్షణము సేఁత
యధ్యయన మనధ్యయనము నందు నడపు
టగు బిసంబులు ద్రుచ్చిలి నట్టులైన. 226

వ. అనుటయు వసిష్ఠుండు. 227

క శ్రుతి సదువమి సన్న్యాస
స్థితిఁ గాముకుఁ డగుట గుక్కఁ జేకొని తిరుగన్
మతి రోయమి నయ్యెడు దు
ర్గతి తూఁడులుద్రుచ్చిలించు కష్టునకు నగున్. 228

వ. అని వెండియు. 229

క. సుత నమ్మికొనుట శరణా
గతుఁ జేకొనకునికి నిచ్చుకారుణికుదరి
ద్రతఁ జూచియు వేఁడుట నగు
గతి బిసములు దాఁచికొనుట గల్గినఁ గల్గున్. 230

వ. అనియెఁ దదనంతరంబ 231

చ. పలలవృథోపభుక్తి సభఁ బక్షముఁ బల్కుట దుష్టదాన ము
గ్మలి దివసంబునం గవయుకష్టత విప్రజనంబు లుబ్ధతా

కులితముఁ జేత యెల్లసరకుం గొని యమ్ముటకాదె కూఁడుతీఁ
గలపొది ద్రుచ్చిలించు టని కశ్యపసంయమి వల్కె భూవరా! 232

వ. పదంపడి. 233

క. జ్ఞాతులయెడ గోవులయెడ
గోతులయెడ ధర్మమెడలి క్రూరుఁ డగుట కా
ర్యాతుర విప్రోపేక్షా
నీతి విసము లపహరించునిపుణత యరయన్. 234

క. అని పలికి భరద్వాజుం
డను మఱియు హవిస్సు గ్రంప నగ్ని నిడుట యొ
జ్జ నధఃకరించి చదువుట
యను నివి సరి యా బిసాపహరణంబునకున్. 235

వ. అని పలుకుటయు. 236

తే. ముట్టునను భార్యఁ గవయుట మూత్రమును బు
రీషమును నీర విడువు విద్వేషయుక్తి
యోషిదుపజీవనము మృణాళోత్కరంబు
ద్రుచ్చిలుట బోలు కల్మషములె తలంప. 237

క. అని జమదగ్ని మఱియు ని
ట్లను నన్యోన్యాతిథిత్వ మసహాయపువై
రనిరూఢి పాఁడి మొదవుం
గనలి యడుచు టీడె బిసనికరచోరతకున్. 238

వ. అనవుడు గౌతముండు. 239

క. ధృత వేదత్యజనానల
వితతి వృథా త్యాగసోమవిక్రయ వృషలీ
పతితా దుర్గ్రామా జీ
వితలు బిసస్తేయ కష్టవృత్తికి నెనయే. 240

వ. ఆని నిర్దేశించిన విశ్వామిత్రుండి ట్లనియె. 241

క. తగుభృత్యులఁ బ్రోవ కునికి
దగని భటులఁ బ్రోవ కపట ధార్మికవృత్తిన్
జగతీపతిఁ గొల్చుట లె
సగఁ బోలఁగ నేర్చునే బిస స్తైన్యంబున్ 242

వ. నావుడు నరుంధతి యల్ల నవ్వుచు. 243

క. సతతంబు నత్త దూఱుటఁ
బతియెడ దుశ్చిత్తయగుటఁ బరమాన్నము నొ
క్కత సేవించుట నగు దు
ర్గతి బిసములు డాఁచి కొన్న కష్టకుఁ గలుగన్. 244

సీ. అనుడు వంటకము సేసిన యింతి తా మున్న
గుడుచుట పనియెడఁ గుటిల యగుట
బొంకులు పలుకుట పుత్త్రిక వెలగొని
యిచ్చుట సుజనుల కెగ్గు సేఁత
యెట్టిదుర్గతిఁ దెచ్చు నట్టిద కల్లు బి
సావలి మ్రుచ్చిననట్టు లైన
నిట్లు గాకయుఁ బుట్టు వెల్ల దాస్యంబు నీఁ
గకపోవు నక్కొడు గలనికృష్ట

తే. యనియె గండ యసంతాసు డగుట గర్భ
దాసుఁ డగుట దరిద్రత్వతప్తుఁ డగుట
చెందుఁ దూఁడులకట్టమ్రుచ్చిలిన కష్ట
నరుని కనిపల్కెఁ బశుసఖనాముఁ డధిపః 245

వ. అని యి ట్లందఱుం దన కభిముఖులై పలికిరి వారితోఁ శునస్సఖుం
డిట్లనియె. 246

క. ఛందోజ్ఞున కైనను దన
నందన నధ్వరధురీణునకునై నను నా

నందముగ నిచ్చుటం బో
లుం దూఁడులకట్ట ప్రముచ్చిలుట దలపోయన్ 247

తే. అనిన నయ్యందఱును బుణ్యమైన కర్మ
మనఘ! శపథంబునకు విషయముగ నీవు
వలికి తటు గాన బిసలతాప్రతతి నపహ
రించినాఁడవు మమ్ముఁ గారింప కిమ్ము. 248

సీ. అనిన నిక్కంబిది యందఱు నొండొరు
నే మనియెదరొ యీ రీబిసముల
పొది యేనుదాఁచి చూచెద నని దాఁచితి
నిదె కొనుఁ డని దాని నిచ్చి మీకు
నలిగి వధించుటకై హోమవహ్నిఁ బు
ట్టించి వృషాదర్భి పంచెఁ గృత్తి
నదిమున్న కాంచి రక్షార్థినై వచ్చి యా
రక్కసిఁ జంపితి నిక్కమునకు

ఆ. వాసవుండ లోభవర్జనముఖభవ
త్సద్గుణములఁ జేసి శాశ్వతంపు
సెలవు గలిగె రండు నెగయుండు పుణ్యలో
కముల కని సమాదరమునఁ బలికె.

వ. అట్లు పలుకుటయు.

చ. అనయముఁ బ్రీతిఁ బొంది మును లట్టుల చేసెద మంచు నింద్రు ప
జ్జన తగ నేఁగి దేవపరిషత్పరిపూజ్యపదస్థులై వెలిం
గి నిఖిలలోక నిత్య పరికీర్తిత మూర్తుల నొప్పి రింతయు
న్విను మపరిగ్రహంబు మహనీయత నైనది సూవె భూవరా! 251

క. కావున లోభము విడుచుట
కేవియు సరిగావు గుణము లీగుణము మహీ

దేవునకు వలయుఁ బెద్దయు
నీవిధమున కమరసంఘ మెంతయు మెచ్చున్. 253

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు వెండియు. 254

ఉ. ఈయితిహాస మార్యసభ నెవ్వఁడు సమ్మతిఁ జెప్పు వాఁడు దీ
ర్ఘాయువు శ్రీయు ధర్మము సమంచితకీర్తియు వృద్ధిఁ బొంద సౌ
ఖ్యాయతనాత్ముఁడై మను సురావలియుం బితృకోటియుం బ్రియ
శ్రీ యలరారఁ గీ డతనిఁ జెందక యుండఁగఁ జేయు నెయ్యెడన్.

—: ఉపానద్దాన విషయక సూర్య జమదగ్ని సంవాదము —

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు శంతనుపుత్త్రుతోఁ బితృకార్యాదులయందు గొడుగులుఁ జెప్పులు నిడుట యుత్తమప్రకారం బని చెప్పుదురు వానివిశేషంబు తెలియంగెఱింగింపవే యనుటయు నమ్మహాత్ముం డమ్మహీపతి కిట్లను సూర్యజమదగ్నిసంవాదం బనునితిహాసంబు వినుము దాన నీయడిగినయది తేటపడు జమదగ్నిమహాముని క్రీడార్థియై శరాసనంబు ధరించి రేణుకాదేవి బాణంబుల కట్టఁ గొని తనతోడం జనుదేర నివాసంబువెడలి యొక్క బయల నయ్యంపపొది నిలువ పైపించుకొని దూరాపాతనం బాచరింప నిక్కుసుమకోమలి సని యమ్ములేఱికొని వచ్చి యిచ్చుచుండు. 255

తే. ఇవ్విధమున విహరింప యినుఁడు గగన
మధ్యగతుఁ డయ్యె నప్పు డమ్మగువ యమ్ము
లేఱి తేరంగఁ బోయి యెక్కింత దడసి
యరుగుదెంచిన నాతఁ డయ్యబల తోడ. 256

క. లోలాక్షి! యచట నిమ్మరి
యేల తడసి తనుఁడు బేర్చు నినుతేజమునన్
నేలకు వేఁడిమి దనికినఁ
జాలన వెసఁ ద్రొక్కఁ దలయుఁ జాలఁ దపించెన్. 257

క. ఇమ్మెయి నలంగి యొకవృ
క్షమ్మున క్రీనీడ నిలిచి చనుదెంచుట నా

కిమ్మరి దడయ పలపె నని
యమ్మద్దియ సెప్పెఁ జెమట యడరఁగ మేనన్. 258

క. విని యేమేమీ నొంచెనె
యినుఁడు నినుం దత్ఫలంబు నిప్పుడ కుడుపం
గనియెదుఁ గా కస్త్రా గ్నిల
మునఁ బొదివెద నతని ననియె ముని కోపమునన్. 259

ఉ. దాని నెఱింగి భూసురతఁ దాల్చి వెసం జనుదెంచి యర్కుఁడ
మ్మానితసంయమిం గని యమత్సరభావము దోఁప రోషమున్
మానుము నావుడుం బలుకు మానుము నీ వటు వాయు మేసెదన్
భానుని నేలఁ గూల నని పల్కె మునీంద్రుండు శోణితాక్షుఁడై. 260

చ. పలికిన బ్రాహ్మణుం డొదుఁగఁ బాఱక నిల్చి మునీంద్ర యిట్టు లి
ట్టల మగు క్రూరవృత్తికిఁ గడంగుదురే సవితృండు రశ్ములన్
జల మొసఁగంగ నోషధుల సంపద హవ్యమహత్త్వ మొంది వే
ల్పులకు బలంబు నిచ్చు నది యుత్తము గాదె యతండు నొచ్చినన్. 261

చ. అనినను శాంతి లేమికి భయం బెదఁ గూరఁగ మ్రొక్కి యాతఁ దే
నినుఁడ సహింపు నావలన నెగ్గులు గల్గినయేని నీకు నె
మ్మనము దయామయం బని సమస్తజగంబులు సంస్తుతింపఁ గా
విని ముద మందుదున్ శరణువేఁడెదఁ గావుము నన్మునీశ్వరా. 262

చ. అనినఁ బ్రశాంతుఁ డై తపను నాభృగుముఖ్యుఁడు ప్రీతిగారవిం
చినఁ బ్రమదంబునన్ గొడుగుఁ జెప్పులు మానసవృత్తిఁ దెచ్చి య
మ్మునికడఁ బెట్టి యత్తరణి మున్నివి లే వనిపల్కి దీన మైఁ
దనుకదు పీనఁ బాదములఁ దాఁకదు నాదగువేఁడి యేమియున్. 263

మ. నయ మిట్లారఁగ నాతపత్రము నుపానద్ద్వంద్వముం జూపి చె
ప్పి యపూర్వం బగుసృష్టి ఖేలనమునం బెంపారు నవ్వస్తువుల్
దయ సద్విప్రున కీగి యైహికసుఖౌదాత్త్యంబు నాముష్మిక
ప్రియమున్ దాతకు సుస్థిరంబులుగఁ గన్పించున్ మునీంద్రోత్తమా 264

మ. అనినన్ మో మలరన్ దినేశ్వరునిఁ దా నామంత్రితుం జేసి య
మ్మునిశార్దూలుఁడు వల్లభాసహితుఁడై మోదంబునం దేలుచుం
జనియెన్ నాఁడు జనంబు లెల్లను బ్రహర్షం బందుచున్ వానిఁ గై
కొని రవ్వస్తువు లిట్టి వేర్పడఁగ నీకుం జెప్పితిన్ భూవరా! 265

చ. దినకరచిత్ర సృష్టములు దివ్యమునీశ్వరలాలితంబు లీ
వినుతపదార్థముల్ గరుణ విప్రునకున్ యతిసాధువృద్ధ స
జ్జనులకు నిమ్ము నీ వది సుసారపుధర్మము సూవె దానఁ గ
ల్గును విను గోకులాకలితలోకము లోనగు పుణ్యలోకముల్. 266

క. దాన ప్రవణయుపాన
ద్దానంబును నాతపత్రదానము సురస
మ్మాననభాజనము లగుట
నానాబుధజనులచే వినం బడు నెపుడున్. 267

క. అనిన విని పాండుభూవర
తనయోత్తముఁ డిట్టు లనియెఁ దాతకు శూద్రుం
డనఘా! యెమ్మెయి చరితం
బున నిహపర పరమసౌఖ్యములఁ జెందఁ గనున్. 268

వ అనుటయు నతం డతని కిట్లనియె. 269

—: శూద్రున కవశ్యానుష్ఠేయం బైన ధర్మంబు నిరూపించుట :—

క. లోకహితార్థంబుగ ముని
లోకోత్తముఁ డాత్మ శిష్యలోకమునకు సు
శ్లోకుఁడు పరాశరుఁడు ధ
ర్మాకారము లెఱుఁగఁ జెప్పె నంచితచరితా! 270

వ. అవ్వాక్యంబులు సెప్పెద నందు భవత్ప్రశ్నవిషయం బయిన యర్థంబు
నవగతం బగు నాకర్ణింపుము. 271

సీ. కరుణాఢ్యుఁ డగు పరాశరమునివరుఁడు శి
ష్యులకు నిట్లను నింద్రియోత్కరంబు
గెలిచి యంతశ్శత్రుకుల మైన కామాది
వర్గంబు నోర్చి గర్వంబు వదలి
త్రైవర్ణికులయెడ భావంబు భక్తిమ
యంబుగా శుశ్రూష యాచరించి
శూద్రుఁ డైహికసుఖసుగతులఁ బడయు వే
దాధీతితపముల నాచరించె

ఆ. నేని నుభయలోకహీనాత్ముఁ డగు భూమి
సురనృపాలవైశ్య శూద్రులకును
నధ్యయనము బలసమగ్రత వాణిజ్య
మనుచరత్వ మధికధనము లరయ. 272

క. ఇవిశాస్త్రదృష్టమార్గము
లవనిసురప్రభృతు లీసదాచారంబుల్
సువిహితములుగా నడపిన
భువనద్వయమునను బడయఁ బోలుం బెంపుల్ 273

తే. ఇట్లుగా కాత్మధర్మంబు లెడల విడిచి
వర్ణములు నాలుగింట నెవ్వార లైన
దొలఁగఁ ద్రొక్కినఁ బాటిల్లు దుష్టగతులు
మన్నకాలంబు పదపడి చన్నయపుడు. 274

వ. అని పలికి శౌచవిధి యెఱింగింపం దలంచి యిట్లనియె. 275

క. మూత్రపురీషోత్సృష్టికి
రాత్రి పగలు దక్షిణోత్తరదిశాముఖతా
సూత్రణము వలయునది సం
ధ్యాత్రయమును నుత్తరంబ తగు నప్పనికిన్. 276

క. పలుక వలదు శౌచక్రియ
సలుపక ముని సలుపునపుడు జలములు దొడలం
జిలుకుట యొప్పదు మృత్తిక
వలయు నపానంబునం ద్రివారంబు లిడన్. 277

క. గుదతలము నొవ్వఁ దోమినఁ
గదురును రోగంబు లేపగంధాపగమ
ప్రద మగు కొలఁదిన శౌచము
సదురగ నాచెప్పినట్ల సలుపఁగ వలయున్. 278

తే. అంబరంబున శౌచజలంబు వడుట
చెట్ట శౌచ మల్లల్లన చేఁత మేలు
వామకరశుద్ధి దొల్తఁ ద్రివారమృత్తి
కాకలనమునఁదద్ధ చేయంగ వలయు. 279

క. కుడిచేతఁ బిదప డాచేఁ
గడిగి పొరిన్ సప్తమృత్తికాకలనమునం
గడుగునది కరయుగము మఱి
కడుగవలయు గుహ్య మల్పకమృదాకలనన్. 280

క. ఇమ్మెయి గుహ్యతలము శు
ద్ధమ్ముగ నొనరించి కేల్ పదంపడి జలధౌ
తమ్ముగఁజేసి సముత్థా
నమ్ము పిదపఁ బాదశోధనము సేయఁ దగున్. 281

క. జనములు సూచుచు నుండఁగఁ
జనదు మలము మూత్రముమ విసర్జింపఁగ న
ప్పనులకు శౌచాచరణం
బునకు నవశ్యంబు నోలములు గావలయున్. 282

క. ఆపత్సమయంబున శౌ
చాపాదన మిట్టిభంగి నబ్బమి మలసం

లేపనగంధము వోవఁ గ్రి
యాపరుఁడై చేయునది మృదాకలనంబున్. 283

సీ. బుద్బుద విరహితంబుగ వారిఁ గరమున
గొనకొని పౌరి డెందమునకుఁ జేరు
నట్టుగ నిశ్శబ్దమై యుండ మున్మాఱు
ద్రావి యిన్మాఱు తిర్యగ్విధమున
నాస్యంబు దొడసి నీ రంధ్రముల శిరమునఁ
బ్రోక్షించి యోష్ఠసంపుటము ముట్టి
నాసికాపుటములు నయనముల్ సెవులు మూఁ
పులు హృదయము నాభితలము మౌళి

ఆ. ముట్టవలయు హస్తములు పాదయుగమధ్య
గతములుగ నుదఙ్ముఖత్వ మొండెఁ
బ్రాఙ్ముఖత్వమొండెఁ బ్రాపించి యిమ్మెయి
నాచమనము సేయు టార్యమతము. 284

సీ. మున్మాటిజలపానమున నోలి ఋగ్యజు
స్సామవేదంబులు సంతసిల్లుఁ
దొలితాలి వక్త్రంబు దొడయ నథర్వహ
ర్షంబును రెండవుసారె ధర్మ
శాస్త్రదోషేతిహాస ప్రమోదపురాణ
సంప్రీతులును గల్గుఁ జరణయుగముఁ
బ్రోక్షింపఁ బుండరీకాక్షుండు ప్రియమందు
నయనంబు లంటిన నలినహితుఁడు

తే. సమ్మదంబునఁ దేలు నాచమనసంప్ర
యోగ మిట్టిది వస్త్రయజ్ఞోపవీత
ధరణముల నన్నపానతంత్రముల మున్ను
సేసి పిదపను నిది యనుష్ఠింప వలయు. 285

తే. ఆస్యశుద్ధి యొనర్చిన యపుడు వోక
భక్ష్య భోజ్యలవంబులు పండ్ల నడుమ
నిలిచి పదపడి పోవుట గలిగెనేని
నాచమన మాక్షణంబ చేయంగ వలయు. 286

వ. శౌచవిధి సమస్త వర్ణసామాన్యధర్మంబు శూద్రునకు నాచమనం బొక్క పుటం బొకమరి ప్రోక్షించుకొనుటయు దానిం గరంబున నద్దం బొక మరి దొడయుటయు నింతియ. 287

క. తాను శుచిత్వం బేమిట
నైనను నేమఱక నియతి నతులిత శుశ్రూ
షానిరతుండై శూద్రుఁడు
మానితవిప్రులకు నోడి మనఁగా వలయున్. 288

సీ. అవనీసురుఁడు జపయజ్ఞుఁ డధ్యయనోప
జీవి తపశ్శోభి భూవరుండు
ప్రారంభయజ్ఞుఁడు పరమదండోపజీ
వకుఁడు పాలనశోభి వైశ్యుఁ డమల
హవ్యయజ్ఞుఁడు విక్రయాజీవి యాతిథ్య
పరిశోభి శూద్రుండు పరిచరత్వ
యజ్ఞుండు శుశ్రూషణాజీవి దక్షత్వ
శోభి యట్టులు గాని చొప్ప లఖిల

ఆ. వర్ణజాతులకు నవశ్యంబు నాలవ
వాని కెమ్మెయిం ద్రివర్ణభక్తి
వలయు నడప యతులవలన విశేషించి
నిత్యభజనపరత కృత్య మరయ. 289

క. యతిసర్వాశ్రమచరణ
స్థితులకు నుత్కృష్టుఁ డతని తెరు వూఁదిన శ
క్తత గలిగిన వారు శ్రుతి
స్మృతి విహితాచారు లగుట మే లరయంగన్. 290

సీ. ప్రియవాదితయును శాంతియును దాంతియు ననా
లస్యంబు నతులశీలంబుఁ గలిగి
నాకిది వలయు దీన సుదుస్తరంబును
ఘోరంబునైన సంసారజలధిఁ
గడతు నే వని భిక్షుకజనంబులకు నెవ్వి
హితము లప్పనులు సంతతముఁ జేయు
చడుగు లొత్తుచు నిష్ట మడుగుచు నీచత
ననుచరించుచు ధర్మమున నుపార్జి

ఆ. తంబు లైనయట్టి ద్రవ్యసంచయములఁ
దృప్తి సేసి దేహగుప్తి నడపి
పగలు రేయు నాక పరిచర్య నొనరించి
శూద్రుఁ డిహపరముల సుఖమువడయు. 291

క. దానోపవాసముల స
న్మానితగతి లేదు శూద్రునకు యతిదెస స
న్మాననమునఁ దత్పూజా
ధీనరతిం గాని యెన్ని తెరవులఁ జూడన్. 292

తే. తెరవుఁ దప్పి తూఁగాడుచు నరుగుదెంచు
యతిఁ గనుంగొని మనమున నడలు వొడమ
నెదురుకొని దప్పి దీర్చి సమ్మదము సేఁత
శూద్రునకు ధర్మవిధి యని శ్రుతులు సెప్పు 293

చ. యతి రుజఁ బొందినం దొడఁగ నౌషధకృత్యముఁ బథ్యమై సమం
చిత మగునట్టి భోజనము సేర్చుటయున్ మలమూత్రముల్ జుగు
ప్సితములు గానిభంగి గలచిత్తముతో జలకార్య మోపి వ
ర్జితముగఁ జేఁతయుం గల చరిత్రము శూద్రున కిచ్చు సద్గతిన్. 294

క. ఏ విధమున నోపిన యతి
భావము దుఃఖంబు వాపుపని సాదరచే

తోవృత్తిఁ బూని చేయం
గా వలయును శూద్రుఁ డది సుగతి నొందించున్. 295

—: సర్వవర్ణ సామాన్యధర్మ నిరూపణప్రకారము :—

వ అని చెప్పి సర్వజాతిసామాన్యంబు లగు ధర్మంబు లెఱింగించు నాదరం
బున నమ్మునివరుం డిట్లనియె. 296

సీ. పరధనంబుల కాసపడక యొడ్లను దన
యట్లకాఁ జూచుచు నఖిలవస్తు
వులుఁ దోఁచు వీచుల చందంబున మెఱుం
గులభంగి నని కనికొనుచు నెందు
నాసక్తిలేక భూతాలిపై దయ గల్గి
నడచుట హితముతో నడనుఁ జేసి
నదిమేల చేయుట చదురు గీ డవశతఁ
దొడరఁ బ్రాయశ్చిత్తదోహలమున

తే. వేగ తొలఁగించు టొప్పెడువెరవ యెమ్ము
లేనిజంతువుఁ జంపి త్రిస్నానములను
ద్వాదశప్రాణసంయమ నాదరమున
నొక్క యుపవాసమునఁ బాపయుక్తి వాయు. 297

ఆ. అస్థి గలిగి హీనమగు జంతువైనఁ ద
ద్ద్విగుణవృత్తి వలయుఁ బ్రగుణజంతు
వునకు నలుమడించుకొనునది నరమాత్ర
హింస యష్టగుణకృతిహఁ బాయు. 298

క. హీననరునట్ల గుఱ్ఱము
నేనుఁగును మనుష్యవధ మనేకాబ్దికభి
క్షానిరతి ప్రభృతిసుక
ర్మానుష్ఠానములఁ గాని యఱుగ దలఁతులన్. 299

తే. కల్లు ద్రావుట గురుతల్పగమన మధిక
పాతకము లివి ప్రాణముల్ వాయఁ బెట్టి
చేయుప్రతికారములఁ గాని చెడవు గోధ
రాద్యధిక దానములనైన నఱుగవంద్రు. 800

క. ఇవి యెఱిఁగి యెపుడుఁ బరలో
కవిభీతి మనంబునందుఁ గల్గి సకలభూ
తవిషయదయ నూనినయ
ట్టివాఁడు గీడెల్లఁ బోనడిచి మే లొందున్. 801

క ఈనెఱిఁ గనికొని శూద్రుం
డైనను గ్రమవృత్తినవ్యయం బగుపదముం
గానం బడయుట గల్గును
వానికి నియమములతోవ వలవక యునికిన్. 802

వ. అని నిర్దేశించి యరిష్టంబు లెఱిఁగింప ననుకంప పుట్టుటయు 803

సీ. పురుషు హిరణ్మయు నరుఁ డెవ్వఁ డుత్తర
మునఁ గాంచు దక్షిణముఖత నుండ
నతనికి వర్షత్రయమున మృత్యువు వచ్చు
రవిమండలంబు నిష్ప్రభముగాఁగఁ
గనిన రెండేఁడులఁ గౌముదిఁ దననీడఁ
దూఁటు సూచిన నొక్కయేఁట నది వి
మౌళియై యున్న షణ్మాసమాత్రంబునఁ
గర్ణముల్ గరములఁ గదియ మూసి

ఆ. కొనినయపుడు మ్రోఁత విన కున్న నెలనాళ్ళఁ
గర్ణములును నాసికయును బట్టు
గదల వికృతవర్ణకత పండ్లఁ గన్నులఁ
గలుగ నాఁడ మరణ మొలయు నంద్రు.

వ. అట్లు వర్తిల్లునరిష్టంబులం దెయ్యవిదోఁచినం గలంకం బొరియనియం
గంబుతోడఁ దృష్టాకలితం బైన సంసారంబునందతి యాసంగంబు

హృదయంబేకాగ్రంబు గావించి మునీంద్ర నిర్మలధ్యానకర్మంబులం దగిలి
యుండెనేనిం గాలాంతక ప్రసాదంబు వడయుం దెలివుకొఱంతం గాలగోచ
రత్వంబునొంది వైశ్య రాజన్య విప్రకులంబులం దత్తద్విధసంపత్సమృద్ధం
బులుఁ బ్రబుద్ధంబులు నగు వంశంబులం గ్రమంబున జన్మించి. 305

క. అయ్యైకర్మంబుల దెస
నెయ్యం బెసలారఁ గలిగి నియమనిరూఢుం
డియ్యన యన సుకృతంబుల
నయ్యెడు సౌఖ్యంబు నిహమునందుఁ బరమునన్. 306

తే. అనుభవించుచు గమనంబు నాగమనము
నాచరించుచు బ్రహ్మసభాంత మైన
పుణ్యలోకనికాయంబుఁ బొంది యెల్ల
నెఱిఁగి యూహించి యి ట్లని యెదఁ దలంచు. 307

క. ఇవి యెల్ల నశాశ్వతములు
భవమరణాకలితములును బటుసంసారో
ద్భవదుఃఖ యుక్తములు సుఖ
లవయుతములు వీనియందు లౌల్యం బేలా. 308

వ. అని తలంచి యపునర్భవకారియు ననధికంబును నచలంబును నగు
ధర్మంబు గోరుచుండు నకృతకర్మఫలంబు నొందను గృతకర్మఫలంబు
దొఱంగను నెవ్వరికి వశంబు గామి ధ్రువం బగుటం జేసి కృతకర్మవిశేషం
బున నతండు వాసవాది వరిష్ఠసహవాసంబున వర్తించి. 309

తే. పుణ్యఫలకాలమున యంతమున నితాంత
సంప్రబుద్ధ జనంబు వంశమునఁబుట్టి
బ్రహ్మసంస్కారములనెల్లఁ బడసి యతఁడు
దేవపితృకోటులకుఁ బరితృప్తి సేసి. 310

తే. భార్య పుత్త్రు లాదిగఁ గల పాశసంచ
యంబు నిరసించి యతిధర్మ మాచరించి

యిలు వెడలి గురుశుశ్రూష నలఘుసాంఖ్య
యోగశాస్త్రరహస్యైకయోగ మొంది. 311

సీ. పుణ్యంబులైన యరణ్యంబులను శూన్య
గృహముల దేవతాగృహములందు
గుహలను నిలుచుచుఁ గుడుపు భిక్ష నొనర్చి
యొకచోటమరుగక యొల్లమియును
వలపును వెడలి నిర్ద్వంద్వత వాటించి
మమత యహంకృతి మాని నిత్య
తృప్తాత్ముఁడును జనాధీనత్వరహితుండు
నైగమ్యదిశ యొక్కఁ డనఁగ లేక

ఆ. మెలఁగుచుండి పక్వఫలము దొడిమఁ బాయు
పగిది గుణచయంబుఁ బాసి యక్ష
యంబు నచలమును నిరామయంబును నగు
పదముఁ జెందు శుద్ధభావ మెసఁగ. 312

వ. అని చెప్పి. 313

క. భిక్షుకుఁ డిమ్మెయి నీడముఁ
బక్షి విడుచునట్లు మాయఁబాసి యభేద్యం
బక్షర మనుతత్త్వంబును
సాక్షాత్కృతిఁ గూర్చి నిలుచు శాశ్వతపదవిన్. 314

వ. ఆమ్మహానుభావుండు సంసారసాగరంబు గడచుటయు కాదాశ్రితులును
గడపం జాలి యుండు 315

ఉ. కావున భిక్షుఁజెంది ప్రియకారిత శూద్రుఁడు గొల్చునేని సం
భావితుఁడైన యాతనికృపారసమాని తదీయ సంగవి
ద్రావితకల్మషుం డయి చిరక్రమవృత్తిత నూయి గ్రొచ్చి నీర్
వావిరి గన్న యట్టులు శివం బగుతత్త్వము గాంచు నెమ్మెయిన్. 316

తే. అఖిలజనులకుఁ బరమపదాభిలాష
వృత్తి సామాన్య యది యొండువెంట శూద్ర
జనములకు నెట్లు వొరలిన సఫల గాదు
దాని భిక్షుకసేవ సత్ఫలతఁ గూర్చు. 317

—: పరాశరముని ప్రణీతధర్మవిశేషంబు భీష్ముండు ధర్మజునకుం జెప్పుట :—

తే. వర్ణముల కెల్ల నింద్రియవ్యాప్తినిగ్ర
హంబు వలయు నియ్యది గన్నయంతఁ దృప్తిఁ
బొందు యొం డాసపడ కున్న నొందు సాధు
జనులు వెదుకు ననామయసత్పదంబు. 318

తే. పరమమైన యీధర్మంబు వట్టి పాప
యోను లగుకామినులుసు వైశ్యులును శూద్రు
లును సుగతి గాంతు రనిన సజ్జనతఁ బరగు
బ్రాహ్మణులకు రాజులకును బ్రాఁతె సుగతి. 319

వ. అని చెప్పి వెండియు. 320

సీ. బోధ మక్షీణపాపునకుఁ గల్గదు సద్గు
రుండు సెప్పంగ సంశ్రుతము లైన
పనులఁ బాపంబులు వాసిన నిర్మల
జ్ఞానోదయం బగు దాన గర్వ
ముదయింప వచ్చిన నుడుపంగ వలయు గ
ర్వంబున గురుసమారాధనంబు
వదలిన నాబోధవైభవ మెడలిన
యంతటఁ బోక కీ డావహిల్లుఁ

ఆ. బరమబోధమునకు ఫల ముపశాంతిగా
నెఱిఁగి యెంతబోధ మెక్కు డయ్యె
నంతశాంతుఁ డగుచు ననవరతంబును
గురునిఁ గొలిచి మేలు పురుషుఁ డొందు. 321

సీ. రక్షించునది యుదరంబు శిశ్నము ధృతిఁ
బాణి పాదములు దృక్పాటవములు
వినుఁ డింద్రియంబుల మనమును మనమున
బుద్ధి నిల్పినఁ బ్రబోధవికచ
హృదయస్థుఁడై ధూమ మెడలిన శిఖివోలె
వెలుఁగు దేవునిఁ జూచు వెరవు గలుగు
యుక్తుండు గా కేల యొదవు మహేశ్వరుఁ
గనుట యుక్తాత్ముండు గనును భక్తి

తే నట్టిభంగికిఁ జాలినయట్టిఁ డైన
వికృతి షోడశకంబును బ్రకృతిసప్త
కంబు మూలప్రకృతిఁ జేత్రకలన నరయ
వికృతియును బ్రకృతియుఁ గాని విభునిఁ గాంచు. 322

క. ఇది సాంఖ్యానము దీనిని
మది కలవడఁ జేసికొనుచు మఱవక గురుని
ర్మదుఁడై కొలువఁగ గేవల
పదము నతని కరుణపెంపు ప్రకటము సేయున్. 323

తే. భిక్షు భావంబుఁ బొంది యీశిక్ష యూఁది
మెలఁగు నర్హత త్రైవర్ణికులకుఁ గలదు
శూద్రునకు భిక్షుసంసర్గసులభ మమల
పదము వానికి భిక్షుతఁ బరఁగఁ జనదు. 324

క. పరమజ్ఞానుల యొద్దను
బరగిన నజ్ఞుఁడును బోధభరితుఁ డగునిరం
తర మేరు సమీపస్థితి
హిరణ్యరుచిఁ గాక మెసక మెసఁగినపగిదిన్. 325

క. గురుశుశ్రూషామహిమం
గరుణఁ జతుర్వర్ణహితముగా నిమ్మాడ్కిం

బరివర్జితంబు సేసెం
బరాశరమునీశ్వరుండు పౌరవముఖ్యా! 326

వ. అని సకలధర్మోపదేశధుర్యుండైన భీష్ముండు పరాశరమునివర్యు వాక్య సంచయంబు సెప్పినం బరితుష్టుం డయి పరమవినయంబునం బాండవా గ్రజుం డక్కురుకులాగ్రగణ్యుతో నరులు సురలకు వంద్యు లగువారుసు గల రని విందు వారల వర్తనం బెట్టి దెఱింగింపు మనిన నతం డతని కిట్లనియె. 327

సీ. ఇట్లు మాతలి యమరేంద్రుని నడిగిన
ధర్మార్థకామముల్ ధర్మచరిత
వర్తనఁ జెల్లించువారు వామాత్ములు
గోరఁగాఁ దగు రూపగుణసమృద్ధి
గలిగియు వర్జితకాము లయ్యెడువారు
విద్యాధనైశ్వర్యవిషయగర్వ
విరహితు లగువారు విజితేంద్రియులు నిజ
దారతృప్తులుఁ దపోధనము గాథ

తే. తత్పరతఁ గూర్చు ఘనులు సత్యవ్రతులును
బరమశౌచులు బహుకార్యపరత లేని
గూఢధర్మలు సన్న్యాసకోవిదులును
దనకు నభివంద్యు లగుట యతండు సెప్పె. 328

వ. అనిన విని ధర్మతనయుండు తటాకనిర్మాణరూపం బగు ధర్మంబు విశేషంబు విన వలతుం జెప్పవే యనుటయు ననిమిషనదీనందనుం డాదర భరితుండై. 329

—; భీష్ముఁడు ధర్మజునకుఁ దటాకనిర్మాణ ఫలవిశేషంబు సెప్పుట :—

సీ. దేవతిర్యఙ్నరస్థావరాశ్రయము త
టాకంబు విను మట్లుఁ గాక యందు

గోకులంబులు నీరు గొని దానికర్తకు
లము నెల్లఁ బుణ్యలోకమున కనుచు
నీలోకమున శ్రీయు నెక్కుడు కీర్తియు
నతనికిఁ జేయు వర్షాగమమున
నీతున వేసవిఁ జెఱువులో నీరున్న
నగ్ని హోత్రాదిమయజ్ఞవాజ

ఆ. పేయఫలము లోలి నాయన కగుఁ గట్టఁ
దగినతరువు లిడిన సుగతి గలుగు
నిహసుఖంబుఁ బొందు విహగాది బహుభూత
వాససౌఖ్య మతఁడు సేసెఁ గాన. 330

క. సలిలాశయములు చేసిన
నలఘుప్రియ మందుఁ బితృచయము లూర్ధ్వగతుల్
గలుగును దానం దమ కను
తలఁపున నది గోరుచుండు ధర్మతనూజా! 331

తే. ఛాయ నతిథివర్గంబుఁ బుష్పముల సురగ
ణంబుఁ బండులఁ బితృనివహంబుఁ బ్రమద
మందఁ జేయు వృక్షంబు ల ట్లగుట వృక్ష
రోపణక్రియ మేటి ధర్మువు కుమార! 332

క. అనిన విని ప్రీతుఁడై య
జ్జనవిభుఁడు గృహస్థధర్మ సాకల్యాజ్ఞా
ననిరూఢి నాదుచిత్తం
బున నొలయింపు భవదీయ పుణ్యఫణితులన్. 333

క. అనవుడుఁ దాత యలరి య
మ్మనుమనితో నిట్టు లనియె మహియును విష్ణుం
డును జేసిన సంవాదము
విను మది నీ కోర్కిఁ దీర్చు విశ్రుతకీర్తీ! 334

తే. నన్ను నీ వడిగినయట్లు వెన్నుఁ డర్థి
బుజ్జవఁబులు మున్నుగ భూమిదేవి
నడిగె దానికిఁ బ్రియ మంది యమ్మహాను
భావ యిట్లనిచెప్పెఁ దద్భావ మలర. 335

క. దేవా! హుతవహపరిచ
ర్యావిధి యొనరించి బలిసమాచరణము భ
క్త్యావేశంబునఁ జేయఁగ
దైవతసంఘంబు సమ్మదంబునఁ దేలున్. 336

తే. అన్నమున దుగ్ధమునఁ బండ్లనైన మూల
కోటినైనను దనుపారు నీటనైన
నిత్యమును జేయునది బిత్రుకృత్య మోపి
వైశ్వదేవ మవశ్యనిర్వాహ్య మనఘ! 337

క. ఆచేత పిదప దానం
బాచరణీయంబు శక్తి కనుగుణముగ భి
క్షాచర్య సేయు విప్రుల
వేచి యిడఁగ వలయు నెవుడు వేగమ భిక్షల్. 338

తే అప్పటికి వారు లేకున్న నగ్రమగ్ని
ముఖమునందైన నిడునది సఖుల బంధు
జనుల నతిథుల గురుల భోజనవిధాన
తృప్తులుగఁ జేసి బలివిధిఁ దీర్పవలయు. 339

వ. బలు లుభయప్రకారంబులు వానియందు ధర్మాధర్మౌషధి వనరక్షోజనాది విషయం బైన శ్రౌతబలి యేను మున్ను నిర్దేశించిన యది యిప్పుడు చెప్పిన యది పశుపక్షిచండాల ప్రభృతిగోచరం బగు స్మార్తబలి యని నిర్దేశించి వెండియు. 340

ఆ. విను గృహస్థధర్మవిధ మిది యీభంగి
నడపి పిదప భోజనంబు సేయ

వలయు విప్రుఁ డట్టివాఁ డొందు నిహపర
సౌఖ్యసంపదలఁ బ్రశస్తచరిత! 341

క. అని చెప్పినఁ గృష్ణుఁడు నె
మ్మన మరల గృహస్థవిధిసమాచరణము ని
ష్ఠ నడపెఁ గర్మశ్రద్ధా
ఘను! నీవును నట్లనడపు గార్హస్థ్యంబున్. 342

క. అది దురితనిరాసనము న
భ్యుదయానందంబుఁ జేయుఁ బుణ్యయశస్సం
పద నిచ్చు నూర్ధ్వలోక
ప్రదమగు దాని గొనియాఁడు భరతవరేణ్యా! 343

వ. అని యిట్లు భీష్ముండు భీమాగ్రజునకుఁ గృహస్థధర్మప్రకారం బెఱింగించె నని చెప్పుటయు నప్పౌరవకులోత్తముల సంప్రశ్నోత్తరంబులు మఱి యెత్తెఱంగునం జెల్లెం జెప్పవే యనుటయు. 344

చ. అపగత కామరోషహృదయాతరంఖేలనకల్య నిర్జపా
జప మహితవ్రతైక పరసంగ ధురాధికలౌల్య చంద్రమ
స్తపనమయాక్ష కౌస్తుభనితాంరుచిస్ఫురితాస్థిదామదీ
ప్తిపటలచారువక్ష మునిధీస్ఫుటభావిత దేవసేవితా. 345

క. సత్త్వాధిష్ఠాన కృతశు
భ తత్త్వప్రకటాభిధాన భక్తాధీనా
తత్త్వం పదార్థరూపా
తత్త్వసదనదీప ధూతదైత్యాటోపా. 346

మాలిని. జగదవనవినోదా సత్యజాతప్రమోదా
సగుణవిగుణభంగీ సంయమారామసంగీ
విగతవికృతమూర్తీ విశ్వభూతప్రవర్తీ
సుగమగహనభూమా సోమపింఛాభిరామా 347

గద్యము:. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్రి బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజిప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబున నానుశాసనిక పర్వంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

○——○——○——○

శ్రీపరమ మహిమ నిశ్చల
తాపాదన కేళికౌతుకాతిశయ మనో
వ్యాపార నిరూఢస్తు
త్యాపాంగ విలాసలలిత హరిహరనాథా!

—: ధూపదీపనైవేద్యంబుల ఫలవిశేషము భీష్ముండు ధర్మజునకుఁ జెప్పుట :—

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె. 2

తే. అట్లు గృహమేధిధర్మతత్త్వావగమము
దనకుఁ గలుగంగఁ జేసినతాత కెఱఁగి
మనుమఁ డూర్జితభక్తియు వినయగౌర
వంబు సమధికతావైభవంబుఁ బొంద. 3

వ. మహాత్మా! సుమనోధూపదీపనైవేద్యంబు లుత్తమంబు లగుపూజాసాధనంబు లని వానిం గొని దేవతలం బూజింతురు తద్విశేషం బెఱింగింపవే యని యడుగుటయు నతం డాదరభరితుం డయి దీని శుక్రుండు బలిదానవేంద్రు నకు బలి మనువునకు మనువు సువర్ణుం డనుతపోధనునకు సువర్ణుండు నారదునకుం జెప్పి రప్పరమముని నాకుం జెప్పె నత్తెఱంగు సెప్పెద నాకర్ణింపు మని పలికి యప్పుడమిఱేని కిట్లనియె. 4

సీ. ఓషధు లమృత మయ్యుత్తమవస్తుసం
తతిలోనఁ బుష్పవంతములు మేలు
పుష్పముల్ గాని సురపూజ లొనర్చిన
మానవులకు మంచిమనసు గలుగు
నట్లు గావున సుమనోభిధానము పుష్ప
ములకయ్యెఁ దద్దివ్యపూజ లిచ్చు
నరులకోర్కులు సుమనస్కతఁ దీర్చుట
నమరులు సుమనస్కు లనఁగఁ జనిరి

ఆ. కంపురూపుఁ దెలుపుఁ గలిగి యకంటక
భూరుహాదులందుఁ బుట్టినట్టి
పుష్పములఁ బ్రియంబుఁ బొంది కైకొంద్రు ని
ర్జరులు పూజనములఁ గురువరేణ్య! 5

క. నలినంబులు జాజులుసుం
దులసీదళములుఁ బ్రభూతతోషము గీర్వా
ణులకుం జేయును యక్షా
దులకు నలోద్భవము లెల్ల ద్రుష్టి యొనర్చున్. 6

క. అరుణంబులును సకంటక
తరుభవములుఁ గటుకగంధధామములు నొన
ర్తురు శాత్రవాభిచారిక
కరణమున సథర్వమాంత్రికతఁ గుసుమంబుల్. 7

తే. భూతరక్షోగణములకు భూపవర్య
తీక్ష్ణగంధపుష్పంబులు తృప్తిఁ జేయు
నలుపుఁ దెలుపుఁ గలిగి పరిమళసుకాంతి
భరితములు నగుపువ్వులు నరుల మెచ్చు. 8

క. విను దేవాలయమునఁ బితృ
వనమునఁ బుట్టుకుసుమములు వలదు వివాహం

బునకును శాంతికపౌష్టిక
వనితాజనరంజనాదివర్తనములకున్. 9

తే. కుసుమములగంధమున దేవకోటి వాని
దర్శంబున యక్షులు దదుపభోగ
మున భుజంగప్రతాన మీమూఁడుదెఱఁగు
లను మనుష్యులు ప్రియ మందు టనఘ! కలుగు. 10

క. దేవత లర్ఘ్యకుసుమపూ
జావిధిఁ బ్రియమంది యపుడ జనులయెడల సం
భావించి వారికోర్కులు
గావింతురు సఫలములుగఁ గౌరవనాథా! 11

తే. సల్లకీజాతనిర్యాస మెల్లదేవ
తలకు మే లంతకంటె గుగ్గిలము లెస్స
యగరు గంధర్వయక్షోరగాదులకుఁ బ్రి
యంబు ధూపదానము నెడ నధిపవర్య! 12

వ. ధూపదానంబులయందు నధికతరంబు కర్పూరధూపం బని చెప్పి మఱి
యును. **13**

క. సమధురము గటువును దీ
క్ష్ణము నగుగంధములధూపకలన వరుస హృ
ద్యములు సురయక్షరక్ష
స్సమితులకును దత్ప్రకారజాతులకు నృపా! 14

తే. తగినయట్టి ధూపము దేవతలకు నిచ్చి
పరమపుష్టియు నాయువుఁ బడయుఁ గర్త
యక్షగంధర్వపన్నగరాక్షసులును
ధూపమున మెచ్చి కోర్కు లిత్తురు కుమార! 15

క. మలయజము నగలు మఱియుం
గలుగు సురభివస్తువులు నికామప్రియదం

బులు వైహారికధూపం
బులయెడ మానవులచిత్తములకు నరేంద్రా! 16

ఆ. దైవతార్చ లపుడు తామసభూతర
క్షోముఖంబులైన కుత్సితంపు
జాతు లెల్ల దీపసన్నిధి నడఁగు న
ట్లగుట దీపదాన మధిక ఫలము. 17

క. ఆలోకదాన మన భూ
పాల! పరఁగు దీప మీగి భావము సద్ధ
ర్మాలోకనశీలం బగు
నాలెస్స యొనర్చినట్టియతనికి నధిపా! 18

తే. ఘృతము సాలమి వర్తి నికృష్టయగుట
దగ సమర్పించి పెంచుట ధరణినాథ!
కానియవి దీపదానవిధానమునఁ బ్ర
కాశవస్తువు దృఢదీప్తికముగ వలయు. 19

వ అని వెండియు. 20

క. ఒరు లిచ్చిన దీపం బప
హరించి తత్పాతకమున నంధుం డగు భూ
వర! రథ్యాసభగుడిపై
గిరి దీపం బిడి విభూతికిం బాత్ర మగున్. 21

తే. ఆలనేయి ముఖ్యము మహిషాదిమేష
జనితఘృతములుఁ దైలంబు మనుజనాథ!
మధ్యమము లగు మేదోస్థిమాంసరసము
లరయ నింద్యముల్ దీపసమర్పణమున 22

క. జ్యోతిస్సాలోక్యకులో
ద్యోతనమహిత ప్రకాశయోగంబులు పు

త్రాః తెచ్చు దీపదానము
దాత కొసఁగు నమరపూజిత సుఖత్వంబున్. 23

క. దేవతలకు నగ్రపుసం
భానన నుపహార మిచ్చి పదపడి కుడువం
గా వలయు నట్టు సేయని
ధీవిరహితుఁ డసుర యగుట దెల్లం బధిపా! 24

వ. కావున. 25

క. తనయింటఁ గలుగునన్నము
మును దేవతలకు నివేద్యముగఁ జేసి ప్రణా
మనియమసహితసమర్పణ
మునఁ గృతకృత్యుఁడుగ వలయుఁ బురుషుం డనఘా! 26

వ. పూజకుఁడు శక్తిసంపన్నుం డయి యొనర్చిన. 27

క. తిలపిష్టము దధిదుగ్ధం
బులు మఱియును ధూపములును బుణ్యపరిమళం
బులు నగుపదార్థములు విబు
ధులకుం బ్రియ మొసఁగు బలివిధులఁ గురుముఖ్యా. 28

క. ఉపహార సమర్చకుఁడగు
సుపురుషు గృహదైవతములు శుభములఁ గూర్చున్
నృపవర! తత్కర్మరహితుఁ
గృపలేక నితాంతవిఫలకృత్యుం జేయున్. 29

ఆ. రక్తమాంససహితభక్తపిండములను
ల్లసితలోహితాక్తలాజములను
సురను బలి యొనర్ప నురగయక్షాసుర
ప్రముఖభూతములు శుభంబు లొసఁగు. 30

క. సౌమ్యాసౌమ్యబలులు విను
సౌమ్యాసౌమ్యప్రకారజనకృత్యంబుల్

సౌమ్యనృపోత్తమ యయ్యో
కామ్యముఁ దత్త్రత్పూజ్యకరణిం జేయున్. 31

క. అగ్రప్రదాయి వర్ణస
మగ్రుఁడు బలయుతుఁడు బుద్ధిమతుండు లోకా
నుగ్రహపాత్రము శాత్రవ
నిగ్రహశక్తుండుఁ దత్వతిష్ఠుండు నగున్. 32

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు గంగాపుత్త్రుతో సుమనోధూపదీపబలిప్రదానంబులఫలవిశేషంబు లింకను విన వలతుం జెప్పవే యనుటయు నప్పురుషవరుం డాకురువంశవరున కిట్లను నహుష వృత్తాంతంబున నది విస్పష్టం బగు వినుము చెప్పెద. 33

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు నహుషుని ధూపదీపదానవిశేషంబు చెప్పుట :—

సీ. నహుషుఁడు భూపాలనము సేయుచుండి రా
జసమించుకయు లేక సత్త్వనిష్ఠఁ
బుష్పంబులను ధూపముల దీపముల నివే
ద్యంబుల నమరుల కర్చ లిచ్చుఁ
బితృసంతతికి దీనఁ బ్రీతి యొనర్చు రా
క్షసయక్షభూతభుజంగమాది
తర్పణంబులు నర్హతానిరూఢములుగా
నివి గొని యునరించు నిట్లు నిత్య

తే. నిరతిఁ జెల్లించి తత్ఫలపరిణతి ప్ర
దీప్తతేజోవిశేషసంప్రాప్తదేవ
రాజ్యుఁడై సురమునిగణపూజ్యభావ
మహిమఁ బొందియు దీనిఁ దా మఱవఁ డధిప! 34

క. సురలఁ బితృదేవతలఁ ద
త్పరతను మున్నెట్టులట్ల పన్నగ సమ్యా

క్పరితృప్తులఁ గాఁ జేయుం
బరమ కుసుమ ధూపదీప బలిదానములన్. 35

తే. దానఁ జేసి తదీయమహానుభావ
మంతకంతకు నగ్గల మగుట కతనఁ
దగియె మునివరవాహనత్వంబు నమ్మ
హాద్యుతికి వేయు నేల యవద్యరహిత! 36

క. విను మనుజేంద్రుల కెవ్వరి
కిన లేని విశేష మతనికిం గలుగుట గ
ర్వనిరూఢి నొంది దుర్వ
ర్తనపరుఁడై యాతఁ డజగరత్వముఁ బొందెన్. 37

వ. అట్టియెడఁ బూర్వంబునం జేసిన పుష్పాదిదాన పుణ్యవిశేషంబుల మహానుభా
వంబు వలన నవ్వసుమతీశ్వరు శపించిన మునీశ్వరుండు సదయుండయి
శాపమోక్షంబు నిర్దేశించెఁ దత్ఫల విశేషంబునన యశేషదోష నిరసన
నిపుణుండవగు నీ వప్పుణ్యానుష్ఠానంబున కొదవి తని చెప్పి వెండియు. 38

తే. పాండవాగ్రజ నహుషుండు బ్రహ్మసభకు
నాత్మగృహమున కరిగినయట్ల యరిగె
నట్టిపెంపును జనవిభుం డవ్విశిష్ట
దానఫలమునఁ జూవె పొందంగఁ బడసె. 39

క అని పలికి భీష్ముఁ డిట్లను
విను మెందును దీపదానవిధి మే లనిశం
బును జేయ నూర్ధ్వలోకం
బను గర్తకుఁ బరమదివ్యబోధము నిచ్చున్. 40

క. ఎన్ని నిమిషములు దైవత
సన్నిధి వెలుఁగంగఁ జేయు జనుఁడు ప్రదీపం
బన్ని సురవత్సరములు సు
ఖోన్నతి సన్నుతుల నాతఁ డొప్పు దివమునన్. 41

క. అనిన విని ధర్మజుఁడు శం
తను తనయునితోడ విప్రధనము నపహరిం
చిన యాతఁ డేగతిం జను
ననుటయు నతఁ డిట్టులనియె నన్నరపతికిన్. 42

క. దురితము లనేకములు గల
వరయఁగ లోకమున వానియన్నిటికంటెన్
ధరణిసురధనము పాపపుఁ
దెరువునఁ గొనుటధిక మండ్రు ధీరవిచారా ! 43

క. భూసురధనాపహరణము
చేసినఁ గులనాశమగుట సిద్ధము దానం
జేసి యగును జండాల
త్వాసంగము నపరభవము నందు నరేంద్రా ! 44

వ. ఒక్కయితిహాసంబు సెప్పెద నాకర్ణింపుము. 45

—: క్షత్రబంధూపాఖ్యానము :—

ఆ. క్షత్రిబంధుఁ డనఁగఁ గల డొక్కనరపతి
యతఁడు మాలవాని నధికదుఃఖ
భాగిఁ గాంచె గాలిఁ బఱచువిప్రక్షేత్ర
తలము రేణువునకుఁ దలఁగి చనఁగ. 46

క. కని యాధూళికిఁ గడు రో
సినకారణ మేమి యనుఁడుఁ జెప్పె నతని కి
ట్లని యమ్మాలఁడు దొలుబా
మున నే నొక విప్రుకొడుక మునులు నుతింపన్. 47

ఆ. పరమనిష్ఠతోడ బ్రహ్మచర్యవ్రత
మాచరింతు భిక్షితాన్న మొక్క
నాఁడు వేడ్కఁ బుణ్యనదితీరమున భుజిం
పంగఁ దలఁచి చనఁగఁ బాప మదరి. 48

క. ధరణీదేవక్షేత్రము
పరాగపటలంబు బహుళపవనంబుగతిం
బరగి నరనాథ! నా దగు
కరంబు నన్నమునఁ బట్టెఁ గడుసాంద్రముగన్. 49

క. ఆధూళితోడఁ గుడిచిన
నీదుర్జన్మంబు వచ్చె నిది యెఱిఁగెదు సం
వేదనము పూర్వపుణ్యఫ
లోదయమునఁ గలిగె నిన్ను నొకకల గంటిన్. 50

వ. దానిం జెప్పెద నవధరింపుము. 51

క. ఒక విప్రవరుఁడు నన్నుఁ గని
యకటకటా యనుచు నిలిచి యడలకు మీదుః
ఖకలాపమెల్లవాయును
సకలంబును క్షత్రబంధుసంవాదమునన్. 52

క. అనియె నని చెప్పి వీడ్కొని
చని మృతుఁడై తొంటి బహుళ సత్కర్మంబుల్
దను నుత్తమపదమునకుం
గొనిపోయిన నిత్యసౌఖ్యకుండై యుండెన్. 53

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు గంగాపుత్త్రుతో నాగలోకం బేకప్రకారమనో
హారియై యుండునో బహుప్రకారప్రమోదియై వెలుంగునో యెఱింగింపవే
యనుటయు నతండు పుణ్యకర్మంబు లనేకవిధంబులు గావే కావునం దత్త
దనురూపానేకస్థానంబై నాకంబు నిశ్శోకంబును నస్తోకసుఖకరంబును నై
కరం బొప్పుచుండు గౌతమశతక్రతుసంవాదం బను నితిహాసంబు విను
మది భవదీయప్రశ్నంబునకుఁ బ్రాదేశవిశదీకరణం బగు నుత్తరం బై
యుండెడు గౌతముం డనుమహాద్విజుండు వనంబునం దపంబు సేయు
చుండి శుండాల శిశువుందల్లి లేనిదాని నొక్కెడం గని కారుణ్యంబు వొడమి
పుత్త్రునింబోలెఁ బెనిచె నయ్యేనికకొదమ కాలక్రమంబున మేటియేనుం

గయి మెలంగుచుండె నక్కాలంబున భూపాలనంబు సేయుధృతరాష్ట్రుం డను రాజున్నాకారంబు దాల్చి నాకపతి యయ్యేడకు వచ్చి యవ్వారణపతిం బట్టి తనకుం గొని పోవువాఁడై దీని నా కిమ్మని యమ్మునిపతి నడుగు టయు నతండు. 54

తే. ఇధ్మములు దెచ్చి యిచ్చు నేనిచట లేని
సమయమునఁ గాచు నీపర్ణశాల మర్త్య
బుద్ధియుత మిది యీదంతిఁ బుత్త్రుఁబోలెఁ
బెనిచినాఁడ నీ కీఁ జాల మనుజనాథ! 55

—: ఇంద్రునకు మతంగమహామునితోనైన సంవాదము :—

వ. అనుటయు నాకృత్రిమజనవిభుండు. 56

చ. మునులకు నేనుఁ గేటికి నమూల్యపుగోవులఁ బుచ్చికొమ్ము వే
యనఘ! పసిండి నీవలసినంతయు నిచ్చెద నన్న శైశవం
బున నిది తల్లిలేకునికిఁ బుట్టిన యక్కటికంబు పెంపునం
బెనుచుటఁ జేసి దీనిపయిఁ బ్రేమము నామదిఁ గల్గు భూవరా! 57

క. కావున నొల్లను బదివే
ల్గోవుల నిచ్చినను నిష్కకోటి యొసఁగినం
బోవయ్య యేను మోఱ యిడఁ
గా వావిరిఁ గొనఁగఁ దగునె కరిపతి నీకున్. 58

క. అని మునిపతి వలికిన న
జ్జనపతి వాహనము గాఁగ సామజముం గై
కొనఁ దగదె రాజునకు ని
ట్లనఁ దగునే నీకు విడువు హస్తిఁ బ్రియమునన్. 59

వ. అని రాజసంబు దోఁపం బలుకుటయు నప్పరమద్విజుండు పుయిలోట దక్కి యిట్లనియె. 60

తే. పుణ్యకర్ములు హర్షంబుఁ బొందఁ గనుట
పాపకర్ములు శోకార్తిపాలు వడుట

యెచటఁ గల్గు నజ్జముసభ కేఁగుదెమ్ము
దఁతి నచ్చట నిచ్చెద ధరణినాథ! 61

వ. అనుటయు నతండు. 62

సీ. వినుము నాస్తికు లగు జనులుఁ బాపాత్మకు
లును గాక యేను వత్తునె మునీంద్ర
యచటికి నన్న నయ్యముఁడు పుణ్యుఁడు తదీ
యాదరం బొప్పదే యనియె విప్రుఁ
డమ్మాట కవ్విభుం డప్పఁ బ్రోచునతండుఁ
దల్లికిఁ దండ్రి కత్యంతభక్తి
గలవాఁడు నమ్మేలు గను నందు రానొల్ల
నని పల్కెఁ బల్కిన నత్తపస్వి

తే. రమ్ము మందాకినికిఁ దత్తటమ్ముపొంత
హస్తి విడిచెద ననుమాట యాడ నాతఁ
డతిథి శిష్టాన్నభోజులు నప్రతిగ్ర
హులును గం ద్రది సరకు సేయుదునె యచటు. 63

క అనినను ముని మేరువనం
బున నీ కొప్పింతు గజముఁ బోద మనుడు న
జ్జననాథవరేణ్యుం డా
తని మోమునఁ జూడ్కి నిగుడ దరహాసముతోన్. 64

క. మృదువులు సత్యోపేతులు
సదయులు భూతహితులందుఁ జను జనములు నా
కది యేల వేడ్క నిదె వ
చ్చెద నొండొక మంచిచోటు సెప్పు మనవుడున్ 65

నారదమునినాయకుని వి
హారస్థల మైన వనమునం దిచ్చెద నీ

వారణము నచటు కిన్నర
ధీరమ్యం బప్సరోమతిప్రియ మనఘా! 66

సీ. అనిన గౌతముపల్కు విని గీతనృత్యాది
చతురులై దేవతాసన్మనీంద్ర
హర్షంబు గావించునట్టివా రచ్చటి
కరుగుదు రేవొల్ల నచ్చ టనియె
నరపతి యుత్తరకురుభూము లనిమిష
కమనీయములు సర్వకామ్యవర్షి
యగు నందు వాసవుఁ డట వచ్చి కరి నొప్పఁ
గొను మని పలికె నమ్మునివరుండు

తే గామహింసారహితులకుఁ గాక నాకుఁ
దరమె తత్ప్రదేశం బని దర్పఫణితి
నాడెఁ బతి దాని కాభూసురాగ్రగణ్యుఁ
డిందుగృహమున నిత్తు ర మ్మిభము ననుడు. 67

క. దానరతులు నక్షములా
దాన విముఖు లందుఁ బోవుతరముజనులు నా
కానెలవు సెలవు లే దని
మానవపతి పలుక ముని సమధురవచనుఁడై. 68

వ. అన్నరనాథుతోడ. 69

సీ రవిపాల నిచ్చెద రమ్ము కుంజరముఁ జే
కొనుటకు ననిన నజ్జనవిభుండు
నుతతపస్స్వాధ్యాయరతులకు గంతవ్య
మచ్చోటు నాకేల యనుడు వరుణు
పురిఁ గుంభిఁ గై కొను పొద మన్న మునిఁ జూచి
యగ్నిహోత్రము నిష్టి యజనములును
గలవా రరుగుదురు గాక యన్నెల వొల్ల
నని యాడె భూపతి యతని కాతఁ

తే. డింద్రుకడ మర్త్యకోటికి నిష్ట మచట
గౌరు నీ కిత్తు నని చెప్పె శూరయాజి
వేదిశతవర్ష పురుషులు వోదు రందు
దాని నేఁ గోర నని పల్కె ధరణివిభుఁడు. 70

వ. పలికిన నప్పరమతపోధనుండు. 71

క. రదిఁ గొను మచ్చోటను వే
పొద ప్రాజాపత్యలోకమున కనవుడు నా
కది యేల యశ్వమేధుల
పద మనియెం బతి తపస్విపతి యాతనితోన్. 72

చ. అపగతమోహశోక మగునట్టిది గోగణలోక మిత్తు మ
ద్విపవరు నందు నీ కనిన దీర్ఘ నిషేవులు గోప్రదానవ
ణ్యాపరులు బ్రహ్మచర్యనియమాఢ్యులు నచ్చటి కేఁగువారు దా
నిపయిఁ బ్రియంబు నాదు మది నెక్కొన దక్కడ కేల వచ్చెదన్. 73

సీ. అని ధృతరాష్ట్రుఁ డాడిన ముని శీతోష్ణ
సుఖదుఃఖమిత్రారిముఖములైన
బహువిధద్వంద్వముల్ పరఁగవు బ్రహ్మలో
కమున నయ్యెడ సామజము హరింతు
గాని ర మ్మనుడు నహ్మానవపతి యసం
గులుఁ గృతాత్ములు వ్రతాచలితమతులు
నధ్యాత్మనిరతులు నందుఁ బోదురు గాక
యచ్చటు గాన శక్యంబె నాకు

తే. నవనిసురవర్య! యన రాజు నతఁడు సూచి
మునిమహత్తరుఁ డే నిన్ను ననిమిషేంద్రుఁ
గా నెఱింగితి నెల్లలోకములఁ దిరుగు
దెచట నైనఁ బొందదు గదా యెగ్గు నిన్ను. 74

చ. అనవుడు మ్రొక్కి యింద్రుఁడు మహాత్మ! మతంగజహేతువాదవ
ర్తను ననుఁ బంపు నీవనువు దక్కొని చేసెద నన్నుఁ బుత్త్రుఁ డీ

వనకరి నాకు సాధుజనవత్సల! యిమ్ము కరంబు నెమ్మి దీ
ని ననియె సాంత్వనంబుగ మునిప్రవరుండు గుణప్రదీపకా! 75

వ అనిన విని యింద్రుం డిట్లనియె. 76

తే. కరి చెలంగి నీమీఁదఁ బుష్కరము సాఁచి
మూరుకొనియెడు నడుగులమ్రోల నిల్చి
ముద్దు గురియుచుఁ బలుమఱు మ్రొక్కి నిట్టి
దాని ని న్నెల పాపుదు మాననీయ! 77

మ. నను నే డాఁచెద నన్న నేబుధులుఁ గానం జాల రక్షిణబో
ధనసంపత్తి నెఱింగి తేర్పడ మునీంద్రా! రండు నీవున్ భవ
త్తనయుం డీకరియున్ నియంతసుఖనిత్యం బైన నాకంబున
దనపాయస్థితి మత్సఖత్వమునఁ బెంపారం బ్రవర్తింపఁగన్ 78

ఆ. అనుడు సంతసిల్లి యట్ల కాక నిన న
మ్మునివరుండుఁ గరియు మున్ను గాఁగ
నేఁగె దివమునకు మహేంద్రుఁడు సమ్మోద
భరితుఁ డగుచుఁ గురునృపాలవర్య! 79

క. అనిన విని భీష్ముతో న
జ్జనపతి యి ట్లనియెఁ దపము సారపుధర్మం
బని యూఁది మీరు సెప్పుదు
రనఘా! లే కుండునే తదధికం బొకఁడున్. 80

వ. అనుటయు నాదేవవ్రతుం డానరదేవోత్తము నర్మిలి నాలోకించి. 81

—: భగీరథునకు బ్రహ్మతోనైన సంవాదప్రకారము :—

సీ. వినుము ధర్మము లెల్ల వినుతకృత్యంబుల
తప మెన్ని యెన్నఁగా ధర్మమెందుఁ
గలదు తపం బనఁగా నియతాశన
త్వము భగీరథుఁడు పద్మజునిసభకు

నరిగిన నతనితో నద్దేవుఁ డిందుల
కతులనిర్మలతప మాచరింప
కరుగుదేరంగ నెవ్వరికిని రా దెట్లు
వచ్చితో యనిన నవ్వసుమతీశుఁ

తే. డేను గోదానములును భూదానములును
గన్యకాదానములుఁ దీర్థసేవనములును
రాజసూయాశ్వమేధాధ్వరములుఁ బెక్కు
సేసినాఁడ వచ్చుట దానఁ జేసి కాదు. 82

మ. అవనీదేవత లొక్కెడం గ్రతువిధివ్యాసక్తులై యుండఁ ద
త్ప్రవిఘాతంబులు దోఁచె నేను రణసంరంభమునన్ వారి కు
త్సవ మొందించితి వానిఁ బాపి ముద మందన్ వారు నన్ బ్రహ్మపా
ల వరిష్ఠావ్యయసౌఖ్య మొందు మని లీలం జెప్పినన్ వచ్చితిన్. 83

తే. ఉఁకలియు నీరువట్టును నాదరింప
కేను విప్రులపని సేసి యిట్టిమహిమఁ
గంటి నియతాశనత్వము కాక తప మ
నంగ వే తొండె ధర్మాభినంద్యహృదయ! 84

చ. అనుటయు బ్రహ్మ యవ్విభున కర్చన లిచ్చి తగంగ గారవిం
చె నధిప! నీవు విప్రుల భజింపుము సంయమితాశనుండవై
యని దివిజాపగాసుతుఁడు సాదరభాషణవృత్తిఁ జెప్పిన
న్విని ముద మంది ధర్మజుఁడు నెమ్మి దలిర్పఁగ నమ్మహాత్ముతోన్. 85

క. పురుషుఁడు శతాయు వను శ్రుతి
పురుషవరా! బాలురైనఁ బొందుదురు మృతిం
జిర మగు నేమిట నాయు వ
చిరమగు నెద్దానఁ దెలియఁ జెప్పుము కరుణన్. 86

వ. అనుటయు నయ్యఖిల ధర్మవేది యవ్విభున కిట్లనియె. 87

తే. అనఘ! యాచార మాయువుఁ బెనుచు నదియ
కాదు శ్రీయును గీర్తియుం గలుగఁ జేయు
విను దురాచారుఁ డాయువు పెనుపుఁబొందఁ
డతని సర్వభూతంబులు నభిభవించు. 88

క. కావున నాచారపరత
భూవర మేల్ సాధుజనులు వోవుతెరువు సం
భావించుట యాచారము
దా వర్ణాశ్రమ సమర్థ్వతం బరఁగు నృపా! 89

ఆ. గురునిమాట సరకు గొనమి దుశ్శీలత
పిట్ట పుడుక గోరు పిసుకఁ ద్రుంపఁ
గఱవ మరుగు టుదయకాలాస్తమయసమ
యముల భానుఁ జూచు టాయు వడఁచు. 90

క. విను క్రోధంబును హింసయు
నన్నృతంబును లేమి సంధ్యలైనం దదుపా
సనము సురపూజనము రే
పొనరించుట చిరతరాయు వొనరించు నృపా! 91

క. పరదారగమన మొప్పదు
పురుషున కది యెల్ల పాపములకంటె నరే
శ్వరవర! యాయుస్సంక్షయ
కరంబు దద్వర్జనంబు గడుమే లరయన్. 92

క. పరదారలయందును సఖి
గురువృద్ధనృపాల బాలకుల బాంధవ భూ
సురవైద్య భృత్యబుధనా
గరికులసతు లాయువునకుఁ గడుఁ జే టనఘా! 93

వ. అని చెప్పి. 94

క. మేలివి కీడివి యని భూ
పాలక! యేఁ జెప్పినట్టిపను లెఱుఁగుము నీ
వోలిన యాయువుఁ బెనుపం
జాలు ననియు నపహరింప శక్తము లనియున్. 95

తే. తగనియది యెద్ది యైన వ్రతంబు పూని
మాన నోచిన నాయువు మాల్పకుండు
నంతటన పోవ దాయువత్యంతవృద్ధిఁ
జేయుఁ దగినది సేసినఁ జెప్ప నేల. 96

వ. అని పరిభాషించి. 97

క. దేవగృహముకడ వీథిని
గోవాటమునందు రచ్చకొట్టముపొంతన్
భూవర! సస్యములను వి
ష్ఠావిసృజన మొప్ప దండ్రు చారిత్రవిదుల్. 98

ఆ. ప్రాఙ్ముఖుండు నార్ద్రపాదుండు నై భోజ
నంబు సేఁత మే లనంగ విందు
నిలిచి యుండి కుడుపు నింద్య మమ్మెయి మూత్ర
సర్జనంబుఁ బాపసరణి యండ్రు. 99

క. అనలము గోవును బ్రాహ్మణుఁ
జన దెంగిలితోడ ముట్టఁ జంద్రార్కులఁ జూ
డను నమ్మెయిఁ దగ దాసన
మును గాంస్యము ననఘ! భిన్నములు వర్జ్యంబుల్. 100

ఆ. వృద్ధు పెచ్చునపుడు విను బాలుప్రాణంబు
లెగయఁ జూచి యతని కెదురు లేచి

ప్రణతిఁ జేసెనేనిఁ బాదునఁ బడి యపి
దొంటియట్ల నిలుచు దురితదూర! 101

తే. అధ్యయనమున మస్తకం బంటుటయును
నిద్రయును నశుచితతోడ నింద్యకోటి
శిరముఁ గ్రోఁకంగఁ దగ దిరుచేత మస్త
కంబు తైలంబు బూయఁగాఁ గాదు మేన. 102

సీ. వైరనిర్బంధంబు వలవదు గురునితో
నతఁడు కోపించిన ననుసరించి
తీర్చుట మేలు నిందించుట గురునెడ
నన్నృత మాడుట యాయు వపహరించు
విప్రగోక్షత్రియవృద్ధదుర్బలభార
వహగర్భిణులకు నీ వలయుఁ దెరువు
మాన్యభూదేవుని మంగళంబుల ఁన
స్వతులను వలగొని చనఁగ వలయుఁ

తే బంచదశిని చతుర్దశిఁ బద్మమిత్ర
వసుతిథుల జన్మతిథులందు వలయు బ్రహ్మ
చర్య మడుగు లొండొంటితోఁ జనదు తోమ
దోషములు గొండియముఁ గ్రూరభాషణంబు 103

తే. అంగహీను దరిద్రు విద్యావిహీను
రూపహీనునిఁ దెగడుట పాప మంద్రు
వేదదేవతానిందలు వేతనార్థ
కముగ జోస్యంబు నడపుట కల్మషములు. 104

సీ దంతధావనము మూత్రపురీషసర్జనం
బులు మౌనియై చేయ వలయు నుభయ
సంధ్యల నిద్రింపఁ జనదు తండ్రికి రేపు
మ్రొక్కి యాచార్యవిప్రులకు వరుస

మఱి మ్రొక్కనది వీరి కెఱుఁగుట దక్క దే
    వార్చనంబునకు మున్న న్యుకడకుఁ
జనఁ గాదు గర్భిణీసం యోగ మొప్పదు
    పరిణయమునకు మున్ సురతసుఖము

తే. దనుభవించిన నవకీర్ణయందు రట్టి
యఘము వోవుఁ బ్రాయశ్చిత్త మాచరింప
నుత్తరము పడమర దలయుఁగ శయింపఁ
దగదు శీర్ణతల్పంబు నిద్రయును గీడు. 105

క సితపీతంబులు ధార్యము
లతులమతీ! కుసుమకోటియందుఁ గృతస్నా
నత రే పాపము శుచిత
చ్యుతుఁ డగు సుస్నాతుఁడేని నొడలు దొడసినన్. 106

తే. నీళ్ల నాడక మును పూఁత నిందితంబు
చీర తడితో విదిర్చుట సెట్ట యొరులు
గట్టి విడిచిన వస్త్రంబు గట్టఁ గాదు
మడతమార్చు టొప్పదు కడుమాపు దైన. 107

క. వలవదు వటపిప్పలముల
ఫలములు నమలంగ మేడిపండ్లును దగ దా
వుల మేఁకల నెమిళుల యెఱ
చులుఁ గానివి యవిహితంపుఁజోటుల నధిపా! 108

క. విను మొరుచూచిన మూచూ
చినభోజ్యము నింద్య మన్యచిత్తముతోడం
గొనఁ దగ దాహారము పొ
త్తునఁ గుడుచుట యఘము గూడు దూషించుటయున్. 109

క. చేతఁ గొని యుప్పు నములుట
రాతిపయిని నుప్పుగొనుట రాత్రి దధిమధూ

పేతంబుగఁ గుడుచుట ధ
ర్మేతరములు రేయి సక్తు వెగ్గు నరేంద్రా! 110

క. ఒకళులు సూచినయది వా
రికిఁ బెట్టక నములుటయును బ్రీతిం దనపం
క్తికిఁ దెచ్చినచుట్టలు వే
తొకభంగిం గుడువఁ గుడుపు నుఋ విషభుక్తిన్. 111

క. నేయి మధువు సక్తువు దధి
పాయసము జలంబు భుక్తపరిశిష్టము భూ
నాయక! యేరికి నిడఁ దగ
దాయువు పెంపారఁ గోరు టాత్మఁ గలిగినన్. 112

తే అంగుళాగ్రముల్ చిటికెనలందు మొదళు
లనఘ! దేవర్షి తీర్థము లనఁగఁ బరఁగు
వరుస వరకేలియుప్పలవాయి పైతృ
కంపుఁదీర్థంబు తర్పణకార్యమునకు. 113

క. ఆచమనపూర్వకంబుగ
నాచరణీయంబు సర్వ మగు తర్పణమున్
వాచఃపరుషత క్రోధం
బాచారవిధిజ్ఞు లఘము లంద్రు కుమారా! 114

క. దినమున సురతం బెయ్యెడఁ
జనదు చెడిపఁ గన్యఁ గవయ కనదు పతిత నం
టనిదాని నగ్నఁ జూడం
జన దుమిసిన వార్పకునికి సఖుతుఁడైనన్. 115

ఆ అట్టియెడలఁ దనకు నాచమనము దొర
కొనక యున్న సూర్యుఁ గనుచుఁ బ్రణవ
కలనతోడఁ గూడ వలచెవి ముట్టుట
శుచిత నిచ్చు నంద్రు సూరిజనులు. 116

ఆ. భగిని గురుని మిత్త్రుఁ బండితు వంశజుఁ
బేద వడినఁ దెచ్చి ప్రియముతోడఁ
దనగృహమునకల్మి కనురూపముగఁ బ్రోపు
పెనుపు సేయు నాయువునకు సిరికి. 117

క. పారావతములు శుకములు
శారికలును బుష్పలతలు జనవర పసిఁడిం
దారమున నైనముట్టులు
నారయ గృహమంగళంబు లాదర్శములున్. 118

తే గ్రుడ్లు గ్రద్ద దివ్వారుపుఁ బ్రువ్వు గూఁబ
యిల్లు సొచ్చిన శాంతి సేయింప వలయుఁ
జదువుఁ గుడుపును సందెలఁ జనదు రాత్రి
యైనఁ బితృకార్యములు సేయు టఘముఁ జేయు. 119

క. కులమును రూపము శీలముఁ
గలకన్య వరించి యందుఁ గనిన యపత్యం
బులకుఁ దగ నడపునది మం
గళములు గృతదైవపైతృకక్రియుఁ దగుమన్. 120

తే. వలయుఁ బ్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖత్వముల నొకటి
తారకంబులుఁ దిథులును వారములును
జోస్యు లెఱిఁగించినవి మేలు సువ్రతైక
లోల! మంగళిపనికిని దైలమునకు. 121

క. వినుము సపిండీకరణ
మ్మున నేకోద్దిష్టమునను భోజనవిధి వ
ర్జన మొప్పు నామతిఁపక
చన దామెతఁ గుడువఁ బోవ సజ్జనవినుతా! 122

క. తల్లికిఁ దండ్రికి సుతులకు
నెల్లవిధంబులను వలయు హితముల్ సెప్పన్

మల్లకుఁడు గాక కర్ణము
సల్లక్ష్యము గాఁగఁ జూచి సౌజన్యనిధీ! 123

సీ. క్షత్త్రియుం డశ్వంబు గజమును రథమును
నెక్కనేర్పులు గడుఁ బెక్కు గఱచి
నానాయుధాభ్యాసనైపుణంబునఁ బొల్చి
యుద్ధతంత్రములకు నోహటింప
కుండెడుమది బేర్చి దండనీతికి బోధ
కం బగునట్టిశాస్త్రంబు మొదలు
గాఁగ గాంధర్వంబుఁ గామతంత్రంబు లో
నుగ శాస్త్రముల నెల్లఁ దగినభంగి

ఆ. నలవరించి మున్న యధ్యయనంబునఁ
జౌరవ గలిగి ధర్మచరణవేది
యై ప్రజాభిరక్ష యధ్వరకరణంబు
వలను మెఱసి నడవవలయు నధిప! 124

క. విను వర్ణాచారంబుల
ననఘ! యిచటఁ దెలుపఁ దొడఁగ నైనను మును లీ
పను లాయుర్వృద్ధికరము
లనుట కతన వలసె నీకు నై చెప్పంగన్. 125

సీ. అధిప! రజస్వల నంటుట కల్మష
మాచరితస్నాన యైనసతిఁ జ
తుర్థదినంబున దోషాసమయమునఁ
జెందంగఁ దగు నంద్రుఁ గొందఁ బార్యు
లేనవునాఁ డొంద నింతియు షష్ఠాహ
మునఁ బొంద మగవాఁడు బుట్టు వినుము
మఱియును సమవిషమము లగుదివసంబు
లం దోలిఁ బురుషుండు నంగనయును

తే. సంభవింతు రిట్టులు షోడశంబు దాఁక
నెల్లనాఁడును ఋతుశక్తి యెడల కుండ
నెట్టికార్యము గల్గిన ఋతుమతీస
మాగమము దప్ప నీ కున్ననాయువెక్కు. 126

క. విను మాచార మవశ్యం
బును నడపఁగ వలయు ధర్మమున కది మూలం
బనఘా! ధర్మం బాయువుఁ
బెనుచును లక్ష్మిని యశంబుఁ బెం పొందించున్. 127

తే. ఇన్నియాచారములలోన నెక్కు డంద్రు
సకలభూతంబులందును సదయుఁ డగుట
యాదిమును లట్లు గావున నఖిలవర్ణ
ములకు దయ కల్మి పెద్దయు వలయు గుణము. 128

క. ఈయాచారాధ్యాయం
బాయుశ్శ్రీకీర్తికారి యగుఁ బాపంబుల్
వాయం జేయును బృథివీ
నాయక! సద్భక్తిఁ జదివినను దగ వినినన్. 129

తే. అనినఁ బ్రీతుఁడై పాండునృపాగ్రతనయుఁ
డమరతటినీతనూజుతో నన్నదమ్ము
లేమి విధమునఁ దమలోన నెనసి నడచు
వార లెఱిఁగింపు మనుటయు గారవమున. 130

వ. అతం డతని కిట్లనియె. 131

క. విను భక్తియు వెఱపుఁ గలిగి
యనుజన్ములు పెద్దవాని నారాధింపన్
జనవర! యతండుఁ దమ్ములఁ
గొనియాడన్ సిరికిఁ బట్టగుదురు రుజ్వలులై. 132

క. అనుజుఁ డొకఁడు వెంగలియై
నను దప్పెడుఁ గాని పెద్దనకుఁ గార్యజ్ఞా
ననిరూఢి లేక తక్కిన
ననుజన్ములు సిక్కు వడుదు రవనీనాథా! 133

చ. జనవర! యన్నదమ్ములు ప్రసన్నమతిం గలకల్మి పంచి కు
డ్చిన వినుతించు లోకములు శ్రీయుఁ బొరింబొరిఁ బెంపు నొందు లో
భనిరతిఁ బెద్ద కాసపడి పాడి దొఱఁగినఁ బ్రాణగొడ్డపుం
బను లగు నవ్విధంబు మనపడ్డది గాదె జగం బెఱుంగఁగన్. 134

తే. తండ్రి పిమ్మట నన్నయ తండ్రి పిన్న
వారలకు నెల్ల నాతనివనిత తల్లి
తల్లి కడచన్న నని చెప్పి తాత మఱియు
మనుమనికి నిట్టు లను నభిమన్యుపౌత్త్రి! 135

క. మానవ నాయక! యగ్రజుఁ
డైనను ననుజన్ముఁ డేని నన్యాయంబుం
బూని సహోదరులకుఁ గీ
డైన నతఁడు దండ్యుఁ డందు రవనీపతికిన్. 136

వ. అని సహోదరప్రకారంబు సెప్పి వెండియు. 137

క. విను మప్పుఁ దల్లియట్లుగఁ
గొని నడపఁగ వలయుఁ జన్ను గుడిపి పెనిచె నె
వ్వనిత యదియు నాతనికిని
జననీసమ యండ్రు బుధులు సౌజన్యనిధీ! 138

క. జనకుం డధికుఁ డుపాధ్యా
యునకుఁ బదిమడుంగు లెక్క డుర్వీనాథా!
జనకునకు దశగుణంబులు
జనని గురుత్వమున నిది ప్రశస్తము శ్రుతులన్. 139

క. జననీజనకులచే నగు
జననం బాగమము దను విషయ మని చెప్పన్
విను మాచార్యువలన నొం
దిన పుట్టు జరామరంబు దివ్యంబు నగున్. 140

వ. కావున గౌరవంబున నాచార్యుండు సర్వాధికుండు. 141

క. అని యిట్లు సుప్రసంగం
బున గురుజన తారతమ్యములు సెప్పినఁ దా
విని శంతనుతనయున కి
ట్లనుఁ బాండునృపాగ్రతనయుఁ డతులిత భక్తిన్. 142

క. భూసురులకు నృపులకు నుప
వాసము దగుఁ గని యన్యవర్ణులకుఁ దదీ
యాసక్తి గలిమి పెద్దయు
దోసం బని వింటు ధర్మధుర్యస్వాంతా! 143

—: భీష్ముఁడు ధర్మరాజున కుపవాసవిధివిశేషంబు సెప్పుట :—

వ. ఉపవాసవిధియోగ్యతయును దత్ఫలవిశేషంబును విన వలతుం జెప్పవే యను టయు నప్పురుషవరుం డప్పుడమిఱేనితో దీని నీవు నన్నడిగినట్లు యే నంగిరసు నడిగిన నమ్మునిపతి నాకుం జెప్పె నత్తెఱంగుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపు మని పలికి యి ట్లనియె. 144

క. రాత్రిత్రయంబు బ్రహ్మ
క్షత్రియులకు నుపవసింపఁ జనుఁ దదధికమున్
గాత్రస్థితిఁ దప్పింపని
మాత్ర నయిన మేలు కురుసమాజవరేణ్యా! 145

క. విను వైశ్యులకును శూద్రుల
కును నాలుగు గుడుపు లుడుగు కొలఁదికి మిగులం

జన దుపవసింప నుపవా
స నిరూఢత పెంపు కల్మషము వారలకున్. 146

ఆ. పౌర్ణమాసిఁ బూర్వపక్షాష్టమీచతు
ర్దశుల నుభయపక్షవశత వచ్చు
షష్ఠిఁ బంచమిని సునిష్ఠమై నుపవాస
మున్న వివిధశుభము లొలయు నండ్రు. 147

సీ. ఏకభుక్తవ్రత మెంతయు నిష్ఠ మా
సం బెల్ల నడపిన సద్ద్విజుఁడు
సుభగాకృతియు రూపశోభితాంగనయు స
త్సుతులును ధనధాన్యతతులు భోగ
ములు సద్గుణంబులు భూరియశంబును
మొదలైన బహుశుభంబులకుఁ బాత్ర
మగు నేఁడుకాల మయ్యతులవ్రతము సల్పి
యఖిల భూలోక సౌఖ్యములుఁ బ్రదిదివ

తే. మొదమును గండ్రు రెండును మూఁడు నాల్గు
నిక్రమంబున నోపిన ట్లెక్క నట్టి
దినము లెడ పెట్టి కుడుచుచు ధృతి నొకేఁడు
నడపువారలతెఱఁగు లేర్పడఁగ వినుము. 148

క. ఎక్కుడు దినముల శుభములు
నెక్కు నఖిలవైభవములు నెక్కుదినమునం
దక్కక యుండెడుకాలము
నెక్కు మహాత్మతయు నెక్కు నిభపురనాథా! 149

తే. వత్సరంబెల్లఁ బక్షోపవాసనియతిఁ
గడపునతనికిఁ బుణ్యలోకంబు లెల్ల
వాసభూములు మాసోపవాసవృత్తి
యైన బ్రహ్మలోకంబు సౌఖ్యంబు గలుగు. 150

ఆ. ఎంతనిష్ఠ గలిగె నేనియు మాసంబు
లోనియంద యెక్కుడైనదినము
లధిప! యుపవసింప నగుఁ గాని మాసాధి
కోపవాసవృత్తి పాప మండ్రు. 151

వ. యుగసామర్థ్యంబుననుం బురుష మహానుభావ విశేషంబుననుం జేసి యుపవాసవ్రతంబు మహాధికకాలకృతం బయినను గీడుం జేయక యత్యంత ఫలప్రదంబై యుండు. 152

తే. మాతకును వేదమునకు ధర్మంబునకును
బరము లగుగురుశాస్త్రలాభములు లేవు
తపము లే దుపవాసవ్రతంబుకంటె
నధిక మైనది యండ్రు మహాత్ము లనఘ! 153

తే. పావనంబులలోనెల్ల బ్రాహ్మణుండు
పరమపావన మను శ్రుతి పౌరవేంద్ర!
యట్లు గావున భూదేవతార్చనంబు
భక్తిసంభృతముగ నడపంగ వలయు. 154

వ. అప్రసక్తం బైనను నీయర్థంబు విన వలయు నట్టిది గావునం జెప్పితి నని పలికి వెండియు. 155

చ. అనశననిష్ఠఁ జేసి సుర లాదిమునుల్ మహితానుభావులై
రనఘ! సహస్రవర్ష సమనంతరకల్పిత మైనయేకభు
క్తనియమ తంత్రమున్ నడపి గాధితనూజుఁడు బ్రాహ్మణత్వముం
గనియె మహోపవాసముల గాని ఫలంబులు లేవు భూవరా! 156

క. కావున నుపవాసవ్రత
సేవనము శరీరమునకుఁ జిత్తంబునకుం
బావన మైహిక మహిమయు
దేవనిలయసుఖము నివ్విధిన్ సమకూరున్. 157

క. పరమ మగునీవ్రతమున కం
గిరసుఁడు దర్శకుఁడు దత్ప్రగీతవిధమునన్
నరు లెవ్వరు దర్శకు లగు
దురు వారిల బొరయ వేమి దుఃఖములు నృపా! 158

క. ఈతంత్రంబు పఠించినఁ
బ్రీతి వినినఁ బాయు బహుదురితములు తిర్య
గ్జాతులభాష లెఱింగెడు
నాతెలి వగు నపరభవమునందు నరులకున్. 159

వ. అనిన విని ధర్మజుండు సర్వజ్ఞానమాననీయునితో యజ్ఞకర్తయగుట మేలని మీరు పెక్కెడలం జెప్పితిరి యజ్ఞంబు ధనధాన్యవిభవ సహాయ సంపన్నులకుం దక్కం దక్కటివారలకుం జేయ శక్యంబు గామి దెల్ల బెల్లవారికి ననుష్ఠింప నయ్యెడునట్టిపుణ్యకర్మం బెయ్యది యుపదేశింపవే యనుటయు నమ్మహీపతికి నమ్మహాత్ముం డిట్లనియె. 160

క. నరవర! యర్థంబులునుం
బరివారము లేకయును శుభస్థితిఁ జేయన్
దొరకొని యుండుట గని యం
గిరసుం డుపవాసముం బ్రకీర్తించెఁ దగన్. 161

క. ఉపవాసాయాసంబును
నృపముఖ్యా! దుస్సహముగ నీవు దలఁచి య
జ్ఞపరత్వము దుర్ఘటమను
నెప మిడి యిట్లడిగి తని మనీషం గంటిన్. 162

వ. అనశనవ్రతంబులందును జులుకనితెఱం గెఱింగించెద. 163

చ. పగలును రేయుఁ గుడ్చి జలపానము లోనుగఁ గుడ్చునప్డు తు
ష్టిక నొనరించి మర్త్యుఁ డొకటిన్ నడుమన్ మఱి యెప్డు నంట కే
మిగతిని బాపముం బొరయమిం దలకొల్పుచు హోమకార్యముం
దగుమెయిఁ జేయుచున్న విను తంగెటిజున్న గు నూర్ధ్వలోకముల్. 164

వ. ఇది మేలితెలుంగు గొందఱు దుష్కరంబుగాఁ దలంతు రట్టివారలు దమ
యోపినభంగుల నంగిరసుం డుపదేశించిన యుపవాసవ్రతవిశేషంబు లను
ష్ఠించు వా రని చెప్పిన నప్పౌరవోత్తముం డయ్యుత్తమబోధనిధికి నమ
స్కరించి యధ్యాత్మక విద్యాబోధకప్రకారంబు లగువాక్యసంచయంబులు
పెక్కెడలం గృష్ణద్వైపాయనాదిమునీంద్రులును గృష్ణుండును నాకర్ణింప
నుపన్యసించితిరి కృష్ణశ్రోతృత్వంబు మహార్హతమంబు గృష్ణుని యున్నరూ
పెఱుంగుటయు నత్యంతసంభావనీయంబు. 165

ఆ. ఎవ్వఁ డెఱుఁగఁ బడిన నెఱుఁగంగఁ బాలివి
యైన యెల్ల యవియు నవగతంబు
లగుట యీపరాశరాత్మజుఁ డాశ్రిత
కోటి కర్థిఁ గృష్ణుఁ గుఱిచి చెప్పె. 166

క. కావున నధ్యాత్మకవా
క్యావలికిం జేరుగడ మహామహిమపదం
బై విలసిల్లెడుఁ గృష్ణుఁడ
యే వినఁగా వలతు నమ్మహితవాక్యంబుల్. 167

వ. అనిపలికి యింకను నధ్యాత్మవిద్యావివరణంబు లగువాక్యంబు లనుగ్ర
హింపవలయు నని సంప్రార్థనంబు సేసిన నప్పార్థివాగ్రగణ్యుతో నక్కువ
రేణ్యుండు హరసనత్కుమారసంవాదంబు సెప్పెద నది యధ్యాత్మవిద్యో
పకార ప్రసురంబు లైనయుపన్యాసంబుల నొప్పియుండు విను మని
యిట్లనియె. 168

—: హరసనత్కుమార సంవాద ప్రకారము :—

చ. హరుఁడు సనత్కుమారుకత కర్థిమెయిం జనుదేర నమ్మునీ
శ్వరుఁడు చితాసనాదు లుపచారవిధిజ్ఞతఁ దా నొనర్చి యా
దరభరితాత్ముఁడై యభిమతం బగుకార్య మనుగ్రహింపు త
త్పరమతి నిర్వహింతుఁ దగ దాసిఁ ద్రిలోచన మృత్యుమోచనా! 169

తే. అనిన నీతోడి గోష్ఠికి నర్థి పుట్టి
యరుగుదెంచితిఁ దమ్ముఁడ! యని ప్రమోద

మెసఁగఁ బల్కి యప్పరమేశుఁ డిట్టులనియె
నఖిలలోకార్చితుం డగునతనితోడ. 170

క. ధ్యానమున దర్శనీయం
బైనది యేవస్తు వెన్ని యనఘచరిత! స
మ్మానితతత్త్వంబులు సం
ఖ్యానము యోగంబు నెట్టిగతులం జెల్లున్. 171

వ. చెప్పుము మఱియు నధ్యాత్మవిషయంబు లగువిశేషంబులును వివరింపు
మనుటయు నయ్యంభోజసంభవుం డయ్యభవున కిట్లనియె. 172

క. అరయఁగఁ దత్త్వము లనునవి
యిరువదినాల్గింద్రు గొంద ఱిభదనుజహరా!
యిరువదిమూఁ డనుటయుఁ గల
దిరువదియే నంద్రు వానినే యెట్లనినన్ 173

క. ఇరువదిమూఁ డనువార
ల్గిరిజేశ్వర! ప్రాకృతుల్ మలీమసవిధ మ
త్తెరువు మనోబుద్ధులు వా
రరయఁగ నొక్కండ యండు రది యట్లుండెన్ 174

క. ఇరువదినాల్గనువారలు
నరసి మనశ్శుద్ధి బుద్ధి యనుకాన్పున న
ప్పురుసునఁ బలికెద రేఁ గను
తెరువున వినుతత్త్వవిధము దేవస్తుత్యా! 175

తే. పంచవింశ మధిష్ఠానభావ మొంది
విలసనము నిచ్చుఁ దగఁ జతుర్వింశతికిని
దన్న కని తనయంద డిందఁగ జేయు
దాన నప్పిండుగలయది లేని యదియు. 176

వ. చతుర్వింశతితత్త్వంబులు వివరించెద. 177

తే. అవధరింపుము భూతంబు లయిదుఁ దద్గు
ణము లుఁ బది యింద్రియములు మనంబు బుద్ధి
యును మహేశ! యహంకారమును ప్రకృతియు
నాఁగఁ దత్త్వంబు లిరువదినాల్గు వొలుచు 178

వ. ఆ చతుర్వింశతితత్త్వంబుల నధిష్ఠించి యుండుతత్త్వంబు నిర్దేశించెద 179

క. దేహం బని యెడ నెరవున
నూహించును బుధుఁడు దాన నుండుం గాష్ఠ
స్వాహాప్రియుక్రియఁ బురుషుఁడు
సోఽహమనినకాన్పు రుద్ర యతనిఁ గను టగున్. 180

క. ఈనెఱి నిలుచుట గలుగదు
మానేర్ష్యావంతు లైనమానవులకు ని
ష్ఠానూన తపోవర్తను
లైనను గార్హస్థ్య బహుముఖాత్మకు లగుటన్. 181

వ. శ్రుతి పురుషు నమృతార్థతత్వం బనియు బ్రహ్మం బనియు నిర్దేశించి.182

తే. అన్ని తత్త్వంబులకు నమృతార్థతత్త్వ
మెక్కుడది యీశ్వరంబు ననీశ్వరంబు
సత్యపాకంబు నతిరహస్యంబు దానిఁ
గనిన మృత్యుజాలము చిక్కుఁ గడవ వచ్చు. 183

క. అనఘ! యనులోమమునఁ దోఁ
పును బ్రతిలోమమున లయము వొందుటయును గ
ల్గును సర్వతత్త్వముల కవి
యొనయిక బ్రహ్మమును గలయు టేకత్వ మగున్ 184

తే ఉత్తమశ్రద్ధ లేకున్నఁ జిత్తమేక
ముఖముగా కున్న నింద్రియముల జయింప
కున్న వేదంబు చదుపకయున్న నతని
కీపరిజ్ఞాన మీఁదగ దిద్ధచరిత! 185

వ అని చెప్పి తదనంతరంబ యధ్యాత్మంబుల నధిభూతంబుల నధిదైవతం
బుల నుపన్యసించె నాసనత్కుమారుండు తత్త్ర్వపంచంబు నారదునకుం
జెప్పుట యేను నీ కెఱింగించి యప్పరిపాటి నిన్ను మున్న వినిపించితి
ధర్మనందనా! యమ్మునిపతికి మఱియు నప్పశుపతితో నిట్లనియె. 183

ఆ. సకల జంతువులకు సామాన్య మధ్యాత్మ
మాదిగాఁగఁ గల్గు నంతకట్టు
నిట్లు గాఁగ నెఱుఁగు టెఱుఁగుట యొండుమైఁ
గనుట యెఱుక గాదు కామదమన! 187

క. విను మధ్యాత్మ ప్రభృతులు
గనిరే మున్నమరదనుజగంధర్వులు నుం
గనుటయుఁ గల్గునె బ్రహ్మం
బున యున్న నిజంబు తత్త్ర్వబోధం బసదే. 188

క. ఓంకారవాచ్య మది యన
హంకారనిరూఢభావనారాధ్యము ని
ష్పంక మశీత మనుష్ణము
శంకర మఖిలంబునకుఁ దృషాహరము శివా! 189

తే. అప్రమేయ మవిజ్ఞేయ మచల మాది
విరహితంబు నితాంతంబు విమల మవ్య
యంబు పుండరీకాక్ష మనక్షవిషయ
మచ్యుతము నదసత్పరమైక్యభాసి. 190

క. అది నారాయణుఁ డొకనికి
విదిత మతని నలన సురలు వివిధమునులు ని
ర్మదసిద్ధసాధ్యగణములు
మొదలగునర్థుల సుబోధములపొల మయ్యెన్. 191

వ. అట్లయిన నాతత్త్వంబు దృశ్యత్వంబు నిరూఢంబుగా దెట్లనిన వినుము
బంధవిముక్తుండు గదా కనువాఁడు. 192

చ. స్మరహర పొందు నింద్రియసమాజయుగంబు మనంబు బుద్ధియుం
బరువడిమై నహంకరణబంధము వాసినజీవుఁ దత్స్వము
త్కరసహితంబుగా నతఁడు దాఁ బరతత్త్వమునందు లీనతం
బొరయును దాని నెవ్వరు ప్రబోధముగాఁ గనువారు సెప్పుమా॥ 193

క. భూతము లన్నియు నడఁగిన
యాతఱిఁ దనుఁ దాన కనుచు నంజనరహిత!
త్వాతిశయ మెసఁగ వెలిఁగెడు
నాతెలి వాతత్త్వమునకు నమరు మహేశా॥ 194

ఆ. అని సనత్కుమారుఁ డభవునితో మఱియు ని
ట్లనియె దేహవర్తులైన దైవ
తముల నెల్ల నాదరమున నాకర్ణింపు
మేర్పరింతు యోగహితము గోరి. 195

—: సనత్కుమారుఁడు శివునకు దేహాంతర్గత దైవతములఁ దెలుపుట :—

సీ. జిహ్వాసోముఁడు వాణి శిఖప్రాణమున గాడ్పు
దానంబునందు శతక్రతుఁడాలి
వ్యావస్తనాంతరవర్తులై సరస్య
గగనముల్ బలమునఁ గౌశికుండు
మతి నపానమున సమానంబునందు నీ
శానమిత్త్రాస్సరస్సమితు లక్షు
లందు సూర్యుఁడు మేన నంఘ్రులఁ జెవి భూమి
ధరణిధరుండు దిక్తతియుపస్థ

తే. మునఁ బ్రజాపతి బుద్ధియం దనఘః బ్రహ్మ
యుండు నింతకు బుధ్యమానుం డనంగ
వెలుఁగునాత్మ యధిష్ఠాత విను ప్రబుద్ధుఁ
డన నబుద్ధుండు నా నొప్పు నతఁడు మఱియు. 196

క. ఈదైవతముల నన్నిఁటి
నాదరమునఁ గనుచు యోగి యచలితనిష్ఠన్
వేదమయా! మూర్ధగతుం
డై దక్షతపేర్మి నిలుపుఁ బ్రాణము లచటన్. 197

తే. అపుడు బుధ్యమానునిఁ గనునవ్వరిష్ఠ
తత్త్వ మవ్యక్త మంద్రుఁడు తద్దర్శియగు బ్ర
బుద్ధుఁ డాతని నతని నబుద్ధుఁ డెఱుఁగు
చుండు నివి యాత్మదశ లతఁ డొకఁడ యనఘ! 198

క. ఇవ్విధము గాంచుయోగికి
నెవ్వరు సరి గారు యతు లనేకు లచలులై
యవ్వస్తువు గోరుదు రది
దవ్వారులకు యోగితతికిఁ దక్క మహేశా! 199

ఆ. క్షరుఁడు నక్షరుండుఁ బరుఁడును నందు ర
వ్వినుతదశలఁ బంచవింశకుఁడు ప్ర
బుద్ధనాముఁ డతఁ డబుద్ధునిఁ గనుఁ బరు
షవిధముగను బ్రకృతిసంగ మెఱుఁగు. 200

క. విను షడ్వింశుఁ డబుద్ధుం
డనఁ జను వాఙ్మనసములకు నందక యునికిం
దనుఁ గా నాతత్త్వంబుం
గనిన ప్రబుద్ధుండ యతఁడు కామధ్వంసీ! 201

క. వేఱుగఁ గనినం బ్రకృతికిఁ
జూఱ విడిచినట్ల తనదు సుజ్ఞానము న
క్కాఱు విడిచి తనకంటెను
మీఱ నొకటి లేమి గాన్పుమెయికొనవలయున్. 202

వ. అని చెప్పి.

తే. తత్త్వమునఁ గల్గు మూఁడవస్థలను దెల్ల
ముగ భవద్భవ్యస్నవిధి నిగదనమునఁ
గూర్చు టఖిలేశ! నీ వెఱుంగుటయు నాకు
నెల్ల యోగి జనంబులు నెఱుఁగుటయ్యె. 203

వ. అని పలికి మునిజనకృత్యంబులు వివరించెద నవధరింపు మనుమాటయు
సువ్యక్తంబుగా నాడి యాక్రీడాతపస్వికి నప్పరమయశస్వి యిట్లనియె 205

క. ముని వనమున శూన్యాలయ
మున నైన గుహాని కేతముననేనిని నా
సనబంధధీరుఁడై మన
మునఁ గొని యింద్రియము విషయమునఁ బెడఁబాపున్. 206

క. గురునుపదేశము నడపుం
బురహర! విణ్మూత్రవేగముల నాఁకలితోఁ
బొరయం దయ్యభ్యసనము
గురువుగ నాహార మెపుడుఁ గొనఁ దేచరువుసన్. 207

క. కుడిచిన యప్పుడు యోగము
దొడఁగుటయును వలదు మనసు దూలక యుండన్
మృడ! వినుము బుద్ధిఁ గొని యె
క్కుడునిష్టను వలయు దానిఁ గుదియింపంగన్. 208

క. అది గుదిసిన విజ్ఞానము
గదలక నిర్వాతదీపకాంతియుఁ బోలెం
బొదలను జిత్తంబును నుప
లదశాసంప్రాప్తి నిశ్చలం బగు దానన్. 209

తే. అనఘ నిర్జననిశ్శబ్దమైనయట్టి
చోట హృదయస్థుఁ డగుదేవుఁ జూచుపనికి
వలయు లేకున్న శబ్దసంకలిత మేని
సజ్జనాన్వితస్థల మార్యసమ్మతంబు. 210

క. విను తమము నిస్తమముఁ జే
తనారహితచేతనాసుధామయతాస్థా
ననిరూఢము నగు తత్త్వము
గను నిన్నియుఁ గలుగు యోగి కరుణామూర్తీ! 211

క. మదనహరా! యోగనిరతు
లది గని దుఃఖములఁ దొఱఁగి యజరామరతా
స్పద మగునెలపుల నిలుతురు
పొదలుదు రణిమాదిచయవిభూతి పదమునన్. 212

వ. అని మఱియును 213

తే. యక్షగంధర్వసిద్ధసాధ్యాదిభూత
కోటికంటెను మిగిలి యోగులు నిజేచ్ఛఁ
బరఁగుదురు భవ్యయోగతత్పరుల మేము
నిట్టు లగుట యోగీశ! నీయెఱుఁగుపనియ. 214

వ. అని నిజసహజన్ము లయిన సనకసందన సనత్సుజాతులం దలంపించినాఁ
డయి వెండియు. 215

తే. యోగధర్మంబుకంటెను నుత్తమంబు
గలుగ నేరదు ధర్మ మొక్కటియు నపున
రాగమం బగుపదమున కరయ నిదియ
మేటినిచ్చెన సంయమికోటి కెల్ల. 216

క. యోగంబుతెఱఁగు నెప్పితి
భోగివరాభరణ! సాంఖ్యమును జెప్పెదఁ ద
ద్భాగు లగునైష్ఠికులు భవ
సాగరముం గడతు రైక్యసంబోధమునన్. 217

—: సనత్కుమారుడు రుద్రునకు సాంఖ్యయోగంబుతెఱంగెఱింగించుట :—

వ. కావున నత్యాదరంబున నాకర్ణింపు మని పలికి యిట్లనియె. 218

ఆ. ఇంద్రియములకంటె నీశాన మన మహం
కారతత్త్వమంతకంటె దాని
కంటె బుద్ధి బుద్ధికంటెఁ బ్రకృతి యెక్కు-
డిన్నిటికిని బురుషుఁ డెక్కు డరయ. 219

తే. అంబరాదిభూతములు శబ్దాదిగుణము
లింద్రియము లిరుదెఱఁదు బాలేందుమౌళి
మన మహంకారబుద్ధు లిట్లొనరి ప్రకృతిఁ
గలయఁ దత్త్వచతుర్వింశకత్వ మొందు. 220

క. చేతనుఁ డగుపురుషుని ని
శ్చేతన యగుప్రకృతి వొంది చేతనతాప్ర
స్ఫీత యగుం బెఱతత్త్వము
లాతత్త్వం బనుమహాబ్ధియందలితరంగల్. 221

క. గుణములఁ బొందఁడు పురుఁషుడు
గుణమహితాప్రకృతి యిచ్చు గుభములకెలిమిన్
గుణములు దానను గుణులై
గుణిత్వ మానిర్గుణాత్మకున కొలయించున్. 222

తే వీని నెల్ల నసత్కోటిఁగా నెఱింగి
కొనుచుఁ బ్రకృతి ను పేక్షించి తనకుఁ దాన
కాని యొం డెద్దియును లేమి గాంచినపుడు
పురుషుఁ డపగతధూమాగ్నిఁ బోలి వెలుఁగు. 223

తే. అట్లు గాక యహంకార మావహిల్లి
ప్రకృతి దా నని సృష్టికిఁ బ్రళయమునకుఁ
గర్తయైన వికారాత్మకత్వ మొందుఁ
బ్రకృతివికృతులు గాని యాప్రభువు నపుడు. 224

క. ధృతి పూనమిఁ బ్రకృతికి వశ
గతుఁ డగుచుఁ దమోమ యత్వకలితం బగున

వ్రీతతా సుఖితత్వము సుఖ
మతిఁ బురుషుం డనుభవించు మదనధ్వంసీ! 225

క. నేరిమి దాని ను పేక్షం
జేరుప షడ్వింశభావసిద్ధిఁ బొరయు గౌ
రీరమణ! పంచవింశుఁడు
సారామల నిపుణమతిఁ బ్రసన్నాత్మకుఁడై. 226

క. సత్వాశ్రయమునఁ బురుషుఁడు
దత్వాశ్రయమునను సత్త్వతత్త్వములవివే
కిత్వాలేపత్వము లన
విత్త్వము జిత్త్వంబు నొందు విశ్వాధారా. 227

క. నానాత్వైకత్వముల
జ్ఞానజ్ఞానజము లనఘజయ! కండ్రు బుధుల్
వాని నవిద్యయుఁ విద్యయుఁ
గా నివి విను పంచవింశకస్థావస్థల్ 228

క. విద్యామయ షడ్వింశుఁడు
విద్యావిద్యావిభేద విరహితుఁ డజరుం
డాద్యుఁ డనంతుం డచ్యుతుఁ
డద్వతనుఁ దనాది కేవలాత్మకుఁ డరయన్. 229

ఆ అని యుపన్యసించి యమ్మునిపతి యను
శంభుతోడ మఱియు సాంఖ్యయోగ
శిష్టమానసుల కరిష్టపరిజ్ఞాన
వైభవాతిశయము వలసి యుండు. 230

వ. ఎట్టనిన దృష్టారిష్టవికృతు లయి యాసుకృతు లవిచ్ఛిన్నాత్మానుసంధానంబు నం దదీయదురవస్థం బ్రోవం జాలదు రరిష్టంబు లవధరింపు మను పలుకు ఎలికి వాని నెల్లను వివరించెద నని పరాశరసంయమీశ్వరుఁడు శిష్యుల కుపదేశించినవిధంబులై యుండు నంతపట్టును మును నీవాకర్ణించి

తని యమ్ముని వరుండు మఱియు నమ్మహాదేవుతో నరిష్టంబులం గాంచి యోగిజనంబులు సర్వాంగధారణసహితంబును నగు ననేకత్వాకలన కృత్యంబున మృత్యువు జయింతు రని నిర్దేశించి. 231

క. జలమున మీను నుదుంబర
ఫలమున మశకములుఁ బోలెఁ బ్రకృతింగా ని
మ్ముల షునికి దెలిసి వేర్పా
టలవఱిచినపురుషుఁ డవ్యయత్వముఁ బొందున్. 232

తే కమలదళమున నున్నజలమువిధమునఁ
బ్రకృతినుండి తదీయసంబంధవికృతి
లేనితనుఁ గని వెలుఁగు నిర్లేపనిశ్చ
లాజరామరపదవి జీవాహ్వయుండు. 233

ఆ ప్రకృతి నిట్లు ప్రాసి పంచవింశుండు ష
డ్వింశభావ మొంది విమలశివని
రంజనస్వరూపుఁ డై వెలుఁ గొందు న
త్తెఱఁగు ముక్తి యండ్రు దేవదేవ! 234

క. ఈ పరిబోధం బభవా!
కాపిల మస్మద్గురుండు గపిలుఁ డతని శి
క్షాపరిణితి బహుశిష్యులు
దీపితవిజ్ఞాను లైరి దృఢనిశ్చయతన్. 235

క. ఏనును శిష్యుల కీవి
జ్ఞానము పెక్కండ్రకుం బ్రసన్నమతిని గా
ఢానూనంబుగఁ దెలిపితి
మానిత మది దివ్యమునిసమాజముచేతన్. 236

వ గార్గ్యగౌతమకాత్యాయనాదులు దీవనచేసి దీప్తబోధు లయిపీతాతంకులును విజ్వరులును నిర్లేపులును నిర్భరానందులు నైరని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె 237

క. సంగము బంధ మఖలని
స్సంగత మోక్షంబు బహువిచారము లేలా!
పింగజటాజూటకలిత
గంగాబాలేందుమహిత గౌరీసహితా! 238

క. అని యిట్లు శివునకును న
మ్మని విజ్ఞాపించి గగనమున కెగసి వెసం
జనియె శివుండును నిజది
వ్యనిరర్గళచిత్త పథవిహారుం డయ్యెన్. 239

క. అని చెప్పిన భీష్మున కి
ట్లను ధర్మతనూజుఁ డెక్కుడైనశుచిత్వం
బొనరింపఁ జాలు తీర్థం
బనఘా! యెఱింగింపవే దయఁ దెల్లముగన్. 240

సీ. అనవుడు నాతఁ డమ్మనుజవల్లభుతోడ
వినుము తీర్థము లెల్లవియును మేల
సత్యాభిధానమై శౌచాతిశయముఁ జే
యఁగఁ జాలు మానసం బైన తీర్థ
మది ధృతి యను మహాహ్రదమున శోభిల్లు
ధనము రజస్సును దఱియ ద్రోచి
కొనుచు సత్వము నూఁత గొని చొచ్చి యాచరి
తస్నానుఁడై శుచిత్వమున వెలుఁగు

ఆ. నరుఁడు వీతరాగపరిహృతేంద్రియదృఢ
వ్రతలసద్వివేకు లతిశయిల్లు
విమలరీర్థములు సవినయత వారలఁ
జెలగుటయును దీర్థసిద్ధి యధిప! 241

క. దమమును దపము నహింసయు
శమమును దీర్థములు వాన శౌచాతిశయం

బమలగుణ కలుగు రిత్తజ
లములం దోఁగిన శుచిత్వలాభము గలదే. 242

వ. అనిచెండియు. 243

క. దొరకొననివానిఁ గోరక
దొరకొనినందును మమత్వతుష్టహృదయతం
బొరయక విగతస్పృహు లగు
పురుషులు శుచు లేల తీర్థములు వారలకున్. 244

క. అనినఁ బ్రియ మంది తాతకు
మనుమఁడు బ్రణమిల్లి బోధనుహితా! యేవ
ర్తనమున నుత్తమపదముం
గను నం బ్రదది యెఱుఁగఁ జెప్పు కరుణ దలిర్పన్. 245

వ. మృతుండు మేను విడిచి యెయ్యది సహాయంబుగాఁ జను నదియును విన
వలతు ననియడిగిన నమ్మహానుభావుం డాభూవల్లభున కిట్లనియె. 246

క. నీ యడిగిన గూఢములగు
నీయర్థము లెఱుఁగఁ జెప్ప నింద్రగురుఁడు గా
కేయెడల నొరుఁడు గలఁడే
యాయన యిట వచ్చు నిపుడు యడుగుము ప్రీతిన్. 247

క. అనుసమయంబున నయ్యెడ
కనిమిషగురుఁ డరుగుదెంచె నతనికిఁ గుంతీ
తనయాగ్రజుండుఁ దమ్ములు
జనపతులును గేశవుండు సద్భక్తిమెయిన్. 248

వ. ఎదుర్కొని ప్రణామపూర్వకంబుగా సముచితోపచారంబులం బ్రీతాత్ముం
జేసి యాసీనుండై యున్నెడం గురుపతి యద్గురునిం గురుపితామహు
వడిగిన యట్లు యడిగిన నతం డతని కి ట్లనియె. 249

ఆ. తనకుఁ దాన కలఁడు జననంబునప్పుడు
మరణముననను సుగతినరకములను
దల్లి దండ్రి దక్కు నెల్లబంధులు శరీ
రంబు ననుగమించి క్రమ్మఱుదురు 250

క. ఉత్తమపథంబు ధర్మా
యత్తము ధర్మంబు మృతుల కధిపః సహాయం
బె త్తెఱఁగున ధర్మక్రియఁ
జిత్తంబునఁ జేర్పవలయు జీవించుతఱిన్. 251

క. అది రేనివాఁడు నరకా
స్పదుఁ డగు నటు గాన ధర్మపరుఁ డగుటయ యొ
ప్పిదము మనుజునకు నేఁ జె
ప్పెద మఱియును వలయువానిఁ బ్రీతి నడుగుమీ! 252

వ. అనిన నజ్జపతి శలేరంబు విడిచి చనియెడుజీవుని ధర్మం బెట్లనుగమించు
ననుటయు నయ్యాంగిరసుండు. 253

తే. భూతపంచకశక్తులు బుద్ధియును న
ధర్మకంబుగ జీవుతోఁ దగిలి యరుగు
ననుఁడు రేతఃప్రకార మెట్లనియె నృపతి
యతని కిట్లని చెప్పె నయ్యమరమంత్రి. 554

తే. దేహగతభూప్రభృతిపంచదేవతలును
మనుసు నన్నసంతృప్తిఁ బొందిన నృపాల!
కల్గు రేతస్సు పురుషుండుఁ గామినియును
బొందఁగా నది గర్భత్వ మొందుఁ జువ్వె. 255

వ. అని చెప్పి మఱియును. 256

తే. పుణ్యపాపానుగుణఫలంగిఁ బుట్టి సౌఖ్య
దుఃఖమయసంసరణమునఁ దొడరునరుఁడు

వినుము కేవలధర్మవర్తన సుఖైక
భావనత నొందు ధర్మైకపరత మేలు. 257

క. జనవర! కృమిగరభముఖ
జననంబులఁ బొంగి నరకసంవాసముఁ జెం
దు నధికపాపాత్ముండగు
మనుజుఁడు కర్మసవిశేషమహిమఁ దెలిపెదన్. 258

క. జననీజనక గురులయెడ
నొనరి చినమేలుఁ గీడు నొదవించు సుఖం
బునకును దుఃఖమునకు నిం
తని కొలఁది యిడన్ వశంబె యజునకు నైనన్. 259

క. మాతృపితృగురులు దక్కఁగ
నేతెరువునఁ బాప మొలసె నేనియు దానిం
బాతురు ప్రాయశ్చిత్త
స్మృతులు దద్విషయమ్మైనఁ జెడ దల్పములన్. 260

క. కొలు దపహరించు నన్నరుఁ
దెలుకయుఁ బందియునునైన యీదుర్జననం
బులఁ బొందునంతఁ బాపము,
వొలియక యాతనికిఁ గుక్కపుట్టువుఁ గల్గున్. 261

క. పరదారగమనదోషము
వరుసన వృకకంకగృధ్ర వలిముఖశవభు
క్తితరంటు లైన భవములుఁ
బొరయించుం గృమియుఁ గాఁగఁ బుట్టించుఁ దుదిన్ 261

సీ. తనయ నొక్కని కిచ్చి మనసు మరలఁబడి
యన్యున కిచ్చినయట్టివాఁడు
కృమియగు దేవకార్యము సేసి మఱి పైతృ
కంబు సేయక భోజనంబు సేయు

నతఁడు కాకం బగు నన్నుఁ దిట్టినఁ గ్రౌంచ
మై పుట్టు బ్రహ్మకులాభిజాతఁ
గవసి శూద్రుఁడు నరకపుగుంటపుర్వగు
నంతకుకింకరు లండఁ బట్టి

తే. కట్టికొని పోయి కోసియుఁ గాల్చియును గృ
తఘ్ను నుగ్రకంటకసముదయముమీఁదఁ
గ్రంద నదిమియు మఱియు దుఃఖములఁ బెట్టు
తెఱఁగు లెన్ని యన్నింటను బఱతు రధిప! 263

క. ధనవాంఛ నిరాయుధుఁ జం
పిన గాడిద మొదలు గాఁగఁ బెక్కులు తిర్య
గ్జనంబులఁ బొందును శ
స్త్రనిహతిఁ దోడ్తోడ మరణదశ వాటిల్లున్. 264

ఆ. ఆఁడుదానిఁ జంపినతఁ డేకవింశతి
దూష్యనరకబాసదుఃఖ మొందు
నన్నదధిపయోఘృతాపూపధరణముల్
మక్షికాదికీటమయత సేర్చు. 265

ఆ. ఫలము నినుము వెండిఁ బసిఁడి ముచ్చిలికొన్నఁ
గ్రోఁతివాయసంబు గ్రువ్వనీచ
కృమియు నగు సదంబరము హరించిన శశ
జనన మొందు నరుఁడు మనుజనాథ! 266

తే. నమ్మి యిల్లడ వెట్టిసొమ్ముఁ గొనిన
మీను లోనగునీచపు యోనులందుఁ
బుట్టు గంధవస్తువులు గొన్నట్టివాఁడు
వినుము మఱువుట్టువునఁ జుంచుతనము నొందు. 267

తే. వనిత లీపాపములు సేసి వానివాని
పత్నులై జనియింతురు పాపభీతిఁ

దెరువు దప్పక నడచిననరులు సౌఖ్య
ముందుదురు రె డులోకంబులందు నధిప ! 268

వ. అని చెప్పి యిట్లనియె నేనుం గొన్ని దెఱంగు లెఱింగించితి మఱియు
ననేక పదార్థాపహరణంబులకు బహువిధంబులు లదుఫలంబులు వాటిల్లు
వానినెల్లను శాస్త్రాంతరశ్రవణంబున నెఱింగెదుగాక యనిన విని యక్కు
రుపతి బృహస్పతితోఁ బాపంబులం బాపిగొనుతెఱం గెఱింగింపవే యను
టయు నతండతని కిట్లనియె. 269

క. విను నానంబులఁ బాపము
లనఘా! చెడు దానములకు పన్నిటికిని స
జ్జనసేవ్యా! యన్నదానము
ము ను లధికం బండ్రు పాపములఁ బాపునెడన్ 270

క. న్యాయార్జిత మదునన్నము
వేయింటికిఁ బెట్ట వలయు విప్రజనము హ
రాయత్తంబుగ దానం
బాయనిపాపములుఁ గలనె పౌరవముఖ్యా 271

తే. తిరిసియేనియు నన్నంబు దెచ్చి శిథిలు
లైన విప్రులయాఁకలి నపహరించు
పురుషుఁడూర్ధ్వలోకంబుల పురుషవరుల
కర్చనీయుఁడై వెలుగుచు నంద యుండు. 272

క. వేదాధ్యయదార్థప్రతి
పాదమున విప్రవరుఁడు బ్రహ్మవిషయస
ద్భూదానంబుల నరపతి
యేదురితములైనఁ గౌరవేశ్వర! పాచున్. 273

తే. నేర్చి యలజడిఁ బడిన వాణిజ్యనిధులఁ
బడసి వైశ్యుఁ డన్నంబిడి పడయు సుగతి

చచ్చునంతలు వడి సిరి దెచ్చికొని చ
తుర్థు లగ్నంబు వెట్టి గాంతురు దినంబు. 274

తే. దినము వంధ్యంబు గా కుండ దివిరె యన్న
పానదానంబు లొదవినభంగిఁ జేసి
మఱి భుజించుటఁ బోలెడుమహితధర్మ
కార్య మొండొకఁ డెందును గలదె యరయ! 275

తే. అన్నదానంబు ధర్మంబు లన్నికిని
ముఖ్య మింత యెఱుఁగు కురుముఖ్య! యనుఁడు
ననిమిషాధిపమంత్రికి నమ్మహీశుఁ
డి ట్లనియె భక్తివినయంబు లెసక మెసఁగ. 277

క. ధ్యానం బింద్రియవృత్తుల
మానించు టహింస గురుసమర్చనవిధి ని
త్యానుష్ఠానము దప మను
వీనఁ బరమ సేవ్య మెద్ది వినఁగా వరతున్. 377

వ. వినిపుంపు మనిన నమ్మహాత్ముండు. 278

క. ఈయాఱును మంచితెరువు
లై యుండు నహింస యున్నయైదిటికిఁ బవి
త్రాయతన మట్లు గాకయ
నేయుత్తమధర్మములను నిది వెలిగించున్. 278

వ. అని పలికి యామంత్రణంబు సేసి వాసవమంత్రి యమరనగరంబునకుం
జనియెఁ దదనంతరంబ. 280

ఆ. ధర్మనందనుఁడు పితామహుతో సర్వ
దేవతలును భూమిదేవతలును
మునివరులు నహింస గొనియాడుదురు దాని
తెఱఁగు సెప్పు నాకుఁ జేటపడఁగ. 281

వ. అనుటయు నమ్మహనీయుం డమ్మనుజపతిం బరమాదరంబున నాలో
కించి 282

-: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు నహింసాస్వరూప నిరూపణంబు సేయుట :-

ఆ. గంతియడుగులోనఁ దక్కినజంతుచ
యంబు నడుగులెల్ల నడఁగియుండు
నట్లు ధర్మకోటు లన్నియు లోనగు
నిద్ధగుణ! యహింస కింత నిజము. 283

వ. అదియును. 284

క. అరయఁగ నాలుగువిధములఁ
బరఁగుఁ జతుష్పాదవృత్తిఁ బరఁగిన గోవు
దొరయుచు నం దొకఁడెడలిన
నరవర! సద్ధర్మవర్తనము గుంటు వడున్. 285

తే. మనసునను వాక్కునను గాయమనను హింస
నడపు మాంసంబు దినుటతో నాలు గయ్యెఁ
దెఱఁగు లవిసువ్వె హింస వర్తింపఁ జేయుఁ
గాన కడుఁ గీడు మాంసభక్షణము దలఁప. 286

క. ఈనాలుగుదెఱఁగులఁ దగ
నూనుట యేఁ జెప్పినట్టి మహితాహింసా
నూనచతుర్విధములు మాం
సానేకరుచిప్రమగ్నుఁ దది యె ట్లుడుగున్. 287

క. కావున మాంసముపైఁదగు
లేవిధమున నుడుగుటయ యహింసారూపం
బై వఱలుఁ జుమీ భూవర!
నావుడు నక్కురువిభుఁడు వినయమయుఁ డగుచున్. 288

వ. మాంసంబు పితృదేవతలకుం బ్రియంబు శ్రాద్ధంబు మాంసముఖ్యంబుగా
నడపవలయు నని చెప్పుదురు వధింపక మాంసలాభం బెట్లు గలుగు నను
టయు ననిమిషనదీనందనుం డానరనాథున కి ట్లనియె. 289

తే. వాజిమేధంబుకంటెను బూజనీయ
కర్మ మందురు మాంసభక్షణము విడుపు
వినుము చంపుటయును జంపఁ బనుచుటయును
గల్మషంబుల కెల్ల నగ్గలము నధిప! 290

క. పితృకార్యయజ్ఞముఖముల
శ్రుతిచోదితహింసఁ గీడు సొర నేరదు వి
శ్రుతగుణ! మాంసముచవి గో
రి తినం బ్రాణిఁ దెగటార్చుక్రియఁ బాప మగున్. 291

క. తను నమలినవాన నమలు
నని మాంసముతెఱఁగు సెప్పు నాగమములు గా
వునఁ దద్భక్షణ ముడిగిన
ననఘ! తపంబునకుఁ జాలు నది యొక్కండున్. 292

క. జనవర! మాంసముచవిఁ గడ
చినచవు లరయంగ లేమిఁ జేసి చవి యుడిం
గినవాఁ డది యుడిగిన నా
తని దేవసమానుఁ డండ్రు ధర్మవిధిజ్ఞుల్. 293

ఉ. ప్రాణను జాతనుం గలదె మాంసము ప్రాణులమేనఁ గాగ య
మ్మేనుల నొంచునప్డు తమమేనులు సోఁకిన మాత్ర నెట్లగుఁ
దానిఁ దలంపఁగా వలదె తా నది మానిన హింస లన్నియుఁ
మానవె యంచు నుత్తముఁడు మాంసము మాను దయార్ద్రచిత్తుఁడై. 294

ఆ. మాంస మాద కునికి మనుజేశ ప్రాణివ
ధాభిరతి దొలంగు టగుటఁ జేసి

యట్టివాని కథయ మఖిలభూతంబుల
వలన నెపుడు నెందుఁ గలిమి నిజము. 295

క. స్వాయంభువుఁ డనుమనువును
నీయర్థము సెప్పె లోకహితముగ మార్కం
డేయాదులు మాంస ముడుగు
టాయు శ్శ్రీరూపకారి యగు నని రథిపా! 296

క. విను మాంసము గోరునరుఁడు
దనుజుఁడ చూవె మును దేవతలు మాంసంబుం
దిను టుడిగి కాదె దానవ
జనితభయముఁ బోవఁ ద్రోవఁ జాలిరి వత్సా! 297

క. దానము ధర్మము దప మి
జ్యానిష్ఠ యనంగఁ గల్గు సత్క్రియ లెల్లన్
మానవనాథ! యహింసా
నూనాకృతు లండ్రు శ్రుతుల నూనిన పెద్దల్. 298

క. శతవర్ష దుష్కరతపః
కృతి నంజూడు దినమి నగు సుకృత మివి రెండున్
మతిఁ దలఁప నొక్కరూ పని
శ్రుతివేదులు సెప్పుదురు కురుక్షితినాథా! 299

క. తపముల దానంబుల బ్ర
హ్మపురినివాసంబు దప్ప దన రాదు జనా
ధిప! మాంసము నమలని పు
ణ్యపురుషునకు సులభ మందు రానెల వార్యుల్ 300

తే. అధిప! యాషాఢముఖ్యంబు లైననెలలు
నాలుగింటను మాంసంబు నమల కుడుగు

టాయురారోగ్యబలకీర్తు లనుఫలములు
నాలుగింటిని నిచ్చు నన్నరున కండ్రు. 301

ఆ. సగరనలదిలీపనృగభగీరథముఖ్య
నృపులు వార్షికంపునెలలు నాల్గు
మాంసభక్షణంబు మానుట నుభయలో
కంబులందుఁ బెంపుఁ గాంచి రండ్రు. 302

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు శంతనుపుత్త్రుతో నిమ్మెయి మహనీయం
బయిన మాంసవర్జనంబు వాటించి తక్కినయపూపాదులు ఫలభృతులునగు
భక్ష్యంబులాచరించి యేలవర్తింప రెల్లజనంబులు ననుటయు. 303

-: మాంసభక్షణమందలి రుచివిశేషంబు మానుట దుష్కరం బని చెప్పుట :-

సీ. ఆతనికి నతఁ డిట్టు లను మాంసముల చవి
మరగినవారికి మాన వశమె
యట్లు గాకయు సురతాసక్తునకు బల
మొలయు నధ్వశ్రాంతుఁ డుల్లసిల్లు
క్షతము శీఘ్రమున లోపిత మగుఁ గృశునకుఁ
బుష్టి వేగమ వచ్చు భూపవర్య!
విను మాంసభక్షణంబున నపూపఫలాదు
లం దవ్విశేషంబు లరయఁ గలవె

తే. మాంస మానినదోషంబు మహితదాన
విధులఁ బాయు దివిజపితృవిధివిశిష్ట
మైనయెడఁ గీ డొలయదు యజ్ఞములకుఁ
బశువిధానంబు వేదంబుపనుపు గాన. 304

వ. ఇట్లుగాన నంజుడు నములుటయు నధికదోషంబులు గానియడలునుం గలిగి
యుండు నగస్త్యుండు రాజులకు వేఁట విధించెం గావునం గుతూహలంబుఁ
గోపంబు ననియెడు భావంబులం బొరయక లోకరక్షణార్థంబుగాఁ గ్రూర
మృగవధంబును స్వహస్తవిక్రమార్జితమాంసంబున దేవపితృప్రీణనం

బొనర్చుటకుం గాఁ బక్షిమృగమారణంబును జేయుభూనాయకుండు దురి
తలం బొరయ కుండు విశేషంబు వినుము. 305

ఆ. అన్యమాంసమున నిజాంగమాంసంబుఁ బో
షించు ననుటకంటెఁ జెట్ట లేదు
మాంసభక్షణంబు మానుటకంటెను
మేలు లేదు కర్మజాలకమున. 306

తే. మాంసభక్షణదోషంబు మాను దాన
మహిమ ననుటయు మాంసంబు మఱి భుజింప
కున్నఁ జూవె ధర్మము లెవ్వియును దలంప
దయకు సదృశంబులే కురుధరణినాథ! 307

తే. ఆత్మసదృశత ప్రాణభయంబునందుఁ
బ్రాణులకు నెల్లఁ గని మాంసభక్షణంబు
మాను దయ నార్ద్రి మానసుండైన పురుషుఁ
డాతనికి బ్రహ్మలోకాదు లాటపట్టు. 308

క. భూతముల కలుగునతనికి
భూతము లఖిలములు నలుగు భూతహితార్థీ!
భూతముల కభయ మిచ్చిన
పూతాత్మున కభయ మిచ్చు భూతావలియున్. 309

ఆ దానమును దపంబు ధర్మంబు యజ్ఞంబు
శౌచమంత్రతంత్రసత్యములును
బుధు లహింసరూపములు గాఁగఁ జెప్పుట
నెల్లకల్మి సు మ్మహింసకలిమి. 310

క. నరనాథ! యహింసాగుణ
పరిగణనము గొంతమాత్రఁ బలికితి ధర్మో
త్తరః యగు నహింస మేలిమి
యరయం గడుఁ బెద్ద దాని నలవఱపు మదిన్. 311

ఆ. అనిన సంతసిల్లి యమ్మహీపతి తాత
కధికభక్తి మ్రొక్కి యస్మదీయ
సంగరంబునందుఁ జచ్చినవారల
కేది గతియొ నాకు నెఱుఁగఁ జెప్పు. 312

క. బ్రదుకును జావును సుఖదుః
ఖదములుగా జంతుకోటి కరుణామూర్తీ!
మదిఁ దలచుఁ బ్రాణలాభము
వదలు టరిది గాన నట్టివారి నడిగితిన్. 313

క. అనుటయు లెస్సఁగఁ దలఁచితి
విను మొకకీటంబునకును వేదరహస్యం
బున లోకహిత మొనర్చిన
మునికి నయిననత్కథనము మునినుతచరితా! 314

వ. దాన నీయడిగినయర్థంబు తెల్లం బగు నని పలికి భీష్ముం డిట్లనియె. 315

క. శకటపథంబునఁ గీటం
బొకటి వెసం బాఱఁ గాంచి యోగీంద్రుఁడు జం
తుకలాపమానసదశా
ప్రకారసంవేది బాదరాయణుఁ డధిపా! 316

వ. కాంచి నిరూపించి యాకృష్ణద్వైపాయనుం డక్కీటంబుతో నీవు భయం
బున రయం బెసఁగఁ బాఱెదవు కారణం బేమి యని యడిగిన నది య
మ్మునీంద్రున కిట్లనియె. 317

తే. తెప్పు దెరలంగ బండ్లు లేతెంచుచున్న
యవి మహాత్మ! తన్నేమిజాతారవములుఁ
గరఁక నెడ్లను దఱిమి రొప్పెడునరాలి
యులివు విని యుల్లమునఁ గడునులకు పుట్టి. 318

వ. బ్రతుకును జావును బరమసుఖంబును నత్యంతదుఃఖంబునుం గాదె
కావున. 319

క. క్రందున మేను సిదియు నను
కొందలపా టొంది ప్రాణగొడ్డ మగుటఁ ద
ప్పం దొలఁగఁ బాఱెదను ముని
బృందారక! యసదె ప్రాణభీతి దలంపన్. 320

చ. అన విని దానికిట్టు లను నమ్మహితాత్మకుఁ డెంత లెస్స నీ
మనికి దలంప నింద్రియ సమాజసుఖంబులఁ బొందఁ గీటము
ల్గను టది లేదు దుఃఖబహులక్షం బిది యీయెడ లేల చావు నీ
కనయము సౌఖ్యకారి యగు నత్తెఱఁ గీవు దలంచి చూడుమా! 321

వ. అనుటయు నక్కీటంబు. 322

తే. అనఘ! కీటంబులకు విషయజము లైన
సౌఖ్యములఁ బొంద లే దను చదువు గలదె
వినుము తఘుతమ తెరవుల ననుభవింపఁ
గలదు చావును భీతికిఁ గారణంబు. 323

వ. నీవు నామనం బరసి తింతియ కాక యింత యెఱుంగవే యది యట్లుండె
నాతెఱం గవధరింపు మేను దొలుమేన నొక్క శూద్రుండ ధనవం
తుండ. 324

సీ ఁచారహీనత యతిలోభ మన్యథ
నాపేక్ష క్రూరత యవినయంబు
మొదలైనదుర్గుణంబులకు నెల్లను నెల
వై యుండి మాతకు నధికభక్తిఁ
బ్రీతి యెప్పుడు నొనరింతు బ్రాహ్మణమాత్రుఁ
డతిథి యొక్కరుఁ డొకయప్పు డరుగు
దెంచిన నతనిఁ బూజించితి నది కార
ణముగ జాతిస్మరణంబు గలిగె

తే మంచికర్మము సుఖము నొందించు టిపుడు
గాన వచ్చె మునీశ్వర! కరుణ నాకు

న త్తెఱం గెఱిఁగిదిపవే యతివిశదము
గాఁగ ననవుఁడు నాతండు గారవమున. 325

వ. ఆజంతువుం గనుంగొని నీవు సెప్పవేల దుష్కర్మకోటివలనం గీటంబ
వగు టెఱింగితి భవదాచరితంబులైన సత్కర్మంబులుం గాంచితి నమ్మే
లునకు సంతోషించి కాదె నీతో సంభాషించితి మదీయతపోవిశేషంబున
నీదయిన కీటత్వం బపనయించెద విషాదం బపనయింపుము తపోబలం
బును గడచిన బలంబులుం గలవె మనుష్యజన్మంబు నొంది మేలొనర్చెద
ననుకోర్కి నీకుం బుట్టుట మేలు మానవులకుం గర్మభూమికృతంబులైన
సదసత్కర్మంబులం జూవె దేవతలును గీటంబులు నగుట వాటిల్లెడు నని
పలికి వెండియు. 326

క. సుకృతము లమ్మెయిఁ గల్గుట
నకట! జనిస్మృతియుఁ గల్గె నస్మత్సంద
ర్శకతయు నీకు నొదవె నో
డకు మున్నతపదము నిచ్చుటకు మెయికొంటిన్ 327

వ. అ త్తెఱం గాకర్ణింపుము 328

-: వేదవ్యాసుఁడు గీటగంబునకు నుత్తమజన్మములు గలుగ ననుగ్రహించుట :-

ఆ. నీచ శూద్ర వైశ్య నృప జన్మములఁ గ్రమ
వృత్తి నొందు మెపుడుఁ జిత్తమునకుఁ
బుట్టెఱుంగునట్టిపోడిమి నొసఁగితి
ధర్మపరుఁడ వగుదు దానఁజేసి. 329

క. అని సాత్యవతేయుఁడు గృప
నెనసి సుధాధారఁ బోలు వీక్షణముం ద
త్తనువున నిగిడించిన న
మ్మునిపతిఁ గీర్తించె భూతములు ప్రీతములై. 330

క. అక్కీటంబును భక్తిన్
మ్రొక్కి శిరం బతనిపాదముల మోపి మనం

బెక్కుడు ప్రమోదమునఁ గడుఁ
జొక్కఁగఁ దదనంతరమ యసువులం దొఱఁగెన్. 331

వ. కారుణికత్వధుర్యుం డగు నప్పారాశర్యుం డట్లవలీల మేలొనర్చి కీటంబుం గృతార్థంబుం జేసి నిజేచ్ఛం జనియె నదియు నమ్మహానుభావునిర్దేశించిన తెఱంగున జనియించుచు ననేకపుణ్యంబు లాచరించుచు నృపజన్మంబునం బూజ్యంబైనరాజ్యంబు నొంది. 332

సీ. ఏనుంగు లెక్కఁ పెక్కేనుంగు లిరుగడ
రాఁ దురంగంబుల రమణ యొప్ప
గొడుగులుం బడగలు ముడివడ గాయక
వందిపాఠకుల రవంబు లెసఁగ
భూషణంబుల రత్నపుంజంబుదీప్తులు
దిక్కుల నెల్లను చీఁటుకొనఁగ
సామంతకవిజనసీమంతినీముఖ
పరివారవై భవస్ఫురణ మలర

తే. దేవపతివోలె సాత్యవతేయునాశ్ర
మమున కేతెంచి తత్పాదకమల మాత్మ
ముకుటసంగతముగఁ జాఁగి మ్రొక్కఁ గరుణ
నాతఁ డెత్తి తన్మస్తక మక్కుఁసేర్చె. 333

వ. ఇట్లత్యాదరంబున సంభావించి శిష్యజనంబు నియోగించి. 334

క. రాజన్యసముచితం బగు
పూజావిధి యాచరించి పురుషోత్తమః నీ
పీజన్మంబున సన్మని
రాజికి వెఱఁ గగుతపశ్చరణ మొంద వనా. 335

క. గోవులకై యొండెను వి
ప్రావలికై యొండె నిర్భరాహవకేలీ

ప్రావీణ్యము మెఱసి విడువు
నీ వసువులు దాన నధికనిర్మలత యగున్. 336

వ. ఇట్లు నిష్కల్మషత్వంబు సిద్ధించిన. 337

క. ధరణీసురజననమహిమ
దొరకొను నీ కని విధించి దుర్దాంతరిపు
స్ఫురణహరణపరిణతు న
న్నరపతి వీడ్కొల్పె మునిజనంబులు వొగడన్. 338

తే. అతఁడు నానందసంభరితాంతరంగుఁ
డగుచు దండప్రణామంబు లాచరించి
యరిగి యమ్ముని చెప్పినయట్ల చేసి
భూమిసురజన్మలాభంబుఁ బొందె నధిప! 339

వ. ఇవ్విధంబున సద్ద్విజుండై. 340

క. పుణ్య స్థలముల నెల్లన
గణ్యము లగుయూపములు ప్రకాశములుగఁ గ
ర్మణ్యతయు వివిధరత్న హి
రణ్యాదికదానములను బ్రస్తుతి కెక్కన్. 341

తే. అధ్వరంబు లనేకంబు లాచరించి
యతఁడు మరియును బాదరాయణునిఁ గాంచె
సదయచిత్తత నప్పరాశరసుతుండు
వీడుకొలుపంగఁ అని యశోవిభవ మెసఁగ. 342

క. వ్రతశీలతఁ బరఁగి తుదిన్
శతముఖునకు నగ్గలంపుసఖుఁడై యమరా
ర్చితసంస్తుతభవ్యపద
స్థితి నవ్యయపరమసౌఖ్యసిద్ధిం దనరెన్. 343

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు. 244

క. మనుజేంద్ర! కురుక్షేత్రం
బున నద్భుతఘోరసమరమున నమ్మాడ్కిం
దనువులు దొఱఁగిననృపులకు
ననంతసుఖతతులు గల్గు ననుమానం బే. 245

వ. భవదీయబంధు లందఱు నూర్ధ్వలోకప్రాప్తుల నీ వేమియు ననుమానింపకు
మని పలికినం బాండవాగ్రజుండు పరమసంతోషభరితాంతఃకరణుండై
సుర సరిత్సూనుతో విద్యాతపోదానంబులలో నెయ్యది విశేషం బెఱింగిం
పవే యనుటయు నమ్మహీపతి గౌరవంబునం గనుంగొని. 246

తే. వ్యాసమైత్రేయపుణ్యసంవాద మనఘ!
వినిన నీప్రశ్నమున కది విశదమైన
యుత్తరం బగు నేకాగ్రచిత్తవృత్తి
వగుము నీ వని పల్కి యి ట్లనియె నధిప! 347

—: వ్యాసమైత్రేయసంవాదము భీష్ముఁడు ధర్మరాజునకుఁ జెప్పుట :—

సీ. వ్యాసమునీంద్రుండు వారాణసీపురి
కరిగి మున్ మైత్రేయుఁ డచట నునికి
నాతనియున్నెడ ప్రకాశతఁ జన్న
నెఱిఁగి యమ్మహితాత్ముఁ డెఱిఁగి భక్తిఁ
బూజించి యుత్కృష్టభోజనంబునఁ దృప్తి
సేసిన నధికవికారుచిన
ముఖ్యుఁడైన యమ్మహామునిఁ జూచి మోద మ
గ్గల మయి మీయందుఁ గానఁ బడియెఁ

తే. గారణం బేమకో యని గారవమున
నాతఁ డడిగిన నతఁ డధికాదరమునఁ

దపము శ్రుత మాదిగాఁ గల ధర్మకోటి
లోన నెల్లను నధికంబు దాన మనియె. 348

వ. అని మఱియును 349

క. దానార్హవస్తువులలో
మానిత మన్నంబ యన్నమయము లసువులున్
మేనుఁ దదీయ బలంబును
గాన బుధులు దానిఁ దద్దయగ్గొ కొండ్రు మదిన్. 350

క. తప ముల్లముకల్మషముల
నపగతములఁ జేయు విద్య కాస్పదమగు నా
తపసి మహితదానంబున
నుపచిత మగు విద్య దపము సుత్కర్షించున్. 351

క. కాన తపంబును విద్యయు
దానౌదాత్త్యప్రవర్ధితంబులు విద్యా
నూనత్వం బచ్యుతుఁ గను
దానికి దీపంబు సద్వ్రతప్రవధులకున్. 352

ఉ. కావున నన్నదానమునఁ గాకెటు లుండు మహాప్రమోద మ
త్యావిలచిత్తుఁ డైనను మహత్తరదానమునన్ విశుద్ధస
ద్భావతనొందు నిక్క మని పల్కె నరేంద్ర! తపంబు విద్యయున్
దైవతపూజనీయములు దానము వానికిఁ బోషకం బగున్ 353

క. అని శాంతనవుఁడు సెప్పిన
విని కౌంతేయాగ్రజుండు విమలమతీ! యం
గనలసమాచారంబులు
వినంగ నే వలతుఁ జెప్పవే తెలియంగన్. 354

వ. అనిన నతండు కైకేయీశాండిలీసంవాదంబున నిది దెల్లం బగుం జెప్పెద
విను మని యిట్లనియె.

తే. సుమన యనియెడు కైకేయి యమరపురము
నందు శాండిలిఁ గని భవ్యమైన దివ్య
పదవి యేవర్తనమునఁ జొప్పడియె నీకు
నతివ చెప్పుము నా కని యడిగె నధిప! 356

వ. అని యడిగిన నా యమ కయ్యంగన యిట్లనియె. 357

సీ. మామకు నత్తకు మార్పల్కి దేవపి
త్రతిథిపూజనములయందు సొలయ
నిలువడిఁ దలవాకి లెప్పుడు నెఱుఁగక
పెలుచ నవ్వక శుద్ధి వెలయ విప్ర
భిక్ష యోపిక గల్గి పెట్టుచు వర్తింతు
వలయు కార్యములకు వెలఁది మగుడఁ
బతి వచ్చునప్పుడు భక్తియు వేడ్కయుఁ
బొదల నాసనపాద్యములను సుముఖ

ఆ. భావమునను సేవ వాటింతు బిడ్డల
శిక్ష వదలఁ దిట్టఁజెట్టఁ గనియు
నాకు వేఱ ప్రియ మనఁగ లేదు పతి మెచ్చు
వంటకములు చవిగ వండి యిడుదు. 358

చ. వరుఁ డొకవెంట నెన్నఁడు ప్రవాసగతుం డగు నాఁటఁ గోలె న
ప్పురుషుఁడు వచ్చునంతకును బూవులు పూఁతలు మేలిచీర లా
భరణము లెక్కుడుం జవులపాకవిశేషము లాదరింప నే
ప్పురుసునఁ గొల్చుఁ గూడురువబంధులకుం దగ నెమ్మి నల్పుదున్. 359

క. గోవులు మొదలగు తిర్య
గ్జీవుల సుఖవృత్తులరసి చెల్లింతు గృహ
శ్రీవర్తనంబునకుఁ బతి
భావము సంకటపడంగఁ బలుక నొకటియున్. 360

తే. అగ్నియోపి రక్షింతు రహస్యమైన
దాని వెలిబుచ్చ గర్భంబు దాల్చి యున్న

యపుడు వాచవు లెల్లను నవులఁ బెట్టి
దాని కెయ్యవి పథ్యముల్ వానిఁ గొందు. 361

క. అని చెప్పి యట్టిచందం
బున నడచిన సతికి లోకములు రెండును సౌ
ఖ్యనిరూఢి యొసఁగుఁ బొగ డొం
దు నరుంధతివోలె నవ్వధూటి నరేంద్రా! 362

క. నృప! యీ యాఖ్యానము ప
ర్వపుదినమున భక్తిఁ జదువువారలు విను పు
ణ్యపురుషులును నాయుశ్శ్రీ
లపరిమితము లొంది యమరు లగుదురు పిదపన్ 363

వ. అనిన విని ధర్మనందనుండు సర్వశాస్త్రసారంబై శ్రేష్ఠంబగు ననుష్ఠేయం బెయ్యది పితామహా! యనుగ్రహింపుమని యభ్యర్థించిన నాపగేయుండును కృపావిధేయుండై నారదపుండరీకసంవాదం బాకర్ణింపుము దాన నీయడిగిన యర్థంబు దెలియును దీపకరుండును జపతత్పరుండును బుండరీకాభిధానుండునైన మహాద్విజుం డొక్కయెడ నారదమహామునిం గని భక్తిం బ్రణతుండై యుత్తెఱంగువన యడుగ నతం డతని కిట్లనియె. 364

—: నారదపుండరీకసంవాదం బనుపరమేతిహాసప్రకారము :—

సీ. పరమేష్ఠి చెప్పిన పరధర్మం బల్ప
ఫణితి మహార్థంబు భవ్యమతికి
శ్రోతవ్యమును బరిజ్ఞాతవ్యమును దాని
విను ప్రకృతికిఁ బర మనఁగఁ బడిన
యిరువదే నగుతత్వ మరయంగ జీవాత్మఁ
డాతండ సర్వ భూతాత్మకుండు
నరుఁ డన వెలుఁగు నప్పురుషునివలనన
కలిగి నారము లన వెలసినట్టి

తే. యన్యతత్వంబు లతనికి నయన మగుట
నతఁడు నారాయణుం డన నతిశయిల్లు

విశ్వమును దనయందు యావిర్భవింప
విలయమొంద నద్దేవుండు విభుతఁ బొల్చు. 365

క. పరమబ్రహ్మం బనఁగాఁ
బరతత్త్వంబనఁగ బరమపద మనఁగా నీ
శ్వరుఁ డన విష్ణుఁ డన జగ
ద్భరితత నారాయణుండు దా వెలుఁ గొందున్. 366

ఆ. ఆతఁడు వాసుదేవుఁ డన నాత్మ యనఁగ వే
దాంతవాక్యబోధ్యుఁడై వెలుంగు
నరున కప్పుదములు నామాంతరంబు ల
ర్థాంతరంబు లేనియట్టి వనఘ! 367

ఆ. సర్వశాస్త్రవాక్యసమితి నాలోకించి
మఱియు దృఢవిచారమహిమఁ దెలిసి
నిశ్చయింపఁ బడియె నిష్ఠ నారాయణు
నెపుడుఁ దలఁప వలయు నిది యొకండ. 368

వ. కావున. 369

క. పరమానుష్ఠేయం బిది
నరోత్తమా! నీవు నెపుడు నారాయణుఁ ద
త్పరతఁ దలఁపు చొరకు సవి
స్తరశాస్త్రార్థముల క్రందుఁ చలపోఁతలకున్. 370

క. విను మొకయించుక సేపై
నను నారాయణునిఁ దలఁచినను సుగతిఁ గనున్
మనుజుఁ దనిన మది నెప్పుడు
నునిచినయాతనికి బ్రాఁతె యుత్తమధిషణా! 371

క. ప్రణవయుత నమోనారా
యణాయ యను నక్షరాలి నఁత్యప్రాప్తి

క్షణమున జిహ్వకుఁ దెచ్చినఁ
బ్రణవారంభైన పదముఁ బడయుదురు నరుల్. 372

క. నారాయణపదవాచ్యం
బారయ బ్రహ్మంబు దాని ననిశము వినియుఁ
సారమతిం దలఁచియు నిం
పారఁగఁ బొగడియు రమించు టతులహిత మగున్. 373

తే. విందు నారాయణపరాయణుండు పాత
కముల గెలిచి వెలుంగుటె కాదు తన్ను
నాశ్రయించినవారికి నతుల మైన
వెలుఁగు నొసఁగంగఁ జాలుఁ వేదచేత. 374

క. చతురాశ్రమములలోపల
నతులమతీ! యెందు నిలిచి నతనికి భక్తిఁ
మతిఁ గేశవుఁ గూర్పక స
ద్గతి పెఱకర్మముల నేల కల్గఁగ నేర్చున్ 375

క. కను టరిది యెందు మెయి వి
ష్ణుని భక్తిం గనుము నీవు సువ్రత! యద్దే
వుని వినుము భక్తవత్సలుఁ
డనునామము గలిమి దృష్టిఁ దగు భక్తులకున్. 376

క. అని నారదుఁ డుపదేశిం
చిన నానైష్ఠికుఁడు నియతచిత్తుండై వి
ష్ణుని నర్చించు సభక్తిక
మననవిశేషమున నెపుడు మనుజాధీశా! 377

తే. శంఖచక్రగదాధరు శార్ఙ్గిఁ బుండ
రీకదళసన్నిభాక్షుఁ గిరీటకుండ
లాభిరాము శ్రీవత్ససంశోభివక్షుఁ
గౌస్తుభోజ్జ్వలుఁ గలలోనఁ గను నతండు. 378

క. చిరకాలంబున సాక్షా
త్కారణంబును గల్గు దానఁ గాననిపదముం
బొరయనిశుభముం గలవే
కురువర! నీవు నతిభక్తిఁ గొలువుము విష్ణున్. 379

క. అనిన విని హర్షపూరం
బునఁ జిత్తము దేల ధర్మపుత్త్రుం డాశం
తనుసుతునకుఁ బ్రణమిల్లెం
దనువునఁ బులకాంకురప్రతతి జాదుకొనన్. 380

వ. ప్రణమిల్లి యతనితో దానప్రియ వచనంబుల రెంటియందును నధిక రం
జనం బెయ్యది చెప్పవే యనుటయు నద్దేవవ్రతుం డన్నరదేవోత్తమున
కిట్లను రెండును మంచితెఱంగుల యెదిరిచందం బెఱింగి నడుపునది
దానంబు దంజకం బగుటం దెలుప వలవదు సామవాదంబు గుణంబు దెల్లం
బగునట్టి యితిహాసంబు వినుము చెప్పెద బుద్ధిసంపన్నుం డగు నొక్క
బ్రాహ్మణుండు విజనం బగువనంబునం గార్యవశంబున మెలంగఁ దన్మాం
సం బాహారంబు గొనుట కయి దారుణం డగు దానవుం డతనిం బట్టికొనిన
సాంత్వనభాషణంబులు ప్రయోగించువాఁ డయి యవ్విప్రుండు గలంకయుఁ
గొందలంబును లేనిడెందంబుతో నద్దానవు నాననంబు గనుంగొనిన నాధై
ర్యధుర్యుం గనుంగొని తదీయం బగు నుదాత్తత్వంబునం జిత్తంబు రం
జిల్లి యద్దనుజుం డద్ధరాదివిజునితో మదీయం బగు ప్రశ్నంబునకు సదు
త్తరం బిచ్చితేని నిన్ను విడిచెద ననుపలుకు పలికి తనశరీరంబు డయ్యు
టకు వెలుకం బాఱుటకుం గారణం బేమి? యని యడిగిన నమ్మహీసుర
వరుండు వేగిరపడక కొండొకసేపు విచారించి మహాపురుషా! యేయట్టి కృపా
వరుం డడుగం దోఁచినతెఱంగునం జెప్పుట మేలు కాదె యాకర్ణింపు మని
సౌఖ్యంబు నొంది 381

సీ. చుట్టాల నీ దగుచెట్టతనంబునఁ
బాసి పశ్చాత్తాపపరుఁడ వగుట
లేమి గల్గిన దుర్లభామేయధనములు
గోరుట మొగమోటగూరి యొరుని

చేఁ బడ్డ నిన్ను గెల్చితి నని యాతఁడు
ట్టుట కృప నుపకారమునకుఁ బాత్ర
ముగ నీవు చేసిన పురుషుఁ డామేల్ దన
యలఘుపౌరుషమునఁ గలిగె ననుట

ఆ. కుమతిజనులు నీదుగుణములు గొనియాడ
సిగ్గువడుచు బుధులచేతఁ బొగడు
గాన మరుగు చునికి వీనిలో నొక్కటఁ
గార్శ్యపాండురతలు గలుగు ననఘ! 382

వ. అని వెండియు. 383

సీ. ఉచితంబుగా నెఱి నుగ్గడించినమాట
సభ యియ్యకొనమి వల్లభకు నీదు
తప్పు తెల్లం బయి తాపంబుఁ బొందంగఁ
దేర్పంగ నేరక త్రిప్పికొనుట
నీసొమ్ము నకు నొరుఁ డాసించుచుండంగ
దానికిఁ దగరక్ష దలఁచు చునికి
దులువ పిమ్మట నిన్ను దూషించుపలుకులు
కులజులు నిజముగాఁ గొనుట నీవు

తే. మానుషంబుల నడపంగ మాయకానిఁ
గాఁగఁ జెలులు గాంచుట వగకలిమిపేర్మి
దాని వెలిపుచ్చ నోపమి వీన నొకటఁ
గార్శ్యపాండురత్వంబులు గలుగు ననఘ! 384

వ. అని మఱియును. 385

సీ. భార్య పుత్త్రకుఁ దల్లుఁ దార్యవృత్తము లేమిఁ
గ్రుమ్మరించుట జనకుండు దల్లి
సోదరుల్ నవయుట యుర్వీసురుని గోవుఁ
దొలుమేనఁ జంపుట దుష్టబుద్ధి

భూసురదేవార్థములు పుచ్చికొనుట య
    ర్థము గోలుపోక బాంధవులచావు
బాలిశు మొగమోటఁ బనిగొనఁగాఁ దన
    యశమున కంతరాయంబు గలిమి

తే. పెద్దకాలంబు యత్నసంపీడ నొంది
చెల్లఁజేసినపని యొక్కపొల్లపగతు
చే నసిద్ధతఁ బొందుట వీన నొకటఁ
గార్శ్యపాండురత్వంబులు గలుగు ననఘ! 386

క. అని యి ట్లేర్పడఁ జెప్పిన
విను యద్దనుజపతి మెచ్చి విడిచెం గుంతీ
తనయాగ్రజః భూసురసాం
త్వన మిట్టిది యడుగు మింక వలసినదానిన్. 387

వ. అనిన నజాతశత్రుండు గంగాపుత్త్రువదనంబున జూడ్కి నిలిపి మోడ్చిన కరంబులు శిరంబునం గదియించి. 388

తే. మమ్ము సంసారవార్ధి పారమ్ముఁ జేర్చు
యానపాత్రంబు నీకరుణాతిశయమ
యఖిలకల్మషములఁ బాపునట్టిదాని
వినఁగఁ గోరెద నొకపురావృత్త మనఘ! 389

క. ముని మనుజపతులసన్నిధి
నిను నీకృష్ణుండు మాననీయచరిత! వే
డ్క నుపాసించుచు నున్నాఁ
డ నుత్తమప్రీతి దాని నాకర్ణింపన్. 390

క. సమ్మోదమ్మున నేనుం
దమ్ములునుం దేల సత్కథాకథ నపర

త్వ మ్మాదరింపు మునివ
ర్గమ్ము నృపచయమ్ముఁ బులకరాజి వహింపన్. 391

వ. అనుటయు భీష్ముండు. 392

క. పుణ్యం బగునితిహాస మ
గణ్యగుణా నీకుఁ జెప్పఁ గను సుకృతముఁ గా
రుణ్యనిధి సర్వలోకశ
రణ్యుఁడు గృష్ణుండు విను వరంబుఁ బడసితిన్. 393

క. పారాశర్యాదిమునులు
నీరాజన్యులును వినికి యెంతకు లే దీ
గారాము నాకుఁ బరమో
దారపదావాప్తి గాదె ధర్మతనూజా! 394

వ. నీయడిగిన యట్టిదానికి నొకయితిహాసంబుగల దది యుమామహేశ్వర సంవాదంబనం బరగుఁ బౌరవోత్తమా! యప్పురావృత్తంబు ప్రవర్తించుటకుం గతం బైనకథ మున్ను సెప్పి మఱి దానిం జెప్పిన నొప్పి యుండుం గావున నప్పరిపాటిం జెప్పెద నవధానపరుండ వయి యాకర్ణింపు మని పలికి హరికిం బరమభక్తిం బ్రణమిల్లి యప్పాంతవముఖ్యు ముఖచంద్ర చంద్రికం దనవిలోచనచకోరంబు లాన నమ్మానవపతికి నమ్మాననీయ మతి యిట్లనియె. 395

—; భీష్ముఁడు ధర్మజునకు శ్రీకృష్ణునిచరితంబు చెప్పుట :—

క తనయునిఁ బడయుటకై తప
మొనరింపఁగ రుక్మిణియు సముత్సుకవృత్తిం
దనతో రాఁ దుహినాద్రికిఁ
జనియెం గృష్ణుండు మునులు సంతస మందన్. 396

వ. ఇట్లు చని ద్వాదశవార్షిక వ్రతక్లిష్టుండై యున్నకృష్ణుం గాన మునీంద్రులు నారదపర్వతవ్యాసవాల్మీకిదేవలకాశ్యపప్రభృతులు శిష్యవర్గంబుతో వచ్చిన

వారలం బాద్యాసనాదిసముచితార్చనంబుల సంభావించిన వార లద్దేవునిం
బరివేష్టించి పుణ్యగోష్ఠి నడపుచున్న సమయంబున. 397

తే. అతని ముఖమున వెడలి మహాగ్ని యమ్మ
హీధరము విపినంబుల నేర్చెఁ బక్షి
మృగయుతంబుగ సిద్ధసాధ్యగణములు స
మాకులత్వంబుఁ బొందఁ బెల్లదరి యధిపః 398

క. కృష్ణుఁడు నిజసౌమ్యా
లోకనమున నాశిఖిని మలుఁగఁ జేసెం బూ
ర్వాకారత నవ్వనము ని
రాకులతం బొల్చె నది మహాద్భుత మయ్యెన్. 399

తే. దాని కమ్మును లెల్లఁ జిత్తమున భయము
విస్మయంబును బెనఁగొన వెఱఁగుపాటు
గదిరి చిత్రరూపంబులకరణి నుండ
వారిఁ గన్గొని రుక్మిణీవల్లభుండు. 400

వ. మీ రీయనలంబుతెఱం గేమిగా నెఱింగితి రున్నరూ పెఱింగింపవలయు
ననుటయు వారలు సభక్తికంబు లగు చిత్తంబులతోడ. 401

క. దేవా! విశ్వము గలుగుట
నీవలనన యడఁగుటయును నీయంద భవ
ద్భావాధీనమ సకల
స్థావరజంగమసమాహితత్వం బెల్లన్. 402

తే. నీవు మమ్ము బోధింపఁగా వేర్తు గాక
యిమ్మహానలస్ఫురణంబు నిట్టి దనఁగ
నేము నేర్తుమె యేమియో యెఱుఁగకునికిఁ
గాదె నివ్వెఱపడితిమి కమలనాథ! 403

వ. అనుటయు భవదీయచేతఃప్రసన్నత గాదె జగంబుల వర్తనంబులకు
నాధారంబు. 404

క. కావున మీకుం బ్రియముగ
నీవహ్ని తెఱంగు దెలియ నెఱిఁగించెదఁ జి
త్తావిలత విడువుఁ డని కమ
లావరుఁ డిట్లనియె వారలకుఁ గురువర్యా! 405

క. ఒకదానవుఁడు జగన్నా
శకుఁ డిత్తఱిఁ గలఁడు వానిఁ జంపుట కేఁ బూ
నక యునికి గిలిగె వాఁ డ
ప్రకటావిదుఁ డగుట నాకతంబున నగుటన్. 406

క. కడుఁ గ్రొవ్వి వాఁడు లోకము
నుడుకులఁ బెట్టంగ విసివి యుగ్రతపమునం
గొడుకుఁ బడసి యద్దనుజునిఁ
బొడవడఁగింపం దలంచి భూరివ్రతమున్. 407

చ. నడప మదాత్మ యగ్ని యయి నావదనంబున నిర్గమించి యె
క్కుడుపడి పద్మగర్భుకడకుం జనె నమ్మహితుండు మన్మథుం
గొడుకుగఁ బంచి వే తను మగుడ్పఁగ వచ్చెఁ గడంగి పోవు న
ప్పుడు వన మేర్చె నేను గృపఁ బూర్వవిధం బొడఁగూడఁ జూచితిన్. 408

వ. ఇది యద్దహనంబు తెఱం గని చెప్పి యప్పరమపురుషుం డమ్మునివరు
లతో మఱియును. 409

సీ. లోకత్రయంబున మీకు నవిదితంబు
లేదు త్రికాలసంవేదులార!
యుత్తమంబగుపురావృత్తంబు చెప్పి కృ
తార్థుఁ జేయుం డన న్ననిన వారు
సవినయంబుగఁ గృతాంజలు లయి మ మ్మింత
పెద్ద సేయుదె నీవు పెద్దలకును
బెద్ద వయత్నసంభృతజగత్త్రియుఁడవు
విశ్వప్రకారసంవిదుఁడ వేము

తే. నీయెఱుంగని యితిహాస మేయుగమున
నెఱిఁగి చెప్పదు మనవుడుఁ జిఱుతనగవు
మోమునకుఁ జెన్ను సేయ నమ్మురహరుండు
వారలకు నిట్టు లనుఁ గురువంశవర్య! 410

క. మానుషయోని జనించితిఁ
గాన మదీయ మగుబుద్ధిగౌరవము దదీ
యానుగుణత్వోపహితము
గా నెఱుఁగుఁడు మీరు సెప్పుకత విను టసదే. 411

చ. అనుటయు వార లందఱు ప్రియంబున దానికి నియ్యకొన్న నె
మ్మనములతోడ నీపనికి మాన్యచరిత్రుఁడు నారదుండ త
క్కిన పెఱవారు చాలరు ప్రకీర్త్యవివేకుఁడు కృష్ణుఁ డర్థితో
వినఁగఁ బురాతనం బయినవృత్తము నమ్మని చెప్పఁగొప్పఁగన్. 412

చ. అని తగ నేకవాక్యతఁ బ్రియంబున నాతనితోడ నీవు మున్
కనినది విన్నయట్టిది ప్రకామకుతూహలచిత్తుఁ డైనకృ
ష్ణుని వినిపింపు నావుడు మనోజ్ఞకథాకథనంబునందు వే
డ్క నిగుడ నమ్మునీంద్రుఁడు వికాసమునన్ మొగ ముల్లసిల్లఁగన్. 413

—: ఉమామహేశ్వర సంవాదంబను నితిహాసము :—

క. నారాయణసౌహార్దో
దారత్వవిభూతి మున్న తనకుఁ గలిమి న
న్నారాయణుని మనోరథ
మారం బూరించె శంకరాంబికలకథన్. 414

వ. అత్తెఱంగు వివరించెద నట్లు సమస్తసంయమిసంఘంబును బ్రస్తుతిపూర్వ
కంబుగా నియోగింప బ్రియంబునం బురాతనకథా కథనంబునకుం బూని
యద్దేవముని యద్దేవకీనందనునకు వందనం బాచరించి తదభివందనంబు
వడసి యవ్విభున కి ట్లనియె. 415

తే. తీర్థభజనంబునకు నెందుఁ దిరుగుచుండి
యిత్తుషారనగంబున కేను వచ్చి
కంటి రమణీయ మగుకేళికావనంబు
సకలతరువల్లరీగుల్మచారుతలము. 416

క. కోకిలకులగంధర్వా
నీకధ్వను లెనసి బెరసి నిగుడఁగ నమరీ
లోకభ్రమరీమండలి
కాకలకలనాదములును గలసి చెలంగన్. 417

వ. ఒప్పునవ్వనంబునం గనకస్థలంబున శార్దూల చర్మ వసన భుజగాభరణ భసితాంగరాగ విరచితాలంకార చారుదివ్యదేహుం డగు మహాదేవుండు సురసిద్ధసాధ్య విద్యాధర మునిపుంగవ భూతగణపరివృతుం డయి యున్న నప్పేరోలగంబున నేనును సముచితప్రకారంబున నయ్యనిరూప ణీయప్రకారుం గొల్చి యుండితి నట్టిసమయంబున. 418

సీ. పుణ్యాంగనాకారములు దాల్చి పుణ్యన
దీనివహంబులు డిశలు గొల్చి
చనుదేర శంకరసదృశపరిష్కార
కల్యాణతనువైన గౌరి వచ్చి
వెనుకదిక్కున మెలుపునఁ జేరి మోమున
నలఁతి నవ్వినునుడిచెలువు నొసఁగఁ
దమ్మితేకుల నుల్లస మ్మాడు తనమృదు
కరయుగ్మమునను శంకరునినేత్ర

ఆ. యుగ్మమల్ల మూసి యున్నంత లోకమ
నర్కచంద్రతారకాగ్నులైమ
హాంధకాలమగ్న మగుటయు సంక్షోభ
మందె భూతసముదయంబు లెల్ల. 419

ఉ. అప్పుడు ఫాలలోచనము నక్పరమేశుఁడు విచ్చె విచ్చినం
గప్పెఁ దదగ్నిజిహ్వలు నగం బఖిలంబును గౌరిదేవి య

ట్లొప్పమి తండ్రికై నఁ గని యుల్లము బెగ్గిల నీశునంఘ్రులం
గప్పఁగ మౌళిభూషణముకాంతి ప్రణామముసేసెఁ జేసినన్. 420

ఆ. హరుఁడు కరుణఁ జూడ నాహిమవన్నగ
దాహ ముడిగి శోభితత్వ మొలసె
నార్య పరమవిస్మయముఁ బొంది యాసర్వ
భువనకర్తతోడ సవినయముగ. 421

సీ. నిటలంబుకను దెఱచుటకుఁ గారణ మేమి
సర్వేశ! యిది రహస్యంబు గాక
యున్నని(జెప్పవే యన్న నద్దేవుండు
కాంతః నీ కెఱిఁగింపఁ గానియట్టి
పని యెందుఁ గల్గునే వినుము లోకాత్మక
త్వము నాకుఁ గల్గుటవలనఁ జేసి
నన్నేది వొందిన నన్నిలోకంబుల
నది వొందుఁ గాన నాయంబకములు

తే. నీవు మూయంగఁ దిమిరంబు నిఖిలలోక
చయముఁ గప్పిన భూతముల్ భయముఁ బొందె
నీకరంబులు ద్రోవక చీకటియును
బెఱచుటకు ఫాలనేత్రంబు దెఱవ వలసె. 422

వ. అనిన విని యంబిక తనకు నడుగవలయునట్టివి యడుగుటకు నది యవ
సరంబుగాఁ గసికొని యక్కపర్దికి ట్లనియె. 423

క. నాలుగుముఖములు నీకు
న్నాలనయనః కలుగఁ గారణం బేమి మధు
శ్రీలాలిత్యాస్పదవా
క్యాలీకలనమున నాకు నానతి యీవే! 424

వ. అనిన విని యమ్మహాదేవికి నదేవుం డిట్లను దైత్యులు సుందోపసుంద లన
నిద్దరు గలరు వారలవార్య భుజవీర్యశౌర్యసంపన్నులు నస్త్రశస్త్రవిద్యా
లున్నై యుండుదురు వారలవినాశంబునకై మయుందు లోకంబులం గల

యొప్పులం దెల్ల నుత్తమసారంబులు దిలప్రమాణంబు లాహరించియొక్క
కామినిం గావించి తిలోత్తమ యను పేరిడి నాకడకుం దెచ్చిన నచ్చెలువ
నాకుం బ్రదక్షిణంబుగా వచ్చునెడ నే నిది తేవకార్యంబు సేయనోపుం బొ
మ్మను తలంపుతో నత్తరుణి తరిగిన దిక్కుదిక్కున కొక్కొక్క
మొగంబు దాల్చి దానిం బరీక్షించితి నాఁటం గోలెఁ జతుర్ముఖుండ నై
యుండుదు. 425

చ. అన విని గౌరి నీకు భువనాధిప! కంఠమునందుఁ గప్పు గ
ల్గినకత మేమి నాకు నెఱిఁగింపుము నావుడు దేవదైత్యులం
బునిధి సుధార్థమై తరువఁ బుట్టి విషంబు త్రిలోకభీకరం
బనితరసాధ్యమై యొదవె నత్తఱిఁ దాల్చితి దానిఁ గుత్తుకన్. 426

తే. అట్లు కంఠంబునందు మహావిషంబుఁ
దాల్ప నీలతగల్గిన దానఁజేసి
కమలజాదిసురులు నీలకంఠుఁ డనుచు
నన్నుఁ గొనియాడి రప్పుడు నలినవదన! 427

వ. అని చెప్పి శంకరుం డింక నేమి యడుగ వల తడుగు మనుటయుఁ
బార్వతి పినాకం బెల్లయాయుధంబులకంటె మెచ్చి పట్టుదు దీనికిం గతం
బెయ్యది యని యడిగిన నామ్మృడుం డామ్మృడానికి ట్లనియె. 428

సీ. ఆదియుగంబున నబల! కణ్వుం డను
సంయమి తపము నిష్ఠానిరూఢి
మెయిఁ జేయఁ బెరిఁగె వల్మీకంబు తనువు ము
నుంగ నర్పిట్ట వేణువును బుట్టె
విను లోకసామాన్యఘనత గాకుండ మ
హాద్భుతాయామంబు నధికమైన
పరిణాహమును గల్గె బ్రహ్మ యమ్మునికిఁ బ్ర
త్యక్షమై వర మిచ్చె నతనిమీఁదఁ

ఆ. బెరిఁగి యున్నవెదురు గర మర్థిఁ దాఁ బుచ్చి
కొని జగద్ధితంబు గోరి చేసె

నాకు విష్ణునకుఁ బినాశకశార్ఙ్గము లగ్ర
ఖండమున నొలర్చె గాండివంబు. 429

వ. ఇవ్విధంబున విండ్లు మూఁడు గావించి లోకహితం బాచరించి యవ్విరించి యమ్మూఁడపవిల్లు దాఁ గై కొని తనలోకంబునకుం జనియె నిది పినాకంబు సంభావనీయంబైన తెఱం గని చెప్పిన. 430

క. విని గిరితనూజ పెఱవా
హనముల నొల్లక వృషంబు నఖిలేశ్వర! నె
మ్మనమునఁ గై కొని యెక్కుదు
వినఁగా నే ఎఱతుఁ జెప్పవే కారణమున్. 431

వ అనిన నద్దేవుఁ డమ్మహాదేవి కి ట్లనియె. 432

సీ. హిమవన్నగంబునం దేను లోకహితార్థ
మైన మహాతప మాచరింప
గోవులు చుట్టుఁ దేఁకువ సెడి తిరిగి నన్
సంకటపెట్టినఁ బంకజాక్షి!
కోపించి చూడ నంతాపాకులత్వంబుఁ
బొందె గోకుల మరవిందభవుఁడు
నమరులుఁ జనుదెంచి ప్రార్థించి వృషముఁ గా
నిక యిచ్చి కరుణ జనింపఁ బలికి

తే. నాకు గోపతి యనియెడు నామ మిచ్చి
రపుడు గోబాధ మాన్చి రయ్యమలవృషము
వాహనముఁ గేతువును గా శివప్రచార
మాచరింతు నెల్లెడ నది యాది గాఁగ. 433

వ. అనుటయు నంబిక యప్పరమేశుతో నీవు పరమశుచులును రమణీయంబులు నగు నివాసంబుల వసియింపక యశుచియు గేశాస్థికపాలదుర్గంధదుర్ద ర్శంబు నై నశ్మశానంబున నునికిఁ గతం బేమి యనిన నతం డిట్లనియె. 434

—: శివుఁడు పార్వతికిఁ దన శ్మశానవాసతకుఁ గారణంబు చెప్పుట —

ఉ. క్రూరపుభూతముల్ జనుల ఘోరవిధంబుల ముట్టి యెప్పుడున్
మారణ మాచరింపఁగ సమస్తజనంబులు నాశ మొందఁగా
వారిజసంభవుం డెఱిఁగి వచ్చి ననుం దగఁ గాంచి తత్ప్రతీ
కారము సేఁతకై వినయగౌరవ మొప్పఁగ వేఁడె వేఁడినన్. 435

వ నిశ్చితంబుగా నొక్కెడ నుండి లోకంబులు రక్షింపవలయు నని తలంచి
నట్టియెడ 436

తే. మోక్షపరులు శుచిస్థానముగఁ బ్రశంస
సేయుదురు విజనత్వవిశేష మెఱిఁగి
కాన యింపై శ్మశానంబు మానసమున
నొలసెఁ గావున నయ్యెడ నునికి గలిగె. 437

చ. అచటన యుండి లోకముల నన్నిటి నాత్మఁదలంచి రక్ష సే
యుచు విహరింతు భూతచయ మొక్కటఁ గూడి చరింతు చున్కికిం
బ్రచురకుతూహలుండ నయి రాగముఁ బొందుదు నట్లు గాన నా
కచటు నివాస మయ్యె విను మన్యతలంబులు దానిఁ బోలునే. 438

తే. అనిన భసితాంగరాగంబు నస్థిఫణధ
రాభరణములుఁ బరశుశూలాయుధములు
నై మహోగ్రత భీకర మైనరూప
మభవ! యేల కైకొంటి వీ వనియె గిరిజ! 439

వ. అనుటయు నమ్మహేశ్వరుం డాపరమేశ్వరితోడ. 440

సీ లోకస్వరూపంబు లోలాక్షి! రెండువి
ధమ్ములు శీత ముష్ణమ్ము నాఁగఁ
జను నివి రెంటను సకలంబు గ్రథిత మై
యుండు సౌమ్యాగ్నేయ యోగకలిత
మఖిలజగంబు సౌమ్యము విష్ణుఁ డాగ్నేయ
మేను వహింతు మయ్యిరుదెఱంగు

నెనయుటఁ గొని భరియింతు నీవిశ్వంబుఁ
గావున నాగ్నేయభావరూఢ

తే. యైన యాకృతి లోకహితార్థముగ వ
హించినాఁడ నిం కెయ్యది యీవు నన్ను
నడిగె దడుగుము నావుఁడు నార్య సోముఁ
దలఁ బ్రియంబున నేటికిఁ దాల్చె తనియె. 441

చ. అనవుఁడు దక్షుయజ్ఞమున కల్గిననాఁడు సురాలి కేను బీ
డన మొనరించుచోట వికటంబుగ సోముని మేను ద్రొక్కఁగా
నను శరణంబు వేఁడిన మనంబున నక్కటికంబు పుట్టి చే
సిన దురితంబు సోము నిబు సేయక పో దని మౌళిఁ దాల్చితిన్. 442

చ. అన విని కొల్చియున్న మును లందఱు నీశు దయావిశేషము
న్మనముల మెచ్చి పొంది యభి నందనపూర్వము గాఁగ భక్తియున్
వినయము నుల్లసిల్లఁ బదివేల విధంబులఁ బ్రస్తుతించి ర
య్యనుపమధాము గౌరి సమయం బిది నా కని మోడ్పుఁగేలితోన్. 443

తే లోలలోచన దీప్తులు బాలచంద్ర
భూషణుని వదనంబునఁ బొలయ మునుల
మానసంబులు సంప్రీతి నూన సాంత్వ
నస్వరంబున ని ట్లను నలిననాభ! 444

క. వర్ణాశ్రమధర్మము లభి
వర్ణింపుము వేదనిరతవత్సలః యవి నా
కర్ణములతో నఖిలజన
కర్ణంబులఁ బొంది పుణ్యకర్తృత యొసఁగున్. 445

వ. అనియె నని యిట్లు గౌరి లోకహితార్థంబుగా వర్ణాశ్రమధర్మంబులు పరమే
శ్వరు నడుగుటయు నారదముని కృష్ణునకుం జెప్పినతెఱంగు భీష్ముండు
ధర్మజునకుఁ జెప్పుట యుపన్యసించిన నాకర్ణించి. 446

క. మునివర! నాదగుచిత్తం
బునఁ గౌతూహలము చాల మొలతెంచి తలి
ర్పున నెలరారెడు నేర్పడ
వినిపింపుము మీఁదికథ సవిస్తారముగన్. 447

వ అని యడుగుటయు. 448

మ. స్ఫుట తత్త్వోదయ సంభృతైక మధురా భూతైక రక్షాధురా
తటినీపింఛమనోజ్ఞమౌళిలలితా దాంతాత్మ సంకీలితా
త్రుటితాపత్య సమున్నతాశ్రితజనా దూరాంజనానువ్రతో
త్కటశీలావనలోల దివ్యహృదయా ధర్మప్రసన్నోదయా! 449

క. దేహాభిమానసంభృత
మోహతమోనిరసనాభిముఖభూరివివే
కాహీన మహోత్త్వస
మాహిత చిన్మాత్రరూప మధురిమ సుభగా! 450

మాలిని త్వరితవిహితగాథధ్యాయి సమ్మోదవాదా
స్ఫురదరి దృఢ శూలస్ఫూర్తి సంశస్తహస్తా
తరణిశశిమయత్వోదారతాచిత్రనేత్రా
పరమనియతినిష్ఠా భవ్యహృత్పద్మసద్మా! 451

గద్యము : ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజిప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబున నానుశాసనిక పర్వంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

ఆనుశాసనికపర్వము - పంచమాశ్వాసము

०—०—०—०

శ్రీకాశీత్యాదర సు
శ్లోకాలోకన విలాస సుస్థిరభవనా
శోకముదాద్యవధూతి
వ్యాకోశవివేకభవన హరిహరనాథా! 1

—: శివుండు పార్వతికి వర్ణాశ్రమాచారంబులు తెలియంజేయుట :—

వ. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె. 2

తే. అట్లు గంగాత్మజుండు ధర్మాత్మజునకుఁ
జెప్పి యిట్లనుఁ గౌరవశ్రేష్ఠ! పద్మ
నాభుతో నవ్విధంబున నారదుండు
పార్వతీదేవిప్రశ్న ముపన్యసించి. 3

వ. ఇట్లనియె నప్పర్వతరాజపుత్రి ప్రార్థించిన నప్పరమేశ్వరుండు పరమాదర
భరితుండై. 4

సీ. అజుఁడు మున్ను లోకహితార్థంబుగా బ్రాహ్మ
ణులను సృజించి రాజులను వైశ్యు
లను శూద్రులను గ్రమం బొనరంగఁ గల్పించె
నాజాతులకు నోలి నతనిముఖము
బాహులు నూరులుఁ బదములు సంభవ
స్థానంబు లగుటయుఁ దారతమ్య

భాగిను లగునని పార్మతి కాతండు
 తత్తదాచరణీయధర్మములును

ఆ. వినుము విస్తరించె విప్రులు లోకధా
రకులు వారియెటఁ బరాభవంబు
సేఁత యెల్ల చేటుఁ జేయు సమ్మానదా
నములు సకలశోభనము నొనర్చు. 5

చ. ప్రియ మటి యజ్ఞునేనియు దరిద్రునినేనియు విప్రుఁ గందఁ జేఁ
త యుభయలోకసౌఖ్యములు దవ్వఁగఁ జేయుఁ దదీయ మైననిం
దయు నను బెట్టుదిట్టుట యధర్మత నాతనిసొమ్ము పుచ్చికొం
టయును మదర్థముం గొనుట డాఁపక చెప్పితి నిక్క మింతయున్. 6

వ. అని పలికి యి ట్లనియె. 7

సీ. అధ్యయనంబును యజనంబు దానంబు
 నధ్యాపనంబును యాజనముఁ బ్ర
తిగ్రహంబును బ్రశాంతియుఁ దపస్సత్యశౌ
 చంబులు విప్రధర్మంబు లాప
దలఁ ధక్క నతనికి వలవదు వాణిజ్య
 మగ్ని కార్యంబు శూద్రాన్నవర్జ
నము నిజదారసంగమనియమంబును
 నిర్మప్రొద్దు గుడుపును హింసలేమి

ఆ. యును నివానశుద్ధియును నతిథిప్రియ
త్వంబు బ్రాహ్మణులకు వలయుఁ దపము
పేర్మి సాధనముగ ధర్మమూలముగ వా
రల సృజించెఁ గాదె నలినభవుఁడు. 8

ఆ. క్షత్రియులకు విప్రసంరక్ష ముఖ్యధ
ర్మంబు సరణి వారిరక్షణమునఁ

గాని బ్రదుక దమ్మహానుభావుల పాల
నంబు సేయ శోభనంబు నొందు. 9

క. రమణీ! యధ్యయనము యజ
నము దానము సాధుపోషణము దుర్జనులన్
దమియించుటయు సముత్సా
హము కల్మియు ధృతియు నృపుల కగుధర్మంబుల్. 10

తే. శస్త్రజీవికయును నరిషష్ఠభాగ
మాహరించుటయును భృత్యునరయుటయును
బ్రజ వివాదంబు వినుచోటఁ బక్షపాతి
గామియును రాజులకుఁ గృత్యకర్మకోటి. 11

సీ. వణిజులు లోకప్రవర్తనంబుల కెల్ల
నుపకారకులు గృషియును ననేక
భంగి బేహారంబుఁ బసులఁ బెంచుటయుఁ గృ
త్యంబులు వారల కధ్యయనము
యజనంబు దానంబు నర్హకర్మంబులు
త్రైవర్ణికద్విజత్వమ్ముకతన
నాతిథ్యములు విధేయములు వారికిఁ దిల
గంధరసముల విక్రయము దగదు

తే. మూఁడుజాతుల శుశ్రూష మూలకార్య
గతి తదుపయుక్తి శూద్రులకలిమి నడచు
వారు శుశ్రూషకులు విప్రవందనంబు
వినయ మక్రూరు లగుట తద్విహితకృతులు. 12

క. తనతనవర్ణంబునకుఁ ద
గినయాచారంబు నడపి కిల్బిషరహితుం
డనఁ బరఁగు నెల్లవారికి
విను మున్మను జన్మసౌఖ్యవిభవము గల్గున్. 13

వ ఇవి వర్ణధర్మప్రకారంబు లింక నాశ్రమధర్మంబులు వివరించెద నాకర్ణింపు మని పలికి పార్వతికిఁ బరమేశ్వరుం డి ట్లనియె. 14

సీ బ్రహ్మచర్యవ్రతపరమనిష్ఠయు గురు
నాశ్రయించుటయు నధ్యయనకృతియు
నగ్నికార్యంబు గుర్వనువర్తనంబు
భైక్షచర్యయుఁ గమలాక్షి బ్రహ్మ
చారిధర్మంబు లాశ్రమముల కెల్ల నా
శ్రయణీయమై గృహస్థత్వ మొప్పు
శౌచంబు నిజదారసంతుష్టియును బంచ
యజ్ఞంబులును నిగమాభిరతియు

తే. దానహోమదయాతిథి మాననములు
వలయు గృహమేధికిని వనవాసవన్య
భోజన బ్రహ్మచర్యజటాజినప్ర
ధారణములు వానప్రస్థ ధర్మకోటి. 15

చ. కినియమి నంగవర్జన మకించనభావము తాల్మి విప్రవా
సనము ప్రశాంతి యార్జవము శౌచము సద్వ్రతనిష్ఠ భైక్షభో
జన మిల నిద్రసేఁత కృప సంతతతత్త్వ విచింతనంబు మా
నిని యతిధర్మముల్ శ్రుతి గణించినభంగిన యేను జెప్పితిన్. 16

వ అని యి ట్లాశ్రమధర్మంబులు సెప్పిన విని యప్పరమేశ్వరుతోఁ బార్వతి తపంబు తపం బనుచు మునిజనంబు లాచరింతురు దానితెఱం గెఱింగింపవే యనిన నద్దేవుం డి ట్లనియె. 17

—: శివుండు పార్వతికిఁ దపస్స్వరూపంబు చెప్పుట :—

సీ భోగార్థులై తపంబునకు జొత్తురు తపం
బనఁగ వానప్రస్థు లాచరించు
ధర్మంబు లింద్రియకర్మనిగ్రముతో
నుభయకాలములను యోగసేవ

ఫలకాంక్షఁ జేఁత తపస్స్వరూపంబుగా
నడపి కాలంబైన నాకమునకు
నరిగి తద్భోగంబు లనుభవింతురు పుణ్య
మవసిత మగుడు మర్త్యత్వ మొంద

తే. వత్తు రధికనియతి నుపవాసములను
జపముఁ బంచాగ్ని మధ్యవాసంబు గలుగు
తపముఁగల దప్సరఃప్రియత్వం బొనర్చుఁ
గర్త కది వాఁడుఁ దుది వచ్చుఁ గాని మరలి. 18

వ. అని చెప్పి మఱియు. 19

ఉ. ధారయుతంబుగా నడచుతాపసముఖ్యు లహింసపేర్మికై
కారుణికత్వ మగ్గలము గల్గి తలంతురు సర్వజీవులుం
దారును నొక్కరూపుగఁ బదంపడి పుత్త్రకళత్రయుక్తిఁ బెం
పారుదు రూర్ధ్వలోకమున నజ్జనమున్ మఱి వచ్చుఁ గ్రమ్మఱన్. 20

వ. అనిన భవాని వనవాసవ్రతవిశేషంబులుం దదీయఫలప్రకారంబులు నేర్పడ
నాన తీయవే యనుటయు నభవుండు భరితాదరుండై. 21

సీ. ఉపవాసములు మౌన ముర్వీశయత్వ మా
సన మూర్ధ్వబాహుకస్థాపనంబు
నియమితాహారత్వనిష్ఠక్రమంబున
శశిమరుద్యక్షవాసముల నిలుపు
గంధర్వదేవనాగస్థానముల నున్కి
యును బహుసౌఖ్యసంయుతము గాఁగ
నానాసహస్రాబ్దమాననీయంబుగఁ
గావించు సంక్షేపగణనఁ గొన్ని

తే. మహితనియతులు సెప్పితి మఱియు నేమి
వ్రతము సలిపినఁ బాపనిర్హరణ మగుటఁ

బుణ్యగతికల్మి దప్ప దరణ్యవాసి
కడుగు మిఁకను పలసినయట్టి వనుడు. 22

కం. యాయావరుల సమరవం
ద్యా! యేర్పడఁ జెప్పుమనియె నంబిక దేవుం
డాయమ కిట్లనుఁ దీర్థప
రాయణు లుపవాసవిధి సమధికులు వారల్. 23

వ. అది యెట్లంటేని 24

కం. నానాతీర్థసతతస
స్నానంబులఁ బల్లలైనజడలును భిక్షా
నూనోపవాసకృశమగు
మేనులునై వారితపము మిక్కిలిమెఱయున్. 25

కం. మాసోపవాసవిధులం
జేసి తృణజధాన్యభుక్తి సెల్లింతురు వా
రే సురలకు లేనిసుఖా
వాసమ్ములఁ జరితములను వఱలుదురు తుదన్. 26

వ. అనిన విని యవ్వనితారత్నంబు వైఖానసులవిధంబు వివరింపు మనుటయు
నవ్విరూపాక్షుండు. 27

సీ. వైఖానసులు ఖరవ్రతు లెట్టు లంటేని
శిలఁ దృణధాన్యముల్ చిమకనడచి
కొందఱు పండులఁ గొఱికి కొందఱుగన్న
గుఱుముల గువ్వల తెఱఁగు దోఁప
నప్పటి కప్పటి కాననంబున వైచి
కొసకొందఱాకు లెండినవి యేఱి
కొని కొంద ఱంబువుల్ గొని కొంద ఱనిలంబు
గొంద ఱాహారంబు గొందరట్లు

తే. గాక యాహారపరులును గలరు వార
లింద్రునకుఁ బూజనీయులై యెక్కుడైన
పదవిఁ జిరకాల బహుసౌఖ్యభాగు లగుదు
రని మహేశ్వరుఁ డుమకు నిట్లనియె మఱియు. 28

వ. ఇవి యెల్లను వానప్రస్థనియమనిష్ఠాభేదంబులు తపంబు తపం బని మును లాచరింతురు దానితెఱం గెఱింగింపు మని నీవుతొల్లనడిగిన విధంబునం దొడంగి నాచెప్పినవిధంబు లిన్నియుం దపం బను శబ్దంబున కర్థంబు లై యుండుననిచెప్పి యంగుష్ఠప్రమాణదేహులు మృగాజినవసనులు నిర్ద్వంద్వులు నై వాలఖిల్యు లను పేరం బ్రసిద్ధులగు మునులు దినకరదీప్తులతోడం గూడి వర్తించుచుండుదురు వారలతపోవైభవంబునంగాదె జగంబులు సుస్థిరంబులై యున్నయవి యొండుమెయి దుర్లభంబు లైనట్టివి తపంబున సులభంబులగుం దపంబు గడచి ధర్మంబుఁ గలదే యని పలికి యాదరాతిశయంబున శివుండు శైలేంద్రతనయతో ధర్మంబులు మఱియు నెఱింగించెద నవహితవై యాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. 29

ఉ. అంబుజసూతి యేర్పడ గృహస్థసమర్థముగాఁ బ్రవృత్తిధ
ర్మంబు నొనర్చె నార్యజనమాన్యము దానితెఱంగు చాల సూ
క్ష్మం బతికాంక్ష లేక తగుకాలమునన్ సముచితవృత్తి ని
త్యంబును ధర్మముఖ్యముగ నర్థముఁ గామముఁ జల్పు టొప్పగున్ 30

చ. అతఁడు నివృత్తిధర్మము ప్రయత్నమునన్ వివరించె మోక్షణో
ద్యత మది తత్ప్రకారములు దాంతియు భూతచయంబుపై దయా
రతియును సత్యదృష్టియు విరాగత యింద్రియకోటికిన్ దృఢ
స్థితముగఁ జేసి యోగనిరతిం బరిశాంతి యొనర్చికొంటయున్ 31

వ. అని మఱియును 32

తే. క్షుత్పిపాసలచేఁ గడుఁ గుందినట్టి
యతిథివచ్చినఁ బ్రియమున నతనిదప్పి
వోవ నట్లుగ సముచితభోజనంబు
వెట్టు టెల్లపుణ్యములకుఁ బెద్ద తలఁప. 33

క. దీనికి నఖిలాశ్రమసువి
ధానంబులకును గృహస్థతయ నెల వగుటన్
దానిపదాఱవపాలిస
మానముగా గా దరయ నాశ్రమం బెయ్యదియున్. 34

క. అనవిని గృహస్థునకు నే
పని ముఖ్యం బనియె గిరిజ పశుపతి జననీ!
జనకారాధన మతనికి
ననుత్తమం బైన ధర్మ మని రూపించెన్. 35

వ అద్దేవుండు వెండియు. 36

క. పతిభక్తి ముఖ్యధర్మము
సతి కనవుడు దేవి నరుఁడు జననీజనకుల్
మృతులైనను నాతి విగత
పతిత్వమొందినను జేయుపను లెయ్యవియో. 37

వ. అనుటయు నభవుండు వారివర్తనంబు లెఱింగించెద వినుమని యిట్లనియె 38

క. దేవాతిథిపితృపూజలు
గావించుట భావశుద్ధికలిమి నరునకుఁ
దేవీ! వలయును వారికి
నేవిధమున బ్రహ్మచర్య మేమఱమి తగున్. 39

వ. అని నిర్దేశించి మఱియును. 40

ఆ. పంచపర్వ సురత పరిహృతితో నిజ
దారతృప్తుఁడగుచు ధాన్యకోటి
పక్షి యెలుక దినిన బ్రతుకుఁగాఁ గను గృహ
పతికి నశ్వమేధఫలము గలుగు. 41

వ. అని చెప్పి. 42

ఆ. ఎచట మెలఁగె నేమి యెట్టుండె నేమి దా
నేమిసేసెనేమి యెల్లసంగ
ములను విడిచి కుడుపువలన నియతిగల్గు
యతికి మోక్షవీథి యాటపట్టు. 43

వ. అనిన విని సంప్రీత యై శైలరాజపుత్రి పురహరునితో రా జనువానికి
భూజనంబులయట్ల శరీరంబును భోజనాదులును నట్లయుండియు నతం డెల్ల
వారలచే మ్రొక్కు గొనుటకు నిగ్రహానుగ్రహంబులకుంజాలి సర్వాధిక
త్వంబున శోభిల్లు దానికిం గారణంబేమి యెఱింగింపవే యనుటయు నీశా
నుం డిట్లనియె. 44

—: శివుఁడు పార్వతికి రాజత్వమహిమాతిశయంబు సెప్పుట :—

సీ. అధికపుఁ దపమునసైనది రాజత్వ
మట్లు గావునఁ బేర్మి నతిశయిల్లు
జనములచే మ్రొక్కు గొనుటకు నిగ్రహం
బునకు ననుగ్రహంబునకు శక్తుఁ
డై యుండు నతఁడు తదీయసునీతియ
విను ముదమున రాజు వినయపరునిఁ
జేసి యెల్ల జనంబు శిక్షించు నింద్రియ
జయమును నరివర్గజయముఁబడయు

తే. నెఱిఁగి యుపధావిశుద్ధుల నిడునమాత్య
పదవి కనురక్త సారవద్బలముఁ బ్రోచు
హితపరుల మిత్త్రులుగఁ గొను నిలకు మే లొ
నర్చు దుర్గంబు రక్షించుఁ గూర్చు ధనము. 45

వ. ఇవ్విధంబున సప్తాంగసంపన్నత్వంబు నొంది. 46

క. చేయఁ దపాత్రవ్యయములు
సేయుం బాత్రవ్యయంబు సేయున్ నిజర

ష్టాయత్న మెల్లతెఱఁగులఁ
బాయక ధర్మంబుసేయుఁ బాపముదొలఁగున్. 47

ఆ. ఆచరించు దండ మక్రోధకాముఁడై
చారదృష్టిఁజూచు శత్రుకృత్య
ములను నాత్మదేశపురపరివారవి
ధముల సత్యభాషణముల నెగడు. 48

క. ఉద్యోగము ప్రియవాదిత
విద్యాపరినిష్ఠ సంధివిగ్రహ విహితా
పద్యత దీనానాథవి
పద్యాపన మాజ్ఞ వెరపు వాటించుఁ దగన్. 49

ఆ. కయ్యమునకు నెపుడుఁ గాలు ద్రవ్వఁడు తగ
వైన రణము శూరుఁడై యొనర్చు
యజ్ఞదానవిధిపరాయణుఁ డై యుండు
నిత్తెఱంగువృత్త ముత్తమంబు. 50

క. ఈనీతులకు విరుద్ధము
లైనపనులు నరకములకు నరుగున్నృపతి పా
పానీతదుఃఖ మొకతఱి
మాను నొరుల కతని కెపుడు మానకయుండున్. 51

ఆ. భావశుద్ధి గలిగి యీవినీతులఁ బూని
ప్రజల కెప్పుఁ డతులరక్షణంబు
సేయు నట్టివిభుఁడు సిరియును గీర్తియుఁ
గాంచుఁ బుణ్యలోకగతియుఁ బడయు. 52

క. అనుటయు ధర్మరహస్యము
వినఁ గోరెద ననిన శాంభవికి శంభుండి
ట్లనియె నహింస రహస్యం
బనఁ బరగును ధర్మజాత మఖిలమునందున్. 53

వ. అనిన విని యాగన్మాత యవ్విశ్వధాతతో హింసావర్జనం బేజనులకుం జెల్లదని చూచెద నహింసతెఱం గెఱింగింపవే యని న ద్దేవుం దదనీతలంచి నట్ల నేలం బిపీలికాప్రముఖంబుల నాకసంబున మశకాదుల మఱియుం బేను నల్లి నీరపేనులో నైన జంతువులం జంపక యెవ్వరికి మానరా దట్లు గావున 54

చ. ఫలము దళంబునుం దొడిమఁ బాయుట రాలినవానిఁ గొంచు నాఁ
కలి కెరసేసి గోరసము కార్యము నట్టుల నిర్వహించి బు
ద్ధులు వెలి లేక నిశ్చలతఁ దోయజపత్రనిభాక్షి! చిత్రరూ
పులొకొ యనంగ నుండు శమపుణ్యులుసూవె యహింసనాత్మకుల్. 55

తే. అదియ శ్రుతిచేత ధర్మరహస్యమనఁగఁ
బడియె ననిచెప్పి మఱియును భవుఁడు దేవి
కిట్టులను నట్లుఁగాక యహింసతెఱఁగు
గలదు వినుము విశేషించి కమలనయన! 56

తే. విధివశంబున మృతిఁబొందు వివిధజంతు
నిచయమం దనహంకారనిష్ఠుఁ డైనఁ
బురుషుఁ గల్మష మేమియుఁ బొందనేర
దెట్టు లం టేని విను మది యేర్పరింతు. 57

సీ. దివియలోఁ బడు ప్రబువ్వు దివియయెత్తినవారిఁ
బాపంబుపొందునే యోపిమన్న
నాఁగేటిమొనఁ జచ్చు నానావిధప్రాణు
లన్నరుఁ బొందునే యఘము వారు
తమపనుల్ సేయ విధాతృవశమున నా
యువు దెగినట్టిజంతువులు సచ్చు
నేమసంపితి మని యించుకేనియుం నహం
కారంబు వారికిఁ గలుగు దట్లు

ఆ. గానఁజూవె వారిఁ గల్మషమొందరు
పుణ్యపాపములకు బుద్ధి మూల

మని శివుండు మఱియు నను హింసవోలెనై
యధికధర్మమైన విధము వినుము. 58

దైవగతిఁజేసి తమకుం
జావవలసి గోవు లొండుచా వొల్లక స
ద్భావమున రంతిదేవుని
కావించు మఖమునఁ బశుతఁ గైకొని నెమ్మిన్. 59

వ అనేకసహస్రంబు లరుదెంచి. 60

క. తము విశసించుట కాభూ
రమణుని వేఁడంగ నతఁడు రాజీవాక్షి!
క్రమమున విశసింపఁగఁ జ
ర్మములు దరులు గాఁగఁ బాఱెర క్తము నదియై. 61

క. ఆచర్మణ్వతి యనునది
గోచరమే వర్ణనమునకుం బ్రియ మగుకం
పై చవి చేయం బొలిచి య
నీచమహితసలిలమయ్యె నెత్తురు సుదతీ! 62

క. స్నానమునఁ బానమున నా
కానందము సేయు నమ్మహానది గోస-
తానము దివికి నరిగె న
మ్మానవపతిఁ జెప్పనేల మధురాలాపా! 63

క. పరబలము పై నడరి నె
త్తురు వఱ్ఱులు వాఱఁ జంపుదురు దురమున న
ప్పురుసఁదనంబును బుణ్యో
త్తర మని వేదములు సెప్పుఁ దనుతరమధ్యా! 64

క. పోరులయందలి మరణము
మారణముం బుణ్యలోక మహితమహిమకుం

గారణ మెఱుఁగు మహింసా
కారం బిట్టిదని నీవ కమలదళాక్షీ! ౬౫

సీ. అనిచెప్పి వెండియు హరుఁడు పార్వతితోడ
నిట్లను వేఁటకునెలయు టఘము
గాదు సస్యములు మృగములచేతనశించు
జగమెల్ల నిర్మనుష్యంబు గాఁగఁ
గోరు మృగము లది కారణంబు మృగ
హతిరాజులకు ధర్మమయ్యెనటు
గాక మృగములకుఁ గలుగు సద్గతి రాజు
చేమృతిఁ బొందినఁ జెలువ! వినుము

తే. దండ్యు దఁడింప నుండు టదండ్యు దండ
నంబు గూర్చుట విప్రుమనంబు నొచ్చు
నట్టిపని సేఁతయును విను మనపరాధి
తనువునొంచుట సూ హింస ధరణిపతికి. ౬౬

వ అని బోధించి. ౬7

క. భూసురుల కలుక పుట్టం
జేసి నహుషముఖ్యనృపులు చెడుట ప్రసిద్ధం
బాసురపతి విప్రునలుకఁ
గాసిఁ బడఁడెతెలచి పడసెఁ గాదె నయనముల్. ౬౮

క. కావున విప్రారాధకుఁ
డై వెలయు విభుండు రాష్ట్రి మతనిధనము సై
న్యావలి బంధులవిప్రుల
దీవనలం బొదలు నింత తెల్లము దేవీ! ౬౯

వ. అని నిర్ధేశించి కపర్ది గౌరితో వెండియు. 70

ఆ. పరమమంత్రవిధులఁ బశువులు యూపంబు
లందుఁ గట్టఁబడి మహాశుచిత్వ
విభవ మొందు విహితవిశసనక్రియ మేను
విడిచి దివ్యసుఖము వడయుఁ బొలఁతి! 71

క. హోమవిధులఁ దన్మాంసము
లామిషములు గాఁగ నొసఁగి యమరుల నగ్ని
ష్టోమాదులఁ బ్రోవఁగఁ బర
మామితసౌఖ్యములు గల్గు యజమానులకున్. 72

క. శ్రుతివిహితహింస హింసగ
మతిఁ దలఁపఁగ రాదు మునిసమాజంబిది దు
ష్కృతతతిఁ బాపెడు పరమసు
కృతమని కొనియాడుఁ గాన గీర్వాణనుతా! 73

ఆ. అని యహింసతెఱఁగు లన్నియు నెఱిఁగించి
యింకనేమి వినఁగ నిచ్చ సేసె
దనిన రుద్రు నడిగె నద్రిజ జనుల జీ
వనము తెఱఁగు లెల్ల వనజనాభ! 74

సీ. అడిగిన నద్దేవి కద్దేవుఁ డిట్లనుఁ
గాంత మానుష్యంబు కర్మభూమి
సుఖదుఃఖమూలముల్ సురతిర్యగాత్మక
త్వంబు లట్లగుట విత్తంబువలయు
మనుజుల కెట్లన్న విను ధర్మకామముల్
విత్తసాధ్యంబులు విద్య వార్త
సేవ కార్షత యర్థసిద్ధికి మూలముల్
విద్యవానికి ననవద్యతయును

ఆ. గర్షకునకు నేల కాల మెఱుంగుట
జట్టికాని కేది సంభవించె

నందు విలువ మొదలు నగులాభమునునెడ
వ్యయము గలుటయు శివప్రదములు. 75

క పసులం బాలించునతఁడు
విసువక యేమఱక వానివిధము లెఱిఁగి ప్రో
చిసమర్థుం డగు వెరవునఁ
బసిఁ గను సేవకుఁడు ధనముఁ బడయుఁ బొగడన్. 76

క వంచనయును జాడ్యంబును
నించుకయునులేక ప్రభువునిష్టమెఱిఁగి తాఁ
బంచినిపని వెరవునఁ గా
వించిన కర్మకరుఁ డొందు విపులధనంబుల్. 77

వ అని వెండియు. 78

క పరధనపరదారల నప
హరింపమియు దేవపితృసమారాధనముం
గరుణయు నతిథిసపర్యయు
గిరితనయా! యెల్లవారికిం గృత్యంబుల్. 79

—: శివుఁడు పార్వతికి వర్ణకర్మ పరిపాలకంబుల తెఱఁ గెఱింగించుట :—

వ అనిన విని యపర్ణాదేవి వర్ణంబులకర్మంబులు పాకంబుఁ బొందు ప్రకా
రంబు చెప్పుమని యప్పరమేశ్వరు నడిగిన నతం డిట్లనియె. 80

చ తమతమకర్మముల్ తెరువుదప్పక చేసినవారు దేవలో
కమునసుఖంబు నొందుదురు క్రమ్మఱి వచ్చియుఁ బూర్వజాతి జ
న్మమున మహార్థిఁ బొందుదురు మానినిః యిమ్మెయిఁ దప్పి యెట్టికృ
త్యములఁ జరించి రజ్జనుల కట్టికులంబునఁ బుట్టు వాటిలున్. 81

క. ఎంతెంత మేలుచేసిన
వంతంతియ కులమునెక్కుడై సమాకూరుం

గాంతా! విప్రుఁడయిన న
త్యంతానంద మగులోక మతనికిఁ గలుగున్ 82

వ. అనిచెప్పి మఱియును. 83

ఉ. ఆపదఁ దూలపోక సిరినంది మదింపక శౌర్యవృత్తిమైఁ
బాపుల గెల్చి యార్జవము బంధుజనాలికి నార్యకోటికిం
జూపుచు దీనులఁ గరుణఁ జూచి తగం గలమాత్రఁ బ్రోచుచుం
గోపములేక మన్కిఁగలుగున్ దివిజాంశమునన్ జనించినన్. 84

క. అనిన విని గౌరి కొందఱు
మనుజులు సంపదసుఖించి మనఁ గొందఱు లే
మి నలంగి దుఃఖపడుదురు
విన వలతుం దారణంబు వినిపింపు శివా! 85

చ. అనుటయు శంభుఁ డిట్లను దయన్ బలిబిక్షమువెట్ట రేమిఁ గుం
దినచెలిఁ జుట్టముం బిలిచి దీనత వాపి యపాపవృత్తిఁ జె
ల్లిన తొలుబాము గల్గునరు లెన్నగమంచు విధాత నిష్కృపా
త్ముని నతిలోభదూషితుని దుర్గతిదుఃఖితుఁ జేయుఁ బార్వతీ! 86

క. విను మలుకయుఁ గూర్మియు లే
పనవద్యా! యెజ్జనంబులందును సిధికిన్
మునుసేసిన కర్మముఫల
మనుభవగోచరముసేయు నంతియ తఱితోన్. 87

వ. అని యెఱింగించి వెండియు. 88

ఆ. ధనము గలిగి యుండి ధవళాక్షి! కుడువక
కట్టకుండు పరమకష్టజనము
లొరువులొత్తి చెప్ప నుపకారులై తొలు
పుట్టు నందు మనినయట్టివారు. 89

ఆ. తమకు ధనము లేక తగుభోగముల కెవ్వ
రైననడప మను సుఖాఢ్యజనులు

తొల్లి పేదవార లుల్ల మర్థుల కెపుఁ
బెట్టఁ గోరు చుఁడి నట్టివారు. 90

సీ. ఆయాసపడ కుండ నర్థంబు చేరెడు
వారు పాత్రజనంబుఁ దార పిలిచి
తొలుమేనఁ బెట్టిన యలఘుదయాఢ్యులు
ధనసిద్ధి బహులయత్నమునఁ గలుగు
మనుజులు పూర్వజన్మమున నర్థులు దమ్ము
నడుగ దాఁపక యిచ్చినట్టివార
లాయాసమునను విత్తాగమం బెడలెడు
జనులు ముందరిపుట్టువునఁ గృపావి

తే. హీనులై యాచకుల నలయించి పిదప
నిడనిలోభులు ముదిసి ధనేశుఁడగు న
రుండు ప్రాయంబునాఁ డీక గం డడంగి
తొంటిభవమున నీగికి దొడఁగి నతఁడు. 91

తే. కలిగియుండియుఁ దెవుళులకతన భోగ
ములు భుజింపఁగలేనిమర్త్యులు గిరీంద్రు
తనయ! తొలుమేనరోగముల్ దనకిచచ్చు
నపుడు దానంబు సేసినయట్టివారు. 92

తే. అధికసౌందర్యములు గలయట్టిజనులు
తొల్లి మాంసభోజనములఁ దొఱఁగియున్న
వారు రూపవిహీనులు దారు రూపు
గలిగి తొలుమేనఁ గొనటులఁపలికినారు. 93

క. విను సౌభాగ్యసమేతుఁడు
మును నిజదారైకపరుఁడు ముందటిజన్మం
బున భార్యకుఁ బ్రీతియొన
ర్పని మనుజుఁడు సుభగతావిరహితతఁ బొందున్. 94

క. అమితజ్ఞానము విజ్ఞా
నముఁ గలిగియుఁ బేదయైననరుఁడు చనినజ
న్మమున వినికి గలిగియు దా
నము తెరువునఁ బోనివాఁడు నలినదళాక్షీ! 95

క. తగుబుద్ధిలేక సంపద
మిగులఁ గలుగు నరుఁడు తొంటిమేనఁ గరుణమై
విగతప్రజ్ఞుం డయ్యును
దగ నీనులఁ బ్రోచినతఁడు దళితాబ్జముఖీ 96

సీ. మేధావియై విన్కి మిగిలివిద్యలఁబొల్చు
నరుఁడు దొల్బామున గురునకధిక
భక్తుఁడై తన దైనపాండిత్య మొరులకుఁ
గాపించువేడుక గలుగునుజనుఁ
డభ్యసింపఁగ విద్యాయుక్తి లేకుండు
నాతఁడు దొల్లి విద్యాధికత్వ
మున గర్వియై శిష్టజనులకు సభ భంగ
మొనరించి కుందఁ జేసిన యతండు

తే. భార్యయును బిడ్డలును దాను బహుధనముల
భోగులై రోగములులేక పొల్చువార
లమలినాచారపాత్రదానములు సత్య
కరుణలును దొంటిభవమునఁ గలిగినారు. 97

ఆ. ఆలుబిడ్డ లొఱటులై లేమిఁ గుందుచుఁ
దెవులుచేతఁ బడుచు నవయుజనులు
మున్ను క్రోధలోభముల నాస్తికతఁ బర
పీడనంబు సేసి పేర్చినారు. 98

సీ. కాంత జాత్యంధుఁడు గన్నులు చెడువాఁడు
తనయొప్పు మెఱయునుఁ దగిలి యొరుని

వనితఁ దొల్మేనఁ జూచినవాఁడు దుర్ధరో
గార్తుండు కటుకవాక్యములఁ దొల్లి
శిష్టు నొప్పించిన కష్టుండు కడుపునఁ
దెవులై నతఁడు పూర్వభవమునందు
గరదుండు గోశ మశ్మరిని శర్కరను బా
ధితుఁ డగునరుఁ డన్యసతిని గన్య

ఆ. మహిపి గోవుఁ దురగి మదనాతురత మున్ను
గవిసినాఁడు శోషి దివిరి యొరువు
లనుభవింపఁ దెచ్చుకొనినమాంసము దొంటి
పుట్టువున హరించినట్టి నీచు. 99

ఆ. ఉలుము గొన్నవాఁడు తోలుమేన నామాత
బంధనముల నొరుల బ్రన్నఁదనము
చెఱచినాఁడు పంగు వొఱవగఁ గాలుసే
వితికి సాధుజనులఁ బఱచినాఁడు. 100

క. పిలకాదుల గంతులచే
నలమటఁ బడువారు బడియ నడిచియు ముష్టిం
జలమున బొడిచియు సాధులఁ
బొలుబాముననొంచినట్టి దుష్టచరిత్రుల్ 101

ఆ పాదరోగు లశుచిపదముల దేవాల
యములు మెట్టుటయును నసదువారిఁ
దప్పులేక క్రొవ్వితన్నుటయును దొలు
పుట్టునందుఁ గలిగినట్టివారు. 102

చ. జ్వరముడ గుల్మపీడ నతిసారములజ్ బలుపుండులున్ మహో
దరమున వాతపిత్తకఫదారుణరోగములన్ నిరంతరా
తురులగువారు నిర్దయతఁ దొల్లి వినోదముగాఁగ జీవులం
దనిమిడి చంపినారు గురుఁ దల్లడపెట్టినవారు పార్వతీ! 103

తే. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటుగుజ్జు
గొలుచు లమ్ముచోఁ గచ్చులుగలిపి సరకు
దూఁచిపెట్టెడుచోటులఁ దూనిక్కఁదరిపి
పూర్వభవనమున లాభంబుఁ బొందినారు 104

సీ వెట్టులుతొలుమేన వెడ్డున సాధుజ
నము మోసపుచ్చి ధనంబు గొన్న
జను లనపత్యులు వినుతొల్లి పితృకార్య
దూరులు బాలఘాతులును జువ్వె
పొలఁతి నపుంసకుల్ పూర్వభవంబున
నెద్దుఁ బట్టినవారు నేమితప్పఁ
బొరయకుండఁగఁ గోపమునఁ ద్రికచ్ఛేదంబు
గావించినారును గామసుఖము

తే. విప్రుపతిచిన తులువలు విధవ తొంటి
జన్మమునయందు భర్తృవంచన మొనర్చి
ధనము గూర్చిన యదియు మదంబుపేర్మి
నోర్తుమగని హరించిన యుగ్మలియును. 105

తే. ప్రయతులైపుట్టి యేవంవుఁబనులఁ గడుపుఁ
బోచికొనువా రహంకారముననుఁ గర్వ
మానమదదంభములఁ దొల్లి మాన్యజనులఁ
బరిభవించినతుచ్ఛులు పద్మనయన! 106

సీ దాసత్వమొంది యదల్పులఁ దిట్టుల
నాటులఁ బడుచుండు నట్టి నీచు
లప్పాటఁ దొలుమేన నతిగర్వులై ప్రల్ల
దమ్మునఁ బెక్కండ్రఁ దప్పులేక
తిట్టియు నడిచియుఁ దిరిగినవార లా
పొలువలపైఁ గృప గలిమిమేలు

ధనిక గృహద్వారమునఁ బ్రతిహారి ద
మ్మాఁగఁగ నుండి దైన్యమునదుఃఖ

తే పడుజనంబులు భోగైకపరతఁ దొల్లి
మాననీయుల కవసర మీనివారు
రాజదండితుఁ డకృతాపరాధుఁ గ్రూర
దండదూషితుఁ జేసినతండు సూవె. 107

క. విను నష్టసకలధను లగు
జనములు నిక్షేపమిడిన సరకులు దొలుబా
మున మగుడ నీక నెపమిడి
కొనినట్టి యసత్యలోభకుత్సితు లతివా! 108

క. తమబంధులుఁ దారునునో
క్కమరియ తెగటాఱువారు కరుణారహిత
త్వమున దొలుమేన వెడపఁగ
నమేయ నరవధముసేసినట్టి దురాత్ముల్. 109

వ. అని యెఱింగించి యీశ్వరుం డీశ్వరితో నిట్లనియె. 110

సీ. ఇంతి నాచెప్పిన యిప్పాపకర్ములం
దఱుకును నరకంబు దప్ప దందుఁ
బడుపాటు లెల్లను బడిపచ్చి నరులైన
యప్పుడు వాటిల్లునట్టి తెఱఁగు
లివి యట్లుగాకయు నెక్కుడు గాని పా
పంబుల మానుషభవము గలుగు
నిట్లైన నమ్మేన నేకర్మమున ఫల
మైనను మానవు లనుభవింప

ఆ రోపి మునులు దేవయోనులు నత్తను
వునన తపము ఫలము లనుభవింతు

రనిన దేవి యెఱుఁగ నయ్యె మీదయఁ బెక్కు-
లర్థములు గృతార్థనై తిననియె. 111

వ. అని వెండియు నద్దేవునితో మనుజులపరజన్మంబునం గాని కర్మఫలంబు లనుభవింప రంటిరి తప్పుచేసిననరుల నరపతు లిట్టితప్పున కిట్టిదండం బనునిరూపణంబున దండించెద రని యక్కర్మఫలం బప్పుట్టువునన యనుభవించుటదదె యనిన గౌరికి గంగాధరుం డిట్లనియె. 112

సీ. జనపతుల్ దమరాజసంబున దండించి
నారు గా నొల్లక నరులతప్పు
లకుఁ దగుదండనబు లన వారిఁ బఱచురు
తక్కొరు లెవ్వరుఁ దప్పుసేయ
వెఱచుటకై యట్టి విధి మూఁడటది పూర్వ
కర్మంబువలనన కాని యపుడు
గలిగిన తప్పునఁ గా దన్న నాదేవి
యవనీశదండితుఁ డైననరున

తే. కఘము వాయునొ పాయదో యనిన నీశ్వ
రుండు నృపదండితుఁడు యమదండముననఁ
బడఁడు లేనితప్పున నరుఁ బఱచినతనిఁ
బఱపకున్నాతనిని యమబాధ వొందు. 113

వ. అని నిర్దేశించి వెండియు. 114

క. విను తమచేసినకర్మం
బునఫలమెవ్వరికిఁ ద్రోచి పుచ్చఁగ రాదె
ట్లును గుడువకపోదది యన
విని పార్వతి యిట్టులనియె విభునకుఁ గృష్ణా! 115

తే. కర్మఫలములు గుడిచినఁగాని పోవ
వంటి వానిఁ బ్రాయశ్చిత్తమపహరించు

నందు రశ్వమేధంబున నఖిలపాప
ములును జెడుసనఁగా వింది భూతనాథ! 116

వ. అనిపలికి యిది యెట్లొకో యనుటయు భవుండు. 117

ఆ. అతివ కామకృతంబులైన కర్మంబుల
ఫలము లనుభవింపవలయు వినుము:
కామకృతముచెడుటగలుగుఁ బ్రాయశ్చిత్త
మాచరింప సంశయంబు వలదు. 118

క. కావునఁ గుడువక పొలియదు
దేవాసురమునుల కైన దేవి! కర్మో
ద్భావితఫల మీయర్థము
నీ వలవఱపుము భవన్మనీషఁ దిరముగన్. 119

వ. అనిచెప్పి యప్పరమేశ్వరుండు వెండియు. 120

క. సుకృతముల నరుఁడు నాకము
నకు జను నవి గొంచెమైన నరుఁడ యగును వా
నికి దివి కేఁగి డిగిన యత
నికి మానుషవైభవములు నెఱయం గల్గున్. 121

వ. అని నిర్దేశించె యుద్దేశరూపంబునం గర్మంబులతెఱం గెఱింగించి యింక నేవియడుగ వలతడుగు మనిన నంచిక కర్మకరణంబు జంతువశంబు గ్రహవశంబునా రెండు తెఱంగులం జెప్పుదు రందెయ్యది దృఢంబని యడుగుటయు మృడుం డిట్లనియె. 122

తే. నాతి! విను గ్రహచారంబు హేతువులుగ
నశుభములు శుభములు నరుఁ డాచరించు
గ్రహము చేయించునే తాన కాక చేఁత
కొడయుఁ డటుగాన ఫలములు గుడువవలయు. 123

వ. అనినఁ జావనునది యేమి యని యుమ యడుగ నీశానుం డిట్లనియె. 124

తే. నిత్యుఁడాత్ముండు దేహ మనిత్య మతఁడు
ముదిమిఁ దెవులున వికృతమై యది వికలతఁ
బొందుటయు దానిఁ దొఱఁగి తాఁ బోవునట్టి
దశకు మరణ మన్పేరయ్యెఁ దనులతాంగి! 125

క. జీవుఁడు జీర్ణశరీరముఁ
బోవిడిచి నవంబుఁ బొందఁ బుట్టను పేరం
దా వెలయుం దద్దశ జీ
వావలివర్తించునిటు గతాగత పరయై. 126

వ. అనిన విని పార్వతి శర్వునితో బాలురు చచ్చుటకును వృద్ధులుబెద్దకా
లంబు బ్రదుకుటకును గారణంబేమి యనుడు నతండు. 127

తే. మేను జీర్ణముగాఁ జేయుఁ గాని మరణ
మొందఁ జేయదు విను కాల మెందు నరుని
పూర్వకర్మంబు లాయువుఁ బొదలఁ జేయ
సన్నముగఁ జేయ బ్రదుకును జావుఁ గలుగు. 128

వ. అనిచెప్పిన నాయు వేమిటం బెరుగు నెద్దానందఱుఁగు ననినవిని యుమకు
నుమాపతి యిట్లనియె. 129

—: శివుఁడు పార్వతికి నాయుర్వృద్ధిక్షయంబులకుఁ గారణంబులు చెప్పుట :—

తే క్షమయు సత్యంబుఁ గృపయు శౌచమును గురుల
వలనిభక్తియు నాయువు పొలుపు నిచ్చు
నలుకు బొంకు క్రూరత శుచితాపగమము
గురువిరోధమాయువుఁ గడుఁ గుందఁజేయు. 130

తే. తపమునను బ్రహ్మచర్యవ్రతమున హితమి
తాశనమున రసాయనాభ్యాసమునను
బెరుగు నాయు వాక్రియలపై నరుఁడుప్రీతి
గలుగుటయుఁ బూర్వభవకృతకర్మఫలము. 131

క. తనలావున కధికమయిన
పనిసేయుట యుక్తమును నపథ్యము నగు భో
జనములు హరించు నాయువు
వనితా! యవియుఁ బూర్వకర్మవశతనకలుగున్. 132

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు సెప్పెద. 133

తే. సుకృతు లమరలోక సుచిరవాసులు నిట
డిగి చిరాయువులును నగుదు రితరు
లతిచిరముగ నరకగతు లయి తుది నాయు
వల్ప మగుమనుష్యు లగుట గలుగు. 134

క. నా విని భవాని పురుష
స్త్రీవిధములు రెండుగలవు త్రినయనా! వానన్
జీవుఁడు వర్తించు తెఱఁగు
నీవేర్పడఁ జెప్పవే యనియెఁ గంసారీ! 135

వ. అనిన విని మహాదేవుండు మహీధరతనయ కిట్లనియె. 136

క. తాత్వికము లైనపురుష
స్త్రీత్వంబులు లేవు పార్వతీ! జీవున కా
తత్వమున కహంకృతిఁ గ
ర్మిత్వ మొలసి బాహ్యవిధమ మెయికొనుచుండున్. 137

వ. అని మఱియును. 138

ఆ. కర్మములకుఁ గర్తగాఁ డాత్ముఁ డతని స
త్వము రజస్సుఁదమము వాతపిత్త
కఫము లెట్లు మర్త్యకాయగతము లగు
నట్ల పొందుఁ గర్త లవియ చూవె. 139

తే. సత్యశౌచదయాదులు సాత్వికములు
రమణి! లోభసంగాదులు రాజసంబు

లనృతహింసాపరప్వభయాలనత్వ
ధైర్యహానినిద్రాదులు తామసములు. 140

క. ఇవి నానాముఖములఁ బురు
షువికారముఁ బొందఁ జేయుచుంబరఁగును హై
మవతీ! కావున సర్వం
బు వినుము గుణకృత్య మిట్టిబోధం బొవ్పన్. 141

తే. తన్వి! సాత్త్విక రాజస తామసాత్ము
లైనవారలఁ బుణ్యలోకానుభవము
మనుజభావంబు నిరయపీడనముఁ బొందు
మోక్షలక్ష్మి నిర్గుణునకు మునుఁగ మునరు. 142

వ అని వెండియ. 143

సీ. ఎట్టివి కర్మంబు లట్టివ నరుల శు
భాశుభసంప్రాప్తు లట్లుగాక
పరవిప్రియమున మేల్పడయుటయును గల్గుఁ
బతిభృత్యతతిఁ బటుభర్త్సనముల
నొజ్జశిష్యులఁ దర్జనోక్తుల వెజ్జు రో
గార్తుల నానావిధౌషధముల
నలమటఁ బొందింతు రవ్విధంబులఁచేఁత
లన్నియు సుకృతంబులై ఫలించు

ఆ. అని మఱియును జెప్ప నఖిలేంద్రియోపేత
మగుజరాయుజంబు నండజంబు
నువిద! చోఁకు నెఱుఁగు నుద్భిజ్జములు స్వేద
జముల కదియుఁ జూపు సంభవించు. 144

క. నరుఁడు జరాయుజములలోఁ
దరుణీ! విను ముత్తముఁడు శ్రుతము లే కున్నన్

సరి నతఁడు పశువుఁ గావున
పరిష్టమగునట్టివిసికి వలయు నరునకున్. 145

క. ఇరుదెఱఁగు విను తమము శా
ర్వరమును దేహజము శార్వరము దేజస్సం
స్ఫురణమునఁ బాయు శ్రుతమునఁ
బరిహృతమగు దేహజంబు పర్వతపుత్రీ! 146

ఆ. బ్రహ్మ యాతమంబుఁ బాపుటకై తపో
వ్యాప్తిఁ బడసె శ్రుతులు నంగములును
గానఁ గార్యములు నకార్యంబులును వానఁ
దెలిసికొనఁగ బుద్ధి కలఁక దీఱు. 147

తే క్రోధకామాదులైన దుర్గుణము లెల్ల
వాయుహతి మేఘపటలంబు వాయుపగిది
శ్రుతముచేఁ బాయు నరులలో సురలకరణి
శ్రుతయుతులు దేజరిల్లుదు రతిశయిల్లి. 148

తే శ్రుతము నరునిఁ బరిజ్ఞానయుతునిఁ జేయు
వానిసుకృత మల్పమును ననూనఫలము
నిచ్చు నజ్ఞాని సత్కర్మ మెంత యైన
నఫల మగు, గాన శ్రుతవంతుఁ డగుట వలయు. 149

వ. అని నిర్దేశించి సర్వేశ్వరితో సర్వజ్ఞుం డిట్లనియె. 150

సీ. మృతిఁ బొంది వేగ జన్మించినఁ బూర్వదై
హికములన్నియు బుద్ధి నెలయువాఁడు
జాతిస్మరుం డనఁ జను నయ్యెఱుక పెద్ద
వాఁడు గాఁగాఁ జెడు వనిత! వినుము
పుట్టెఱుంగుటకల్మి బోధించుటకు నాస్తి
కులమును జన్మంబు గలుగుతెఱఁగుఁ

జచ్చిపోయినవారు వచ్చి యుత్తను వొ౯ది
మెలఁగు టొక్కొ౯కచోట గలిగి యుండు.

తే. నట్టితెఱఁగు వెంగలులైన యమునిదూత
లొరులఁ జని కొనిపోయినఁ గరుణతోడ
నమ్మహాత్ముండు మగడి పొమ్మన్న నరుగు
దెంచు టని నీ వెఱుంగు సందియము లేదు. 151

—: శివుఁడు పార్వతికి స్వప్నాదుల తెఱం గెఱింగించుట —

వ. అని తెలిపిన గౌరి కలయనునది యేమి యెఱింగింపవే యనుటయు
నతండు. 152

ఆ. స్వప్నమనఁగ సుప్తజనము మనశ్చేష్ట
యదియుఁ గాంచు నొగి ననాగతములఁ
గానఁ గలలు సూచకము లగు భావిశు
భాశుభోదయముల కనుచుఁ జెప్పె. 153

వ చెప్పిన విని భవాని భవుని తోడ. 154

సీ. దైవంబొ కర్మవర్తనము జనంబు ను
త్సాహంబొ యనిన నతండు దైవ
మోపి కర్మంబు సేయుట లేదు దైవసం
కలన ఫలంబిచ్చుఁ గాని వినుము
దేవి పూర్వకృతంబు దైవనామకమునఁ
బరగు నప్పటిచేఁత పౌరుషంబు
కృషివోలె నుండుఁ బౌరుషగతి వర్షస
ద్వాయువు లట్ల దైవప్రకార

తే మెఱుఁగు ఖననమథనముల నెట్లు జలముఁ
జిచ్చుఁ బుట్టు నమ్మెయి నరుచేష్ట దైవ
యోగమున సిద్ధిఁ బొందు నుద్యోగరహితుఁ
డెత్తెఱంగున దైవసమృద్ధిఁ బడయు. 155

క. కావున నుద్యోగంబును
దైవంబును గారణములు దామరసాక్షీ!
యేవిధమునఁ గర్మముల ఫ
లావాప్తికి దీన సంశయము వలదు సుమీ! 156

తే. అనిన నంబిక గర్భంబు నాత్మఁ డెట్లు
చొచ్చు ననవుఁడు నభవుఁడు సురతబీజ
రక్తదైవముల్ సూవె కారణము లాత్మ
గర్భసంవేశనమునకుఁ గమలనయన! 157

క. మాయారహితుఁ దహంకా
రాయత్తతఁ జూవె పుట్టు వనుచెఱఁ బడి నా
నాయాసంబులఁ బడు నా
జ్ఞాయుతుఁడై యాత్మఁ డింత చర్చింపు మదిన్. 158

సీ. అని చెప్పి దైవరహస్యంబు వినిపింతు
విను మని పలికి యి ట్లనియె శివుఁడు
తొల్లి మనుష్యులు తొలుమేని కర్మంబు
లెఱుఁగఁగాఁ జాలుట నెల్లవారు
మేలు సేయగ ననిమిషలోకమున నధి
కం బగు సందడి గాఁగ మనుజు
లమరులై పేర్చిన నజుఁడు వేల్పుల సంక
టము వాయుటకు నుపాయము దలంచి

తే. మానవుల కయ్యెడుకకల్మి మాన్చి కామ
రోషముల నొలయించిన దోషకృతుల
వారు నరకాదిసమ్మర్దకారులగుదు
నదియుఁ గా దని చింతించి యనువు గాంచి. 159

క. సరిగా నారెండెడలకు
నరులు సనుట గోరి మనమునం గానమియుం
బరలోకవిధము శాస్త్రము
వెరవునఁ గనుటయు నొనర్చె విధి వారలకున్. 160

వ. అనినం బార్వతి పునర్జన్మంబు గలదు లే దనుసంశయంబుతోన పొట్టుపొర
లగుదురు నరులు దాని తెఱంగు నిశ్చయింపవే యనుటయు నంధకారాతి
యిట్లనియె. 161

క. కలదో లేదో యనియెడు
తలపోఁతయ కాని నిశ్చితము గాదు సురా
దులకుఁ బునర్జన్మంబుల
కలిమియు లేమియును నరులు గానమి దప్పే! 162

క. కల దది యూరక కానఁగ
నలవియె శ్రుతివాక్యసమితి యర్థంబులపై
నిలిచినశ్రద్ధం గ్రమమునఁ
దెలివొందినఁ గాక యెట్టి ధీమంతులకున్. 163

వ. అనిన విని గౌరి గంగాధరున కిట్లనియె. 164

క. మృతు లైన వారలు నిరా
కృతులై యుండుదురు వారిఁ గీనాశభట
ప్రతతి కొని చనుట యాపితృ
పతి శాసించు టవి యెట్టిభంగులు దేవా! 1 5

వ. అని యడిగిన నద్దేవుం డిట్లనియె 166

సీ. తఱియైన మనుజులఁ దనువులు విడిపించి
మాయాశరీరసమన్వితులుగ
నొనరించి దూతలు గొనిపోదు రందును
ధర్మవర్తుల సుగంధంబు మృదువు

నైన మార్గమున మధ్యపువారి నిర్బాధ
సరణిఁ బాపాత్ములఁ బరుసఁ దనము
మిఱికియుఁ గల పథంబున నడిపింతురి
ప్పరుసునఁ జని పితృపతికిఁ జూప

ఆ. నతఁడు పుణ్యలోకగతియును మానవ
త్వంబు ఘోరనరకవాసమును వి
ధించి పుచ్చు వారిఁ దెలచి మన్నించి భ
ర్జించి వరుసతోడఁ జిగురుఁబోఁడి. 167

వ. అని చెప్పిన నగేంద్రతనయ చంద్రశేఖరునితోడ. 168

క. నరకం బెట్టిది కల్మష
కరులిట జముఁ డెట్టిభంగిఁ గాఱియఁ బెట్టున్
వరదా! చెప్పు మనుడు న
ప్పురహరుఁ డి ట్లనియె వృష్ణిపుంగవ ప్రీతిన్. 169

సీ. రౌరవం బనఁగ ధరాస్థలి క్రింద మ
హారౌరవంబన నవుల దాని
కావల విను కంటకావనం బన నుండుఁ
గ్రమవృత్తిఁ బేర్చు దుఃఖములు గలిగి
యగ్నికుండంబు నానటఁ బంచకష్టంబు
నాఁ గల వి ట్లున్న నరకతలము
లై దందుఁ బాపక్రియాతారతమ్యంబు
లూహించి యంతకుం డునుపఁ బనుచుఁ

తే. దగినయెడలఁ బాపాత్ములఁ దద్భటాలి
దహనకర్తన బంధన తాడనములఁ
బఱుప వారలఁ గుక్కలు గఱచుఁ గ్రిములు
దొలుచు గ్రద్దలు నొప్పించుఁ దుండవిహతి. 170

వ. మఱియును యమదూతవ్రాతంబు నానావిధవేదనలం బెట్టి దండిచు చుండు. 171

ఉ. అమ్మెయిఁ బాపముల్ వొలయునంతకు దుఃఖము లంది కీటజ
న్మమ్ములఁ బక్షియోనులఁ గ్రమంబునఁ బొంది మృగత్వమానుష
త్వమ్ముల నోలిఁ బొందుదురు వా రిసుమెంతయుఁ గ్రాఁగి కల్మష
త్వమ్ము దొఱంగుమాడ్కి నవతామరసప్రతిమానలోచనా! 172

వ. అనిన విని పార్వతి పాపంబు లనునవి యెట్టివి యెఱింగింపవే యనుటయు నీశానుం డిట్లనియె. 173

-;శివుడు పార్వతికి మానస వాచిక కాయికము లను త్రివిధపాపములఁ దెల్పుట;-

సీ. మానిని త్రివిధముల్ మానసవాచిక
కాయికంబులఁ బాతకంబు లందుఁ
బరధనాపేక్షణ పాపానుమోద ధ
ర్మద్వేషముఖములు మానసంబు
లనృతదారుణభాషణాదులు వాచిక
ములు వధంబును బంధమును నభక్ష్య
భక్షణంబును నన్యభామారతము మద్య
పానంబు మొదలైన పాపకృతులు

తే. కాయికంబులు విను మధికం బపేయ
పాన మది దుష్కృతంబులలోన నెల్లఁ
బానమున నిందతో వచ్చుఁ బ్రాణగొడ్డ
ములును జేటులు నరకాబ్ధి మునుఁగుటలును. 174

క. లోకము నిర్మర్యాద
త్వాకుల మై చెడదె సజ్జనావలి మధుపా
నాకాంక్ష దొఱఁగ కున్న గు
ణాకల్పా! యేమి సేయ దక్కిడు నరున్. 175

క. కావున నేవిధమున సుర
సేవింపక యుడుగు టొప్పుఁ జెలువ! సకలవ
ర్ణావలికి దానఁ గీర్తి
శ్రీవైభవ పుణ్యగతులు సేర్చికొన నగున్. 176

క. అని విని యంబిక సుకృతము
లనునవి యెట్టి వని యడుగు నద్దేవికి ని
ట్లనియెం జంద్రార్ధధరుం
డనుమోదోల్లాసి యగుచు నంబుజనాభా! 177

తే. ఔపరమికాభిధానంబు నంబుజాక్షి!
నిరుపకరణాఖ్యమును సోపకరణనామ
కంబు నయి లోకమున సుకృతంబు వరఁగుఁ
ద్రివిధముల వానిఁ దగ వివరింతు వినుము. 178

సీ. ఔపరమిక మనునది పాపవర్జన
మకట! కానఁగ నేర రజ్ఞజనులు
యత్నంబు వలదు వ్యయం బేమియును లేదు
పరలోకభీతిఁ బాపములఁదొఱఁగి
నంతిన సుగతిసౌఖ్యం బొడఁగూడెడు
నదియు నాత్మాధీన! మట్టిదాని
సుకరత్వ మెఱుఁగక చొత్తురు నరకంబు
వెరవరుల్ శ్రుతమున వృద్ధయోగ

తే. మునను ధృతికల్మి నింద్రియ వినియమమున
నది దమకుఁ గలిగింతురు యను మనంగఁ
బరగు నది దాన నాకంబుఁ బడయ వచ్చు
ననిసఁ జెప్పంగ నేల ధర్మాభియుక్తి. 179

ఆ. నిరుపకరణ మనఁగఁ బరఁగు శౌచంబు స
త్యంబు శాంతి దాంతి యార్జవంబు

వ్రతనిరూఢి సముపవాసంబు బ్రహ్మచ
ర్యంబుకల్మి నియమమండ్రు దాని. 180

సీ. అభ్యంతరంబు బాహ్యము ననఁగా శౌచ
మిరుదెఱఁగై యుండు హృదయ సుకృత
మాభ్యంతజము విను మాహారశుద్ధియు
నంగసౌధనము బాహ్యంబు సత్య
మన్నది గన్నది విన్నది యున్న రూ
పున నుక్త మగుట యంభోజవదన!
శాంతి బుద్ధీంద్రియసన్నివారణ దాంతి
కర్మేంద్రియముల యోగ్యప్రవృత్తి

తే. యార్జవము గుటిలుఁడు గామి యగువ్రతంబు
మంచిపని పూని నడపుట యంచితోప
వాస మశననిగ్రహ మనవద్యమైన
బ్రహ్మచర్యంబుఁ గామునిబారిఁ బడమి. 181

ఆ. నాఁటి తీర్థసేవనంబును నియమవి
శేష మగుట దానిఁ జెప్ప వలయు
సకలనదులఁ దీర్థసంజ్ఞలు గల వబ్ధి
కరుగునట్టి నిచ్చు నధికఫలము. 182

తే. వానియందును ముని పదమాననీయ!
దేశములు నబ్ధిసంయోగదేశములును
దెలియు మన్యోన్యసంగమదేశములును
బరమతీర్థంబులగుఁ బద్మపత్త్రనయన! 183

క. వనధి మహాతీర్థం బం
దును సంయమపరులచేతఁ దొల్లి ప్రియమునం
గొనియాడఁ బడినచోటులు
విను ముత్తమతీర్థములు వివేకాభరణా! 184

క. వెలి శుచియై మఱి తీర్థం
బులు సొచ్చుట మేలు నియమములు దీర్చి తగన్
వెలలినయెడ దేవార్చన
ములు విప్రార్చన లవశ్యమును కృత్యంబుల్. 185

క. చేరువ దీర్థము కంటెను
దూరపుఁ దీర్థంబు మేలు తోయజవదనా!
శారీరాయాసము ద
త్కారణమై వేదవాక్యగతి యిట్లుండున్. 186

క. విను సోపకరణ మనునది
ధనధాన్యాదిసమగ్రతను గృహమేధుల్
గొనియాడు తెఱఁగు దానం
బున వైదిక పైతృకాది పుణ్యక్రియలన్. 187

సీ. న్యాయార్జితంబై నయర్థంబు వేదవి
త్త్వము శాంతి మొదలగు వరగుణములు
గలవిప్రునకుఁ బుణ్యకాలపవన దేశ
కవితంబుగా భక్తి గలిగి యీగి
మేలిదానము శక్తి మిగులుట శక్తికిఁ
దగుట దానికిఁ గడుఁ దగమి యుత్త
మము మధ్యమము నధమము నగుదానవి
ధానంబు వినుమిట్లు దైవికంబుఁ

తే. బైతృకంబును లోనైనపనులఁ దాను
వేడ్క సేయువస్తువుఁ గొను విప్రుకోర్కి
కనుగుణం బగునదియును నర్థి నిచ్చు
టధికతర మైనఫల మిచ్చు నంబుజాక్షి! 188

తే. చేయు టెంతయు మేలైనఁ జేసి పిదప
వగచినట్టిదానము దను, బొగడికొన్న

దానవిధి నిష్ఫలంబులు గాన రెండు
నుడుగుదాత మహిఫల మెందఁ గాంచు. 189

వ. అనుటయు దాక్షాయణి దాతవ్యంబు లెయ్యవి చెప్పు మనిన భవుం
డిట్లనియె 190

—:శివుఁడు పార్వతికి దానఫలవిశేషంబుల నెఱిఁగించుట:—

సీ. అన్నంబుఁ దోయంబు నఖిలజంతువులకుఁ
ప్రాణముల్ గాన యప్పరమవస్తు
వులు మేలు దాతవ్యములలోన నెల్లను
నతిథుల కవి యిచ్చుఁ టమరలోక
చిరమహాసౌఖ్యంబుఁ జేయుఁ గాంచన మగ్ని
యగుటఁ దద్దానమత్యంతపావ
నము సర్వకామప్రదము గోవు సద్విప్రు
నకు నీగి తద్రోమనికరసంఖ్య

ఆ. వరుసనాకలోకవాసంబు గావించు
నందుఁ గపిల నిచ్చునాతఁ డిరువ
దొక్కతరమువారి నూర్ధ్వలోకమునకు
ననుపఁ జాలు వికచవనజవదన! 191

క. విను భూమిదానకర్తకు
ననిమిషలోకమున నిలువ నగు సౌఖ్యంబుల్
దనరుచు నుండఁగ నెఱపెం
పున భూమి గలంతకాలమును గిరితనయా! 192

ఆ భూమి నఖిలమగువిభూతి విశేషజా
తంబు గలుగుఁ గానఁ దత్ప్రదాన
మెల్లవస్తువులును నిచ్చినయ ట్లగు
దానఁ బోని పాపతమము లేదు. 193

క. అతివా! కన్నియ నిచ్చినఁ
బితృపతి ముద మందు సురులుఁ బ్రీతు లగుదు రం
చితిగతి కర్తకు దొరకును
నతితేజ శ్రీయస్కు మగు నభ్యవముఁ. 194

తే. విద్య యిచ్చుట సత్పాత్ర విషయమైన
నవ్యయానందపదముఁ జేయంగఁ జాలుఁ
దగఁగదక్షిణ యిచ్చి పేదలకు విద్య
యీ నియోగించుటయుఁ దత్సమానకృతియ. 195

సీ తిలరాశి యిచ్చినఁ గలుగు నగ్నిష్టోమ
ఫలము వాసోదానఫలము చిరత
రాయువు గోడు గిగి యఖిలపీడలఁ బాపు
దాసదాసీజన దానమహిమ
కర్మవిమోక్షంబుఁ గలిగించు దీపదా
నముఫల మాత్మాతివిమలభావ
మంబు ప్రవాహంబు నధిగమింపఁగఁ జేఁత
నిఖిలవ్యసనముల నిస్తరింపఁ

ఆ. జేయుఁ దెరువు లెప్ప సేయుట సంతాన
మిచ్చు నౌషధంబు నిచ్చు టెల్ల
తెవులు బాపు సాదు దెరువరి కునికిప
ట్టొసఁగుఁ టొసఁగుఁ ధనుసుఖోదయములు. 196

వ అనిన విని యజ్ఞంబు తెఱం గెఱిఁగింపవే యని పార్వతి ప్రార్థించినం
బరమేశ్వరుండి ట్లనియె.

సీ. విను మింతి వైదికంబును లౌకికంబును
నన రెండు దెఱఁగులు యజ్ఞవిధులు
వర్ణయోగ్యార్జన వర్ధనాంచితధన
ధాన్యముల్ గొనిదేవతలకుఁ దృప్తి

యగునట్లుగా ఋత్విగర్చన మొప్పఁగాఁ
గావించునది వైదికంబు దేవ
తలకు మహోత్సవంబులు సేయుటయు గీత
వాద్యనృత్యము లనవద్యములుగ

ఆ. సంఘటించుటయు సద్గంధమాల్యధూ
పప్రదీపభోజ్యభక్ష్యములు స
మాదరంబుతో నివేదించుటయు లౌకి
కంబు రెండు నమరగణహితములు. 198

తే. ధర్మములు దానములును సద్వ్రతచయంబు
సదృశములు గావు వినుము! యజ్ఞమున కరయ
యజ్ఞకర్తలోకోత్తరుం డతని కిచ్చు
టతనిచేఁ గొను టధికపుణ్యములు చెలువ. 199

ఉ. మానసకృత్యముల్ సురసమాక మెఱుంగఁగఁ జాలుఁ గావునన్
మానస మెక్కడేనిఁ జన మంచిగఁ జేసిర యేని యజ్ఞమున్
దానము నాదియైన సుకృతంబులు లగ్గ ఫలింప నీదు త
ద్ధ్యానపరత్వ పూతసుకృతంబులకున్ ఫలమిచ్చు మెచ్చుచున్. 200

క. అని చెప్పిన హిమవద్గిరి
తనయ త్రిపురవైరితోడ దైవికవిధులే
వినఁ గని సంతోషించితి
వినిపింపుము పైతృకంబువిధము వృషాంకా. 201

సీ. అనిన నాబర్వజ్ఞుఁ డద్దేవి కిట్లను
గయ కురుక్షేత్రంబు గంగ యాది
యగుపుణ్యదేశంబు లతిఫలదంబులు
మాఘభాద్రపదాఖ్యమాసములు బ
హుళపక్ష మపరాహ్ణముగ్మలి! యమవస
ద్వాదశినవములు వరఁగు దుష్టిఁ

పితృదేవతల కిచ్చుఁ గుతపదౌహిత్ర తి
లలు నితాంతపవిత్రములు పితృక్రి

తే. యలకు శౌచ మక్రోధ మవ్యగ్రభావ
మర్థములు శుక్లపక్ష పూర్వాహ్ణయుగ్మ
దివస జన్మదినములు నిందితము లాజ్య
ముద్గపాయసాపూపముల్ ముఖ్యకోటి. 202

క. శ్రోత్రియు ఁడరోగు లవికల
గాత్రులు పాత్రములు పైతృకములకు సచ్చా
రిత్రత్వము ముఖ్యంబు స
గోత్రు మృతకళత్రు నన్యకులుఁ గొన రతివా! 203

ఆ. గంధపుష్పమాలికా ధూపదీపవ
స్త్రముల నర్చ లిచ్చి తగఁగఁ భోజ
నములు నిర్వహించి క్రమవృత్తిఁ బిండప్ర
దానవిధి యొనర్చు టేను మెత్తు. 204

వ అని యెఱింగించిన మేనకాత్మజ మృడునియె నిట్లనియే. 205

క. మృతిఁ బొంది పునర్జన్మము
నతగర్హ్యగుణజంతుకోటి యప్పుడ పొందుం
బితృపూజన మని యెవ్వరి
కితవుగఁ జేయుదురు దీని నెఱిఁగింపు శివా! 206

ఆ. అనుడు నచట నున్న మునిజనులెల్లను
నగతనూజ నాత్మఁ బొగడి యభవుఁ
డిచ్చునుత్తరంబు నేర్పడ వినువేడ్కఁ
గదుర నుండి రపుడు కంసదమన! 207

సీ. అంబిక కిట్లను హరుఁడు సందేహింపఁ
దగునది యిది గుహ్యతమము వినుము

దివిజు లట్టుల పితృదేవతలను దేవ
బృంద ముత్తరదిశఁ బితృచయంబు
దక్షిణదిశ నుండుఁ దత్పూజనంబులు
వరుసన హవ్యకవ్యంబు లండ్రు
చచ్చినవారికి శ్రాద్ధంబు సేయఁగా
నాపితృసంఘంబు హర్ష మొంది

తే. యాయువును శ్రీయుఁ గీర్తియు నాది యైన
యైహికంబులు సుగతియు నాదరమునఁ
గర్తనొసంగు సురాసుర గరుడయక్ష
తతులకును బూజనీయంబు పితృగణంబు. 208

వ. అని నిర్దేశించి వెండియు. 209

క. తమతమసారములకుఁ దగఁ
గమలాక్షి! చేయుదానకల్పనలవిశే
షము లొక్కరూప యగుఁ ద
త్ప్రమాణరూపణము చేసి పలికెదఁ దెలియన్. 210

క. విను మొకకుంచెఁడుధాన్యము
తన కాయతి గల్గునతఁడు దాని నొసఁగినన్
ధనకోటి గల్గువాఁ ద
ద్ధన మొసగిన నొక్కరూప తత్తత్ఫలముల్. 211

క పరుషత్వము లేకంతః
కరణంబున శుద్ధి చాలఁ గలిగి ప్రియము పొం
పిరవోవఁ జేత దానము
పరమోత్కృష్టంబు పద్మపత్త్రనిభాక్షీ. 212

క. అని చెప్పి కొన్నిదర్వము
లనఘా యెఱింగింతు నీకు నపదానముతో

వినుమని పలికి శివుం డి
ట్లను విశదము గాఁగఁ గూర్చి యంబుజనాభా! 213

చ తెవులుల గొన్నవారి కవి దీఱుట కౌషధ మీఁగి దుర్గతుల్
దవులుజనాలిఁ బ్రోవు సుపథంబుగఁ దైర్థకకోటిఁ దన్పు బాం
ధవరహితత్వ దీన శవదాహము దుఃఖితు లైనవారిఁ దే
ర్చ వెరపు నోర్పుఁ గల్మియును బ్రస్తుతి కెక్కినమేటిధర్మముల్ 214

వ. అని పలికినఁ బార్వతీదేవి పరమప్రియంబు నొంది 215

—: శివుఁడు పార్వతికి ధర్మవిశేషంబులు అంతె గెఱింగించుట :—

సీ. ధర్మంబు నానావిధంబులఁ బరగు నం
  ద్రవి యెఱిఁగింపవే యనుడు హరుఁడు
వితతంబు లగు శ్రుతిస్మృతులచేఁ జెప్పఁగాఁ
  బడినతెఱంగులు పడఁతి వినుము
జాతిధర్మములు దేశజధర్మములుఁ గుల
  ధర్మంబులును గణధర్మములును
గాయంబు వికృతులఁ గాలపర్యయముల
  వచ్చునాపద్ధర్మవర్తనములుఁ

ఆ. గాఁగ నిట్లు ధర్మగతు లైదు గలవని
చెప్పుటయును గౌరి శివునితోడఁ
బుణ్యలోకకలితభోగంబు లెట్లుండు
ననిన నిట్టు లనియె హరుఁడు గృష్ణ! 216

సీ ఎల్లపుష్పంబులు నెక్కాలమును దద్ద
  విలసిల్లుఁ గల్పకవృక్షజనిత
మనులేవ మాహార మమృత మంబరములు
  నిత్యామలివములు నిరుపమాన
భంగి దీప్తంబు లాభరణముల్ వాన ర
  మించుచు నన్యోన్యమిత్త్రభావ

మొప్పంగ మేనులయొప్పును మనముల
మార్దవంబును గుణమాన్యతలును

తే. గలిగి పురుషులుఁ గాంతనాఁ గామహర్ష
లీల లెసఁగఁ గ్రోధాదులు లేక రుజయు
జరయు నెఱుఁగక నలిఁ జరింతురు దివంబు
నందు సంతతనిర్భ రానంద మొంద. 217

వ. అనిన విని హైమంతి సుగతి దుర్గతులకుం జనంగల వారిం జూచి వీ రిట్టి వారని నిశ్చయింప వచ్చుట రామి యెఱింగింపు మనవుడు మృడుండు విను మని యిట్లనియె. 219

చ. జనులకుఁ గీడు సేయమి యజస్రము ధర్మరతిం జరించి స
జ్జనగురు పూజనంబులును సత్యహితోక్తులు దీనపోషణం
బును నతిథిప్రియత్వమును భూరిదయార్ద్రితయుం గలట్టివా
రనిమిషలోకగాములని యాత్మ నెఱుంగుము మేనకాత్మజా! 219

చ. పరుసని పల్కు బొంకు లఁగుపల్కులు నన్యధనాభిలాషముం
బరవనితావిలోలతయు బాంధవసజ్జనవిప్రియంబు దు
శ్చరితులతోడిమైత్రియును సంతత ధర్మరతాభ్యసూయయుం
గరినిభయాన! ఘోరనరకంబున కేఁగెడి వారి చిహ్నముల్. 220

క. అని చెప్పిన విని హిమగిరి
తనయ! వృషధ్వజునితోడ ధర్మంబులు పె
క్కనుపమమూర్తీ! పరమం
బనఁ జాలెడు ధర్మ మెద్ది యన్నిటిలోనన్. 221

వ. చెప్పు మనిన నప్పరమేశ్వరుం డి ట్లనియె 222

క. రమణీ! వర్గత్రయధ
ర్మము లిచ్చు సుఖములు దుఃఖమయము లచిరముల్
గమనాగమకరములు ని
త్యమహాసౌఖ్యంబు మోక్షధర్మం బిచ్చున్. 223

సీ. కావున విను త్రివర్గంబుకంటెను మేలు
దలఁపోయ మోక్షంబు దానిఁ బడయు
తెఱఁ గెఱింగించెదఁ దెఱవ గృహస్థ ధ
ర్మంబున నిల్చి ఋణంబు లెల్లఁ
బాచి వనమునకుఁ బరమశాంతత నేఁగి
సద్గురుముఖమున సాంఖ్యయోగ
విదుఁ డగునది పంచవింశతిజ్ఞానంబు
సాడఖ్యంబు ధర్మనిశ్చలత యోగ

తే. మాసమాచారయుగళ మేకాధికరతి
మస్ఖలితముగ మది నది యలవరించి
ధ్యానపరుఁ డయి శీతోష్ణహర్షశోక
ముఖము లగు వివిధద్వంద్వములఁ దొఱంగి. 224

ఉ. శౌచము బ్రహ్మచర్యమును శాంతియు లఘ్వశనంబు నై యిశం
జూచుచు నంతరాత్మ నెడ సొచ్చిన విఘ్నవిశేషమున్ ధృతిం
ద్రోచుచు భక్తియుక్తికి గురుండు ప్రమోదమయుండు గాఁగఁ ద
ద్గోచరతం జరింపఁగ నకుంఠితమోక్షసుఖంబు చొప్పడున్. 225

తే. అది సదాభ్యాసకలన నత్యంతనిర్మ
లంబు నవ్యయమును నచలంబు ఘనంబు
నై జరావ్యాధిమరణజన్మాదిదుఃఖ
బహుళసంసారచక్రంబుఁ బాప నేర్చు. 226

వ. అని యుపదేశించి వెండియు. 227

క. విను సంసారమునకు విసు
వనిమర్త్యుఁడు శోకమోహవశగతుఁ డై మో
క్షనిరూఢిఁ బడయ నేరఁడు
మనము విరక్తముగ విసివి మఱి ముక్తిఁ గనున్. 228

వ. అట్టిదశ చింతావివర్జనంబునను భూతాస్థిరత్వజ్ఞానంబునను దృష్టారాహి
త్యంబునను గాని కలుగదు గావున వానిభంగులు ప్రకటించెద. 229

సీ. ధనములు చెడిన బాంధవులు సచ్చినఁ దదీ
యము లగు గుణములయందు మనసు
వెట్టకయున్నది యెట్టన్న వగచినఁ
దాపంబు వొందుటఁ దక్క నొండు
గలుగునే సుఖము దుఃఖంబును దోడివ
యవి మార్చి వచ్చుచు నరుగుచుండుఁ
గేవలసుఖములే దావాసవునకైనఁ
జేటు దృశ్యములకుఁ సిద్ధ మగుట

తే. మున్న కని యున్నవగ చిత్తమున జనింప
దరయఁ గీడు పరిగ్రహ మది సమగ్ర
మైనతఁడు పొత్తినూలి ప్రువ్వట్ల తాన
తనకు బంధంబు గావించుకొను లతాంగి! 230

ఆ. విను ధనార్జనంబు ధనరక్షణంబు ధ
నవ్యయంబు ధనవినాశముఁ బ్ర
గాఢదుఃఖదములు గావున దుఃఖభా
జనము ధనము గాల్పు మనఁగ వలయు. 231

క. రమణీ! తృష్ణాసమదుః
పమును బరిత్యాగసమసుఖముఁ గలవే! కా
యము ముదిసిన ముగియదు ప్రా
ణముగొని పోఁ జాలు తెవులనం జనుఁ దృష్ణన్. 232

క. కామములు భోగములఁ దెగు
నే మెలఁతుక నేత నాఱునే చిచ్చు ధృతిం
గామములఁ దొఱఁగు సౌఖ్యము
నేమెయి సౌఖ్యములుఁ బోలునే యరయంగన్. 233

క. విచ్చలవిడి నింద్రియముల
నెచ్చటికైనను జనఁగ నిచ్చిన నరకం

బచ్చుపటుచుఁ గుదియించినఁ
దెచ్చు సుగతి నరున కది సతీమౌళిమణీ! 234

తే. కామరసమున నతితృష్ణుఁడై మనుష్యుఁ
డర్థతృష్ణాపరీతాంతరంగుఁ డైన
గొఱియ నడవిలో నెత్తెడుకోలుపులియుఁ
బోలె మృత్యు వాతనిఁ గొనిపోవు దేవి! 235

వ. అని పలికి జరామృత్యువులఁ ద్రోవం జాలుమే లెయ్యది యం టేనిఁ
జెప్పెద నాకర్ణింపు మనుపలుకు పలికి యిట్లనియె. 236

తే. ధనములును దానములుఁ దపోధనము వాజి
పేయరాజసూయంబులుఁ జేయు నోపి
చేయుటలు గావు మోక్షదర్శిత్వ మొకఁడ
మందు జరకు మృత్యువునకు నిందువదన! 237

తే జాములును దివసములు మాసములు నేండ్లు
నై నకాల మాయువుఁ గొని యరుగుచుండు
నెల్లి చేయుపనులు నేఁడ యింతి! మా పొ
నర్చుపని రేప చేయుట నామతంబు. 238

తే. మేలు గడువేగ చేయరు కాలపాశ
బద్ధులై యేమఱుటఁ జేసి పడఁతి! మనుజు
లింత యెఱుఁగుట సంసార మెడలఁద్రోచు
నట్టిపనువుటఁ బుట్టించునది హితంబు. 239

వ ఇవ్విధంబున. 240

క. ఈతెరువు లాదరింపఁగఁ
జేతోగతికిని విమర్శసిద్ధి యొదవుఁ ద

జ్ఞాతవిరక్తియు ముక్తికి
నాతెరువ సమీపవర్తి యచలేంద్రసుతా! 241

క. వైరాగ్యంబు ప్రశాంతికిఁ
గారణము ప్రశాంతిముక్తిఁ గను మోక్షానం
దారాము జరామృత్యువు
లేరూపునఁ జేరనేర విద్ధచరిత్రా! 242

క. అని చెప్పి మఱియు శివుఁడి
ట్లను హిమగిరిసుతకు సాంఖ్య మమలినహృదయా!
విను వివరించెద సంసృతి
యనురోగంబునకు వైద్య మది యరయంగన్. 243

—: శివుఁడు పార్వతికి సాంఖ్యప్రకారంబు దెలుపుట :—

ఆ. జ్ఞానమున విముక్తి సాంఖ్యులు వడయుదు
రరసి చూడఁగా నిరర్థకంబు
ఘోరతరము నంద్రు శారీర మైనత
పంబుఁ బంచవింశభజన మూఁది. 244

సీ. ప్రకృతి కవ్యక్తనామకమును గలదందు
మహదంకారతన్మాత్రలును మ
నము నింద్రియములు భూతములు జన్యములుగా
నోలన యిరువదినాలు గయ్యెఁ
బంచవింశకతత్వభావితక్షేత్ర మా
తత్వసంతానంబు సత్వమును ర
జస్సుఁ దమస్సనాఁ జనునిజగుణములఁ
బ్రకృతిదాఁ గరణరూపములు గాఁగఁ

ఆ. గొని సృజించులోకకోటి నయ్యవ్యక్త
మణువు నిత్య మేక మక్రియం బ

హైతుకంబు చక్షురాదుల కగ్రాహ్య
మది ప్రధాన మనఁగ నతిశయిల్లు. 245

తే. సౌఖ్యతుష్టి ప్రకాశముల్ సాత్త్వికములు
మోదఖేదాదిక ద్వంద్వములు లతాంగి!
రాజసము లప్రకాశసంత్రాసమోహ
ములును దంద్రయుఁ దామసములుగ నెఱుఁగు. 247

క. ధృతి విజ్ఞానశ్రద్ధలు
నతివ! యసమ్మోహమును దయయు హర్షమునం
చేతసత్త్వవృద్ధిఁ బరివ
ర్ధితంబు లగు సత్త్వమరుగఁ దెరలుం దారున్. 249

తే. క్రోధలోభకామానృత ద్రోహచింత
తాపములకు రజోభివర్ధనము వృద్ధిఁ
జేయు వానికి నెల్ల సంక్షీణభావ
మావహిల్లు రజః క్షయమావహిల్ల. 248

తే. సంశయంబు విషాదంబు జడత నిద్ర
విను! తమస్సు వర్ధింపఁగాఁ బెనుపు నొందు
నది విహీనతఁ బొందిన నవియు హీన
భావ మొందు వికస్వరపద్మనయన! 249

సీ. ఒకటొకటొక్కనిచేత నెక్కుచుఁ దఱుగుచుఁ
త్రిగుణంబులును బ్రవర్తించు వీన
జనితంబులగు ప్రీతిసంతాప మోహాదు
లాదవినఁ దత్తద్గుణోదయములఁ
గని యుపేక్షించుచు మనము నూనఁగ నీమి
కార్యంబు ధర్మార్థకామములకు
నమర! మనుష్యతిర్యగ్జననములకు
మూలముల్ సత్త్వాదు లోలి నెఱుఁగు

తే. బుద్ధి యనఁగ మహత్తత్త్వమునకు నామ
మది వివేక విజ్ఞానచిహ్నంబు భూత
జని యహంకారమునకు లక్షణ మహంక
రణము దొఱఁగుట మోక్షకారణము దేవి! 250

ఆ. అన్ని యింద్రియముల నడరింప మగుడఁ జే
యఁగ మనసు చాలు ననియు నదియు
భూతతద్వికారములును దేహము తద
న్యుండు దానఁ బరగి యుండు దేహి! 251

క. విను దేహియు దేహము వే
ఱను నిశ్చయదృష్టి గల్గునాతఁడు చాలుఁ
మనసు మగిడింప నది ని
ర్మనస్కతఁ బొనర్చి మోక్షమార్గముఁ జూపున్. 252

వ. అప్పుడు ప్రకృతిం దొఱంగి పంచవింశకుండు వెలుంగు నాతత్త్వంబు పరమహంసుం డనం బరఁగుఁ దద్విజ్ఞానంబు శాంతిసాధ్యంబును బరమశాంతిపదంబునై యుండు. 253

మ. రసగంధాదిగుణాలి లేమి నవికారత్వంబునన్ సర్వసం
వసనవ్యాప్తి నణుత్వభంగిని మహత్త్వస్ఫూర్తిఁ జక్షుఃప్రభృ
త్యసమాలంబితఁ దేజరిల్లు పరమాత్మాఖ్యంబు షడ్వింశకం
బు సమత్వంబున జూచుశాంతుఁ డతివా! పొందున్ విమోక్షస్థితిన్. 254

వ. ఇది కపిలాది పరమర్షి సేవితంబైన సాంఖ్యదర్శనంబు యోగప్రకారంబు వివరించెద. 255

సీ. విను మింద్రియంబులు మనసును బుద్ధియు
నాత్మందు నొక్కటి యగుటఁ గాన్పు
యోగపరిజ్ఞాన ముగ్మలి! యగ్ని స
మారాధనంబును నధికవాగ్వి

వర్ధనంబును సత్త్వవత్త్వంబు దానాధ్య
యనములు శౌచసత్యములుఁ బాప
ములఁ బాపుఁ బాపనిర్ముక్తుఁడై మఱియోగ
మాచరింపఁగ యోగ్యుఁ డగునరుండు

తే. మనసు పట్టుట ముఖ్యపుటనువు దాని
కామిషము గాలగాని కెట్లట్ల శుచియు
నజనమును నగుచోట మృద్వాసనమునఁ
గాయమున కార్జవముభంగి గలుగ నుండి. 256

క. మనమున నైదింద్రియములు
నునిచి మనం బాత్మ నల్ల నొదిఁగింపఁగ నె
క్కొని ప్రాణంబు నపానం
బును వశ్యత నిలుచు యోగమున సిద్ధికినై. 257

తే. అనహితుం డయి తద్దశ యనుభవింపఁ
గా నపానమిశ్రప్రాణగతికి మూర్ధ
మతివః యమ్మెయి నెల వగునతఁడ చూవె
జీవుఁ డనఁ బరమాత్ముండు నా వెలుంగు. 258

వ. అని వెండియు. 259

ఉ. ప్రాణు నపానునందును నపానునిఁ బ్రాణునియందు నిల్పి ని
ర్వాణముఁ గోరి చిత్తము తిరంబుగఁ బట్టఁగఁ బ్రాణసంయమా
క్షీణత దేహమధ్య శిఖిఁ జిమ్మగఁ దత్త్రియ మొంది మూర్తపా
రీణతఁ గోర్కి సల్పు నపరిచ్యుతిఁ దద్గతుఁ డైనయోగికిన్. 260

వ. అని చెప్పి వెండియు. 261

చ. అరసతయున్ విచిత్రతయు నత్యశనాదరణంబు రోగముం
గలయును లోభమున్ భయముఁ గామముఁ గ్రోధము లౌల్యమున్ విరో
ధులు విను యోగసేవకు నదుష్టవఁ బేర్చిన యోగ మిచ్చు సి
ద్ధు లెనిమిదింట నప్రతిహతుం డయి యోగి చరించు నెల్లెడన్. 262

ఆ. న్నిద్రపెంపు నిద్ర నిగ్రహించుటయును
గొలఁది మీఱఁగుడుపుఁ గుడుపమియును
యోగి కొప్ప వతఁడు యుక్తవర్తనుఁడైన
నువిద! దుఃఖహారి యోగ మొందు. 2‥3

వ. ఇట్టిది యోగ ధర్మం బనిన నంబిక సాంఖ్యయోగశ్రవణంబునఁ బరిజ్ఞాత
పరమార్థ నైతి భవదీయసాయుజ్యంబు భక్తు లెట్టి పరిచర్యం బడయుదు
రెఱింగింపవే యని యడిగిన మృడుండు మృడాని కిట్లనియె. 264

—: శివుఁడు పార్వతికి నాత్మసాయుజ్యప్రాప్తిసాధనంబులు దెలుపుట :—

క. విను మవిచింత్యుఁడ సురలకు
మునులకు నేనియును యోగమును సాంఖ్యము నా
యొనరించినయవి యీశుఁడ
సనాతనుఁడ నవ్యయుండ సత్యాత్ముండన్. 265

క. ఏను బ్రసన్నుండ నైనం
గానిది లే దర్చకులకుఁ గావున మంత్ర
ధ్యానస్తుతివందనముఖ
నానాభజనముల వలయ నైష్ఠికత శివా! 26‥

ఆ. నాలుగాశ్రమముల నలువురు విప్రుల
కతివ! పాశుపతమహావ్రతంబు
తెఱఁగు లేను దొల్లి దెలిపితి శిష్యప్ర
శిష్యసరణి నది ప్రసిద్ధ మయ్యె. 268

క. మంగళరక్షాశుచితా
లింగార్చన యోగ్యతలు ఫలించుటకై భూ
తిఁ గావించితి దల్లి
ప్రాంగులును గపాలధరులునై శాంతి మెయిన్. 268

తే. బ్రహ్మచర్య భిక్షాశన పరత గలిగి
జటిత యొండె ముండిత యొండె సంభరించి

మనసు నాయంద తిరముగా నునిచి యొండు
వస్తువులదెస నొల్లమి వర్తిలంగ. 269

క. చరియించుభక్తజనులకుఁ
బరమానందైకతానుభవ మొసఁగుదు న
వ్వెరవున మత్సాయుజ్యము
దొరకొను వారలకు వికచతోయజవదనా! 270

వ. ఇది సాయుజ్యావాప్తిప్రకారం బని చెప్పి వెండియు. 271

క. శివలింగస్థాపనముఁ ద్రి
భువనములం బరమహితము పొందెం గరుణన్
ధవళాక్షి! చేసితిం ద
త్ప్రవిమలలింగమున నన్ను భావింపు టుఱున్. 272

చ. కలమెయిఁ బాలనేతి నుదకంబులనేని వరాభిషేకమం
గళము నొనర్చి భక్తిరతి గంధము మాల్యము ధూపదీపసం
కలనములున్ నివేద్యమును గాఢసమర్పణ మొందఁ జేసి లిం
గల సితమూర్తియందు నను గాంచి భజించిన ముక్తి చేకుఱున్. 273

క. అని పలికి నీవు దేవాం
గన లాదిగఁ గల త్రిలోకకాంతంకును ద్రొ
క్కనకుం బాత్రం బగుపద
వనజంబులు గల్గి యొప్పు వరసతి వతివా! 274

క. చతురవు వివేకవిభవో
న్నతచిత్తవు వ్రతవిధాననైష్ఠికతాసం
యుతమతివి లౌకికజ్ఞా
నితామహిమసహజమతి వనిందిత వరయన్. 275

క. కావునఁ గాంతాధర్మము
నీ వలనం దెలియువేడ్క నెమ్మనమున నా

కావిర్భవించెం జెప్పం
గా వలయును దాని వికచకమలదళాక్షీ! 276

ఆ. అనిన సిగ్గుతోడి యలంతి నవ్వొలసిన
చెన్ను మొగము వింతచెలువుఁ దాల్ప
వాంచి యెత్తి గౌరి! వరునితో నిట్లను
నేను మీకుఁ దెల్ప నెంతదాన! 277

క. ఐనను మీ రడిగిన మ
న్మానసబోధంబుకొలఁది మగువలతెఱఁగుల్
పూని వినిపింప కుండుట
దాన తగదు గాన చెప్పెదను సర్వజ్ఞా! 278

క. అని పలికి మఱియు నిట్లను
నను నెప్పుడుఁ బాయకుండు నదులెల్లను న
వ్వనితలతోడ సమాలో
చన మొనరించి మఱి చెప్పఁ జను నిత్తెఱఁగున్. 279

వ. అని విన్నవించి గంగ యమున గోదావరి కౌశికి కావేరి కృష్ణవేణి పెన్న నర్మద బాహుద రేవ తమస మొదలైననదులు మున్న తనతోడన వచ్చి యున్న నన్నాతుల గుఱించి యీశానుం డిట్లడిగెను నెట్లు చెప్పెద మనిన గంగాదేవి నీకంటె మే మెఱుంగుదుమే నీ వెఱింగినతెఱంగున నంగనా ధర్మం బెఱింగించి పతిం బ్రీతునింజేయు మేము భవదీయవాగమృతంబు వీనుల నినిచెద మనుటయుఁ బార్వతి ప్రసన్నచిత్తయై వల్లభువదనంబునం జూడ్కి నిలిపి. 280

క. దేవా! నీదు ప్రసాద
శ్రీ వచ్చినయెఱుక సుందరీవిధము భవ
ద్భావంబునకుఁ బ్రియంబుగ
సేవాధర్మంబుఁ దెలియఁ జెప్పెద ననియెన్. 281

తే. అనిన విని సురమునులు ప్రియంబుఁ బొంది
రమరగంధర్వసిద్ధసాధ్యాంగనాజ
నంబు వినువేడ్కఁ వచ్చి య న్నలినవదన!
వెనుక డెస నుండె దేవకీతనయః యపుడు. 282

వ అని చెప్పి యప్పురుషోత్తమువీనులు వికసిల్లుచుండ నారదుం డతని కి
ట్లనియె. 283

—: పార్వతి శివునకుఁ బతివ్రతాధర్మముల తెఱఁగెఱింగించుట :—

క. వనితలుఁ బురుషులుఁ బ్రియమునఁ
దను వినుతింపంగ శైలతనయ సహసూక
ర్ణన కౌతుకి యగునీశా
నునితో మృదురీతి నిట్లనుం గమలేశా! 284

సీ బుుతుమతి గాక శుద్ధతయుఁ గల్గిన యింతి
కన్య తత్పరిణయకరణమునకు
నొడయులు విను తల్లియును దండ్రియును దండ్రి
తోఁ బుట్టినతఁడు మాతులుఁడు సోద
రుండును యోగ్యవరునిఁ జూచి వారిలో
నెవ్వ రైనను బ్రీతి నిచ్చువారు
పతి యంతనుండియుఁ బ్రభువు దానికి నట్లు
గావున నాతండ దైవ మనుచు

తే. నతనిమత మూఁది దేవతాపితృసమర్చ
నములు నతిథిపూజనము సన్మతి సమాచ
రించుచును బతిహితము వాటించి నడపు
సతి పతివ్రత యిహపరసౌఖ్యమహితః 285

వ. ఏతద్విషయం బయినయొక్క నిదర్శనం బవధరింపుము. 286

సీ. బ్రాహ్మణుఁ డొకనికి భార్య లిద్దరు గల
రం దొకభామిని యతని హితము
నడపెడునప్రధాన మెడలి యాతఁడు పంప
కయుఁ దాన సురపితృకార్యపరత
నడచుఁ దక్కటియింతి నాథుఁ బాటించుచుఁ
దన్మతంబునఁ జేయు ధర్మవిధులు
వారు మువ్వురు విధివశమున నొక్కట
మృతిఁ బొంది రాపతివ్రత వరుండు

తే. చనిన సుగతికిఁ జనెఁ బెఱవనిత జముఁడు
నీకుఁ బోలదు మరలుము నీశరీర
మునక యని యాఁగె నది శోకమున సబాష్ప
యైనఁ గన్గొని యతఁడు దయార్ద్రుఁ డగుచు. 287

క. పతిమతము గొనక ధర్మము
నతివ నడపు టొప్పు దింక నైనను బతికిన్
హితము లగువానిఁ జేసిన
నతనిఁ గలయు దనినఁ జనియె నదియును మరలన్. 288

వ. కావునం బతికి ననువ్రత యగుట గృహిణికి ధర్మంబని పలికి వెండియు 289

క. లలన! యిలువాడి నాథుఁడు
వలచినచవి వంటకములు వండి యిడి తనుం
గలయఁ దలంచిన మెయికొని
యెలమిం గైసేసి హృదయ మీ యలయు శివా! . 290

తే. పనులయెడ మాఱు పలుకక యనవధానుఁ
డైన పతిఁ దలఁపించి ధర్మార్థకలిత
కృతులు నడపుచు సవతి గల్గినను బోరి
తంబు లే కొక్కటై యున్కి తగవు సతికి. 291

క. సపతాలికిఁ బతి వలచిన
నవుఁ గాకని యతనియిచ్చ కనురూపముగాఁ

దివిరి నడచుసతి దైవము
శివ! యది తగు నెల్ల జనముచే మ్రొక్కఁ గొనన్. 292

క. తనచేతికి నిచ్చిన వ
స్తునికాయము నిల్లురువున చొప్పున మగుడం
గొని యిచ్చి భార్య పతి దె
మ్మనినప్పుడ యిచ్చు టొప్పు నకపటవృత్తిన్. 293

క. పతి తనకు నేమి యిచ్చిన
నతిముదమునఁ బొందవలయు నాత్మజుఁ డైనన్
మతిఁ గొంకక యేకాంత
స్థితి నేకాసనత నుస్కి సెట్ట ప్రమదకున్. 294

క. ధని యధనుఁడు రూపసి యొ
ప్పనివాఁడు వివేకి మూఢభావుఁ డరోగుం
డనుగతరోగుఁ డనక య
గన పతిఁ బాటింపవలయుఁ గామధ్వంసీ. 295

క. బలి భిక్షము గడప కిడ
న్వలయమును దేవపితృపూజనంబుల కాలం
బులఁ బతిశుభ మందుటఁ ద
త్ఫలంబుగాఁ గోరు టొప్పదము సతికి శివా! 296

క. గతి పతియ చువ్వె భార్యకు
నతనిఁ గడచినట్టి సత్పరాయణము కృపా
యుత! కలదే కావునఁ దా
నతనికి భక్తియగు టిచ్చు నఖిలశుభంబుల్. 297

వ. అని చెప్పి యప్పరమేశ్వరునకుం బార్వతి భార్యల యధర్మంబులు వివ
రించునదియై యిట్లనియె. 298

—: పార్వతి శివునకుఁ బతివ్రత కనర్హంబు లగుధర్మంబులఁ దెలుపుట :—

సీ. పరమేశ! యాసురి పైశాచి రాక్షసి
యను పేళ్లు గల యధర్మాంగనలకు
వ్యభిచారతత్పరత్వంబు వారికి నెల్లఁ
గల దసురాంశజ క్రౌర్యనిరత
తన యిచ్చఁ బొలియించు ధనధాన్యములు వల
హృదయ భోగపరాత్మ యీర్ష్య గలదు
పైశాచి క్రోధన భర్తృపుత్త్రులయందు
నిజస్నేహ గృహకార్యనిపుణ గాదు

తే. కలహశీల రాక్షసి నయికంబు లేదు
బొంకు వల్కు నెప్పుడు నిద్ర వోవు వీత
లజ్జయుందఱు నాథకులంబువారి
దురిత మొందించి పోదురు నరకమునకు. 299

ఆ. ఎఱుక గలిగి పిదప నేసియుఁ బతిభక్తి
గలిగె ధర్మ మోపి సలిపి శాంతిఁ
గలిగి యున్న మున్ను గలపాపములు వాసి
పురుషుతోడ దివికిఁ బోవఁ గంద్రు. 300

ఆ. అట్లు గాక పతుల యంతిమసమయంబు
నందుఁ జింతఁ దక్కి యనుమరణము
చేసి రేని సుగతి సిద్ధించు బతి సమే
తంబు గాఁగ నన్నితంబినులకు. 301

క. ద్విజభామినికి నధర్మము
ప్రజఁ గాంచినపిదప నయ్యపత్యము శోకో
ద్విజితయుఁ బతిభక్తయు నై
త్యజించి యనుమరణనియత యగుట మహేశా! 302

క. అని చెప్పి గౌరి పతి కి
ట్లను నాదగుచాపలమున నఖిలేశ్వర! నిన్

వినిపించితి నేఁ గొన్ని వ
చనముల నీతప్పు నాకు సైఁపుము కరుణన్ 303

క. అని సిగ్గునఁ జెన్నగునా
నన మించుక వాంచి యెత్తు నగతనయ శివుం
డును మునులును మునిపత్నులు
వినుతించిరి మధురవాక్య విభవం బెసఁగన్. 304

క. సురగంధర్వఖచరకి
న్నరకింపురుషోరగాది నారీజనముల్
పరమప్రీతిని బొగడిరి
పరమేశ్వరి నెలుఁగు లదరఁ బంకజనాభా! 305

క. అని చెప్పి నారదుం డి
ట్లను నగ్గోవిందుతోడ నప్పుడు ప్రియ మా
ననమునఁ బొదలఁగఁ బార్వతిఁ
గనుఁగొని సర్వేశ్వరుఁడు గారవ మొప్పన్. 306

క. నానీసంవాదము శుచి
యై నైష్ఠికజనుల కెవ్వఁ డాదర మెసఁగం
గా నలినాక్షీ! చెప్పును
వానికి నిత్యామరత్వవైభవ మొదవున్. 307

క. మనసంవాదం బెవ్వరు
వినిరి నియతి నజ్జనులకు విభవముఁ దేజం
బును గీర్తియు నాయువు శ్రీ
యును నారోగ్యంబుఁ గల్గు నుత్పలనయనా! 308

క. అని నిర్దేశించి శివుఁడు
చనియె శివయుఁ గొలువుతోన చనె నిద్దెసకుం
జని రన వశమే యద్భుత
మనిరూప్యం బప్రతర్క్య మది శ్రీరమణా! 309

క. అని పలికి నారదుఁడు నా
వినినకనిన యద్భుతంబు వినిపించితి నీ
కనియెం గృష్ణుని సఖ్యుల
మనంబు లానందపూరమగ్నము లయ్యెన్. 310

వ. అని యిట్లు భీష్ముండు మామహేశ్వరసంవాదం బనుపుణ్యకథ చెప్పిన ధర్మ
తనయుండు సోదరసహితంబుగాఁ బ్రమోదరసభరితు డై. 311

-భీష్ముఁడు ధర్మజునకుఁ బరప్రాప్తిహేతుభూతం బగు జపవిశేషంబు దెలుపుట:-

సీ. అతనికిఁ బ్రణమిల్లి యనఘ! పరప్రాప్తి
యెద్దాన సమకూరు నెఱుఁగఁ జెప్పు
మనిన నతండు నారాయణధ్యాన పూ
జాస్తుతి తత్కథా శ్రవణ నిరతి
యమ్మేలు గావించు నధిప! విద్వజ్జన
సంరక్షణము కల్మషములఁ బాపు
వేశ్య యొక్కత తొల్లి విద్వాంసు నొకరిని
బ్రముచ్చని తలవరుల్ మోఁదఁ జూచి

తే. యితఁడు మావాఁడు మీ రిది యేటి కాగ
డంబు చేసెద రని మోక్షణంబు చేసి
యాసుకృతమున బ్రాహ్మణియై జనించెఁ
దగఁగ నర్చింపు మీవు విద్వజ్జనములు. 312

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుండు దారిద్ర్యవ్యాధి శోకంబులకు శాంతి సంపాదింప
జాలుజపం బెయ్యది చెప్పవే యనుటయు ననిమిషనదీనందనుండు బ్రహ్మ
విష్ణు మహేశ్వరులను వినాయక విశాఖవహ్ని వాయు చంద్రాదిత్యులను
శక్రవరుణ యమకుబేరులను సురభిని సముద్రంబులను గంగాదిమహానదు
లను మరుదశ్వివసురుద్రాదిదేవతలను బితృదేవతలను వాలఖిల్యాదిసిద్ధు
లను వేదవ్యాస వాల్మీకి నారదాగస్త్య గౌతమ కశ్యపాత్రికణ్వాది మహా
మునులను రంభాద్యప్సరఃస్త్రీలను ధర్మతపస్సత్యములను నహోరాత్రంబు

లను దారాగ్రహంబులను నశ్విన్యాది తారకంబులను మానర్తువత్సరంబులను వైనతేయకాద్రవేయులను గాశీక్షేత్రకురుక్షేత్రాదిపుణ్యక్షేత్రంబులను నైమిశారణ్యదండకారణ్యాది పుణ్యారణ్యంబులను మేరుహిమశైలకైలాసాదిప్రభూత శైలంబులను దిజ్నభోభూములను బుణ్యభూరుహంబులను భూసురులను జక్రవర్తులను రాజులను బరమభక్తిం దలంచి కీర్తించి నమస్కరించి యీ సమూహం బంతయు నిన్ను రక్షించి నాకు నాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధి పరమానందంబు లభినందనపూర్వకంబుగా నిచ్చుగావుత మని యిచ్చఁ గోరి "యోన్నమో భగవతే వాసుదేవాయ నమః పురుషోత్తమాయ నమ స్సర్వ లోకగురవే నమస్సర్వలోకపిత్రే నమస్సర్వలోకపితామహాయ నమ స్సర్వలోకప్రపితామహాయ నమ స్సర్వలోకప్రధానాయ నమస్సర్వలోకేశ్వరాయ నమ స్సర్వలోకవిశిష్టాయ నమ స్సర్వలోకసుఖప్రదాయ నమ స్సర్వలోకకర్త్రే నమ స్సర్వలోకభర్త్రే నమ స్సర్వలోకహర్త్రే నమ స్సర్వలోకనిధయే నమ స్సర్వలోకనిధానాయ నమ స్సర్వలోకహితాయ నమ స్సర్వలోకహితకరాయ నమ స్సర్వలోకోద్భవాయ నమ స్సర్వలోకోద్భవకరాయ నమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే" యని పఠించుట మహాజపంబు. 313

క. పాపంబులును భయంబులు
నాపదలుం బాయు నిమ్మహాజపమున ధా
త్రీపాలోత్తమః శుభములు
ప్రాపించును ధర్మతత్పరత సిద్ధించున్. 314

వ. అని యిట్లు గంగాపుత్త్రుం డజాతశత్రునకు సర్వసిద్ధికరం బయిన యిమ్మహాజపం బుపదేశించె నని చెప్పి తదనంతర సత్కథ లాకర్ణింపు మని పలికి జనమేజయునకు వైశంపాయనుం డిట్లనియె 315

తే. మనుజనాథః యశేషధర్మములు సర్వ
పావనములు శాంతనవుఁడు బహువిధములఁ
జెప్ప నిమ్మెయి విని యుధిష్ఠిరుఁడు భక్తి
నమ్మహాత్ముని నిట్లని యడిగె మఱియు. 316

చ. ఆతఁ డొకరుండ లోకముల కన్నిటికిన్ మహనీయ మైన దై
వతముఁ బరాయణంబు ననువైభవ మెవ్వని కొప్పు నర్చన
స్తుతిరతి నెవ్వనిం గొలిచి శోభన మొందు జపం బు మేలు నా
సతిశయ మొంది నీకు మతమై చను నెయ్యది ధర్మకోటిలోన్. 317

తే. జపములం దెల్ల నుత్తమ జపము నాఁగ
నంచితం బయి తన్ను జపించు జంతు
వునకు జన్మసంసారబంధనము లోపి
పాపు నెయ్యది యెఱిఁగింపు పరమబోధ! 318

వ అని యడిగిన నాభూపతికి భీష్ముం డి ట్లనియె 319

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు విష్ణుమంత్రధ్యానం బవశ్యానుష్ఠేయంబని చెప్పుట —

సీ. అఖిలజగత్ప్రభు వగు దేవదేవు న
నంతునిఁ బురుషోత్తమాభిధాను
నంచితనామ సహస్రకంబున సంస్తు
తించుచు సంతతోత్థితమనస్కుఁ
డె యజమానుఁ డవ్యయుఁడైన యాతని
నర్చించుచును దృఢధ్యాననిరతుఁ
డగుచు నమస్కృతి యాచరించుచు ననా
ద్యంతు నవిష్ణు నధ్యక్షునెల్ల

తే లోకములకు బ్రహ్మణ్యుఁ ద్రిలోకకీర్తి
వర్ధనుని సర్వధర్మజ్ఞు వరదు లోక
నాథు భూతభవోద్భవు నమ్మి భక్తిఁ
గొలిచి సర్వదుఃఖంబులఁ దొలఁగఁ ద్రోచు. 320

తే. ప్రస్తుతులఁ బుండరీకాక్షుఁ బరమభక్తిఁ
దగిలి యర్చించుటయ నామతంబు సర్వ
ధర్మములకును సమధికతమమునైన
ధర్మ మింత యెఱుంగుము ధర్మతనయ! 321

సీ. పరమతేజంబును బరమ పదంబును
బరమైన బ్రహ్మంబుఁ బరపరాయ
ణముఁ బవిత్రంబులు నాఁ దగువానికి
నెల్లఁ బవిత్రంబు లెల్ల మంగ
ళంబులకును మంగళంబును నెల్లదే
వతలకుఁ బరమదైవతము భూత
సమితికి నవ్యయజనకుండు నగునట్టి
వాఁడెవ్వఁ డెవ్వానివలనఁ దోఁచు

తే. నాదియుగము నాగమమున నంత్యవేళ
నడఁగు నెవ్వానియందుఁ జరాచరములు
విశ్వలోకప్రధానుఁ డవ్విష్ణు వేయు
భవ్యనామంబులును బాపభయహరములు. 322

తే. భూరిగుణయోగవిఖ్యాతములును ఋషిస
మాజ పరిగీతములును నై మహిమఁ దనరు
నమ్మహాత్ముని నామంబు లధికతరవి
భూతికై చెప్పెదను విను భూపవర్య! 323

వ. అని పలికి విశ్వంబు విష్ణుండు వషట్కారుండు భూతభవ్యభవత్ప్రభు
వనునివి మొదలైన రథాంగపాణి యక్షోభ్యుండు సర్వప్రహరణాయుధుం
డనియెడు నివి తుదగాఁ గల సహస్రనామంబు లుపన్యసించి. 324

ఆ. కీర్తనీయుఁ డైన కేశవు దివ్యనా
మంబు లివి భవద్ధితంబుఁ గోరి
తరతరంబ కీర్తితంబు లయ్యె నశేష
భంగి వేయుఁ గురునృపాలవర్య! 325

—: భీష్ముండు ధర్మరాజునకు విష్ణునామ ప్రభావంబుఁ దెలుపుట :—

సీ. విష్ణునామంబులు వేయును నిత్యంబు
వినినఁ బఠించిన మనుజుఁ డిహము

నందుఁ బరమ్మున నశుభంబు నొందక
యత్యంతశుభముల ననుభవించు
విప్రుండు వేదాంతవిదుఁ డగు రాజువి
జయ మొందు వైశ్యుఁ డక్షయ ధనంబుఁ
బడయు శూద్రుఁడు సుఖభాగిత వెలయు ధ
ర్మార్థకామ ప్రజాభ్యర్థిజనులు

తే. గాంతు రయ్యె తెఱంగు లేకాంతభక్తి
శౌచియై విని కీర్తించి సారయశము
నచలలక్ష్మియు వంశపర్యతయు మేలి
పెంపుసొంపును గలిగి శోభిల్లు నరుఁడు. 326

సీ. పురుషోత్తముని నామములు వేయుఁ గీర్తించు
నాతఁ డొక్కెడను భయంబుఁ బొందఁ
డమితవీర్యమునఁ దేజమునఁ గాంతిని బల
రూప గుణంబుల రూఢికెక్కు
రోగబంధాపదార్తులకుఁ బఠనమాత్ర
నయ్యయిదురితము లడఁగు వాసు
దేవాశ్రయుఁడు వాసుదేవపరాయణుఁ
డును నగుమర్త్యుఁ డవ్వినుతనామ

ఆ. కము లుపన్యసించి కల్మషంబుల నెల్లఁ
దొఱఁగి దుర్గతులకుఁ దొలఁగి జన్మ
మరణములకు రోగజరలకు నందని
పరమ మైనబ్రహ్మపదము నొందు. 327

క స్మృతిసౌఖ్యక్షాంతి శ్రీ
ధృతికీర్తులు గలుగు దుర్మతియుఁ గ్రోధము లు
బ్ధతయును మాత్సర్యము లే
వతి పుణ్యత విష్ణుభక్తులైన జనులకున్. 328

సీ. చంద్రార్క నక్షత్ర సహిత మైన నభంబు
సచరాచరోర్వియు జలనిధులను
సురదైత్యగంధర్వ గరుడయక్షోరగ
వ్రజములు హరివశవర్తనములు
బుద్ధియు నింద్రియములును మనంబు స
త్త్వంబును బలముఁ దేజంబు ధృతియు
క్షేత్రంబుఁ దద్గతక్షేత్రజవస్తువు
లరయఁగా వాసుదేవాత్మకంబు

తే. లాగమోదితాగారమయంబు ధర్మ
మచ్యుతుండు తత్ప్రభువు సాంఖ్యమును యోగ
తంత్రమును శిల్పవేదశాస్త్రములుఁ గర్మ
ములు జనార్దనువలన సముద్భవించె. 328

ఆ. విష్ణుఁ డొక్కరుండ విను మహాభూతంబు
దక్క భూతతతులు పెక్కు గలవు
సరిఁ ద్రిలోకములను బరఁగి విశ్వంబు భూ
తాత్ముఁ డమ్మహాత్ముఁ డనుభవించు. 330

ఆ. వ్యాససంప్రణీతమైన యీవిష్ణుస్త
వంబు సకలశోభనంబులును సు
ఖములుఁ గోరుపురుషుఁ డమలినబుద్ధిఁ బ
ఠింపవలయు భక్తిపెంపుతోడ 331

క. అజు విశ్వాధీశ్వరు స
ర్వజగత్ప్రభవావ్యయప్రవర్తనకరు నం
బుజలోచను నెవ్వారలు
భజింతురు పరాభవమునఁ బడ రప్పుణ్యుల్. 332

క. కావున విష్ణునిపై ల్లగు
నీవేయుఁ బఠింపు నీకు నెప్పుడు నాయు

శ్రీవిభవారోగ్యంబులు
భూవర! సిద్ధించుఁ బరమబోధముఁ గలుగున్. 333

క. అని యిట్లుపదేశించిన
విని మోదము నెమ్మనమున వెల్లిగొనఁగఁ బాం
డునియగ్రసుతుఁడు గాంగే
యుని కభివందన మొనర్చి యుచితవినయుఁడై. 334

వ. పూజానమస్కారంబులకు నెవ్వరుఁ భాజనంబు లెవ్వరికిఁ జెట్టి సేసినం జేటు వాటిల్లు నెవ్వారలు సంతోషించిన శుభంబులు చొప్పడుం జెప్పవే యనిన నతం డతని కిట్లనియె. 335

—: బ్రాహ్మణపూజానమస్కారంబులు పరమోత్కృష్టంబు లని చెప్పుట ;—

సీ. పూజానమస్కారములకుఁ బాత్రములు బ్రా
హ్మణులు వారలకుఁ గీ డాదరించి
వాసవుండును జెడు వారిసంతసమున
నఖిలశుభంబులు నావహిల్లు
ధర్మసేతువు లోకధారకం బఖిలశా
స్త్రప్రవర్తకము విప్రవ్రజంబు
తపమును వాక్కును ధనము విప్రుల కొక్క
కుడుపుమాత్రన పాపకోటిఁ బాతు

తే. రమ్మహాత్ములు చొప్పరు లఖిలమార్గ
ములకు వినుదేవతలకు బాలుఁ
డజ్ఞుఁ డన లేదు పూజకు నర్హు లనిన
నధిప వృద్ధులఁ బ్రాజ్ఞుల నడుగ నేల. 336

వ. అనిన విని యాజాతశత్రుండు బ్రాహ్మణులఁ బూజించుటవలన విశిష్టం బయిన శుభం బెయ్యది దృష్టం బయ్యె వారలయందు వర్ణనీయం బగు వర్తనం బేమి గానం బడియె నీవిట్లు వారలం గొనియాడె దెఱింగింపవే యనుటయు నాపగాపుత్రుండు పవనార్జునసంవాదం బనునితిహాసంబు విను

మది భవత్ప్రశ్నంబునకు సదుత్తరంబై యుండు నని పల్కి యజ్ఞపతి కిట్లనియె. 337

—: పవనకార్త్యవీర్యార్జున సంవాదంబు భీష్ముండు ధర్మరాజునకుం జెప్పుట.—

సీ. అధిక! సహస్రబాహార్జునుఁ డేడుదీ
వులు నేలి యద్భుతబలపరాక్ర
మములఁ దనర్చి మత్సము లెవ్వరును నేఁదు
లే రని యత్యవలేపయుక్తి
నాడిన నొకభూత మాకాశమున నుండి
యెఱుఁగక పలికెద వెల్లవారి
కధికులు గారె ధరామరు లనవుఁడు
నతఁడు వారలు రాజు నాశ్రయించి

తే. నడపికొందురు మనుగడ పుడమిఁ దేని
కంటె నెక్కుడై రట్లుఁ గాక యేను
మనుతుఁ గూర్చినఁ జెఱుతు నగ్ని సమస్త
భూతముల నన్ను వెఱచి యాభూత మరిగె. 338

వ. అట్టియెడం బవనుండు గగనంబున నుండి త న్నెఱింగించికొని యన్నరపతితోడ. 339

సీ. భూదేవశక్తి నకాదె రాజులు ప్రజా
రక్షయొనర్చుట బ్రాహ్మణులకు
నధికులు గలరె: యహల్యకై యింద్రుఁడు
గౌతముఁ డలిగిన గాసిఁ బడఁడె
కుంభసంభవుచేత నంబోధి యడఁగదె
యనలుండు భృగుశాపహతుఁడు గాఁడె
యన విని మఱుమాటయాడక యున్న య
ర్జునునకుఁ బవనుఁ డి ట్లనియె మఱియు

తే. నాంగిరసవంశసంభవుం డగు నుచథ్యుఁ
గోరి నిజపుత్రి సోముఁడు గారవమున

నిచ్చె నాదంపతులు దమయున్న వనము
నందు వసియించి మునిహృదయంబు లలర. 340

వ. వర్తించునెడ నొక్కనాఁ డమ్ముని యమునానదీస్నానంబునకుం జనుటయు
మున్న యవ్వనితం గామించి వేచి తిరుగువరుణుండు 341

క. ఎత్తికొని పోయి తనపురి
నత్తామరసాక్షి నునిచె నమ్మునికడకున్
మెత్తన చని నారదముని
యత్తెఱఁ గెఱిఁగింప నాతఁ డాతనితోడన్. 342

తే. తాన దిక్పతి దన కిట్లు దగునె యొరుని
భార్యఁ గొనిపోవ నీ వేఁగి పలుకు మిట్లు
యనినఁ జని నారదుండు సెప్పినను విడువఁ
డయ్యెఁ గామాంధుఁడై సతి నబ్ధివిభుఁడు 343

వ. విడువ కున్న నమ్ముని యుచథ్యుకడకు మగిడి వచ్చి 344

సీ. ఇంతిఁ దా విడువనియంతియ కాదు నన్
బెడతల వట్టి త్రోపించె వరుణుఁ
డని చెప్పుటయు నగ్గి యతఁడు సర్వజలంబుఁ
ద్రావిన వరుణపురంబు ధూళి
మయమైన భయ మంది మానినిఁ గొనివచ్చి
యొప్పించి ప్రణమిల్లి తప్పు వాపి
కొని మునికృపఁ గాంచి చనియె నాదిక్పతి
ధరణీశ! రాజులో ధరణిసురులో

ఆ. యెక్కు డనిన వినియు నక్కిళ్ల వడియున్న
యతనితోడ ననిలుఁ డమరు లసుర
సమితి కోడి వచ్చి శరణు సొచ్చిన నగ
స్త్యుండు విజయలక్ష్మి నొసఁగుటయును. 345

వ. గంగాతీరంబునం గ్రతువు లొనరించుగీర్వాణులం బూర్వగీర్వాణులు గాసి చేసిన వసిష్ఠునికడకు వారలు వలియం బాఱుదేరం గోపించినయత్తాపసో త్తముని రోషానలజ్వాలలు సాకారంబు లయి యాదైత్యలోకంబు నేర్చు టయుం జెప్పి యకుంభసంభవుండును వసిష్ఠుండును శ్రేష్ఠు లగుట రాజుల కొడఁబాటు గాదో కదే యని నసుం బలుక కున్న యన్నరపతి తోడం బవమానుండు మఱియు నిట్లనియె. 343

—: పవనుఁడు కార్తవీర్యార్జునకు నత్రిప్రభృతులమహిమ చెప్పుట :—

సీ. ఒకతఱి దేవతలకు దైత్యులకు మహా
రణమయ్యె నప్పోర రాహునస్త్ర
సమితిచే నర్కుండుఁ జంద్రుండు సొలసిన
వెలుఁగడంగుడుఁ దమ మొలసి వెగడు
పడిన యద్దివిజుల పడి నంటఁ దాఁకి య
య్యసురలు నొప్పింప నత్రికడకుఁ
బాఱి మమ్ముం గావు పరమదయాత్మక
యనుడు నతండు చంద్రార్కతనువు

ఆ. లక్షతములు సేసి యసురసైన్యము రూపు
మాపె నిజకటాక్షమాత్రమునన
యతని నృపులకంటె నధికుఁ డందమొ హీనుఁ
డందమో నిజంబ యధిప చెపుము! 347

సీ. అనిన నూరక యున్న యర్జునితోడ స
దాగతి యిట్లను ధరణినాథ!
సురపతి యాశ్వినుల్ సోమపానంబున
కర్హులు గా రన్న నాశ్రయంబు
పాటించి వారికై భార్గవచ్యవనుండు
దనమంత్రముబల్మి ననిమిషులకు
నెగ్గు సేయంగ నయ్యింద్రుండు పోటుక
ప్రేటున నాతని గీటడంచు

తే. బుద్ధి నొకశైలమును వజ్రమును రయమునఁ
గొని మహోగ్రతఁ గవియ నమ్మునివరుఁడు
జనము చల్లిన శైలవజ్రములుఁ దాను
ముడుఁగఁ బడి యబ్బలారాతి మూర్ఛ వోయి 348

వ. ఒక్కింత సేపునకుం దెలిసె నంతకు నమ్మునివరుండు మదుం డనువాఁడు
శతయోజనదీర్ఘసహస్రదంతుని సృజించి పంపిన. 349

ఆ. వాఁడు సురగణంబు వాసవుఁ గబళింప
వారు శరణుశరణు వరమునీంద్ర!
యనిన వారిఁ గాచె నమ్ముని వా రిచ్చి
రపుడు సోమపాన మాశ్వినులకు. 350

క. నీ వాచ్యవనుండును భా
త్రీవరుసరి గామి యెట్లుఁ దెలుప కుడుగుదే
నా వినియు నొక్కమాటయు
నావిభుఁ డాడండ దాని కలయక మఱియున్. 351

వ. వాయుదేవుం డన్నరదేవువలనికరుణంజేసి యతనిచే టోర్వనివాఁడై. 352

సీ. ఆకట దత్తాత్రేయునకు భక్తిశుశ్రూష
చేసి కాదె యిప్విశిష్టబలప
రాక్రమంబులనొంది రాజుల కెల్లను
నెక్కుడైతా కృత మేల మఱవ
విను మీ వొకండవే యనిమిషాది సమస్త
భూతంబులును వృద్ధిఁ బొందు టవని
దివిజులకృపన యీతెఱఁ గెల్లజనములు
నెఱిఁగినపని శాంతిఁ గొఱలి విప్ర

తే కులము దైవస్వరూపం బగుట మనంబు
నందు దృఢముగ నిల్పి తదాశ్రయమున

వెలయువాఁడ వైనను మేలు వినుము నాదు
బుద్ధి యనవుడు నతఁడు ప్రబోధ మొలసి. 353

క నీపనుపుచేసి బ్రదికెద
నేపు నహంకృతియు విడిచి యెల్లవలన మే
లాపాదించుచు విప్రుల
శ్రీపాదము లాశ్రయించి చెందెద శాంతిన్. 354

ఆ. అనిన సంతసిల్లి యనిలుఁ డానృపు బుద్ధి
గలిగి బ్రదుకు మనుచు గారవించి
వీడుకొల్పి చనియె విప్రులపెం పిట్టి
దని యెఱుంగు కురుకులోగ్రగణ్య. 355

—: భీష్ముండు ధర్మజునకుఁ గృష్ణుని ప్రభావం బుపన్యసించుట :—

వ అనుటయు నవ్విభుండు బ్రాహ్మణమహానుభావం బింకను వినవలకుం జెప్పవే యనుటయు నప్పుడమితేనికి భీష్ముండు తనకు నింద్రియంబులును వాఙ్మనసంబులు నపుడు దుర్బలంబు లగుట యెఱింగించి యిసుండు దక్షిణాయనంబు తుదిచేరుచు వచ్చె దేహన్యాసంబు తడవు లేమి దోఁచు చున్నది కృష్ణుండు నీకు విప్రజనవిశేషంబు వివరించువాఁ డని పలికి యి ట్లనియె. 356

తే ఏను గృష్ణు నెఱుంగుదు మానవేంద్ర!
యెత్తెఁ గ్రీడావరాహమై యుద్ధరిత్రి
నిది యొకండును జెప్పఁగనేల కృష్ణు
లీలఁగాదె భూమ్యాదిభూతాలి గలిగె 357

వ. కృష్ణుండు. 358

తే బొడ్డుతామరయం దొక్క పురుషుఁ డుదృ
వించునట్లుగఁ జేసి తద్విరచనాని

భమున నఖిలచరాచరప్రభవ మయ్యె
నరయ సామాన్యమే కృష్ణుపరమలీల! 359

క. విను మెత్తఱి ధర్మంబులు
దనుజులచే బాధఁ బొందుఁ దత్సమయమునన్
జనియించి యద్దురాత్ములఁ
దునుముం గృష్ణుండు ధర్మధుర్యులఁ గాచున్. 360

క. శూలియునుం దాన దిశా
పాలురునుం దాన విశ్వపతియును గురుభూ
పాలవర! తాన కృష్ణుఁడు
కాలము దిక్కులును దాన కలఁ డఖిలములన్. 361

ఆ. అరయఁ గృష్ణుఁ డధ్వరాత్మకుఁ డఖిలాగ
మోక్త మంత్రతంత్రయుక్తి నతనిఁ
బ్రస్తుతించి మేలు వడయుదు రధ్వర
కర్తలైనజనులు కౌరవేంద్ర! 362

క. చయనంబుల ఋగ్వేదం
బయ మహితసువర్ణనాముఁ డగు కృష్ణ గుణో
దయము వినుతించు యజ్ఞ
క్రియానిరతులై నసురలు ప్రీతిం బొందన్. 363

క విను ఋగ్వేదము కృష్ణుని
వినుతించుట యరుదె యఖిలవేదంబులుఁ ద
జ్జనిత విలాసంబులు వే
దనిరూపితవస్తువు ననఁ దాన కుమారా! 364

తే. అగ్నులును యజమానుఁడు నాహుతులును
యాగఫలరూపమును గృష్ణుఁ డని యెఱుంగు
మినశశాంక తారకముల నెసఁగు తేజ
ములును గృష్ణమయంబుల భూపవర్య! 365

క. పరమజ్యోతి యనఁగ ని
ర్జరామరపదం బనంగ సత్యం బన భూ
వర! యమృత మనఁగ దేవకి
వరసుతుఁడు వెలుంగు వేదవర్గముతుదలన్ 366

క. అని యిట్లుపదేశించిన
విని మోదము నొంది పాండువిభునగ్రసుతుం
డనిమిషతటినీసుతునకు
వినతుండై నెమ్మనమున వేడ్క దలిర్పన్. 367

—: కృష్ణుఁడు ధర్మరాజునకు బ్రాహ్మణ ప్రశంసంబు చెప్పుట :—

వ కృష్ణునకుఁ బ్రణమిల్లి దేవా! భూదేవమాహాత్మ్యంబు వినవలతు నానతీయవే
యని వినయసంభృతుం డగుచుఁ బ్రార్థించిన నప్పార్థివునిమీఁదఁ గరుణా
మృతమయం బగునాలోకనం బొలయ నద్దేవుం డాదరభరితుండై యి
ట్లనియె. 368

క. ననుఁ బ్రద్యుమ్నుం డివ్విధ
మున నడిగిన వానికేను ముద మందుచు నా
తని హితము గోరి కుంతీ
తనయాగ్రజ! యున్నరూప తగ నిట్లంటిన్. 369

సీ. వర్గత్రయము నపవర్గంబు సాధింప
నమరపితృప్రీతు లాచరింప
నైహికసుఖము లుపార్జింప వలసిన
వారికి విప్రుల చేరుగడలు
దివిజుల కైన నాయువు శ్రీయుఁ గీర్తియుఁ
దనరుట తత్ప్రసాదమునఁ జూవె
యలిగి భస్మముసేయ వలచి పెంపొసఁగంగ
నవనీసురులు శక్తు లట్టు లగుట

తే. వారిఁ గోపింపఁ జేయక వారలకుఁ బ్రి
యంబు సేయుచు వారు ప్రహర్ష మొందఁ
దనకుఁ గలభంగి నిచ్చునతండు రెండు
భువనములందుఁ బెంపును బొగడుఁ బడయు. 370

— దుర్వాసుఁడు కృష్ణుని మనశ్శుద్ధి పరీక్షించి యనుగ్రహించిన ప్రకారము:—

వ. నాకనిన యాశ్చర్యంబు సెప్పెద నాకర్ణింపుము స్వతంత్రప్రవర్తనుండగు దుర్వాసుండు మనమందిరంబునకు వచ్చి మందహాసంబు సేయుచుఁ గోపించుచు సుముఖుం డగుచు విముఖత్వంబు నొందుచుఁ గుడువ నొల్లననుచుఁ బెక్కండ్రకుం గావించిన కూడుగూర దా నొక్కరుండ భుజించుచు సెజ్జ నిద్రించుచు భూమి శయనించుచు నెందేనిం బోవుచు మరలి వచ్చుచుఁ బ్రవర్తించుచుండి యొక్కనాఁడు కృష్ణా! నాకుం బాయసంబుమీఁద వేడుక పుట్టెడుఁ బెట్టింపవే యనఁ దత్క్షణంబ కావించినం గొంత కుడిచి కొంత తనయొడలం బూయు మనినం బూసితి నచ్చేరువ నున్న రుక్మిణిం జూచి కొంత యక్కాంత మేనం దానపూసి రథరూపంబుగా రథంబున నప్పొలఁతిం బూన్చి రథారోహణంబు చేసి వీథికి వెడలి యమ్ముద్దియను ములుకోలం బొడుచుచు రథంబు నడపింప నాకుం గోపంబు నీర్ష్యయు నించుకయు జనింప కుండె నేనుం జూచుచుం దోడన నడిచితి నప్పుడు యాదవులాశ్చర్య కోపభయాయత్తచిత్తులై యనేకప్రకారంబులం దమలోఁ బలుకుచు జేయునదిలేక కెలంకుల వచ్చుచుండ. 371

ఆ. రథముఁ దివిచి దన్ని రమణి మేదినిమీఁద
మ్రొగ్గ తిలఁగఁ బడిన డిగ్గ నుఱికి
దానిమీఁద ధూళి దాఁ జల్లి వెసఁ బాఱె
యమ్మునీశ్వరుఁడు యామ్యదిశకు. 372

క. పాఱిన నాతని వెనుకన
పాఱితి సంప్రార్థనాప్రభాషణములతోఁ
దేఱిమరలి యమ్ముని మముఁ
గాఱియ వెట్టితిఁగదే యకట యనుచు దయన్. 373

వ. నన్నుం గనుంగొని నీవు కోపంబు జయించితివి నీకు వరంబిచ్చెదఁ గై
కొనుము. 374

ఆ. ఎల్లవారుఁ దమకు నెంతగూర్తురు నీకు
నంతగూర్చి నిన్ను ననుసరించు
వారు గాత లోకవంద్యుండవై యెందు
మాఱులేక యతుల మహిమ మనుము 375

వ. అని నిర్దేశించి మఱియు నిట్లనియె 376

క. నాయంగంబుల నెల్లం
బాయస మతిభక్తిఁ బూసి పాదతలమునం
బూయవు గావునఁ గలుగు న
పాయం బఱకాల నీకు నవిలంఘ్యుఁబై. 377

క. విను పరమపదప్రాప్తికి
ననుగుణమైయుండుఁ గాన యదియును నశుభం
బనరాదు నీవు బ్రాహ్మణ
జనములయెడ నడవు మిట్టిచందమ యెపుడున్. 378

వ. అని పలికి రథవహనపరిశ్రాంతయగు మీతల్లింజూచి నీవు సౌందర్యసౌభా
గ్యంబుల నప్రతిమానవై మాననీయత్వంబునం గృష్ణుని షోడశసహస్రాం
తఃపురకాంతల కంటె నెక్కుడగు మని దీవన యిచ్చి యమ్ముని యంత
ర్హితుండయ్యె. 379

ఆ. రుక్మిణియును నేను రుచిరసంపద నప్పు
డతిశయిల్లు నస్మదంగములఁ
జూచికొనుచు మిగులఁ జోద్య మందుచుఁ బ్రియ
మెడఁద నెలకొనంగ నింటి కరిగి. 380

ఆ. అందు వస్తుచయము ముందుకంటెను
బహులమును మనోజ్ఞభంగికంబు
నగుటఁ జూచి యద్భుతాయత్తచిత్తుల
మైతి మిట్టివార లవనిసురులు. 381

క. కావున వారికి భక్తుఁడ
వై వెలయు కుమార యనిన నతఁ డట్టిఁడయై
తా వెలసె నీవు నట్టిఁడ
వై వెలయఁగ వలయుఁ గౌరవాన్వయముఖ్యా! 382

వ. అని చెప్పినం బ్రముదితమానసుం డగుచు నమ్మానవనాథుండు మాధవుతో
దుర్వాసుండు శర్వాంశసంభవుం డని విందు శర్వునిమహిమ విన వలతుం
జెప్పవే యనిన నప్పురుషోత్తముండు భరితాదరుండై. 383

—: కృష్ణుఁడు ధర్మజునకు శివునిమహిమ చెప్పుట: —

ఆ. అడుగవలయుదాని నడిగితి నీవు న
న్నధిప! నామనము ప్రియంబుఁ బొందె
శివునిఁ దలఁచి మ్రొక్కి శివుదివ్యమహిమ సె
ప్పెద నితాంతవిమలహృదయవమల! 384

వ. ఏకాగ్రచిత్తుండవై యాకర్ణింపు మని పలికి యప్పాండవాగ్రజున కి
ట్లనియె. 385

క. శతరుద్రీయము నేనరుఁ
డతిభక్తిని శివుని మనమునందు నిలిపి యం
చితముగఁ బఠించు సులభం
బతనికి సర్వంబు నిందు నందు నరేంద్రా! 386

వ. అని వెండియు. 387

సీ. అమరు మహాదేవుఁ డనుపేరు శివునకు
నప్పరమునకు మీఁ దరయ లేదు
తత్కృపదృక్కుల ధర్మవిరుద్ధపు
జాతుల నెల్లను సమయఁ జేయు
దేవతల్ మునులు నతిప్రయత్నంబునఁ
గావించు దక్షయాగమున శివుని

మఱచిన నయ్యజ్ఞ ముఱవఱలై పోదే
భగనేత్రనాశ మాదిగ ననేక

తే. భంగములు రావె వారి కాప్రభువుచేత
శరణువేఁడినఁ గావఁడే కరుణ నట్టి
వారి నీశుపెం పేమన వచ్చు మఱియు
వినుము తద్దివ్యలీలలు మనుజనాథ! 387

సీ. ప్రబలదైత్యులు పురత్రయనాయకులు జగ
త్త్రియము వేప్రతిమ ప్రతాపలీల
బాధింప దివిజులు ఫాలలోచనుఁ గాంచి
కావుము కృపదేవదేవ! మమ్ము
బశువుల మగువారిఁ బశుపతి వైననీ
వనుచు మహాక్రోశ మాచరింప
నప్పురంబులు మూఁటి నస్త్రమొక్కటన భ
స్మముగాఁగఁ జేసి యమ్మార్గణంబు

తే. నంకమున నిడి నది బాలుఁ డైన నీతఁ
డెవ్వఁ డని సూప వెఱఁ గంది యెల్లసురలు
వినుతి సేయ బ్రాహ్మణమూర్తి వెలుఁగునతని
కిడియ దుర్వాసుఁ డనునామ మీశ్వరుండు. 389

తే. అతఁడు నూవె మాయింటికి నరుగుదెంచి
యంత సేసినాఁ డనవుడు నచ్చెరువును
భక్తియును మదిఁ బిరిగొనఁ బాండునగ్ర
సుతుఁడు నిభృతిమై దేవకీసుతునితోడ. 390

క. శివముఖ్యనామములు ప్ర
స్తవనకృతిఁ భోగమోక్షదము లగునని విం
దు విమలబోధ యెఱింగిం
పవె వానినిరుక్తి ననినఁ బరమప్రీతిన్. 391

వ. అతం డిట్లనియె. 392

క. శివదేవు ముట్టఁ గొల్వఁగ
నవనీశ్వర యతనిపేర్లయర్థ మెఱిఁగి సం
స్తవనకృతిఁ గూర్ప నాకై
న విధాతకునైన నరిది నామదిఁ జూడన్. ౩౯౩

వ. అయినను. ౩౯౪

క. నీవిట్లు నన్ను నడిగితి
గావున నాయెఱిఁగినట్టిగతిఁ జెప్పెద న
ద్దేవాదిదేవు వరనా
మావలి విను మచలమైన యవధానముతోన్ ౩౯౫

ఆ. అగ్నినాయువాసవాదిత్యవసుమరు
దాదిదేవతామయాత్ముఁడైన
శివునిమహిమఁ బ్రీతిఁ జెప్పుట వినుట స
ర్వార్థసాధకంబు లగు నృపాల! ౩౯౬

—: కృష్ణుఁడు ధర్మజునకు శివనామనిర్వచనంబు చెప్పుట :—

క విను ము నరేంద్ర! మహత్త్వం
బు ననుఁడును నీశ్వరత్వమున నఖిలమహా
మునిజనములును మహేశ్వరుఁ
డని కొనియాడ హరుఁ డొప్పు నప్రతిముండై. ౩౯౭

సీ. ఉగ్రత్వమునఁ బ్రతాపోన్నతి రుద్రనా
మముఁ దాల్చె దేవసంఘమున కెల్ల
మహతి నాఁ బొలుపారు మహనీయదేవత
గావున విను మహాదేవుఁ డయ్యె
నఖిలసత్కర్మ ఫలాకారశుభములు
సేయు వేడుకకల్మి శివుఁ డనంగఁ
జనియె సుస్థిరతేజమున వెలుఁ గొందుట
నంచితస్థాణుసమాఖ్యఁ బరఁగి

తే. జంగమస్థావరాత్మక సకలభూత
రూపబహుళత నొందుట బహురూపనామ
ధేయుఁడై యొప్పె ధూమ్రమపుఁ జాయజటల
వలన ధూర్జటి యనుపేర వఱలె హరుఁడు. 398

ఆ. వినుము విశ్వు లనఁగఁ జనుదేవతలు దన
యంద పొడమి రట్టు లగుట విశ్వ
రూపనామకమున దీపితుం డయ్యె నా
త్రిపురమర్దనుండు నృపవరేణ్య! 399

సీ. బహునేత్రములు మేనఁ బ్రజ్వరిల్లుట సర్వ
తశ్చక్షురాహ్వయోదాత్త కీర్తిఁ
బరఁగు భూతము లెల్లఁ బశువులు దాఁ బతి
గావునఁ బశుపతి నావెలుంగు
వృషభస్థుఁడై యున్కి వృషవాహనుఁడు మృత్యు
వనఁ జనుఁ బ్రాణపాలాఖ్యసమత
నొంది వహించు వేదోక్తాభిధానముల్
మఱియుఁ బెక్కులు వానిమహిమ వేద

ఆ. వేత్తలైనవారు వివరించి యన్యోన్య
బోధకత్వమునఁ బ్రభూతసౌఖ్య
లగుచు సంతతము శివారామతానిరూ
ఢాత్ములై చరింతు రధిపముఖ్య! 400

క. ఈనామనిర్వచనములు
మానవుఁడు పఠించిన సమాహితమతి యై
వీనుల నించిన సౌఖ్యము
నానందము నిందు నందు నతనికిఁ గల్గున్. 401

వ. అని చెప్పి మఱియును. 402

క. వ్యాసమహాముని లోకహి
తాసక్తిని శివునివిషయమై పత్యముగా౯
జేసె నుపస్థాన మొకటి
యాసమధికపుణ్యవాక్చయము విను మధిపా! 403

సీ. సర్వజగన్నిత్యసాక్షి లోకైక శు
భావహమూర్తి నిరామయుండు
ప్రథమభూతములకు౯ బ్రథమతమంబు ను
దాత్తంబు నయిన భూతంబు శివుఁడు
దనముఖంబున నగ్ని జనియించె దను సభ
క్తికసమారాధనకృతుల నియతి౯
బాటించువారికి భవవిమోక్షణంబుగా
వించువేడుక మది నించువాఁడు

తే. వితతచతురాత్మకత్వవిశ్రుతి వహించి
కరుణ౯ దత్తత్పదస్థిరాకలన కల్యు
లగు సపర్యారతులకు నయ్యైవిధంబు
సిద్ధపదవుల నొసఁగు మహేశ్వరుండు. 405

తే ఈయుపస్థాన మచలిత హృదయవృత్తి
నరుఁడు శివలింగసన్నిధానమున వాజ్ని
రూఢముగ౯ జేసి యాయురారోగ్యసకల
కామ్యవై భవైశ్వర్యముల్ గలిగి నెగడు. 404

—: భీష్ముఁడు ధర్మజునకు ధర్మసూక్ష్మ ప్రకారంబు చెప్పుట :—

వ అనిన విని యత్యంతసంతోషంబు నొంది కుంతీతనయాగ్రజుండు శాంత నవుతో ధర్మంబులు బహుప్రకారంబులు గలవు పరమానుష్ఠేయం బగు ప్రకారం బెయ్యది దాని నెఱింగింపవే యనుటయు నజ్జనపతికి జాహ్నవీ నందనుం డిట్లనియె. 406

ఆ. ధర్మములకు సంజ్ఞ తద్వేదు లగుమహా
త్ములు తగంగ౯ జెప్పుదురు నరేంద్ర!

వినుము కాలపాకమున నది యన్యథా
త్వంబు గలిగి యవిశదత్వ మొందు. 407

వ. ఎట్లంటేని. 408

క. అనఘ! యధర్మము ధర్మం
బనుమతిఁ బుట్టించుఁ దృణసమావృతమై ప్ర
చ్ఛన్న నితలముగందమునఁ దోఁ
చిన నూయింబోలె సూక్ష్మచిత్రత లేమిన్. 409

క. తప్పక కాన్పఁగ లేమిఁ
జెప్పెడువారలును దద్విశేషము దప్పం
జెప్పఁగ ధర్మంబు తెరువు
దప్పు నది క్రియాపరులకు దైన్యముఁ దెచ్చున్. 410

వ. కావున ధర్మంబు సూక్ష్మప్రకారంబు. 411

క. శ్రుతముఁ బరిత్యాగముఁ గల
మతిమంతుల నడుగు లోభమదమోహ సమా
వృతబుద్ధులు గానిసమం
చిత చరితులవలనఁ దెలియు శీలనిరూఢా! 412

క. కామాంర్థబులు మోహో
ద్దామతకృత్యంబు లని యెదం గని ధర్మ
స్తోమమునఁ దగులు జనముల
చే మేలుగ నెఱిఁగికొనుము సిద్ధవివేకా! 413

తే. అనఘ! యంచితస్వాధ్యాయమునను యజ్ఞ
మున సమాచారమున నిష్ఠఁ బొనుఁగుపడక
యుండు నెవ్వారలకు వార లోపి నడపు
నదియ కనుము ధర్మము సూక్ష్మపదము గాఁగ. 414

క. అన విని యుధిష్ఠిరుఁడు నా
మన మిప్పుడు మీరు సెప్పుమాటల సందే

హనిరూఢ మయ్యె ధర్మము
గనుఁగొన వలయుటకు బహుళముఖత్వము కల్మిన్. 415

క. పారంబు లేని ధర్మా
చారంబున మునుఁగు మాదృశక్షుద్రులకుం
దీరం బిట్టిది యని తెలి
వార భవాదృశుల తగుదు రర్మిలిఁ జెప్పన్. 416

తే. ఆగమోక్తవిధంబుఁ బ్రత్యక్షమును స
మాచరణము బృథగ్విధవ్యాకులములు
ధర్మసూక్ష్మత యిమ్మాటఁ దథ్య మిట్టి
దనఁగ రాని యటున్నది యనఘచరిత! 417

వ. అనిన నాపగేయుండు కౌంతేయాగ్రజుతో ని ట్లనియె 418

క. ఇవిమూఁడుదెఱంగులు ధ
ర్మవు సూక్ష్మత నిశ్చయింప ముఖ్యపదంబుల్
దివిరికొని యివియ చూచుట
యవనీశ్వర! పూర్వమునులయందుఁ గలుగుటన్. 419

క. అనుమానింపకు మందుం
డును నిశ్శంకాత్ముఁడును జడుండును బోలన్
జననాథ! యేను బల్కెద
విని దృఢముగ నూఁదు మింక వేయును నేలా! 420

క. విమలాత్మ! యహింసయ దా
నము సత్యముఁ గ్రోధవర్జనంబును విను ము
త్తమధర్మరాశి! యిది ధ
ర్మమునకుఁ బరసీమ దీని మరుపుము మదికిన్. 421

తే. బ్రాహ్మణారాధనమునఁ దత్పరుఁడ వగుము
దక్కు మొందు విచారముల్ ధర్మపుత్త్ర!

యనిన మానస మానంద మంద నాతఁ
డతని కతిభ_క్తి వందనం బాచరించి. 422

వ ఎవ్వరు ధర్మంబు నెడ ననూయ సేయుదురెవ్వరు దాని నుపాసింతు
రెఱింగింపుము వారివారి పొందుగతులును విన వలతుంజెప్పు మనిన
నప్పౌరవో_త్తమునకు నప్పురుషస_త్తముం డి ట్లనియె. 423

సీ వినుము రజ_స్తమోపిక్కృతులఁ దగిలిన
మానసంబులు గలమానవులకుఁ
గలుగు ధర్మద్వేషకలనంబు వారలు
నరకవాసార్హులు ధరణినాథ
సత్యపరాత్ములు సతతంబు ధర్మ ము
పాసింతు రూర్ధ్వలోకాధివాస
మునకు వా రు_క్తులు మునుమును పుట్టిన
సుతుఁడు ధర్మము పద్మజునకు దాని

తే పాకసంపద సుమతు లుపార్జితగ ను
పాసనము సేయుదురు తియ్యపంటి పరువ
మాదరించి తదుపచార మాచరించు
వెరపు గలయట్టి జనములవిధము దోఁప 424

వ. అనినం గౌంతేయాగ్రజుండు శాంతనవుతోడ సాధులు నసాధులు నన నెట్టి
వారు చెప్పు మనుటయు నమ్మహాత్మ్ం డిట్లనియె. 425

—: భీష్ముండు ధర్మజునకు సాధ్వసాధుజనుల నిరూపించి చెప్పుట :—

సీ. తమ మనంత నెఱుఁగరు ధర్మంబు సమపవే
శమునను గాన రసాధుజనులు
ధర్మబోధం బివ్విధంబులు రెంటను
గలిగెడువారు సాధులు తదీయ
చరితంబు విను విడువరు మలమూత్రంబు
లర్థంబు గానిచో నధిప యతిథి

భోజనశిష్టాన్నభోజులు దెరువిచ్చి
తగిన వారలకుఁ బ్రదక్షిణముగ

తే. నరుగుదురు నడపుదురు సత్యార్జనుపలు
శరణు సొచ్చినఁ గాతురు సురతసప్తి
పరులు నిజదారతృప్తులు గురువినీతు
లమలహృదయులు సంతోషమారఁ గలరు 426

వ. అని వెండియు. 427

తే. సాధు లింద్రియవిభ్రాంతి సంహరింతు
రఘముఁ దెలిసి ప్రాయశ్చిత్త మాచరింతు
రప్రకాశంబు గా ధర్మ మాచరింతు
రఖిలభూతదయాశుత్వ మారఁ గలరు 428

వ. అనిన విని యాజాతశత్రుండు శంతనుపుత్త్రుతో నప్రయత్నులకు నర్థంబు సిద్ధించుట గలుగు ధర్మపరులును నీతివిదులును నైనబలవంతులు బహుమార్గంబులగు సమపాయంబుల నర్థంబు లాకాంక్షింప కుండెడుఁ గొందఱకు సిద్ధించియు నవి భోగంబులకుపయోగ్యంబులు గాకుండుశిక్షలు పెద్దలేకయుం గొన్ని చిత్తంబులందు విద్యలలవడు శిక్షితులయ్యును నిర్విద్యులగుటయునుంగలుగుఁ దెవుళ్లనోసియుం బోట్ల బడియునుగొందఱు చావరు పూరిపుడుక దాఁకి బలాధికులు చచ్చుట చూచెద మిట్లుగాఁ గతం బేమి యెఱింగింపవే యనుటయు నమ్మహీపతి కమ్మహాత్ముం డిట్లనియె. 431

—శుభాశుభంబులు పూర్వజన్మకృతపుణ్యపాపంబులచేఁ గల్గునని చెప్పుట :—

క. మొలనం బెట్టని యట్టిది
మొలచునె తొలుమేని దానముల నానార్థం
బులు సిద్ధించుఁ బ్రయత్నం
బులు లేకయు నింత నిజము భూపవరేణ్యా! 430

తే. అలఘుతపములు దొలుమేనఁ గలిగె నేని
వెదికి కొని వచ్చు నన్నరునివిపులభోగ

మ్ములు పురాకృత వృద్ధసేవల ఫలించు
బుద్ధికలిమియు విద్యలఁ బొలుచుటయును 431

క. తొలుమేన నహింసారుచి
గలిగిన దీర్ఘాయు వొందుఁ గారణభూతం
బులు భూవర యివి యీగుణ
ములు లేమియు కీడులకును మూలం బరయన్. 432

వ. కావున. 433

తే. వినుము దానంబుఁ దపమును వృద్ధసేవ
నము నహింస నియతకృత్యములు సర్వ
జనుల కిమ్మహాగుణములు మనమునందు
దృఢముగా నిల్పి నడపుము ధీరవర్య! 434

వ. అని యుపదేశించి యాపగానందనుండు వెండియుఁ బాండవాగ్రజున
కి ట్లనియె. 435

సీ. ఎప్పుడు ధర్మంబునెడ నాదరము గల
వానికిఁ గాలంబు దాన యిచ్చు
ధర్మతత్త్వప్రబోధమ్ముఁ బరిస్ఫుటముగాఁ
గావున సుస్థిరభావశుద్ధి
సహితతపశ్శ్రుతస్నానదాన జపంబు
లను దేవతాపూజలను నమోఘ
కాలుఁడై వర్తింపఁగా ధర్మయోగంబు
సమకూరు ధర్మంబు సాధనత్వ

తే మొంది చేయుంచుకొని చెప్పఁ బొందు నిర్మ
లాత్మకుండు సంసారపారాత్మజంబు
సత్య మజరామరము బోధ నిత్య మచ్యు
తము పరానంద మగు నప్పదంబు ననఘ. 436

వ. అని నిర్దేశించి మఱియును. 437

తే. కనువెలుంగు వేదవ్యాసమునివరుండు
నధిప కృష్ణుండు నీకుఁ బరాయణంబు
చింత దిగఁ ద్రావి పాలింపవు శాంతవృత్తిఁ
బ్రజల సర్వంబు నందును విజయి వగుము. 438

క. అని యి ట్లుపదేశించిన
యనిమిషతటినీతనూజు నతులవచనముల్
విని మో మలరఁగఁ బులకలు
దనువున జాదుకొన నొప్పె ధర్మజుఁ డధిపా! 439

సీ. అపుడు వీక్షించి సత్యవతీసుతుండు శం
తనునందనునితోడ ధర్మజుండు
దెలివొందె భవదుపదేశామృతంబున
ననుజులు గృష్ణుండు నాప్తసకల
రాజన్యులును ధృతరాష్ట్రుండుఁ దానును
దగ నిన్నుపాసించి దయకుఁ బాత్ర
మయ్యె వీడ్కొలుపు మియ్యవనీశుఁ దతి తోడఁ
గ్రమ్మఱ నితఁడు నీకడకు వచ్చు

ఆ. వాఁడుగాక యనిన వాత్సల్యమున నార్ద్ర
మైనచూడ్కి నమ్మహాత్ముఁ డతనిఁ
జూచి పురికిఁ జనుము శుభపరంపరలకు
భాజనంబ వగుము రాజముఖ్య: 440

—: భీష్ముండు ధర్మజు నూఱడించి కరిపురంబునకుఁ బంపుట :—

వ. అని యనుజ్ఞ చేసి వెండియు. 441

సీ. నీబుద్ధి ధర్మైకనిష్ఠగావుతను స
మగ్రదక్షిణబహుయజ్ఞములు య
యాతిచందమున శ్రద్ధాన్వితంబుగ జేయుఁ
రాజధర్మంబునఁ బ్రకృతరంజ

నము నాచరింపు చుట్టములును జెలులును
బండినవృక్షంబుఁ బక్షికులము
లె ట్లట్ల నిన్నాశ్రయించి సుఖించువా
రరుగని యుత్తరాయణము వచ్చు

తే. టరసికొని యుండి నాకడ కరుగుదెమ్ము
పొమ్ము తల్లియుఁ దమ్ములు భూవరుండు
నీవు సుఖులరై యుండుఁడు నృపవరేణ్య!
యనుడు నానంద మొంది ధర్మాత్మజుండు. 442

వ. అట్ల చేయువాఁడ నని సవినయంబుగాఁ బలికి దేవవ్రతునకు దండప్రణా
మం బాచరించి యిట్లు వీడుకొని. 443

క. మును లనుపఁగఁ గృష్ణాదులుఁ
జనుదేరఁగ నాత్మపురికిఁ జనియె ముదితులై
జను లెదురుకొనఁగఁ బుణ్యాం
గనలును విప్రులును వచ్చి కని దీవనతోన్. 444

క. సేసలు చల్లఁగ మహిమో
ద్భాసితుఁడై యిట్లు వోయి ధర్మజుఁడు నిజా
వాసంబు సొచ్చి గాంధా
రీసంభావన మొనర్చి ప్రియము దలిర్పన్. 445

ఆ. తల్లి కెఱఁగి ముదము ద్రౌపది కొనరించి
సకలపౌరజనుల జానపదుల
నెలమి యొలయ వీడుకొలిపి భూసురులకు
దానవిధుల సమ్మదం బొనర్చె. 446

వ. పతులైన సతులకు సమగ్రధనంబు లొసంగి ధృతరాష్ట్రునిం బ్రభూత
పూజాకరణంబునం బరితుష్టునిం జేసి. 447

తే. తమ్ములును గృష్ణుఁడును బ్రమోదమునఁ దేల
నమ్మహీశ్వరుఁ డపుడు రాజ్యాభిషేక
మంగళము నొందినట్లు నెమ్మదిఁ దలంచి
గట్టి యైన యూఱటపెంపుఁ గాంచి పొలిచె 448

వ. అట్లు శోభిల్లి వారల నుచితప్రకారసమాచరణంబులకుం జన నియోగించి యభ్యంతరమందిరంబుం గరిగె నట్లజాతశత్రుండు సమ్యగంగీకృత సామ్రాజ్యుం డయి జనసంపూజ్యంబగు చరితంబున సంప్రవర్తిల్లుచుండఁ బంచాశద్వాసరానంతరంబ వాసరపతి యుత్తరాయణగతుం డగు టయు, 449

—: ధర్మజుఁడు కృష్ణాదులఁ దోడ్కొని భీష్ముని యొద్దకుం బోవుట :—

సీ. అక్కౌరవేశ్వరుం డప్పుడు కదలి గాం
ధారిని ధృతరాష్ట్రధరణివిభుని
గొంతిని మున్నిడికొని కృష్ణుఁ దమ్మునిఁ
దనతమ్ములను విదురుని యుయుత్సు
సంజయులను గృపాచార్యధౌమ్యుల మంత్ర
కోవిదు లగుయాజకులను దోడఁ
గొని వస్త్రచందనాగురుపుష్పఫలఘృత
కుండముల్ వట్టించుకొని యనేక

తే. రత్నములుఁ గాంచనంబుఁ దోరాఁగ నగ్ని
యంచితంబుగఁ దా సంఘటించి యోగ్య
జన సమానీతముగఁ జేసి సకలపరిజ
నంబుఁ గొల్వ మహావిభవంబు మెఱయ. 450

వ. చని భీష్ముని వీరశయనస్థానంబున కనతిదూరంబునం దేరు డిగ్గినం గృష్ణాదులును రథావతరణంబులు చేసిరి తాసును వారును బారాశర్యనారద దేవలప్రభృతిపరమ సంయమిసముపాస్యమానుం డగునమ్మానసీయుం జేర నరిగి మునిజనంబులకు వినతుం డయి తదభినందితుం డగుచు నాధర్మ

నందనుం డయ్యమరనదీనందనునకు నభివందనం బాచరించి సమీచీన ధ్యానతత్పరుం డై నయద్దేవవ్రతు నుద్దేశించి. 451

తే. అనఘ! వచ్చితి ధర్మనందనుఁడఁ బ్రణతి
యాచరించెద నాపలు కవధరింప
నవసరం బేని విను సమయంబు వార్చి
యగ్ని మొదలుగఁ దేఁ దగునట్టివాని. 452

సీ. తెచ్చితి ఋత్విజుల్ వచ్చిరి హరియు నీ
తనయుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడును సమస్త
బంధులుఁ గలమహీపతులు విప్రులుఁ బౌర
జనులు నేతెంచిరి సదయహృదయ!
వీరిఁ జూడుము కనువిచ్చి నావుడు నమ్మ
హాత్ముఁ డందఱఁ జూచి యానృపాలు
కేలు దెమల్చుచు మేలు చేసితి దైవ
యోగంబు గాదె నీ వొదవు టరయ

ఆ. మనుజనాథ! మాఘమాసంబు శుక్లప
క్షంబు నామనమున సంప్రమోద
మావహిల్లఁ జేసె నని యభినందించి
యతని కధికహర్ష మావహించె. 453

వ. తదనంతరంబ ధృతరాష్ట్రునితో నిట్లనియె. 453

తే. వేదశాస్త్రపరిజ్ఞానవృద్ధసేవ
నములు గలిగి యశేషధర్మములు నెఱిఁగి
వ్యాసమునిపతి దేవరహస్య మర్థిఁ
జెప్ప విని నిష్కళంకత నొప్పి తనఘ! 455

క కావున భవితవ్యములకు
నీ వదలఁగ వలదు పాండునృపపుత్రులు స

ద్భావమునఁ జూడ నేర్చిన
భూవర! తగ నీవు గన్నపుత్త్రులు గారే! 456

క. వీరిం బరిపాలింపుము
వీరలశుశ్రూషఁ జిత్తవృత్తి ముదమునం
గూరఁగ ధర్మసుతునిపైఁ
గారుణ్యము గలిగి పనులు గఱపుము నెమ్మిన్. 457

తే. ఏ నెఱుంగుదు నితఁడు నీయెడఁ బ్రియంబు
భక్తియును గల్గి యక్రూరభావుఁ డగుట
నీవు వత్సలత్వమున నీన్నృపతిఁ బంచి
పనులు గొనుము కౌరవకులభారధుర్య! 458

క. విను నీతనయులు దుర్యో
ధనాదు లవినీతిపరు లధర్మజ్ఞులు క్రో
ధను లతిలుబ్ధులు వారల
మనమున నిడి వగవ వలదు మనుజాధీశా! 459

వ. అని పలికి కృష్ణు నాలోకించి. 460

—: భీష్ముఁడు శరీరంబు విడుచుటకు శ్రీకృష్ణు ననుజ్ఞఁ గొనుట :—

తే. దేవదేవ జీవాత్మక దేవవంద్య
శంఖచక్ర గదాపద్మ చారుహస్త
వాసుదేవ త్రివిక్రమ వరద పరమ
పురుష ప్రణతి యొనర్చెదఁ గరుణఁ జూడు 461

వ. అనుచు నమస్కరించి. 462

ఆ. బలము నీవ నాకు భక్తుండ నీయెడ
నాలు బిడ్డ లేనియట్టివాఁడఁ
గావు నన్ను నధికకారుణ్యమున ని మ్మ
నుజ్ఞఁ గమలదళమనోజ్ఞనయన 463

వ. అని వెండియు. 434

సీ మాధవ పాండుకుమారవర్గమునకు
గతి నీవ రక్షించి కరుణ మెఱయ
దుర్బుద్ధి యైన యాదుర్యోధనునితోడఁ
గృష్ణుఁ డెక్కడనుండు గెలుపు గలుగు
నక్కడి కంటె నేఁ బెక్కుమాఱులు నట్లు
చెప్పఁగా నాపంపు సేయక తఁడు
దమవారి నెల్లను సమయించి తానును
సమసె ని న్నెఱుఁగుదు నమితమహిమ

తే నరుఁడు నారాయణుఁడు నను పరమమునులు
జగము రక్షించుటకుఁ గేలిజన్మ మొంది
సంచరించెద రని పరాశరసుతుండు
నారదుండును జెప్పిరి నాకుఁ దొల్లి. 465

వ. అనిన విని వాసుదేవుండు దేవవ్రతు వదనం బత్యాదరంబున నాలోకించి 466

ఉ. కీ డొకప్డు లేదు కృతపుణ్యుఁడవు తండ్రి
వలనిభక్తిపెంపు గలవు దానఁ
గాదె బంటుఁబోలె గాంగేయ మృత్యువు
నీవశమున నిలిచె నిర్భరముగ. 437

—: భీష్ముఁడు శరీరంబు విడిచి నాకలోకగతుం డగుట :—

వ. నీకు నే ననుజ్ఞయిచ్చితి వసువులం బొందు మనినం బరమానందంబునం బొంది పాండునందనులను ధృతరాష్ట్రునిం దక్కటి వారలనుం గనుంగొని మీచేత ననుజ్ఞాతుండన కదా యని పలికి యందఱఁ గౌఁగిలించుకొని యానృశంస్యంబును సత్యంబును నిత్యంబులుగాఁ బాటించి బ్రతుకుం డని చెప్పి తాను దొల్లి రాజుల గెల్చి తెచ్చినధనంబులు విప్రజనంబుల కిచ్చి ధర్మతనయుం జూచి యెల్ల బ్రాహ్మణులునుం బూజనీయులు ఋత్విజులు నాచార్యులు వృద్ధులు విశేషించి పూజింపవలయువా రని నిర్దేశించి యూరకుండి

ధారణానుక్రమంబున సమాహితాత్ముం డయి వాయువుల సన్నిరుద్ధంబు
చేసిన నవి యూర్ధ్వగతిం గైకొనియె నమ్మహాత్ముం డవయవంబులం బ్రాణం
బులువాపికొనుచు వచ్చునయ్యైచోట్లు శల్యరహితంబు లగుచుండె నట్లగుటం
గాంచి కృష్ణాదులగునఖిలజనంబులు నాశ్చర్యభరితాంతఃకరణు లగుచుఁ
గీర్తించి రాసంయమచతురునిచే సర్వాయతనసన్నిరుద్ధంబై యాత్మ
మూర్ధంబు భేదించి మహోల్కాకారంబున నాకసంబునకెగసి కొంతద
వ్వరిగి యంత నంతర్హితం బయ్యె నప్పుడు పుష్పవృష్టి గురిసె దేవ
దుందుభులు మొరసె నంబరంబున సిద్ధులు సాధ్యులుం బొగడుచుం
బ్రమోదంబు నొంది రిట్లు దేవవ్రతుండు దివంబునకుం జనుటయు 468

—: పరలోకగతుండైన భీష్మునకు నగ్నిసంస్కారంబు చేయుట :—

సీ. ధర్మపుత్రుండును దమ్ములు విదుర యు
యుత్సులు నగరుకాష్ఠోత్కరంబుఁ
జందనదారుసంచయమును గొనిసమ
స్థలిసమంచితచితి యలఘుభంగి
విరచించి రయ్యధిష్ఠిరుండును ధృతరాష్ట్రుఁ
డును నమ్మరున్నదీతనయుపుణ్య
గాత్రంబు సుస్నానకలితంబు విహితాను
లేపంబుఁ బుష్పదామోపశోభి

తే. తంబు నుత్తమక్షౌమావృతంబు నుజ్జ్వ
లాభరణభూషితంబుఁగా నధికభక్తిఁ
జేసి రప్పుడు సామంబు సెలఁగ హోమ
మాచరించిరి యాజకు లగ్ని యలర 469

క. కనకములు మణులు భూసుర
జనసంఘంబున కజాతశత్రుఁడు శ్రద్ధా
వినయప్రీతియుతంబుగ
ననేకములు వేడ్కనొసఁగె నవహితమతియై 470

వ. తదనంతరంబ. 471

క. తలదిక్కు గపలుఁ బాదం
బులదెస ధృతరాష్ట్రి పాండుభూపాగ్రతనూ
జులుఁ బట్టి యధికవిభవో
జ్జ్వల మగు పాడెపయి నిడిరి శవరత్నంబున్. 472

వ. అమ్మెయి నన్నలువురును వహించిరి భీమసేనార్జునులు ధవళచామరంబు
లిడిరి యుయుత్సుం డుత్తమచ్ఛత్త్రంబు వట్టె వృద్ధలగు కౌరవస్త్రీ
లాలవట్టంబులు వట్టిరి ధౌమ్యుండు క్రియాకలాపంబు నడిపె నట్లు సౌద
సేర్చి దేవవ్రతుని దేహంబు శౌతాగ్నికాహుతిచేసి బహుకుండంబు లెత్తి
ఘృతంబు ప్రయోగించి ప్రజ్వలింపఁ జేసి రివ్విధంబునం బితృమేధంబు
విభవసహితంబును విధిసహితంబునుంగా ననుష్ఠించి యక్కౌరవు లపసవ్యం
బుగాఁ దిరిగి కృష్ణద్వైపాయన నారదదేవల ప్రభృతు లనుగమింప భాగీ
రథికిం జని సర్వభరతభార్యాసమేతంబుగా నగ్గాంగేయునకుఁ దిలోదక
ప్రదానంబు లాచరించి రట్టి సమయంబున. 473

—: పుత్త్రశోకాతుర యైన గంగాదేవి కృష్ణాదులం గనుంగొని దుఃఖించుట :—

సీ. ఉదకంబు లందుండి యుత్థితయై శోక
విహ్వలత్వంబున వికలగమన
యగుచు నెమ్మోముపై నశ్రులు గ్రమ్మఁ గాఁ
జనుదెంచి కౌరవసమితి యెదుర
నిలిచి భాగీరథి యలఘుండు తన కొడు
కిలఁ బరికింపఁగా నెట్టిభంగి
వాఁ డయ్యెఁ జరితంబు వోఁడిమి మీ రెల్ల
నెఱుఁగుదు రైనను నేను గొంత

తే. సెప్ప వినుఁడు దృఢవ్రతశీలుఁ డమల
బుద్ధి రాజవృత్తాఢ్యుఁడు భూరికృపుఁడు
కార్యసంవేది పితృభక్తిధుర్యుఁ డార్య
సమ్మతుండు విద్యాపరిశ్రమఘనుండు. 474

తే. కాశిరాజకన్యకలకుఁ గాఁ బెనంగి
వానిచే గాసియైరి భూవరులు పలువు
రంబికై పూని వాని మహాబలంబు
జామదగ్న్యుండుఁ దెరలుపఁ జాల కరిగె. 475

వ. అని విలాపంబు చేసి వెండియు 476

తే. అంతవాఁడు శిఖండిచే నట్టు లగుట
గనియుఁ బెక్కులు పలుకులుగాక యునికి
కతనఁ జేసి వజ్రమయంబు గాఁగ నోపు
నని తలంచెద నాడెంద మన్నలార! 477

వ. అని వగచిన గంగాదేవికి దేవకీనందనుం డిట్లనియె. 478

—, పుత్రమరణదుఃఖిత యగుగంగను కృష్ణద్వైపాయను లూఱడించుట :—

తే. నీవు శోకంబు దక్కుము నీసుతుండు
పరమగతి నొందె శాపసంప్రాప్తిఁ జేసి
వసువు మర్త్యుఁడై వర్తించె ననదృశ ప్ర
భావుఁ డాతఁడు వగ పేల దేవి నీకు. 479

మ. అతని శిఖండి యేల యమరాధిపుఁడున్ సమయింపఁ జాలునే
యతఁడు నిజేచ్ఛఁ జేసి నరునంచితదివ్యశరంబు లంగసం
గతములు చేసి పొన్పుగ సుఖస్థితి మృత్యువు మాన్చి యుండి కీ
ర్త్యతిశయ మొంది తా వలచినప్పుడు వోయె విషాద మేటికిన్. 480

వ. అని యూఱడిలం బలికెఁ గృష్ణద్వైపాయనమునివరుండును బరమాదర
ంబున తత్పరవచనంబుల నజ్జాహ్నవీదేవికి నానందం బాపాదించెఁ దదనం
తరంబ యాత్మీయసలిలసాంగత్యంబు నొందు నమ్మందాకినిచేతం గృష్ణా
దులు నందఱు జనపతులును ననుజ్ఞాతులు నాశీర్వాదప్రీతులునై ముని
లునుం దోడ నడవ నది వెడలి రని యిట్లు భీష్ముని వృత్తాంతంబు వైశం
పాయనుండు జనమేజయునకుఁ జెప్పిన నప్పుడమిఱేఁ డిత్తెఱంగున

నత్తాతకు వలయు విధానం బాచరించి చరితార్థుండైన యప్పార్థివముఖ్యుం డ
పమీఁద నెట్టిచందంబునం బ్రవర్తించె మునీంద్రా! యెఱింగింపవే యని
యడుగుటయు. 481

చ. సకరుణదివ్యచిత్త పరిశాంతమహత్త్వ విధాన విత్తని
ర్వికృతి విలాసహృద్య శ్రుతివిస్తర విస్ఫురణైకవేద్య పా
పకబహుభవ్యనామ పరివర్ధన సంక్షయదూరధామ వి
శ్వకలితతోషణా సుభగసాత్త్వికతేయవచోవిభూషణా! 482

క. సత్సేవ్యచరణశమవ
ద్వాత్సల్యాభరణ ధర్మతత్త్వోద్ధరణా
హృత్సంగత భక్తికదురి
తోత్సారణధుర్య ధృతజ్ఞయూఖవిసరణా! 483

మాలిని. స్మయపరిహితపూజ్యా మంత్రగీతాధిరాజ్యా
నయనహిమగుసూర్యా నైష్ఠికక్షేమధుర్యా
దయితభువనరక్షా దాంతిసంపద్వ్యతాక్షా
నియమనికటవర్తీ నిష్కళానందమూర్తీ! 484

గద్యము :- ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్రి కొమ్మనామాత్యపుత్త్రి బుధారాధన విరాజి తిక్కనసోమయాజిప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబున నాను శాసనికపర్వంబునందు సర్వంబును బంచమాశ్వాసము

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతమునందలి యానుశాసనికపర్వము సమాప్తము.